

Universiteit Gent
Faculteit van de Letteren en de Wijsbegeerte
Departement Geschiedenis
Nieuwste Tijden

De politieke biografie van Antoon Roosens (1929-2003):
tussen natie en klasse

Scriptie ingediend tot het behalen van de graad licentiaat in de geschiedenis
academiejaar 2007 - 2008

Jelle Versieren

Promotor: Prof. dr. Bruno De Wever
Commissarissen: Dr. Jan Dumolyn
Prof. dr. Bart Keunen

Voorwoord

Ik dank volgende personen voor hun medewerking:

Hilde Roosens maakte het mogelijk om het interne archief van haar vader te kunnen inkijken

Dirk De Haes gaf mij de noodzakelijke theoretische inzichten in het denken van Antoon Roosens. Niet voor niets was De Haes de trouwe luitenant van Roosens' laatste levensjaren.

Jan Van Ormelingen toonde mij de wonderlijke wereld van het hedendaags sociaalflamingantisme. Ik bedank hem voor mijn introductie bij de Sociaal-Flamingantische Landdag.

Roger Bourgeois, sinds '64 vaste compagnon van Roosens in talrijke initiatieven, kon mij interne inzichten verschaffen over de personenrelaties en verhoudingen tussen partijen en organisaties.

Jan Verroken omwille van zijn haarscherp geheugen met betrekking tot de periode '60-'66. Hij was weliswaar een CVP-kopstuk, maar hij kende mensen zoals Deconinck, Verrept, Daels, Schiltz of Roosens maar al te goed. De man kan worden beschouwd als een wandelend monument van ontelbare communautaire onderhandelingen in het parlementaire halffrond.

Henk Cuypers omwille van het mogelijk maken contacten te leggen.

Frédéric Lehembre en Thomas Weyts zorgden voor enkele fundamentele inzichten in de woelige wateren van de IV^{de} Internationale.

Rik De Coninck, hoofdarchivaris AMSAB, om het materiaal met betrekking tot de trotskistische periode '65-'70 in Vlaanderen ter beschikking te stellen, dat nog niet geïnventariseerd is anno 2007

ADV-N-personeel

Guy Quintelier, Imavo

Alain Meynen omwille van zijn uiteenzetting over de renardistische beweging

André Mommen gaf de complete genesis van het concept "structuurhervormingen".

Prof. Bart Keunen ontsloot de deur die mij toegang gaf in de wereld van het deconstructivisme en de psychoanalyse.

Dr. Jan Dumolyn voor zijn talrijke raadgevingen en tips.

Prof. Bruno De Wever, mijn promotor.

Prof. Piet Saey voor zijn hulp om de foute veronderstellingen van Roosens' versie over de arbeidswaardeleer aan het licht te brengen.

Karl Marx, zonder zijn geschriften zou ik niet deze thesis hebben kunnen uitwerken op een historische manier.

Slavoj Zizek, het existierende is het ideologische

Mijn ouders die mij door een periode van ziekte loodsten, maar toch meehielpen deze thesis tot een goed einde te brengen. Deze thesis is eveneens opgedragen aan mijn overleden grootvader.

Inhoudstabel

Voorwoord

Inleiding

p. 1

DEEL I: DE MILITANTE JAREN 1958 - 1970

Hoofdstuk 1: Vlaams Komitee Brussel en Vlaams Aktiekomitee Brussel en Taalgrens (1958 – 1964)

1.1 Inleiding	p. 11
1.2 Vlaams Komitee Brussel	p. 14
1.3 Contacten met Vlaams Jeugdkomitee voor de Wereldtentoonstelling	p. 15
1.4 Vlaams Aktiekomitee Brussel en Taalgrens	p. 23
1.5 Besluit	p. 48

Hoofdstuk 2: Vlaamse Demokraten (1964-1965)

2.1 Inleiding	p. 58
2.2 De politiek-sociale conjunctuur tijdens de opkomst van het sociaalflamingantisme	p. 59
2.3 De Vlaamse Demokraten en de Volksunie	p. 99
2.4 Besluit	p. 129

Hoofdstuk 3: Vlaamse Demokraten, Demokratisch Aktiekomitee en Revolutionaire Socialisten (1965 – 1970)

3.1 Inleiding periode 1965-1970	p. 146
3.2 De Vlaamse Demokraten na de verkiezingen van mei '65	p. 148
3.3 Activiteiten van Roosens zonder de Vlaamse Demokraten 1965 – 1967	p. 163
3.4 Het Demokratisch Aktiekomitee	p. 167
3.5 Revolutionaire Socialisten	p. 195
3.6 Besluit	p. 210

DEEL II: DE INTELLECTUELE JAREN 1958 - 1970

Hoofdstuk 4: De theoretische en ideologische evolutie in de geschriften van Roosens (1958 – 1970)

4.1 Inleiding	
4.2 Roosens' theoretische geschriften 1958 – 1970	p. 229
4.3 Besluit	p. 237
	p.258

DEEL III: DE MILITANTE JAREN 1977 - 2003

Hoofdstuk 5: De Egmontperiode

5.1 Het Vlaams Aktiekomitee Brussel en Brabant	p. 265
5.2 Het Komitee voor een Democratisch Federalisme	p. 271
5.3 Besluit	p. 283

Hoofdstuk 6: Masereelfonds, Meervoud en diverse kleine initiatieven 1978 - 2003

6.1 Masereelfonds	p. 288
6.2 Kortstondige initiatieven tijdens de periode 1986 – 2003	p. 295
6.3 Meervoud	p. 300
6.4 Besluit	p. 301

Hoofdstuk 7: Toestanden (1987 – 1989) en Markant (1992 – 1994)

7.1 Creaties van een gewijzigde politieke, ideologische en economische conjunctuur	p. 306
7.2 Toestanden: 1987 – 1989	p. 310
7.3 Markant: 1992 – 1994	p. 314
7.4 Besluit	p. 329

DEEL IV: DE INTELLECTUELE JAREN 1977 - 2003

Hoofdstuk 8: België, Vlaanderen, Brussel, Vlaamse strijd, klassenstrijd

8.1 Inleiding	p. 336
8.2 De Vlaamse kwestie	p. 338
8.3 Vlaamse cultuur, Vlaamse Beweging en Vlaams Blok	p. 358

8.4 Roosens' mening over verdere staats hervormingen na het Egmontpact	p. 363
8.5 Besluit	p. 366
<u>Hoofdstuk 9: Meerwaarde, technologie en diensteneconomie</u>	
9.1 De theorie over diensteneconomie	p. 376
9.2 Diensteneconomie, economische transformaties en het technologisch vraagstuk	p. 379
9.3 Diensteneconomie en arbeidswaardeleer	p. 396
9.4 Besluit	p. 408
<u>Hoofdstuk 10: Mondialisering</u>	
10.1 Inleiding	p. 415
10.2 Mondialisering als vijand: Roosens' hoogste graad van abstractie	p. 415
10.3 Enkele probleempunten	p. 429
10.4 Besluit	p. 431
<u>Hoofdstuk 11: Gramsci en Roosens</u>	
11.1 Roosens, nationalisme en Gramsci	p. 434
11.2 Gramsci	p. 450
11.3 Besluit	p. 454
<u>Hoofdstuk 12: Europese Unie</u>	
12.1 Economische analyse	p. 460
12.2 Politieke implicaties van het euroscepticisme	p. 467
12.3 Klassenstrijd, euroscepticisme, leninisme, nationalisme	p. 473
12.4 Besluit	p. 494
Algemeen Besluit	p. 503
Bibliografie	
Afkortingen	

Inleiding

Onderwerp en methode

Object van het onderzoek is de persoon Antoon Roosens, en meerbepaald de beschrijving van zijn militant leven alsook de inhoud van nagelaten geschriften. Het tijdbestek waarover deze thesis handelt, is de periode 1958 – 2003. Roosens wordt geplaatst in zowel de naoorlogse politieke geschiedenis van België, specifiek de Vlaamse Beweging en de radicaal-linkse groeperingen, en in de intellectuele tradities van het marxisme en nationalisme. Hij heeft zich evenwel nooit willen vastpinnen op partijpolitiek gebied, zijn kritiek was zowel gericht op de Volksunie (VU), Belgische Socialistische Partij (BSP) als Kommunistische Partij (KP). Dit verklaart ook grotendeels waarom de man voor het grote publiek totaal onbekend is.

Het jaartal 1958 wordt als beginpunt genomen omwille van het feit dat Roosens zich voor de eerste maal manifesteerde als een organisatorisch brein in het Vlaamse, Brusselse milieu. Ook kan dat jaartal worden beschouwd als een cesuur binnen de Vlaamse Beweging: een nieuwe generatie progressieve en radicale flaminganten manifesteerden zich in talrijke niet-partijpolitieke organisaties. De voorafgaande periode kan als een catacombentijd worden omschreven, vermits de fascistische tendensen in de beweging tijdens het interbellum leidden tot de collaboratie met de nazistische bezettingsmacht. Deze nieuwe generatie wilde op militant alsook intellectueel gebied een definitieve streep trekken onder de autoritaire tendensen en verklaarde dat alleen het bevorderen van het democratisch ideeëngoed de Vlaamse kwestie kon helpen. De Volksunie zou in de jaren '50 en '60 daarentegen het VNV-verleden met zich meeslepen, vermits een aantal kopstukken en vele militanten uit de VNV-periode een thuishaven vonden in deze partij.

De “generatie van ‘58” ontdekte een sociologisch vocabularium en instrumentarium om taalpolitieke problemen, zoals de taalgrens, te hertalen in een maatschappelijk conflictmodel, het

concept van de sociale taalgrens. Roosens had op deze evolutie zijn stempel gedrukt. Hij schreef in die periode voor progressieve Vlaamsgezinde bladen zoals Het Pennoen, levensbeschouwelijke pluralistische bladen zoals De Maand en gaf referaten in intellectuele voorhoede-organisaties zoals Stichting-Lodewijk de Raet. Hij kon zich binnen die netwerken manifesteren als één van de voormannen van het sociaaflamingantisme: de democratische stroming in de Vlaamse Beweging die ijverde voor politieke en economische emancipatie van het Vlaamse volk. De sociaaflaminganten waren ook de avant-garde op het gebied van de eis tot een federalistische staatsstructuur van België.

Het sociaaflamingantisme was niet alleen een theoretische aangelegenheid. Roosens, zijn carrière startend als voorman van Vlaamsgezinde strekkingen in Brussel en Brabant, liet zich opmerken als secretaris van het Vlaams Komitee Brussel (VKB). Hij organiseerde onder andere de anti-talentellingenacties (1959) en had nauw contact met mensen uit het Vlaams Jeugdkomitee voor de Wereldtentoonstelling (VJW) en de Vlaamse Volksbeweging (VVB). Een belangrijk persoon uit deze periode en voornoemde organisaties was Staf Verrept, theoreticus van het blad Het Pennoen. Uit deze netwerken begon zich een sociaaflamingantische kern af te tekenen. Een belangrijk keerpunt was de oprichting van het Vlaams Aktiekomitee Brussel en Taalgrens (VABT) als koepelorganisatie van alle Vlaamse organisaties in het middenveld. Roosens, binnen het VABT als secretaris belast met de organisatorische uitbouw, verkreeg een nationale reputatie tijdens het organiseren van twee Marsen op Brussel (1961-1962) en de Mars op Antwerpen (1963). Het VABT was de voornaamste buitenparlementaire drukkingsgroep in België, die op een directe manier de communautaire regeringsonderhandelingen kon beïnvloeden. Deze Marsen waren het symbool van de meest militante periode in de naoorlogse geschiedenis van de Vlaamse Beweging. Het was het VABT en niet de Volksunie dat de boventoon voerde in de eis om meer autonomie voor Vlaanderen te verkrijgen. De Mars op Antwerpen zou de geschiedenis ingaan als deels een sociaaflamingantisch symbool. Onder invloed van de Mouvement Populaire Wallon (MPW), gecreëerd door de syndicale voorman André Renard in februari '61, spiegelde Roosens en Verrept zich naar het eisenpakket van de wallinganten: federalisme en structuurhervormingen. Roosens stelde dat het Vlaamse volk niet alleen recht had op een politieke democratische staatsstructuur, maar dat het ook moest ijveren voor een economische democratie.

De Mars op Antwerpen was niet alleen een groot succes voor de sociaaflamingantische stroming, maar luidde tegelijk het verval in. Het VABT verdween snel van het toneel, de Volksunie brak door als belangrijkste speler op het Vlaamsgezinde politieke toneel en de VVB kende na '64 een neergang qua aantal leden en mobilisatiemogelijkheden. Roosens en Verrept, gesteund door ondermeer de CVP'er Roger Bourgeois en de VU'er Daniël Deconinck, besloten gesprekken te voeren met de Volksunie om een eventuele verruiming tot stand te brengen. Eind '64, na het mislukken van een eerste onderhandelingspoging, zouden Verrept, Bourgeois en Roosens zich omvormen tot de groep (niet partij) Vlaamse Democraten. Ook deze groep werd geboycot door zowel Van der Elst, Schiltz en de rechtse fractie. De Vlaamse Democraten hadden vervolgens getracht op eigen benen te staan, tevergeefs. In de tweede helft van de jaren '60 zouden zij snel opschuiven naar de radicaal-linkse vleugel, waarbij zij een enthousiaste respons vonden in de trotskistische beweging. Roosens trachtte in '67 de coördinatie van de gehele linkerzijde (links van de BSP) op poten te zetten binnen het Democratisch Aktiekomitee (DAK). Dit mislukte, en de Vlaamse Democraten besloten op te gaan met de Vlaamse trotskistische beweging in de organisatie Revolutionaire Socialisten (RS).

Roosens kende ondertussen tevens een intellectuele evolutie: hij ontdekte in '65 de marxistische analysemethode waarvan hij gretig gebruik maakte om de Vlaamse problematiek in een nieuw daglicht te stellen. Hij werd opgemerkt als auteur van een aantal belangrijke artikelen in De Maand, Links, Rood, Richting, De Nieuwe en Het Pennoen. Hij was ook intern aanwezig in de structuren van deze bladen, uitgezonderd Links en De Maand, dat maakte dat hij kon rekenen op een uitgebreid netwerk om zijn theorieën en gedachten te kunnen verspreiden. Hij had contacten met verschillende belangrijke intellectuelen, Ernest Mandel en Jaap Kruithof waren geen onbekenden.

Roosens zou zich in de periode 1977-2003 voornamelijk laten opmerken als een theoreticus. Hij keerde stilaan terug naar de Vlaams-nationale stal, en trachtte door middel van marxistische auteurs zijn nationalisme een linkse inhoud te verschaffen. Voornamelijk de Italiaanse marxist Gramsci kreeg speciale aandacht. Roosens schreef geen marxistische stukken in Gramsciaanse stijl, maar eerder een nationalistische invulling van zijn oude sociaaflamingantische ideeën met een gramsciaanse methodiek. Het was dankzij Roosens dat Gramsci in linkse middens

bekendheid verwierf, maar tegelijk werd hij in de late jaren '90 bekritiseerd omwille van zijn methodiek om Gramsci in het nationalistische kamp te steken. Hij verrichtte alvast een knap staaltje intellectueel denkwerk, maar bleef evenwel niet trouw aan de inhoud van Gramsci's geschriften. Hij zou deze ideeën verspreiden in het links Vlaams-nationaal blad Meervoud alsook in de klassieke linkse pers zoals het Vlaams Marxistisch Tijdschrift en Aktief (Masereelfonds).

Roosens kan gerekend worden tot één van de meest bewonderenswaardige denkers op gebied van analyses met betrekking tot het probleem Brussel, de Belgische staat, de Vlaamse Beweging en de mondialisatie. Hij spendeerde enorm veel tijd aan het schrijven van artikels, was een begeesterende voorzitter van het Masereelfonds en was de drijvende kracht achter vele kleinere politieke initiatieven.

De structuur van de thesis kent vier afzonderlijke gedeelten. Het werk wordt gesplitst op basis van een chronologische indeling. Vervolgens werd dit nogmaals ingedeeld naargelang de aard van zijn activiteiten, met andere woorden een militant en een intellectueel deel:

1. De eerste drie hoofdstukken hebben betrekking tot zijn handel en wandel in diverse milieus in de periode 1958-1970. De periode 1971-1976 wordt buiten beschouwing gelaten, vermits hij een (relatieve) sabbatperiode inlaste wegens professionele redenen.
2. Het vierde hoofdstuk beschrijft zijn intellectuele evolutie tussen 1958 en 1977.
3. Hoofdstukken vijf, zes, en zeven beschrijven zijn militant leven tussen de jaren 1977 en 2003.
4. Hoofdstukken acht, negen, tien, elf, en twaalf beschrijven elk een aspect van zijn latere wereldaanshouwing: België-Vlaanderen, diensteconomie, mondialisatie, Gramsci en de Europese Unie.

De methodiek is tweeledig. De beschrijving van zijn militant leven werd behandeld op een structuralistische manier: Roosens wordt ingebed in de ideologische tijdsgeest. De evolutie van zijn denken is eerder beschreven volgens de combinatie analytisch-comparatief-deconstructief.

De zoektocht naar bronnenmateriaal was een hels karwei. Het bronnenmateriaal in het Amsab en ADVN waren schaars en eerder contextueel. Het ADVN had voornamelijk materiaal ter beschikking dat betrekking had op de Vlaamse Democraten (archieffonds F. Van der Elst),

VABT (niet-geïnteriseerde archieffonds L. Vranken, archieffonds VABT en archieffonds R. Lettens) en de Egmontperiode (Archieffonds R. Lettens en archieffonds R. Bourgeois). Het Amsab kon archiefstukken verschaffen uit het niet-geïnteriseerd archieffonds H. Van Mierlo over de periode van de Revolutionaire Socialisten. In voornoemde alsook in het Dacob werden een reeksen van een twintigtal periodieken geraadpleegd.

Secundaire literatuur werd gebruikt om een kader te schetsen waarin Roosens opereerde. Theoretische werken met betrekking op het marxisme, (politieke) economie en filosofie werden doornomen om comparatief en deconstructief te werk te kunnen gaan.

Doelstellingen en status quaestionis

De persoon Roosens en met uitbreiding het naoorlogse sociaalfamingantisme¹ kunnen haast worden beschouwd als een tabula rasa binnen het academische onderzoeksgebied. De informatie die werd gevonden in de literatuur over en door personen en organisaties in de Vlaamse Beweging² toonden maar zeer kleine fragmenten. De reden hiertoe is dat Roosens viel tussen twee stoelen: na het VABT opereerde hij in de marge van de Vlaamse Beweging en literatuur over het militantisme binnen de radicaal-linkse zijde in Vlaanderen is rondom schaars te noemen.³ De traditionele geschiedschrijving van de Vlaamse Beweging, met een opwaartse vermeerdering van het aantal werken gedurende de jaren '70 en '80, werd uitgevoerd door mensen uit de klassieke groepen van de Vlaamse Beweging (Elias, Todts, Ruys, Vinks, Van Haegendoren), waardoor figuren die niet in hun milieu vertoefden minder aan bod kwamen.

Recente informatie over Roosens is eveneens haast onvindbaar. Alleen het tijdschrift Meervoud houdt zijn gedachtegoed levendig, alsook kunnen er sporen van zijn erfenis worden teruggevonden in Aktief (Masereelfonds) en Vlaams Marxistisch Tijdschrift. Er bestaan welgeteld twee werken waarin op enkele bladzijden zijn levensloop gedeeltelijk wordt beschreven:

1. De Haes (Dirk) (eds.), De rode tong van de leeuw: Antoon Roosens, analyse van een links flamingant, Brussel, Meervoud, 2005, 207 p.
2. Desmet (Bernard), Van Geyt (Louis) (eds.), Bundel: In memoriam Antoon Roosens, in: Vlaams Marxistisch Tijdschrift, XXXVIII, 2004, 4, pp. 6-79

Deze twee werken zijn grosso modo een verzameling van ideologische discussies dan daadwerkelijk biografische reconstructies. In elk van deze werken staat wel telkens een beschouwende tekst van zijn trouwe vriend Roger Bourgeois, waaruit bruikbare informatie kon worden gepuurd. Eveneens Bourgeois' privé-archief bleek nuttige informatie te bezitten.

Literatuur met betrekking tot enkele organisaties waarin hij werkte, gaven eveneens niet veel informatie over Roosens prijs:

1. Strobbe (J.), Het Pennoen (1950-1977). Een opinieblad van flamingantisme naar maatschappijkritiek, Leuven, KUL, onuitgegeven licentiaatsverhandeling, 1986
2. Waeterschoot (Paul), Het Vlaamse opinieweekblad De Nieuwe (1964-1978), Gent, RUG, onuitgegeven licentiaatsverhandeling, 1979, 191 p.
3. Verrept (Staf), Een nieuwe horizon voor de Vlaamse Strijd, s.i, s.n, 1966, 48 p.
4. Cuypers (Henk), De Vlaamse Democraten: verruimingsoperatie avant la lettre. Een poging tot symbiose tussen Vlaamse en sociale strijd, in: Meervoud, I, 1993, 3, p. 58-65

De grootste hulp kwam uit Roosens' familie. Het privé-archief van Antoon Roosens bleek te bestaan als één overgeleverd geheel en kon grotendeels worden ingekeken. Nadat dit archief voor de eerste maal werd doorgeplozen, in combinatie met de secundaire literatuur, konden enkele doelstellingen worden geformuleerd:

- a. Wat was de precieze relatie tussen Roosens en de Volksunie in de jaren '60? De periode met betrekking tot de Vlaamse Democraten werd evenwel gedeeltelijk beschreven door Henk Cuypers en Staf Verrept⁴, maar er waren nog lacunes aanwezig in de weergave van de interne netwerken en electorale onderhandelingen met de VU. De vraag kan nog breder worden gesteld: wie waren zijn eventuele medestanders buiten het directe milieu waarin hij vertoefde. Zijn relatie met de KP, Vlaamse Volksbeweging, Links, BSP, etc... moet alvast een plaats krijgen in dit onderzoek.

- b. Roosens was vanaf midden jaren '60 beland in trotskistische middens en trachtte ook overleg te plegen met enkele KP-kaderleden. In geen enkele literatuur wordt vermeld hoe groot zijn impact was op deze organisaties. De vraag luidt dan ook welke functie hij vervulde bij de Revolutionaire Socialisten en het Democratisch Aktiekomitee. En hoe groot was zijn aandeel in het feit dat alle radicaal-linkse organisaties zich schaarden achter het concept federalisme anno 1968.
- c. Wat was de aard van de contacten met Ernest Mandel, Jaap Kruithof, Marcel Deneckere, Paul Daels, Maurits Coppieters, Wilfried Martens, etc ... Waren er contacten met de (tendens)organisaties zoals Links, Mouvement Populaire Wallon of de Rode Leeuwen?⁵
- d. Het algemeen topografisch onderzoek over de leden van de diverse sociaalfamingantische bewegingen werd nooit uitgevoerd. Een pertinente vraag is dan ook of Roosens ooit wel banden had, als links progressief, met de arbeidersklasse. Of vertoefde Roosens zoals andere individuen uit de Vlaamse Beweging in het eigen intellectueel kleinburgerlijk milieu?
- e. In welke mate waren de initiatieven van Roosens, bijvoorbeeld de Vlaamse Democraten of het blad Markant (1992 – 1994), succesvol? Er moet zowel gezocht worden naar kwalitatieve alsook, indien mogelijk, kwantitatieve gegevens. Ledenlijsten en oplagecijfers zijn nuttige bronnen.
- f. Na de Egmontperiode werd het duidelijk dat Roosens' impact op het Vlaamse middenveld tanende was. Hij sloot zich ondertussen aan bij het Masereelfonds, een duidelijk radicaal-linkse organisatie. Onder zijn leiding kreeg deze organisatie een Vlaamsgezinde inslag. Hoe ging dit in zijn werk, en welk karakter hadden de relaties met andere niet-Vlaamsgezinde mensen?
- g. Welke methodes paste Roosens toe om de marxist Gramsci te transformeren tot een instrument voor zijn nationalistische doelstellingen? En klopte wel zijn economische theorieën over de diensteneconomie en de globalisering? In welke mate had hij de arbeidswaardeleer onder de knie?

Niet alleen de militante figuur Roosens moet aan bod komen, zijn ideologisch gestalte is eveneens van belang. Roosens' oeuvre kan niet uitsluitend binnen een tijdsgeest worden geplaatst, de aanpak vereist ook een verklarende functie met betrekking tot zijn werk, en in

verhouding tot dat van anderen. Roosens was niet louter een opiniemaker, hij streefde consequent naar het vervolledigen van zijn wereldbeeld. Voor hem geldt meer dan ooit de hegeliaanse premisse: *„Das Wahre is das Ganze. Das Ganze aber ist nur durch Seine Entwicklung sich vollendende Wesen.”*⁶ Een korte blik op de veelheid van onderwerpen in zijn oeuvre bevestigt deze gedachte. Het Vlaamse probleem bleef het middelpunt, maar Roosens poogde dit in organisch verband te brengen met overstijgende fenomenen.

Roosens heeft niet veel voorwoorden geschreven, waardoor een eenduidige uiteenzetting van zijn beoogde doelstellingen niet altijd werd opgemerkt. In het voorwoord van “De Vlaamse kwestie” alsook “Mondialisering”, valt er te lezen dat de aanleiding tot schrijven moet worden gevonden in het feit dat andere contemporaine auteurs te onduidelijk waren over de desbetreffende onderwerpen. Roosens’ frustratie was dat hij geen aanzienlijke groep mensen achter zich kon scharen. Hij grapte geregeld over de habitus van de intellectuele linkerzijde: *„Het lijkt alvast alsof de geesten vermoeid waren na een getrouwe vertaling uit het Russisch of het Chinees van het boek van de waarheden.”*⁷ In het debat over de mondialisering richtte Roosens zijn pijlen op het technocratische karakter van de Derde Weg binnen de sociaal-democratie. *„Mondialisering is het nieuwe modewoord. Het is een containerbegrip, onduidelijk afgelijnd, waar men zowat alles in stopt wat te maken heeft met de hedendaagse problemen op economisch, sociaal, politiek of cultureel gebied. Zo wordt het een magisch woord waarmee men alles verklaart... en niets. Een gevolg van deze onduidelijkheid is dat, bij velen, de mondialisering overkomt als een natuurlijk en onafwendbaar fenomeen, een noodlot waaraan de mens zich maar moet onderwerpen. Deze opvatting past uiteraard uitstekend in het neoliberal discours. De mondialisering wordt dan een mythe die wordt ingeroepen als een ideologisch voorwendsel om elk debat over een politiek en economisch alternatief, in de kiem te smoren. Om de organisatie van de democratische tegenkrachten te bemoeilijken.”*⁸ Roosens wilde een frontale aanval uitvoeren op het hedendaagse ideologische complex.

Voetnoten

1. Links Vlaams-nationale initiatieven zoals Werkgroep Arbeid-VSB of De Witte Kaproenen hielden geen verband met het milieu van Roosens. Deze groeperingen zijn reeds beschreven in het werk:

Vincké (Soetkin), Werkgroep De Witte Kaproenen (1967-1985) en Werkgroep Arbeid (1972-1989). Een progressieve poging tot het beëindigen van de historische dichotomie Vlaams-Links., Gent, RUG, onuitgegeven licentiaatverhandeling, 2003

2. Een algemeen overzicht kon worden gevonden in:

Van Den Steene (W.), De Vlaamse Beweging na 1945: bibliografie 1971-1975, Gent, Vormingscentrum Lodewijk Dosfel, 1977

Van Den Steene (W.), De Vlaamse Beweging na 1945: bibliografie 1976-1980, Gent, Vormingscentrum Lodewijk Dosfel, 1983

Van Den Steene (W.), De Vlaamse Beweging na 1945: bibliografie 1981-1985, ADVN/Vormingscentrum Lodewijk Dosfel, Antwerpen/Gent, 1989

3. Betreffende de geschiedenis van de KP is een leemte aan het aantal kwalitatieve werken. De interne geschiedenis is gepikt en gemazeld door onnoemelijk veel historische discussies over de te volgen weg. Tijdens de Koude Oorlog stond deze partij hoog op de lijst van systeemvijanden. Het democratisch centralisme verhinderde dat informatie door statelijke instituties werd onttrokken. Roosens werkte frequent samen met de KP, maar zou nooit als buitenstaander inzage krijgen in de interne keuken.

4. Verrept, als protagonist van VD? Gaf een zeer gedetailleerd beeld over het wedervaren van de sociaaflaminganten met betrekking tot de onderhandelingen met de VU over een Vlaams Front. Cuypers schreef zijn omvangrijk artikel met behulp van Verrepts relaas.

5. Dit antwoord met betrekking tot Fayat en de Rode Leeuwen is zeer kort: er was in het geheel geen contact, dat niet in het minst te verklaren viel door de afkeer van de BSP-nomenclatura tegenover alles wat gekant was tegen het neocorporatisme.

6. Hegel (G.W.F.), Die Phänomenologie des Geistes, Frankfurt Am Main, Suhrkamp, Taschenbuch, p. 20

7. Roosens (Antoon), De Vlaamse kwestie: pamflet over een onbegrepen probleem, Leuven, Kritak, 1981, p. 9 – 10

8. Roosens (Antoon), Mondialisering, Gent, Vzw Vrede, 2000, p. 7

DEEL I: DE MILITANTE JAREN 1958 - 1970

Hoofdstuk 1: Vlaams Komitee Brussel en Vlaams Aktiekomitee Brussel en Taalgrens (1958 – 1964)

1.1 Inleiding

Een korte schets van het opgroeien van de jonge Roosens werd weergegeven in twee zeer korte chronologische lijsten in een themanummer van het VMT¹ en het Meervoud-boek “De Rode Tong van de Leeuw”. Deze twee werken schetsen dus op maar enkele pagina’s wat het activistische leven van Roosens inhield. In het VMT-nummer werd er haast niet ingegaan over de levenswandel van Roosens, en ook de mensen in de Meervoud-uitgave besloten andere accenten te leggen. Zowel het VMT-nummer als het Meervoud-boek bevatten een getuigenis van Roger Bourgeois, zijn jarenlange compagnon sinds 1964, die vele interessante anekdotes over Roosens’ kantelmomenten opsomde.

Een ander probleem was dat er geen ontsloten primaire bronnen bestaan over het militante leven van Roosens in het VKB, KR en VABT. Roosens hield maar consequent een persoonlijk archief bij vanaf de Vlaamse Democraten (1964). In een interview met Roger Bourgeois bleek dat deze stand van zaken betreffende de kans van het opdelven van nieuwe bronnen wel eens definitief zou kunnen zijn. Roosens was weliswaar secretaris in een aantal massaorganisaties, maar de interne documenten werden niet door hem bewaard. Archiefstukken met betrekking op de beginperiode, en voornamelijk over het VABT en de Marsen, zijn dan ook afkomstig uit andere archieffondsen die eerder contextuele informatie opleveren dan daadwerkelijk de werktuigen zijn om Roosens’ levenswandel in dit tijdsbestek te kunnen reconstrueren. Wel is er aan het licht gekomen dat Roosens als secretaris van het VKB in nauw contact stond met Wilfried Martens, voorzitter van het Vlaams Jeugdkomitee voor de Wereldtentoonstelling. Een aparte sectie werd dan ook gewijd aan dit onderbelichte feit.

Een extensieve contextuele schets van de beginnende stappen van Roosens' militantisme zal gegeven worden in het volgend hoofdstuk, dit omwille van de reden dat de uitgebreide opgedolven archiefstukken betreffende de periode 1964-1970 er zich beter toe lenen om een complete omkadering te verkrijgen. De catacombentijd van de Vlaamse Beweging, de partijpolitieke evoluties, de evolutie van de ideologische stromingen, etc... worden in dit hoofdstuk dus haast niet besproken; eveneens is zijn intrede in Het Pennoen (1959) geschetst in het hoofdstuk met betrekking tot zijn theoretisch-intellectuele evolutie in dat blad.

De jonge Roosens

De auteur heeft Roosens helaas nooit persoonlijk gekend, dus is er een complete terughoudendheid om over de persoon Roosens te spreken. Al te vaak zijn biografieën van politici en intellectuelen met betrekking tot het persoonlijke leven halfslachtige pogingen om tot een bepaling van individuele karakteristieken te komen, en slepen deze werken in een verdere narratieve structuur impliciete veronderstellingen met zich mee. De auteur heeft al meer dan een dozijn biografieën over Marx gelezen, en het beeld over Marx schommelt van hooghartigheid, poëtische ziel, eigenzinnigheid tot standvastigheid. Nietzsche kent meer mysterie dan de filosofie van Herakleitos, en zelfs de relatie tussen Sartre en Camus blijft een bron van nieuwe vertellingen. Als er dan toch, omdat dit nu obligatoir is, een korte schets moet worden gegeven uitgaande van anekdotes van individuen die dicht bij de private persoon Roosens stonden, dan komt dit uit de bus: hij was een man recht door zee, was op het fanatieke af bezig met zijn politieke activiteiten, eclectisch lezer qua doorgronden van economische en politieke literatuur, liefhebber van de Franse en Engelse cultuur en literatuur en connaisseur van klassieke muziek. Hij was een natuurliefhebber. Jarenlang wandelde hij honderden kilometers in Vlaanderen, Nederland, de Ardennen, Frankrijk, Italië en Spanje. Met de rugzak en tent trok hij erop uit en kon stil worden bij het bewonderen van de mooie natuurplekjes, die hij bij honderden kende. Daar kreeg hij zijn gemoedsrust in zijn druk beroepsleven. Hij hield er een nogal libertaire levensstijl op na, wat, om in clichés te blijven, frequent voorkwam bij hooggeschoolde mensen uit de katholieke zuil, losgerukt uit het parochiale milieu in Vlaanderen. Hij was zeer geliefd bij vrienden en kennissen. Het politieke kon hem enerveren, maar het verhinderde hem niet om

koerswijzingen bij collega's met grootmoedigheid te accepteren. Hij was een familieman, en kon rekenen op steun en begrip.

Wat er alvast met zekerheid kan worden gezegd, is dat Antoon Roosens werd geboren op 24 augustus 1929 in Meerbeke. Hij was het 7de kind uit een familie van 10. Hij stamde uit een gezin dat behoorde tot de traditionele intellectuelen, zijn vader Polydore Roosens was namelijk oud-burgemeester, bibliothecaris, lid van de kerkraad en onderwijzer. De genus van de Roosens-tak was daarentegen typisch premodern: de voorouders stamden af van de kleine boerenstand. Roosens kreeg via zijn vader een dosis sociaal rechtvaardigheidsgevoel en een kijk op het militante leven in het Vlaamse middenveld met zich mee: de pater familias was actief in de Maatschappij van Onderlinge Bijstand, het Werk van de Oorlogsweduwen en –Wezen, Bond van de Gepensioneerden, was lokaal en nationaal bestuurslid van de Bond van Grote en Kroostrijke Gezinnen en lid in het bestuur van het Sanatorium Denderoord te Overboelare. Toen de vader kon terugkijken op een rijkgevulde carrière als een man van aanzien, besloot deze nog secretaris te worden van de plaatselijke afdeling van de Christelijke Mutualiteiten. De familie bestond bekend om haar Vlaamsgezinde houding en behoorde tot de sociaalvoelende zijde van de christelijke zuil.

Roosens genoot een klassieke humaniora-opleiding, eerst te Ninove in het St. Aloysiuscollege en vervolgens in het St.-Catherinacollege te Geraarsbergen. Hij besloot, geheel naar de verwachtingen van zijn vader, een juridische opleiding te volgen aan de RUG en was actief in de Denderse studentenclub De Domper. Zoals alle jongemannen in die tijd, in volle Koude Oorlog, was er een verplichte legerdienst, en hij vervulde deze bij de Militaire Politie in Tervuren, waarbij hij de reputatie kreeg als zijnde een flamingante relschopper.²

Vervolgens werd hij een stagiair aan de balie van Edgard Van Cauwelaert te Brussel. Het was deze Van Caulewaert, familielid van de bekende flamingante familie, die hem zou introduceren in het Brusselse flamingante middenveld, waardoor in 1958 Roosens secretaris werd van het VKB. Roosens zou tijdens zijn professionele uitoefening aan de balie in de hoofdstad verstedd staan over de impact van de francofone dominantie, zowel op vlak van de bestuurstaal als de spreektaal. Het waren die ervaringen die hem zouden kneden tot een element van de voorhoede

van de Vlaamse Beweging.³ Hij zou zich reeds zeer vroeg profileren als een exponent van de “sociologische school”, een groep progressieve intellectuelen die de taalgrens sociologisch trachtten te verklaren (cf. infra). In de woorden van Roosens: *”In die tijd was ik als jong advocaat in Brussel beland en ik was zeer begaan met het fenomeen van de verfransing. Ik zocht naar een wetenschappelijk-sociologische uitleg. Vandaar dat ik eveneens sterk geïnteresseerd was voor wat er in de randgemeenten gebeurde. Daar vestigde zich in de jaren ’50 de eerste generatie jonge Vlaamse academici met een Nederlandstalig diploma, terwijl anderzijds de stadsbevolking van Brussel begon uit te zwermen, zodat een taalconflict ontstond. Er was een talentelling aangekondigd voor het jaar ’60, wat inhield dat sommige gemeenten van taalstatuut konden veranderen, zodat de Brusselse “olievlek” verder kon uitdeinen. Vanuit het Vlaams Komitee voor Brussel (VKB) werd ik belast met het op gang brengen van het Vlaams verweer in de rand. Met de hulp van het Verbond van Vlaams Overheidspersoneel (VVO) zochten we in elke gemeente naar een aantal mensen zodat een net van plaatselijke comités tot stand kwam, dat gegroepeerd werd in het Komitee der Randgemeenten (KR). Er werden ook contacten gelegd met het jeugdcomité van Wilfried Martens en met het Davidsfonds. Deze brede coalitie vormde de basis voor de marsen op Brussel.”*⁴

De aftrap voor dit hoofdstuk is door Roosens zelf postuum gegeven.

1.2 Vlaams Komitee Brussel

Veel informatie betreffende Roosens’ activisme binnen de structuren van het VKB valt er niet te rapen. Hij werd door het Brusselse milieu (h)erkend als één van de jonge leeuwen, een exponent van “de generatie van ‘58”. Hij kwam via het VKB snel in contact met mensen uit de VVB, Het Pennoen en ook generatiegenoten in de leiding van het Vlaams Jeugdkomitee voor de Wereldtentoonstelling. Het was het VKB dat in samenwerking met de VVB en de drie traditionele cultuurfonds (Vermeylefonds, Willemsfonds en Davidsfonds) ook het VABT zou oprichten als opvolger van het Algemeen Vlaams Komitee (AVK).

Roosens was een leidende figuur in het organiseren van acties om de taaltoestanden in de Brusselse randgemeenten onder de aandacht te brengen, wat een kernelement was van het bestaan van het VKB. Het was door de impuls van Edgard Van Cauwelaert dat Roosens Komitee der Randgemeenten (KR) zou oprichten. In die hoedanigheid was er onder andere de betrachting om in drie gemeenten de verkiezingen nietig te verklaren.⁵ Ook de verfransingsgraad in het Brusselse onderwijs was een materie die het VKB tevens onder de aandacht wilde brengen; Roosens had zich ingespannen om via informatieavonden, uitdelen van pamfletten, etc... de Vlaamse bevolking in Brussel voor deze problematiek wakker te schudden. In het VKB legde Roosens ook de eerste fundamenten voor zijn latere strijd in het VABT. De voorbereiding van een georganiseerd verweer tegen de talentellingen (cf. infra) werd door Roosens in '59 al uitgedokterd met het parool "Volkstelling ja, talentelling nee". Roosens zou het VKB verlaten op het moment dat donkere wolken zich begonnen te vormen boven de hoofden van de Vlaamse Democraten (cf. infra). De strijd om een sociaalflemingantisch alternatief maakte dat hij in december 1964 het VKB als secretaris verliet.⁶

Roosens was, als buitenstaander, actief sympathisant van het Vlaams Jeugdkomitee voor de Wereldtentoonstelling (cf. infra). Hij hield als VKB-secretaris bij hen verschillende voordrachten over de situatie van de Vlamingen in Brussel, de concrete doelstellingen van het VKB en de mogelijkheden van het jeugdcomité. In september '58 werd hij uitgenodigd door de Rodenbachkring om te spreken over de verfransing van de Brusselse gemeenten; op die manier ontmoette hij figuren zoals de Ridder en Aelvoet. Ook was Roosens in de beginjaren actief in de VVB, en was hij voor het VKB de man achter de schermen tijdens de VVB-vergaderingen. Vermits Roosens in deze periode niet echt de aandacht opzocht, is het niet verwonderlijk dat zeer concrete informatie over zijn handel en wandel nauwelijks te vinden is.

1.3 Contacten met Vlaams Jeugdkomitee voor de Wereldtentoonstelling

Roosens was geen lid van dit comité, maar was wel een trouwe en actieve sympathisant, die, als secretaris van het VKB, trachtte de Brusselse flaminganten te mobiliseren deze jeugdige groep te ondersteunen.

In het aprilnummer van jaargang 1957 werd voor de eerste keer in Het Pennoen melding gemaakt van acties met betrekking tot de Wereldtentoonstelling van '58. Lei Vranken, eveneens later actief in de Vlaamse Democraten, kreeg een open tribune om de oprichting van het "Vlaams Jeugdkomitee voor de Wereldtentoonstelling" (VJW) aan te kondigen. De eerste voorzitter was Vic Anciaux, één maand later opgevolgd door Wilfried Martens; ondervoorzitters waren Staf Verrept, Piet Van Cauwenbergh, Lieve Vandenkerckhove; secretaris was Lei Vranken. De bestuursraad bleek samengesteld zijn uit vooraanstaande jeugdleiders van de grote jeugdbewegingen: Katholieke Studentenactie, Boerenjeugdbond, Vlaams Verbond voor Katholieke Scouts, Hoogstudentenverbond voor KA, Algemeen Diets Jeugdverbond; Heelnederlandse Beweging, De Goedendag en de Kempische Rodenbachbonden.

De raadsleden waren (lijst april '57): Vic Anciaux, Herwig Dejonghe, Piet Demeyere (Schatbewaarder), Paul Kempynck, Leo Lagrou, Wilfried Martens, Theo Ongena, Jan Ryckeboer (Persdienst), Staf Vermeire (actief in dezelfde kringen als Verrept en Olsen, oa. "Vive le Gueux"), Staf Verrept, Herman Soetaert, Johan Soenen, Francis Anthonis, Aleide Andries, Frieda van Tyghem, Karel Martens, Rik De Ghein, Maurits Coppieters, Paul Rubbens, Rutger Demonie, Rob Embrechts, Werner Engels, Mia Cool, Monique Bracquelaire, Joris Pollers, Jan Aertssens, Jos Roebben, Dries Persijn, René Peeters, Marcel Haessen, Jos Chabert, Omer de Blicck, Fons Borgignon, Lei Vranken, Mik Bablyon (afdeling West-Vlaanderen).

Verrept was eveneens actief in Het Pennoen, het Jongerenkomitee voor Zelfbestuur en het Jeugdkomitee voor Federalisme. Het Pennoen werd bekeken als een vergaarbekken van mensen uit de militante comités en de VVB. Het was ook Verrept die zorgde voor een schisma tussen een vorig jeugdcomité, Jongerenkomitee voor Zelfbestuur (1955), en deze met betrekking tot de Expo '58. Deze eerste stond bol van het romantisch en corporatistisch-fascistisch ideeëngoed met inclusief in het programma het KVV-VNV-beginselakkoord uit 1936.⁷ Dit comité werd trouwens op initiatief van P. Daels (cf. infra) ingericht tijdens een studiebijeenkomst van de

Rodenbachgemeenschap te Brussel (1956), tevens een lokale vereniging die Roosens occasioneel uitnodigde om een referaat te houden.⁸

Twee maanden na de oprichting van het VJW werd gemeld dat een jeugdfront een feit was: naast de initiële organisaties (cf. supra) sloten zich nog andere jeugdverenigingen aan: Chirojeugd, Diets Meisjesbond “Ik Dien”, Jong-Davidsfonds, Jongerenkomitee voor Zelfbestuur, Katholieke Arbeidersjeugd, Katholieke Burger- en Middenstandsjeugd, Katholieke Meisjesgidsen van België, KVHV Gent en KVHV Leuven, Vlaams Katholieke Meisjesstudenten Gent en Leuven, Vlaams Katholiek Studentencorps, Vrouwelijke Katholieke Arbeidersjeugd, Vrouwelijke Katholieke Burger- en Middenstandsjeugd, Vrouwelijke Katholieke Studerende Jeugd, Zilvermeeuwjes.

Opvallend was dat zowel de flamingante sociaal-democraat Lode Craeybeeckx als de linkse jeugdorganisaties weigerden het initiatief te steunen. De reden van afkeuring voor Craeybeeckx was alvast van electorale aard, vermits het comité duidelijk werd ondersteund door katholieke zuilorganisaties, alsook door de Vlaamsnationale ideologische neven. Mensen zoals Flor Grammens en Maurits Coppieters trachtten uit naam van de VVB een actieve rol te spelen in de verdere ontwikkelingen van de strijd om de erkenning van het Nederlands tijdens de wereldtentoonstelling en vervolgens verkregen zij een “Vlaamse Dag” (cf. infra). Het opzet van het comité was alvast groots: een eerste brochure in ’57 werd verspreid op 250.000 exemplaren. Een tweede actie volgde snel met een protestdag op 17 november 1957, “Protest ’58”, in samenwerking de VVB, de VTB-VAB en het Davidsfonds. De lokale betogingen lokten in totaal 7000 aanwezigen.

Het comité had een duidelijke missie: *“Men kan natuurlijk deze Wereldtentoonstelling van verschillende standpunten uit bekijken, waardoor men even natuurlijk tot verschillende gevolgtrekkingen komt. Voor ons, Vlaamsbewuste jongeren, geldt in de eerste plaats het Vlaamse gezichtspunt, dat noch klein noch groot, maar eenvoudigweg levensnoodzakelijk is. Wij hebben de belangen van ons volk te verdedigen [...] Wij zijn geen aftandse nationalistes [...]”*⁹ Het initiatief werd dus gesticht om Vlaanderen als begrip bestaansrecht toe te kennen in het land, en omwille van die reden mocht de Wereldtentoonstelling geen unitair symbool zijn. Het comité zou zich dan ook inzetten om een Vlaams jeugdfront te creëren op basis van de inzet van de

voornoemde raadsleden. Er werd samengewerkt met VU'er Daniël Deconinck, die de brochure "Het Vlaamse land en de Wereldtentoonstelling" schreef. Ook was er de participatie van het Vlaams Komitee voor Brussel met als spilfiguur secretaris Antoon Roosens; Roosens zou voor dit comité in 1959 een bijdrage schrijven in de brochure "Brussel-Taalgrens" (cf. infra). In januari 1958 trok Deconinck in Het Pennoen nogmaals van leer tegen de propaganda van de Wereldtentoonstelling; het blad was ondertussen al een vaste ontmoetingsplaats geworden voor zowel de oudere generatie als de militante jeugd. Hij betitelde de Expo als een anachronisme en stelde dat de investering evengoed kon gebruikt worden om de economische ontwikkeling van Vlaanderen te stimuleren. *"Hetzelfde geld ware ongetwijfeld beter geïnvesteerd ten bate van een politiek van normale werkverschaffing en industrializatie van de door werkloosheid getroffen gebieden [...] de sociale bouwpolitiek onder lijden zoals werd toegegeven op het studieweekend van de stichting Lodewijk de Raet op 27 oktober 1957."*¹⁰ Dit standpunt werd vervolgens verweven met de taalpolitieke problematiek in een uitgegeven VJW-brochure: *"Al is de taalkwestie in België en in de W.T. ook een sociale kwestie, toch komen de stoffelijke belangen van Vlaanderen nog op andere wijzen in het gedrang. [...] De Belgische afdeling van de W.T. is in hoofdzaak afgestemd op de in Wallonië en Brussel gevestigde nijverheden, zonder dat ze zich bekommert om wat er in Vlaanderen op industrieel gebied kan gedaan worden. Het Komitee-Generaal van de W.T. is een exponent van diezelfde Waalse industriële kringen die in de Belgische handelsakkoorden hun wil opdringen en die ook uit de W.T. het meeste voordeel zullen halen."*¹¹

Reeds in een Het Pennoen-artikel "JongVlaanderen en de Wereldtentoonstelling" van september '57 schreef Verrept in een identiek discours dat de Wereldtentoonstelling een façade zou zijn, die geenszins de gemeenschappen in België aan het woord laat; Vlaanderen werd, dixit Verrept, bewust achteruit gesteld en genegeerd. Het commissariaatgeneraal van deze Wereldtentoonstelling plande alles zonder reële inspraak van de Vlaamse volkslagen; het was een uiting van francofone en unitaristische bourgeoiswaarden. Op een studiedag van Lodewijk de Raet-stichting meldt een adjunct van commissariaat-generaal dat de tentoonstelling een weerspiegeling zou zijn van wat de Belgische staat is en niet hoe bepaalde mensen hem zouden willen projecteren; een duidelijke sneer naar de flaminganten. Voor Verrept was deze opmerking genoeg reden om te schrijven dat *"[...] deze wereldtentoonstelling noodlottig dreigt te worden."*

Ofschoon de Vlaamse bezoekers de meerderheid zullen uitmaken, heeft men in de voorbereiding van de wereldtentoonstelling de Vlamingen niet slechts in hun taal en cultuur miskend, doch ook in hun persoonlijke bekwaamheid, vakkennis en verantwoordelijkheidszin. De wereldtentoonstelling voor het grootste deel met Vlaamse gelden opgebouwd, moet hoofdzakelijk dienen om de machtspositie van Brussel te versterken ten nadele van Wallonië en Vlaanderen.”¹²

Hetzelfde liedje hoorden de activisten toen zij werden ontvangen door de voorzitter van het commissariaatgeneraal, de CVP'er Moens de Fernig, halverwege '57: deze politicus beweerde dat er geen geschikte Vlamingen zich kwamen aanbieden om de Wereldtentoonstelling in te richten. De impact van deze houding was niet gering en kon niet onderschat worden als stimulans om nieuwe groepen mensen aan te spreken. Zo sprak Ferdinand De Bondt op een beschouwelijke wijze: *“De ontstane incidenten waren spontaan. De ‘grote man’ van de Expo, Moens de Fernig, was op en top een traditionele Belgische figuur. De man was geheel blind voor de culturele tweeledigheid van België; Hij stootte daardoor in zijn aanpak de bewuste Vlaamse gemeenschap nodeloos voor het hoofd.”*¹³

Het verzet tegen de Wereldtentoonstelling was dan ook het verzet tegen de uitbreidende macht van Brussel over Vlaamse belangen. De bezoekers moesten door het verzet beseffen dat het overgrote deel van de bezoekers Vlamingen en Walen zouden zijn, niet Brusselaars of buitenlanders. De politiek van de Brusselse elite was gericht op het bezetten van de topfuncties om op die manier een francofone stempel te drukken, zodoende dat het vooroordeel van de buitenwereld werd bevestigd, namelijk dat België in hoofdzaak een land was van Franse cultuur en Frans overwicht. Deze kritiek werd tevens uitgedragen door het ANZ op het zangfeest en door flamingante prominenten op de IJzerbedevaart van '57. Het verzet breidde zich vervolgens uit, doordat “De Jongvlaamse Protestdag” op 17 november. Enkele duizenden jongeren protesteerden in die steden en gemeenten, daar waar een lokaal comité aanwezig was om de jonge generatie te mobiliseren en te coördineren. De algemene protestvergadering te Brussel op 9 maart 1958 werd ook ingericht door steun van Roosens (VKB) en de VVB.

Dat niet iedereen tevreden was met het jeugdige geweld, werd ondermeer vernomen door een brief van Frantz Van Dorpe, Dinaso en Leopoldist, in het tijdschrift “De Nieuwe Gids” van augustus '57. Hij was verontwaardigd dat een jeugdig iemand zoals Wilfried Martens inging

tegen de Brusselse burgemeester Cooremans, die stelde dat het jeugdcomité hem onterecht beschuldigde de kant de kiezen van de francofone belangen (Fernig) en daarom zijn stem niet liet luiden betreffende gang van zaken in het bestuur van de Wereldtentoonstelling. Deze sneer van Martens maakte hem trouwens op slag bekend in de publieke opinie door vele commentaren in de dagbladers. Het Pennoen deed er nog een schepje bovenop en schreef: *”Zou de voorzitter der Maatschappij van de Wereldtentoonstelling even onachtzaam handelen met een brief, indien deze hem werd toegezonden niet door een Vlaams doch wel door een Brussels of Waals Jeugdkomitee? Wij geloven het niet, zelfs al telde zulk jeugdkomitee slechts papieren leden.”*¹⁴ Een symbolische toegeving werd gemaakt om de rellen rond de Wereldtentoonstelling te smoren: de leeuwenvlag zou naast de Belgische en de Congolese stukken textiel worden toegelaten op alle stadhuisen. Martens en Verrept werden tegelijkertijd door het commissariaatgeneraal beschuldigd van het nastreven van persoonlijke en politieke belangen om op die manier de Wereldtentoonstelling te besmeuren. Deze incidenten toonden aan dat het niet eenvoudig was voor de nieuwe generatie om een consensus sfeer te doorbreken.

Roosens had geen directe rol in de ontwikkelingen van dit jeugdcomité, noch was hij lid van deze organisatie. Wel had hij contact met de voorzitter Martens en secretaris Lei Vranken (eveneens actief als VVB-secretaris van het arrondissement Brussel en toekomstig secretaris van de Vlaamse Democraten, cf. infra). Als secretaris van het VKB hield hij enkele referaten over het probleem Brussel en de concrete inhoud van de acties van het jeugdcomité. Ook was hij één van de boegbeelden van de VKB-acties betreffende de eis tot vervlaamsing van het Brussels onderwijs. Een voelbare verandering in de bewustwording bij de Vlamingen in de hoofdstad¹⁵ werd in conjunctie met de acties van het jeugdcomité versterkt, waardoor een samenwerking tussen Roosens en Martens als het ware van nature een logisch gevolg was. Voor het programma van het comité met betrekking tot de doelstellingen na de wereldtentoonstelling werd gretig gebruik gemaakt van zijn ideeën in het VKB. Martens schreef in een brief aan Roosens eind oktober 1958 dat het jeugdcomité in deze ideeën voldoende basis vond tot het komen van een programma. Roosens was voor Martens degene die een verantwoorde stellingname kon uitwerken op strategisch en ideologisch vlak; het jeugdcomité had eind 1958 dringend nieuwe doelstellingen nodig. Martens dacht alvast aan zowel druk uit te oefenen op de bevoegde instanties, betreffende de heibel rond de eis tot de creatie van de taalgrens vanaf eind jaren ‘50

schreef hij onder andere Verroken en Bové aan, alsook straatagitatie, dat behoorde tot het vaste instrumentarium om te komen tot de beoogde doelen. Martens vroeg in de brief aan Roosens om mee te helpen een nieuwe ontwerptekst te maken, die deze elementen kon herschikken tot een coherent raamwerk.¹⁶ In het ontwerp van het werkstuk “Brussel en Taalgrens”, gepubliceerd door het jeugdcomité, had Roosens een scherp oog voor enkele antidateringen en mogelijk nieuwe elementen om een eisenpakket samen te stellen. Roosens was onweerlegbaar een factor van formaat geweest om Martens te stimuleren het jeugdcomité te laten oriënteren naar grotere doelstellingen; het was ook het jeugdcomité dat voor het VABT, niet toevallig opgericht na de wereldtentoonstelling en als opvolger van het verdwenen AVC, de weg vrijmaakte om eind '59 de agitatie tegen de talentellingen voor te bereiden. Zo schreef Martens begin '59 in het voorwoord van de werkbrochure “Brussel en Taalgrens”:*“De Vlaamse jeugdbewegingen, samengekomen in het “Vlaams Jeugdcomité”, hebben zich voorgenomen gedurende het komende jaar hun Vlaamse aktie te richten op Brussel en de taalgrens. Gezamenlijk hebben zij deze beide problemen onderzocht. Zij zijn tot de vaststelling gekomen dat deze kwesties op een dringende oplossing wachten op het gevaar af uit te groeien tot onoplosbare moeilijkheden voor het Vlaamse land.”*¹⁷ Martens nam integraal het eisenpakket van het VKB over betreffende de stopzetting van de talentellingen, het creëren van een taalgrens, het tegenhouden van welke uitbreiding van de Brusselse agglomeratie dan ook en de complete tweetaligheid van de 19 Brusselse gemeenten (cf. infra). Op vraag van Martens gaf ook Roosens aan de leden van het comité een leidraad om te volgen:*“De eerste taak die hier dient vervuld, is de wetenschappelijke bestudering van het verschijnsel. [...] Inmiddels ligt hier een eerste taak voor de jeugdbewegingen: hun leden het probleem leren zien, hen leren de toekomst van hun volk van sociaal-ekonomisch standpunt te benaderen en, vooral bij de studerende jeugd, de belangstelling opwekken voor een wetenschappelijke bestudering van het probleem Brussel. De taalwetten worden meestal als eerste middel vooropgesteld: een betere toepassing van de bestaande wetten, of een wijziging ervan. Zo is het feit dat een wettelijke wijziging van het taalstatuut der Brusselse gemeenten de wettelijke erkenning en bescherming van het karakter der randgemeenten, evenals de verdere sanering van de toestanden in de centrale besturen, van grote betekenis zouden zijn. Wij mogen echter niet vergeten dat een wet maar resultaten afwerpt wanneer de psychologische en materiële voorwaarden voor een loyale toepassing ervan verzekerd zijn. [...] Dit strekt ertoe van de huidige Brusselse agglomeratie een zelfstandig Rijksgebied te maken dat als 10de*

provincie rechtstreeks van het centraal bestuur zou afhangen en volledig tweetalig zou zijn. Al de inwoners zouden ingeschreven worden op een Vlaamse of een Franse taalrol, naargelang de plaats van herkomst of geboorte. De huidige bewoners zouden vrij hun taalstatuut mogen kiezen. Hierdoor zou in de toekomst de denationalisatie der inwijkelingen onmogelijk worden. Anderzijds zouden de randgemeenten gerechtelijk en administratief aan de huidige Brusselse omschrijvingen onttrokken worden en aangehecht aan eentalig Vlaamse kantons en arrondissementen, waardoor de uitbreiding van de “olievlek” zou te keer gegaan worden.” Tot slot verwees Roosens naar de achtergrond van vele jongeren, zoals in het geval van Martens, die de eerste stappen in het militante leven zetten met de zogenaamde ABN-kernen (Leuven); deze acties zouden in het Brusselse op grote schaal moeten worden doorgevoerd, waarna de Vlamingen bewust waren van hun taalrechten en op die manier in elke openbare transactie het Nederlands en niet het Frans zouden gebruiken in de hoofdstad. Roosens had dus oog voor de alledaagse sociolinguïstische processen, en paste dit toe op een staatsmodel, namelijk België met Rijksgebied Brussel. Tenslotte moet gewezen worden op het feit dat de regering Van Acker de talentelling van '57 besloot te verdagen naar een latere datum juist omwille van de problemen met betrekking tot de wereldtentoonstelling. Ook de regering Eyskens voelde zich niet geroepen om onverwijld de formulieren rond te zenden, en trachtte tijd te winnen door te verklaren dat voor het jaar 1960 een nieuwe formule moest worden uitgedokterd. Het was voor zowel Roosens als Martens van doorslaggevend belang dat alle desbetreffende materies door het publiek werden aan elkaar gekoppeld.

Het was ook mede door de invloed van Roosens dat Martens in 1960 sprak over “Voor een echt travaillisme in Vlaanderen” naar aanleiding van de vaststelling dat vanaf dat jaar vele oud-leden terechtkwamen in de VVB. Martens stelde dat de studenten en jongeren in staat waren voor het eisenpakket van federalisme en travaillisme naar buiten te dragen, en hij aanzag de VVB als de meest ideale drager van deze eisen:”*Vlaamse vrienden, zie daar de nieuwe denkbeelden die de jongeren in de Vlaamse Beweging kenmerken. Wij zoeken nu naar middelen om onze inzichten en onze initiatieven door te voeren. Wij zijn op zoek naar een organisatie die ons de kans biedt ons volledig te ontplooiën en onze krachten te meten in akkurate aktie: een organisatie die deze aktie schraagt door ernstig studiewerk. Een organisatie die ons toelaat met alle Vlaamse jongeren, van welke kleur of opinie dan ook, in kontakt te komen en samen te werken. Een organisatie, die een*

*direkte invloed uitoefent op het politiek en economische leven van het land om de urgente eisen van de Vlaamse Beweging in opeenvolgende suksessen te verwezenlijken. Wij zoeken vooral naar een beweging, die dankzij onze arbeid dag na dag aan invloed wint in alle lagen van de Vlaamse bevolking; die al onze vertegenwoordigers dwingt tot een duidelijke positie kiezen en tot verantwoordelijkheid op elk gebied. Wij willen ons volk even mondig maken als het Waalse, onze mensen even hard als de Borains, even vurig als de Luikenaars en zo goed politiek geschoold dat zij hun vertegenwoordigers, die tot om het even welk kompromis zouden bereid zijn, bij hun terugkeer uit Brussel in het Vlaamse land op gejuw zouden onthalen. Wij denken dat de Vlaamse Volksbeweging ons deze kans biedt. Wij geloven in de Vlaamse Volksbeweging. Wij zijn tot arbeid bereid!”*¹⁸ Martens, in navolging van Roosens, aanzag een intellectueel reveil als noodzakelijk mechanisme om te komen tot een volkse en travaillistische massabeweging. Het was Roosens die aan de weg timmerde om het mozaïek van flamingante stromingen te verenigen in deze massabeweging.

1.4 Vlaams Aktiekomitee Brussel en Taalgrens

Roosens kwam voor de eerste maal in de kijker met de organisatie van “Dag van de Vlaamse Randgemeenten” op 11 december 1960, dit in het kader van Eyskens’ voortdurende betrachtingen om toch een talentelling in te richten, wat de facto betekende dat randgemeenten ingelijfd konden worden bij de agglomeratie Brussel (cf. infra); Roosens, hoewel reeds in ’59 secretaris van het VABT, besloot een Komitee der Randgemeenten op te richten om het verzet te kunnen kanaliseren. Het Komitee overkoepelde de Vlaamse Komitees van Dilbeek, Groot-Bijgaarden, Linkebeek, Strombeek-Bever, Sint-Genesius-Rode, Wemmel, Wezembeek-Oppem, Kraainem, Tervuren, Zaventem, Brussel en Sint-Pieters-Leeuw. Roosens trad op als voorzittend lid van het VKB, andere initiatiefnemers van het eerste uur waren onder andere Dridoes de Meerleer (Wemmel), Bert Theuwissen (Wezembeek-Oppem) en Pierre Swaelens (Dilbeek).¹⁹ De “Dag van de Vlaamse Randgemeenten” werd ingericht met hulp van het VTB-VAB, en hield in dat er een duizendtal voertuigen alle randgemeenten bezochten. Het was een succes, en sindsdien was deze vereniging voor lokale Brusselse politici een niet te onderschatten

electorale factor, vermits deze koepel telkens opnieuw Vlaamse eenheidslijsten steunde in de randgemeenten. Een kleinere actie was de oproep van de KR om een strijdfonds te vergaren tegen faciliteiten in acht randgemeenten in juni 1960 (cf. infra). Het gebruikte pamflet stelde: *”SOS Vlaams Brabant Bedreigd. Zijt U akkoord dat de verfranste Brusselse agglomeratie haar gulzige vangarmen ditmaal uitstrekt naar de 8 Vlaamse randgemeenten, nl. Wezenbeek-Oppen, Kraainem, Strombeek-Bever, Wemmel, Dilbeek, Drogenbos, Linkebeek en Sint Genesius-Rode? ZO DEZE LAATSTE GEMEENTE VERFRANST WORDT, WORDT DE BRUSSELSE AGGLOMERATIE EEN MET WALLONIE. De Vlaamse Volksvertegenwoordigers en Senatoren, voor wie u gestemd heeft, kunnen dit beletten, indien zij willen. Zij zijn de meerderheid in het parlement. Willen zij niet, dan offeren zij tienduizenden Vlamingen op aan de verfransingshonger van Brussel. Wij, Vlamingen, uit de randgemeenten zullen dan verplicht worden te leven als vreemden op eigen grond. [...] Wij weigeren dat deze sinds meer dan 1000 jaar Vlaamse grond, in het kader van zogenaamde taalkompromissen, door om het even welke politieke partij of regering, zou versjacherd worden aan de verfransingswaanzin. [...] Wij, Vlamingen uit de randgemeenten van de Brusselse agglomeratie, brengen dan ook aan alle Vlamingen van eender welke gezindheid ons “SOS VLAAMS BRABANT BEDREIGD” met zeer veel aandrang ter kennis. [...] De voorzitter, A. Roosens”*²⁰ In december 1961 werd een gelijksoortige actie ondernomen in samenwerking met het VKB onder leiding van Roosens tegen de dreiging van faciliteitsvoorzieningen in de randgemeenten.²¹ Na het verdwijnen van het VABT ondernam Roosens met het Komitee der Randgemeenten op 30 mei 1964 nog een manifestatie in Overijse als protest tegen het akkoord van Hertoginnedal: de wijk Corniche werd overgeheveld van Overijse naar Terhulpen, met andere woorden de wijk werd Brussels gebied.²²

Terwijl het VKB en KR zeer lokale organisaties waren met zeer beperkte doelstellingen, was het VABT daarentegen een immense koepelorganisatie op nationaal niveau, en de beoogde realisaties waren ook direct gericht op de partijelites in de Wetstraat. De filosofie achter deze oprichting was dat de VVB best wel een steun in de rug kon gebruiken, en dat dit alleen kon bereikt worden door alle middenveldsorganisaties te betrekken in een concrete nationale strategie. Het VABT kon dus worden bekeken als een voortzetting van enerzijds de acties rond de Expo '58, het recapituleren van oude banden in het AVK en anderzijds het bevestigen van de nieuwe relaties tussen dat jeugdcomité, de VVB met zijn werkgroep “Brussel-Taalgrens” en het

Davidfonds; de VVB-werkgroep bestond uit Hendrik Borginon als voorzitter, Edgar Van Cauwelaert als ondervoorzitter en Paul Daels die het secretariaat op zich nam.²³ Andere medewerkers waren Verrept, Bové, Martens, Roosens, en De Merleer (tevens KR-kaderlid). De werkgroep werd ingedeeld in een studiegroep met Roosens en Bové als belangrijkste personen, de actiegroep bestond uit Edgar Van Cauwelaert, Verrept, Martens en Daels.²⁴ Roosens zocht ook nog contact met Frans Baert en Hilde Pee om de studieploeg te versterken.²⁵ Deze werkgroep legde aan een schare niet-partijpolitieke organisaties een resolutie²⁶ voor betreffende de komende acties rond de talentelling, waarachter unaniem onder meer de cultuurfondsen en het VKB zich konden scharen, gebaseerd op het Harmel-rapport en deels op het ontwerp Moyersoent²⁷; vervolgens werd de resolutie herwerkt door Roosens om te overhandigen aan de premier. De delegatie die deze vereenvoudigde resolutie begin '59 aanbood, bestond uit Roosens, Daels, Martens en Amter²⁸; eenzelfde actie door een identieke delegatie werd uitgevoerd op 30 april, maar toen werd ook een nieuw memorandum betreffende de talentellingen aan alle parlementsleden overhandigd. Op gebied van concrete manifestaties werd een eerste actie gepland met de benaming “De Vlaamse Ring rond Brussel”, bestaande uit een toespraak van het jeugdcomité en de optocht van een autokaravaan. De werkgroep sprak zich in november 1958 voor het eerst publiekelijk uit om een doorbraak naar links te forceren; De VVB hoopte op die manier een rechtse reputatie op de VVB te kunnen vermijden.²⁹ Vervolgens werd het voorlopig orgaan “Delegatie der Vlaamse Verenigingen” opgericht. Op 14 maart 1959 werd de concrete organisatie uit de grond gestampt, waarbij een perscommuniqué rondging geschreven door Roosens.³⁰ Het is geen toeval dat het Uitvoerend Komitee bestond uit overwegend flaminganten met een links gedachtegoed en die tevens ook bekend stonden als de nieuwe generatie theoretici van de Vlaamse Beweging: Roosens werd secretaris en stond bekend als het organisatorische brein van het VKB/KR, en kon rekenen op de steun van Verrept, die eveneens actief was als voorzitter in de VVB-Brabant. Verrept, redacteur in Het Pennoen, werd bekeken als het geweten van de herrezen Vlaamse Beweging door zijn volledige toewijding aan de democratische beginselen. Die toewijding was het symbool van een louterend proces van de Vlaamse Beweging, en hij pleitte vurig voor het afzweren van het VNV-verleden. Martens, die optrad als schatbewaarder van het VABT, werd het uithangbord van de jongere generatie. Andere kopstukken waren Roosens' mecenas en voorzitter van het VABT Van Cauwelaert, VVB-kopstuk en medewerker aan Het Pennoen Daels, secretaris van het Davidfonds Amter, voorzitter

Vermeylenfonds De Buck, voorzitter Willemsfonds Loockx en voorzitter VAB-VTB Van Overstraeten. Van Cauwelaert zou zich in 1960 laten vervangen door Amter, maar hij bleef wel voorzitter van het VKB. Daniël Deconinck zou de groep in januari '60 vervoegen, doordat hij werd voorgedragen door Roosens omwille van zijn expertise betreffende de nieuwe taalwetgeving.³¹ Deconinck gaf in Het Pennoen alternatieven voor een nieuw communautair stelsel. Roosens, vertoevend in dit selecte gezelschap, werd bekeken als een kopstuk van de Vlaamse Beweging; Martens, Verrept en Roosens stonden tevens bekend als de drie werkmieren, terwijl de voorzitters van de drie cultuurfondsen en de VVB de publieke lievelingen waren om mensen te kunnen mobiliseren. Ook was het VABT reeds in 1962 een bron van latere ideologische tegenstellingen tussen de sociaalflaminganten en traditionalisten zoals Van Overstraeten.³² Een kleine vijftigtal organisaties zouden toetreden tot het VABT, waaronder de jeugdverenigingen verzameld in het VJW, de drie cultuurfondsen, VVB, VKB, VAB-VTB, IJzerbedevaartkomitee, ANZ, Algemeen Vlaams Oud-Hoogstudentenverbond (AVOHV), de toekomstige stem van de nieuwe Vlaamse economische elite VEV, Verbond van Vlaams Overheidspersoneel (VVO), Erasmusgenootschap, Nieuw Verbond der Vlaamse Oudstrijders, Vlaamse Geneesherenverbond, Vlaams Kruis en een reeks regionale cultuurorganisaties. Opvallend was wel dat de sterkte van de regionale VABT-comités onderling fluctuerend kon zijn. Brabant nam de absolute voortrekkersrol met volle ondersteuning door verenigingen zoals het VKB en gemeentelijke comités in het KR. Limburg en de Kempen deden het opvallend slechter. Er waren geen statuten en de Algemene Vergadering bestond uit afgevaardigden van de participerende organisaties. Het beginbudget was zeer beperkt met een totaalbedrag van ongeveer 30000 Bfr.; eind '63 zou dit anderhalf miljoen Bfr. bedragen.³³ Gemeld moet worden dat de drie cultuurfondsen reeds in 1956 een gebundeld verzet hadden georganiseerd dat als voorbeeld diende om in te schatten hoe de interne machtsverhoudingen konden uitgebalanceerd.³⁴

Moeilijkheden binnen het VABT waren altijd aanwezig geweest sinds de eerste Mars op Brussel. Een eerste tegenstelling werd veroorzaakt door het feit dat het Willemsfonds en het Vermeylenfonds, te benauwd waren om al te ver mee te gaan in proto-nationalistische tendensen en niet echt geneigd waren om een openlijk federalisme, dat vanaf de tweede Mars duidelijk merkbaar was op spandoeken en pamfletten, te steunen als staatkundig principe. Het

Willemsfonds had nooit geparticipeerd in de Marsen, het Vermeylefonds was alleen aanwezig tijdens de eerste Mars.

Een ander feit was dat de werkmieren Roosens, Verrept en Martens veelal in samenspraak met Daels en Amter quasi-autonoom besloten over de te volgen koers; dit werd vastgesteld uit de aanwezigheidslijsten en beslissingen in de verslagen van de vergaderingen. Ook de meeste interne correspondentie ging uitsluitend door de vingers van Roosens, Amter en Daels; het was Roosens die telkens de vergaderingverslagen en de meeste besluitsverklaringen optekende en verstuurde. Dit had als gevolg dat organisaties die zich buiten het besloten flamingante wereldje bevonden, de indruk kregen dat zij een stuk van de eigen soevereine identiteit moesten afstaan.³⁵ De persoon die zich voortdurend zou opwinden over deze gang van zaken was Aelvoet (AVOHV), dat kon worden afgeleid uit de correspondentie tussen hem en Amter. Tijdens een later incident tussen de VVB'er Derine en het VABT bleek dat dit leefde bij bepaalde groepen die zich niet konden vinden in een radicaal federalisme en die zo weinig mogelijk te maken wilden hebben met de Volksunie. Zo bekleog Martens zich in oktober 1963 bij Daels, Roosens, Verrept en De Meerleer dat Derine hem viseerde in De Standaard. De VVB werd trouwens onterecht door het grote publiek bekeken als de meest actieve factor in het VABT, het Davidsfonds had een groter aan qua mobilisatiemogelijkheden. Ook kan er worden afgeleid uit de VABT-verslagen dat alleen Daels en Verrept konden worden gerekend tot de leidende figuren uit de VVB die een dominante rol hadden in het Uitvoerend Bestuur, voornamelijk als gevolg van het feit dat zij beiden aanvaardbaar waren voor grote groepen mensen buiten de Vlaamsnationale kringen. Verrept had de reputatie een publiekelijk symbool te zijn van het anti-collaboratiestandpunt, Daels kon potten breken tijdens onderhandelingen met partijpolitieke figuren. De noodzaak om de VVB-inbreng te relativeren komt tevens uit de mond van Clem De Ridder: *„De Vlaamse Volksbeweging woog minder zwaar door in het VABT dan sommigen beweren. De VVB was de meest radicale onder de aangesloten verenigingen. Zij was altijd tot actie bereid. Maar de invloed van het Davidsfonds met zijn 75000 leden was groter.”*³⁶ Roosens werd gerekend tot de radicale zijde, vermits hij meer dan wie ook zijn vertrouwen stelde in straatagitatie en de kracht van de massa.

De derde Mars, deze op Antwerpen, stond in het teken van de renardistische eis tot “federalisme en structuurhervormingen”, dat een breuk veroorzaakte binnen het VABT. Organisaties zoals het VEV traden uit VABT, dergelijke economische eisen waren een brug te ver. Roosens kon zich deze radicaliteit veroorloven omdat het aantal lokale comités in 1962 doorheen het land tegen het magische cijfer duizend opliep.³⁷ De progressieve federalisten bleken meer tot de verbeelding te spreken dan pakweg de cultuurfondsen. De lokale sterkte ging af van streek tot streek, bepalende factoren waren de reeds aanwezige lokale inplantingen van flamingante organisaties en de sterkte de lokale zuilen. Er waren moeilijkheden in tussentijdse kalme periodes om de lokale comités actief te houden en om iedereen op één lijn te krijgen. Zo werd er in een verslag van Roosens in januari 1960 gemeld: “[...] *de plaatselijke aktiekomitees, die instonden voor de inrichting van de manifestaties in het kader van de “Geen Talentellingen-dag”, sindsdien geen nieuwe opdracht meer kregen, zodat wij gevaar lopen de vruchten van onze organisatorisch werk in grote mate te zien verloren gaan.*”³⁸ Wanneer het ging om groepen met leden uit de VVB of het VKB, was de bereidwilligheid om radicalere eisen te formuleren groter dan bijvoorbeeld in liberale gebieden in Oost-Vlaanderen of christen-democratische bolwerken in West-Vlaanderen; de jongeren in het Davidsfonds vormden sowieso een radicale voorhoede. Het uiteindelijke probleem, aldus Roosens, was dat het VABT aan het verdrinken was als one issue-beweging zonder enige werkelijke theoretische fundamenten, waarbij het gebrek aan een concreet uitgewerkte visie op de culturele en taalpolitieke problematiek de vereniging dreigde overbodig te maken.³⁹

De eerste initiatieven

De eerste actie van het VABT was logischerwijs deze tegen de talentellingen, vermits dit het mechanisme was waardoor franstaligen in Vlaams gebied faciliteiten konden verkrijgen. Deze tellingen konden zelfs resulteren, indien 50% van de bevolking franstalig bleek te zijn, tot de opname van de gemeente in de Brusselse agglomeratie. Er is niet veel verbeelding nodig om te beseffen dat het Roosens’ missie was dit te stoppen, vermits het risico meer dan reëel was dat nieuwe gemeenten, ondertussen waren er sinds de taalwetten van 1932 al drie nieuwe gemeenten opgenomen in de agglomeratie, het slachtoffer konden worden van de institutionalisering van de verfransingspolitiek; hij was verantwoordelijk voor het coördineren van alle lokale protestmeetings en manifestaties, het bijhouden van de adressenlijsten van alle organisaties en het

verdelen van een brochure betreffende de VABT-standpunten (4000 exemplaren) en affiches.⁴⁰ De theoretische pijlers voor de agitatie werden gevonden in het rapport van het Centrum-Harmel, dat ook werd gebruikt door onder andere Frans Van der Elst in de Volksunie (cf. infra). Roosens zou eveneens meeschrijven aan de brochure “Geen Talentelling” die diende om de eerste persaandacht te verkrijgen als reactie op de weigering van de regering om het VABT uit te nodigen voor een informeel gesprek. Verrept schreef enkele maanden voor deze actiedag tegen de talentelling reeds: *“De talentelling op zichzelf kan misschien eerder onbelangrijk lijken, maar in het geheel van de Vlaamse problematiek en met het oog op de toekomst bestaat er voor de Vlaamse Beweging en voor het Vlaamse volk voor het ogenblik geen belangrijker probleem.”*⁴¹ Ook werd enkele dagen voor de actie strategisch een tekst van Stijn Streuvels en Herman Teirlinck gepubliceerd om mensen aan te sporen aanwezig te zijn op een lokale manifestatie: *“Een grote indruk maakte de waardige oproep die twee bekende Vlaamse literatoren, Stijn Streuvels en Herman Teirlinck, op initiatief van Fayat lanceerden: “Laat iedere Belg vrij uitgaan door het land en zich vestigen waar hij wil. Hij verlieze echter nooit uit het oog, dat hij een onschendbaar taalgebied is binnengetreden waar hij, hoe dan ook, geen voorrechten voor eigen taal heeft te doen gelden. Er mag onder geen voorwendsel worden getornd aan het heilige recht voor beide gemeenschappen om de volstrekte onaantastbaarheid op te eisen voor beider grondgebied.”*⁴² De anti-talentellingactie was nog relatief klein van opzet, vermits er op dat moment maar een twintigtal regionale afdelingen bestonden. Toch kan er worden gesproken over een succesvol initiatief: *“De actie tot afschaffing van de talentelling was het eerste gevecht waar het VAK [VABT, auteur] triomfantelijk als overwinnaar uitkwam. Op 29 november 1959 werd de Geen Talentelling-dag ingericht, vooral met de steun van Vlaamse gemeenten. Doorheen geheel Vlaanderen werden 70 meetings georganiseerd. Zij waren voorbereid door een Memorandum en door de verspreiding van de brochure Geen Talentelling [50000 exemplaren, auteur].*⁴³ *“Niet alle Vlaamse organisaties steunden de actie: het Vermeylenfonds streed onvoorwaardelijk mee maar het Willemsfonds eiste alleen uitstel van de telling. Drie geslaagde betogingen bewezen de macht en de invloed van het VAK: de betogingen te Wemmel, te Sint-Genesius-Rode en te Wezembeek-Oppem waar de uitroep “Geef ons wapens” gehoord werd.”*⁴⁴ In het VABT-evaluatieverslag viel er te lezen: *“Zonder de talrijke vergaderingen te rekenen die voor en na de eigenlijke “Geen talentelling-dag” (of –dagen: 28 en 29 november) werden gehouden, telden wij in totaal 71 plaatselijke manifestaties, wat ruimschoots de verwachtingen*

*overtrof. Opvallend was vooral de uitstekende samenwerking tussen links en rechts, de entoesiaste bijval van het publiek, en de aanwezigheid op de protestvergaderingen van zeer vooraanstaande personen uit politieke, administratieve en kulturele kringen. Aan honderden volksvertegenwoordigers en senatoren werden moties tegen de talentelling gestuurd, terwijl tientallen protesttelegramms tot de Eerste-Minister werden gericht. Wat de verdere beïnvloeding van de publieke opinie betreft, valt nog te vermelden: de toespraken voor radio en televisie, de verspreiding van vlugschriften en volksbrosjures, de aanplakbrieven, de autokaravanen en radiowagens, enz.*⁴⁵ De sleutel tot het succes van deze anti-talentellingendag lag in het feit dat veel burgemeesters, welgeteld 487, akkoord gingen om te weigeren de talentellingsformulieren te versturen.⁴⁶ Op deze manier werd ook op lokaal niveau kennis genomen van het feit dat het militante flamingantisme opnieuw op de kaart werd gezet. Betrachtingen van de regering Eyskens om eerst voor te stellen de talentelling te laten doorgaan zonder enige onmiddellijke implicaties, een “wetenschappelijke” telling, of de telling zelf te verwijderen uit het vragenblad maar wel de inhoud tweetalig op te stellen, was voor het VABT niets meer dan verkapte vormen van eenzelfde intentie. Doordat de CVP-achterban zichzelf moest afdekken aan de flamingante zijde, besloot dan Verroken een kamerinterpellatie te houden over deze talentelling (9 december 1959). Verroken slaagde er in om het Nederlandstalige deel van de fractie achter zich te krijgen, waarna in het parlement werd geëist deze talentelling te doen stoppen; ook werd gesteld dat een regering met niet evenveel Vlamingen als Franstaligen geen optie meer zou zijn na de volgende verkiezingen. Enige tijd later zou Verroken zich eveneens scharen achter de eis om een definitieve taalgrens te trekken in België. In het CVP-hoofdkwartier werd koortsachtig gewerkt aan een uiteindelijk compromis om een uitweg te vinden voor de patstelling in Brabant.⁴⁷ Dat dit werd geheim gehouden voor het publiek, komt voort uit het feit dat Eyskens wel verklaarde op 22 december 1959 dat een integrale oplossing moest worden gevonden voor de taalproblematiek in Brussel en de verschillende gemeenten aan de grenzen van de twee gemeenschappen. De concrete uitwerking van dit plan moest evenwel binnenskamers worden gehouden om niet voortijdig eventuele polarisaties over ontwerp teksten uit te lokken.⁴⁸ Protest voor deze plannen was er voornamelijk van onder andere de Liberale Partij, die duidelijk de kaart trok van de francofone opinie. Voor Roosens en Verrept was de CVP-verklaring geenszins een onverdeeld succes, doordat Verroken zich publiekelijk uitsprak voor de creatie van faciliteiten in diverse Vlaamse gemeenten. Voor Roosens was het klaar als pompwater dat de constructie België en het

liberalismen beiden uitingen waren va de belangen van het grootkapitaal, en dus gericht waren tegen de bestaansvoorwaarden van de Vlaamse arbeider. Het Pennoen kante zich dan ook tegen het CVP-compromis. Het VABT wist wel ondanks de commotie rond de onafhankelijkheid van Congo de aandacht vast te houden door een incident te veroorzaken na een inzamelingsactie voor vluchtelingen, de zogenaamde “Boemerangactie”.⁴⁹ De blijvende lekken en berichten uit CVP-middens bleven voor een verhitte sfeer zorgen, voornamelijk nadat op het partijcongres begin 1960 werd beslist dat de vastlegging van de taalgrens kon worden bekomen door het ruilen van gebieden en het installeren van faciliteiten in een onbekend aantal Brusselse randgemeenten. Op 30 april 1960 schreef het VABT als gevolg van deze ongunstige geluiden de tekst “Geen gebiedsroof”: *“Vastgesteld werd dat het inrichten van een talentelling in de omstandigheden politiek onmogelijk is geworden. Het “Boemerang-incident” wijst er trouwens op dat het Vlaamse volk een gebeurlijke talentelling ook praktisch onmogelijk zou maken door een massale boycot. De strijd is evenwel niet gestreden. Er dreigt groot gevaar: als losprijs voor de afschaffing van de talentelling vraagt men ons in te stemmen met een daadwerkelijke uitbreiding van de Brusselse agglomeratie tot acht nieuwe gemeenten. Wij weigeren deze oplossing te aanvaarden: het is in hoge mate om deze bedreigde gemeenten te redden dat Vlaanderen een taalreferendum onder de naam van een talentelling verwerpt. Vlaanderen moet met het meeste krachtdadigheid elk zogenaamd onthaalregime op zijn grondgebied als verderfelijke kanker verwerpen en zeker in de Brusselse randgemeenten. Als er één plaats is waar de taalgrens onverbiddelijk scherp en afdoend moet worden afgebakend is het juist in het hoofdstedelijk randgebied. [...] Indien wij thans de acht bedreigde randgemeenten [de geruchten gingen de ronde dat het acht gemeenten betrof, auteur] prijsgeven, en aldus afstand doen van strikte toepassing van het principe van de integriteit van het Vlaamse land, wordt een precedent geschapen dat onvermijdelijk zal leiden tot een verdere uitbreiding van het tweetalig gebied Brussel met als uiteindelijk gevolg de totale aftakeling van de Nederlandstalige gemeenschap in België. Vlaams Brabant bedreigd betekent gans Vlaanderen bedreigd.”*⁵⁰ Enkele dagen later riep het VABT in De Standaard op om “Vlaamse verenigingen der Brusselse agglomeratie de burgemeesters, schepen en gemeenteraadsleden van de Brusselse agglomeratie te kennen te geven dat zij zich achter het Vlaams Aktiekomitee Brussel en Taalgrens scharen om van hen te verlangen dat zij getuigenis zouden afleggen van de verdraagzaamheid tegenover de Vlaamse

kultuurgemeenschap door voor de Vlamingen dezelfde onthaalregeling tot stand te brengen als degene die sinds 1932 op de Franstalige bevolking toegepast wordt [...].”⁵¹

In het najaar 1960 zou Eyskens tegenstrijdige berichten sturen over de uiteindelijke toekomst betreffende de talentelling. Het uiteindelijke regeringscompromis werd gevonden in het feit dat Eyskens opnieuw bevestigde dat de talentelling werd verdaagd tot in het jaar '62, maar dat tegelijk de wettelijkheid van deze telling bleef behouden. Enkele dagen later, onder druk van de Franstalige zijde in zijn partij, bleek Eyskens opnieuw voorstander te zijn van het ronddelen van tweetalige formulieren zonder de expliciete vraag betreffende de moedertaal van het hoofd van een gezin (de “wetenschappelijke” versie). Het VABT begon een campagne tegen dit besluit. Emiel Van Cauwelaert schreef in zowel Het Pennoen als Het Volk striemende artikels over de toegeving van Eyskens aan de francofone druk. Het VABT hielp in tussentijd ook de mythe uit de wereld dat deze talentellingen nog legislatief te verantwoorden waren volgens de wetten van 1932, dat maakte dat tweehonderd burgemeesters reeds in oktober 1960 weigerden tweetalige formulieren rond te zenden in het wettelijke eentalige Vlaanderen. Eyskens trok opnieuw zijn staart in en besloot de oude verklaring om de talentelling te verdagen tot '62 te herhalen. Het VABT sprak in haar verklaring: *”Het VABT stelt vast dat de regering, ondermeer ingevolg de protestactie tegen de tweetalige tellingsformulieren gevoerd door het Aktiekomitee met de steun van de Vlaamse steden en gemeenten en de gehele Vlaamse pers, verplicht is de volkstelling tot einde 1962 uit te stellen. [...] Hieruit blijkt voor de regering en de centrale administratie eens te meer dat voortaan elke openlijke of verkapte talentelling en elke volkstelling met tweetalige formulieren uitgesloten is. Het bewijs is geleverd dat, onder leiding van het VABT, de Vlaamse gemeenschap – daarin voorgelicht door de Vlaamse pers – elke poging tot verfransing en tot roof van grondgebied en toekomstmogelijkheden de kop zal indrukken. [...] Het VABT eist vanwege de regering dat het aangekondigde wetsontwerp tot verdaging van de volkstelling onder geen enkele datum zal doorgaan. Het verwacht ten stelligste van de Vlaamse ministers en van de Vlaamse parlamentsleden dat zij op dit punt geen enkele toegeving zullen doen.”⁵²* Dit was de laatste poging van de Belgische regering om een talentelling te laten doorgaan, vermits Lefèvre na de verkiezingen voor nog grotere problemen stond. Deze verkiezingen waren namelijk zeer negatief uitgevallen voor zijn partij, alsook binnen de eigen rangen braken er dissidente stemmen uit. *“De CVP verloor in de Kamer 9 zetels: de Volksunie won er 4 bij. [...] Premier Eyskens*

erkende de nederlaag: "De Vlaamse zijde is getroffen." zegde hij. "Het mag niet onderschat worden. Het is een belangrijk politiek verschijnsel." Ook de Vlaamse zijde bleek onder de indruk te zijn. De Vlaamse vleugel van de CVP kwam nu in beweging. Een komitee van acht, reeds enkele maanden vroeger opgericht, werd nu actief. Zij hadden tot taak op Vlaams gebied een gemeenschappelijke houding aan beide kamergroepen voor te stellen. Deze beslissing viel op 19 april 1961. Zij kreeg van de parlementaire CVP-groepen de opdracht met de formateur te onderhandelen. Een uniek feit in de geschiedenis. Reeds eerder, nl. op 10 februari 1961 waren de Vlaamse CVP-groepen in een gemeenschappelijke vergadering samen gekomen. Bepaalde Vlaamse revindikaties dienden in het kiesprogramma opgenomen. Na de verkiezingen eisten ze van de regeringsformateur het volle pond op: wijziging van het art. 123 sexies [amnestiematerie, auteur], vastlegging van de taalgrens, afschaffing van de talentelling, kultuurautonomie, wijziging van de taalwetten, zetelaanpassing, ..."⁵³ Verroken, trekkend aan de kar om zo snel mogelijk een aanvaardbaar compromis voor de Vlamingen uit te brand te slepen, zorgde voor de oprichting van een contactcommissie, ook wel de "raad/comité van acht" genoemd. Via dit comité, bestaande uit acht CVP-parlementsleden, konden ook mensen zoals Roosens en Verrept Verroken spreken over de eisen van het VABT (cf. infra); ondertussen trachtte de VU'er Deconinck Verroken aan te moedigen Lefèvre onder druk te zetten.⁵⁴ Al deze aandacht aan de figuur Verroken bracht ondertussen veel jaloezie teweeg bij andere voormannen zoals Flor Grammens, onder andere omdat zijn artikel "Knoeiwerk met het taalgrensprobleem" niet de verhoopte aandacht kreeg.⁵⁵ Het VABT weigerde evenwel officieel te onderhandelen met deze raad van acht. Onder Verroken moest dus het pad vrijmaken een algemene consensus te bereiken met de flamingante groepen, wat niet het geval was; Verroken zou trouwens voluit de eerste Mars eind '61 steunen. In januari '62 waren er wel officiële onderhandelingen over de taalontwerpen van Gilson tussen het comité van acht en het VABT met onder andere Roosens; Verroken bleek toen het naderende regeringsakkoord te steunen en wees de steun voor een tweede Mars af. Op 10 februari gaf het VABT aan deze raad een memorandum waarin stond dat de organisatie bleef eisen dat de talentellingen moesten worden afgeschaft, de olievlek Brussel in geen geval een uitbreiding kon verkrijgen, een complete tweetaligheid in Brussel noodzakelijk was en dat de optie van faciliteitengemeenten niet geduld werd; vervolgens werden door de participerende organisaties telegrammen gestuurd naar de parlamentsleden. Roosens' projectie uit '58 werd dus herhaald in de standpunten van het VABT, het klimaat was dusdanig gewijzigd dat deze eisen

niet louter ondersteund werden door Vlaamsnationale organisaties. Tezelfdertijd verstuurden de Vlaamsnationale verenigingen een proclamatie naar de pers, waarin met eerder beschouwende bewoordingen het federalisme werd verdedigd: *”Deze toestand, die vooral het gevolg is van het Belgisch unitarisme en konkreet betekent dat Wallonië en het verfranste Brussel in België gedurende 130 jaar en nog steeds de bevoorrechte positie bekleedt, zal de Vlamingen niet drijven tot wrok- of weerwraakgevoelens. [...] De Vlaamse verenigingen wensen de hervorming van de Belgische staat evenwel niet te zien in het teken van voorbijgaande conjuncturen of theoretische bespiegelingen, doch op realistische wijze, langs de wegen van stelselmatige federalizerende maatregelen.”*⁵⁶ De nadruk die werd gelegd op een duale strategie waarbij veranderingen in het constitutionele kader werden versterkt door straatprotest, bleek een wisselwerking in te houden tussen het discours van het realisme en het discours van radicale wijzigingen.

De Marsen op Brussel

In juni 1961 werd definitief besloten, nadat het voorstel reeds op tafel kwam in januari 1960, om een Mars op 22 oktober te laten doorgaan, vermits ook de nieuwe regering Lefèvre uitblonk in het negeren van het VABT-eisenpakket; een audiëntie om het VABT-plan uit de doeken te doen, werd geweigerd door Lefèvre. Tezelfdertijd werd het duidelijk, door de resultaten van de raad van acht en de resoluties van het BSP-congres op 21 april, dat de faciliteiten toch in voege zouden treden. Roosens stuurde uit naam van het VABT een officiële brief aan Lefèvre: *”[...] wij in geen geval akkoord gaan met de stellingen die – volgens de berichten in de pers van heden- de basis zouden vormen van de aan gang zijnde onderhandelingen tussen de CVP en de BSP, en die neerkomen op de uitbreiding van de Brusselse “tweetaligheid” tot acht nieuwe Vlaamse gemeenten rond Brussel.”*⁵⁷ Een gelijksoortige brief werd eveneens verstuurd aan Spinoy. Vervolgens werd het pamflet “Vlaamse mensen bedreigd” verspreid, gedrukt op 10.000 exemplaren, en dit kondigde de langverwachte Mars aan. In het VABT was het steeds Roosens die, in weerwil van Amter, een Mars eiste zelfs indien de regering officieel de talentelling zou hebben afgeschaft; Roosens stelde eveneens dat de komst van de faciliteiten in de randgemeenten voldoende waren om een mobilisatie af te kondigen.⁵⁸ Het VABT moest zich tijdens de voorbereiding volledig toelagen op de ontplooiing van de plaatselijke kernen. Deze kernen waren er in enkele maanden in geslaagd om 350.000 VABT-brochures te verdelen over geheel

Vlaanderen.⁵⁹ Ook moest het VABT opnieuw de steun van de burgemeesters zien te winnen. Meer dan zeshonderd burgemeesters stemden in om actief mee te helpen in hun stad plakkatens te verspreiden met de aankondiging van de Mars op Brussel. In partijpolitieke middens was er de volledige steun van de Volksunie alsook deze van de Vlaamse CVP-vleugel onder leiding van De Saeger en Verroken (cf; supra). De katholieke pers profileerde zich als een enthousiast medium om de VABT-oproep uit te dragen. De unitaristische BSP en LP veroordeelden via haar persorganen de geplande optocht. Aldus rechts-conservatief flamingant Jos Vinks: *“Het resultaat van het voorbereidend werk was overweldigend. Hoewel de CVP nogal vreesachtig tegenover een radikaal Vlaams offensief tegen de regeringsontwerpen stond, namen naast de volledige VU-frakties een groot aantal Vlaamse burgemeesters en schepenen aan de betoging deel. Honderduizend betogers uit heel Vlaanderen wezen de gebiedsroof af [...] Heel het centrum van Brussel gonsde van Vlaamse leuzen, strijdlieiders en marsmuziek, en van het Zuidstation tot het Rogierplein wuifde een zee van gouden vlaggen, deinde een golf van spandoeken, die niet steeds de orthodoxe door het inrichtend komitee voorgestelde leuzen droegen. Want ook toen reeds klinken luidkeels federalistische leuzen en eisen en zelfs de oude frontersleuze ‘Voor ’t Belgische nikske’ werd als uitdrukking van het Vlaams protest geskandeerd.”*⁶⁰ Eveneens pluralistisch flamingant voorman Maurits Van Haegendoren kon enkele staaltjes lyriek uit de mouw schudden om de impact van deze Mars te benadrukken: *“Vooreerst dient erop gewezen dat de deelnemers aan Vlaamse betogingen hun verplaatsing, soms vanuit verre uithoeken van Vlaanderen, zelf betalen en niet moreel verplicht zijn te manifesteren om op een goed blaadje te staan van dienstbetoners van partij of syndicaat. [...] Er waren 30 officiële slogans. Wij citeren er uit: Tegen verfransing en broodroof – Geen Franse bazen in Vlaamse fabrieken – Tegen werkloosheid en lage lonen in Vlaanderen – Weg met de mobiliteit – In 1960: 7,5 miljard voor Brussel en Wallonië (62%), 4,3 miljard voor Vlaanderen (38%) – Staal te Zelzate – Werk en welvaart in eigen streek – Vastleggen van de taalgrens – Randgemeenten blijven bij Vlaanderen – Tweetaligheid te Brussel. Opmerkelijk is dat de meeste slogans betrekking hadden op een sociaal-economisch en democratische Vlaamse Beweging. Met deze slogans werd de sensibilisering van de flaminganten bedoeld voor eisen die de onmiddellijke taaleisen overstegen. Het onmiddellijk gevolg van de mars was een sterke druk op de taalwetten in voorbereiding, inz. de taalgrenswet. Door het succes van deze mars was de catacombentijd die op de repressie volgde, definitief voorbij: de Vlamingen durfden opnieuw als flaminganten demonstreren.”*⁶¹ Een

gevolg van de eerste Mars was ironisch genoeg dat de Vlaamse CVP zich ergerde aan het feit dat het VABT nog steeds gekant bleef tegen faciliteiten. De regering legde voor het eerst in de geschiedenis een verklaring af waarin ze proclameerde dat er een akkoord was om taalwetgeving en de grondwet te herzien.⁶² In Brussel begon zich ook een contraformatie te roeren: het Front pour la Défense de Bruxelles, een haastig bijeengeroepen groep van organisaties met onder andere de Brusselse afdeling van het MPW en diverse andere wallingantische verenigingen, betoogde tegen het “Vlaamse imperialisme”; het aantal, een twaalfhonderd militanten, was beduidend lager dan bij de Vlaamse tegenhanger. De burgemeesters van de Brusselse agglomeratie steunden deze contraformatieve francofone actie; zij riepen op om een gewone volkstelling te boycotten omwille van de reden dat de talentelling afgeschaft was. In januari 1962 werd ook een “Brussels manifest” uitgegeven, waarbij integraal de VABT-brochures werden gecounterd. Deze formatie zou de basis vormen voor het FDF dat een jaar later ontstond; opvallend was dat de leiding van deze nieuwe pressiegroep zeer homogeen was qua sociologische samenstelling: gesteld kan worden dat nieuwe Vlaamse kapitaalkrachtige groepen hun geforceerde “parole cultivée” wilden verzilveren door zich te scharen achter de oude noblesse de robe, de conservatieve traditionele intellectuelen konden zich affirmeren met de inwoners van de nieuwe residentiële ghetto’s. Roosens’ centralisatiethese, Brussel als magneet van alles wat meer dan drie gouden ringen droeg, was alvast geen karikaturale voorstelling (cf. infra).

De periode tussen de eerste en de tweede Mars werd gekenmerkt door het eerste ontwerp van de taalwetten door Gilson en het vastleggen van de taalgrens (cf. infra); de debatten vonden dankzij het VABT ook een weg naar de gelederen van het katholieke verenigingsleven. Het VABT bleef, ondanks een aangekondigde eindoplossing door Lefèvre, een programma trouw dat een genealogische lijn kende uit de ontwerpen van de VBB en VJW. De eis van Roosens eind ’58 om Brussel tot 19 gemeenten te beperken, geen faciliteiten toe te staan, Brabant te splitsen en Brussel tot Rijksgebied te verklaren⁶³, werden ongewijzigd gepropageerd als de VABT-visie. Ook de invoering van de taalgrens bracht veel emoties teweeg: de oude Vlaamse steden Komen en Moeskroen werden definitief Franstalig. De rechterzijde van de Volksunie zou dit niet pikken en tot diep in de jaren ’60 waren er in voornoemde steden VMO-marsen als symbolische uiting van het veronderstelde Vlaamse karakter.⁶⁴ Met evenveel moed waren ook de wallinganten bereid om enkele kleine veldslagen te voeren over de Voerstreek. Het VABT was intern verdeeld over de

taalgrens: Amter bleek uiteindelijk akkoord te zijn met deze vastlegging, dat voor veel commotie zorgde in de rangen van de jongeren in het Davidsfonds (cf. infra). Het VABT werd op een gegeven moment zelfs beschuldigd door enkele mensen uit Landen, dit dorp zou ondanks alle protest aangehecht worden bij Brabant in plaats van Limburg, van officieus samen te werken met de regering.⁶⁵ De Westvlaamse afdeling legde een publieke verklaring af dat zij wel alles in het werk zou stellen deze taalgrens te bestrijden.⁶⁶ De Volksunie en meer specifiek Van der Elst keurde de houding van Amter af: “[...] *in uw nota wordt met geen woord meer gerept over deze eisen [eis tot oppositie tegen de overheveling van de Vlaamse gemeenten naar Wallonië zoals beschreven in de eerste Gilson-taalwet, auteur], maar wordt integendeel de goedkeuring geëist van het wetsontwerp zonder meer. U zult moeten toegeven dat dergelijke houding noch konsekwent noch eerlijk is. Inderdaad laat gij diegenen die gevolg gaven aan uw oproepen en bezweringen, die een beginselvaste houding aangenomen hadden, in de steek, ja schiet ze in de rug.*”⁶⁷ Daels trachtte ook contacten te zoeken bij lokale comités in de “platdietse” gemeenten en het kanton Eupen om deze bij Vlaanderen te voegen.⁶⁸ Algemeen werd het spel hard gespeeld, elke mogelijke historische aanspraak werd als werktuig gebruikt om de opbiedende francofone partijen betreffende de incorporatie van nieuwe gebieden te kunnen counteren. *“Er was een naspel. De gedesillusioneerde Vlamingen uit Komen en Moeskroen voelden zich het slachtoffer van een ‘potsierlijke en tragische losprijs’. Einde juni 1962 schreef het Taalgrenskomitee van Afgevaardigen aan de Vlaamse senatoren, dat men “geen transactie afsluit van één tegen tien”: 45.000 Vlamingen uit Komen en Moeskroen werden opgeofferd om 4300 Vlamingen in de provincie Limburg onder te brengen. En op het Davidsfondskongres van 16 september 1962 stelde men het aan de kaak dat de Vlamingen (uit de streek van Moeskroen) in de arena werden gegooid om de Vlamingen in de Brusselse tandgemeenten te redden. Een week later reeds nam het zeer emotioneel ingestelde bestuur van de gewestbond van het Davidsfonds Menen-Moeskroen de beslissing “alle werkzaamheden van heden af en tot nader bericht stop te zetten”. Het hoopte daarmee het Davidfondsbestuur en het Vlaamse Aktiekomitee onder druk te zetten. Doch de standpunten werden niet meer veranderd. Aan Vlaamse zijde wilde men niet de verantwoordelijkheid op zich nemen terug alles op losse schroeven te stellen.*”⁶⁹ De VVB besloot, in tegenstelling tot het Davidsfondsbestuur, wel de frontale confrontatie te zoeken met de CVP’ers, dat zorgde voor een verongelijkte reactie bij de Vlaamsgezinde De Saeger en Verroken; Zij beweerden dat de VVB en VABT de principes van partijpolitieke onpartijdigheid hadden

geschonden door de CVP-fractie aan te vallen op hun parlementaire standpunten. De Saeger zou op het “Appel 1962”, een CVP-manifestatie, de steun aan een eventuele Mars ontzeggen en maakte bekend dat participatie van CVP-mandatarissen zonder zijn toestemming niet kon. De Saeger liet uitschijnen dat zonder de Vlaamse CVP er geen kat zou komen opdagen op een nieuwe manifestatie. Op het VVB-congres werd betoogd dat het federalisme de enige uitweg was en werd duidelijk gesteld dat de VVB niet zou zwichten voor de pressie van de katholieke zuil: *“Algemeen voorzitter Maurits Coppieters plaatst op het congres tegenover de door CVP-voorzitter Paul Vanden Boeynants gepredikte ‘opstand der gematigden’ een flamingantisch gezinde ‘opstand der realisten’. Volgens Coppieters is de federale staatshervorming de enige overblijvende uitweg voor Vlaanderen. [...] De algemeen voorzitter van de VVB vraagt namens zijn organisatie [...] volstreekte cultuurhomogeniteit, integrale cultuurautonomie en een bijzondere economische politiek voor het Vlaamse land. Tot slot vraagt hij zijn toehoorders om realistisch en consequent te zijn. De in wezen federalistische politieke maatregelen mag men niet langer opeisen of verwachten van een unitaire staat. Vlaanderen moet het kwaad in de wortel zelf aantasten.”*⁷⁰ Het VABT bevestigde haar houding tegenover alle partijpolitieke organisaties en weigerde De Saegers kritiek te accepteren. Roosens en zijn collega’s waren gekant tegen elke partijpolitieke interceptie. Het tweede Gilson-taalontwerp in maart ‘62 was tevens de aanleiding voor deze nieuwe Mars op 14 oktober. Een ander direct gevolg van de blijvende flamingante druk was het feit dat de Leuvense universiteit in snel tempo “gefederaliseerd” werd. Na een betoging in februari 1962, waarbij Amter en Daels gretig gebruik konden maken van hun contacten in het netwerk van H. Aelvoet (AVOHV), besloot het episcopaat een publieke verklaring af te leggen dat zij impliciet het bestaan van twee taalgemeenschappen in haar eigen rangen erkende. De daadwerkelijke splitsing van de faculteiten gebeurde een jaar later, na de tweede Mars op Brussel. Algemeen werd verondersteld, niet het minst door de bisschoppen zelve, dat hiermee de kous zou af zijn.⁷¹

De tweede Mars op Brussel werd gekenmerkt door een identiek eisenpakket, aangepast aan de taalontwerpen van Gilson: geen faciliteiten, creatie van werkgelegenheid op lokaal gebied, een specifiek economisch programma voor Vlaanderen, Brussel tweetalig, splitsing van Brabant, democratisering van de administratieve taal in het bedrijfsleven en tenslotte Leuven Vlaams. *“‘Geen talentelling’ was onze eerste eis, en wij hebben het gewonnen. ‘Geen faciliteiten’ luidt*

thans de eis, en wij moeten en zullen het winnen."⁷² en *"Vernederlandsing van het bedrijfsleven: De Vlamingen ook baas in de Vlaamse industriële en handelsbedrijven."*⁷³ Het officiële programma werd door Roosens uitgeschreven en werd verspreid op 22 september 1962. In eerste instantie besliste het comité om het federalisme niet in het pakket op te nemen, maar het was de Volksunie die besloot uit naam van de basismilitanten dit toch in de Mars te propageren. De Volksunie werd in voorgaande episodes in snelheid genomen, waardoor zij nu uit zelfbehoud trachtten de toon aan te geven. De KWB besloot het VABT te vervoegen, maar nam niet als organisatie deel aan de Mars.⁷⁴ Ook de Brusselse francofone groeperingen stonden klaar om de limes met hand en tand te verdedigen. De Brusselse burgemeester Cooremans trachtte op alle mogelijke wijzen deze Mars te verbieden: andere verenigingen op de voorgestelde dagen te laten manifesteren⁷⁵, de betoging verbieden op grond van te grote risico's en ook de uiteindelijke beslissing te laten afhangen van minister Gilson. Het VABT dreigde ondertussen, met Roosens als meest radicale avant-garde element, om sowieso op illegale wijze de Mars te laten doorgaan. Cooremans zag evenwel geen graten om de Brusselse MPW en diverse Brusselse agitatiegroepen toestemming te verlenen in september een "Waaals feest" te organiseren. Een jaar later, in maart 1963, gaf hij tevens de toestemming aan deze groepen om de manifestatie "Rendez-vous" te laten doorgaan als reactie op de tweede Mars om het unitarisme als concrete staatsstructuur te eren. De 20.000 aanwezigen vormden het bewijs dat de francofone Brusselaars duidelijk ook de noodzakelijke structuren uit de grond hadden gestampt om om een contra-beweging levendig te houden. Het VABT deelde deze conclusie niet: *"De inrichters zijn dus volkomen mislukt in hun opzet [...] zijn zij er niet in gelukt zelfs maar de belangstelling van de Brusselse bevolking te wekken."*⁷⁶ Het VABT realiseerde zich dat zij definitief door de francofone opinie werd beschouwd als een extremistische organisatie.

Voor deze nieuwe Mars moesten opnieuw lokale comités worden opgericht met ongeveer dezelfde slagkracht. Het VABT-bestuur kloeg geregeld over het gebrek aan lokale inzet en er werd op aan gedrongen samen te werken met lokale verenigingen: *"In steeds meer gemeenten worden aktiekomitees opgericht. Een aanzienlijk aantal gemeenten echter blijft nog steeds in gebreke. Al te veel stelt men zich nog tevreden met de aanduiding van één of meer individuele personen als "vertegenwoordiger" voor een gemeente of groep gemeenten."*⁷⁷ Vijfhonderd burgemeesters bleken bereidwillig te zijn mee te helpen en maakten het mede mogelijk een

miljoen pamfletten⁷⁸ te verspreiden in Vlaanderen. Ook werd er gedacht aan onder andere “luchtpropaganda” (vliegtuigen met spandoeken), een eigen propagandafilm met beelden van de eerste Mars en vele voorlichtingsvergaderingen om de nieuwe eisen te kunnen verduidelijken.⁷⁹ Roosens trad op als officiële spreker tijdens meetings van lokale afdelingen, bijgestaan door Amter, Coppieters, Daels, De Bruyne, Deneckere (!), Martens, Todts, Verrept, etc... De officiële verklaring, die werd verspreid aan de participerende gemeentebesturen, luidde: *”De eerste Mars op Brussel is, in 1961, dankzij uw medewerking, tot een waar sukses uitgegroeid. Onze tegenstanders beschikken echter over veel macht en invloed. Midden in het Vlaamse land willen zij, op tal van plaatse, onze gemeentebesturen tot tweetaligheid verplichten en over volledig in het Frans gegeven onderwijs beschikken. Fabrieksbazen weigeren met hun personeel het Nederlands te spreken en nijverheden die zich in Vlaanderen willen vestigen, worden naar Wallonië gelokt. Zo steelt men het brood van U zelf en van uw kinderen.[onderlijning, auteur] [...] Geen gebiedsroof; geen broodroof; Baas in eigen huis.”⁸⁰ Bemerk het feit dat deze tweede Mars opvallend meer de klemtoon zou leggen op economische aspecten van de Vlaamse problematiek; zaken zoals het bevorderen van de streekeconomie, verdeling van subsidies over de regio’s en de taalproblematiek op de werkvloer worden nu ten volle belicht. De CVP hield zich afzijdig, Verroken verdedigde deze houding in realpolitische termen: voor hem was er geen reden meer om via agitatie de regeringsonderhandelingen te verstoren.⁸¹ Ook nam de algemene ontevredenheid bij de francofone christen-democraten dergelijke proporties aan, dat mag gesteld worden dat de krant La Cité openlijk de oorlog verklaarde aan het VABT. Gekende christen-democratische renegaten zoals de Brusselse Vlaming Verbaanderd kozen wel de zijde van het comité. Het Vermeylefonds en het Willemsfonds bleken afwezig.*

Het succes van deze tweede Mars kon alleen in superlatieven worden verwoord. Het VABT, De Standaard, Het Pennoen en De Volksunie spraken over het cijfer van 200.000 betogers. Het VABT kon alle kritiek in flamingante middens doen verstommen, in Wallonië sprak de pers reeds over een imperialistische kentering en een gevaar voor de toekomst van België: *”Langs de straten stonden tegenbetogers met bordjes "keer naar uw dorp", er werd Sieg Heil geroepen en de Hitlergroet gebracht. Aan de Beurs bekogelden honderden Franstalige tegenbetogers de betogers met allerlei projectielen. Terwijl de eerste Mars een verrassing voor iedereen was en een duidelijk teken naar de politici toe, noemde het VABT de tweede Mars een mokerslag ten*

overstaan van de twijfelaars en tegenstanders die aan de Vlaamse eisen wilden voorbijgaan.”⁸²

De tweede Mars verwerd een symboolmoment, het stimuleerde een francofone tegenbeweging, en tevens toonden MPW-groepen in Brussel geen schuchterheid om samen te werken met objectieve antagonisten op de socio-economische breuklijn. Toch was voor Vlaanderen zelf deze Mars belangrijk: *“Het valt niet te ontkennen dat de incidenten deze keer heviger zijn dan tijdens de eerste mars. Vooral aan de Beurs zijn er zware tegenacties en de balans aan het einde van de dag bedraagt dan ook negentien gewonden (van wie twee zwaar) en 41 arrestaties. [...] De voorzitter van het Vlaams Actiecomité voor Brussel en Taalgrens, Eduard Amter, noemt de tweede mars op Brussel het bewijs dat de Vlaamse beweging in één jaar tijd grote vorderingen heeft gemaakt. Hij vraagt dat, naast de drie grote cultuurfondsen [...] ook de sociale organisaties en de vakbonden tot het VABT zouden toetreden. Volgens Amter is er in het VABT geen plaats voor een onderscheid tussen rechts en links. Iedereen moet zich er kunnen thuisvoelen. [...] Voorts laat Amter er geen twijfel over bestaan dat de Vlaamse journalisten een onvervangbare plaats innemen in de Vlaamse strijd. Zij hebben de gewone Vlaming de belangstelling en geestdrift bijgebracht voor de Vlaamse ontvoogdingsstrijd. Zonder de Vlaamse kranten, de radio en de televisie waren er geen marsen op Brussel.*”⁸³ Een eerste wonder dat geschiedde dagen na de Mars was de plotse goedkeuring van de taalgrenswet, die in 1962 ondanks het intensief regeringswerk een grillig parcours kende in de parlementaire procedures (cf. infra). Het verdere overleg betreffende de materie in de taalwetten werd gehouden in onder andere een BSP-CVP contactcommissie; de VU’er Deconinck zou zich in de periode ’61-’64 tijdens de parlementaire interpellaties onsterfelijk maken door parlamentsdocumenten door te spelen aan de Volksunie-journalist Paul Martens en een regen aan amendementen in te dienen, waarbij hij haast nooit het noodzakelijk aantal kamerleden vond om de voorstellen te laten stemmen.

De periode tussen het eindeloze gesjacher op het gebied van de taalfaciliteiten voor een aantal gemeenten (maart-juni 1963) en het Conclaaf op Hertoginnedal werd, met betrekking tot de activiteiten van het VABT, opnieuw gekenmerkt door een aantal aansporingen naar de regering om de tweede en derde Gilson-taalwet te verwerpen, en afgerond door een persconferentie eind april. Het akkoord op Hertoginnedal was om ideologische en strategische redenen voor het VABT, in extenso voor de gehele Vlaamse Beweging, een significante nederlaag. Roosens verklaarde dat dit vergelijk de uiteindelijke verfransing van de Rand institutionaliseerde en

kondigde een nieuwe Mars aan. Een VABT-motie juist voor het Conclaaf van Hertoginnedal weerspiegelde een opgehitst sfeer:”[...] *de parlementairen die rechtstreeks of onrechtstreeks de ‘anschluss’ van de zes Vlaamse randgemeenten bij de Brusselse agglomeratie mogelijk maken, de belangen van het Vlaamse volk verraden en het mandaat dat door hun kiezers gegeven werd, misbruiken.*”⁸⁴ Indien de regering zou instemmen met de francofone eisen, dan wilde het VABT, in navolging van Merlot, dat de Vlaamse parlementariërs de eer aan zichzelf lieten en ontslag namen. Een actie om massaal protestbrieven naar de volksvertegenwoordigers te sturen werd vervolgens georganiseerd.

De derde Mars

Deze derde Mars op 10 november 1963, niet meer gehouden in Brussel maar in Antwerpen, was een zinnebeeld van een geradicaliseerde houding. De verandering van locatie kwam er in de eerste plaats doordat de VVB al een betoging voor federalisme had gepland in Antwerpen. Ook bestond er de vrees dat ditmaal Cooremans de Mars maandenlang zou kunnen uitstellen, wat de dynamiek van volgehouden inspanningen zou kunnen breken. De meer dringende reden was het feit dat het geweld in Brussel en Vlaanderen tussen de flaminganten en francofone paramilitaire milities zorgwekkende vormen begon aan te nemen. In de tweede Mars waren er al duidelijk tekenen dat vele substromingen in het ideologische spectrum het federalisme accepteerden, de nieuwe Mars zou deze eis dan ook officieel uitdragen. De Mars stond dan ook haaks op de ideologische disposities van de zuilen. Ook het socio-economische luik, onder impuls van het renardisme (cf. infra), werd nadrukkelijk uitgewerkt met de eisen tot structuurhervormingen en economische democratie; deze koerswijziging werd ook vastgesteld op het VU-partijcongres in december 1963 (cf. infra). Dit nieuw eisenpakket, met ideologische accenten door Roosens, zorgde voor interne fricties; in het eerste voorontwerp van een politiek VABT-programma was er zelfs geen werkelijke economisch component aanwezig (5 september 1963). De VVB-hagiografie geeft weer dat Roosens op die manier de eenheid in het VABT en VVB verbrak.⁸⁵ Op dat moment had de VVB meer omwille van tactische redenen kritiek op deze koers. Ten eerste was het VVB-congres gedomineerd door de gematigde houding van bestuurslid Derine:”*Tijdens het derde algemeen congres van de VVB in Leuven op 9 en 10 maart 1963 pleit professor Raymond Derine voor ‘pragmatisch federalisme’, zodat het land één en regeerbaar zou kunnen blijven.*”⁸⁶

De VVB mocht zich niet vastrijden in het federalisme, aldus Derine, omwille van het feit dat partijpolitiek gezien alleen de Volksunie dit standpunt vertegenwoordigde, en dat maar sinds kort. Een maandenlange confrontatie tussen gematigden en federalisten was het gevolg, waarna Derine zijn ontslag gaf. De VVB gaf ondertussen ook te kennen dat zij voorstander was voor een fusie tussen VABT en VVB, een idee dat door Daels werd uitgedragen. De reden is evident: een standaard verruimingsoperatie omdat het VABT veel meer mensen kon aanspreken dan de VVB. Een direct gevolg was dat de VVB de vrije hand kreeg om leden te werven met als uithangbord de derde Mars en er kwam een onderlinge financiële samenwerking tot stand onder leiding van Verrept.⁸⁷

Roosens' koerswijziging om juist een onderbouwde ideologische kijk op het socio-economische vraagstuk te ontwikkelen, werd door de gematigden gepercipieerd als een nieuw obstakel en een contraproductieve ingreep. Coppieters was eerder voorstander van de slogan "politieke structuurhervormingen" als verwijzing naar het federalisme, Derine⁸⁸ wilde alleen een programma met kleine bestuurlijke aanpassingen. Bij katholieke verenigingen was de opinie dat de VVB het federalisme in het programma van de derde Mars had opgedrongen. In De Brusselse Post verwoordde Daels deze negatieve gevoelens van de katholieke zuil tegenover de VVB als volgt: *"Ik ben ook teleurgesteld. [...] Wij moeten ook richtingen aangeven, een politieke ontwikkeling bevorderen zonder zelf politieke partij te worden. [...] Laat men toch ophouden met het voor te stellen alsof federalisme de Belgische staat in gevaar zou brengen [...] Het gaat juist om het behoud van die staat en om een modus vivendi te vinden [...]"*⁸⁹ Roosens zelve aanschouwde de koerswijziging, misschien terecht, als juist de consequentie van het zoeken naar nieuwe bondgenoten in linkse middens. Verrept, toekomstig Vlaams Demokraat, was eveneens voorstander van een samenwerking met linkse organisaties. De rechts-liberale en conservatief-corporatistische participanten werden voor het hoofd gestoten. De volgende organisaties traden uit het VABT: Willemsfonds, VEV, LVSV, VVV. Van Overstraeten, al na de eerste Mars op voet van oorlog met bepaalde VABT-leden, besloot de VAB-VTB niet te laten deelnemen in de Mars. Omwille van de eis tot federalisme besloot het Vermeylefonds⁹⁰, voor het eigenlijke overleg, zich terug te trekken. Het Davidsfonds besloot na veel vijven en zessen officieel niet deel te nemen, maar maakte wel de leden warm om individueel te participeren in de Mars. Een andere interne wending gebeurde in het Uitvoerend Bestuur: Amter, secretaris van het

Davidsfonds, besloot op 21 september 1963 niet meer de functie van VABT-voorzitter uit te oefenen. Het probleem lag initieel niet bij het Davidsfonds: Roosens kon op hun congres begin september zich nog probleemloos uitspreken voor het federalisme. Dit veroorzaakte tussen de CVP-zuil, de katholieke pers en het Davidsfonds een crisismoment.⁹¹ De CVP bekritiseerde de onbezonnen houding van Amter, Roosens en het sympathiserende Davidsfonds, terwijl De Standaard met scherp schoot op het feit dat Amter zowel de leidende figuur van het Davidsfonds als het VABT was. In de achterkamer chanteerde de eigenaar van De Standaard, Albert De Smaele, het VABT. De Standaard had reeds eind jaren '50 het federalisme omarmd. Voordien kon het VABT rekenen op heel wat positieve berichtgeving. Het feit dat De Standaard zich had verbonden met de kleinbourgeoisie van het VEV, maakte dat de economische koerwijziging scherp werd veroordeeld. Roosens en Verrept werden beschouwd als luizen in de flamingante pels. Amter besloot door zijn tijdelijk vertrek de storm te doorstaan; enkele dagen later werd hij in zijn functie hersteld. Coppieters zou betreffende deze periode schrijven in het partijblad De Volksunie: *”Na Hertoginnedal kon de derde Mars niet meer voor beperkte doeleinden worden ingericht. De Vlaamse gemeenschap eiste een antwoord te grond aan de Brusselse slokop. En het Vlaams Aktiekomitee – spijt verstand en politiek gekonkel – nam de handschoen op en maakte bekend dat de deelnemers aan de 3de Mars op straat zouden komen voor grondige structuurhervormingen, zowel politieke als economische. De 3de Mars zou de federale staatsstructuur als enige aanvaardbare oplossing proclameren. Aktiekomitee en VVB liepen het gevaar op deze klip te pletter te lopen; De houding van de Vlaamse pers en prof. Derinne zaaide twijfel en verwarring. Maar mijn feestrede op het Davidsfondskongres van Leuven, september 1963, onstak de harten in geestdrift. Noch de pers, noch sommige afwijzende verenigingsbesturen werden langer aanhoord. De Vlaamse gemeenschap defileerde te Antwerpen in een nationale betoging, met een volwaardig en duidelijk grondwettelijk programma; de Belgische eenwoonst omvormen tot een tweewoonst!”*⁹² Toen De Ridder het voorzitterschap in het Davidsfond overnam, werd er een zucht van verlichting geslaakt bij De Standaard en het VEV. Na deze eindeloze problemen met de zuilen besloot het VABT dat ze een eigen blad zouden uitgeven, vermits het juist de katholieke pers was die de positie van Amter ondermijnde. Het blad zou “Vogelvrij” heten en was een ad hoc-surrogaat voor het gebrek aan positieve pers aandacht. Het blad kende maar een zestal edities.

Al deze conflicten maakten dat het VABT zich maar laat op gang konden trekken in tegenstelling tot de vorige twee Marsen, dit in combinatie met meer voorlichtingsvergaderingen om de slogan “structuurhervormingen” toe te lichten.⁹³ Het programma werd officieel voorgesteld op 12 september aan de leden van de Algemene Vergadering. Martens en Roosens stelden de slogan “Voor een federaal België in een federaal Europa” voor. Een week later op de kaderdag kon Roosens ook genoeg mensen vinden die zich officieus wel geroepen voelden om plakkatens met de slogan “federalisme en structuurhervormingen” rond te dragen tijdens de Mars (officieel werd het woord federalisme niet gebruikt, wel het adjectief federalistisch/federaal). De voorbereiding werd uitgevoerd door 700 militanten en talrijke lokale comités die er opnieuw in slaagden om één miljoen pamfletten rond te delen. Het VABT zou uiteindelijk op 4 oktober op de persconferentie het socio-economische luik toelichten: het concept structuurhervormingen werd voor het eerst in het lexicon opgenomen, wat betekende dat Roosens en Martens hun slag thuishaalden. Tijdens de algemene vergadering van september gaf Roosens ook kort weer wat precies voor hem die structuurhervormingen inhielden: medezeggenschap voor de gemeenschap in het economische leven door middel van nationalisaties, oprichting van gewestelijke socio-economische raden en medebeheer door de arbeiders in bedrijven.⁹⁴ Tijdens de Mars zouden slogans zoals “taalmuur is geldmuur”, “Halt aan de Brusselse grondspekulanten”, “controle op de holdings”, “Brussel Rijksgebied”, “Voor Economische Democratie”, etc...⁹⁵ worden uitgedragen. De derde Mars werd ondanks alle opvallende negatieve aandacht een succes: 60.000 mensen demonstreerden waaronder diverse Volksunie-parlementsleden. Roosens slaagde er ook in om via zijn contacten met de MPW, waaronder Yerna, te bekomen dat een renardistische groep aanwezig was. Coppieters verdedigde Roosens’ koers met volgende woorden: *“Ons programma is een eenheidsprogramma, waar zowel de pers als de grote sociale organisaties achter kunnen aanstappen. Dat is in de grond de bekroning van het socialisme voor de Vlaamse arbeiders, voor onze grootouders, de wroeters van de zestien uur per dag. Het is de overwinning vandaag van het echte socialisme en van de echte christen-demokratie.”*⁹⁶

Deze nieuwe elementen stootten de traditionalisten af: ANZ en VEV braken openlijk met de VABT-leiding. De Ridder, later bevreesd voor een dominantie van Roosens en Bourgeois tijdens de oprichting van het anti-Egmontkomitee (cf. infra), sprak over Roosens’ beweegredenen als de oorzaak waarom het VABT uitdoofde: *“De enige echte controversie binnen het*

samenwerkingsverband ontstond toen Antoon Roosens en Daniël Deconinck met 'economisch federalisme' uitpakten. Omdat ze beiden zeer actief waren [in wezen waren het eerder Roosens en Verrept, auteur], oefenden zij een grote invloed uit op het comité. Het leidde uiteindelijk tot de teloorgang van het VABT in 1964."⁹⁷ Historicus Jos Vinks, in gedachten steeds nog aanwezig in de periode dat de Vlaamse boer streed voor "Outer en Heerd" en niet vies was van Nieuwe-Orde ideeën, trachtte tegenstrijdige gevoelens in overeenstemming te brengen:"*Ook de betoging te Antwerpen, spijs het ongunstige weer, werd een sukses. Wie gehoopt had dat de politieke radikalizing de betogers zou afgeschrikt hebben, kwam bedrogen uit. Wanneer echter iemand sprak van de betoging als een doorbraak van het 'sociaal-flamingantisme', dan was ook dat wensen voor werkelijkheid nemen. Het overwegend nationalistisch publiek nam dat supplement van de 'structuurhervormingen' er op de koop toe bij: wat telde was de uiting van Vlaams radikalisme en van Vlaams-nationaal protest. De marsen hadden niet slechts het Vlaams bewustzijn versterkt: zij veroorzaakten ook een kettingreactie. Uitingen van Vlaamse strijdvaardigheid zien wij nu in toenomende mate ondermeer in de actie tegen de Franse preken in Antwerpen, Gent en aan de kust. Radikale taal sprak de jonge Gentse advocaat Wilfried Martens op het 2^e kongres van de VVB te Antwerpen in 1962 en tijdens de Vlaamse betogingen ingericht door het Aktiekomitee, tijdens de maand juni 1963 in Wemmel en Wezembeek-Oppem. In deze laatste gemeente riep Wilfried Martens zelfs op tot 'Revolutie'.*"⁹⁸ Tijdens de laatste algemene vergaderingen was het Todts, conservatief katholiek, die het programma van de Mars aanzag als een ongewenst ideologisch component van de algemene Vlaamse strijd.⁹⁹ De ware reden waarom het VABT in een razendsnel tempo fragmenteerde en implodeerde, was zelfs niet te wijten aan de klassieke conclusie dat er met het sociaalflamingantisme geen coëxistentie mogelijk was. Johan Laeremans, verantwoordelijk voor de financiële kant van de Marsen, gaf een geheel andere reden op, die niet veel van doen had met gevleugelde ideeën of ideologische tegenstellingen. In tegendeel, het slijk der aarde zorgde voor de nekslag:"*Ik was penningmeester van VABT-nationaal voor de Marsen op Brussel in '61 en '62. Als voorbereiding op de Mars op Antwerpen werden massaal pamfletten gedrukt, maar zonder voldoende financiële dekking. Gevolg: een financiële kater. Wilfried Martens – met wie ik regelmatig met de wagen van Gent naar Brussel en terug reed – was hiervoor verantwoordelijk. Het is dus niet te verwonderen dat het VABT nog datzelfde jaar als samenwerkingsverband stopte.*"¹⁰⁰ Dit bleek te kloppen met de eindafrekening gemaakt door Roosens: in mei '64 bleek er een put van 100.000 Bfr. te bestaan,

schulden aan voornamelijk drukkerij Het Volk en Komitee der Randgemeenten.¹⁰¹ Er waren sinds eind november 1963 ook besprekingen tussen het VABT en de VVB om een samensmelting in een nieuwe constructie, met behoud van eigen identiteit, tot stand te brengen. De tactisch-organisatorische reden was dat op die manier met permanente kaders werd gewerkt, waardoor de lokale afdelingen niet meer in de luwe tussenperiode verdwenen.¹⁰² Roosens en Amter hadden gegronde twijfels, zij wisten dat de VVB nimmer de eigen structurele en ideologische grenzen kon overschrijden om zich als beweging voor alle vlaamsvoelenden te kunnen profileren. Amter kon het zich, na problemen in september '63, niet veroorloven om te participeren in een organisatie die ondermeer Flor Grammens bevatte; Grammens sr. zou in deze periode in zijn artikels openlijk de confrontatie opzoeken met diverse CVP-kopstukken. Het resultaat was dan dat onder druk van Roosens en Amter in begin 1964 het VABT en de VVB in een gemeenschappelijke verklaring de onverenigbaarheid tussen beide organisaties afriepen, dit verwijzend naar de verschillen qua doelstellingen en interne samenstelling; in december 1963 werd nog de tegenovergestelde visie in gemeenschappelijke verklaring gesteld.¹⁰³ Wel bleef de gemeenschappelijke contactgroep nog enkele maanden actief, maar de wederzijdse motivatie tot handelen ontbrak, dat bleek uit één van de laatste brieven van Roosens aan de VVB die expliciet het conflict naar de oppervlakte bracht: hij kloeg op 12 maart 1964 dat de VVB de spelregels veranderde en de voorgaande afspraken omzeilde door het Uitvoerend Bestuur van het VABT slechts als uitgenodigden te behandelen in plaats van met hen een gemeenschappelijke agenda uit te stippelen.¹⁰⁴ In juli 1964 schreef Roosens in een brief aan Daels dat *“de laatste gebeurtenissen en kontakten ons evenwel steeds stilliger de indruk geven dat de VVB de mening is toegedaan dat, ingevolge de “gemeenschappelijke verklaring” van januari '64, een verhouding zou zijn ontstaan van ondergeschiktheid van het VABT aan de VVB, of dat minstens door het VABT aan de VVB een zekere prioriteit of exclusief initiatiefrecht zou zijn verleend in algemeen Vlaamse aangelegenheden. Wij menen dat dergelijke opvatting niet strookt noch met de letter noch met de geest van de gemeenschappelijke verklaring. [...] de verdere uitwerking van het programma zou gebeuren in onderling overleg en nauwe samenwerking. [...]”*¹⁰⁵ De vorige brief van Roosens uit maart '64 was ondertussen onbeantwoord gebleven, waardoor het VABT de facto geen inspraak meer had in een gemeenschappelijk actieprogramma. Dit was het stille einde van het militante VABT. Amter besloot niet tijdens het bestaan van het VABT te vertrekken, zoals soms in secundaire literatuur werd aangenomen, hij stuurde op 24 september nog een brief aan Roosens

betreffende de windstilte¹⁰⁶ en hij openbaarde later persoonlijk aan Roosens, na enkele maanden van organisatorische inactiviteit, dat hij er aan dacht het VABT te doen herleven met hem als voorzitter; ondertussen was hij tezelfdertijd op pensioen gesteld als secretaris van het Davidsfond. Edgar Van Cauwelaert, invloedrijk man in het perslandschap, bleek zich ook terug te trekken uit het VABT, bij de laatste vergaderingen was hij stevast afwezig. Martens, de man die een financiële puinhoop achterliet, koos eieren voor zijn geld en maakte carrière in de CVP; sindsdien sprak hij nog opvallend weinig over economische democratie of structuurhervormingen. Amter trachtte deze financiële malaise te doen keren door in oktober 1964 een poging te ondernemen geld in te zamelen bij de aangesloten verenigingen om hiermee vervolgens na de parlementaire verkiezingen acties voor te bereiden. Ondertussen sloeg het VABT alarm over de resultaten van de gemeenteraadsverkiezingen van 1964, waaruit bleek dat het FDF en de liberalen hoge ogen gooiden, dat in concreto inhield dat Brussel meer dan ooit afgleed naar een politieke francofone dominantie.¹⁰⁷ In december 1964 bleek, toen de storm tussen de VD en VU in alle hevigheid woedde (cf. infra), het VABT leeggebloed te zijn, vermits Roosens geen tijd meer had om de administratieve zaken te regelen. Tussen dit tijdstip en de oprichting van het OVV bestond het VABT nog slechts in een sluimertoestand zonder noemenswaardige tekenen van leven te geven, dit onder leiding van Amter en de nieuwe secretaris Daels, wat de facto inhield dat de VBB uiteindelijk toch een voordelige positie in het VABT kon bekomen.

1.5 Besluit

Het VABT was hoofdzakelijk het slachtoffer van financieel wanbeheer en de ellenlange problemen rond de frontvorming tussen Vlaamse Demokraten en de Volksunie (cf. infra). Ook werd Roosens verantwoordelijk gehouden voor het feit dat het FDF in 1964 werd opgericht als reactie op de laatste Mars. Het FDF-argument blijkt geen steek te houden, de francofone mobilisatie werd reeds gerealiseerd in 1962. Wat het ook zij, het VABT was de zweep van de Vlaamse Beweging om op zeer korte termijn de regering te doen dwingen vergaande hervormingen door te voeren in de oude unitaire structuren. Dankzij het VABT werd een

federalistische oplossing een doorsnee argument bij vele linkse organisaties in de tweede helft van de jaren '60. Dat Roosens vanaf 1963 een alom bekend figuur was, op zijn manier een consensusfiguur om een noodzakelijke verruiming te vinden, was een zegen voor vele kleinere organisaties in het linkse speelveld die via de klassieke partijpolitieke kanalen geen manier vonden om hun visie over Vlaanderen te kunnen vertolken. Anderzijds wordt er wel eens beweerd dat Roosens na 1965 geen significante rol meer speelde in de Vlaamse Beweging. Deze conclusie moet worden afgewogen door de gebruikte parameters te evalueren en te verduidelijken wat wordt gecategoriseerd onder de noemer "Vlaamse Beweging". Had Roosens na het VABT de kans om 200.000 man te mobiliseren? Er kan alleen geantwoord worden met een negatie. Maar dat kon na 1965 geen enkele partij, vermits de Volksunie besloot zich terug te plooiën op het parlementaire parcours en de VVB zich een gematigder profiel aanmat. Roosens zou na 1965 bekend staan als de man die "dingen kon laten gebeuren". Hij was zeer voluntaristisch, iemand die trachtte de oude grenzen tussen linkse organisaties te overbruggen. Zo schreef hij in het novemnummer 1963 van Het Pennoen: *"Men heeft beweerd dat deze nieuwe richting van het Aktiekomitee het resultaat was van een "opwelling van woede" van de ontgoocheling en de verbittering over het kompromis van Hertoginnedal. Dit is een grote vergissing. Het gaat hier in werkelijkheid om een doorbraak van een weloverwogen opvatting over het geheel van de Vlaamse problematiek. Dit "nieuwe" inzicht in de Vlaamse kwestie werd reeds lange jaren voorbereid door groepen als Het Pennoen, de Stichting-Lodewijk de Raet, Links, enz., en is thans algemeen aanvaard door de jongeren generaties in Vlaanderen en door de dynamische, actieve krachten in de Vlaamse Beweging."*¹⁰⁸ Tegenover de traditionele zuilen stond hij evenwel machteloos. Roosens zou in de jaren '60 met beide voeten op de grond blijven staan, de intentie van de traditionele partijen om de communautaire druk te verlichten door een ontzuilingstactiek toe te passen, zoals in Nederland met de levensbeschouwelijke materies, sloot hij als politiek-ideologische mogelijkheid totmaatschappelijk schisma uit. In de tweede helft van de jaren '60 waarschuwde hij dat een D66-scenario in Vlaanderen onmogelijk was, degenen die binnen de zuilen een voortrekkersrol speelden in het moderniseren van de structuren waren, aldus Roosens, met handen en voeten gebonden aan de zuilgrenzen (cf. infra). De verdere schets van Roosens' activisme moet dan ook in dit licht worden bekeken.

Voetnoten

1. Desmet (Bernard), Van Geyt (Louis) (eds.), Bundel in memoriam Antoon Roosens, in: Vlaams Marxistisch Tijdschrift, XXXVIII, december 2004, 4, p. 6 – 80
 2. Meervoud, De rode tong van de leeuw: Antoon Roosens (1929 – 2003) analyse en strategie van een links flamingant, ACCO-Meervoud, Leuven-Brussel, 2005, p. 6
 3. Interview met Hilde Roosens, 14 maart 2007
 4. Daelemans (Bernard), De Vlaamse Che Guevara, in: Doorbraak, XXXVII, oktober 1995, 9, p. 6
 5. Privé-archief Antoon Roosens, Persoonlijke brief van Antoon Roosens aan Wilfried Martens, 30 oktober 1958
 6. Delvaux (Antoon), Antoon Roosens: een afscheid, in: De Brusselse Post, XXXXXIII, november 2003, 8, p. 2
 7. ADVN, Archief Lei Vranken, niet gecatalogiseerd in 2007, Brochure JongerenKomitee voor Zelfbestuur: “Waarom Zelfbestuur?”, 1955
“In een tijdperk waarin de zogenaamde koloniale volkeren het recht op zelfregering weten te veroveren, heeft Vlaanderen nog altijd niet datgene bekomen waarvoor reeds de koene gemeentenaren in 1302 ten strijde togen: waarvoor op Vlaamse grond, geslacht na geslacht, geleefd en gestreden heeft; waarvoor de edelsten onder de IJzerjongens hun jong leven offerden wat ten slotte het streven was en blijft van meer dan honderd jaar Vlaamse Beweging. [...] Een grote overwinning voor de zelfbestuuridee in Vlaanderen was het beginselakkoord op 8 december 1936 afgesloten tussen de KVV enerzijds en het VNV anderzijds. Gezien zijn belangrijkheid drukken wij de volledige tekst van dit akkoord hier af, omdat wij menen dat de inhoud [...] belangrijk is als een vingerwijzing voor de toekomst.”
 8. ADVN, Archief Lei Vranken, niet gecatalogiseerd in 2007, Brochure Nationale Guldensporenherdenking, 1958
 9. Vranken (Lei), Wereldtentoonstelling 1958: de jeugd waakt, in: Het Pennoen, VII, april 1957, 9, p. 3
 10. Deconinck (Daniël) De Wereldtentoonstelling kost België geen cent, in: Het Pennoen, VIII, januari-februari 1958, 7, p. 3
 11. ADVN, Archief Lei Vranken, niet gecatalogiseerd in 2007, Brochure Wereldtentoonstelling, p. 7
 12. Verrept (Staf), JongVlaanderen en de wereldtentoonstelling, in: Het Pennoen, VIII, september 1957, 3, p. 1
 13. Van Windekens (Peter) (ed.), Wij betogen: vijftig jaar Vlaamse Volksbeweging 1956 – 2006, Kapellen, Uitgeverij Pelckmans, 2007, p. 263
 14. (red.), De pijlenkoker: het incident met burgemeester Cooremans, in: Het Pennoen, VIII, oktober 1957, 4, p. 2
 15. Er mag niet worden vergeten dat dit jeugdcomité reeds in '58 in één van haar folders schreef: “*één volkenknecht, niet de Zoeloes, niet de Kaja-Kaja's noch de Hottentotten, maar ...Vlamingen. Vroegere ervaringen (nl. de wereldtentoonstellingen van 1910 en 1935) , alsmede het feit dat het civisme van bepaalde invloedrijke Brusselse kringen te eng is om het hele vaderland te omvatten, lieten toe te vrezen dat de ontworpen W.T. (Wereldtentoonstelling) slechts de weerspiegeling zou zijn van de Franse atmosfeer in de hoofdstad, met verwaarlozing van de meerderheid van 's lands bevolking.*”
- ADVN, Archief Lei Vranken, niet gecatalogiseerd in 2007, Brochure Wereldtentoonstelling, p. 2

16. Privé-archief Antoon Roosens, Persoonlijke brief van Wilfried Martens aan Antoon Roosens betreffende verdere samenwerking om het Vlaams Jeugdkomitee voor de Wereldtentoonstelling meer ideologische basis te geven, 28 oktober 1958
17. Vlaams Jeugdkomitee, Werkbrochure Brussel-Taalgrens, Langemark, Vonksteen (verantwoordelijk uitgever Wilfried Martens), 1959, p. 2
18. Martens (Wilfried), Voor een echt travaillisme in Vlaanderen, in: Het Pennoen, XI, oktober 1960, 5, p. 5
19. Vercouter (Miriam), Komitee der Randgemeenten, in: De Nieuwe Encyclopedie van de Vlaamse Beweging [CD-ROM] Tielt, Lanno, 1998
20. ADVN AC15, D55, Archief Vlaams Aktiekomitee Brussel en Taalgrens, Taalgrens Comité Correspondentie, notulen, persnota's 1957 – 30 juni '60, Pamflet SOS Vlaams Brabant bedreigd, 23 juni 1960
21. ADVN AC15, D55, Archief Vlaams Aktiekomitee Brussel en Taalgrens, Taalgrens Comité Correspondentie, notulen, persnota's 1 juli 1960 – 31 december 1961, Brief van voorzitter KR Roosens aan KR en VKB-bestuursleden betreffende nieuwe acties in december 1961, 8 december 1961
22. Privé-archief Antoon Roosens, Brief KR aan geïnteresseerden betreffende aankondiging betoging in Overijse, 3 april 1964
23. a. ADVN AC15, D55, Archief Vlaams Aktiekomitee Brussel en Taalgrens, Taalgrens Comité Correspondentie, notulen, persnota's 1957 – 30 juni '60, Brief P. Daels aan H.W. Aelvoet betreffende samenstelling werkgroep VBB, 20 september 1958
- b. Bericht Vlaams Jeugdkomitee, in: Ons Leven, II, 11 oktober 1958, 71, p. 2
24. ADVN AC15, D55, Archief Vlaams Aktiekomitee Brussel en Taalgrens, Taalgrens Comité Correspondentie, notulen, persnota's 1957 – 30 juni '60, Verslag van de eerste vergadering van de werkgroep Brussel-Taalgrens van de Vlaamse Volksbeweging, 27 september 1958
25. ADVN AC15, D55, Archief Vlaams Aktiekomitee Brussel en Taalgrens, Taalgrens Comité Correspondentie, notulen, persnota's 1957 – 30 juni '60, Verslag van de bijeenkomst van de studieploeg, 25 oktober 1958
26. ADVN AC15, D55, Archief Vlaams Aktiekomitee Brussel en Taalgrens, Taalgrens Comité Correspondentie, notulen, persnota's 1957 – 30 juni '60, Resolutie, 25 oktober 1958
- “[...] dat de vastlegging van de taalgrens en de definitieve begrenzing van de Brusselse agglomeratie een van de voornaamste eisen van het Vlaamse volk zijn. [...] onmisbare voorwaarde is voor de verstandhouding onder de gemeenschappen [...] ontwerp Moyersoen zonder enige faciliteitengemeenten [...] Brusselse agglomeratie definitief af te bakenen, dat het Centrum Harmel zich eveneens met dit standpunt heeft verenigd. [...] nieuwe talentelling voor het Vlaamse volk negatief zal beïnvloeden [...] dat in andere plurinationale staten de verschillende taalgebieden eveneens definitief zijn afgebakend en derhalve geen talentellingen worden gehouden.”*
27. Dit ontwerp had als bedoeling de taalgrens definitief af te bakenen. Het VVB zou eind '58 en begin '59 een strijdpunt maken om dit ontwerp toch te laten goedkeuren in beide kamers.
28. ADVN AC15, D55, Archief Vlaams Aktiekomitee Brussel en Taalgrens, Taalgrens Comité Correspondentie, notulen, persnota's 1957 – 30 juni '60, Brief werkgroep VVB aan AVOVH, 18 februari 1959

29. ADVN AC15, D55, Archief Vlaams Aktiecomitee Brussel en Taalgrens, Taalgrens Comité Correspondentie, notulen, persnota's 1957 – 30 juni '60, VVB werkgroep Brussel-Taalgrens verslag bijeenkomst studiegroep, 27 november 1958

30. ADVN AC15, D55, Archief Vlaams Aktiecomitee Brussel en Taalgrens, Taalgrens Comité Correspondentie, notulen, persnota's 1957 – 30 juni '60, Nota inzake Vlaams Aktiecomitee voor de gaafheid van het Vlaams grondgebied, 14 maart 1959

“Het aktiecomitee is een overkoepelend organisme dat zich tot taak stelt het koördineren en stuwen van het gezamenlijk optreden inzake de talentellingen en taalgrensaafbakening, na voorafgaand onderzoek op wetenschappelijke grondslag, van de Vlaamse verenigingen, welke de resoluties terzake bijtraden. Het omvat de afgevaardigden van deze verenigingen. Als landelijk organisme zal het aktiecomitee zich vooral toeleggen op het gemeenschappelijk optreden bij regering en parlement en op algemene landelijke initiatieven. Plaatselijke werking, zoals het inrichten van vergaderingen, worden in principe overgelaten aan de aangesloten verenigingen en hun lokale onderafdelingen. Nochtans kan het aktiecomitee het afzonderlijk of gezamenlijk optreden van de verenigingen ook op het lokale of gewestelijke plan patroneren. Voor wat betreft de nodige studie zal het aktiecomitee beroep doen op de reeds bestaande studie- en werkgroepen.”

31. ADVN AC15, D55, Archief Vlaams Aktiecomitee Brussel en Taalgrens, Taalgrens Comité Correspondentie, notulen, persnota's 1957 – 30 juni '60, Verslag bijeenkomst werkgroep binnenlandse zaken, 20 januari 1960

32. Het was onder andere Van Overstraeten die als outsider in 1965 tijdens de uitsluitingsprocedure van de voorstanders van de Vlaamse Democraten onomwonden Van der Elst steunde, zijn zoon zou hetzelfde doen binnen de Volksuniestructuren.

33. a. ADVN AC15, D55, Archief Vlaams Aktiecomitee Brussel en Taalgrens, Taalgrens Comité Correspondentie, notulen, persnota's 1957 – 30 juni '60, Verslag financiële toestand, 14 maart 1959

b. ADVN AC15, D55, Archief Vlaams Aktiecomitee Brussel en Taalgrens, Taalgrens Comité Correspondentie, notulen, persnota's 1 juli 1963 – 31 december 1963, Verslag financiële toestand, 12 september 1963

34. Van Haegendoren (Maurits), Van taalstrijd tot staatsvorming, Leuven, Davidsfonds, 1983, p. 132

35. Een voorbeeld wordt gegeven in een brief van Hendrik Aelvoet (AVOHV), academicus die zich bezighield met het in kaart brengen van de verfransingsgolven in Brussel, aan Roosens: *“Mag ik van deze gelegenheid gebruik maken om eens te meer te vragen dat door het Vlaams Aktiecomitee Brussel en Taalgrens geen principiële standpunten of stellingnamen zouden bekend gemaakt worden namens de aangesloten verenigingen zonder dat de tekst ervan vooraf en tijdig aan de vertegenwoordigers van deze verenigingen ter goedkeuring voorgelegd wordt. Alhoewel dit principe op de stichtingsvergadering op mijn vraag door de waarnemende voorzitter [...] aanvaard werd, is dit tot op heden nooit gebeurd en werd geen enkele gepubliceerde tekst in verband met de actie tegen de talentelling vooraf aan de afgevaardigden der verenigingen voorgelegd. Om deze reden ben ik wel verplicht – alhoewel ik hierover reeds herhaaldelijk schreef – eens te meer uw aandacht voor deze kwestie te vragen.”*

ADVN AC15, D55, Archief Vlaams Aktiecomitee Brussel en Taalgrens, Taalgrens Comité Correspondentie, notulen, persnota's 1957 – 30 juni '60, Brief H. Aelvoet aan Antoon Roosens, 30 augustus 1959

Roosens repliceerde: *“Ik meen dat hier een misverstand bestaat omtrent de bevoegdheden van het dagelijks bestuur. Op de stichtingsvergadering van het Vlaams Aktiecomitee Brussel en Taalgrens werd uitdrukkelijk overeengekomen*

dat het Dagelijks Bestuur zou gelast worden met de dagelijkse leiding van de actie tegen de talentelling. Dit behelst natuurlijk dat het Dagelijks Bestuur gemachtigd is om – binnen het kader van de principiële stellingname welke aan de stichting van het Aktiekomitee ten grondslag ligt – alle verklaringen, stellingnamen, moties, enz. te publiceren naargelang de omstandigheden en de politieke evolutie van het ogenblik. Het Dagelijks Bestuur heeft er steeds over gewaakt in al zijn moties en stellingnamen de termen van dit mandaat niet te buiten te gaan en, alle moties en publikaties zijn niets anders geweest dan een omschrijving van de principiële stellingname goedgekeurd op de stichtingsvergadering. Het is klaarblijkelijk dat- gesteld tegenover totaal nieuwe toestanden die een herziening of een aanpassing van ons standpunt zou vereisen – het Dagelijks Bestuur natuurlijk alle verenigingen zou raadplegen. Dit is trouwens het geval betreffende het agendapunt van de Algemene Vergadering van zaterdag 5 september, waar het Dagelijks Bestuur aan alle verenigingen zal vragen – bij eventuele konsultatie door de regering – naar het Aktiekomitee te verwijzen en niet afzonderlijk met de regering besprekingen te houden, dit om te beletten dat door de aangesloten verenigingen verschillende standpunten zouden ingenomen worden, die later tegen ons zouden kunnen worden gebruikt.”

Privé-archief Antoon Roosens, Brief Roosens aan Aelvoet, 5 september 1959

Dit nieuwe agendapunt werd inderdaad aan alle verenigingen gemeld:”Bij de bespreking van het tweede punt van de agenda van de Algemene Vergadering van 5 september jongstleden, te weten het gezamenlijke optreden tegenover de regering, heeft de Algemene Vergadering de wens geuit dat al de verenigingen aangesloten bij het Aktiekomitee, de verbintenis zouden aangaan, niet in te gaan op een eventuele uitmodiging, welke door de regering aan een of meerdere onder hen worden gericht, om haar hun advies te laten kennen omtrent het probleem van de talentelling. [...] Het spreekt vanzelf dat door het Uitvoerend Bestuur van het Aktiekomitee geen enkele nieuwe principiële stelling tegenover de regering zou ingenomen of verdedigd worden, zonder hierover eerst vooraf de Algemene Vergadering te raadplegen.”

ADV N AC15, D55, Archief Vlaams Aktiekomitee Brussel en Taalgrens, Taalgrens Comité Correspondentie, notulen, persnota's 1957 – 30 juni '60, Brief Amter-Roosens aan alle aangesloten organisaties betreffende goedkeuring nieuw standpunt, 18 september 1959

36. Van Windekens (Peter)n (ed.), op. cit., p. 249

37. Prive-archief Antoon Roosens, Notitie bij informatiebulletin VABT nr. 8, 1962

Toch kan worden gesteld dat nog steeds Brabant het voortouw nam betreffende de slagkracht van de lokale comités. In andere streken kon veelal niet worden teruggevallen op bestaande structuren, waardoor het onmogelijk is om in te schatten hoeveel het reële aantal actieve en uitgebouwde comités was. Dat ongeveer elke gemeente wel een contactpersoon had, is zo goed als zeker.

38. ADV N AC15, D55, Archief Vlaams Aktiekomitee Brussel en Taalgrens, Taalgrens Comité Correspondentie, notulen, persnota's 1957 – 30 juni '60, Betreffende plaatselijke aktiecomitees, 16 januari 1960

39. Ibidem

40. ADV N AC15, D55, Archief Vlaams Aktiekomitee Brussel en Taalgrens, Taalgrens Comité Correspondentie, notulen, persnota's 1 juli 1960 – 31 december 1961, Brief Flor Grammens aan P. Daels, 14 oktober 1961

41. ADVN AC15, D55, Archief Vlaams Aktiekomitee Brussel en Taalgrens, Taalgrens Comité Correspondentie, notulen, persnota's 1957 – 30 juni '60, Aankondiging door Roosens aan alle organisaties betreffende de anti-talentellingenactie, 18 september 1959
42. Verrept (Staf), Kontra de talentelling, in: Het Pennoen, X, mei 1959, 1, p. 4
43. Van Haegendoren (Maurits), op. cit., p. 131
44. Van Windekens (Peter) (ed.), op. cit., p. 39
45. Van Haegendoren (Maurits), op. cit., p. 132
46. ADVN AC15, D55, Archief Vlaams Aktiekomitee Brussel en Taalgrens, Taalgrens Comité Correspondentie, notulen, persnota's 1957 – 30 juni '60, Activiteitenverslag 1959, 28 januari 1960
47. Todts (Herman), Hoop en wanhoop der Vlaamsgezinden II, Leuven, Davidsfonds, 1967, p. 91
48. Interview Jan Verroken, 18 juni 2007
49. Van Windekens (Peter) (ed.), op. cit., p. 40
50. ADVN AC15, D55, Archief Vlaams Aktiekomitee Brussel en Taalgrens, Taalgrens Comité Correspondentie, notulen, persnota's 1957 – 30 juni '60, Motie geen gebiedsroof, 28 april 1960
“Tijdens een rechtstreeks televisie-uitzending op 31 maart 1960 wordt het in Vlaanderen ingezamelde geld ten voordele van de vluchtelingen overhandigd aan baron Guillaume, voormalig Belgisch ambassadeur in Parijs en voorzitter van het Belgisch Comité voor de Wereldvluchtelingenjaar. De baron spreekt een paar woorden in het Nederlands om daarna zijn betoog nog enkel in het Frans voort te zetten. De VVB stuurt een protestbrief naar het comité, terwijl het VABT het aftreden van de baron eist. Dit levert resultaat op. Via een compromisoplossing wordt baron Guillaume voorzitter voor het Franstalige landsgedeelte en oud-minister Paul Heysmans voorzitter voor het Vlaamse landsgedeelte. De Vlaamse pers is ondertussen ook massaal op de zaak gesprongen.”
51. De taalregeling in de Brusselse gemeenten, De Standaard, 10 mei 1960
52. ADVN AC15, D55, Archief Vlaams Aktiekomitee Brussel en Taalgrens, Taalgrens Comité Correspondentie, notulen, persnota's 1 juli 1960 – 31 december 1961, VABT Verklaring, 12 november 1960
53. Todts (Herman), op. cit., p. 181-182
54. Interview Jan Verroken, 18 juni 2007
55. Eis voor federalisme, De Standaard, 17 februari 1961
56. ADVN AC15, D55, Archief Vlaams Aktiekomitee Brussel en Taalgrens, Taalgrens Comité Correspondentie, notulen, persnota's 1 juli 1960 – 31 december 1961, VABT Informatiebulletin 1, 24 juni 1961
57. ADVN AC15, D55, Archief Vlaams Aktiekomitee Brussel en Taalgrens, Taalgrens Comité Correspondentie, notulen, persnota's 1 juli 1960 – 31 december 1961, Brief Roosens aan Lefèvre, 12 april 1961
58. ADVN AC15, D55, Archief Vlaams Aktiekomitee Brussel en Taalgrens, Taalgrens Comité Correspondentie, notulen, persnota's 1957 – 30 juni '60, Verslag van de algemene vergadering, 30 april 1960
59. Van Windekens (Peter) (ed.), op. cit., p. 45
60. Vinks (Jos), Van repressie tot Egmont: 35 jaar Vlaamse strijd, Antwerpen, Uitgeverij De Roerdomp, 1980, p. 117
61. Van Haegendoren (Maurits), op. cit., p. 138
62. Van Windekens (Peter) (ed.), op. cit., p. 46

63. Een grappige anekdote is dat de francofone Brusselaars op dergelijke wijze bevreesd waren voor de optie van het rijksgebied, dat zij in haar eigen pamfletten het woordje “Rijksgebied” onvertaald lieten om op die manier de analogie te leggen met minder frisse periodes. Dit merkwaardig feit kon zelfs in de brochures van de wallinganten in '65-'66 nog worden gelezen.

64. ADVN AC15, D55, Archief Vlaams Aktiekomitee Brussel en Taalgrens, Taalgrens Comité Correspondentie, notulen, persnota's 1 januari 1962 – 30 september 1962, VABT ontwerp, 24 mei 1962

De uiteindelijke balans voor het VABT betreffende de taalgrens was niet echt duidelijk, wat ook zorgde voor het feit dat haar aandacht uitging naar de tweede Gilson-taalwet. Over de eerste taalwet was zij opgetogen dat de afbakening van de taalgrens er eindelijk kwam, de talentellingen tot het verleden behoorden en er de intentie was dat er een grondwetswijziging betreffende unitaire staatsstructuren kon worden plaatsgevonden. Negatief stond zij tegenover de behandeling van Komen-Moeskroen, Edingen, het feit dat Landen bij Limburg zou moeten behoren ipv Brabant en de faciliteiten in Ronse.

65. ADVN AC15, D55, Archief Vlaams Aktiekomitee Brussel en Taalgrens, Taalgrens Comité Correspondentie, notulen, persnota's 1 januari 1962 – 30 september 1962, Brief comité Landen aan De Standaard en VABT, 19 september 1962

66. ADVN AC15, D55, Archief Vlaams Aktiekomitee Brussel en Taalgrens, Taalgrens Comité Correspondentie, notulen, persnota's 1 januari 1962 – 30 september 1962, Resolutie van het taalgrenskomitee West-Vlaanderen, 27 april 1962

67. ADVN AC15, D55, Archief Vlaams Aktiekomitee Brussel en Taalgrens, Taalgrens Comité Correspondentie, notulen, persnota's 1 oktober 1962 – 31 december 1962, Brief Van der Elst aan Amter, 27 november 1962

68. a. Platdietsse gemeenten: Montzen, Homburg, Sippenaken, Gemmenich, Moresnet, Hendrikkapelle, Welkenraedt; Baelen, Membach

b. Daels had ondermeer contact met een zekere Maurits Langohr ('Langohr-Veltmans-Vreuschemen Komitee'), bezocht manifestaties van deze lokale comités, maar slaagde er niet in om veel aanhang te winnen voor deze eis.

Correspondentie zit bevat in: ADVN AC15, D55, Archief Vlaams Aktiekomitee Brussel en Taalgrens, Taalgrens Comité Correspondentie, notulen, persnota's 1 januari 1962 – 30 september 1962

69. Todts (Herman), op. cit., p. 213

70. Van Windekens (Peter) (ed.), op. cit., p. 47

71. Derine (R.), De strijd om Leuven: feiten en eisen, Utrecht, Ambo, 1967, p. 15

72. ADVN AC15, D55, Archief Vlaams Aktiekomitee Brussel en Taalgrens, Taalgrens Comité Correspondentie, notulen, persnota's 1 januari 1962 – 30 september 1962, Oproep tot tweede Mars op Brussel, 24 mei 1962

73. ADVN, Archief Lei Vranken, niet gecatalogiseerd in 2007, Informatiebulletin nr. 11, 25 september 1962

74. ADVN AC15, D55, Archief Vlaams Aktiekomitee Brussel en Taalgrens, Taalgrens Comité Correspondentie, notulen, persnota's 1 oktober 1962 – 31 december 1962, Brief KWB-secretariaat aan VABT, 8 oktober 1962

75. Zo stuurde Cooremans een brief aan Amter waarin hij meldde dat de datum in kwestie al werd toegewezen aan de “Nationale Federatie der IJzerkruisen”. Vervolgens schreef Cooremans: *“Welnu zo de betoging die verleden jaar ingericht werd door uw komitee in een betrekkelijke, maar voldoende kalmte verlopen is, heb ik het recht te veronderstellen dat het ditmaal, omwille van de evolutie der omstandigheden en de ophitsing der gemoederen, niet*

meer hetzelfde zou zijn; dat wanorde, die de personen en de goederen in gevaar kan brengen overmijdelijk schijnt en dat bijgevolg de openbare rust, welke ik de verantwoordelijkheid heb te handhaven, in gevaar schijnt. U zal het dus wel begrijpen dat ik geen beslissing in de ene of andere zin kan nemen, zonder de tijd tot nadenken genomen te hebben.”

ADV N AC15, D55, Archief Vlaams Aktiekomitee Brussel en Taalgrens, Taalgrens Comité Correspondentie, notulen, persnota's 1 januari 1962 – 30 september 1962, Brief Cooremans aan Amter, 14 augustus 1962

76. ADV N, Archief Lei Vranken, niet gecatalogiseerd in 2007, VABT informatiebulletin nr. 15, 1 juni 1963

77. ADV N, Archief Lei Vranken, niet gecatalogiseerd in 2007, VABT Informatiebulletin nr. 11, 25 september 1962

78. ADV N, Archief Lei Vranken, niet gecatalogiseerd in 2007, VABT Informatiebulletin nr. 9, 26 juni 1962

79. ADV N AC15, D55, Archief Vlaams Aktiekomitee Brussel en Taalgrens, Taalgrens Comité Correspondentie, notulen, persnota's 1 januari 1962 – 30 september 1962, Plan Propaganda, 26 juni 1962

80. ADV N AC15, D55, Archief Vlaams Aktiekomitee Brussel en Taalgrens, Taalgrens Comité Correspondentie, notulen, persnota's 1 januari 1962 – 30 september 1962, Oproep tot de bevolking, 21 juli 1962

81. Interview Jan Verroken, 18 juni 2007

82. Haagdorens (Lize); Wouters (Wouters), Mars(en) op Brussel, in: De Nieuwe Encyclopedie van de Vlaamse Beweging [CD-ROM] Tielt, Lanno, 1998

83. Van Windekens (Peter) (ed.), op. cit., p. 50

84. ADV N, Archief Lei Vranken, niet gecatalogiseerd in 2007, VABT-motie 15 juni 1963

85. Van Windekens (Peter) (ed.), op. cit., p. 52

86. Ibidem, p. 53

87. ADV N, Archief Lei Vranken, niet gecatalogiseerd in 2007, VVB-mededeling aan ledenbestand, 2 november 1963

88. *“Als wij onder federalistische vlag gaan marsjeren, zal men velen afschrikken. [...] Het wordt een groot risico voor de VVB en voor heel de Vlaamse beweging. Het prestigeverlies zal de sterkte van de drukkinggroepen aantasten.”*

ADV N, Archief Lei Vranken, niet gecatalogiseerd in 2007, VVB-mededeling aan ledenbestand, 2 november 1963

89. Daels (Paul), Verdraagzaamheid voor Vlaanderen, in: De Brusselse Post, 13 oktober 1963

90. VABT verklaarde over de houding van het Vermeylenfonds: *“Nochtans zijn wij verrast dat uw vereniging deze beslissing heeft genomen op grond van een nota, die slechts de bespreking en zelfs zonder de beslissing af te wachten die de daartoe bevoegde organen van het Aktiekomitee in deze aangelegenheid nog moeten treffen.”*

ADV N, Archief Lei Vranken, niet gecatalogiseerd in 2007, VABT Informatiebulletin nr. 18, 25 oktober 1963

91. Interview Roger Bourgeois, 19 juli 2007

92. Coppieters (M), In het gelid van de Vlaams-nationale partij!, in: De Volksunie, 16 januari 1965

93. ADV N, Archief Lei Vranken, niet gecatalogiseerd in 2007, Brief Verrept aan medewerkers namens VABT, 3 september 1963

94. ADV N, Archief Lei Vranken, niet gecatalogiseerd in 2007, Verslag Algemene Vergadering VABT, 13 september 1963

95. ADVN, Archief Lei Vranken, niet gecatalogiseerd in 2007, Slogans voor de betoging te Antwerpen, oktober 1963
96. Coppieters (Maurits), Het Vlaams aktiekomitee heeft het seizoen geopend, in: Het Pennoen, XIV, oktober 1963, 5, p. 1
97. Van Windekens (Peter) (ed.), op. cit., p. 248
98. Vinks (Jos), op. cit., p. 119
99. ADVN, Archief Lei Vranken, niet gecatalogiseerd in 2007, Algemene Vergadering VABT, 13 september 1963
100. Windekens (Peter) (ed.), op. cit. 243
101. ADVN AC15, D56, Archief Vlaams Aktiekomitee Brussel en Taalgrens, Taalgrens Comité Correspondentie, notulen, persnota's, 1964, VABT-bericht aan alle aangesloten verenigingen, 21 mei 1964
102. ADVN AC15, D56, Archief Vlaams Aktiekomitee Brussel en Taalgrens, Taalgrens Comité Correspondentie, notulen, persnota's 1 juli 1963 – 31 december 1963, Voorstel van nieuwe organisatie "Vlaams Aktiekomitee en Volksbeweging", 19 november 1963
- "Voor een hechtere samenbundeling zijn twee zaken vereist: 1. De steviger organizatorische binding van de verenigingen die, ondanks alle druk, de betoging van 10 november jl. hebben doorgezet en meteen de Vlaamse beweging zegevierend in een nieuw perspectief hebben gesteld; 2. Deze verenigingen taktisch beter te wapenen voor het bereiken van het specifieke doel, nagestreefd in de schoot van het Aktiekomitee, door hen een eigen ledenbeweging met eigen kader toe te voegen. [...] Daarom stellen wij voor, met het oog op de belangrijke politieke gebeurtenissen van de komende jaren, de structuur van de Vlaamse Beweging te verstevigen door de organisatie (Aktiekomitee) samen te bundelen met de ledenbeweging met specifiek strijdende Vlaamse doelstelling (Volksbeweging)."*
103. ADVN AC15, D56, Archief Vlaams Aktiekomitee Brussel en Taalgrens, Taalgrens Comité Correspondentie, notulen, persnota's 1 juli 1963 – 31 december 1963, Gemeenschappelijk verklaring VABT – VVB, 23 december 1963
104. Privé-archief Antoon Roosens, Brief aan VVB, 12 maart 1964
105. ADVN AC15, D56, Archief Vlaams Aktiekomitee Brussel en Taalgrens, Taalgrens Comité Correspondentie, notulen, persnota's 1964, Brief Roosens aan Daels en VVB, 6 juli 1964
106. ADVN AC15, D56, Archief Vlaams Aktiekomitee Brussel en Taalgrens, Taalgrens Comité Correspondentie, notulen, persnota's, 1964, Brief Amter aan Roosens, 24 september 1964
107. ADVN AC15, D56, Archief Vlaams Aktiekomitee Brussel en Taalgrens, Taalgrens Comité Correspondentie, notulen, persnota's, 1964, VABT aan aangesloten organisaties om financiële steun te verzoeken, 15 oktober 1964
- "Sedert de laatste algemene vergadering van 8 juli vernam ik niets meer van het VABT."*
108. Roosens (Antoon), Politieke en economische structuurhervormingen, in: Het Pennoen, XIV, november 1963, 6, p. 1

Hoofdstuk 2: Vlaamse Demokraten (1964-1965)

2.1 Voorgeschiedenis

De Vlaamse Demokraten zijn een rechtstreekse partijpolitieke emanatie van het sociaalflemingantisch gedachtegoed. De partijkopstukken zijn Daniël Deconinck, Roger Bourgeois, Antoon Roosens en Staf Verrept. Men kan stellen dat deze personen nauwer begonnen samen te werken sinds begin jaren '60 met een eerste culminatiepunt tijdens de Derde Mars op Antwerpen in november 1963. Daniël Deconinck was binnen de Volksunie de stem van de sociaalfleminganten, maar kreeg te maken met oppositie van zowel de centrumrechtse conservatieven in de partijtop als van de rechtse drukkingsgroepen die zich bewogen binnen de militante basis en middenkaders. Deconinck, stijfkop als hij was, trachtte toch een modus vivendi te vinden met de Volksunie en een samenwerkingsverband op te starten tussen een aparte formatie, de Vlaamse Demokraten, en de Volksunie in 1964. Dit mislukte echter, waardoor de partij in de verkiezingen van mei 1965 als een autonome partij moest opkomen. Het doel was doorbreken in Vlaams-Brabant, waar de impact van de theorie over taalgrens als zijnde sociale grens de grootste mogelijkheden bood om electoraal te kunnen mobiliseren.

De Derde Mars op Antwerpen was een belangrijk evenement om contacten te kunnen leggen met het middenveld, maar ook het blad Het Pennoen was sinds '59 meer en meer een open huis voor progressieve Vlaamse stemmen. Abicht, Verrept, Deconinck, Roosens, kortom de blijvende vaste kern van links-fleminganten in de Vlaamse Beweging, hadden een thuis gevonden in dit blad om uitvoerige artikels te kunnen publiceren. Dat het Pennoen niet alleen een blad voor links-fleminganten was, bleek ook uit het feit dat Arthur de Bruyne, Paul Daels, Emiel Van Cauwelaert en Jozef Deleu deelnamen aan het blad. Deze verscheidenheid, zorgde voor enige autoriteit bij de

sociaalflaminganten; zij waren op die manier niet gemarginaliseerd binnen de Vlaamse Beweging. Het Pennoen en in het bijzonder Staf Verrept steunden de socio-economische eisen tijdens de Derde Mars op Brussel.

Een ander element dat in rekening moet worden gebracht, is het feit dat er twee tegengestelde tendensen aanwezig waren eind jaren '50 bij de intellectuelen in het Nederlandse taalgebied: de traditionele antiklerikale krachten bij de sociaal-democraten en liberalen lieten de scherpe kantjes van het levensbeschouwelijk conflict vallen, terwijl de BSP-ideologen het radicale reformisme vaarwel zeiden om een travaillistisch "realisme" te bepleiten. De toekomst van het socialisme werd op die manier retorisch gelijkgesteld aan de sterkte van de BSP. Aan de andere zijde was er vanuit christen-democratische hoek voor het eerste een antikapitalistische mentaliteit aanwezig. In zowel De Maand als in De Linie werd betoogd om een levensbeschouwelijk pluralisme aan te meten, waarbij het socio-economische aspect het nieuwe aandachtspunt werd. Christelijke denkers hadden plotsklaps een positief oog voor Marx, en filosofen zoals Teilhard de Chardin werden aanzien als vertolkers van een progressistische visie. Het manifest van de KWB begin jaren '60 was de meest duidelijke uiting van deze evolutie, met aandacht voor zowel federalisme als antikapitalisme.

2.2 De politiek-sociale conjunctuur tijdens de opkomst van het sociaalflamingantisme

Het idee van een frontvorming, het zoeken naar partners buiten de klassieke kanalen in de Vlaamse Beweging, kwam ook op de voorgrond als een repercussie van de poging van de regering Lefèvre-Spaak (1961 – 1965) om een volledige pacificatie van de communautaire problemen door te voeren. Lefèvre moest hiervoor de Vlaamsgezinde vleugel van de christen-democraten op een zijspoor zetten. Reeds enkele maanden na de regeringsformatie werd er beslist om deze pacificatie tot stand te brengen. Oudgediende Arthur Gilson, PSC'er uit het Brusselse en in deze regering Minister van Binnenlandse Zaken, besloot, onder druk van de Vlaamse Mars, de taalgrens vast te leggen op basis van het eindverslag van het Harmelcentrum in april 1958. Talentellingen bleken niet meer tot de mogelijkheden te behoren. Ook was het rapport van het

Centrum-Harmel bijzonder profetisch over de toekomstige functie van Brussel, iets wat voornamelijk de liberalen trachtten te ontkennen: *”Indien de Brusselse agglomeratie in grote mate franssprekend is, dan geven de herkomst van een groot aantal der franssprekende inwoners, en hun tweetaligheid, evenals de aanwezigheid van een belangrijke minderheid met Nederlandse voertaal, de hoofdstad een hybridisch karakter dat haar niet in staat stelt een leidende rol te vervullen bij de ontwikkeling van de Franse cultuur in Wallonië. De aanwezigheid te Brussel van een meerderheid van franssprekenden en de tendens om de nederlandssprekenden zoveel mogelijk op te slorpen in een hybridische tweetaligheid of zelfs Franse eentaligheid, hebben aan de andere kant als gevolg dat de hoofdstad thans niet in staat is een leidende rol te spelen bij de ontwikkeling van de Nederlandse cultuur in Vlaanderen.”* Juist de eis van Roosens om Brussel te blijven beschouwen als Vlaamse stad, komt tevens voort uit dit rapport, en Roosens voorspelde tijdens de communautaire onderhandelingen in 1962 en 1963 een enorme koehandel ten gevolge van het hybride karakter van Brussel (cf. infra). Eind maart 1962 was het vastleggen van de taalgrens een feit in het eerste wetsontwerp van Gilson, ondanks nog maandenlang gekibbel tussen Vlamingen en Walen. De Volksunie trachtte in deze periode aan steun te winnen, maar liep zich vast in al te oude denkbeelden. Zo schreef Daels aan Wouters: *”Aub geen romantisme over gebiedsroof! Daarmede ontreddert men geen socialisten, nietwaar? Onze Vlaamse proletariërs hebben gewoon geen tijd om een vreemde taal te leren.”*¹ De uiteindelijke stemming in de senaat gebeurde pas zeven maand later op 9 oktober 1962. De prijs was hoog voor de Vlaamse Beweging: van oudsher West-Vlaamse gemeenten zoals Komen en Moeskroen werden in Franstalig gebied ingedeeld, de streek van Voeren werd als wederdienst Nederlandstalig. De parlementaire debatten zouden aanhouden tot aan de Tweede Mars over deze materie, waarbij de Vlaamsgezinde CVP'er Jan Verroken een alternatief voorstel indiende om de Brusselse randgemeenten bij de stad Brussel te voegen, waardoor de faciliteiten overbodig waren; het was dezelfde Verroken die in de jaren '50 al een map op tafel smet met de precieze afbakening van de taalgrens. Verroken zou in het CVP-hoofdkwartier in het bijzijn van Bourgeois pogen de Brusselse streek te hertekenen, waarbij hij van oordeel was dat alleen een microscopische behandeling, op schaal van wijken en straten, de taalpolitieke tegenstelling kon overwinnen. Dit voorstel werd afgekeurd, en ook in de Vlaamse Beweging bleef er de aloude vrees voor de olievlek Brussel aanwezig. Vlaanderen stond uiteindelijk 25 gemeenten, 88.000 inwoners en 203 m² af, Franstalig België 24 gemeenten, 23.000 inwoners en en 150 m² als compromis voor het

vastleggen van die taalgrens.² De Volksunie onthield zich bij de stemming. Het resultaat werd bij activistische middens in beide landsdelen niet positief onthaald: *”Het ontwerp had zowel in Wallonië als in Vlaanderen aanleiding gegeven tot een verwoede kampanje tegen Gilson [...] Het ‘Neen Gilson’ stond groot gekalkt op vele Vlaamse muren en wegen. Aktiekomitees langsheen de taalgrens, moties van gemeente- en provincieraden kritiseerden het ontwerp. De bestendige deputatie van West-Vlaanderen protesteerde tegen de overheveling van het Westvlaams gebied van Komen en Moeskroen naar Henegouwen en in de Voerstreek voerden Luikse aktiekomitees een intimidatie-kampanje gesteund door lokale potentaten.”*³ De Luikse BSP ontstak zijn toorn over het akkoord om Voeren in Nederlandstalige handen over te dragen; de BSP’er Merlot nam zelfs ontslag uit de regering. De regering besloot vruchteloos de andere delen van de taalwetten te bespreken in de op 24 oktober opgerichte contactcommissie voor de regeringspartijen. Daniël Deconinck, VU-lijsttrekker voor de lijst van Volksvertegenwoordigers voor de Brusselse kiesomschrijving, was fel opposant tegen de desbetreffende commissie die voorstander was voor een blijvend karakter van de voorgestelde faciliteitengemeenten. Deconinck, één van de leiders van het VABT, wilde niet de successen van het buitenparlementair verzet om de talentellingen af te schaffen teniet doen door een alternatieve verfransingstrategie door middel van faciliteiten te accepteren. Net zoals de voorstellen van Jan Verroken werden ook zijn amendementen tot alternatie van Gilsons ontwerp afgewezen. De eerste poging van Gilson om tot de uiteindelijke taalwetten te komen, werd bovendien nog eens opgeblazen door de Waalse partijen. Gilson diende nog extra amendementen in om het Franstalige karakter van de Brusselse agglomeratie uit te breiden door Franstaligen te bevoordelen in het taalgebruik in onderwijs en administraties. Dit veroorzaakte bijna de val van de regering Lefèvre. Bij een tweede poging werden de partijverschillen op de spits gedreven: de christen-democraten wilden zo snel mogelijk een akkoord sluiten om de stabiliteit van de uitvoerende macht te behouden, de sociaal-democraten wilden niet zwichten aan de wallingantische Renardisten, en tenslotte hadden de liberalen in hun oppositie na het einde van regering Eyskens (1961) bloed geroken om de christen-democraten nogmaals een nederlaag toe te dienen in Vlaanderen. De Liberale Partij had zich immers omgevormd tot een centrumrechtse en conservatieve partij (1961), Partij voor Vrijheid en Vooruitgang (PVV), die ook openstond voor gematigde Vlaamsgezinden en pluralistische christenen.⁴ Het francofone deel van de PVV was ook gekant tegen het onderwijsgedeelte van Gilsons nieuwe ontwerpen: de Nederlandse taal kreeg meer aantal lesuren

in Franstalige Brusselse scholen, het aantal leden van een taalgemeenschap werd gecontroleerd door een taalattest van de vader of voogd en er was het klassieke gekissebis over welke gemeenten nu werkelijk randgemeenten waren. Sinds de immense vloedgolf van verzet tegen de Eenheidswet, was het voor Lefèvre noodzakelijk om de BSP aan boord te houden en de socio-economische rust te herstellen.⁶ In Vlaanderen waren het wel de CVP, die sinds 1961 het succes van de Volksunie moest vrezen (cf. infra), en de liberalen, die intern waren verdeeld, de twee partijen die zo snel mogelijk het communautaire hangijzer wilden achter zich laten. De tweede poging faalde eveneens. Gesteund vanuit het middenveld in Vlaanderen onder leiding van het VABT konden de flaminganten de druk op de ketel houden bij christendemocratische volksvertegenwoordigers, wat maakte dat een eventueel akkoord niet openlijk mocht lijken op een capitulatie voor de francofone Brusselaars. Voor de Vlaamse Beweging zorgde Brussel opnieuw voor hoofdbrekens. Gilson stelde namelijk voor om acht Vlaamse gemeenten in de Rand faciliteiten te geven als uiteindelijke oplossing; de meeste regeringsleden konden zich vinden in dit compromis, maar niet betreffende welke gemeenten in aanmerking zouden komen. In het parlement bestond geen consensus voor het invoeren van de taalfaciliteiten. Het aansluitende voorstel van Lefèvre op 6 juni 1963 om het arrondissement Brussel te splitsen in een ééntalig Vlaams arrondissement Halle-Vilvoorde en een tweetalig arrondissement Brussel-hoofdstad te creëren waaronder de negentien gemeenten en zes Vlaamse randgemeenten, werd ook door de CVP-oppositie in het parlement verworpen. Lefèvre besloot uiteindelijk, ogenschijnlijk, te capituleren, maar koning Boudewijn weigerde het ontslag van de regering te aanvaarden. *“Mocht in België geen regering vallen over taalproblemen, of was Lefèvres ontslag slechts een schijnmaneuver om de partijen onder druk te zetten? Een verkiezing in het teken van de Vlaams-Waalse tegenstellingen zou het proces van de federalisering in de partijen bespoedigen zou de innerlijke tegenstellingen nog scherper doen uitkomen hebben.”*⁷ De commissie van acht, degenen die de pr-relations met de flamingante achterban moesten verzorgen, was furieus over het feit dat Brussel met die 6 randgemeenten toch kon worden uitgebreid. Deze commissie wist, doordat zij de sleutel tot een oplossing in handen had, dat een juist manoeuvre electoraal kon verzilverd worden. De BSP moest ondertussen de opstoot van oppositie door militanten in enkele federaties en Links trachten te bedaren door op 13 juli het “Vergelijk van de Socialisten” voor te stellen tijdens het partijcongres. Faciliteiten werden op dit congres voorgesteld als een normale consensus om ook de rechten van de Franstaligen te verdedigen, maar echt iemand overtuigen

buiten degenen die al gewonnen waren voor het compromis deed dat “Vergelijk” niet. De geest was uit de fles, de Brusselse kwestie zou de BSP slapeloze nachten bezorgen.

In juli 1963 werd er voor zes randgemeenten rond Brussel taalfaciliteiten gegeven tijdens het Conclaf van Hertoginnedal, dat waren er dus twee minder in vergelijking met Gilsons ontwerp; Kraainem, Wemmel, Linkebeek, St.-Genesius-Rode, Wezembeek-Oppem en Drogenbos waren de gekozen gemeenten. Deze gemeenten werden allemaal een administratieve entiteit op zichzelf zonder te behoren tot het arrondissement Brussel (interne Nederlandse eentaligheid, externe tweetaligheid), de arrondissementen Halle-Vilvoorde en Brussel werden wel zoals in het voorgaand ontwerp van Lefèvre gecreëerd als bestuurlijke omschrijvingen. Naast het ontmijnen van de Brusselse kwestie was de regering geneigd om een snelle oplossing te vinden voor de kwestie rond het taalgebruik in de administraties. De pariteit in de rijksadministratie werd afgevoerd, Franstaligen bekwamen dat er niets fundamenteel veranderde in het Brussels onderwijs. Het hoger onderwijs werd niet onderworpen aan het territorialiteitsbeginsel, dat inhield dat de verfransing kon doorgaan, maar wat ook voor een verdere groei van het Vlaamse ongenoegen zorgde (Leuven). België werd officieel verdeeld in vier taalgebieden: Nederlandse en Franstalige taalgebied, tweetalige Brussel-hoofdstad en het Duitstalige taalgebied. In de Vlaamse Beweging realiseerde men dat Brussel meer en meer werd behandeld als een aparte entiteit, dat alleen maar zorgde voor meer irritatie doordat dit werd bekeken als diefstal met Vlaanderen als slachtoffer. De oppositie in de Kamer tegen de besluiten van het conclaf kwam uit de hoek van de Volksunie en de CVP'ers Eyskens, Verbaanderd en Van den Daele. Juist het eerste wetsontwerp van Gilson, dat de taalgrens al wettelijk vastlegde, zorgde voor een versnelde besluitvoering tijdens het conclaf; de eerste wet die de taalgrens vastlegde werd op 1 september 1963 kracht van wet. *“Zonder regeling voor de randgemeenten zouden die eenvoudigweg in het eentalige Vlaanderen gebleven zijn. De Franstaligen, die 11 faciliteiten-gemeenten wensten, kwamen nu tot de ontdekking dat heel die sabotage hen voor een ongewenst voldongen feit gingen stellen.”*⁸ Met andere woorden, het conclaf diende om een langdurige koehandel te vermijden en een snelle confrontatie en afhandeling te bekomen, om op die manier een massale mobilisatie van de flaminganten te vermijden. Bis repetita manent. Ook moet worden gemeld dat niet alleen Verroken trachtte tot alternatieven te komen, Bourgeois was tevens actief om de besluiten van Hertoginnedal te veranderen. Terwijl Verroken overtuigd was dat er substantiële

voortgang kon geboekt worden door middel van parlementaire debatten, het zoeken naar oplossingen in de commissie en interne pressie binnen de CVP⁹, had Bourgeois met een groepje gelijkgezinden getracht te agiteren binnen de partijstructuren om de CVP een radicaler standpunt te laten innemen. Tijdens het CVP-Congres in december 1963 had Bourgeois nog gestreefd, in functie van secretaris van de CVP-sectie arrondissement Brussel-Halle-Vilvoorde, om de resoluties betreffende de goedkeuring van akkoorden op Hetoginnedal drastisch te wijzigen. De amendementen werden in de doofpot gestopt, Bourgeois kreeg zelfs geen spreektijd om zijn standpunt uiteen te zetten. Het is ook niet opzienbarend dat hij enkele maanden later ontslag nam uit de CVP en zich voegde bij de groep van de Vlaamse Demokraten. Roosens schreef hierover een opvallend verband tussen deze houding in de partijgelederen en de activiteiten van de CVP in de commissie: *“De Vlaamse ‘leeuwen’ waarop de groep Bourgeois had gerekend, werden reeds achter de schermen getemd en de Vlaamse CVP ging voor de zoveelste maal naar een rondetafelkonferentie als een veroordeelde naar de galg: met de strop reeds om de nek. In de driepartijen-kommissie werd de strop stevig dichtgetrokken en, met de Vlaamse CVP werd ook de allerlaatste hoop gewurgd van hen die, spijs alles, nog hadden geloofd in een politiek mirakel. Wat er uiteindelijk ook moge uit de bus komen, het zal zijn wat de Gazet van Antwerpen reeds kernachtig noemde: ‘Veel grendels, geen autonomie.’”*¹⁰ De CVP had het zichzelf onmogelijk gemaakt om nog een Vlaams profiel aan te meten, aldus Roosens, doordat de aangekondigde grondwettelijke grendels (cf. infra) elk streven naar autonomie belemmerden. Roosens verwees naar het onverenigbaarheidscongres van de BSP in dezelfde periode, dat voor hem ook het bewijs was dat Vlaamse eisen in die partij niet echt aan de orde kwamen. Het ontslag van Bourgeois was op een beslissend moment gekomen; de Vlaamse Demokraten werden officieel 4 maand later gesticht als aanzet om een nieuwe onderhandelingspoging tussen de Volksunie en de sociaalflaminganten te laten slagen (cf. infra). De meeste CVP’ers waren als de dood voor het federalisme, dat de overstap voor Bourgeois eenvoudiger maakte, en zeker op het moment dat de term opnieuw ingang vond in flamingante kringen. De diepgelovige integristische zijde, de grootste vijand van Bourgeois, sprak over de onverenigbaarheid tussen federalisme en katholieke solidariteit. Voor de Vlaamsnationale zijde waren dit Machiavellisten die aantoonde dat de CVP onmogelijk de Vlaamse ontvoogdingsstrijd kon dragen. Zo sprak Emiel van Cauwelaert, redacteur van Het Volk, begin 1957 over deze kwestie: *“De Waalse katholieken hebben zich noch beter noch slechter getoond dan de Waalse niet-gelovigen in hun strijd tegen het Vlaamse*

rechtsherstel, in hun aanvallen op de gaafheid van ons Vlaams taalgebied, en in hun onbegrip en verzet ten opzichte van alle natuurlijke strevingen.”¹¹ Ook Hertoginnedal zou de tegenstelling tussen de flaminganten in Links en de Vlaamse BSP-kopstukken doen polariseren. Toen de besluiten van Hertoginnedal werden geproclameerd, was een algemene opluchting te merken in de BSP-pers, terwijl Links de houding van de Vlaamse kopstukken met de vuist op tafel veroordeelde als zijnde de buiging voor de belangen van de francofone Brusselse BSP-federatie. Hertoginnedal was voor Links de uiteindelijke bevestiging dat de Vlaamse BSP ongeveer elk compromis blindelings zou aanvaarden om de interne gemoederen te kunnen bedaren. De anti-vlaamsgezinde Van Eynde betoogde dat hiermee het federalisme voorgoed moest worden geweerd uit het partijlexicon; federalisme was voor hem niets anders dan de eerste stap naar separatisme en dus de uiteindelijke aanval op de eenheid van de BSP-federaties in België.¹² Sindsdien waren de waakhonden zoals Van Eynde beducht voor alles wat maar een zweem naar meer autonomie voor Vlaanderen bevatte. Roosens kwam ook persoonlijk in aanvaring met Van Eynde tijdens de VABT-periode. Van Eynde trachtte hem en zijn organisatie te linken aan de Volksunie in het artikel “De liberalen in een nieuwe Mars met Brussel en de CVP’ers eruit?” op 7 juni 1962 in de Volksgazet om op die manier een tweede Mars te kunnen uitroepen tot een extremistisch initiatief (sic). Links, en met name Deneckere, zou het VABT tijdens de derde Mars in bescherming nemen en in het nummer van 26 oktober 1963 werd in het editoriaal onverbloemd geschreven dat de BSP een foute beslissing nam door de Mars op Antwerpen te negeren. Deneckere was tot 1964 niet benauwd om te spreken voor Vlaamsnationaal publiek, zo gaf hij een referaat betreffende het federalisme voor Stichting-Lodewijk De Raet in januari 1962.¹³

De Marsen op Brussel waren natuurlijk binnen de context van verhitte discussies over communautaire kwesties een symbool van verzet. Deconinck, Verrept, Bourgeois en Roosens waren leidende figuren en hadden dus voldoende “credibility” opgebouwd om een eigen socio-economisch standpunt te kunnen innemen; het verwijt dat ze vermomde communisten waren en hen hierdoor te beschouwen als de Judasfiguren binnen de Vlaamse Beweging was louter een tactiek van de rechts-conservatieve zijde. Dat de sociaalflaminganten buiten het vertrouwde kader op zoek gingen naar bondgenoten, zowel in ongebonden linkse middens als de Vlaamsgezinde organisaties, was ook te verklaren door een zeer snelle evolutie van de oude politieke verhoudingen. Mark Grammens betoogde in De Linie dat het de sociaalflaminganten waren die

met de Mars op Antwerpen aantoonde dat er een autonoom platform kon worden uitgebouwd zonder te moeten leunen op de katholieke zuil (verwijzend naar de negatieve publiciteit van de katholieke pers). Op levensbeschouwelijk vlak was de kloof tussen de zuilen nog zeer groot, maar sinds het Schoolpact was wel ruimte gekomen om gemeenschappelijke grond te zoeken. Bladen zoals Links en De Maand (cf. infra) stonden bekend als ontmoetingsplaatsen voor mensen die gezamenlijk voor meer democratie in de economische ruimte wilden zorgen. In Wallonië waren de syndicale verzetshaarden niet meer te tellen, en de jaren '60 waren ook een triomf voor de gematigde leiders van de vakbonden die haast als gelijke gesprekspartners in het raam van economisch overleg werden aanschouwd door de kapitalistische staat en economische oligarchie. Toch mag niet worden vergeten dat in de periode 1945-1960 nieuwe muren werden opgetrokken die zelfs in de 21ste eeuw in Vlaanderen blijven bestaan. Roosens was er in geslaagd om met het VABT een serieuze barst in de levensbeschouwelijke muur te maken, maar dat kwam voornamelijk door het feit dat de zuilen weigerden de tactiek van het gradualisme toe te passen op vlak van het streven naar een Vlaamse staat. Ongenoegen bij radicale groepen zouden blijven bestaan, het VABT was de enige organisatie die ook daadwerkelijk het kon vertalen in een protestbeweging. De pacificatiemethode kon op die manier België als anachronistisch model doen overleven; als het ware gebeurde er op communautair vlak de gramsciaanse passieve revolutie. Na de Marsen zou snel blijken dat de nieuwe Vlaamse elite wel welkom was om op de condities van het holdingskapitaal een plaats te verwerven in de commandostructuren van de economische sfeer. De politieke elite accepteerde dat deze managers een eigen plaats opeisten en de fundamenten van de oligarchie verstevigden. De pacificatiemethodes konden op die manier ook in de toekomst worden ingezet. Roosens koos omwille van die reden juist organisaties uit die niet gebonden waren aan een "hogere macht", vermits hij wist dat eventuele mobilisatie wegens klassieke partijpolitieke redenen, bijvoorbeeld de kleine veldslagen tijdens de Koningskwestie, volledig gestuurd waren door de desbetreffende zuil. De politieke heterogeniteit was tegelijk antagonistisch alsook zeer stabiel, in de politicologie ook wel de pacificatiedemocratie genoemd. Aan de ene zijde was er dus een strikte verstandhouding tussen de politieke elite en de sociale partners, de zuilen waren zelfs tijdens de wilde jaren '60 zeer passief te noemen. Roosens kon wel voortdurend militanten mobiliseren en de conflictsituaties in de dagdagelijkse realiteit omzetten in politieke initiatieven, maar hij botste in wezen altijd tegen de autonome werking van de politieke en ideologische hegemonie. *"The culture of Belgian political elites include a*

powerful element of political ideology. [...] It can readily be described with the help of the three dimensions: sociolinguistic, socioeconomic en philosophical [levensbeschouwelijk, auteur]. [...] One has to distinguish between the direction of Flemish-Francophone loyalties on the one hand and the intensity of these same loyalties together with attitudes on federalism-centralism on the other. [...] consociationalism might be [...] an aspect of Belgian coalition politics."¹⁴ Een ander aansluitend probleem dat Roosens voorzag, was dat communautaire tegenstellingen zich aandienend als louter een breekijzer voor de machtsverwerving van die nieuwe Vlaamse elites. De jaren '60 waren op die manier dan ook verschillend van de voorgaande periode, waardoor de oude partijen trachtten een nieuw evenwicht te vinden door meer dan ooit te zoeken naar verruimingsmogelijkheden van de eigen zuil. De initiatieven van Roosens mislukten op lange termijn, omdat zijn organisatorisch potentieel niet in staat was om, wat wel geldt voor een zuilstructuur, op lange termijn een groot deel van de bevolking een bepaald bewustzijn bij te brengen; ook qua communicatiemiddelen werd Roosens a priori in het nadeel gesteld. Roosens trachtte het gebrek aan media-aandacht later recht te trekken door enkele pogingen te ondernemen mainstream politieke bladen te lanceren (Markant, Toestanden, cf. infra).

Het traject dat de katholieke en sociaal-democratische zuilen doormaakten na de veilige jaren '50 was fundamenteel verschillend van deze in Frankrijk, Nederland of Duitsland. De Nederlandse katholieken en sociaal-democraten desintegreerden eenvoudigweg, net zoals de Duitse sociaaldemocraten. In België bleven door de uitzonderlijke geschiedenis van economische centralisatie, administratieve decentralisatie (dit niet op ruimtelijk vlak) en de gefrustreerde ontwikkeling van de politieke organisaties de organisatienetwerken zelfs na de jaren '60 perfect overeind; Vlaanderen kon vanaf de jaren '60 als een socio-geografische regio worden beschouwd zonder elites die eigen productiemiddelen bezaten. Een politieke oligarchie wenste de civiele ruimte te depoliticeren en de zuilstructuren, die door de late doorbraak van de moderniteit konden blijven bestaan zonder subcultuur, te behouden: "*Sinds de jaren '60 ontstond er met andere woorden een dissociatie tussen het organisationele niveau, waar het zuilnetwerk intact bleef en de verbindingen met onder de partij zich continueerden, en het ledenniveau, dat deze connecties op persoonlijk vlak niet meer in die mate maakte en minder en minder gedreven werd door zuilloyauteit. De meeste zuilorganisaties wisten die ideologische verzwakking op te vangen door hun werking te heroriënteren. Een wel spectaculair voorbeeld van zo'n transformatie vormen de*

socio-culturele organisaties van de katholieke arbeidersbeweging KWB en KAV. Begonnen als afgeleide Katholieke Actie-organisatie verlegden zij sinds de jaren 1960 het accent van hun werking naar het zogenaamde sociaal-cultureel werk. Zij konden op die manier de anti-modernistische habitus, die het katholieke integrisme kenmerkte, omzetten in een kritisch-positieve begeleiding van de moderniteit en hun ledenaanhang behouden. Minder goed verging het de zuilpartij, de CVP. Zij kwam na het wegvallen van de godsdienstige legitimatie als centrumpartij van verschillende zijden onder verhoogde druk te staan en zag haar electorale score na een kortstondige opleving in de jaren 1970 verder dalen. [...] De socialistische zuil in België kent sinds 1945 in vele opzichten een gelijkaardig verloop als zijn tegenpool, de katholieke zuil: herstel na de oorlog, crisis in de jaren 1960-1970, behoud van het zuilnetwerk ondanks de culturele vervaging van de bewegingsidentiteit.”¹⁵

Een ander aspect is het corporatistisch denken bij de vakbonden en sociale instellingen van de zuilen. In de periode 1960-1975 werd het sociale-zekerheidsbeleid ook afgesproken met de sociale partners in een neocorporatistisch kader. De zuilen konden hun eigen ziekenfondsen laten optreden als deskundige organisaties om een beleid uit te stippelen. Dat de sociale zekerheid op zo een snelle manier werd uitgebouwd, was niet alleen te wijten aan de vertraagde groei in de jaren '50 tegenover andere West-Europese landen, maar ook dat er een algemene consensus heerste dat het neocorporatistisch keynesianisme de beste oplossing was voor alle klassen. “*De sociale zekerheid bleef verbonden met het begrip arbeid en met de typische en traditionele werknemerssituatie. [...] Door het bestaan van het onrechtstreeks loon werd trouwens een belangrijk nieuw element in de loononderhandeling ingevoerd. De uitvoering van het sociale zekerheidsbeleid werd grotendeels ingebouwd in het pluralistisch bestel van de arbeidersorganisatie; hierdoor werd de dienstverlening en het maatschappelijk werk ideologisch en territoriaal gedeconcentreerd.*”¹⁶ De vermaatschappelijking van de sociale zekerheid en de uitbouw van de verzorgingsstaat kenden een wisselwerking met de voortschrijdende stabiliteit tussen arbeid en kapitaal in de uitbouw van het overlegmodel. Het Sociaal Pact daarentegen kon dit in voorgaande periode niet verzekeren, wat zich uitte in een ongezien slagkrachtige arbeidersbeweging in Wallonië onder Renard. De oude Nationale Arbeidsconferentie kon geen blijvende sociale vrede bewaren. De overheid besliste onder impuls van de christelijke zuil om nieuwe corporatistische structuren op te zetten: het Bureau voor Economische Programatie

(1959) en Nationaal Comité voor Economische Expansie (1960) werden opgericht om de participatie te stroomlijnen. De jaren '50, getekend door structurele problemen in de economie in zowel Vlaanderen als Wallonië, was een periode met een blijvend hoog aantal stakingen.¹⁷ Het is maar de kolonisering van het Amerikaans kapitaal die zorgde voor een verdere uitbouw van de industrie in Vlaanderen, dat een efficiënter sociaal overleg noodzakelijk maakte. Begin jaren '60 was dan ook de periode waarin de overlegorganen en structuren maatschappelijk werden ingeplant. De uitbreiding van de middenkaders zou een impuls zijn voor een slagvaardiger Vlaamse Beweging. Het aantal stakingen zou midden jaren '60, juist tijdens de opkomst van de Vlaamse Democraten, drastisch afnemen. De vakbonden schikten zich naar de gegeven situatie, structuurhervormingen werden een zaak van oppositionele groepen in de vakbonden (erflaters van Renard), ongebonden linkse actiegroepen en de linkerzijde van de BSP. De periode van wettiging van de overlegorganen was aangebroken, medebeheer van de grote ondernemingen lag in het bereik van de vakbonden, het concept van zelfbeheer werd onder de mat geschoven. Het gezag van de patronale organisaties en de vakbewegingen waren op dat moment onaantastbaar op de werkvloer. Samengevat, economische bloei in de industriële productiesectoren, opkomst van nieuwe middenkaders, ontstaan van een sociaal vangnet met actieve participatie van zuilorganisaties en een actieve overheidspolitiek om een inschakeling van alle sociale partners te verkrijgen om op die manier een keynesiaanse economische politiek te voeren, zijn de redenen van een relatieve windstille midden jaren '60 op syndicaal gebied.

De interne geschiedenis van de vakbonden mag ook niet vergeten worden. Na WOII waren het communistisch Belgisch Verbond van Eenheidssyndicaten (BVES) en de Mouvement Syndical Unifié (MSU) sterke radicale opposanten van het oud Belgisch Vakverbond (BVV). Deze syndicale groepen streefden in 1945 naar een algemene hereniging zonder partijpolitieke bindingen. Het BVV, de reformistische zijde van het syndicale landschap met strakke bindingen met de BSP, was gedwongen door de gewijzigde krachtsverhoudingen om mee te stappen in het eenheidsmodel. De communistische syndicale middens zouden worden gemarginaliseerd en geweerd in 1948, synchroon met het feit dat de BSP met andere burgerlijke krachten op partijpolitiek vlak de KP buitenspel zette.¹⁸ Renard verbond zich met de reformistische vleugel, en de BVV-vleugel had de weg vrij om de communistische invloed te verwijderen. Deze situatie kwam tot stand door ondermeer de discussie over het Marshallplan, waarin het BVV unaniem de

Amerikaanse hulp aanvaardde.¹⁹ Renard zou binnen de vakbond in Wallonië de leidende rol van een radicale syndicale koers monopoliseren; deels uit louter tactisch-populistische overwegingen, deels door het besef dat de Waalse industrie niet meer de glorie-dagen van weleer zou kennen. Het renardisme, met de eisen van federalisme en structuurhervormingen, zou ook als richtpunt dienen voor de sociaalflaminganten en flamingante marxisten in Links (Kruithof, Deneckere). In Het Pennoen, De Maand en De Nieuwe zou er voortdurend worden gehamerd op de noodzaak om nauwere contacten te vinden met renardistische groepen. Ook La Gauche schreef in het begin van haar bestaan dat de Vlaamse arbeider op een dubbele manier werd uitgebuit: zowel op taalpolitiek alsook socio-economisch vlak. Het Waalse federalisme zou in de Vlaamse Beweging worden bekeken als eerder een vijand dan een vriend. Staf Verrept attendeerde in 1957 op het feit dat dit een kwalijke houding was: *”Ook met de Walen die voor een omvorming van de eenheidsstaat voelen, moet worden samengewerkt. [...] Door het feit dat ook Walen zich voor federalisme hebben uitgesproken, zal deze idee niet langer als staatsgevaarlijk worden beschouwd in het politieke leven van dit land. [...] In sommige Vlaamse kringen staat men huiverig tegenover dit Vlaams-Waals samenwerken. De betrouwbaarheid van de Waalse federalisten wordt betwist, hun drijfveren zouden verdacht zijn.”*²⁰

Toch werd er hoopvol gekeken naar zowel de evolutie van het ABVV alsook de latere MPW. Het ABVV, in navolging van de Britse broeders, nam in 1954 antikapitalistische en radicaal-reformistische resoluties aan (Renards “Naar sociale vooruitgang door economische expansie”), en in 1956 werd definitief het idee van structuurhervormingen bevestigd (“Holdings en economische democratie”). In 1959 zou de BSP deze ideeën als programmapunt overnemen. Het probleem was dat in Vlaanderen het ABVV noch de BSP deze ideeën publiekelijk uitdroegen en zelfs zich stelselmatig als de rechtervleugel van de Belgische sociaal-democratie ontwikkelden, terwijl in Wallonië deze eisen als concreet doel werden aangenomen. Er kan niet worden ontkend dat dit tevens een beweegreden was voor Renard om het federalisme uit te dragen. Renard stuurde aan tot polarisatie en beschouwde de buitenparlementaire actie als zijnde de syndicale strategie. De staking tegen de Eenheidswet was een directe omzetting van zijn ideeën in realiteit, en het ABVV onder leiding van Major weigerde de staking te erkennen (net zoals Zwartberg). Het socialisme werd dus gebroken door de Belgisch-unionistische structuren, het federalisme was voor Renard onvermijdelijk (gezien ook het feit dat Wallonië merkte dat Vlaanderen een steile

economische opgang kende). Renard nam ontslag uit het ABVV en stichtte de Mouvement Populaire Wallon met het officiële programma van federalisme en structuurhervormingen. Contacten tussen Roosens en deze wallinganten werden onderhouden, maar een algemene officiële samenwerking tussen Vlaamse organisaties en de MPW bleef uit, veroorzaakt door ideologische meningsverschillen en het feit dat de MPW francofone Brusselaars zou steunen in hun verzet tegen Vlaamse eisen. Zo ageerde ook de MPW fel tegen het plan om een nieuw staalbedrijf in Zelzate op te richten (Sidmar), dat werd aanzien als rechtstreekse concurrentie voor de staalindustrie in Wallonië.

Ook de KWB nam sinds 1963-1964 radicale stellingen in. Voorheen was deze denktank van het ACV voornamelijk gericht op louter de individuele belangenbehartiging van zijn aangesloten leden, dat conform was aan de corporatistische katholieke leer sinds het ontstaan van de christelijke vakbond. Met andere woorden, het personalisme werd niet in vraag gesteld. De zoektocht van de KWB naar een radicale vernieuwing was eigen aan de nationale processen die zich hadden plaatsgevonden in ondermeer het ABVV. De noodzaak om een meer realistisch perspectief te vinden opdat de organisatie de opkomst van het keynesianisme zou kunnen beantwoorden, was afgeleid uit de ideologische verhoudingen om zich te kunnen profileren tussen een rabiaat rechtse liberale partij en het toegenomen ongenoegen bij militanten in de sociaaldemocratische zuil. Het primaat van de eigendomsrechten werd vanaf het ontwerp-manifest van mei 1964 in vraag gesteld, omdat de werknemer enige inspraak zou kunnen bekomen in zijn werkomgeving. Om het personalisme nominaal te kunnen redden, gaf de KWB een eigen invulling aan de eisen tot arbeiderscontrole: "[...] *vanuit het christelijk personalisme, een persoonlijke ondernemingsvorm, waarin de onderneming wezenlijk een samenwerking is van vennoten. Als vennoten worden diegenen beschouwd die zich in de onderneming inzetten. Op grond van die inzet moet iedere participant in het arbeidsproces de onderneming mede-bezitten, mede-leiden en mede-oriënteren.*"²¹ Het KWB kon zich via dat manifest profileren als een vooruitstrevende kracht, een potentiële dialoogpartner bij ongebonden progressieve bewegingen. Het was dan ook niet verbazend dat er stevast kaderleden van het KWB werden teruggevonden in diverse organisaties die Roosens oprichtte, zoals het Democratisch Aktiekomitee en het Komitee voor Democratisch Federalisme (cf. infra). Roosens brak een lans voor dit manifest in Het Pennoen (1965), waarin hij stelde dat het KWB een contrahegemonische kracht was tegen de

uitbreidende neokapitalistische technostructuren, waarbij de staat als dirigistisch orgaan de belangen van het kapitaal beschermde tegen de eisen van de syndicale organisaties om medebeheer of zelfbeheer te bekomen. Roosens liep in de jaren '60 mee in de anti-monopolistische retoriek van enkele West-Europese communistische partijen: *”De internationale communistische beweging maakte in haar analyses geen correcte evaluatie van de flexibele tactieken van het kapitalisme. De tegenstellingen tussen de kapitalistische landen, die uiteraard het element afhankelijkheid inhielden, werden niet als dusdanig geanalyseerd. Dit leidde tot bondgenootschappen met delen van de burgerij die werden beschreven als “nationaal”, tegenover de zogenoemde door het buitenland gedomineerde delen [...]. Een aantal communistische partijen gingen samenwerken met de sociaal-democratie als onderdeel van de strategie voor een “anti-monopolistische regering”, een soort tussenstadium tussen het kapitalisme en socialisme.”*²² Vanaf '65 kon zelfs een marxistische terminologie in de KWB-teksten worden teruggevonden, dat kan verklaard worden door de internationale herontdekking van de jonge Marx in diverse christelijke bewegingen: de term aliënatie, komend uit de geschriften van Hegel, wordt in combinatie gebruikt met een structuralistische kijk op het arbeidsproces. De KWB was er in geslaagd om de daensistische mantel af te werpen. Roosens gaf als opheldering dat de KWB voorstander was van het feit dat *“de onderneming – theoretisch eigendom van de naamloze vennootschap, doch praktisch meestal het technokratisch beheerd bezit van een holding met een minderheidsparticipatie – om te vormen tot een “ondernemingsgemeenschap”, waarvan het beheer en de leiding in handen zou blijven van de vertegenwoordigers van het kapitaal, doch dat zou afhangen van een controle-orgaan, bestaande uit vertegenwoordigers van kapitaal, personeel en overheid. Ook zouden de vertegenwoordigers van het personeel nog betrokken worden in een informatief of konsultatief orgaan, waar zij, met de directie, de arbeidsvoorwaarden en de organisatie van het werk zouden mogen bespreken.”*²³ Ook werd de wereldaanschouwing van de KWB-leden holistisch: de emancipatie moest zich richten op de totale leefwereld van de arbeider, niet alleen op zijn functie als arbeider. De KWB transformeerde zich in een opvallende intellectuele groep die schreef in onder andere bladen zoals De Maand; ook waren veel leden gewonnen voor de eis tot structuurhervormingen en federalisme. De KWB zou samen met de CVP-jongeren eind jaren '60 het travaillisme propageren (cf. infra), W. Martens had toen gepleit voor een nauwere samenwerking tussen de christen-democratische en sociaal-democratische zuilen. Na de contestatiejaren trok de KWB

zich geleidelijk terug uit de meest radicale milieus, en concentreerde het zich op cultuur en intellectuele ontplooiing; het werd eerder een milieu van intellectuele lage kaders.

De BSP-houding tegenover flamingante eisen en het federalisme moet worden begrepen binnen de naweeën van de oorlogsperiode, toen het concept België in zekere mate werd geïdentificeerd met het verzet tegen de meeste pro-nazistische segmenten van het Vlaamsnationalisme. De Koningskwestie zou voor de BSP enkele ongewenste evoluties met zich meebrengen. In Wallonië was het renardisme niet alleen ontsprongen door interne evoluties van de syndicale actie, maar tevens als reactie op het Leopoldisme die in Vlaanderen dominant was. Om werkelijk een socialistisch programma uit te voeren, moest Wallonië zich kunnen afzetten van het conservatieve Vlaanderen. Onder de homogene christendemocratische regering kon Leopold III terugkeren naar het land. De kersverse regering kreeg als antwoord op deze partijpolitieke ingreep massale stakingen over geheel Wallonië en in de Vlaamse steden van Gent en Antwerpen. De levensbeschouwelijke en (communautair)-socio-economische breuklijnen die respectievelijk de jaren '50 en de jaren '60 zouden tekenen, werden al geanticipeerd door deze nationale crisis. Dit is ook de reden waarom het renardisme een blijvende factor was tot midden jaren '60, geheel de Belgische maatschappij bleef gekenmerkt door deze ongeziene contradicties. Aan de ene kant was er een duidelijke poging van het establishment om de wens naar Sociale Vrede verder uit te tekenen, een continuïteit tussen de jaren '30 en de jaren '50, en aan de andere kant was het niet te verloochenen dat de oppositie tegen dit beleid, tegen deze status quo, steeds sterker werd. De BSP zat geklemd tussen deze twee evoluties, en de rechterzijde van de partij besloot het eigen politieke bestaan te verbinden aan deze van de unitaire structuren. Renard zou als vice-secretaris van de ABVV in combinatie met La Gauche een groot zorgenkind blijven voor de BSP-leiding. (cf. infra). De breuk tussen het renardisme en de BSP werd door de staking tegen de Eenheidswet bevestigd. In Vlaanderen zou Links de kant kiezen van de renardisten. In 1964 zou het blad moeten kiezen tussen de radicale marxistische en renardistische groepen, of het volgen van het dictaat van het partijbestuur. In 1959 sprak Mandel een bekende rede uit over het Vlaamse probleem op het congres van de BSP: *"De eerste vraag: "Wie is verantwoordelijk voor de Vlaamse miserie? Zijn het de Walen of de franssprekende Brusselaars? Maar die bestaan toch grotendeels uit arbeiders en bedienden, die niet de minste medezeggenschap hebben in de keuze van de standplaats der grote nijverheid! Zijn het misschien de socialisten? Maar wij leven toch in*

kapitalistisch, niet in een socialistisch België. En noch heeft het parlement, noch zelfs de regering heeft veel in de pap te brokken als het er om gaat grote bedrijven op te richten. Zijn het die laatste boeman, de weerstand en de repressie? Maar afgezien van het feit dat de Vlaamse miserie niet slechts van 1944 dateert, hebben die mensen toch niet de minste invloed op het gebied der beleggingen in de grootnijverheid! Neen, op die vraag is er maar één antwoord: de verantwoordelijkheid voor de economische en maatschappelijke onderontwikkeling van Vlaanderen, die zo oud is als het Belgisch kapitalisme zelf, ligt uitsluitend bij de financiële groepen die sinds 125 jaar de grote investeringen besluiten bij dat tiental holdings dat vandaag nog de plak zwaait over heel de Belgische economie, en meer in het bijzonder die groepen die, ondanks de taalwetten, ook in Vlaanderen beter bekend is onder de naam van Société Générale.”²⁴

Ook steunde Links op openlijke wijze de Marsen en het VABT en liet het uitvoerig de mening van de bestuursleden aan bod komen. Op 21 december 1961 werd de partij geconfronteerd met het “Manifest van Vlaamse Socialisten”, dat Links de kans gaf zich in de schijnwerpers te werken. Ook La Gauche en het Vermeylenfonds steunden dit initiatief. Er was dus een brede coalitie tussen zowel Deneckere, Kruithof (ideoloog inzake de connectie tussen socialisme en de Vlaamse kwestie), de Vlaamse trotskist Polk, Calewaert, Mussche, Mandel en de BSP-ideologen Kuypers en Gerlo. De klassieke aandacht die normaal de Vlaamse Beweging gaf aan de problemen rond de structurele onderontwikkeling van Vlaanderen, werd in het manifest gepercipieerd als semi-koloniale verhoudingen. Het manifest betoogde dat de francofone bourgeoisie, die zijn macht kon uitbreiden door de olievlek Brussel te laten uitdeinen, moest gestopt worden. Werk in eigen streek om de dagelijkse stroom van Vlaamse arbeiders naar Wallonië te minderen en de eis om in de bestuurlijke organen het Nederlands als gelijkwaardige taal te gebruiken waren tevens terug te vinden. De initiatiefnemers uit Links zagen het directe verband tussen structuurhervormingen en een progressieve taalpolitiek (er is nog geen sprake over federalisme); planeconomie werd begrepen als het middel om het bedrijfsleven te vervlaamsen. Links legde de nadruk op de evolutie van de ontwikkeling van de Vlaamse industriële centra en democratisering van het bedrijfsleven onder het thema “economische democratie” met arbeiderscontrole, etc... Sommige van deze thema’s werden overgenomen door de Volksunie in het Congres te Mechelen in 1963, maar de term “economische democratie” werd verhuld in vage bewoordingen. Er was dus ook binnen de Volksunie een minoritaire tendens aanwezig die het travaillisme accepteerde als noodzakelijke oplossing voor communautaire

problemen. In deze context, hij legde de link tussen het eisenpakket van de Mars op Antwerpen en dit congres, schreef Roosens in Het Pennoen: *”Sinds de betoging van 10 november 1963 te Antwerpen is de economische democratie in Vlaanderen een begrip geworden. Voorlopig nog een omstreden begrip, en ook een vaag begrip. [...] het is moeilijk de juiste inhoud ervan te bepalen.”*²⁵ Uiteindelijk riepen de mensen uit Links op om het bewust negeren van de Vlaamse kwestie te doorbreken en te beseffen dat louter een biefstuksocialisme niet kon zorgen voor oplossingen inzake de unitaristische verfransingspolitiek. Het Vlaamse probleem kon maar worden opgelost in een socialistisch project, maar dan moest er wel vanuit de socialistische middens een (h)erkenning ontstaan. Het oproepen tot het organiseren van een Vlaams Congres was voor Links een absolute noodzaak om de partij te kunnen laten bezinnen over een Vlaamse koers in combinatie met een dialoog aan franstalige zijde. Gelijkberechtiging op cultureel en taalpolitiek gebied was een *conditio sine qua non*. Dat dit voor de BSP-kopstukken zeer radicale eisen waren, kan worden geconcludeerd uit het feit dat Vlaamsvoelende personen zoals Craeybeckx en Fayat het manifest niet ondertekenden. De handicap van Links was dat zowel de Volksgazet als de Vooruit nauwelijks enige aandacht gaven aan de verdere ontwikkelingen van het manifest. De betrachting om een dialoog op gang te brengen werd eenzijdig gesmoord door de sterke zuilstructuren van de BSP. De stugheid van de BSP-leiding om de taalpolitieke koers niet te wijzigen en de Vlaamse problemen te ontkennen, zorgde zelfs voor een openlijk treffen tussen de SJW-JGS en de leiding, wat in die tijd ongezien was.²⁶ Ook was er op hetzelfde moment een linkse oppositie tegen het besluit van de BSP-CVP-regering in 1961 om nieuwe wetsontwerpen in te dienen betreffende het verstrakken van het juridisch-politioneel kader voor de handhaving van de orde. In de BSP bracht dit veel ophef teweeg, vermits het door de tegenstanders werd aanzien als de uiteindelijke collaboratie met het burgerlijke systeem om toekomstige stakingen zoals deze tegen de Eenheidswet door het geweldmonopolie te onderdrukken. In 1961 zou Links er maanden en maanden strijd tegen voeren. In deze periode was er, zoals reeds vermeld, het “Vergelijk der Socialististen” tot stand gekomen, een rechtstreeks gevolg van de renardistische eis tot federalisme tijdens de Staking tegen de Eenheidswet. Het was in de eerste plaats Collard die vreesde voor een eventuele polarisatie in zijn partij, waardoor hij van de veronderstelling uitging dat Links aan Vlaamse zijde en Renard-La Gauche aan Waalse zijde schade konden toebrengen aan de socialistische zuil (ABVV+BSP). Links hoopte alvast dat Renard de partij de weg naar federalisme en een compleet radicaal-reformistisch socialisme zou

tonen, maar had tegelijk toch kritiek op de defensieve houding van de wallinganten. Deze defensieve houding, veroorzaakt door een voelbare economische reconversie van België in het voordeel van Vlaanderen, maakte dat het renardisme op bepaalde momenten anti-Vlaamse trekjes vertoonde. Eind 1961 was de scheur duidelijk merkbaar: in november hield het MPW haar eerste onafhankelijke congres, terwijl Collard en Van Eynde een maand later op het nationale BSP-congres een unionistische partijstrategie bleven justificeren. Collard gaf te kennen dat de MPW-strategie onverenigbaar was met deze van de BSP. Terwijl de Waalse BSP in 1962 twee eigen congressen kreeg, moest Links wachten tot 1967 op een eigen Vlaams Congres. Het was Van Eynde die vanuit zijn federatie weigerde van de unitaire koers af te wijken. Van Eynde gaf hiervoor een tweevoudige reden: de Vlaamse federaties zouden worden geminoriseerd binnen de regio met een CVP-dominantie, terwijl de Vlaamse federaties verdere economische aftakeling van Wallonië kon behoeden. Niettemin bleven MPW en Links stevig doorgaan in hun elan, waardoor het uiteindelijke Vergelijk werd gemaakt in een voorlichtingscongres (juli 1963). De inhoud van het congresverslag negeerde elke vorm van federalisme, vaagweg werd er gesproken over kleine decentralisaties van culturele aangelegenheden. Het programma van economische structuurhervormingen kwam ook niet meer aan bod. De wallingantische syndicalistische zijde sprak over de definitieve capitulatie aan de christen-democratie in Vlaanderen. Links bleef het federalisme uitdragen, gesteund door de ervaringen met mensen zoals Roosens. Roosens kreeg zelfs een eigen tribune in het blad (cf. infra); Links nam ook deel aan Roosens' anti-talentellingenactie in 1959, er was, zoals vermeld, de drijvende kracht achter het manifest (1961). Links bestreed openlijk het Vergelijk en gaf steun aan de oproep van Yerna om de stemmen op federalistische BSP'ers (in Wallonië steunde La Gauche openlijk BSP'ers die de MPW-stellingen onderschreven). Het gevolg was dat op 12 december 1964 de BSP op het Onverenigbaarheidscongres verklaarde dat Links en La Gauche uit de partij werden gestoten. Deneckere besloot eieren voor zijn geld te kiezen en op 11 januari '65 was er een overeenkomst gesloten tussen de meeste Links-leden en de BSP. De mensen uit La Gauche, zoals Mandel, weigerden dit dictaat te aanvaarden. Deneckere besloot de volgende jaren zeer voorzichtig te zijn met het concept federalisme; de relatie tussen hem, de trotskisten en Roosens was bekoeld (cf. infra). In 1967 zou dan eindelijk een Vlaams Congres te Klemskerke worden gehouden. Gerlo, voorzitter van het Vermeylefonds, bleek afwezig te zijn, waardoor Links geïsoleerd stond om een eigen inbreng te forceren. Toch kon via de federatie van Aalst het federalisme voor de eerste

maal op de agenda worden geplaatst. De slotresoluties bleven opnieuw binnen de grenzen die de rechterzijde aanvaardbaar vond. Deneckere klopte zich op de borst dat Links werd gehoord op het congres ondanks het risico op isolement, en dat de Vlaamse problematiek aan bod kwam. Inhoudelijk was er dus niets gewijzigd, maar de BSP moest onder externe druk van de linkse federalistische groeperingen toch toestaan dat de term federalisme een bespreekbaar onderwerp kon zijn.²⁷

De poging van de sociaalflaminganten om een front van verschillende organisaties te creëren werd ook door de BSP-gelederen begin 1965 op gehoon onthaald. Voor de BSP was er niet veel verschil tussen de Volksunie en de Vlaamse Demokraten, beiden waren zij, aldus de partij-ideologen, exponenten van machten die België wilden verdelen. Ook werd de nieuwe PVV, met name voorzitter Vanaudenhove, beschuldigd aanzet te hebben gegeven aan dit vormingsproces omwille van het feit dat de PVV, de transformatie van de oude Liberale Partij, zich duidelijker wilde profileren op communautair vlak en de nadruk op de levensbeschouwelijke vraagstukken trachtte te minderen (cf. infra). Zo schreef de BSP: *“Hij heeft bereikt dat een extremistische groep het ogenblik gunstig acht om een Vlaamse concentratie rond zich te organiseren [...]”*²⁸ Ook werden de Vlaamse Demokraten afgeschilderd als machiavellisten die de Brusselse precaire situatie gebruikten om *“uitsluitend Vlaams extremistische, separatistische stelling te verdedigen. [...] Een socialist wil de grootst mogelijke eendracht in het grootst mogelijke eendrachtelijk verband om al zijn vrijheden en al zijn kansen op bevrijding en beschaving te vrijwaren.”*²⁹

De KP bleef tussen 1953 en 1964 gekant tegen het complete federalisme, terwijl de visie van Lalmand de periode ervoor duidelijk pro-federalistisch was. Juist de opkomst van het renardisme in combinatie met het Congres van Vilvoorde zorgde voor een eigenaardige visie van de PCB op het federalistische vraagstuk. Terwijl in 1951 Lalmand nog verklaarde tijdens het X^{de} Partijcongres dat alleen het federalisme de oplossing kon zijn om de unitaire bourgeoisie machten te breken en de Leopoldisten een vernietigende slag toe te brengen, keerde in 1953 Lalmand zijn kar en proclameerde: *“Afin de détourner l’attention des travailleurs, les agents de l’imperialisme américain et les alliés d’Adenauer et de Franco tentent de faire croire que l’aggravation de leur situation est due au statut unitaire de l’Etat Belge. S’adressant aux travailleurs flamands ils prétendent que le chômage massif dans la région flamande est le résultat de la domination*

*wallone. S'adressant aux Wallons, ils prétendent que le déprissement de certaines industries en Wallonie est dû à une manière d'imperialisme flamand. Ils espèrent, en outre, par leur propagande fédéraliste, porter un coup à la cohésion de la classe ouvrière, à la cohésion entre Flamands et Wallons, et à l'unité de la Belgique, condition indispensable d'une lutte efficace pour l'indépendance nationale. Aujourd'hui, nos organisations diffusent la brochure "L'union fait la force" [...]"*³⁰ In 1961 zou de PCB, met het oog op de verkiezingen van 1964 en dus als reactie op het massale succes van de MPW, opnieuw in een rapport op de Centrale Vergadering van 8 en 9 april schrijven dat het federalisme de juiste staatkundige weg was om te volgen om op die manier het socialisme te bereiken. De lijn van Lalmand uit 1951 werd haast naadloos overgenomen in het rapport "Notre action pour le Fédéralisme" (1964).

De situatie van de Volksunie was omstreeks 1964 ook voor de sociaalfaminganten precair om enige kans op slagen te hebben. Deconinck werd in 1961 verkozen tot volksvertegenwoordiger van de Brusselse kieskring, waarmee hij ook onmiddellijk een bekend gezicht was voor de strijd tegen de verfransing in de regio Brussel. De populariteit en de integriteit van Daniël Deconinck waren van doorslaggevend belang om interne steun binnen de Volksunie te vinden om de Vlaamsnationale partijpolitiek open te breken, om op die manier de Vlaamse Beweging uit rechts vaarwater te trekken en steun te vinden in linkse middens. Dit laatste was haast onbegonnen werk; Links had na het Onverenigbaarheidscongres de staart ingetrokken om nog een radicaal programma van structuurhervormingen (op marxistisch-reformistische leest geschoeid, wat een stuk verder ging dan het klassieke travaillisme) en federalisme te verdedigen, de KP trachtte de eigen eenheid te bewaren, en de syndicale middens hadden totaal geen verhaal aan een dominant communautair discours in Vlaanderen. Roosens en de zijnen wilden zich spiegelen aan het renardisme, maar de Vlaamse Demokraten kwamen dus op in een periode waarin de syndicale organisaties zich konden schikken naar het neocorporatief overlegmodel. Roosens zou weldra merken dat het kleinburgerlijk conservatisme binnen de Vlaamse Beweging, en zeker in de Volksunie, een opening naar het vakbondsmilieu onmogelijk maakte. De Vlaamse Demokraten waren voornamelijk mensen uit de vrije beroepen met een ethisch progressief bewustzijn dat zich vertaalde naar een meer positieve houding tegenover het marxisme. Roosens' enthousiasme om electoraal potten te breken was dus gebaseerd op de naam en faam die de sociaalfaminganten konden opbouwen als zijnde de voorttrekkers van straatprotest tegen anti-Vlaamse

regeringsbesluiten in combinatie met de talrijke contacten in het middenveld (VABT) en de blijkbaar gunstige conjunctuur om Vlaamse eisen op de agenda te plaatsen, die tegelijkertijd door een groter deel van de bevolking werden geaccepteerd. Dit laatste werd op die manier gepercipieerd, doordat 1961 het jaar van de doorbraak van de Volksunie was.

Om te snappen wat de precieze positie van de sociaalflaminganten was binnen de Vlaamse Beweging, moet eerst analyseerd worden welke de dynamiek was van de jaren '50. In de Vlaamse Beweging was er tot de Marsen op Brussel een grote sfeer van achterdocht, het was een wereld van “ons-kent-ons”, een defensieve groep die meestal wortels had in de nazi-collaboratie, en dan specifiek komende uit de groep van het Vlaams Nationaal Verbond (VNV). Er kan zelfs worden gesteld dat in deze kringen, die haast een monopolie op de geschiedschrijving van de Vlaamse Beweging bezaten tot aan de jaren '70, de collaboratie werd aanzien als een jammerlijke misstap. Ideologische facetten van deze collaboratie werden terzijde geschoven, of de draad werd zonder reflectie opnieuw opgepikt, dat ook bleek uit het programma van de Vlaamse Concentratie (cf. infra). *“Collaboratie was een vergissing. Een vergissing is geen misdaad. Maar de verliezers krijgen, hoe dan ook, ongelijk.”*³¹ Wie verstandiger was of de dans van de repressie omsprong, sloot zich aan bij de katholieke of liberale zuil. Het was niet verrassend dat één van de stichters van de Volksunie, Staf Verrept, al zeer snel zou weggaan uit de partij omwille van het “sfeertje”; hij zou een voorloper worden van de democratische en pluralistische tendens in de Vlaamse Beweging. In Het Pennoen schreef hij in een verslag over de IJzerbedevaart van 1957: *“De vooravond verliep heel wat serener dan voorgaande jaren doch het kan en moet nog verbeteren. Met spijt hebben wij moeten vaststellen dat onder de inrichters van bierkelders en variété-avonden eens temeer de Volksunie vertegenwoordigd was. Wij geloven niet dat noch de partij noch de zaak en zeker niet de IJzerbedevaart daar erg mee gediend is.”*³² De Koningskwestie zou juist van vele VNV'ers extreme Leopoldisten maken, wat opnieuw een scheiding maakte tussen links en rechts in Vlaanderen. Een ideologische kwestie ondanks alle ontkenning. *“L'incivisme est à droite” klonk het huilkoor van die jaren. Met, toen vanaf 1945 het koningsprobleem zich sterker ging stellen, de betiteling van Leopold III als “le premier de inciviques” door de Brusselse liberaal Charles Janssens [...]. Het probleem dat alles overschaduwde voor ons “jong christen strijders” was het droevige lot van onze vorst Leopold III. Daar mocht vrijuit over gepraat worden [...].”*³³ De plotse bekering naar de monarchie was

een strategie om de amnestie te kunnen bewerkstelligen en de ideologische inhoud van de collaboratie te negeren. Dat bepaalde ideologische elementen de oorlog hebben overleefd in rechtse groeperingen, is iets wat in het achterhoofd moet worden gehouden inzake de perikelen rond de sociaalflaminganten en de Volksunie.³⁴ De reden van deze halsstarrigheid komt niet alleen voort uit de belevenissen van de repressieperiode, maar ook de strategische zwakte van democratische tendensen binnen die Vlaamse Beweging was een factor, zeker wanneer de gematigde elementen terugkeerden naar de traditionele partijpolitiek.³⁵ Het was maar met de oprichting van de Volksunie dat het nationalistisch element terug een centrale plaats innam in de Vlaamse Beweging. De verdere klassieke taalpolitiek van flamingante organisaties verdwenen niet. *“Het (tijdelijk) verdwijnen van het nationalistisch element uit het flamingantisme had tot gevolg dat er zich opnieuw ook kringen uit het liberalisme (Willemsfonds) en [...] kringen uit het socialisme (Vermeylefonds) toe aangesproken voelden. Voor het katholieke Davidsfonds was, gezien de na-oorlogse verhoudingen, een deelname van deze groepen aan de Vlaamse Beweging meer dan welkom. Het kwam zelfs, n.a.v. de talentelling in 1947, tot een samenwerking over de ideologische grenzen heen: Willems-, Vermeyle- en Davidsfonds gingen samen optreden tegen de talentelling in het Algemeen Vlaams Comité [...].”*³⁶ Het nationalisme was voor zeer lange tijd taboe, maar de klassieke taalpolitiek kreeg een groter draagvlak.

Deze fondsen zouden tijdens de Marsen op Brussel ook zorgen voor een groter bereik van het protest, het programma kende aanhang buiten de nationalistische kringen; de oprichting van het Jong Davidsfonds had al tijdens het Congres van het fonds op 9 september 1956 een ongezien pleidooi voor meer zelfbestuur opgebracht; deze jongerenafdeling zou een speerpunt zijn van het Vlaams Jeugdcomité voor de Wereldtentoonstelling (cf. supra). De sociaalflaminganten waren alom bekend in deze kringen, maar konden binnen deze organisaties geen potten breken. Ook mensen zoals Herman Vos, voor de oorlog een bekend flamingant socialist naast kopstukken zoals Huysmans, waarschuwde dat het 19de eeuwse unitarisme geen oplossingen bood.³⁷ De sociaal-democratische zuil trachtte, althans in theorie, een verschil te maken tussen het VNV-nationalisme en het eisenpakket om een compleet eerlijk gelijkbehandeling te verkrijgen tussen alle gemeenschappen. Net zoals de terughoudendheid om een democratisering in de economie te verkrijgen door nationalisaties (cf. supra), dat bijvoorbeeld de Engelse regering wel deed, overheerste ook pragmatisme op dit vlak. Het is logisch dat het initiële verzet tegen overtredingen

op gebied van taal en cultuur kwam uit de hoek van eerder niet-partijpolitieke organisaties; de Volksunie zou trouwens maar sinds de verkiezingen van '65 de leidende rol binnen de Vlaamse Beweging op zich nemen. Dat verzet dat werd gekristalliseerd in de anti-talentellingenacties en de Marsen en was het product van initiatieven eind jaren '40 door de klassieke cultuurfondsen verenigd in bijvoorbeeld het Algemeen Vlaams Komitee (AVK). Andere factoren waren de succesvolle doorstart van de VVB als speerpunt van de klassieke Vlaamse Beweging en de inbreng van de nieuwe generatie met onder andere nieuwe initiatieven zoals het Vlaams Jeugdkomitee voor de Wereldtentoonstelling. Het waren mensen uit die zijde, onder leiding van Martens, Verrept en Roosens, die vanaf 1960 in de Vlaamse Beweging het travaillisme begonnen te propageren; onder invloed van de renardisten evolueerde dit al zeer snel in 1963 tot de algemene eis voor "federalisme en structuurhervormingen". De reikwijdte en de impact van dergelijke groepen waren ook maar voor het grote publiek voelbaar eind jaren '50. Het AVK was pluralistisch, maar richtte zich alleen op klassieke taalpolitieke en culturele aspecten; elke vorm van ideologie werd angstvallig vermeden alsook de Belgische staatsstructuur werd geaccepteerd. Het comité moest opboksen tegen een klimaat waarin het levensbeschouwelijke aspect alle politieke facetten domineerde. Er was dan ook een relatief immobilisme aanwezig. Net zoals het VABT tien jaar later, zou ook het AVK zich in de eerste plaats richten tegen de talentellingen alsook de noodzakelijke veranderingen in de bestuurstaal met voornamelijk betrekking op de Brusselse casus, vermits het in Brussel was dat de schendingen van de taalwetten uit 1932 groteske proporties aannamen. Ook het ontbreken van het Nederlands als administratieve taal in het bedrijfsleven en het gebrek aan voldoende Nederlandstalige faciliteiten in het Brusselse onderwijs waren elementen die voortdurend voor wrevel zorgden. De talentellingen zouden weliswaar eind jaren '50 worden afgeschaft onder druk van het VABT, de meer fundamentele eisen met betrekking tot de bestuurlijke, educatieve en economische hefboomen werden maar door de regering in 1962-1963 behandeld, en dit met wisselend succes. De beginjaren voor de VVB waren moeizaam. Deze beweging was het resultaat van twee voorgaande pogingen die op de klippen liepen door de tegenstelling tussen VNV'ers en de naoorlogse generatie. De VVB, onder leiding van personen zoals Maurits Coppieters, Lode Wils als Flor Grammens, kon zich uit de catacomben wurmen door het feit dat er zich een nieuwe generatie had aangediend en aan de kar trok in onder andere het VJW en VABT. Door deze wisselwerking tussen studenten, mensen die niet onmiddellijk kwamen uit de bloedlijn van de traditionele Vlaamse Beweegers en VNV'ers, en

de VVB, groeide het militantisme. De VJW, VVB en het VABT waren de voorhoede in de taalstrijd om Brussel en brachten de problematiek bij de partijpolitieke organisaties onder de aandacht. De verplichte tweetaligheid bij de openbare diensten voor de 19 Brusselse gemeenten werd een *conditio sine qua non* voor deze groepen als middel om de verfransing in Brussel tegen te gaan, vermits de gemeenten vrij konden kiezen welke bestuurstaal ze in de interne administratie wilden gebruiken; de druk van de francofone politieke elite om de agglomeratie uit te breiden moest eveneens worden gestopt, waardoor de oude eis tot stopzetting van de talentelling onontbeerlijk was; de talentellingen waren het instrument om een “uitwendige tweetaligheid” op te leggen aan voorheen Vlaamse gemeenten. Roosens zou over dit probleem schrijven: *“Van deze bepaling maken de Brusselse randgemeenten gebruik om, dadelijk nadat het aantal franssprekenden de 30 procent bereikt, de uitwendige tweetaligheid in te voeren. Hierbij staan de gemeenschappen onder sterke druk vanwege de franstalige inwijkelingen, die overal in de Vlaamse randgemeenten met klem hun vermeende taalrechten afdwingen en ijveren voor een volledige aansluiting bij de Brusselse agglomeratie [...]”*³⁸ De politieke problemen rond de grenzen van Brussel waren dus nauw verbonden met de anti-talentellingacties, de eis tot een correcte taalgrens en de veranderingen in Brussel zelve met betrekking tot de bestuurstaal. En deze eisen werden door agitatie van deze groepen opgenomen in de regeringsagenda: de talentellingen werden afgeschaft in 1959 (de facto eigenlijk in 1960), de taalgrens werd vastgelegd in 1962 (eind 1958 werd het ontwerp Moyersoens al door één kamer goedgekeurd) en de taalwetten met betrekking tot Brussel werden doorgevoerd in 1963 (cf. supra). Na deze behandeling van de eisen begon de impact van deze pressiegroepen na 1963 begon te minderen en vervolgens nam de Volksunie de leidende rol over. Dit kan ook worden afgeleid uit het aantal VVB-leden: in 1959 had de VVB 400 leden, terwijl een jaar later een verdrievoudiging werd vastgesteld. De VVB kende haar hoogtepunt in 1961-1963, opnieuw niet onverwacht gezien de identificatie van die beweging met de Marsen. In 1963 surfte de VVB op de veroorzaakte VABT-golven: initiatieven zoals de voettocht naar Zelzate onder het spandoek “streektaal is bedrijfstaal” en een autokaravaan doorheen het Vlaamse land op 26 mei waren succesrijk. Tussen 1961 en 1963 werd het ledenaantal nogmaals vertienvoudigd met een totaal van haast 12.000.³⁹ Opvallend was de afwezigheid van een concreet socio-economisch programma bij de VVB, terwijl federalisme als zijnde een “structuurhervorming” bij monde van Daels op het Algemeen Kongres van 1960 werd gepropageerd.⁴⁰ Op het congres van ’62 werden politieke structuurhervormingen

gegoten in het jasje van “unionistisch federalisme”, bedacht door Martens. Een jaar later was het Martens die de slogan “Naar federalisme, pragmatische aanpak” lanceerde.⁴¹ Het congres van 1963 legde de nadruk op de ontwikkeling van de streekeconomie, maar enige diepgang was de congrestekst vreemd.⁴² De inbreng van Waalse federalisten op vergaderingen van de VVB in 1964 kon ook op conto van Roosens worden geschreven, met steun van het blad Het Pennoen. Het bekende debat tussen Yerna en Roosens betreffende federalisme en structuurhervormingen, platforms dat Roosens aan Yerna gaf (bv. in Het Pennoen) om in Vlaanderen de Waalse visie op het federalisme bekend te maken, etc... waren elementen die voor wrevel zorgden bij conservatieve VVB'ers zoals Debeuckelaere en Franssens.⁴³ De ruzie over Roosens' rol in deze materie zorgde voor een definitieve afstand tussen Roosens en de VVB, dit in combinatie met de poging van de VVB om het VABT te usurperen (cf. supra).

De basis van een Vlaamsnationale heropstanding, organisaties die zich beriepen op het nationalisme en niet louter het flamingantisme, werd gelegd door het blad 't Pallieterke. Ook dit blad trachtte de ideologische implicaties van de collaboratie te ontkennen.⁴⁴ 't Pallieterke was alvast het blad dat eind jaren '40 een rechts nationalisme uitdroeg en revanchistisch was tegenover de traditionele partijpolitiek. Het waren ook de rechtsnationalen die uit die periode de hardnekkige mythe in stand hielden dat de BSP en de KP elkaar goed konden vinden om vlaamsnationale eisen de kop in te drukken. De reden waarom uiteindelijk de Vlaamsnationalen zich niet konden verzoenen met de aanvankelijke dominantie van de katholieke zuil over flamingante eisen, kan worden verklaard door de beschuldiging dat de CVP weigerde in te gaan tegen het Belgisch patriottisme. De CVP trachtte aan de ene zijde de Vlaamsnationale VNV-middens aan zich te binden, aan de andere kant kon ze het zich niet veroorloven om univocaal de amnestie-eisen te ondersteunen. De verkiezingsnederlaag van 1954 werd niet bewerkstelligd door electorale voorgangers van de Volksunie, de Vlaamse Concentratie en de Christelijke Vlaamse Volksunie. Om in de periode na deze verkiezingsnederlaag de rechterzijde geen kans te laten het amnestiethema op de CVP-agenda te zetten, verkoos de partijtop op het partijcongres van december 1955 te pleiten voor individuele herzieningen indien het bleek dat er onterecht mensen werden gestraft.

Een ander manoeuvre van de CVP behelsde de lancering van enkele personaliteiten in het Verbond van het Vlaams Verzet (VVV) opdat de rechtervleugel werd afgedekt. Deze CVP'ers verklaarden openlijk voorstander te zijn om vlug een einde te stellen aan aanslepende collaboratie-perikelen en de epuratie te milderen.⁴⁵ Het VVV was een kortstondige maar belangrijke organisatie om te kunnen begrijpen hoe de Vlaamsnationale beweging enerzijds weigerde opnieuw de ideologische inhoud van de collaboratie te erkennen, en aan de andere kant de amnestie-eisen en de wereldaanshouwing tijdens het interbellum trachtten in een nieuw kleedje te steken. Witgewassen doch niet bekeerd. Louis Kiebooms, CVP-politicus en bezieler van het VVV, wilde door dit initiatief helpen de Vlaamse Beweging herop te bouwen, de IJzerbedevaart in de partijpolitieke discussies te betrekken en een platform te creëren om zowel nationale verzoening te verkrijgen alsook amnestie voor bepaalde politieke delinquenten aanvaardbaar te maken voor de publieke opinie. Het initiatief mislukte, geen enkele oudstrijdersorganisatie en leden van de Weerstand hadden deze organisatie erkend als gesprekspartner, de rechterzijde wantrouwde de bemiddelende rol van de CVP. Het VVV stierf dan ook een stille dood in 1960.⁴⁶

De IJzerbedevaart zelve werd bezet door mensen met een gematigd profiel zonder enige band met de Nieuwe Orde. Het waren CVP'ers die bedongen dat er subsidies werden vrijgemaakt om het IJzermonument te herstellen.⁴⁷ De concurrentie tussen de oude Vlaamsnationale garde en de katholieke zuil uitte zich ook in een machtsstrijd om organisaties zoals het Algemeen Zangverbond, waarbij de CVP besloot een eigen zangmanifestatie op richten.⁴⁸ Naast de druk van de katholieke zuil mag ook niet vergeten worden dat Gerard Romsée en Hendrik Borginon, Romsée in de voorgaande periode als VNV'er zwalpend van conservatief rechts naar fascisme en Borginon met een eigengereid optreden zowel binnen als buiten het VNV gebaseerd op de afkeuring van pro-nazistische stromingen en een dubbelzinnige positie tegenover het parlementair systeem, voorstanders waren om de Vlaamse organisaties dichter bij de katholieke zuil te betrekken. Zij zouden zich voornamelijk engageren in niet-partijpolitieke organisaties zoals de VVB.⁴⁹ De eerste pogingen om op partijpolitiek gebied iets te betekenen als zelfstandige Vlaamsnationale electorale alternatief waren door een christen-democratische dominantie grote mislukkingen. “[...] *de partijleiding bestond voor het overige uit een heterogeen gezelschap met onder andere gewezen VNV'ers, Rexisten en Dinaso's. Het collectief 'zwart' verleden was tussen*

hen zo niet het enige, dan toch zeker het belangrijkste bindteken. Dit blijkt ook duidelijk uit het verkiezingsprogramma van de partij: op de specifieke eisen m.b.t. de liquidatie van de repressie na, waren er nauwelijks verschilpunten met het CVP-programma. [...] in de loop van 1951 enkele algemene teksten opgenomen over staatstructuur, maatschappijvisie en buitenlands beleid. Ideologisch putte men daarin duidelijk uit allerlei ideeën die gangbaar waren in het Vlaams-nationalisme van de jaren '30; ook de fraseologie van die periode werd vaak letterlijk hernomen”⁵⁰

De electorale omstandigheden (schoolstrijd, dominantie van de socialistische en christen-democratische zuil), de inertie door onderlinge twisten, de ideologische verstarring en de algemene consensus onder de bevolking dat Vlaamsnationalisme niet meer noodzakelijk was, zorgden tijdens de eerste jaren van de Volksunie voor het uitblijven van electorale successen. De grootste evolutie vond plaats in de vernieuwde Vlaamse Volksbeweging (een derde en definitieve start in '56) en de middenveldorganisaties, waarin ook Roosens zijn eerste stappen zette binnen de Vlaamse Beweging. Ook het idee van een modern federalisme, een nuchtere kijk op de Belgische staatsstructuur, kwam uit die hoek. Het Vlaams Comité voor Federalisme (VCF) was de eerste aanzet om pragmatische oplossingen te zoeken om de Vlaamse rechten als cultuurgemeenschap te beschermen door middel van een federalistische staatsstructuur. Participanten zoals Max Lamberty, expert op het gebied van de Vlaamse Beweging en binnengehaald door Huysmans als flamingant BWP'er, was als uithangbord van dit Comité veel meer waard dan het groepje rond de Vlaamse Concentratie. Lamberty was eveneens actief in Stichting-Lodewijk de Raet. Dergelijke organisaties hadden een veel grotere draagkracht om Vlaamse eisen te laten weerklinken. Roosens zou een aantal studiedagen van deze Stichting meemaken hierdoor en de socio-economische materie leren ontdekken. Maurits Van Haegendoren, centrumfiguur bij de flamingante intelligentsia en auteur van kritischer werken over de Vlaamse Beweging, was een leidende figuur in deze stichting. Los contact tussen hem en Roosens zou via dit fonds van blijvende aard zijn. Het boek “Van taalstrijd tot staatsvorming” (1983) werd mede door hulp van Roosens geschreven, waaraan ook C. De Ridder meehielp.⁵¹ Van Haegendoren wilde een pluralistische concentratie van lokale intelligentsia creëren en een ongebonden visie op de Vlaamse problemen verspreiden om de brede lagen van de bevolking bewust te maken. Lamberty en Van Haegendoren beoogden de creatie van een Vlaamse

volkshogeschool. Het belang van deze stichting kan niet genoeg onderschreven worden, vermits zonder Van Haegendoren en Lamberty de socio-economische zijde van de Vlaamse problemen nooit op de voorgrond zou getreden zijn. Deze stichting trok de aandacht van Roosens en maakte het mede mogelijk dat de kijk op de taalgrensproblematiek een sociale tint kreeg; de uitspraak “Taalgrens is sociale grens” is tekenend voor een nieuwe generatie flaminganten waaruit Roosens kwam. Bladen zoals Het Pennoen, De Maand en Links functioneerden als verzamelbekken van de tendens om de Vlaamse kwestie sociologisch en economisch te bekijken, en dit vanaf eind jaren ’50. Het is correct om te stellen dat Stichting-Lodewijk de Raet het pluralisme en de “verwetenschappelijking” van de visie van de Vlaamse Beweging stimuleerde: *“In de eerste werkperiode kwamen de Vlaamse vraagstukken en de Vlaamse Beweging dikwijls aan de orde, met de bedoeling jonge Vlamingen aan te trekken en samen met hen te zoeken naar een nieuwe oriëntatie van de Vlaamse Beweging. Tevens werd voortdurend getracht de problematiek van de Vlaamse Beweging in een breder maatschappelijk verband te plaatsen. De volkshogeschool wilde de sociaal-economische richting in de Vlaamse Beweging stimuleren.”*⁵² De stichting en het Vlaams Comité voor Federalisme waren duidelijk uitingen van deze verwetenschappelijking van de flamingante kijk. Het VCF wilde concrete hervormingen doorvoeren die de dreigende communautaire conflictsituatie, voornamelijk in de Brusselse regio, kon doen ontmijnen. Het Vlaams-Waals manifest van Schreurs-Couvreur komende uit dat comité, was gefixeerd op een nieuwe werkbare staatsstructuur: tweeledig federalisme in een bondsstaat, eenkamerstelsel, de soevereiniteit behoort toe aan de gewestelijke staten met een gelimiteerde bevoegdheid voor de Bondsinstuties, Vlaanderen en Wallonië zijn ééntalig en de gewesten regelen zelf het taalgebruik. Ook Frans van der Elst deed zich in die jaren opmerken als auteur van talrijke geschriften over het nationalisme en federalisme, eveneens binnen de structuren van het Comité, en werd naar voor geschoven door zijn mecenas N. Elias.⁵³ Hij kon zich positioneren als een consensusfiguur met een pragmatische kijk op de zaken, volledig instemmend dat de Vlaamse autonomie langs parlementaire weg moest bekomen worden. *“Hij zou zich daarin vooral richten op de analyse van het (romantische gefundeerde) volksnationalisme versus het staatsnationalisme (van de post-Verlichting) en op de feitelijke realisatie van het federalisme langs democratische weg.”*⁵⁴ Het was tevens onder impuls van Couvreur en Van der Elst dat in 1954 de Vlaamse Concentratie en de VVB gezamenlijk aan tafel zaten. Het resultaat was de zeer kortstondige Christelijke Vlaamse Volksunie, maar electoraal was deze partij een even grote

ramp en de interne twisten maakten enig verzet tegen de usurpatie van flamingante programmapunten door de CVP onmogelijk. In het najaar werd een derde electorale poging ondernomen, ditmaal met meer succes en met een koers die Van der Elst kon uitstippelen. Elementen van de Vlaamse Concentratie begaven zich op de achtergrond en hergroepeerden zich in allerlei organisaties in de Vlaamse Beweging. Eveneens kreeg de VVB in 1956 een verruiming, waardoor “de generatie van ‘58”, met Roosens en Wilfried Martens op kop, gemakkelijker een vernieuwing in de volledige Vlaamse Beweging kon bewerkstelligen. In de jaren '50 was de doorbraak voor een partijpolitieke beweging nog altijd onmogelijk. In de Vlaamse Beweging had een deel van het oud vlaamsnationale publiek aansluiting gezocht bij de christelijke zuil; deze zuil zou in dit tijdbestek een dominante rol blijven spelen. Het levensbeschouwelijke conflict was alomtegenwoordig, de sociaaldemocratische en christendemocratische zuilen zochten beiden de confrontatie op, meer bepaald toen hun belangen werden bedreigd in onderwijsmateries. De liberale zuil kon vooroorlogse scores niet meer behalen in de Vlaamse regio's en werd electoraal gemarginaliseerd tot 1965; in Vlaandere haalde ze nauwelijks 10% van de stemmen, in Wallonië was dit niet veel meer. Alleen in de Brusselse kieskantons hield ze stand, duidelijk steunend op de francofone hogere klassen. Op communautair vlak betekende dit ook dat ze niet gebaat was bij een polarisering, tenzij dit de christelijke zuil in een moeilijk parket kon brengen. Voor de christelijke zuil, ondanks het feit dat ze enkele keren kortstondig een homogene regering kon maken, was de toenemende schoolgaande jeugd in het middelbare rijksonderwijs een teken van deconfessionalisering. De subsidies voor de vrije scholen waren voor de christelijke zuil te laag, waardoor ze haar monopolie verloor tegenover het rijksonderwijs dat quasi gratis onderwijs kon verschaffen aan gezinnen met een laag inkomen. De jaren '50, die nog niet werd gekenmerkt door een keynesiaanse welvaartpolitiek en waardoor dus de koopkracht van de arbeidersklasse laag bleef, zorgde in het onderwijs voor een klassenscheiding. De Vlaamse kleine burgerij, vrezend voor sociale deprivatie en dus zeer verknocht aan haar klassenbelangen, steunde de christelijke zuil om de subsidiekoek in het voordeel van de CVP te doen uitdraaien. Ondanks dat de christelijke zuil electoraal aan zet was, werd ze op levensbeschouwelijk vlak in het defensief geduwd. Begin jaren '50 waren de plannen van onderwijsminister Harmel (CVP) dan ook gericht op de wijziging van de subsidiemethodes; in december 1952 werd door de homogene regering Van Houtte beslist dat het lekenpersoneel van het katholieke onderwijs dezelfde verloning kreeg als de seculiere

tegenhanger. Wat nog meer oppositie teweeg bracht, was het feit dat er paritaire commissies werden opgericht, dus een christen-democratische dominantie, om beslissingen te nemen over aanvragen om het rijksonderwijs uit te bouwen en de leerprogramma's te wijzigen. “[...] *Tegen die plannen [...] kwam een gemeenschappelijk antiklerikaal front tot stand van socialisten, liberalen, communisten, vrijzinnige verenigingen en vakbonden.*”⁵⁵ De complete dominantie die gemeenschapsscholen benadeelde, en dus de blijvende ijver om de dorpspolitiek compleet onder het christen-democratisch monopolie te houden, werd in die hoedanigheid niet langer getolereerd. Nationale betogingen tegen deze archaïsche situatie waren een frequent fenomeen.⁵⁶ De CVP had dus de ambitie om Vlaamse en kleinburgerlijke belangen te verdedigen, waardoor in de jaren '50 zij werd gesteund door flamingante groepen. Een gesloten formatie van het katholieke achterland om de gemeenschappelijke belangen te verdedigen was de reden waarom de Volksunie in de beginjaren als zijnde ongewenst werd beschouwd. De grootste vijand voor deze flaminganten waren de verdoken unitaristen; Collard (BSP), de desbetreffende onderwijsminister, trachtte het oude monopolie van de katholieke zuil aangaande het onderwijs te doorbreken en de retroactieve hervormingen van de homogene CVP-regering te counteren, werd door het katholieke-flamingante kamp beschuldigd zijn oude decentralisatie-ideeën te hebben verraden. De CVP kon tijdens de Schoolstrijd alle eventuele flamingante concurrenten neutraliseren door communautaire eisen te incorporeren in een levensbeschouwelijke visie. Dit zou veranderen na het Schoolpact (1958).

De eerste jaren van de Volksunie waren op gebied van interne eenheid en uitbouw van structuren een ramp. Het activeren van “oude” nationalistische families was een moeilijke zaak, de collaboratie-perikelen lagen nog vers in het geheugen en dit in combinatie met het verloop naar de christen-democratische zuil.⁵⁷ De vooroorlogse generatie, gevonden in de Vlaamse Concentratie en de eerste VVB, had onderling “clanconflicten”, maar ook de nieuwe generatie Vlaams-nationalisten die actief werden in de jaren '50 kwamen in aanvaring met hen. De generatie van '58 was een typerend exponent van deze nieuwe lichtung, hopen op een moderne koers met de uiteindelijke afrekening van voorgaande periodes van romantisch nationalisme.⁵⁸ De gematigde elementen van de Volksunie bepaalden in grote mate het programma. Een realistisch federalisme was voor hen de inzet; agressief anti-belgische oprispingen of romantische volksnationalistische Heimat-idealen werden consequent gemeden als zijnde contraproductief;

Van der Elst ging wel in zekere mate akkoord om geen toegevingen te doen op vlak van autonomie-eisen, waardoor hij wel voorwaardelijk op de steun van de separatisten Jorissen en Dillen kon rekenen. Vermits vele kaderleden uit families kwamen die rechtstreeks iets te winnen hadden met een amnestieregeling, was dit ook een programmatorische constante. Het socio-economische luik bleef beheerst door fervent anticommunisme, een “niet links-niet rechts”-retoriek die gekenmerkt werd door een vooroorlogs corporatistisch denken met de nadruk op de “organische” eigenschappen van het volk. De partij bezat een verkrampde houding om lastige economische vraagstukken te negeren of te omzeilen, waardoor de Volksunie zich uitsluitend profileerde op vlak van communautaire vraagstukken en de traditionele taalpolitiek.⁵⁹ De sociaalfaminganten waren begin jaren '60, als typische klassenexponenten van de Vlaamse Beweging. Zij legden als nieuwlichters de aandacht niet louter op taalproblemen en de strijd tegen de francofone politieke kaste in de Brusselse regio, dat in concreto tot uiting kwam in hun sociologische aanpak van bestaande problemen. Degenen die zich losmaakten van de traditionele Vlaamsnationale politiek, stemden niet meer in met de klassieke behartiging van de belangen van de boerenstand en middenstand op het Vlaamse platteland. Zij waren duidelijk gestuwd door de economische transformatie die Vlaanderen onderging door het verdwijnen van het Brusselse holdingkapitaal als dominante klasse in België, waarbij de agrarische sector met grote snelheid verdween. Dit manifesteerde zich in de geschriften van deze nieuwe generatie: sommigen hadden de ambitie om zich op te werpen als de nieuwe bourgeoisieklasse en zich niet meer terug te plooiën op kleinburgerlijke aspiraties; mensen zoals Lode Claes hadden veel geleerd uit de elitetheorieën van diverse sociologische onderzoekers zoals Pareto en Mosca. Sociaalfaminganten maakten gretig gebruik van progressieve theoretici. Roosens gaf rechtstreekse replieken op Claes' notie dat er een “natuurlijke” behoefte was aan elites (cf. infra). De veranderingen in de onderbouw van de Vlaamse maatschappij gaven dus ook geboorte aan nieuwe ideeën; Vlaanderen werd als neokolonie van multinationals deel van het selecte groepje kernlanden van het kapitalisme.

De veranderende tijden hadden vooralsnog geen impact op de Volksunie. De teksten van de eerste congressen van de Volksunie zijn reminiscent aan de retoriek in het interbellum. Het stond bol van de hyperbolen en tegelijk een rookgordijn aan gemeenplaatsen. De Vlaamse bevolking werd afgeschilderd als het slachtoffer van de consensuspolitiek van de traditionele partijen, dit in combinatie met verwijzingen naar de repressieperiode.⁶⁰ Zelfbestuur werd geëist, maar dit op

basis van de bestaande politieke opinies over het federalisme als nieuw staatsmodel. De toespraken tijdens de congressen werden overheerst door enerzijds te appelleren op de traditionele ingesteldheid van de klassen van waaruit de steun kwam, in combinatie met een stortvloed aan verwijten aan het adres van de traditionele politieke kaste. Stellen dat het VU-congres van 1963 een nieuwe richting insloeg en thema's overnam van de sociaalfaminganten kan maar voor een gedeelte worden bevestigd. Van der Elst erkende wel dat in 1963 de sociaalfaminganten, gesterkt door hun successen van de Marsen, als minderheidsgroep enorme druk konden uitoefenen op de voorbereiding van dat congres. De partijpolitieke vertaling werd uitgevoerd door Deconinck én Jorissen (cf. infra). Van der Elst aanzag de pogingen om een links socio-economisch programma uit te bouwen als zijnde een complot van medestanders van de KP en MPW. Roosens en Verrept werden door hem geïdentificeerd als buitenstaanders, stromannen van andere partijbelangen. Dit resulteerde volgens hem tot de volgende situatie: *”Stelselmatig werd een campagne gevoerd tegen de Volksunie en leidende personen uit de Volksunie die verdacht gemaakt werden van conservatisme, reactionnaire opvattingen, verouderd nationalisme, enz... Deze kritiek kwam openlijk en scherp tot uiting naar aanleiding van de redevoering van de partijvoorzitter van de Volksunie op het Kongres te Mechelen in december 1963. Klaarblijkelijk was deze aanval op voorhand beraamd. Uit amendementen op de kongresbesluiten voorgedragen door personen behorende tot deze groep blijkt dat een bepaalde tactiek gevolgd werd. Er bestonden overigens nauwe en veelvuldige contacten tussen de minderheidsgroep in de Volksunie en de groep Grammens-Verrept. [De rol van Mark Grammens werd door de Volksunie opgevat als buitenparlementair mollenwerk. Zijn rol wordt hier later besproken. Auteur].”*⁶¹ Daniël Deconinck was een belangrijke factor om te zorgen dat in de resoluties meer aandacht kwam voor de nieuwe economische uitdagingen die Vlaanderen moest aangaan. Dit was een betekenisvol, doch in het geheel niet een fundamenteel keerpunt in de geschiedenis van de Volksunie. Het overschatten van de bereidheid in de VU om een verruiming te bewerkstelligen en dit vervolgens te linken aan linkere socio-economische standpunten, was misschien wel een reden waarom de Vlaamse Demokraten zich gesterkt voelden om op te roepen tot een Vlaams front. Van der Elst koos op vele momenten voor een retroactieve ideologische koers tegenover de transformatie van de economische structuren in België, maar de Congresteksten van '63 werden gekenmerkt door socio-economische standpunten in extenso. De teksten kenden minder emotionaliteit doch waren ze nog steeds zeer vaag. *“In 1962 gaat bijna 41% van de aandacht naar het sociaal-economische*

en in 1963 ruim 70% [...]. Daar waar de klemtoon van de Volksunie in de jaren '50 toch vooral lag op taal, cultuur en een welhaast symbolisch federalisme, wordt in de congressen van '62 en '63 een poging ondernomen om ook een eigen sociaal-economische visie te ontwikkelen.”⁶² Op het Congres van 1963 werd het woordje “volkswelvaart” uitvoerig gebruikt. Van der Elst en Jorissen, de sprekers, gaven blijk van een nieuwe zakelijkheid. Ontvoogding werd opgevat als een economische materie, politieke democratie (taalpolitieke en publiek-administratieve zaken) werd gekoppeld aan economische democratie. De inhoud van het concept economische democratie werd niet uitgewerkt, maar kan wel impliciet worden opgevat dat de Vlaamse kleine ondernemers een plaats moesten krijgen binnen de ontwikkeling van het land, en tevens dat het woordje “volk” in volkswelvaart een etnische definitie kreeg.⁶³ Opnieuw is er dus een slingerbeweging tussen oude opvattingen betreffende de conceptie van de categorie volk en de belangen van de Vlaamse middenklassen en kleinbourgeoisie die zich hadden voorgenomen de sociale ladder te beklimmen. Deze ideologische evolutie, veelal contradictorisch, kon worden bekeken als corporatisme in een vernieuwd kleedje: niet meer uit naam van “organische eenheid van het volk” of “de vereniging van volkswil en natie” werd er gezocht naar een Derde Weg, maar door de analysemethode van de sociologische stroming begin jaren '60 werd er vastgesteld dat een zuivere taalpolitiek of een economisch model gestoeld op transcendentale begrippen niet voldoende konden zijn om het Vlaamsnationaal project tot een goed einde te brengen. Aan de andere kant kwam er geen enkele concrete verduidelijking wat de nieuwe visie in concreto inhield. De symbolische geste was er, gedeeltelijk ook het besef over de nood tot verandering, maar de vaagheid bleef primeren. Een sprekend voorbeeld uit de congresstukken van 1963 was deze zinsnede: *“In afwachting dat wij over eigen wetgevende en uitvoerende macht zullen beschikken, moet de economische politiek voor wat Vlaanderen betreft door twee stelregels geleid worden: zij moet Vlaams en volks zijn.”*⁶⁴

Het is niet verrassend dat de oude corporatistische ideeën van de Volksunie, in wezen een socio-economische ongeslachtelijke identiteit, zwaar op de proef werden gesteld, of dat nu binnen of buiten de partij was. Tot begin jaren '60 was de retoriek dat de middenstand bedreigd werd door een regeringspolitiek schijnbaar aannemelijk, gezien dat zowel politiek als economisch er geen grote verschuivingen waren tussen het interbellum en de jaren '50. *“De middenstand vervult op economisch vlak een “zeer belangrijke functie”, op “sociologisch vlak” wordt de middenstand*

beschouwd als een exponent van de “tradities van de West-Europese beschaving, met name, vrijheid, onafhankelijkheid, familiale geest, toewijding aan het beroep, spaarzin en ondernemingsgeest.” De middenstand is ook zowat de tegenpool van het communisme. En aangezien de partij zeer positief staat tegenover de middenstand, is haar houding tegenover het communisme negatief.”⁶⁵ Een actieve klassenpolitiek, het zoeken naar klassenallianties om autonomie te bekomen, was niet populair was in deze middens. De “sociologische school” kwam ongelegen, vermits een vervanging van de oude romantische geest door een neutraal-zakelijke variant onmogelijk werd gemaakt op gebied van ideologische legitimatie van de te voeren politiek; de sociaalfaminganten gingen nog een stap verder en veroordeelden rechtstreeks de nieuwe zakelijke visie of het oude romantisch nationalisme. Dit werd op die manier verwoord in de geschriften van de Vlaamse Demokraten in de aanloop naar de verkiezingen van ’65:”[Vlaamse Demokraten] willen niets gemeens hebben met nationalistisch fanatisme en verwarring in de geesten. Voor hen is het taalprobleem de uiterlijke verschijningsvorm van de sociaal-ekonomische en politieke achteruitstelling van de Vlaamse volksmens, en om die mens gaat het. Indien men gezonde taaltoestanden wil scheppen, moet in de eerste plaats gestreefd worden naar gezonde sociaal-ekonomische en politieke toestanden. De sociaal-ekonomische en politieke factoren zijn onafscheidelijk met elkaar verbonden. Alleen sociaal-ekonomische macht en handen van de Vlaamse volksmens kan ook politieke macht scheppen. Hoe wil men zonder grondige sociaal-ekonomische hervormingen een einde maken aan de koloniatiepolitiek van het Brusselse grootkapitaal in Vlaams-Brabant? Wil men een einde maken aan de nietsontziende grondspekulatie, dan moeten de grote kapitaalmaatschappijen en hun “immobilières” aan banden worden gelegd. Dit zowel in het voordeel van de kleine en middelmatige grondbezitters, die door de groten in hun bezit worden bedreigd, als voor de jonge gezinnen die zich een bouwgrond voor een woning willen aanschaffen. Hoe wil men zonder sociaal-ekonomische medezeggenschap van de Vlaamse volksmens in de grote sectoren van de private bedrijven en van de openbare instellingen, aan die Vlaamse een inkomen bezorgen dat hem moet toelaten zich op dezelfde voet als de kapitaalkrachtige franstaligen aan de kultuur en het geestesleven te wijden? Hoe wil men het Nederlands in Brussel gezag verlenen, indien de nederlandstaligen niet over evenveel financiële middelen beschikken als de franstaligen? Zelfbestuur zonder voldoende welvaart en geldmiddelen is geen zelfbestuur.”⁶⁶

Agitatie van de arbeidersklasse om structurele veranderingen door te voeren en communisten die een revolutionaire agenda op nahielden, dit waren rechtstreekse vijanden van de middenstand in de VU. Zij wilde zich onderscheiden op vlak van artificiële statussymbolen, en de vrees om af te glijden naar loonarbeid als noodzakelijke bestaansvoorwaarden was voldoende om een reactionaire reflex te ontwaren. Om die reden moet even gekeken worden naar de precieze implicaties van deze klassenpolitiek. Tot de jaren '50 kan er zonder twijfel worden gesteld dat Vlaanderen duidelijke feodale restanten had. In de socio-geografische analyse blijkt dat maar enkele steden konden worden bestempeld als geproletariseerd en dus compleet ingeschakeld in het kapitalistische productieproces. Dit is niet het geval op het Vlaamse platteland. Deze geografische ruimte zal gekenmerkt worden door een lang overgangsproces waarbij klassenstructuren rigide ogen. De klassieke vrije beroepen en middenstand zwaaiden hier met de scepter, al dat niet gehinderd door een gelande (francofone) bourgeoisieklasse. De klassieke opbouw van een bureaucratische staat werd in Vlaanderen eveneens gekenmerkt door een vertraagde evolutie. De klassieke middenstand en kleinburgerij hadden dus iets te betekenen in een samenleving die nog maar aan de rand van de moderniteit stond.⁶⁷ De crisis van de jaren '30 sloeg ook ongemeen hard toe bij deze groepen, waardoor de polarisatie snel en omvangrijk was; de weg naar het fascisme lag breed open als klassenpolitiek. De jaren '50 bracht een relatieve stabiliteit voor deze klassen, niet echt gekenmerkt door een vooruitgang in het milieu waarin zij opereerden. De opkomst van het monopoliekapitalisme en de keynesianistische welvaartpolitiek⁶⁸ zou de status van de klassenpositie ondermijnen en de economische onafhankelijkheid bedreigen. De klassenpositie werd door Poulantzas als volgt omschreven: "*There are class locations that are neither exploiters nor exploited, i.e. people who have precisely the per capita level of the relevant asset. A petty-bourgeois, self-employed producer with average capital stock [...] would be neither exploiter nor exploited within capitalist relations. [...] the 'traditional' or 'old' middle class of a particular kind of class system.*"⁶⁹ Wat maakt dat een nieuwe middenklasse verschilt van de oude, is dat zij het resultaat is van een verdere sociale arbeidsverdeling in het kapitalistisch systeem. Terwijl de oude middenklasse zich relatief kon beschermen tegen de kapitalistische productieverhoudingen doordat de vermaatschappelijking van de kapitaalsaccumulatie nog in volle opgang was en semi-proletarisering eerst moest verdwijnen, was tijdens de opgang van het monopoliekapitalisme in de jaren '60 voor een uitbreidende groep van geschoolde technici en experts de proletarisering onafwendbaar. Doch had zij meer dan bij hun voorouders de ambitie

om een leidende functie te veroveren in het politieke of economische veld. “*Since concrete societies are rarely, if ever, characterized by a single mode of production [Marx schreef herhaaldelijk dat een productiewijze een proces is, geen monolithisch geheel, auteur] the actual class structures of given societies will be characterized by complex patterns of intersecting exploitation relations. There will therefore tend to be some positions which are exploiting along one dimension of exploitation relations, while on another are exploited. Highly skilled wage-earners [...] in capitalism are a good example: they are capitalistically exploited because they lack assets in capital and yet are skill-exploiters. Such positions are what are typically referred to as the ‘new middle class’ of a given class system.*”⁷⁰ De nieuwe situatie in Vlaanderen vanaf de jaren '60 hield in dat er meer organische intellectuelen, mensen uit de lagere middenklasse en arbeidersklasse, aanwezig waren in Vlaanderen. De vrije beroepen hadden niet meer als traditionele intellectuelen de alleenheerschappij om op te treden als medium van de heersende klasse. Deze intellectuelen vertaalden de belangen van de kapitalisten in een projectie van het algemene belang van de natie. Roosens was qua afkomst gedetermineerd om een traditionele intellectueel te zijn, doch door zijn opleiding in de rechten was hij een compleet autodidact. Hij was een progressief lid uit de oude middenklasse, maar verbond zich met de organische intellectuelen en was dus als lid van de nieuwe generatie bewust van zijn kleinburgerlijke culturele waarden. Het was een algemene tendens in de jaren '60 dat de organische intellectuelen en enkele deeltjes van de klassieke intellectuelen kozen voor nieuwlinkse organisaties en het speerpunt vormden van geradicaliseerde Vlaamse eisen tot meer autonomie. Roosens was in wezen beïnvloed door deze tendensen, waardoor het streven naar een synthese tussen Vlaams-nationalisme en socialisme niet zo opmerkelijk was. Er kan worden gesteld dat in de oude situatie de middenklasse werkelijk een middenklasse was; ze had geen productiemiddelen in handen, leefde veelal op het platteland zonder competitie van de bourgeoisieklasse en had ook geen middelen om mensen in te schakelen in het systeem van loonarbeid. De nieuwe middenklasse, veelal aangetrokken door de stijgende vraag naar specialisten in de nieuwe industriële takken en de bureaucratische instellingen om de economische groei te reguleren, had niet onmiddellijk dergelijke directe bestaansvoorwaarden om zich te kunnen differentiëren. “*On the one hand, they are workers in being excluded from ownership opposed to workers because of their effective control of organizational and skill assets. Within the struggles of capitalism, therefore, these ‘new’ middle classes do constitute contradictory locations, or more precisely, contradictory locations*

within exploitation relations.”⁷¹ Ook kan het zijn dat er een verschil bestaat tussen een “commerciële” middenklasse en een bureaucratische staatsmiddenklasse qua klassenbewustzijn, vermits de eerste groep in een direct verband staat met de economische belangen van de heersende klasse, waardoor zij zich sneller liet incorporeren. Onbewust is dit fenomeen ook in het werk van Roosens geslopen, zeker wanneer hij in zijn latere jaren zich begon af te vragen wat er na de kapitalistische productiewijze zou komen. Zijn idee dat de diensteneconomie postkapitalistisch zou zijn, heeft veel te maken met het bewustzijn van deze nieuwe middenklasse, maar haar objectieve structurele klassendeterminatie kon wijzigen indien de vorm van de productiewijze meer en meer neoliberale eigenschappen krijgt. De klassenpositie daarentegen, de positie binnen de sociale krachtenrelaties, kon wel nog een tijdje bestaan. De analyse van de opkomst van de staatsmiddenklasse werd door de sociaalflaminganten al in ruwbouw ontwikkeld in de jaren 1963-1964, en meer bepaald door Roosens. Dit zou ook zijn weerslag geven op bijvoorbeeld het ideologisch memorandum begin 1964 als werkstuk om onderhandelingen te voeren tussen de Volksunie en groep Roosens (cf. infra). In het memorandum stond: *”De Volksunie is gestart met een kleine groep jongere intellectuelen en enkele vooroorlogse nationalistes. Door het feit dat de eerste verkiezingen [...] een verkiezingsbondgenootschap bestond met het Boerenfront en met een Middenstandsverbond, kregen we een kijk op landbouw- en middenstandsvraagstukken en hielden we wat kontakten in die kringen. [...] Bij de verkiezingen van 1961 werd heel wat aandacht besteed aan de zelfstandigen. [...] Als we ons aan een schatting wagen kunnen we zeggen dat de Volksuniestemmen (+-182.000) verdeeld lagen als volgt: 15.000 uit de landbouwsector, 30.000 arbeiders en meer dan 100.000 uit de sektor ambtenaren, bedienden en intellectuele beroepen.*”⁷²

Geheel de evolutie van de onderbouw van de Vlaamse maatschappij kon op lange termijn ook niets anders dan een weerslag geven op de partijpolitieke ideologie. De Volksunie was opvallend retroactief tegen de tendens naar een moderne wereldaanschuwing. De evolutie van zweepartij in de beginjaren naar een oppositiepartij werd eerder gekenmerkt door de klassieke achterban terug te werven voor een partijpolitiek project en op het juiste ogenblik zich te profileren tijdens communautaire conflicten. Toch waren de jaren '60 voor de Vlaamse Beweging algemeen, dus inclusief nieuwe groepen die opkwamen voor federalisme en structuurhervormingen, een periode van grote pluraliteit in tegenstelling tot de jaren '70⁷³, dat kon opgemerkt worden in het Egmont-

debacle (cf. infra). De Marsen op Brussel hebben de partij in elk geval geen windeieren gelegd, de Vlaamse golf was duidelijk zichtbaar op straat. De Volksunie bleef voorals nog een typische zweeppartij omdat het een electorale reservoir kon aanspreken die de CVP pijn deed. De aandacht voor de taalproblemen in de jaren '60 werd tevens veroorzaakt door een cyclus van opbod en concurrentie tussen deze twee partijen. Een beperkte verruiming was voor de VU noodzakelijk om door te groeien tot een oppositiepartij. Deze verruiming werd gesignaleerd door het feit dat in de kamerfractie Vanhaegendoren, Claes, Maes en Coppieters zaten. De verruiming had weinig invloed op het socio-economische programma en te radicale federalistische eisen werden door de nieuwlichters vermeden. Er was wel na 1965 voor het eerst een compleet programma onder de naam "Gelijkheid en Vrijheid in een leefbare wereld", maar de inhoudelijke sterkte bleef achterwege. Het resultaat was grosso modo een verruiming zonder ideologische scheuren te willen veroorzaken. Het grote verschil tussen deze nieuwelingen onder leiding van Schiltz en de VD was dat Deconinck en Roosens zich niet voor terugschrokken de confrontatie op te zoeken met de traditionele rechterzijde, terwijl Schiltz voor eigen rekening afspraken kon maken met die rechterzijde om de sociaalflaminganten onschadelijk te maken, en dit in overeenstemming met de belangen van Van der Elst (cf infra). Schiltz was iemand die een grotere intellectuele bagage bezat om meer theoretische en beschouwende diepgang aan het programma van de Volksunie te geven; hij had een dodelijk gevoel voor politieke timing en de soepele manier waarop hij een bepaalde houding kon aannemen tegenover crisismomenten, maakte dat hij een rijzende ster was binnen de partij: *"De Volksunie had nood aan intellectuelen. In de beginperiode van de partij waren die dun gezaaid. Bovendien had de partij met spanning op mijn beslissing zitten wachten. Mijn reputatie als advocaat en gemeenteraadslid was vrij snel groot geworden."* Dat Schiltz duidelijk werd geprefereerd door Van der Elst werd snel duidelijk: *"Bij de parlamentsverkiezingen van 1965 kwam ik op de derde plaats terecht, die als een strijdplaats beschouwd werd. Volgens Van der Elst maakten we de grootste kans om die zetel binnen te halen als ik op die plaats ging staan. De normale kandidaat was de arrondissementsvoorzitter, Hektor Goemans. Via een maneuver in de partijraad hebben we Goemans een plaats achteruitgezet."*⁷⁴

Van der Elst moest eerst Deconinck kunnen verwijderen als zijnde een populair en bekend opponent voor de kieslijst van de Volksunie in de Brusselse kieskring, waarna hij in samenwerking met Schiltz de rechterzijde kon domineren (Goemans). De daaropvolgende ideologische heroriëntatie zorgde dus voor een verruiming van de centrumlinkse en

centrumrechtse facties in de partij en Schiltz kon vervolgens eind jaren '60 zijn stempel drukken op de ideologische koers van de partij.

Voor Roosens was op het moment van de stichting van de Vlaamse Demokraten (1964) juist het krampachtig vasthouden van oude gewoonten en gedachten in de Volksunie een groot probleem; de Volksunie kon dan wel een concurrent zijn van de CVP als zijnde een zweeppartij, maar zij bezat niet het profiel van een werkelijk parlementair alternatief. Juist de kracht van de buitenparlementaire pressiegroepen kon dat profiel wijzigen om nieuwe segmenten in de samenleving aan te spreken, waardoor het definitief omkeren van de machtsverhoudingen in België tot de mogelijkheden behoorde. Roosens zag geen heil in een nichepartij, noch in werkwijze van de traditionele partijpolitiek.⁷⁵ Verrept verklaarde in die optiek hoe het kwam dat er werd gepraat met de Volksunie: *“De gedachte om met de Volksunie te gaan praten over een Vlaams Verkiezingsfront ontstond en groeide bij een groep leidende elementen uit de Vlaamse drukkingsgroepen na Hertoginnedal, waar de overmacht van het Belgisch unitarisme duidelijk gebleken was. [...] Vrij spontaan ontstond een beperkte gespreksgroep van verdienstelijke en bekwame mensen, die bereid waren of overwogen politieke verantwoordelijk op te nemen. Ondanks de fundamentele bezwaren die de meesten tegen de Volksunie hadden, omwille van haar ideologie en haar vaak trieste wijze van optreden, was men akkoord over verschillende bezwaren heen te stappen teneinde een verdere doorbraak van het Vlaams radikalisme mogelijk te maken.”*

76

Een ander punt is dat Roosens, in tegenstelling tot de Volksunie, wel de implicaties van de opkomst van de studentenbeweging ten volle snapte. Na de verkiezingen van '65 was hij gebrand op samenwerking met onder andere het Studentenvakverbond (SVB). Deze studentenorganisatie besefte dat Leuven integraal deel uitmaakte van de taalproblemen in Brussel. Een tweetalige universiteit met conservatief, francofoon academisch personeel dat eiste onder de bisschoppelijke vleugels dat Leuven in zijn geheel tweetalig gebied zou worden, was een blijk van absolute onwetendheid over de communautaire problemen in Brabant; de flamingante organisaties beschouwden deze houding als een kroonstuk van de betrachtingen van de francofone Brusselaars om Brabant in zijn totaliteit te laten aansluiten bij de Brusselse agglomeratie. Het verlangen om een afzonderlijk bestuurlijk taalstatuut en een eigen Franssprekende

onderwijsinstelling voor hun nageslacht te verkrijgen, was de facto de wens om elk oud taalbestand op te blazen. De kleine academische Nederlandstalige minderheid kreeg de volledige steun van de Vlaamse Beweging in hun eis tot een volwaardige Nederlandstalige afdeling, dat resulteerde in de inwilliging van deze eis (1963). Maar het hek was helemaal van de dam toen de Franstalige Leuvenaars een eigen gemeentelijke administratieve vertaaldienst kregen, alsook Franstalige voorzieningen in het Leuvense basisonderwijs. Tussen 1966 en 1968 zou het Vlaamse bewustzijn bij de studenten en academisch personeel zich verruimen tot een volwaardige protestbeweging, gegroeid uit de internationale context. Het federalisme in deze studentenbeweging kreeg zijn meest radicale linkse inhoud.

De Vlaamse Demokraten, de noodgedwongen autonome beweging van de sociaaflaminganten, mocht dan in 1965 electoraal zijn mislukt, toch hadden zij een belangrijke contributie gemaakt om de Vlaamse Beweging ideologisch te laten verruimen en de gesloten slagorde te kunnen openbreken. Niet voor niets beschouwde Schiltz hen als onverbeterlijke ruziemakers en revanchisten, dat ook duidelijk bleek in zijn kijk op de oppositie tegen het Egmontpact (cf. infra). Toch waren allebei de nieuwe groepen, zowel de groep Schiltz als de sociaaflaminganten, geneigd om de machtsbasis uit te bouwen door steun van de nieuwe klassen in de steden voor zich te winnen, waardoor er een interactie was tussen ideologie en gewijzigde maatschappelijke verhoudingen. De eerste uiting van de wil om het oude corporatisme van de boerenstand en middenstand uit te breiden naar de nieuwe middenklassen werd gevonden in de VU-congresteksten midden jaren '60. Een keynesiaanse interventie van de staat werd toen als noodzakelijk middel aanzien om economische groei te bewerkstelligen; het neocorporatistisch overlegmodel en controle van de overheid over nutsvoorzieningen en monetaire hefbomen gingen hand in hand met de oude eisen van rechtspersoonlijkheid van vakbonden en preferentiële behandeling van kleine Vlaamse ondernemers. Eind jaren '60 traden mensen met centrumlinkse ideeën toe tot de Volksunie zoals Nelly Maes en Maurits Van Haegendoren. De oude rechterzijde was vanaf toen steeds in het defensief gedrongen. De uitsluiting van de sociaaflaminganten zou de laatste duidelijke overwinning van die groep zijn onder leiding van Karel Dillen en Leo Wouters. De pluralistische factie won definitief het pleit van de rechterzijde; de banden met de Vlaamse Militantenorde (VMO) werden in 1963 doorgesneden, oude interbellumideeën vonden alleen nog een weg in programmaverklaringen van onder andere Dietsland-Europa, Were Di,

Vlaams Nationaal Jeugdverbond, Algemeen Nederlands Studentenkongres en andere subgroepen in de marge van de Vlaamse Beweging.⁷⁷ Eveneens schaarde de Volksunie zich achter de mijnstaking van Zwartberg in 1966 onder druk van de Vlaamse Volksbeweging. Deze onverwachte steun aan de mijnwerkers wat eveneens de reden waarom er in 1968 een electorale doorbraak werd geforceerd in de Limburgse provincie. Ook wonnen de pragmatische federalisten, te vinden aan centrumlinkse (Van Haegendoren), centrumrechtse (Schiltz) en neoliberale zijde (Claes), terrein op de conservatief rechtse separatistische zijde, doordat de Volksunie door electorale overwinningen evolueerde naar een volwaardige oppositiepartij. Het concept federalisme werd meer en meer een dominant discours in het Vlaamse electorale veld, waardoor separatistisch nationalisme niet meer als noodzakelijk werd aanzien.

2.3 De Vlaamse Demokraten en de Volksunie

Een eerste zaak die moet worden gerecapituleerd, is het feit dat de sociaalfaminganten tijdens de derde Mars, deze op Antwerpen, definitief de opening hadden geforceerd naar de vraag hoe de klassieke taalstrijd, die ook werd onderschreven door de Volksunie, moest worden verruimd. De kwestie evolueerde dan ook naar de vraag hoe Vlaanderen het federalisme zou moeten invullen. Hetconcept federalisme dat ingang vond midden jaren '50, was nog steeds gebaseerd op de kijk dat staatsstructuren dermate moesten worden hervormd dat de communautaire taalproblematiek uit de weg werd geruimd. De sociaalfaminganten hadden in de geest van de tijd, de opkomst van nieuwlinkse initiatieven en het renardisme, het federalisme gelinkt aan het socio-economische vraagstuk. De werking van taal als socio-economisch en politiek machtsmiddel in een sociologisch kader werd geketend aan de eis tot antikapitalistische structuurhervormingen. Roosens was als het ware de rondlopende synthese van de nieuwlinkse herinterpretatie van de syndicalistische eis tot structuurhervormingen en de radicalisering van de niet-partijpolitieke Vlaamse Beweging op vlak van het streven naar vergaande autonomie van de gemeenschappen. Het is dan ook niet verwonderlijk dat met het overstijgen van oude vastgeroeste interpretatiekaders het instrumentarium en het paradigma van de interpretatie van maatschappelijke processen op die manier werden verruimd. De sociaalfaminganten en

nieuwlinkse organisaties stuurden aan op een open dialoog en zelfs nauwe samenwerking met de renardisten, opdat een gemeenschappelijke agenda kon worden gecreëerd. Brussel werd niet aanzien als vreemd gebied, een olievlek die moest worden ingedamd om de Vlaamse taalrechten te beschermen, maar eerder als een aloud socio-economisch zeer. De stad had eerder een actieve ingreep nodig om de leefbaarheid voor de Vlamingen te vrijwaren. De sociaalfaminganten waren dus ook een bepalende factor om de term federalisme te ontladen van oude vooroordelen.

In 1961 had de Volksunie weliswaar een electorale doorbraak kunnen forceren, maar het werd getekend door de klassieke vooroorlogse achterban, aangevuld met mensen die juist tussen de oude garde en de generatie van '58 vielen (Deconinck, Van der Elst, Jorissen). Voor een groot stuk was het te danken aan de VVB en het VABT dat de Vlaamse problematiek onder de aandacht kwam. De sociaalfaminganten waren protagonisten om een georganiseerd verzet te creëren, zij lagen deels aan de basis dat het Vlaamse middenveld zich kon scharen achter de Marsen; eveneens waren de vijf federale landdagen (1959 – 1963) onder leiding van Deconinck een belangrijke impuls om het concept federalisme ingang te laten vinden bij de grotere lagen van de bevolking. Roosens hield een referaat op het nationaal VVB-congres van '60 betreffende de socio-economische aspecten van de problemen in Brussel en de randgemeenten.⁷⁸ De sociaalfaminganten plaatsten de taalproblematiek buiten het traditionele kader, zij zorgden ervoor dat juist algemeen Vlaamse eisen prioritair werden.⁷⁹ Een verruiming van dat verzet, vertaald in een electoraal front tegen de traditionele partijpolitiek, die werd gekenmerkt door een schijnbaar eeuwig immobilisme om tot een aanvaardbaar vergelijk te komen, was dan ook een zeer logische zet. Ook is het nodig om duidelijk te stellen dat Roosens één van de eersten was die de verzuilde samenleving wilde openbreken. Begin jaren '60 was er een verhoogde activiteit van nieuwe organisaties en stromingen die een open dialoog wilden aangaan over verzuilde grenzen heen. Het Pennoen en De Maand waren ontmoetingsplaatsen bij uitstek (cf. infra). Ook het VABT stuurde in één van haar laatste acties in juli '64 nog een resolutie “Beroep op het Vlaamse volk” in het teken van verdere federalisering en een definitieve oplossing voor Brussel aan alle Vlaamse parlementsleden. Voor Roosens was een frontvorming met de Volksunie een alternatieve route om beweging te krijgen in het parlement.”*Er zijn op dit ogenblik tienduizenden Vlamingen, die steeds CVP of BSP hebben gestemd, doch die grondig mistevreden zijn over de politiek, gevoerd door hun partij. Zij willen ditmaal niet meer voor die partij stemmen. Doch de*

overgrote meerderheid van deze tienduizenden Vlamingen staat afkerig of zeer wantrouwig tegenover de Volksunie. Omdat de leiding van deze partij in handen is van een aantal mensen die er opnieuw een V.N.V. willen van maken, en daar willen de kiezers niet van weten."⁸⁰ Begin jaren '60 was de Volksunie niets meer dan een zweeppartij, het representeerde niet een klassieke parlementaire oppositie. Een deel van Het Pennoen onder leiding van Staf Verrept, mensen uit het VABT, de VVB en een deel van de Volksunie in het arrondissement Brussel steunden de Vlaamse Demokraten. Dit stond in schril contrast met de officiële houding van deze organisaties. Jan Olsen wenste niet rechtstreeks in de verwickelingen betrokken te geraken, maar ondersteunde wel in 1965 officieel het standpunt van Deconinck. Het officiële standpunt van de VVB was er eentje van neutraliteit. De Vlaamse Demokraten werden officieus meer dan voldoende gesteund door personaliteiten, maar officieel bewaarden de niet-partijpolitieke bewegingen in de confrontatie tussen de VD en de VU een afwachtende houding.

Het idee van een verruimingsoperatie met als speerpunt de sociaalflaminganten werd geconceptualiseerd eind 1963, een direct gevolg van het succes van de Mars op Antwerpen. In 1964 werd een eerste test gehouden:" *Bij de gemeenteraadsverkiezingen van 1964 weigerde Deconinck onder de naam VU op te komen en diende een eigen lijst in, "Brusselse Belangen". Hij noemde dit zelf een lokale uiting van de frontvorming die hij binnen de VU tot stand wilde brengen. Deconincks poging slaagde; hij werd met 5,02% verkozen tot Brussels gemeenteraadslid (tot 1970)*"⁸¹ De eerste poging om tot gemeenschappelijke lijst te komen mislukte in het voorjaar van 1964, waarbij Mark Grammens, hoofdredacteur van De Nieuwe, als contactpersoon fungeerde. In het najaar werd opnieuw alles op alles gezet om een Vlaams Front te creëren; de contacten en samenwerking bleven tussen de Brabantse Volksunie en de sociaalflaminganten bestaan, zelfs na de eerste onderhandelingsronde. De eerste poging tot samenwerking betrof geheel Vlaanderen, de tweede de kiesomschrijvingen Brussel en Brabant. De algemene slagzin van dit Vlaams Front voor de verkiezingen van 1965 was "Vlaams Front tegen grendelgrondwet". Deze slogan verwees naar het akkoord uit 1950 dat een Franstalige parlementaire meerderheid noodzakelijk maakte voor taalpolitieke problemen, en dat zou worden herzien in het voordeel van de franstalige zijde om meer mechanismen te voorzien die tot doel hadden eenzijdige Vlaamse beslissingen tot meer autonomie te verhinderen.⁸² Deze grendels, creatie van de partijpolitieke elite, maakten het idee van een partijpolitiek breekijzer mogelijk.⁸³

Algemeen partijsecretaris Jorissen sprak zich in februari '64 publiekelijk uit om een akkoord te bereiken; reeds enige jaren voordien zou Jorissen in "De Volksunie" zich uitspreken voor bepaalde structuurhervormingen naar aanleiding van het Links-initiatief "Manifest van Vlaamse socialisten" (december 1961). Hij sprak lovende woorden over concepten zoals de gedeeltelijke economische planning door de staat, actieve anticyclische overheidsinvesteringen en nationalisaties. Helaas zou blijken dat de Van der Elst, de traditionalistische garde en Schiltz geenszins van plan waren een dergelijke verruiming te accepteren. De redenen zijn legio:

1. Deconinck was een hinderpaal geworden op gebied van de Brusselse lijstvorming voor de verkiezingen van 1965. Van der Elst besloot om zelf op de eerste plaats te staan, hoewel hij in voorgaande verkiezingsperiode opkwam op de Antwerpse VU-lijst.⁸⁴ Zowel Jan Verroken als historicus Henk Cuypers⁸⁵ bevestigen deze primaire modus operandi van Van der Elst om de Vlaamse Demokraten buiten spel te zetten.
2. De kaderleden van het Brusselse arrondissement waren in hoofdzaak niet een Vlaamse Frontvorming ongenegen. Dit vormde een gevaar voor Van der Elst, die een nieuwe machtsfactor zou moeten dulden in zijn streven om het interne partijevenwicht te behouden. Ook buiten de Volksunie waren er verschillende organisaties en personen op lokaal vlak die duidelijk te vinden waren voor een frontvorming. In de tweede poging om tot een samenwerking te komen, had de arrondissementele raad VU-Brabant in oktober 1964 en begin 1965 zich autonoom uitgesproken voor samenwerking. De Vlaamse frontvorming "Volksunie Vlaamse Demokraten" werd duidelijk positief onthaald: in januari 1965 stemden 27 van de 45 van de raadsleden voor dit initiatief. De motie van goedkeuring werd kernachtig verwoord: "*Rekening houdend met de konkrete elektorale situatie en met de akute noodtoestand in Brabant, bevestigt het voorstel vervat in het manifest van 22 oktober 1964 tot gemeenschappelijke frontvorming alhier en zulks op grond van de beweegredenen en beginselen erin vermeld. Besluit dienvolgens, met het oog op voorlegging aan het hoofdbestuur ter bekrachtiging, in het arrondissement Brussel onder de naam "Volksunie Vlaamse Demokraten" een verkiezingskoalitie met gemeenschappelijke lijsten voor te dragen van de Volksunie met de groep zelfstandige Vlamingen onder leiding van de h.h. Bourgeois, Roosens en Verrept, in een geest van wederzijds en bestendig overleg en samenwerking.*"⁸⁶ In de meeste arrondissementen

buiten Brabant waren de Volksunieleden trouw aan de lijn Van der Elst; uitzonderingen waren onder andere de afdeling van Sint-Niklaas. Wel steunden flamingante organisaties zoals de Vlaamse Kern Aalst (VKA) de progressieve frontvorming in het maandblad PAL⁸⁷, alsook de Vlaamse Kring Lier.⁸⁸ De KVHV stond achter de VD en veroordeelde het opblazen van de onderhandelingen in februari 1965 door Van der Elst.⁸⁹ Lokale traditionele voormannen van de Vlaamse Beweging zoals Jan Ryckeboer te Mechelen, familie van Louis Ryckeboer, waren ook verbaasd over de negatieve houding van Van der Elst en spoorden hem aan het Vlaams Front als uiting van eenheid te aanvaarden, omwille van de reden dat alle participanten voorstander was van het federalisme.⁹⁰ Een andere lokale voorman Frans Lavaert te Kortrijk was een stuk korter in zijn betoog toen hij de afhandeling van de frontvorming in februari 1965 vernam: *”Slechts één vraag: zijn jullie gek aan het worden?”*⁹¹

3. Ideologisch was er een kloof ontstaan tussen de sociaalflaminganten en de rest van de partij. Deconinck aanzag de Vlaamse Demokraten als het breekijzer om andere ideologische stromingen te verenigen rond de Vlaamse eisen. Het was alleszins een goed moment: de taalgrenswet, taalwetten en Hertoginnedal toonden aan dat de spanningen tussen de twee gemeenschappen en tussen unitaristen en federalisten enorm waren. Deconinck wilde de tegenstelling polariseren om op die manier het unitarisme te versplinteren. Maar begin 1964 liet Van der Elst weten dat hij vond dat *“er in de Volksunie geen plaats was voor ‘socialisten’ zoals Verrept, net zomin als de partij er aan dacht met travaillisten samen te werken.”*⁹² Hij trachtte zijn eigen antipathie tegen de persoon Verrept te verbinden aan de opinie van de rechterzijde over Het Pennoen. Van der Elst stelde dat Het Pennoen ongeveer het meest gehate blad was in de Volksunie. De oproep van Verrept in Het Pennoen om korte metten te maken met de Nieuwe Orde-adepten (cf. infra) en zijn steun aan de zwarte bevolking tegen de Afrikaner-fascisten, werd door Van der Elst zeer zwaar aangerekend.⁹³ Tijdens de tweede onderhandelingsronde was een verkiesbare plaats voor Verrept blasfemie voor de rechterzijde. Tegelijk verklaarde Van der Elst dat Deconinck nooit echt een Vlaams-nationalist was geweest en dat hij daarom nooit kon aarden in de Volksunie. Zijn herdefiniëring van het federalisme door dit duidelijk in socio-economisch perspectief te plaatsen, was volgens Van der Elst noodlottig voor de Volksunie, en de

sociaalflaminganten moesten omwille van die reden gestopt worden. Ook ging Van der Elst niet akkoord met de visie van Deconinck dat de Mars op Antwerpen iets teweeg zou hebben gebracht in het ideologisch bewustzijn van buitenstaanders betreffende economische materies. Voor Deconinck was Brabant de frontlijn waaruit het nieuwe inzicht was gegroeid. De sociaalflaminganten konden de mensen, die dagdagelijks werden geconfronteerd met de verfransing, helpen hun taal-culturele en politiek-bestuurlijke strijd te vertalen in een totaalbeeld, waarbij deze strijd werd verruimd naar een complete ontvoogdingsstrijd. De Volksunie-formule was in deze strijd te verouderd, te eng, en kon daarom ook niet de oude vooroordelen van zich afschudden.⁹⁴

4. De gerichte aanval van de rechterzijde op de Vlaamse Democraten is een belangrijk element om te verklaren waarom de verruiming mislukte. Dietschland-Europa en 't Pallieterke beschouwden hen niet als deel van de traditie van de Vlaamse Beweging. Dit was evenwel niet nieuw. Reeds tijdens de Mars op Antwerpen organiseerde 't Pallieterke een perscampagne om de sociaalflamingantische personaliteiten van de Mars af te beelden als communistische infiltranten. Eveneens waren er incidenten tussen neofascisten, onder leiding van Dillen, en linkse leden, doordat er provocatief leuzen werden geroepen om het Afrikaner Apartheidsregime te steunen.⁹⁵ De VU-afdeling in Boom, een cluster van traditionele figuren, kon niet verkroppen dat Roosens werd betrokken in besprekingen met de Volksunie: *"Wij staan er gewoon versteld van dat sommigen in het hoofdbestuur van de partij schijnen vergeten te zijn wat bijvoorbeeld de genaamde Roosens destijds openlijk, en naar het blijkt, zelfs méér dan eens, verklaarde: "VOLKSUNIE? KEN IK NIET!"*⁹⁶ Deze brief verzonden aan het centrale bestuur is een mooi exemplaar van heksenjacht op de sociaalflaminganten.
5. Van der Elst verhinderde dat in 1964 een Vlaams-federale landdag werd gehouden, nominaal een initiatief van de Volksunie maar in wezen het troetelkind van Deconinck. De laatste landdag op 9 juni 1963 werd gekenmerkt door een boycot van de rechterzijde van de Volksunie en hevige kritiek door de kaderleden betreffende de ideologische programmatie: sociaalflamingantische thema's werden aangesneden. Er was ook ruzie over de locatie van de landdag in de gemeente Wemmel: Deconinck wilde de verfransing van deze gemeente aankarten; in deze randgemeente was ondertussen al haast de helft van de bevolking franssprekend als een gevolg van grondspeculatie. Het FDF was paraat

- om amok te maken en trachtte de landdag te verhinderen. De VU wilde het scenario vermijden.
6. De concurrentie op ideologisch vlak tussen Van der Elst, de rechterzijde en de sociaalfaminganten had ook te maken met de geografische sterkte van sommige Volksunie-afdelingen. Deconinck schreef dat de progressieve voorhoede niet toevallig te vinden was in Brabant: *Het is nu eenmaal zo dat de Vlaamse strijd in Brabant door de nood zelf tot een rechtstreekse dynamische aanpak noopt terwijl de andere provincies minder gekonfronteert met die nood meer in het slop van een traditioneel en romantisch taalflamingantisme en van een typische “zweeppartij” blijven steken. De algemene Volksunie beheerst door de geest van Gent en Antwerpen heeft de Brabantse ontwikkeling nooit aanvaard. Maar in Limburg en West-Vlaanderen waar de Volksunie weinig betekent, wordt elk kompromis bij voorbaat aangenomen om van de grond te komen. Slechts schoorvoetend werd in Brabant een bondgenootschap gesloten dat men in de praktijk heeft willen uithollen tot een verruimde Volksunielijst.*⁹⁷
 7. Van der Elst zou tijdens de tweede onderhandelingsronde beweren dat de meeste Volksunie-arrondissementen gekant waren tegen onderhandelingen. De Vlaamse Democraten bevestigden dat er een enorme kloof bestond tussen de Volksunie Brabant en deze van Gent en Antwerpen. Dispuut was er tussen de verschillende groepen rond volgende concrete materies: de NATO, verhouding tot de Sovjet-Unie, DDR en Zuid-Afrika. Terwijl de sociaalfaminganten gekant waren tegen het westerse imperialisme en voorstander waren om de USSR en DDR te behandelen als volwaardige landen, zou de Volksunie met het virulent anticommunisme enorm amok maken over die houding; ook mag niet worden vergeten dat de oude garde van de rechterzijde twintig jaar eerder de VNV-achterban mobiliseerde om zich te laten afslachten aan het Oostfront voor nazibelangen. De sympathie uit die hoek voor de Afrikanerbeweging was tevens een twistpunt.⁹⁸
 8. De toegevoegde waarde van een dergelijk front was in de ogen van Van der Elst nihil te noemen. Het Vlaamse publiek zou zich niet meer laten overtuigen door een Vlaams front dan door de Volksunie, vermits Roosens en Verrept werden geïdentificeerd als radicale federalisten. Deze radicale houding werd, aldus Van der Elst, sowieso gelijkgesteld aan de Volksunie, waardoor nieuwe electorale kansen onbestaande waren. Het CVP-publiek zou

zich niet aangesproken voelen en de participanten in sociaalflamingantische acties waren Volksunie-kiezers. De formule van een coalitie, een kartel, was voor Van der Elst om die reden niet wenselijk. Het zou volgens hem inhouden dat werd verondersteld dat er twee gelijkwaardige partners bestonden die volledig zelfstandig bleven, en die na een verkiezing een eigen weg opgingen. De oproep van eenheid door de sociaalflaminganten (cf. infra) werd door Van der Elst bekeken als boerenbedrog, alleen de Volksunie kon een eenheid creëren. Een gemeenschappelijk programma, een gemeenschappelijke parlementaire actie, een gemeenschappelijke partij en het alleenrecht van de Volksunie-leiding om te beslissen over de kieslijsten buiten Brabant zijn voor hem *conditio sine qua non*.⁹⁹ Voornamelijk punt 1 en punt 3 waren totaal niet verenigbaar met de eisen van de sociaalflaminganten, en dat al sinds het prille begin.

9. Uit de zeldzame bewijsstukken betreffende de houding van de VVB, althans in het Brusselse, bleek dat Roosens een vrij platform kreeg om zijn visie uiteen te kunnen zetten. Zo kon hij op 22 januari 1965 in Anderlecht als enige spreker een VVB-avond voorzitten om de Brusselse electorale situatie te verduidelijken. Er was een partiële steun voor het Vlaams Front, maar er was ook een tendens die tegelijk de Volksunie bekeek als ondemocratisch maar tevens de VD afdeed als een groep die zich alleen bekommerde om een zitje in het parlement. “De slag der gulden zetels” werd de zaak op een schalkse manier genoemd.¹⁰⁰ In combinatie met de semi-verdoken steun van Daels en het gerommel in de eerste onderhandelingsronde met Coppieters, was het uitblijven van officiële steunbetuigingen aan de Volksunie voor Van der Elst een relatief gevaarlijke zaak.
10. Van der Elst had zich altijd negatief uitgelaten over de wallinganten. Roosens en Verrept daarentegen lieten alleen maar positieve signalen uitstralen over het renardisme in onder meer een artikel van De Standaard op 5 januari 1961, alsook stelden zij tijdens het verzet tegen de Eenheidswet dat een samenwerking met de Luikse broeders niet onmogelijk was. Roosens zou enkele jaren later zelfs een groots opgezet debat voeren met de syndicalistische voorman Yerna. Van der Elst aanschouwde dit als potentieel bedreigend voor zijn partij.

Tijdens de eerste onderhandelingspoging was er een samenwerkingsverband tussen Verrept en de jonge leeuw Coppieters, actief in het milieu van De Nieuwe Linie en voorzitter van de VVB (1957 – 1963). Hij was bij de sociaalfaminganten een vriend aan huis en zou het pluralisme in de Volksunie verdedigen. Hij stelde in samenspraak met Verrept een memorandum op die ter discussie moest worden gelegd in de Volksunie. Het memorandum (cf. infra) was een eerste voorzet voor het latere programma van het Vlaams Front in de verkiezingen van 1965.¹⁰¹ Een maand na de start van de onderhandelingen sprong Roosens aan boord als onderhandelaar, en in de Volksunie profileerden Deconinck en Wouters. zich als onderhandelaars Het idee van een Vlaams Front werd in de eerste onderhandelingsronde begrepen als een samenwerking tussen de Volksunie, de partij die onomwonden streed voor federalisme, en personen die zich niet wilden confirmeren aan een interne partijlijn. Het sociaalfamingantisme zou door het volgen van deze partijlijn in de marge belanden, dus was het precair dat de ideologische standpunten op socio-economisch vlak konden worden behouden. De facto waren deze standpunten moeilijk te vereenzelvigen met de evolutie van de Volksunie met betrekking tot socio-economische aspecten. De sociaalfaminganten wensten een duidelijke inhoud te geven aan de vage termen “volkswelvaart” en “economische democratie”. De sociaalfaminganten wilden het eisenpakket van de derde Mars uitbouwen op electoraal niveau: “structuurhervormingen” en “federalisme” waren concepten die niet konden worden genegeerd. De term “economische democratie” kreeg een grotere inhoud, wat ook bleek in het voornoemde manifest: *“beschikt [...] organisatorische mogelijkheden en haar samenstelling is van die aard, dat ze een zeer sterke aantrekkingskracht kan uitoefenen, zowel op de betogersmassa’s van de twee marsen op Brussel als van de betoging te Antwerpen en eveneens daarbuiten. Het programma van de betoging te Antwerpen wordt door de groep als bindend beschouwd, zowel in de formulering als naar de inhoud. Dat programma steunt op drie grondbeginselen: federalisme, economische democratie en het doorbreken van de levensbeschouwelijke verzuilingsopvattingen die ook en zelfs vooral niet traditionale vlaamsgezinden tot een sociaal geörienteerd flamingantisme kunnen brengen.”*¹⁰²

Het was duidelijk dat tijdens de eerste onderhandelingsronde (februari-maart 1964) Van der Elst steun zocht bij de rechterzijde om de besloten onderhandelingen te kunnen saboteren. In de eerste onderhandelingsronde was het voornamelijk Wouters die duidelijk een veto stelde tegenover enige samenwerking op Vlaams niveau. Verrept trachtte deze oppositie te kalmeren door te

stellen dat er geen sprake was van een nieuwe partijpolitieke formatie, de sociaalfaminganten waren eerder een onafhankelijke groep personen. Tijdens de tweede onderhandelingsronde escaleerde de zaak. Cuypers spreekt over een pamflettenoorlog, gevoerd over de partijgrenzen heen. Dietschland-Europa en 't Pallieterke waren de spreekbuis van de rechterzijde, de Vlaamse Demokraten konden rekenen op de steun van De Nieuwe, Het Pennoen, Kijk Zelf, Links en zelfs De Rode Vaan; de studentenvereniging Vlaams Nationale Studenten Unie (VNSU) verklaarde zich akkoord met de frontvorming. Het blad "Recht en Plicht" van het Algemeen Vlaams Vakverbond (AVV) werd door Deconinck gebruikt als onbevooroordeeld platform om enkele malen te berichten over de voortgang van de onderhandelingen. Verrept kon een samenwerking met het Komitee der Randgemeenten bewerkstelligen door een speciaal Het Pennoen-nummer te wijden aan de Brusselse problematiek met bijdragen van de plaatselijke comités (cf. infra). De Vlaamse Demokraten spijkerharde garanties gevraagd nadat ze in de eerste fase buitenspel werden gezet, doordat de besprekingen intern gebeurden zonder ruggespraak van de militanten in de Vlaamse Beweging. De sociaalfaminganten besloten een nieuwe ronde af te dwingen en deze wel in een wisselwerking met de publieke opinie te voeren. Het succes van de lijst "Brusselse Belangen" tijdens de gemeenteraadsverkiezingen in oktober 1964 (cf. supra) was een duidelijke zet om Van der Elst ertoe te bewegen het spel eerlijk te spelen. Vervolgens werd in dezelfde maand het manifest van de Vlaamse Demokraten voorgesteld aan de pers. *"De gemeenteraadsverkiezingen van 11 oktober 1964 brachten dus de verkiezing mee van Daniël Deconinck op de Vlaamse frontlijst in Brussel. Het ogenblik was rijp voor een nieuwe poging tot frontvorming met het oog op de parlementsverkiezingen. Verrept getuigt dat nu voor een andere tactiek werd gekozen. Het creëren van voldongen feiten. Wetende dat gesprekken met Frans Van der Elst en andere conservatieve leiders van de Volksunie niets zouden uithalen, besloten zij de strijd "hard tegen hard" te spelen. Op 22 oktober 1964 kondigden Bourgeois, Roosens en Verrept enerzijds en VU-kamerlid Deconinck anderzijds, op een persconferentie de oprichting aan van het "Vlaams eenheidsfront" in Brabant. De Vlaamse Demokraten waren geboren."*¹⁰³

Dit manifest werd uitgegeven met een persconferentie waarin werd gemeld dat er een akkoord was tussen de Brusselse Volksunie en de Vlaamse Demokraten om met een eenheidsinitiatief naar de verkiezingen te trekken; de sociaalfaminganten zouden geenszins opgaan in de VU-partijstructuren. Van der Elst beweerde dat Deconinck geen mandaat had om het Vlaams Front als bestaande te verklaren, en later zou hij ook stellen dat sancties als gevolg van procedurefouten

gerechtvaardigd waren. Het gevolg was alvast dat de “pamflettenoorlog” een tweede ronde zou kennen tussen het principiële akkoord van 9 januari en het ultimatum van 13 februari als antwoord op dit manifest.¹⁰⁴

Tijdens de eerste onderhandelingsronde werd een memorandum opgesteld door de sociaalfaminganten in samenwerking met Coppieters en Jorissen, gericht aan Van der Elst en Wouters om te dienen als discussiematerie over de modus operandi van de samenwerking. Terwijl Van der Elst eiste dat alles binnen de Volksunie zou plaatsvinden, was het standpunt van Roosens’ groep geheel anders: programmatisch zou er een zelfstandigheid zijn met een eigen visie op de Vlaamse Beweging, nieuwe partijorganen waren overbodig, maar er werd wel aangedrongen op een informele groepsvorming om de verkiezingsvoorbereidingen te stroomlijnen. De verkozenen zouden één fractie in het parlement vormen, de socio-economische partijlijn mocht niet vallen onder de partijtucht en het sociaalfamingantisme verkreeg een informele erkenning als substroming van de partij.¹⁰⁵

De rol van Coppieters bleek cruciaal te zijn, want na zijn terugtrekking uit de eerste onderhandelingsronde verbrak de VU tijdelijk de contacten. De goede band tussen Verrept en Coppieters zou geenszins schade oplopen door de pressie van Van der Elst, maar de precieze reden voor de terugtrekking van Coppieters is moeilijk te bepalen. Van der Elst zou beweren dat Coppieters achterdochtig zou zijn geworden van de motieven van de sociaalfaminganten, die Van der Elst zelf bestempelde als “niet zeer eerlijk”¹⁰⁶. Roger Bourgeois vermoedde alvast dat een parlementair mandaat werd beloofd als wederdienst, wat chronologisch blijkt te kloppen met zijn lidmaatschap van de Volksunie; eveneens valt er te lezen in de correspondentie van Van der Elst aan andere Vlaamse Beweegers dat hij persoonlijk Coppieters had kunnen overtuigen om de kant van de Volksunie te kiezen.¹⁰⁷ Meer nog, na de onderhandelingen zou Coppieters, aldus Van der Elst, volledig de kant van de VU-partijlijn hebben gekozen: “[...] Coppieters heeft sedertdien herhaaldelijk gewaarschuwd, alsdus in een rede te Gent op zondag 15 november ll.”¹⁰⁸ Dat het voor Coppieters menens was dat hij de linkse deur toesloeg, kon worden waargenomen door zijn eigen ideologische partijpolitieke positie: “[...] Coppieters beweerde destijds dat hij het KWB-manifest [linkerzijde van het ACV, auteur] “met zijn twee handen en met zijn eigen bloed onderschreef” (Redevoering te Diksmuide bij de 11 juli-viering 1964). Maar enkele maanden

*later, in volle kiesstrijd, zei hij te Aalst (2-4-1965) dat” het toch aan een kleine partij, de nationalistische, niet toekwam om ivm de economische democratie de kanstanjes uit het vuur te halen”.*¹⁰⁹ In het partijblad De Volksunie op 16 januari ‘65 schreef Coppieters in zeer vage bewoordingen de officiële partijversie: *”Ik was tot voor korte tijd de mening toegedaan, dat het politiek Vlaams front breder moest zijn dan de bestaande VU en dat deze partij moest kunnen opgaan in ’n nieuwere formatie. Van zohaast ik er mij echter van bewust werd, dat het verdwijnen of versmelten van de VU alleen maar verwarring en verdeeldheid ging zaaien bij de honderduizenden “marsjeerders” [derde Mars, auteur] en hun verwanten, en aldus de frontvorming tegen de grondwettelijke “afgrenzing” onzer volkskracht in gevaar ging brengen, heb ik, zonder pretenties en zonder eisen, mijn diensten aangeboden.”*¹¹⁰

Schiltz werd tijdens de tweede onderhandelingpoging door Van der Elst de vuurlinie ingestuurd, een commissie werd gecreëerd om eventuele breuken in de partij te voorkomen en de Vlaamse Democraten zo elegant mogelijk uit de partij te zetten: *”[...] Schiltz voor de leeuwen gegooid. Een groepje Vlaamse Democraten, die in Brabant een Vlaams front wilden vormen en de Volksunie in een meer sociaal-economische richting sturen, manifesteert zich steeds sterker. Binnen de Volksunie stuit dat op weerstand van de oudere garde: Brauns, Van der Paal en Wouters, en de meer extreme groepen zoals Were Di en de Vlaamse Militanten Orde. Onder voorzitterschap van Hugo Schiltz wordt een onderhandelingscommissie opgericht om een eventuele afscheuring te voorkomen.”*¹¹¹ In wezen was alleen Jorissen voorstander van een open dialoog en een eventuele frontvorming, Deconinck moest vechten tegen het verbond tussen Wouters, Van der Elst en Schiltz, terwijl Dillens stoottroepen olie op het vuur goten. Van der Elst bevestigde nogmaals zijn afkeer van een frontvorming door eind 1964 aan zijn hoogste mandatarissen het verhaal te verkopen dat de sociaalflaminganten reeds tijdens en na het Congres te Mechelen een putsch wilden plegen; Schiltz zou later beweren dat die putsch tijdens de tweede onderhandelingsperiode aan de gang was (cf. infra). De bouite waarheid was dat er nooit sprake was geweest van een putsch. Zo schreef Van der Elst over Jorissen en companen: *”In de loop van de maand januari 1964 werd de heer Rudi Vander Paal [een exponent van de harde rechtse lijn, auteur] uitgenodigd op een samenkomst te Brussel, waar Mark Grammens, in het bijzijn van Deconinck en Jorissen, zijn medewerking vroeg voor een putsch, die er moest toe leiden de meeste huidige gekozenen van de Volksunie te likwideren. Vander Paal bevestigde dit op een*

vertrouwelijke samenkomst in bijzijn van meerdere getuigen."¹¹² Jorissen werd door Schiltz afgeschilderd als ideologisch onstabiel, en dankte alleen zijn plaats in de partij aan Van der Elst die hem een hand boven het hoofd hield; jaren nadien werd er in Volksuniepublicaties met geen woord gerept over de rol van Jorissen. De ideologische instabiliteit van Jorissen bleek alvast te kloppen met de officiële historiografie in de NEVB: Jorissen zou enkele jaren later een exponent zijn van de rechts-conservatieve oppositie tegen de centrumgroep.¹¹³

Het maandblad *Kijk Zelf*¹¹⁴ onder de hoede van Deconinck speelde in deze fase een belangrijke rol: het blad was de beste publieke bron om te weten wie er openlijk de Vlaamse Democraten steunde. Een maand voor het definitieve afspringen van de onderhandelingen sprak Jorissen in *Kijk Zelf* openlijk voor een nieuwe massapartij: de electorale vijver binnen de klassieke klassenoriëntatie van de Volksunie moest worden opengebroken om de arbeiders te kunnen aanspreken. Jorissen trachtte duidelijk de kleine veranderingen in ideologische accenten, geconceptualiseerd in de congresstukken van 1962 - 1963 (cf. supra), te gebruiken als herkenningspunt voor de andere Volksunie-leden. Jorissen aanzag de mogelijkheid tot electorale omwenteling, gefundeerd in de resultaten van de laatste gemeenteraadsverkiezingen waarbij de lijst van Deconinck groot succes had geboekt. *“Wij zijn ervan overtuigd dat mits een handige aanpak de Volksunie over ’n nieuwe periode van 10 jaar kan uitgroeien tot een massapartij met de grootte van de Vlaamse BSP of van de Vlaamse CVP. We vertrekken van de hypothese dat de unitaristische machten [...] de Vlaamse parlementariërs in de eenheidspartijen zullen verplichten de voorrechten van de franstaligen te beschermen. [...] hoe kwetsbaar en weerloos de Vlaamse keurpolitici die van hen hun mandaat en hun voordelen moeten krijgen.”*¹¹⁵ Ook Jorissen verwees naar de veranderende klassenstructuren van de Vlaamse maatschappij. Enkele personen binnen de Volksuniegeleerden waren zich terdege bewust van het feit dat een travaillistisch alternatief potten kon breken. Jorissen vond dat de band tussen de arbeidersklasse en middenklasse moest worden aangehaald: *“De ontvoogding van een volk gaat nu altijd langs de factor van de ontwikkeling en van de bewustwording. [...] Volksunie de meerderheid van haar stemmen haalt bij de ambtenaren, de bedienden en uit de intellektueel vrije beroepen.”*¹¹⁶ De veranderingen in de structuren van het verzuilde middenveld zou maar verwezenlijkt kunnen worden door deze nieuwe klassenalliantie, en dan meerbepaald door de voorhoede van de nieuwe generatie van hoogopgeleiden. De Mars op Antwerpen was een duidelijk symptoom. De middenstand en de

boerenstand, belangrijke factoren in de klassenstrijd van maatschappijen die nog niet volledig doordrongen zijn door de moderniteit, kregen te maken met een kwantitatieve uitholling en werden bedreigd door proletarisering. Jorissen stelde de contradicties in de klassenstructuur gelijk aan de problemen tussen gemeenschappen. De oude vakverenigingen en sociaal-democratische partijen waren voor hem geen optie om oplossingen te vinden, vermits deze intern werden overvleugeld door de Franstalige fractie en in politieke context waren zij geketend aan het Brussels-Waals kapitaal. De invloed van de sociologische invalshoek van de generatie van '58 was tastbaar. Jorissen schreef een opvallend radicale kritiek: *”Het arbeidersvraagstuk is in de eerste plaats een vraagstuk van industrialisering dat door de Walen en door het Waals-Brussels grootkapitaal afgeremd en tegengewerkt wordt. Het Vlaams industrialisatieproces moet dus bevorderd worden door een groeiende en Vlaamse partij.”*¹¹⁷ Deze visie herhaalde Jorissen op het Zangfeest van het ANZ op 24 mei 1964 te Antwerpen.¹¹⁸

Het oktober-manifest van de Vlaamse Demokraten (cf. supra) werd ook mede opgesteld door Jorissen, vermits hij wilde verhinderen dat Deconinck monddood zou worden gemaakt tijdens de tweede onderhandelingspoging. Het manifest bezat een verband tussen de verwijzing naar het komende verkiezingsprogramma van het Vlaams Front (Hertoginnedal en de aanval op partijpolitieke elite), de opmerking dat de Volksunie op zichzelf maar een zweeppartij zou blijven. Het manifest zorgde voor heel wat verwarring onder de flamingante gelederen, en plaatste de Vlaamse Demokraten maandenlang onder de aandacht. Van der Elst legde onmiddellijk na die conferentie een verklaring af dat de Volksunie zich niet gebonden voelde aan de afspraken en dat het optreden van Deconinck en de kaderleden van het Brusselse arrondissement geenszins de visie vertolkten van de partij. Het manifest werd wel ondertekend door alle bestuurleden van de Volksunie Brussel. Een week later schreef Jorissen in *De Nieuwe* dat alle ruzies berustten op een ogenschijnlijk misverstand. Het was alvast een briljante zet om de Volksunie opnieuw rond de tafel te krijgen.

Een ander bemiddelend figuur buiten de Volksunie was Mark Grammens. Hij trachtte tijdens de eerste onderhandelingsperiode een onderhoud te verkrijgen tussen Verrept, Coppieters, Jorissen, Van der Elst en hemzelve. Dit gebeurde op 14 februari 1964. Zo vermeldde Van der Elst: *”Deze personen dienden zich aan als de woordvoerders van een “groep” en wensten met de Volksunie*

*te onderhandelen over de vorming van een “verkiezingskartel.”*¹¹⁹ Een tweede ontmoeting door toedoen van Grammens vond plaats op 3 maart 1964, ditmaal tussen Roosens, Deconinck, Jorissen, Wouters, Van der Elst en hemzelve. Grammens had nauw contact met de sociaalfaminganten, doordat na de overname van De Vlaamse Linie het blad De Nieuwe zou dienen als een tribune voor de Vlaamse Demokraten. Ook werd De Nieuwe door de sociaalfaminganten met veel bijval onthaald als een verdere evolutie naar een pluralisme binnen het Vlaamsnationalisme; Grammens kreeg uitgebreid de mogelijkheid om zijn project te kunnen verdedigen in Kijk Zelf.

Naast de bekende bladen Kijk Zelf, De Nieuwe en Het Pennoen was er het blad “De Klauwaert” onder leiding van het VU-lid Ferninand Alpaerts. Na de verkiezingen werd Alpaerts actief in de Vlaamse Demokraten, en stond bekend als hevig aanhanger van Rudi Dutschke. De Klauwaert was een emanatie van een kleine groep Volksuniemilitanten die de ontwikkelingen in Brabant wilden ondersteunen door de Volksunie en Vlaamse Beweging in Antwerpen in te lichten over de ontwikkelingen van de Vlaamse Frontvorming. Het is niet duidelijk wie er allemaal in contact stond met Alpaerts, maar alvast kan er worden gesteld dat Verrept en Alpaerts een hartelijke relatie hadden. Alpaerts zou hem volgen na de verkiezingen naar de Vlaamse Demokraten, waarna “De Klauwaert” werd overgenomen door het partijblad Richting. Historicus Henk Cuypers beschrijft het blad als de sociaalfamingantische tegenhanger van Dietsland-Europa met openlijke steun aan de Vlaamse Demokraten in de tweede onderhandelingsronde.¹²⁰ In juli 1965 verscheen het laatste nummer, geplaagd door financiële problemen.

Het VABT speelde een verzoenende rol; Paul Daels, redactielid van Het Pennoen en actief in het VABT, ondersteunde in de eerste fase het duo Coppieters-Verrept. Bij de tweede onderhandelingspoging was het Daels die Roosens hielp Amter als consensusfiguur op de gemeenschappelijke verkiezingslijst te plaatsen, toen bleek dat de Volksunie niet akkoord ging met het eerste voorstel. Zeker is dat in juli 1964 partijpolitieke zaken werden besproken tussen Amter, Daels, Roosens en Robert Vandezande (VVB, VABT, kabinetsattaché bij minister Gaston Eyskens tussen 1958 en 1961) toen men beraadslaagde over Amters mandaat in het VABT. De nieuwe poging om het VABT te reanimeren in het najaar van '64 werd door de partijpolitieke ontwikkelingen vroegtijdig gestopt. Niettemin waren op dat vlak nog samenkomsten en gesloten

vergaderingen tussen Roosens, Daels en Amter.¹²¹ Deze gesprekken en vergaderingen moeten in direct verband worden gezien met het oog op Van der Elst op de confrontatie met Van der Elst.

Schiltz trachtte op 9 januari 1965 de Vlaamse Demokraten te paaien door een vaag beginselakkoord te aanvaarden, maar toonde zich weigerachtig over enige concrete inhoud qua ideologische en praktisch-electorale implicaties. De pre-electorale akkoorden tussen de Vlaamse Demokraten en de Volksunie-Brabant (cf. supra) werden telkens opnieuw aangevallen: de goedkeuring over de lijstvorming werd door het centrale bestuur betwist, waardoor enige verdere vooruitgang onmogelijk was. De principiële schikking tussen alle betrokken organen en personen met betrekking tot een samenwerking bleek wel voldoende te zijn om tussen 9 januari en 14 februari campagne te voeren, affiches met de gemeenschappelijke naam te plakken, overlegstructuren uit te bouwen, etc... De geplande zet van Van der Elst om de opbouw van de frontvorming te saboteren, was voor Verrept een staaltje van onvervalst dogmatisch en sektair denken. Het idee van een zuivere “zweeppartij” keurde hij af. Op 15 februari zou Leo Wouters in De Gazet van Antwerpen zelfs het principiële akkoord omschrijven als niet-bindend voor de partij, en ontkende dat er enige substantiële afspraken waren qua lijstvorming.

Midden februari 1965, na het afspringen van de onderhandelingen, stuurde Schiltz een confidentiële brief naar Roosens, waaruit bleek dat deze twee heren geen vreemden voor elkaar waren. Uit de structuur van de gegeven voorstelling van Schiltz bleek dat het overleg tussen alle protagonisten van de Vlaamse Demokraten en de Volksunie sinds eind 1964 aan de gang was. Schiltz vertelde in een persoonlijke brief van 16 februari aan Roosens dat hij het jammer vond dat de Vlaamse Demokraten het VU-ultimatum van 13 februari (cf. infra) hadden verworpen, en dat dit ultimatum juist de bedoeling had aan te tonen dat de Volksunie juist wel gewonnen was voor een Frontvorming. *“De niet-aanvaarding ervan heeft allen die er kennis van kregen overigens met verstomming geslagen. De wijze waarop deze niet-aanvaarding publiek werd gemotiveerd, heeft verder haast alle goede wil die geduldig was opgebouwd, vernield. Als staaltje van psychologische oorlogsvoering was het geslaagd. Als methode in de Vlaamse beweging eerder jammerlijk. Het heeft mij [Hugo Schiltz, auteur] werkelijk diep gekwetst. In de politiek mag men nooit wanhopen. Wanneer echter op dit ogenblik in Vlaanderen niet voldoende beheersing, edelmoedigheid en soepelheid aan de dag kan gelegd worden om met alle overtuigde federalisten*

Front te vormen, dan leveren wij eens te meer een bewijs van onze politieke onrijpheid.”¹²² De afwijzing van het ultimatum werd geformuleerd als zijnde het onvermogen van Roosens om eerbied voor alle schakeringen in de Volksunie te tonen; Roosens werd door Schiltz beschuldigd geen vereniging van krachten na te streven, vermits hij van geen geleidelijke overgang wilde weten. *“Er staan blijkbaar mensen rondom U die de politiek slechts in termen van machtsverhoudingen, clans en likwidatie kunnen zien (en ik wens dit niet te laten interpreteren als een verdediging van Braunsen of andere brulapen van dat slag). Dat euvel heeft het arrondissement Brussel de laatste jaren fel geteisterd. Thans bestond er een kans om door grotere groei tot meer evenwicht te komen. Het resultaat zal een steriele en misdadige broederstrijd zijn, die elders in het Vlaamse land met niet-begrijpende ontmoediging zal geobserveerd worden.*”¹²³ Deze versie van de feiten zou maar gedeeltelijk worden teruggevonden in latere werken van en over Schiltz en de Volksunie; Schiltz bleef later bij zijn standpunt dat het Front mogelijk was, maar vergat de Volksunie-manoeuvres te vermelden. In het boek “Monologen met Hugo Schiltz” pleitte Schiltz zichzelf helemaal vrij van elke verdachtmaking. Deze post factum-voorstelling van de feiten kan worden weerlegd:

1. Schiltz gaf eerlijk toe, en dat is gezien zijn conflict met Van der Elst in de jaren 1970 voorspelbaar, dat hij persoonlijk door de voorzitter werd aangeduid om deze groep onschadelijk te maken en de reputatie van de sociaalfaminganten te beschadigen om op die manier geen aanhang te verliezen in de Vlaamse Beweging. *“Ik raakte bij de zaak betrokken door een machiavellistische zet van Van der Elst, die mij aanduidde om de onderhandelingen met de Vlaamse Democraten te voeren. [...] Anderzijds was hij sluw genoeg om te beseffen wat een aartsmoelijk dossier het was. Wanneer het misliep, kon hij de verantwoordelijkheid op mij afwentelen.*”¹²⁴ In het achterhoofd moet zeker worden onthouden dat voor de start van een onderhandelingscommissie onder leiding van Schiltz er al op 31 oktober 1964 een bestuursmotie werd goedgekeurd die elke partijvorming naast de Volksunie veroordeelde. Een staaltje van zijn geslepenheid was dat in de bestuursvergadering van de Volksunie op 20 februari 1965 na het uiteindelijke mislukken van de onderhandelingen, hij inging tegen de rechterzijde onder leiding van Dillen en Wouters, die onomwonden de excommunicatie van Deconinck eisten, om voor te stellen Deconinck *“dermate te manevreren dat hij zelf overloopt [...].”*¹²⁵

2. De sociaalflaminganten, en specifiek Bourgeois en Roosens, werden door hem beschouwd als megalomanen die uitwaren op persoonlijke machtsverwerving. Schiltz beschuldigde Roosens ervan een putsch te plegen binnen de Volksunie. Deze beschuldiging valt totaal niet te bewijzen, vermits in de briefwisseling tussen Schiltz en Roosens duidelijk bleek dat Schiltz beseftte dat hij in een dominante positie zat. Anderzijds had Roosens in voorgaande periode meer dan genoeg opportuniteiten gehad om zijn gewicht in de Vlaamse Beweging partijpolitiek te verzilveren met een mandaat. Als één ding duidelijk was in de politieke handel en wandel van Roosens, dan was het wel dat hij geenszins geïnteresseerd was om in het wespennest van de traditionele partijpolitiek te treden. Roosens kon zijn reputatie als ongebonden activist en onderbouwd theoreticus omlijsten met gouden franjes. Desalniettemin sprak Schiltz over Roosens alsof deze laatste Che Guevara zelve was: “[...] *mensen die met megalomane ideeën rondliepen. [...] Pas achteraf beseftte ik dat een aantal van die mensen binnen de Volksunie een putsch wilden plegen. [...] Verrept en Deconinck niet, dat waren de idealisten van het gezelschap. Maar bij Roosens en Bourgeois was het duidelijk. Zij hebben Deconinck, die bij de gemeenteraadsverkiezingen in Brussel met zijn Vlaamse lijst een goed resultaat had geboekt, gebruikt om hun eigen macht te vergroten. Zij hebben hem zelfs de ledenfiches van de partij doen stelen om mensen te ronselen.*”¹²⁶ Deze versie moet worden verwezen naar het rijk der fabelen. Henk Cuypers heeft veldwerk over deze kwestie verricht en zijn bevindingen in Meervoud gepubliceerd. Cuypers kon op de medewerking rekenen van zowel Deconinck als Olsen (Het Pennoen), en nergens bleek dat Roosens Deconinck zijn wil had opgelegd. Eerder is het onweerlegbaar te stellen dat Deconinck en Roosens na de Mars op Antwerpen gewoonweg tot hetzelfde besluit waren gekomen. In Het Pennoen kwam Deconinck tot de vaststelling dat hij een persoonlijk conflict zou moeten uitvechten met Van der Elst omwille van het kopmanschap op de Brusselse kieslijst (cf. supra). Ook in de karakterbeschrijving gegeven door Jan Verroken, een buitenstaander en dus niet in staat om te weten wat er in de interne onderhandelingen werd afgesproken vermits hij tot de christen-democratische concurrent behoorde, affirmeerde hij duidelijk het beeld dat Deconinck een ijzeren wil had om zijn eigen standpunt uit te dragen.¹²⁷ Roosens kon hem hierin niet of nauwelijks beïnvloeden. Echter had protagonist Verrept altijd gehamerd op het feit dat deze gebeurtenissen niet mochten gereduceerd worden tot louter een

krachtmeting tussen enkele figuren die elkaar niet konden luchten.¹²⁸ Van der Elst had zijn opponenten geëlimineerd, Schiltz kreeg promotie en had de rechterzijde, die handelde uit ideologisch extremisme, geholpen om de Vlaamse Democraten te marginaliseren. Verschillende motieven zijn dus duidelijk aanwezig. Een randbemerking is dat Deconinck in Schiltz' versie niet de boeman was, dit in tegenstelling tot de Van der Elsts versie. Het latere negatieve woordgebruik van Schiltz over Roosens is zeer opvallend te noemen indien dit wordt vergeleken met de persoonlijke correspondentie tussen Schiltz en Roosens. Zo eindigde de brief van Schiltz aan Roosens van 16 februari met de woorden “[...] *welke principiële of tactische meningsverschillen ons ook scheiden, mijn persoonlijke achting voor U hierdoor in geen dele verminderd wordt.*”¹²⁹

3. Schiltz vertelde in zijn monologen dat het voorzitterschap van de commissie een test was, een unieke kans op promotie en statusverwerving binnen de partij. Van der Elst was gekant tegen de frontvorming, dus de missie van Schiltz was dan ook om de Vlaamse Democraten buitenspel te zetten. Toch gaf Schiltz een geheel andere versie weer begin jaren '90, opnieuw om de tegenpartij ervan te betichten een dubbele agenda erop na te houden: *“Ik was een enthousiaste voorstander van het idee dat we de moed moesten hebben om het partijprogramma te verruimen. [cf. supra, auteur] Maar volgens mij moest dat binnen de Volksunie gebeuren. Het ging niet op dat er, net nu de partij enige structuur begin te krijgen en gewicht in de politieke schaal begon te leggen, parallelle structuren ontstonden. Iedereen die meedeed, moest het partijprogramma accepteren.*”¹³⁰ Hoe dan ook, Schiltz gaf ruitelijk toe dat zijn plaats in het partijbestuur datzelfde jaar een beloning was voor bewezen diensten.
4. Schiltz stelde dat hij vergaande onderhandelingen over het inhoudelijke aspect voerde, maar dat het organisatorische idee voor frontvorming de hoofdzaak van het debacle was. Hij bracht dit argument aan om te stellen dat zijn onderhandelingen met de Vlaamse Democraten haast hadden verhinderd dat hij in het partijbestuur kon zetelen; “[...] *de traditionalisten en de conservatieve vleugel vonden dat ik veel te ver was gegaan in mijn onderhandelingen met de Vlaamse Democraten. Vanuit die hoek is toen een felle campagne tegen mijn persoon gevoerd.*”¹³¹ De rechterzijde was sowieso gekant tegen het feit dat Schiltz op dergelijke korte tijd een kopstuk kon worden. De agitatie tegen Schiltz betekent per definitie agitatie tegen de centrumpositie van Van der Elst, de oude

breuklijnen bleven de interne conflicten binnen de partij bepalen. Aan het begin van de onderhandelingen stelde Schiltz dat de Vlaamse Demokraten moesten opgaan in de Volksunie, juist datgene wat taboe was. Voor hem was alleen nog een kleine beweegruijnte mogelijk over het tijdstip: voor of na de verkiezingen.¹³² De eisen van Van der Elst in de eerste onderhandelingspoging werden grotendeels door Schiltz hernomen in verband met parlementaire eenheid, programmatorische eenheid, etc...¹³³ Schiltz nam dus in wezen geen andere houding.

5. De “megalomane” ideeën van Roosens en Bourgeois kwamen volgens Schiltz aan de oppervlakte toen werd beraadslaagd over de kieslijsten. Roosens ontkende hebzuchtige motieven in het laatste nummer van Wij Zelf, beseffende dat dit deel van de beschadigingoperatie een direct effect zou hebben op de publieke opinie. Het is belangwekkend om een complete citatie weer te geven over de concrete situatie waarin Roosens moest handelen: *“Iedereen vindt het spijtig dat er, bij de aanstaande verkiezingen, twee Vlaamse lijsten zullen opkomen in Brabant. Wij betreuren dat ook. Sommige mensen, die onvolledig ingelicht zijn, menen dat de schuld bij de Vlaamse Demokraten ligt: zij zouden te veeleisend zijn geweest, en zij zouden het persoonlijk belang boven het Vlaams belang hebben gesteld. Dat is niet waar. [...] in het arrondissement Brussel was de Volksunie in handen van oprecht democratische mensen [...] samen met hun Volksvertegenwoordiger Daniël Deconinck [...]. Deze democratische Volksuniemensen hadden, in de maand oktober van vorig jaar reeds, een overeenkomst afgesloten [...] om samen één enkele lijst neer te leggen bij de verkiezingen onder de naam Vlaams Front. [...] Voor de verdeling van de plaatsen op de lijsten werd in principe afgesproken dat de Volksunie de onpare plaatsen op de Kamerlijst zou krijgen en de Vlaamse Demokraten de pare plaatsen. Op de Senaatslijst zou het omgekeerd zijn [...]. Maar het was te mooi om waar te zijn. De oude garde van de Volksunie zag in het Vlaamse Front een gevaar [...]. Het hoofdbestuur [...] onder leiding van haar extreemrechtse vleugel, verbrak het akkoord dat tussen de Vlaamse Demokraten en het arrondissementsbestuur van de Volksunie was afgesloten. Zij begonnen met de eerste plaats op de senaatslijst, die volgens de afspraak aan een Vlaamse Demokraat toekwam, op te eisen voor een onbekende kandidaat, door hem aan te duiden: dus iemand van de oude garde. Bovendien moest er een vertegenwoordiger van de fanatiekers van de groep-*

Brauns de derde plaats op de Kamerlijst hebben, hoewel het arrondissementsbestuur van de Volksunie zelf van deze kandidaat niets moest weten."¹³⁴ De geschiedschrijving door de VU bekeken Roosens als een infiltrant die belust was op een mandaat; de Volksunie bleef volgens deze officiële versie verder onderhandelen tot het bittere einde, maar botste tegen de ambitie van Roosens en Bourgeois. Twee bronnen bij de Vlaams Democraten betwistten deze stelling. Roosens zou in maart 1965 melden dat het vooropgestelde akkoord van de lijstverdeling (tussen VD en VU-Brussel) nog kon worden gewijzigd, er mochten zelfs andere Volksunieleden op de plaatsen van de Vlaamse Democraten staan. Alleen was Van der Elst uitgekookt om te eisen dat deze plaatsen werden ingevuld door volgelingen van de kring Brauns. Brauns, integristisch fanaticus, had namelijk gedreigd een eigen "zuiveringslijst" op te richten (cf. infra). Het voorstel van de voorzitter was spuwen in het gezicht van Roosens, doordat deze laatste wenste dat er democratische VU'ers op de Brusselse lijst werden gezet. De gehele verruimingsoperatie stond in tegenspraak met reactionaire tegenstanders zoals Brauns. "Propere handen" was een *conditio sine qua non* om dit Vlaams Front tot een goed einde te brengen. Het electorale minimum voor de Vlaamse Democraten was één verkiesbare plaats op elk van de parlementaire lijsten in Brussel. Ook Jorissen was op de partijvergadering van 20 februari ervan overtuigd dat het manoeuvre van Van der Elst om Brauns geen strobreed in de weg te leggen had geresulteerd tot de weigering van de VD om louter als onafhankelijke kandidaten op te komen op een Volksunie-lijst¹³⁵, dit terwijl Deconinck in principe geen tegenstander was van deze oplossing.

6. De koehandel betreffende verdeling van de verkiesbare plaatsen op de kamer- en senaatslijsten is onmogelijk exact te reconstrueren, doordat de onderhandelingen in de allerlaatste momenten haast dagelijks nieuwe combinaties teweeg brachten. Het laatste voorstel van Deconinck, en dit na het verstrijken van het ultimatum, toont aan dat de Vlaamse Democraten absoluut niet gulzig waren: zij namen vrede met een eerste plaats op de senaatslijst of de tweede en derde plaats op de kamerlijst.¹³⁶ Schiltz zou juist volhouden dat de Vlaamse Democraten op het einde van de rit zowel op de kamer- als senaatslijst de eerste plaats opeisten, alsook beide derde plaatsen. Dit blijkt niet te kloppen met de privé-correspondentie tussen Roosens en Schiltz. Het voorstel in het VU-ultimatum in februari kwam neer op een tweede kamerplaats voor Roosens, en Verrept als

zijn eventuele vervanger. De andere plaatsen werden ingenomen door VU'ers, met een derde plaats voor Anciaux; Amter bleef evenwel ook voor de Volksunie op de senaatslijst een aanvaardbare consensusfiguur.¹³⁷ De Vlaamse Demokraten betwisten de kandidatuur van Anciaux wegens zijn banden met Brauns. De andere gegadigden werden onmiddellijk goedgekeurd. Brauns had trouwens de druk op de Volksunieleiding zelf verhoogd door met steun van Wouters een "saneringslijst" op te stellen. Op de vergadering van de "Braunsisten" op 16 januari, bijgewoond door Dillen en de oppositie van het arrondissement Brussel onder leiding van Van Malderen, verklaarde Brauns openlijk dat hij de steun genoot van Wouters.¹³⁸ De ondertussen voorgestelde oplossing aangeboden door de Volksunie om Roosens als enige VD'er op een lijst te zetten, was alleen een manoeuvre om Verrept te omzeilen. Deze verkiesbare plaats werd alleen toegestaan indien Roosens' akkoord ging met het feit dat hij als een onafhankelijke kandidaat opkwam. Dit weigerde Roosens pertinent: *"Mr. Roosens is niet bereid als enige verkiesbare kandidaat uit zijn groep naar voor te treden op een verruimde Volksunielijst, nadat hij en zijn groep gezamenlijk een aantal koalitievoorwaarden hebben onderschreven."*¹³⁹ Alsook schreef hij verder: *"De bedoeling van het hoofdbestuur is steeds geweest de coalitielijst tussen de VU en Vlaamse Demokraten te vervangen tot een verruimde VU-lijst waarop alleen Mr. Roosens voor de demokraten zou opkomen. Vandaar de poging om de Iste kandidaat op de Senaat aan een VU-man voor te behouden, waarvoor nog niemand in 't zicht is. Nog voor het hoofdbestuur van 13 febr., had dhr. Amter hiervoor ondubbelzinnig bedankt. Tezeldertijd werd Dr. Anciaux gelijktijdig aangewezen voor de 3de plaats op de kamerlijst. Dit gebeurde om elke terugweg af te grendelen, en het definitief karakter van het lijstvoorstel aan te tonen [...] terwijl dr. Anciaux juist een symbool is van de rechtse oppositie en van het verzet tegen het front en hiervoor ook de afdreiging met Brauns heeft aangewend."* Het was Anciaux die de akkoorden tussen het arrondissement en de VD zou opblazen, ook hij was een geliefde stroman van Van der Elst die beloond zou worden. Tijdens de bestuursvergadering van 20 februari 1965 zou hij zichzelf plotseling presenteren als een anti-Brauns-man, en gaf hij een protserige voorstelling over de positie van Deconinck: Deconinck zou volgens Anciaux het meesterbrein zijn achter een liquidatiepolitiek in de

VU-Brussel, waardoor er een meerderheid in dat arrondissement was gewonnen voor een Vlaams Front.¹⁴⁰ Anciaux kon perfect afstemmen aan Van der Elsts “liquidatie”-retoriek.

De afhandeling van deze historie was zeer eenvoudig. Primo moet er worden gemeld dat het uiteindelijke ultimatum van 13 februari 1965 (cf. infra) door de Volksunie een schijnmanoeuvre was: Vandenhoute, secretaris van het arrondissement Brussel, werd al vijf dagen voordien ontslagen.¹⁴¹ De akkoorden tussen de Volksunie Brabant en de Vlaamse Democraten om een Vlaams Front op te zetten, dit was voor de eerste keer goedgekeurd in oktober '64 (cf. supra), werden sowieso geannuleerd. Het probleem was wel dat de meerderheid van de afdeling Brabant weigerde de partijdiscipline te accepteren en zij bleven Deconinck trouw. Van der Elst zou, alhoewel de stemmingen van de arrondissementsraad anders doen vermoeden, beweren dat “*de leden [...] werden beetgenomen. Er had zelfs geen regelmatige vergadering plaats. Zij werden uitgenodigd aan huis bij Vandenhoute en ontmoeten daar Roosens, Verrept en Bourgeois. Hun werd gevraagd ten individuele titel, en niet als bestuur, hun goedkeuring te geven aan een beginselverklaring. Daarbij werd o.m. door Dr. Anciaux, uitdrukkelijke voorbehoud gemaakt op essentiële punten en verwezen naar het hoofdbestuur.*”¹⁴² Deze opmerkelijke steun aan het bestuur in Brussel schilderde Van der Elst af als bedrog: hij beweerde dat Deconinck en Jorissen in 1962 een liquidatie hadden uitgevoerd; deze versie kan nergens geverifieerd worden, niet in het minst omwille van het feit dat in 1962 er geen enkel concreet plan bestond om een Vlaams Front te creëren.¹⁴³ Een persoonlijke brief van een Volksunie-kaderlid van het eerste uur en sinds 1956 actief in het moeilijke arrondissement Brussel, Lode De Smedt (zou ook toetreden tot het Vlaams Front, was al actief in het VABT als één van de verantwoordelijken voor de ordedienst), bewees dat Van der Elst spoken zag: “*Vanaf de eerste dag was er tegen de persoon van Deconinck een zeer negatieve houding van de bestuursleden [...]. Daar ik toen nog niet opgenomen was in de sfeer van de GROTE politiciers, heb ik als eerlijk en overtuigd Volksunielid, Daniël Deconinck mijn vertrouwen geschonken, vertrouwen dat nooit beschaamd werd. [onderlijning, auteur]. Van 58 tot 61 heeft Daniël zich totaal ingezet om een platform te scheppen, nodig voor een politiek succes te Brussel. Gezonde initiatieven als de federale landdagen- het maandblad “Kijk Zelf” werden nooit door het bestuur positief gesteund, zelfs gedurende de verkiezingsperiode van 1961 nam men een negatieve houding aan. Deze heren vergaten echter een zaak: zij waren generaals geworden zonder soldaten. Zij waren ook woedend*

en op wraak belust wanneer zij bij de bestuurverkiezingen niet herkozen werden.”¹⁴⁴ Ook meldde De Smedt dat de meeste militanten in het Brusselse in 1958 diep ontgoocheld waren in de figuur Van der Elst, doordat hij uit electorale overwegingen op het laatste moment besloot op te komen in Antwerpen en niet in Brussel: *”De toenmalige bestuursleden voelden zich bedrogen evenals de propagandisten die reeds zes weken de affiches “Frans van der Elst naar het Parlement” aan het plakken waren.*” Het was Deconinck die een zwalpend schip in Brussel rechthield en sterke lokale kernen uitbouwde in het arrondissement. Ook beschuldigde De Smedt Van der Elst ervan de Volksunie in Brussel zijn persoonlijke wil te laten opleggen door onder andere Anciaux in het bestuur te laten opnemen: *”U hebt mij persoonlijk diep gegriefd dat juist diezelfde mensen, dankzij uw houding, in het hoofdbestuur werden geparachuteerd, ik heb dit aanzien als een kaakslag aan het ganse arrondissement en hierdoor werd uw gezag als algemeen voorzitter zeer geschaad. Dit was dan de tweede crisis. Pikant feitje is dat dankzij Deconinck de heren Anciaux en Van Thournout in het nieuwe bestuur opgenomen werden. Van eerlijkheid gesproken als men de huidige situatie ziet. [...] Meester Van der Elst, hoe de houding van het hoofdbestuur ook weze, ik dring er op aan dat de algemene voorzitter zich voldoende rekenschap zou geven van het feit dat het arrondissement Brussel met een grote meerderheid achter zijn volksvertegenwoordiger staat en niet achter de heer Van Malderen en consoorten [de pro-Van der Elst-oppositie].”*

Het arrondissementeel bestuur was haast unaniem gekant tegen de beslissingen van Van der Elst, het kader bleef grotendeels achter de frontvorming staan. In de ogen van Van der Elst mouterij, waarna hij midden februari een ultimatum stelde aan de Vlaamse Demokraten om de lijstvorming opgesteld door het centrale bestuur te aanvaarden. De Vlaamse Demokraten werden met de rug tegen de muur gezet omwille van het feit dat de derde plaats op de lijsten zou toekomen aan rechtse VU’ers, “Braunsisten” moesten worden gaccepteerd als leidende figuren in de Brusselse Volksunie. Deze nominaties zouden een jarenlange toewijding van Deconinck bagatelliseren. Staf Verrept getuigde in *Kijk Zelf: “Het hoofdbestuur dat zich verregaand en op onaanvaardbare wijze heeft gemengd in arrondissementele aangelegenheden, terwijl het nooit ernstige maatregelen heeft durven of willen treffen tegen de werkelijke dissidenten in de partij [voornamelijk gericht op het VMO en Dillen, auteur]. Tot op 13 februari ll., dag waarop het Volksunie-hoofdbestuur publiek een ultimatum tot de Vlaamse Demokraten richtte, stond twee*

derden van de arrondissementale Volksunieraad te Brussel achter de Frontvorming.”¹⁴⁵ De komst van Brauns en het ultimatum van de Volksunie werden afgekeurd in een motie van de raadsleden van de Volksunie Brussel met 35 raadsleden op de 52 die tegen deze gang van zaken stemden.¹⁴⁶ Roosens stuurde op de dag van het ultimatum een persbericht rond dat de Vlaamse Demokraten niet zouden zwichten voor dergelijke chantage. Het was tevens een grootmoedige gebaar van Deconinck dat hij op 19 februari zelfs wilde akkoord gaan met een verruimingsoperatie in plaats van een coalitie; hij vreesde namelijk dat door de mislukking van de besprekingen de Volksunie geen electorale potten zou breken in Brabant.¹⁴⁷ Brauns zou overigens declameren aan Volksunie-afdelingen dat desnoods met harde hand de sociaalfaminganten uiteen geranseld moesten worden. Dit veroorzaakte eveneens grote deining bij andere afdelingen, zoals deze van het arrondissement Oostende-Veurne-Diksmuide:”[...] *is het nu de beurt aan Pater Brauns die overal de gemoederen gaat ophitsen en, op zijn manier, de bokken van de schapen gaat scheiden. Ik neem de nodige maatregelen opdat Pater Brauns niet meer zou uitgenodigd worden spreekbeurten te houden in mijn arrondissement.*”¹⁴⁸ De partijmotie van deze afdeling Oostende-Veurne-Diksmuide, gericht tegen de VD en Deconinck, werd door Van der Elst zelf opgesteld, waarna het lokale bestuur een handtekening moest zetten als zijnde het bewijs dat het akkoord was met het centrale bestuur. Ook op deze manier kon eventueel steun uit andere arrondissementen voortijdig worden verhinderd.¹⁴⁹ Ondertussen gaf in het centrale bestuur Mike Babylon, een centrumrechtse pragmatist, te kennen dat hij zou ontslag nemen uit de partij wanneer de Volksunie niet snel tot een besluit zou komen.¹⁵⁰

Op de dag des oordeels vroeg Van der Elst aan de Volksunie Militanten, de gewezen VMO-afdeling van Antwerpen, om het partijsecretariaat met ijzeren vuist te bezetten en de controle over te nemen; de groep-Brauns had reeds op 30 januari getracht met geweld een gesloten arrondissementsvergadering uiteen te slaan, waarna de hulp van de politie moest ingeroepen worden om deze stoottroepen uit het lokaal te krijgen. Deze nieuwe inval werd in samenspraak met Rudi Van der Paal en Hector Goemans uitgevoerd; deze laatste kreeg als wederdienst het mandaat van Deconinck, terwijl hij in oktober '64 maar de 10de plaats op de Kamer kreeg toegewezen.¹⁵¹ Eveneens werden andere Volksunieleden die openlijk hadden gesympathiseerd met de Vlaamse Demokraten uit de partijgelederen ontslaan. In de persmedeling van 20 februari was de partijpropaganda er op gericht deze “Nacht van de Lange Messen” voor te stellen als een

herstel van het legitieme partijgezag:”[...] *aan het arrondissementsraad Brussel opdracht te geven zijn bestuur te reorganizeren door de statutair voorziene verkiezingen, rekening houdend met het feit dat sommige leden hiervan openlijk buiten de partij hebben gesteld.*”¹⁵² Toen de rust in Brussel terugkeerde, bleken de steekkaarten met contactadressen te zijn verdwenen.¹⁵³ De partijraad besloot met grote meerderheid op 20 februari Deconinck, die op zijn eentje tijdens de vergadering van 19 februari weerwoord moest bieden aan de beschuldigingen, te schorsen. Coppieters en Roosens [uitgenodigd, auteur] bleven afwezig; het bericht werd maar op 22 februari gemeld in De Standaard. Deconinck sloot zich vervolgens aan bij de Vlaamse Demokraten.¹⁵⁴ Tijdens die vergadering bleek dat Jorissen zeer op de vlakte bleef en de vrees uitsprak voor eventuele electorale gevolgen bij de uitsluiting van Deconinck; Van der Elst stelde dat louter een disciplinaire straf dissidentie zou promoten, Wouters was eerder gewonnen voor een kordate aanpak. Er kan worden gesteld dat Van der Elst het smerige werk overliet aan een knokploeg waarvan hij zich voorheen trachtte te distantiëren. Op die manier kon snel en eenvoudig de macht van het centrale bestuur in Brabant worden hersteld. Verrept schreef beschouwend een jaar later over de houding van de Volksunie voor de uiteindelijke breuk:”*In het VU-hoofdbestuur zelf was er nochtans heftig verzet tegen de nieuwe ideën, die de “zuivere leer” bedreigden. Amper een week voor het Congres te Mechelen eind ’63 waren er twee aan mekaar tegengestelde referaten in omloop voor de sectie economie. Maar de troeven lagen toen in de handen van de zogenaamde progressisten in de VU en deze haalden hun slag thuis. Later zou blijken dat het ook deze groep (Jorissen, Bouwens, Schlossen ea.) meer te doen was om enkele tactische correcties dan om een diepgaand herziening van beginselen en geest.*”¹⁵⁵

Grammens zou zich in De Nieuwe opnieuw uitspreken voor steun aan de Vlaamse Demokraten en nam de Volksunie zwaar op de korrel. Dillen schoot met scherp op Grammens in Dietsland-Europa met een “open brief”, waarin hij meldde dat de Volksunie de plicht had vervuld het Vlaams-nationalisme in ere te houden. Dillen was overtuigd dat de oppositie van de rechterzijde gerechtvaardigd was om de missie van de Volksunie, stammend uit de Vlaamse Concentratie, te redden van uiterst linkse personen. Jorissen werd na de verkiezingen door ’t Pallieterke betiteld als een “malloot” die zich liet inpakken door Deconinck en de eendracht van het Vlaamsnationalisme in gevaar bracht. In het partijbestuur van 20 februari 1965 was het Dillen die

het hardste riep om “*klare en ondubbelzinnige beslissingen*”.¹⁵⁶ Dillen zat te briesen over perslekken en drong aan om methodische oplossingen te zoeken.

Grammens schreef in De Nieuwe dat de Vlaamse Demokraten het recht aan hun zijde hadden, en stuurde op 23 februari een geheim memorandum rond naar enkele redactieleden, dat tevens diende als hulp om het partijprogramma op te stellen; Grammens was actief betrokken in het concipiëren van het nieuwe programma. Grammens trachtte in de eerste plaats de Vlaamse Demokraten te helpen een passende electorale strategie uit te werken. Voor Grammens was het belangrijk de aanvallen van extreemrechts en de Volksunie om te buigen naar een offensieve campagne om de eigen vernieuwende kracht onder de aandacht te brengen; positieve slogans waren voor hem per definitie gemakkelijker aan de man te brengen omdat bij een negatieve variant de tegenstander een wederwoord kon formuleren. Er moest dus een mix zijn tussen eigen thema's (sociaalflamingantisme) en thema's die hoogstwaarschijnlijk de verkiezingen zouden bepalen (communautaire zaken tout court, vermits er een pre-electoraal akkoord was tussen Collard en Vanden Boeynants om de Grondwet enkele nieuwe grendels te geven). Een te grote aandacht schenken aan de Grondwetskwesie was ook niet aangeraden, vermits het protest al grote proporties aannam en de kans bestond dat het signaal van de Vlaamse Demokraten niet werd opgepikt; de Volksunie zou er sowieso een strijdpunt van maken, waardoor differentiatie tussen de twee partijen moeilijk werd (wat ook duidelijk bleek na de verkiezingen, de Vlaamse Demokraten hadden enorme moeite om zich voor het grote publiek te onderscheiden van de Volksunie). Het sociaalflamingantisme, met de nadruk op het concept “economische democratie”, mocht, aldus Grammens, ook niet aloverheersend zijn: de economische visie was een moeilijke materie en kende nog geen grote verspreiding onder het volk. Tegelijk zou de Volksunie de Vlaamse Demokraten kunnen afschilderen als een communistische duikboot. Grammens was er zich van bewust dat het Vlaams Front door de recente ontwikkelingen in wezen twee grote vijanden had: het klassieke extreemrechtse Vlaamsnationalisme en de Belgicistische traditionele partijen. De traditionele partijen en de Volksunie moesten worden bekeken als concurrenten die geen integrale oplossing te bieden hadden voor de communautaire problemen; de Volksunie moest preventief worden afgeblokt wanneer deze zou wijzen op de kleinschaligheid en de onbekendheid van de VD. Deconinck moest als gezicht van de campagne worden uitgespeeld. Indien de Volksunie trachtte de Vlaamse Demokraten te betitelen als zijnde

quantité negligé, dan moest met behulp van lichte ironie de underdogrol worden bespeeld. Het thema Brussel moest zeker aanwezig zijn in de electorale campagne, vermits Deconinck en Roosens toch gekend waren om hun expertise. Brussel was een kwestie die een actuele waarde bezat en de Vlaamse Demokraten konden een unieke visie formuleren over het probleem zonder te vervallen in de angst voor de befaamde olievlek. *“Alleen de Vlaamse Demokraten beschikken over leiders die dit probleem ten gronde kennen. Wie kan zich op dit stuk meten met Deconinck en Roosens? Wie kent niet de reputatie van Roosens en Verrept in de strijd tegen de faciliteiten? Het marsprogramma en de marsmythe komen bij dit thema het beste tot hun recht.”*¹⁵⁶ Daarentegen kende de VU een fundamentele zwakte op dit thema, het kon geen wezenlijk alternatief presenteren betreffende de toekomst van Brussel. Het speelde louter in op ad hoc situaties en omschreef Brussel als een potentieel gevaar voor Vlaanderen. Brussel en Brabant waren het terrein van de Vlaamse Demokraten. Zij moest trachten een positief verhaal over deze regio te vertellen, de partij moest alle mankracht en middelen inzetten om in Brabant door te breken. Afstappen van een gekozen thema is daarentegen geen optie, het populariseren van de visie in enkele concepten en slagzinnen is primordiaal. Het probleem Brussel diende als de kapstok voor de sociaalfamingantische neventhema's zoals het federalisme en structuurhervormingen. Naast deze uitgebreide nota van Grammens zond Deconinck op 23 februari een motie rond aan de trouw gebleven Volksunieleden dat zij de verkiezingen zouden ingaan met de VD in een Vlaams Front onder de naam *“Demokratische Volksunie (Brussel)”*.¹⁵⁷

De verkiezingen van mei '65 waren voornamelijk in Brabant ongemeen bitsig. De Volksunie strooide een gerucht in het ronde dat de Vlaamse Demokraten moesten beroep doen op een hele reeks Franstalige peters om de lijsten te kunnen indienen. Dit was een dubbele tactiek: Roosens stond bekend om zijn publieke oproepen om samen te werken met de wallinganten, alsook konden de Vlaamse Demokraten op die manier worden beschouwd als het Paard van Troje voor van francofone bourgeoisie in Brussel.¹⁵⁸

Concurrentie was er tevens door de renegaat Verbaanderd. Hij was jarenlang actief in de CVP en was tussen 1959 en 1964 burgemeester van Grimbergen. Verbaanderd was hevig activist tegen de faciliteitengemeenten, steunde de Marsen, was gekant tegen Hertoginnedal en kwam meermaals in aanvaring met Vanden Boeynants. Bij de verkiezingen van 1965 kwam hij op met zijn eigen

scheurlijst; de CVP had hem geroyeerd doordat de Franstalige pers een reeks artikelen liet verschijnen die hem afschilderden als iemand die het niet nauw nam met de bestaande taalwetten en discutabele besluiten nam om de nederlandstaligen te bevoordelen. Enkele dagen voor de verkiezingen werd hij gearresteerd. De verkiezingsresultaten waren voor hem weliswaar geen succes in de zin van een mandaat in de kamer, maar hij kreeg wel 14000 stemmen. Verbaanderd betekende voor het kiezerspubliek in Brussel een alternatief voor het interne gekibbel tussen de Vlaamse Demokraten en de Volksunie.

Naast Deconinck steunden ook nog opvallend veel Volksunie-voormannen van het arrondissement Brussel de Vlaamse Demokraten. Onder de titel “Vlaams Front in Brabant” kon er in het blad Kijk Zelf onder andere de namen Lode De Smet (medeoprichter Kijk Zelf, bestuurslid Vlaams-federale landdagen, sinds 1956 Volksunie-kopstuk in het gewest Asse), Maurice Praet (stichter van de afdeling Volksunie in Wolvertem), Gustaaf Van Snick (Volksunielid uit het Pajottenland) en Oktaaf Vansteenkiste gevonden worden. Paul Martens, medeorganisator van de Marsen op Brussel, journalist voor de Volksunie en goede vriend van Deconinck, stond paraat. Martens zou in het jaar 1962 een kleine rel veroorzaken door parlementsdocumenten en commissieverslagen in het boek “De Zuidnederlandse taalgrens in het Belgisch parlement” te laten verschijnen. Ook Volksunielid André Monteyne was actief in de Vlaamse Demokraten, hij was gekend als vaste medewerker van het blad Het Pennoen. Hij hield in het VU-Congres van 1963 in Mechelen een economische voordracht met een duidelijke sociaalfamingantische inhoud. Hij verdween na de verkiezingen, net zoals Martens en Deconinck, voor enkele jaren van het toneel. Hij werd bevriend met Lode Claes, zijn economische visie veranderde in neoliberale richting, dat ook maakte dat hij eind jaren '70 lid van de PVV werd. Hij zou voorzitter worden van het Vlaams Komitee voor Brussel; hij bepleitte in zijn latere jaren in De Brusselse Post een actieve strijd om de verfransing tegen te gaan, wat hem bijval opleverde bij de oude sociaalfamingantische garde.

Het partijprogramma van 1965 was een duidelijke uiting van het sociaalfamingantisme: het taalgebruik was zeer direct en de ideologische klemtonen waren van een onvervalst antikapitalistisch allure; het was dus een stuk radicaler dan het manifest uit oktober 1964, vermits nu geen rekening moest worden gehouden met behoudensgezinde elementen. Het

verkiezingsprogramma titelde dan ook “Naar een ware democratie: door federalisme en door sociaal-ekonomische structuurhervormingen”. Het federalisme verwees naar de bestuurlijke mogelijkheid tot autonomie om grendels en een nieuw Hertoginnedal te kunnen vermijden; het federalisme werd als oplossing van het communautaire gekibbel voorgesteld, tot stand gebracht door een volksreferendum. De toekomst van Brabant werd eveneens geconceptualiseerd door enkele projecties: Hoofdstad-Brussel werd federaal rijksgebied bestaande uit de 19 gemeenten van de agglomeratie en Brabant werd opgesplitst in twee provincies. Het federalisme kreeg een socio-ekonomische grondslag door te stellen dat België werd gedomineerd door een unitaristische liberaal-kapitalistische oligarchie; dat thema zou ook in het gehele oeuvre van Roosens een weerkerend element zijn. Een volledige medezeggenschap van het volk werd onontbeerlijk geacht om een nieuwe sociale orde uit te bouwen; de structuurhervormingen moesten dienen om de concentratie van kapitaal te breken ten voordele van de gehele gemeenschap; sleutelsectoren en financiële instituties werden genationaliseerd; een actieve investeringspolitiek door de staat moest de kleine landbouwer in staat stellen om te kunnen blijven overleven; een planmatige uitbouw van de zware industrie rekeninghoudend met de lokale omstandigheden vormde de grondslag van de Vlaamse ekonomische expansie; in het bedrijf werd de klemtoon op de werkvloer gelegd op arbeidersparticipatie en medebeheer; grondspeculatie werd verboden; onderwijs, gezondheidszorg en andere sociale dienstverlening moesten worden uitgebouwd; onderwijs moest compleet gratis worden en een democratiseringsproces ondergaan.¹⁵⁹

De voorbereidingen van de VD qua mobilisatie en organisatie zagen er ook niet veelbelovend uit. Op de interne vergadering van 25 februari waren een dertigtal mensen aanwezig, hadden er tien zich verontschuldigd en was er eentje ziek. Naast de voormannen waren ook Frans Vandenhoute, Praet, Van Snick, Alpaerts en Van Steekiste uit de Volksunie-middens aanwezig. De Volksunie-spion, R. Degryse, meldde: *“Verwarde vergadering, die in feite slechts belegd was om te zien hoe sterk ze in feite zijn. Naar verluid zouden ze ongeveer een tiental afdelingen op hun hand hebben, waarvan zeker en vast de afdeling Laken. De heer Adang die de arr.raad van de Volksunie bijwoonde, spioneert voor hun. D. Deconinck verklaarde dat ze de methode van de infiltratie dienen toe te passen.”*¹⁶⁰

De verkiezingen waren voor de Volksunie een compleet succes, een herbevestiging van hun doorbraak in 1961. De Vlaamse Demokraten (Vlaams Front van Demokraten) was daarentegen niet zo succesvol: in totaal haalde zij 6553 stemmen voor het arrondissement Brussel met lijsttrekker Deconinck, wat omgerekend een goede 1,3% was. De kamerlijst in Leuven was goed voor een halve procent van de stemmen (1056 stemmen), dewelke Roosens' standplaats was. In totaal stemden voor de Brabantse kamerlijst 7609 mensen op het Vlaamse Front van Demokraten, ofwel 0,7%. In Limburg (Tongeren en Hasselt) waren dat 260 stemmen, in West-Vlaanderen, Roeselare 114.¹⁶¹ De tegenvallende verkiezingsresultaten zorgden voor een onmiddellijk afhaken van Deconinck, hij zou in 1970 opkomen op de lijst van de Rode Leeuwen van de BSP'er Fayat; Deconinck bleef wel als onafhankelijke zetelen in de Brusselse gemeenteraad; ook werd hij gemeld in de splintergroep "Vlaams Verweer". In juli'65 werd door de overgebleven VD'ers beslist om een autonoom partijpolitek project op te richten. Verrept gaf een jaar nadien een ideologische uiting aan zijn ervaringen: "*Vlaams-nationalisme en sociaal-flamingantisme zijn noch ideologisch noch tactisch te verzoenen. Het konflikt Volksunie-Vlaamse Demokraten was daar een voor ons overtuigend voorbeeld van.*"¹⁶² Roosens bleek strijdlustig te zijn en zocht steeds steun in linkse hoek. Roosens beaamde het zware verdict van Verrept. Het sociaalflamingante zou uit het Vlaamsnationale nest vliegen.

2.4 Besluit

Het sociaalflamingantisme kon zich na het VABT niet transformeren in een partijpoliteke stroming. De VD bleek niet opgewassen te zijn tegen de Volksunie-dominantie. De VD verkreeg geen steun van officiële organisaties, en werd al gauw gemarginaliseerd binnen de Vlaamse Beweging. Roosens' invloed bleek na het VABT beperkt te zijn, hij kon zijn ideeën niet omzetten in een krachtadig Vlaams Front. De verkiezingen in 1965 toonden aan dat de VD op autonome wijze geen aanhang kon verwerven. Roosens begon zich meer en meer te oriënteren naar het linkse milieu. Roosens verbrak zijn relaties met de kopstukken in de Vlaamse Beweging niet. Toch voelde hij zich vervreemd van de traditionele flamingante structuren. Zonder karaktermoord te plegen kan besloten worden dat Van der Elst en Schiltz bijzonder

machiavellistisch de sociaalfaminganten hebben geëlimineerd als electorale factor. De VD bleek niet opgewassen te zijn tegen de machtspolitiek van een vastberaden groep van traditionele Vlaams-Nationalisten. Het sociaalfamingantisme kende hier een definitieve nederlaag.

Voetnoten

1. ADVN AC15, D55, Archief Vlaams Aktiekomitee Brussel en Taalgrens, Taalgrens Comité Correspondentie, notulen, persnota's 1 juli 1960 – 31 december 1961, Brief Daels aan Wouters, 11 december 1961
2. Platel (Marc), Communautaire geschiedenis van België: van 1830 tot vandaag, Leuven, Davidsfonds, 2004, p. 59
3. Vinks (Jos), Van repressie tot Egmont: 35 jaar Vlaamse strijd, Antwerpen, Uitgeverij De Roerdomp, 1980, p. 111
4. Ibidem, p. 113
5. Witte (Els); Craeybeckx (Jan), Politieke geschiedenis van België, Antwerpen, Standaard Wetenschappelijke Uitgeverij, 1981, p. 265
“Het is ook niet toevallig dat de Liberale Partij in 1961 werd hervormd tot een soort van centrumpartij [...] Sedert het Schoolpact van 1958 had de oude, antiklerikale Liberale Partij een goed deel van haar bestaansredenen verloren. De PVV rekende op de stemmen van een aantal door het Algemeen Christelijk Vakverbond (A.C.V.) afgeschrikte katholieke kiezers.”
6. Van Haegendoren (Maurits), Van taalstrijd tot staatsvorming, Leuven, Davidsfonds, 1983, p. 136
“Het ideaal van Lefèvre was het leiden van een travaillistisch kabinet dat het voldoende lang zou uithouden. Om daartoe vrije baan te ruimen, wou hij de Vlaams-Waalse verhoudingen pacteren door een fatsoenlijke taalwetgeving en door een herziening van de grondwet, waarbij een decentralisatie zou tot stand komen die het federalisme voorgoed uit de weg bleef.”
7. Vinks (Jos), op. cit., p. 115
8. Ibidem
9. Interview Jan Verroken, 18 juni 2007
10. Roosens (Antoon), Drukkingsgroepen en partijen, in: Kijk Zelf, V, 1965, 1
11. Van Cauwelaert (Emiel), Federalisme en katolieke solidariteit, in: Het Pennoen, VII, 1957, 7
12. Van Eynde (Jos), Het Vlaamse standpunt en de Socialistische Partij, in: Socialistische Standpunten, 1963, 3, p. 209-211
13. ADVN, Archief Lei Vranken, niet gecatalogiseerd in 2007, Vlaamse Kalender januari 1962
14. Dierickx (Guido), Ideological oppositions and consociational attitudes in the Belgian Parliament, in: Legislative Studies Quarterly, III, 1978, 1, p. 135 – 158
15. Hellemans (Staf), Strijd om de moderniteit. Sociale bewegingen en verzuiling in Europa sinds 1800 (KADOC Studies nummer 10), Leuven, Universitaire pers Leuven, 1990, p. 186
16. Galle (Marc); Loccufier (Sylvain) (eds.), Facetten van honderd jaar politieke, economische en sociale geschiedenis: herdenking geboorte Achiël Van Acker, 1898 – 1998, Brussel, VUBPress, 2000, p. 92-93
17. Meynen (Alain); Witte (Els) (eds.), De geschiedenis van België na 1945, Antwerpen, Standaard Uitgeverij, 2006, p. 375
“[...] de ontluikende welvaartstaat stellen de werkgevers voor beheersproblemen, omdat sociale eisen van verschillende richtingen op een weinig gecoördineerde en niet-hiërarchische wijze op hen afkomen en de

actiemogelijkheden van de arbeidersbeweging groot blijven. Looneisen kunnen geformuleerd worden in de sectoren, in de paritaire comités. Bovendien kunnen arbeiders in de bedrijven nog eisen stellen en ze ondersteunen met stakingen. Vooral in Wallonië ligt het zwaartepunt van de arbeidsverhoudingen in de (grote) ondernemingen. Het overleg is geen gesloten systeem: wanneer werkgevers de arbeiderseisen niet inwilligen, kunnen de vakbonden zich tot de regering wenden. Die kan op haar beurt op eigen initiatief sociale voordelen verstrekken, meestal langs het systeem van de sociale zekerheid. Tussen deze verschillende beleidsniveaus is geen hiërarchie en weinig coördinatie. Bovendien ligt de stakingsactiviteit nog hoog.”

18. Spaak en Huysmans hadden een actieve politiek gevoerd om de KP te laten verbranden door regeringsdeelname. Huysmans (eind 1946 – begin 1947) weigerde de loonpolitiek te wijzigen en koos het liberale kamp binnen de regering. Spaak zou na de verkiezingen in maart 1947 een coalitie aangaan met de CVP en vervolgens de KP buitenspel zetten. Beide reformistische regeringsleiders toonden nooit enig vertrouwen in de KP, zij waren er van overtuigd dat de communisten de agenda van Moskou uitvoerden. De KP trachtte buiten het parlement de syndicale druk op te voeren en Spaak onder druk te zetten. In 1948 zal Spaak de krachtmeting winnen door het ingrijpen van Van Acker; door een massaal ontslag van KP-syndicalisten in De Post kon hij de orde herstellen. De KP kon op die manier hun hernieuwde strategie om meer basismilitanten te winnen en een eigen subcultuur te stichten op de werkvloer en in de arbeiderswijken niet doorvoeren, vermits ze afgesneden waren van zowel bestuursmacht als syndicale invloed.

19. Hemmerijckx (Rik), Van verzet tot Koude Oorlog: machtsstrijd om het ABVV (1940 – 1949), Brussel, VUBPress – Amsab, 2003, p. 269

“De tegenstellingen die zich op internationaal vlak rond het Marshallplan aftekenden lieten zich uiteraard ook gelden op Belgisch vlak. [...] Op het Centraal Comité van 27 juli 1947 luidde het reeds dat het Marshallplan erop gericht was de kapitalistische wereld te mobiliseren tegen de Sovjet-Unie en tot doel had deze te isoleren. Deze veroordeling ging gepaard met een scherpe kritiek op het socio-economische beleid van de regering-Spaak.”

20. Verrept (Staf), Zelfbestuur, levensnoodzakelijk voor Vlaanderen, deel 3, in: Het Pennoen, VII, april 1957, 9, p. 4

21. Inventaris KADOC Archief KWB-nationaal, p. 14

22. Communistische Partij van Griekenland, Over de 90^e verjaardag van de Grote Socialistische Oktoberrevolutie in Rusland (1917), in: Marxistische Studies, 2007, 80, p. 66-67

De foute analyse van het monopoliekapitalisme werd geconceptualiseerd door P. Baran en P.M. Sweezy in “Monopoliekapitaal” (1966). Dit boek werd om tweeërlei redenen zwaar onder vuur genomen.

- a. Baran en Sweezy leken niet de fundamentele van het kapitalisme te snappen, voor hen was het monopoliekapitalisme de meest volgroeide vorm van kapitalisme, en dit zou niet meer wijzigen.
- b. B. Het werk nam foute veronderstellingen over van Keynes. Twintig jaar later schreef Geoffrey Pilling: *“In this work we find virtually no reference to the theory of value in a study which purports to deal with the structure and dynamics of capitalism. Instead modern oligopoly “price theory” is accepted without question and an almost purely Keynesian, underconsumptionist view of economic crisis elaborated.”*

Pilling (Geoffrey), The law of value in Ricardo and Marx, in: Fine (Ben) (ed.), The value dimension, London, Routledge, 1986, p. 43

23. Roosens (Antoon), Loonprogrammatie en arbeiderskontrolle, in: Het Pennoen, XV, januari 1965, 8, p. 8
24. Mandel (Ernest), Het Vlaamse Vraagstuk op het BSP-kongres, in: Links, II, oktober 1959, 41, p. 2
25. Roosens (Antoon), Economische Democratie, in: Het Pennoen, XIV, maart 1964, 10, p. 1
26. Bourgeois (Roger), Het Kongres van de Vlaamse BSP-federaties, in: Richting, II, oktober 1967, 7
27. Alpaerts (Ferdinand), Links – La Gauche, in: De Klauwaert, I, januari 1965, 5, p. 2
28. Volksunie, Vlaamse Demokraten ,in: De Volksgazet, 12 november 1964
29. Ibidem
30. L'union fait la force, in: Le Guide du Militant, oktober 1953, nummer 3
31. Van Haegendoren (Maurits), Van taalstrijd tot staatsvorming, Leuven, Davidsfonds, 1983, p. 92
32. (red.), De Pijlenkoker: De IJzerbedevaart '57, in: Het Pennoen, VIII, september 1957, 3, p. 2
33. Van Haegendoren (Maurits), Geel & Zwart van de driekleur, Leuven, Davidsfonds, 1980, p. 321-322
34. Het anticommunisme, het integristisch katholicisme, het corporatistisch maatschappijmodel en het fascisme bleven voor deze groepen een richtpunt, inclusief de esthetiek van de jaren '30.
35. De reden van halsstarrigheid moet dus gezocht worden in de interne aantrekkingskracht van de ideologie. Naast de structurele maatschappelijke omstandigheden waarin het fascisme kon openbloeien in de Vlaamse Beweging, moet ook vermeld worden dat het fascisme een wervend project was om de Vlaamse eisen in het interbellum kracht bij te zetten. Het is dus onzinnig om het oude Volksunie-standpunt betreffende een centrumpositie op de socio-economische as als "a-ideologisch" te beschouwen; het corporatisme was deel van een integrale ideologische kijk op de samenleving. Dit was ook niet anders in het interbellum." *Voortgezet onderzoek moet zich richten op de vraag waarom een democratisch Vlaams-nationalisme geen overlevingskansen kreeg. Een deel van het antwoord ligt besloten in [...] politieke omstandigheden, nl. ideologische en organisatorische zwakte van de democratische en/of gematigde krachten binnen het Vlaams-nationalisme. [...] de dieper liggende redenen voor het failliet van het democratisch Vlaams-nationalisme gezocht moet worden in het maatschappelijk model dat het VNV aanbood. Het beantwoordde meer aan de behoeften van de sociale groepen die de hoofdmoot van de partij uitmaakten: hoofdzakelijk buiten de grote steden wonende arbeiders, lagere ambtenaren en bedienden, kleine middenstanders en boeren. De door het VNV gepropageerde 'Dietse Volksstaat' was een Utopia dat een cultureel homogene maatschappij beloofde, met welstand zonder sociale spanningen en concurrentie. Het VNV gaf zich uit als de voorhoede en de elite van zo'n maatschappij. De politieke praktijk van het VNV was grotendeels gericht op het propageren van een ideaalbeeld. Het belijden van het geloof in het Utopia, in de partij en in de leiding werd een essentieel onderdeel van de politieke praxis."*
- De Wever (Bruno), *Greep naar de macht: Vlaams-nationalisme en Nieuwe Orde. Het VNV 1933 – 1945*, Tiel, lannoo, 1995, p. 626 - 627
36. De Wever (Bart), Het Vlaams-nationalisme na de Tweede Wereldoorlog: Verrijzenis of herrijzenis? In: BEG – CHTP, 1997, 3, p. 278
37. Vinks (Jos), op. cit., p. 31-32
38. Roosens (Antoon), Beschouwingen over het probleem Brussel, in: Het Pennoen, IX, december 1958, 6, p. 5
39. Van Windekens (Peter) (ed.), Wij betogen: vijftig jaar Vlaamse Volksbeweging 1956 – 2006, Kapellen, Uitgeverij Pelckmans, 2007, p. 47-57

In de VVB-Gids van oktober 1962 viel er zelfs te lezen dat ze mikten op 20000 leden

ADV N, Archief Lei Vranken, niet gecatalogiseerd in 2007, VVB-Gids, II, oktober 1962, 8

40. Verslagboek Algemeen Kongres van de VVB te Mechelen, 9 oktober '60

41. ADV N, Archief Lei Vranken, niet gecatalogiseerd in 2007, Aankondiging lente-offensief VVB, april 1963

42. ADV N, Archief Lei Vranken, niet gecatalogiseerd in 2007, Resolutie VVB-congres, 1963

43. ADV N AC15, D56, Archief Vlaams Aktiekomitee Brussel en Taalgrens, Taalgrens Comité Correspondentie, notulen, persnota's, 1964, Verslag algemene vergadering VABT, 8 juli 1964

44. De Wever (Bart), op. cit., p. 278-279

“Het blad legde de grootste schuld voor de collaboratie bij de achterstelling van de Vlamingen tijdens het interbellum door de “corrupte en onbekwame politici”.”

45. Todts (Herman), Hoop en wanhoop der Vlaamsgezinden II, Leuven, Davidsfonds, 1967, p. 64 – 65

46. Duportail (Patrick), Verbond van het Vlaams Verzet, in: De Nieuwe Encyclopedie van de Vlaamse Beweging [CD-ROM] Tielt, Lanno, 1998

47. Van Haegendoren (Maurits), Van taalstrijd tot staatsvorming, Leuven, Davidsfonds, 1983, p. 101 *“In 1948 werd met ongehoorde moeite de eerste echte bedevaart georganiseerd. Prof. Franssen was voorzitter van het bedevaartcomité geworden. Achter de schermen werd de bedevaart mogelijk gemaakt door Jozef en Edward Clottens [belangrijke contactfiguren die de partijlijnen konden overstijgen. Was betrokken in ontelbare pluralistische organisaties in het middenveld Goede kennis van Edgar van Cauwelaert, mentor van Roosens, auteur]. [...] De eerste IJzerbedevaarten waren niet “extremistisch”. In 1950 bedongen Vlaamse CVP'ers dat er gedurende 10 jaar jaarlijks een toelage van een miljoen zou uitgekeerd worden voor de wederopbouw van het monument.”*

48. De Wever (Bart), op. cit., p. 280

“Om leefbaar te kunnen zijn, diende het ANZ zich echter te verruimen met de vertegenwoordigers van de katholieke zuil, m.n. van de katholieke jeugdgroepen. Dit gaf aanleiding tot voortdurende wrijvingen tussen het flamingantisme en nationalisme in het ANZ. Gevolg was dat de ‘katholieken’ zich terugtrokken uit het ANZ. Ze organiseerden vanaf 1953 de ‘Dag van het Vlaamse lied’ [...]”

49. Van Windekens (Peter) (ed.), op. cit., p. 29

50. De Wever (Bart), op. cit., p. 281-282

51. Van Haegendoren (Maurits), op. cit., 1983, p. 12

“Dank zijn wij verschuldigd voor inlichtingen en hulp aan de heren A. Roosens en C. de Ridder, als bevoorrechte getuigen, aan de heer A.H.E. Caluwaerts voor documentatie; aan de heer W. van den Steende en de dames en heren van de Parlementsbibliotheek. Voor de illustraties danken wij het Archief en Museum voor het Vlaamse Cultuurleven (Antwerpen), de heer M. Boey, de heer A. Roosens, De Standaard, Public Relations Sidmar, T.A.K., Uitgeverij B.D.A.C., de heer J. van Hoogten en het IJzerbedevaartcomité.”

52. De Vos (Selle); Dumon (Gido); Suykens (Marc); Van Steenvoort (Marc), Zwart en geel ... en een beetje rood, Leuven, Infodok, 1979, p. 125

53. Van der Elst zal in 1962 het voorstel Couvreur – Schreurs haast intact indienen in de Kamer. De versie van Van der Elst werd ingediend onder de naam “Voorstel van verklaring tot Herziening van de Grondwet”, ingediend op 9 januari 1962, nummer 258 nummer 1.

“Na een kort overzicht van de na-oorlogse federalistische voorstellen omschrijft VdE het doel ervan in de toelichting als volgt: “Ten overstaan van de steeds terugkerende kritiek alsof de voorstanders van een federale staatsstructuur niet voldoende duidelijk zouden kunnen uiteenzetten hoe zij deze federale structuur zien en ten einde aan de Kamer een ontwerp voor te leggen dat als uitgangspunt kan dienen voor een gedachtenwisseling, achten wij het nuttig de Kamer kennis te geven van het ontwerp tot wijziging van de Grondwet dat in 1953 door de Vlaamse en Waalse federalisten gezamenlijk werd opgesteld.” Dit voorstel van federale grondwet is dus niet nieuw maar werd uitgewerkt door “de Vlaams-Waalse kommissie van onderhandelaars voorgezeten door W. Couvreur en F. Schreurs in 1953; ook “het Vlaams-Waals college” genoemd. [...] De bedoelde factoren zijn: 1. de demografische evolutie [...] Het uitblijven van de zetelaanpassing aan het bevolkingscijfer schept een ongrondwettelijke en ondemokratische toestand. [...] zetelaanpassing doorgevoerd juist voor de verkiezingen van mei 1965. 2. [...] Voortschrijdende vernederlandsing van Vlaanderen [...] vernederlandsing van het onderwijs in Vlaanderen. [Leuven, auteur] [...] Alleen een nefast staatsnationalisme kan zich verzetten tegen een vernieuwing van het staatsbestel [...] aanvaarden van het fundamenteel gegeven van het samenleven van twee volksgemeenschappen binnen één staatsverband. [...] als van de federalisatie niet alleen het wegnemen van de wrijvingsvlakken tussen Vlamingen en Walen, maar ook tussen het volk en de overheidslichamen en –personen.”

De Nolf (R.), Federalisme in België als grondwettelijk vraagstuk, Antwerpen, Uitgeverij De Nederlandsche Boekhandel, Antwerpen, 1968, p. 270 - 272

54. Verdoodt (Frans-Jos) , Frans van der Elst, in: De Nieuwe Encyclopedie van de Vlaamse Beweging [CD-ROM] Tielt, Lanno, 1998

55. Witte (Els); Craeybeckx (Jan), Politieke geschiedenis van België, Antwerpen, Standaard Wetenschappelijke Uitgeverij, 1981, p. 323

56. Ibidem, p. 324

57. De Wever (Bart), op. cit., p. 285

58. Interview Jan Verroken, 18 juni 2007

59. Ibidem

60. De Vos (Koen), De toekomst van de Volksunie: de strijd om politieke verruiming, onuitgegeven thesisverhandeling, Gent, RUG, 2000, p. 64 – 65

61. ADVN AC 164, D8947, Archief Frans van der Elst, 1034 Dossier inzake het geval Daniël Deconinck en de Vlaamse Democraten, Strikt vertrouwelijk memorandum. Onderhandelingen tussen de Volksunie en de groep Roosens-Verrept, eind 1964

62. De Vos (Koen), op. cit., p. 79

63. Ibidem, p. 81

64. Ibidem, p. 82, zie ook Menu (P.), Congresresoluties van de Vlaamse politieke partijen. 1: de Volksunie: 1955 – 1993, Gent, Steunpunt Sociopolitiek Systeem RUG, 1993, p. 61

65. Ibidem, p. 68

66. L. S., Waarom?, in: Kijk Zelf, V, maart 1965, 3, p. 2

Ook meldt hij de specifieke situatie van Brabant: *“Het is nu eenmaal zo dat de Vlaamse strijd in Brabant door de nood zelf tot een rechtstreekse dynamische aanpak noopt terwijl de andere provincies minder gekonfronteert met die*

nood meer in het slop van een traditioneel en romantisch taalflamingantisme en van een typische “zweeppartij” blijven steken.”

67. De jaren '50 werden gekenmerkt door hernieuwing van de bestaande infrastructuur in de drie oude industriestreek in Vlaanderen: de as Tubekje/Klabbeek-Antwerpen, delen van de Kempen en de streek rond Gent-Zelzate. Gent-Zelzate kende naast de klassieke textielindustrie enkele nieuwe bedrijven die gerekend kunnen worden tot de klassieke zware industrie; de Kempen hadden nog steeds steenbakkerijen en steenkoolontginningsgebieden. Er is dus een behoud van een lineaire socio-geografische structuur. Het belang van het familiekapitaal in de artefacten van de oude francofone doch Vlaamse bourgeoisie was aan een sneltempo aan het verdwijnen.

Werkgroep Mort Subite, Barsten in België: een geografie van de Belgische maatschappij, Antwerpen, Epo, 1990, p. 51 – 62

68. Een goede indicatie van de impact van deze actieve welvaartpolitiek kan gevonden worden in het bestedingspatroon van een gemiddeld gezin. Er was tussen '49 en begin jaren '60 haast geen enkel verschil, iets meer dan 40% van een gemiddeld gezinsbudget werd gespendeerd aan voedsel. Vanaf de jaren '60 tot 1980 daalde dit aandeel in het inkomen met iets minder dan de helft.

Vandenbroeke (Chris), Vlaamse koopkracht: gisteren, vandaag en morgen, Leuven, Kritak, 1984, p. 268

69. Olin Wright (Erik), Classes, London, Verso, 1989, p. 86

70. Ibidem, p. 87

71. Ibidem

72.. ADVN AC 164, D8947, Archief Frans van der Elst, 1034 Dossier het geval Daniël Deconinck en de Vlaamse Democraten, Memorandum van de sociaalfaminganten aan de leiding van de Volksunie, begin '64

73. Vandenbossche (Philip), Pluralisme versus partijdiscipline in de Volksunie, onuitgegeven thesisverhandeling, Gent, RUG, p. 71

Dit waren de woorden van de keynesiaanse econoom en Volksunie-voorzitter Chris Vandenbroeke eind jaren '80 in verband met de nieuwe verruimingsoperaties.

74. Hoflack (Kris), Monologen met Hugo Schiltz, Leuven, Kritak, 1992, p. 43

75. Roosens (Antoon), Drukkingsgroepen en partijen, in: Kijk Zelf, V, 1965, 1

“Lange tijd waren de meeste Vlaamsgezinden ervan overtuigd dat de Vlaamse problemen zouden opgelost worden door de zogenaamde “grote” of “nationale” partijen [...]. Het kwam erop aan de nodige druk uit te oefenen op deze partijen, opdat zij aan de Vlamingen [...] voldoening zouden schenken. Daarom werd zeer veel hoop gesteld in de aktie van de drukkingsgroepen als Aktiekomitee, Volksbeweging, enz. Zelfs de Volksunie werd, door de grote massa van haar kiezers en door vele van haar vooraanstaande leiders, slechts beschouwd als een zweeppartij, een soort elektorale drukkingsgroep, die hoofdzakelijk tot doel had de “grote” partijen tot een Vlaamse politiek te verplichten uit vrees voor een verkiezingsafstraffing.”

76. Verrept (Staf), Een nieuwe horizon voor de Vlaamse Strijd, s.i, s.n, 1966, p 31

77. Vinks (Jos), op. cit., p. 103

78. ADVN AC 164, D8947, Archief Frans van der Elst, 1034 Dossier het geval Daniël Deconinck en de Vlaamse Democraten, Strikt vertrouwelijk memorandum. Onderhandelingen tussen de Volksunie en de groep Roosens-Verrept, eind 1964

In de woorden van Van der Elst: "Vooraf tegen de persoon van Verrept is de animositeit in de partij zeer sterk. Dit is begrijpelijk gezien het verleden van Verrept enerzijds [zijn actief verzet tegen de nazi-collaboratie van het VNV, auteur] en zijn uitlatingen en artikelen anderzijds. Hij doet trouwens verder de animositeit toenemen: in "Het Pennoen" werd geschreven dat alle "zwarten" uit de Volksunie moesten verwijderd worden; in De Nieuwe schreef hij een artikel over Zuid-Afrika ..."

79. ADVN AC15, D55, Archief Vlaams Aktiekomitee Brussel en Taalgrens, Taalgrens Comité Correspondentie, notulen, persnota's 1957 – 30 juni '60, Bespreking VVB-kongres, 14 juli 1960

80. Roosens (Antoon), Met propere handen, in: Kijk Zelf, V, maart 1965, 3, p. 2

81. Wouters (Nico), Daniël Deconinck, in: De Nieuwe Encyclopedie van de Vlaamse Beweging [CD-ROM] Tielt, Lanno, 1998

82. De veranderingen betreffende de grensdel, opgesteld in het voortijdige Grondwetsakkoord tussen de BSP en CVP (Vanden Boeynants-Collard), werd als volgt beschreven:

Artikel 3 Bis

België is ingedeeld in vier taalgebieden: het Nederlandse, het Franse, Hoofdstad-Brussel en het Duitse. De grenzen van deze gebieden worden vastgelegd bij wet. Het Nederlands is de officiële taal van het Nederlandse taalgebied; het Frans is de officiële taal van het Franse taalgebied; het Nederlands en het Frans zijn de officiële en gelijkwaardige talen in Hoofdstad-Brussel; het Duits is de officiële taal van het Duitse taalgebied, met uitzondering van die openbare akten waarvoor de wet het officiële gebruik van het Duits en het Frans oplegt.

Conform aan dit voorschrift, regelt de wet het taalgebruik in bestuurs-, gerechts-, militaire- en onderwijszaken en in de betrekkingen van het bedrijfsleven met personeel en overheid. Zij omschrijft de speciale regimes welke van toepassing zijn voor bepaalde gemeenten of instellingen zonder afbreuk te doen aan het taalstelsel van de streek.

Het Nederlandse en het Franse taalgebied zijn autonoom inzake kulturele aangelegenheden. De inhoud van deze kulturele autonomie wordt bij wet omschreven.

De kulturele instellingen van het Duitse taalgebied worden bepaald door de koning

De goedkeuring van de wetten, welke in uitvoering van dit artikel worden ingediend, is niet verworven zo zij, ondanks de eenvoudige meerderheid, de oppositie van de helft + 1 der bij een taalgroep ingeschreven leden uitlokken.

Artikel 38 Bis

Een uitzonderingsmotie kan bepalen dat een ontwerp of voorstel van wet van aard is om de relaties tussen beide nationale gemeenschappen ernstig aan te tasten en aan een speciale procedure zou moeten onderworpen worden door tenminste $\frac{3}{4}$ van de leden van een gemeenschap, en neergelegd tussen het einde van de bespreking in commissie en de finale bespreking in openbare vergadering.

Lokt de stemming van dit ontwerp de oppositie niet van tenminste $\frac{2}{3}$ van de leden van een van beide gemeenschappen, dan wordt er overgegaan tot een tweede lezing.

Lokt de tweede lezing eenzelfde communautaire oppositie uit dan wordt het ontwerp terug naar de Regering verwezen.

Dit voorakkoord werd ook goedgekeurd door flaminganten zoals De Saeger, Verroken en Van Eynde. Zij beschouwden deze evolutie als het de facto verzilveren van de Vlaamse overwinningen. Voor de sociaalfaminganten was het ongehoord dat verdere hervormingen van louter Vlaamse materies zoals de vernederlandsing van het bedrijfsleven een parlementaire meerderheid zou nodig hebben aan franstalige kant.

83. De keuze om de grendels als kern van het partijprogramma naar het publiek uit te dragen, was volgens Daniël Deconinck een dubbele strategie. Artikel 38 bis houdt een pariteit in tussen de gemeenschappen met een voorsprong voor de franstaligen. Er is geen enkele mogelijkheid meer om via een regeringsinitiatief noodzakelijke budgetten vrij te geven voor meer autonomie van Vlaanderen indien de franstaligen niet akkoord gaan. Artikel 3 bis verwees ook naar de mogelijkheid dat elke gemeenschap met een gewone meerderheid taalwetten kon tegenhouden. Deze nieuwe grendel werd door Deconinck omschreven als het bevroren van de status quo in het akkoord van Hertoginnedal. De betrachting van de regeringspartijen in de jaren '60 om het concept federalisme te vervangen door decentralisering op provinciaal niveau om op die manier de kwestie te kunnen omzeilen en Brabant intact te laten, werd door Deconinck beschouwd als een rookgordijn om de grendels geruisloos in te voeren. *“Voor Vlaanderen echter is de bedreiging van het paritaire grendelstelsel een onmiddellijke uitdaging op leven en dood. [...] een beslissende reactie en een grote Vlaamse electorale springvloed die aller ogen opentrekt. Vooral in Brabant, brandpunt van de groeiende staatskrisis, zijn wij meer dan elders gedwongen tot die grote sprong voorwaarts die de andere partijen met verstomming moet slaan en van de voorgenomen grondwetsherziening doet afzien.”*

Ook werd de PVV in de provincie Brabant aanzien als de grootste vijand van het Vlaamse kamp omwille van hun communautair opportunisme sinds de hernieuwing van de liberale partij (cf. supra).

Deconinck (Daniël), Geen grondwettelijk bedrog, in: Kijk Zelf, V, 1965, 1, p. 4-5

84. Interview Jan Verroken, 18 juni 2007

85. Cuypers (Henk), De Vlaamse Democraten: verruimingsoperatie avant la lettre. Een poging tot symbiose tussen Vlaamse en sociale strijd, in: Meervoud, I, 1993, 3, p. 61

“Wie de pers van die bewogen weken doorneemt, kan vaststellen dat [...] algemeen Volksunie-voorzitter Frans Van der Elst zeer wantrouwig stond tegenover dit initiatief en de figuur van Daniël Deconinck. De pers schreef in dit verband dat het ook om een personenconflict tussen Deconinck en Van der Elst ging: Van der Elst woonde in Brussel maar kandideerde in 1958 en 1961 te Antwerpen, maar zou nu liefst de lijst trekken in Brussel, waardoor Deconinck natuurlijk moest wijken.”

86. (red.), Zij hebben schrik, in: Kijk Zelf, V, januari 1965, p. 2

87. ADVN AC 164, D8947, Archief Frans van der Elst, 1035, Dossier het geval Daniël Deconinck en de Vlaamse Democraten, Brief VKA aan VD en Van der Elst betreffende toezegging steun aan de Frontvorming, 24 november 1964

88. ADVN AC 164, D8947, Archief Frans van der Elst, 1035, Dossier het geval Daniël Deconinck en de Vlaamse Democraten, Telegram Vlaamse Kring Volksunie aan hoofdbestuur Volksunie betreffende Vlaamse Front, 13 november 1965

89. ADVN AC 164, D8947, Archief Frans van der Elst, 1035, Dossier het geval Daniël Deconinck en de Vlaamse Democraten, Brief KVHV aan Frans van der Elst betreffende veroordeling van het opblazen van de onderhandelingen, 11 februari 1965
90. ADVN AC 164, D8947, Archief Frans van der Elst, 1035, Dossier het geval Daniël Deconinck en de Vlaamse Democraten, Brief van Jan Ryckeboer aan Van der Elst betreffende Vlaamse Frontvorming, 23 oktober 1964
91. ADVN AC 164, D8947, Archief Frans van der Elst, 1035, Dossier het geval Daniël Deconinck en de Vlaamse Democraten, Brief Frans Lavaert aan Van der Elst, 17 februari 1965
92. Cuypers (Henk), op. cit., p. 59
93. Deconinck (Daniël), Eén met de massa der Vlaamse mensen, in: Kijk Zelf, V, 1965, 3, p. 3
94. Alpaerts (Ferdinand), Van Vlaams front naar scheuring of de geschiedenis van een ideologisch geschil, in: De Klauwaert, I, 6, maart 1965
95. Ibidem
96. ADVN AC 164, D8947, Archief Frans van der Elst, 1034, Dossier het geval Daniël Deconinck en de Vlaamse Democraten, Brief van de Volksunie afdeling Boom aan het centrale partibestuur betreffende het Vlaams front, 11 februari 1965
97. Deconinck (Daniël), Eén met de massa der Vlaamse mensen, in: Kijk Zelf, V, 1965, 3, p. 3
98. ADVN AC 164, D8947, Archief Frans van der Elst, 1034 Dossier het geval Daniël Deconinck en de Vlaamse Democraten, Strikt vertrouwelijk memorandum. Onderhandelingen tussen de Volksunie en de groep Roosens-Verrept, eind 1964
- “Wanneer zich in het parlement de kwestie zou stellen van een boycot van Zuid-Afrika of van het uitsluiten van Zuid-Afrika uit internationale organisaties, zou een vijandige houding een storm van protest uitlokken. Zeker in eigen rangen. Toch schreef Verrept, waarschijnlijk opzettelijk, in het voorlaatste nummer van De Nieuwe, een artikel om het zwart nationalisme in Zuid-Afrika te verheerlijken, en de apartheidspolitiek aan te vallen.”*
- Ook mag niet worden vergeten dat Van der Elst aan het einde van het Congres te Mechelen een lans brak voor het Apartheidsregime.
99. ADVN AC 164, D8947, Archief Frans van der Elst, 1034 Dossier het geval Daniël Deconinck en de Vlaamse Democraten, Strikt vertrouwelijk memorandum. Onderhandelingen tussen de Volksunie en de groep Roosens-Verrept, eind 1964
100. ADVN AC 164, D8947, Archief Frans van der Elst, 1034 Dossier het geval Daniël Deconinck en de Vlaamse Democraten, Uitnodiging van VVB om een gespreksavond met A. Roosens bij te wonen met als titel “Brussel, wat nu?” op 22 januari 1965, januari 1965
101. ADVN AC 164, D8947, Archief Frans van der Elst, 1034 Dossier het geval Daniël Deconinck en de Vlaamse Democraten, Memorandum van de sociaalflaminganten aan de leiding van de Volksunie, begin ‘64

Kort overzicht van dit memorandum:

1. De verwijzing naar de sociologische omwenteling in de analysemethodes van de flaminganten. Er was een onloochenbare tendens naar de volwaardige nationale beweging met sociaal-economische inslag. Deze sociologische visie werd ontwikkeld door de intellectuele verworvenheden in het marxisme en de daensistische beweging. De oude Nieuwe Orde-gedachten mochten als anachronisme geen bedreiging

vormen in deze ontwikkelingen. De Volksunie moest lessen trekken en aansluiting zoeken bij jongerenbeweging. Roosens' invloed is onmiskenbaar wanneer de klassenanalyse wordt gebruikt om deze stelling te onderbouwen: *”Wanneer we de samenstelling van de bevolking bekijken, zien we dat de arbeiders iets meer dan 50% vertegenwoordigen, de zelfstandigen iets meer dan 25% en de ambtenaren en bedienden wat minder dan 25%. Wij kunnen deze percenten [...] rustig aanhouden wanneer we zien dat de laatste groep van jaar tot jaar sterk toeneemt terwijl de overige twee afnemen. De mechanizatie drukt het percent arbeiders, terwijl aan de andere kant de laatste jaren vooral de landbouwers gevoelig verminderen terwijl het getal van de zelfstandigen in trager tempo afnam. Men kan nu de bevolking indelen in arbeiders aan de ene kant, zelfstandigen, ambtenaren en bedienden aan de andere kant arbeiders [...] of in zelfstandigen aan de ene zijde, loon- en weddetrekkenden aan de andere zijde [...]. Objektief gesproken moeten we echter vaststellen dat de jongere bedienden en ambtenaren [...] in de meerderheid een sociaal refleks vertonen, daar waar de ouderen [...] in meerderheid nog een liberaal refleks bezitten. Hier speelt ongetwijfeld de doorbraak van de sociale idee bij de jongeren de grootste rol. [...] Zal de Volksunie zich beperken tot het frontaal bewerken van de zelfstandigen (middenstanders en boeren) langs hun stoffelijke belangen en tot de bedienden, ambtenaren en intellectuelen langs de Vlaamse idee om of zal de Volksunie zich ook konkreet uitspreken over de stoffelijke belangen van de arbeiders, ambtenaren en bedienden? [...] Zeker zullen vele welwillende konservatieven opwerpen dat ze sociaal voelen. Dit is inderdaad juist. Maar het blijft een vaag voelen. Een keer dat het sociale zich uitdrukt in een konkreet program deinzen ze terug uit konservatieve refleks. Wij kennen vele Vlaamsgezinden die verstoord zijn bij elke staking van der arbeiders (waarachter zij de socialistische of kommunistische boeman zien of onbewust vermoeden) maar die vol begrip zijn of althans niet kritikeren wanneer de professoren en de dokters staken of wanneer de hogere magistratuur met dit wapen dreigt.”*

2. Socio-economische eisen werden verbonden aan het federalisme: het was een kleine francofone oligarchie in Brussel die de staatsapparaten en de economische hefbomen bezaten. Vlaamse strijd en sociale strijd vloeiden uit natuurlijke en gezamenlijke belangen in elkaar over indien het federalisme werd geaccepteerd als oplossing. De Belgische staat was een bourgeoisconstructie met taalbarrières als sociale stratificatie.
3. Het programma moest zowel gekant zijn tegen een kapitalistische als marxistische staat, zonder de verduidelijking of deze Derde Weg iets nieuwerwets. Men kon zich niet van de indruk ontdoen dat dit verwees naar oude gedachten, doordat er telkens opnieuw werd gewezen op de belangen van de zelfstandigen: *”Alleen in een sociaal geordende maatschappij waar het kapitalisme aan banden wordt gelegd en het kommunisme uitgesloten is, vonden de zelfstandigen een passend werkterrein en kunnen zij zich vrij ontplooiën. Zo een maatschappij willen wij.”* Een beredeneerde gok is dat deze passages vooral te danken zijn aan de inspiratie van Jorissen.
4. De Volksunie mocht de trein van het progressivisme en travaillisme niet missen. Het waren deze ideeën die de jongeren in Europa stuwden. Roosens aanzag het travaillisme als waardevol voor de emancipatie van de volkeren. Dat dit travaillisme een ambigue betekenis had, kon niet beletten dat het concept werkte als een magneet; socialisten, communisten en sociale christenen gebruikten dit concept als mobiliserend ideologisch concept. Het concept volksnationalisme dat de Volksunie uitdroeg, mocht in geen enkele geval

haaks staan op het progressivisme. *“Hoe minder men de Vlaams nationale gedachte zal verbinden met de romantiek, hoe vlugger ze zal aanvaard en verdedigd worden door de jongeren die de laatste jaren het federalisme als oplossing zijn gaan aanvaarden.”*

5. Een Vlaams Front betekende de facto de aansluiting zoeken bij het Vlaamse cultuurleven en buitenparlementaire organisaties, die een bloei kenden door het recente militantisme. *“De Volksunie moet zo vlug mogelijk de politieke uitdrukking worden van de strijdbare Vlaamse Beweging. Zij is dit voor het ogenblik slechts ten dele. Mislukt het Vlaams front dan zal de Volksunie ook in de volgende jaren niet de volwaardige politieke uitdrukking van de Vlaamse Beweging worden.”*

100. Cuypers (Henk), De Vlaamse Democraten: verruimingsoperatie avant la lettre. Een poging tot symbiose tussen Vlaamse en sociale strijd, in: Meervoud, I, 1993, 3, p. 58

101. Ibidem, p. 60

102. Verrept (Staf), Klarheid, in: Kijk Zelf, V, maart 1965, 3, p. 1

“Maar de “voogdelijke clerken” die niets meer dan een verkiezingssukses van het vernieuwingsflamingantisme vreesden, brachten hun grof geschut in stelling. Lasteraars en giftspuiters van buiten en binnen de Volksunie, gesteund door ultrarechtse elementen die de democratie slechts schijnbaar aanhangen doch er in wezen de ergste vijanden van zijn, ontketenden een niets ontziende campagne tegen het Vlaamse Front in Brabant en de dragers ervan. Er moesten koppen rollen! Het Volksuniehoofdbestuur miste de moed om tegen deze campagne in te gaan of liet opzettelijk begaan, want de meeste leden van dat hoofdbestuur zijn de “echte” Vlaamse frontvorming nooit genegen geweest.”

103.. ADVN AC 164, D8947, Archief Frans van der Elst, 1034 Dossier het geval Daniël Deconinck en de Vlaamse Democraten, Strikt vertrouwelijk memorandum. Onderhandelingen tussen de Volksunie en de groep Roosens-Verrept, eind 1964

104.. Ibidem

105. ADVN AC 164, D8947, Archief Frans van der Elst, 1035, Dossier het geval Daniël Deconinck en de Vlaamse Democraten, Brief Van der Elst aan Jan Ryckeboer, 30 oktober 1964

106. Ibidem

107. H. L., Links noch Rechts, maar Vooruit ... !, in: Richting, II, 31 oktober 1967, 7, p. 4

108. Ibidem

109. Coppieters (M), In het gelid van de Vlaams-nationale partij!, in: De Volksunie, 16 januari 1965

110. Hoflack (Kris), op. cit., p. 45

111. ADVN AC 164, D8947, Archief Frans van der Elst, 1034 Dossier het geval Daniël Deconinck en de Vlaamse Democraten, Strikt vertrouwelijk memorandum. Onderhandelingen tussen de Volksunie en de groep Roosens-Verrept, eind 1964

112. De Wever (Bart), Wim Jorissen , in: De Nieuwe Encyclopedie van de Vlaamse Beweging [CD-ROM] Tielt, Lanno, 1998

“In de eerste helft van de jaren 1960 ontloopte Jorissen zich in de VU tot een voorstander van een programmatische verruiming van de partij in sociaal-democratische richting. Dit kaderde in het plan om bij de parlementsverkiezingen van 1965 uit te pakken met een 'Vlaams Front' waarin naast de VU personaliteiten uit de

niet-partijpolitieke V.B. zouden aantreden. Jorissen was in de VU een van de belangrijkste promotors van deze idee. Toen begin 1965 bleek dat de VU de 'Vlaamse frontvorming' niet wenste te aanvaarden, bleef hij trouw aan de partijlijn en liet hij het plan varen (Vlaamse Democraten). Bij de parlementsverkiezingen kort daarna werd hij gecoöpteerd tot provinciaal senator en meteen fractieleider voor de VU in de Senaat. Jorissen evolueerde daarna snel tot een boegbeeld van de traditionele en rechtse nationalisten in de VU.”

113. “Kijk Zelf” werd opgestart in 1961 onder de naam “Kijk”. Het was een veelgelezen blad in flamingante milieus; Volksunie-leden konden via dat blad een persoonlijke opinie verspreiden over de richting die de partij moest uitgaan. Iemand zoals Walter Luyten, eveneens politiek opgegroeid in de straatmanifestaties van de Vlaamse Beweging, werkte nauw samen met Deconinck. Hij was tevens medewerker in het partijweekblad De Volksunie. Hij lag mee aan de stichting van het blad Nieuw Vlaanderen, dat eenzelfde profiel wilde aanmeten als de sociaalflamingantische bladen, maar dan met een volksnationalistisch en heelnederlands karakter.

114.. Jorissen (Wim), Een Vlaamse massapartij, in: Kijk Zelf, V, januari 1965, 1, p. 1

115.. Ibidem

116. Ibidem

117. ADVN AC 164, D8947, Archief Frans van der Elst, 1034 Dossier het geval Daniël Deconinck en de Vlaamse Democraten, Rede gehouden door Algemeen Sekretaris W. Jorissen op de voormiddag van het zangfeest – 24 mei 1964 – te Antwerpen.

“Het zou dan ook dwaas zijn in 1964 een zuiver vormelijk volksnationalisme voorop te stellen dat abstraktie maakt van een sociaal-ekonomische inhoud. [...] En het is niet voldoende te streven naar een federale staat. Het is ook van het grootste belang er ook voor te zorgen dat er in die federale staat een welvarend volk zal wonen. [...] Een nationalisme dat zich niet zou bekommeren om de stoffelijke welvaart van het volk is voor mij geen nationalisme. [...] Wij kunnen er heus niet aan doen dat ook de kommunisten zich sociaal noemen en zich voor het federalisme uitspreken. [...] En zo er bij ons een Mac Carthy wil opstaan om een soort progressistenjacht te ontketenen, dan zal de man werk genoeg hebben. [...] Een breed Vlaams front met de jongeren zal een psychologische schok door Vlaanderen doen gaan [...].”

118. ADVN AC 164, D8947, Archief Frans van der Elst, 1034 Dossier het geval Daniël Deconinck en de Vlaamse Democraten, Strikt vertrouwelijk memorandum. Onderhandelingen tussen de Volksunie en de groep Roosens-Verrept, eind 1964

Eveneens: ADVN AC 164, D8947, Archief Frans van der Elst, 1034 Dossier het geval Daniël Deconinck en de Vlaamse Democraten, Brief van Mark Grammens aan Van der Elst, Jorissen, Coppieters en Verrept als uitnodiging voor een informatief gesprek op vrijdag 14 februari in Hotel Plaza, 8 februari 1964

119.. Cuypers (Henk), De Clauwaert, in: De Nieuwe Eyclopedie van de Vlaamse Beweging [CD-ROM] Tielt, Lanno, 1998

120. Privé-archief Antoon Roosens, Brief Antoon Roosens aan de Meerleer betreffende het Komitee der Randgemeenten en verdere activiteiten, 9 juli 1964

121. Privé-archief Antoon Roosens, Brief van Amter aan Roosens betreffende nieuwe activiteiten door het VABT, 30 september 1964

122. Privé-archief Antoon Roosens, Confidentiële en persoonlijke brief van Hugo Schiltz aan Antoon Roosens, 16 februari 1965
123. Ibidem
124. Hoflack (Kris), op. cit., p. 45 – 46
125. ADVN AC 164, D8947, Archief Frans van der Elst, 1034 Dossier het geval Daniël Deconinck en de Vlaamse Democraten, Verslag vergadering hoofdbestuur 20 februari Volksunie, 20 februari 1965
126. Hoflack (Kris), op. cit., p. 46
127. Interview Jan Verroken, 18 juni 2007
128. Verrept (Staf), op. cit., p. 30
- “Wanneer wij menen over deze mislukte frontvorming te moeten schrijven, is het ons niet te doen om de kleine kanten en, in hoofdzaak, ook niet om de manoeuvres noch om de persoonlijke afrekening, die sommigen ervan gemaakt hebben. Het gaat ons inzonder om de achtergronden en motieven die in beide kampen voorlagen, en om de ideeën die tegen mekaar aanbotsten.”*
129. Privé-archief Antoon Roosens, Confidentiële en persoonlijke brief van Hugo Schiltz aan Antoon Roosens, 16 februari 1965
130. Hoflack (Kris), op. cit., p. 46
131. Ibidem, p. 47
132. ADVN AC 164, D8947, Archief Frans van der Elst, 1034, Dossier het geval Daniël Deconinck en de Vlaamse Democraten, Memorandum opgesteld door Mr. H. Schiltz, na de eerste besprekingen met de groep Roosens Verrept Bourgeois, 4 december 1964
- “[...] een eventuele samenwerking alleszins moet geplaatst worden in het perspectief van een oprechte groei naar de VU toe, die uiteindelijk moet leiden tot een volledige aansluiting.”*
133. Ibidem
- “[...] dat eventuele verkozenen behorende tot de groep zich volledig inschakelen in de parlementaire VU-frakties [...] in het optreden naar buiten, n.m. toespraken, artikels, vraagg gesprekken, end dgl. zal ieder zich onthouden van stellingnamen [...] dat er niet gestreefd wordt naar afzonderlijke groepsvorming in of buiten de VU; noch in de vorm van politieke partij noch in andere vorm. [...] dientgevolge zal de samenwerking niet zijn een bondgenootschap, coalitie of federatie van de VU en andere groepen, doch wel een individuele samenwerking van actieve elementen met en in de VU.”*
134. Roosens (Antoon), Met propere handen, in: Kijk Zelf, V, maart 1965, 3, p. 2
135. ADVN AC 164, D8947, Archief Frans van der Elst, 1034 Dossier het geval Daniël Deconinck en de Vlaamse Democraten, Verslag vergadering hoofdbestuur 20 februari Volksunie, 20 februari 1965
136. ADVN AC 164, D8947, Archief Frans van der Elst, 1034, Dossier het geval Daniël Deconinck en de Vlaamse Democraten, Brief van Daniël Deconinck aan het hoofdbestuur van de Volksunie op 19 februari 1965 betreffende de verdeling van de plaatsen op de parlementaire lijsten, 19 februari 1965
137. Privé-archief Antoon Roosens, Persoonlijke brief van Hugo Schiltz aan de VD'ers betreffende de frontvorming, 16 februari 1965

138. Alpaerts (Ferdinand), Van Vlaams front naar scheuring of de geschiedenis van een ideologisch geschil, I, maart 1965, 6, p. 2

139. ADVN AC 164, D8947, Archief Frans van der Elst, 1034, Dossier het geval Daniël Deconinck en de Vlaamse Democraten, Brief van Daniël Deconinck aan het hoofdbestuur van de Volksunie op 19 februari 1965 betreffende de verdeling van de plaatsen op de parlementaire lijsten, 19 februari 1965

140. ADVN AC 164, D8947, Archief Frans van der Elst, 1034 Dossier het geval Daniël Deconinck en de Vlaamse Democraten, Verslag vergadering hoofdbestuur 20 februari Volksunie, 20 februari 1965

141. ADVN AC 164, D8947, Archief Frans van der Elst, 1035, Dossier het geval Daniël Deconinck en de Vlaamse Democraten, Ontslagbrief voor Frans Vandenhoute, 8 februari 1965

142. ADVN AC 164, D8947, Archief Frans van der Elst, 1034 Dossier het geval Daniël Deconinck en de Vlaamse Democraten, Strikt vertrouwelijk memorandum. Onderhandelingen tussen de Volksunie en de groep Roosens-Verrept, eind 1964

143 Ibidem

In de woorden van Van der Elst: *”In het arrondissement Brussel is de toestand rampspoedig te noemen. De putch op touw gezet ter gelegenheid van de verkiezingen voor de arrondissementsraad in 1962, toen door allerlei manoeuvres en oneerlijke methode, de ganse arrondissementsraad op stelten gezet werd en gans het arrondissementsbestuur gelijkwideerd in functie van de persoonlijke politiek van Deconinck-Jorissen, heeft van toen af het klimaat grondig vergiftigd en de partijkaders verdeeld.”*

144. ADVN AC 164, D8947, Archief Frans van der Elst, 1034 Dossier het geval Daniël Deconinck en de Vlaamse Democraten, Persoonlijke brief van Lode De Smedt aan Frans Van der Elst, 15 november 1964

145. Verrept (Staf), Klarheid, in: Kijk Zelf, V, maart 1965, 3, p. 1

146. De Smedt (Lode), Onze houding, in: Kijk Zelf, V, maart 1965, 3, p. 6

147. ADVN AC 164, D8947, Archief Frans van der Elst, 1034, Dossier het geval Daniël Deconinck en de Vlaamse Democraten, Brief van Daniël Deconinck aan het hoofdbestuur van de Volksunie op 19 februari 1965 betreffende de verdeling van de plaatsen op de parlementaire lijsten, 19 februari 1965

“Persoonlijk verkies ik ook een koalitieformatie boven een verruimingslijst, doch ik leg mij neer bij elke oplossing die ook voor onze partners aanvaardbaar is. [...] Laten wij een ogenblik denken aan het noodlottige vacuüm en de malaise die geschapen worden in geval wij niet kunnen samen sloop gaan in Brabant. Heel bijzonder voor Brussel en Brabant bestaan er geen gunstig electoraal uitzicht meer [...]”

148. ADVN AC 164, D8947, Archief Frans van der Elst, 1034, Dossier het geval Daniël Deconinck en de Vlaamse Democraten, Brief van het arrondissementsbestuur Oostende-Veurne-Diksmuide betreffende recentelijke oproer in de partij, 28 januari 1965

149. Er werden drie verschillende versies van deze motie teruggevonden in het archief van Van der Elst, waaronder de oorspronkelijke versie op inktpapier. De handtekeningen op de uiteindelijke versie werden later verzameld, gezien het feit dat er verschillende pennen werden gebruikt bij de individuele ondertekening.

150 ADVN AC 164, D8947, Archief Frans van der Elst, 1035, Dossier het geval Daniël Deconinck en de Vlaamse Democraten, Brief Mike Babylon aan Frans Van der Elst, 12 februari 1965

151. ADVN AC 164, D8947, Archief Frans van der Elst, 1035, Dossier het geval Daniël Deconinck en de Vlaamse Democraten, Persoonlijke notitie van Frans van der Elst betreffende lijstvorming kamer, oktober 1964

152. ADVN AC 164, D8947, Archief Frans van der Elst, 1034 Dossier het geval Daniël Deconinck en de Vlaamse Democraten, Persmededeling Volksunie betreffende het afspringen van de onderhandelingen over Vlaams Front, 20 februari 1965

153. Die adressenlijst zou nog in 1968 ter sprake worden gebracht tussen Roosens, Bourgeois en Deconinck. Zo valt er te lezen in een brief van Bourgeois aan Deconinck:

“Noch Toon Roosens noch ik herinneren ons iets van een afspraak over adressen ten tijde van de verdeling van de schulden na de scheiding der twee groepen van het Vlaams Front op 21 juni 1965. Nu is het wel zo dat – indien u de kwestie zou opgeworpen hebben – wij zeker onmiddellijk bereid zouden geweest zijn om aan uw groep “Vlaams Verweer” de helft van de adressenetiketten af te staan. Bij nader onderzoek stel ik niettemin vast, wat mij onbekend was bij uw telefoontje van donderdagavond 14 maart, dat u na de scheiding tweemaal een volledige reeks adresetiketten bekomen heeft, wat er zou op wijzen dat er destijds toch een of andere mondelinge afspraak geweest is. Ik zou dan ook willen voorstellen dat wij thans de kwestie als volgt afhandelen: u neemt een derde reeks adressen bij Vranken in ontvangst en daarmee heeft u dan ook volledig bezit genomen van hetgeen u, zij het dan ook zonder formele afspraak, toekomt. Daarmee is dan voor ons de zaak eens en voor goed afgehandeld. Duidelijksheidshalve preciseren wij dat deze laatste reeks adressen die u nu ontvangt, evenmin als de twee vorige, door de Vlaamse Democraten worden afgestaan van hun bezit. Zij behoren tot uw aandeel van de verdeelde bezittingen van het Vlaams Front 1965. Wat u ingevolgd die verdeling met uw adressen aanvangt, hoeft de groep der Vlaamse Democraten niet te weten: elke groep gebruikt immers zijn bezit naar eigen wens.”

Privé-archief Roger Bourgeois, Brief Roger Bourgeois aan Daniel Deconinck betreffende adressenlijsten van het Vlaams Front, 15 maart 1968

154.. ADVN AC 164, D8947, Archief Frans van der Elst, 1034, Dossier het geval Daniël Deconinck en de Vlaamse Democraten, Verslag van de hoofdbestuursvergadering dd. 20 februari 1965

155. Verrept (Staf), Een nieuwe horizon voor de Vlaamse Strijd, s.i, s.n, 1966, p 32

156. Privé-archief Antoon Roosens; Grammens (M.), Memorandum verkiezingsstrategie Vlaamse Democraten, 23 februari 1965

157. ADVN AC 164, D8947, Archief Frans van der Elst, 1034 Dossier het geval Daniël Deconinck en de Vlaamse Democraten, Motie Democratische Volksunie Brussel betreffende de chantage van de Volksunie en de rechtse coup in het arrondissement Brussel, 23 februari 1965

158. Cuypers (Henk), op. cit., p. 64

Afdruk Verkiezingsprogramma “Vlaams Front in Brabant: naar een ware democratie door federalisme en door sociaal-ekonomische structuurhervormingen.”

160. ADVN AC 164, D8947, Archief Frans van der Elst, 1034, Dossier het geval Daniël Deconinck en de Vlaamse Democraten, Verslag van de vergadering van de Vlaamse Democraten van 25 februari 1965 door R. Degryse, 26 februari 1965

161. <http://www.elections.fgov.be> met hulp van de Vrije Universiteit Brussel (VUB)

162. Verrept (Staf), Een nieuwe horizon voor de Vlaamse Strijd, s.i, s.n, 1966, p 30

Hoofdstuk 3: Vlaamse Demokraten, Democratisch Aktiekomitee en Revolutionaire Socialisten (1965 – 1970)

3.1 Inleiding periode 1965-1970

Wat er ook mag gezegd worden over Roosens, hij was en bleef in de eerste plaats een flamingant; in de periode 1965-1970 zou hij zich duidelijk afkeren van vlaamsnationalistische visies; hij zou door de studie van het marxisme zijn sociologische kijk op de Vlaamse problemen en federalisme verder uitdiepen, dat kan worden gelezen in de verdere geschriften in *Het Pennoen* en *De Nieuwe* (cf. infra).

Het blad *Richting* (1966 – 1968), partijorgaan van de Vlaamse Demokraten, wordt te samen met de activiteiten van Roosens in de Vlaamse Demokraten besproken. De voornaamste reden waarom zijn bijdragen in *Richting* niet in het volgend hoofdstuk wordt besproken, is omwille van het feit dat in tegenstelling tot *Het Pennoen* en *De Nieuwe* deze geschriften niet onmiddellijk de bedoeling hadden een beschouwend en theoretische karakter te bezitten, maar eerder duiding te geven op de actualiteit (net zoals de artikels in *Rood*). Wel kan in *Richting* worden geregistreerd dat Roosens' flamingantisme, gekenmerkt door een marxistisch instrumentarium, opschoof naar anti-imperialistische richting. Hij brak los van het oude navelstaren van de Vlaamse Beweging en schreef eveneens over internationale onderwerpen waaronder de anti-imperialistische strijd van Cuba. De Volksunie koppelde zichzelf terug naar traditionele onderwerpen, dit in combinatie met de ideologische inbreng van Schiltz om op socio-economische as een centrumrechtse, op federalistisch vlak een pragmatische en op levensbeschouwelijk vlak pluralistische standpunten in te nemen. Roosens was in vergelijking met de VU-theoretici qua onderbouw van de analysemethode ver op zijn tijd vooruit. Zijn verdere pogingen in de jaren '60 om het federalisme en structuurhervormingen te laten doorklinken in een links alternatief mislukten. Dit was te

wijten aan onderlinge wrijvingen tussen verschillende linkse groepen. Op intellectueel vlak was dit een beslissende periode, en deze zelfstudie zou hem nog vele diensten zouden bewijzen toen hij eind jaren '70 Gramsci koppelde aan de conclusies die hij in deze besproken periode maakte.

De opkomst van nieuwe marxistische groeperingen waren het resultaat van enerzijds de BSP-houding tegenover de staking tegen de eenheidswet, het onverenigbaarheidscongres van '64 en de enorme electorale nederlaag van de BSP tijdens de verkiezing van 1965, en anderzijds de opkomende Nieuw-Linkse stromingen in Europa die zouden uitmondde in de revolte van mei '68.

Qua organisatorische transmutaties zijn er eerst kort enkele zaken op te merken:

1. Het Vlaams Front werd direct na de verkiezingen opgegeven (21 juni 1965). Deconinck, na een korte episode met de groep "Vlaams Verweer", en andere Volksunieleden besloten zich voorlopig uit de partijpolitiek terug te trekken. De Vlaamse Demokraten zouden blijven bestaan tot december 1968. De gehele periode van de VD kan dus worden begrepen tussen oktober 1964 tot december 1969. De eerste periode, dat in voorgaand hoofdstuk werd besproken, betrof de Volksunie-affaire tot de verkiezingen van mei 1965, in de tweede periode trachtten de Vlaamse Demokraten steun te vinden bij nieuwe linkse bewegingen in de periode halverwege 1965 tot het opdoeken eind 1969.
2. De Vlaamse Demokraten stichtten ook een eigen partijblad "Richting", dit vanaf maart 1966.
3. De Vlaamse Demokraten zouden zich engageren in een koepelorganisatie van haast alle organisaties links van de BSP. Anti-kapitalisme, marxisme, anti-reformisme en federalisme waren fundamentele ideologische kernpunten. Het "Demokratisch Aktiekomitee" (DAK) zou bestaan van april 1967 tot eind 1968, maar de desintegratie en inertie begon in januari 1968. De participerende organisaties en personen zijn zeer uiteenlopend: trotskisten en Mandelianen van de Socialistische Beweging Vlaanderen (de geroeyeerde mensen van Links-La Gauche na het onverenigbaarheidscongres in december '64), mensen uit de Socialistische Jonge Wacht, Kommunistische Partij, activisten uit de revolte van mei '68 in de kwestie rond "Leuven Vlaams" verzameld in

Studentenvakbeweging (komende uit KVHV) en tenslotte de Vlaamse Demokraten zelve. Er kan worden gesteld dat het DAK tijdens een windstille periode alle linkse organisaties tot een dialoog kon brengen. De SBV had meer moeite dan de Brusselse of Waalse kameraden om een eigen werking uit de grond te stampen, de Socialistische Jonge Wacht verloor veel van haar leden, de Kommunistische Partij in Vlaanderen begon de federalistische standpunten in te nemen, de VD moest zich herpositioneren en vond zichzelf terug in de renardistische erfenis van de SBV-SJW en had contacten met het Mouvement Populaire Wallon (MPW).

4. Nadat het DAK een stille dood stierf, besloot de VD om samen te smelten met de SBV en SJW. In januari 1969 werd de “Revolutionaire Socialisten” (RS) opgericht. De groep rond Georges Vereecken zou na enkele maanden opstappen omwille van conflicten over de ideologische lijn, Roosens bleef een jaar bij de RS tot halverwege 1970.

3.2 De Vlaamse Demokraten na de verkiezingen van mei '65

Na het rampzalige verkiezingsresultaat bleven de Vlaamse Demokraten aanwezig op het politieke veld, zij het nu zonder enige steun vanuit de Volksunie. De meeste voorstanders van het Vlaams Front werden geroyeerd en verdwenen voor een tijd van het politieke toneel. Deconinck werd, behoudens een korte poging juist na verkiezingen om zich aan te sluiten bij een groep met een radicaal Vlaams karakter¹, maar actief met de verkiezingen van '70 door op de lijst van de Rode Leeuwen te staan, de organisatie van de BSP-flamingant Fayat. Andere pro-VD VU'ers trokken zich terug uit de partijpolitiek.

Op 30 juni werd beslist dat de VD een zuiver partijpolitieke organisatie zou worden, voornamelijk doordat Verrept dacht dat alleen een electoraal alternatief levensvatbaar was. Het eerste plan van '30 juni hield in dat de officiële bevestiging van de partij-identiteit pas een jaar later werd ingevoerd; tijdens deze transitieperiode waren er geen statuten en in de plaats van arrondissementele afdelingen waren er lokale kernen.² Onder impuls van Verrept besloot de VD in juli 1965 een complete quasi-formele partijwerking op poten te zetten.³ Eind 1965 werden er

lokale kernen gevormd in Brussel, het Pajottenland, Mechelen en Leuven, dus allemaal in Brabant en randgebieden. Er werden voorbereidingen getroffen om in Antwerpen (Alpaerts) een kern op te richten. De vaste kaderleden van de Vlaamse Demokraten vanaf 1966 zijn als volgt:

1. S. Verrept: voorzitter (eind 1966 stapt hij uit de VD)
2. A. Roosens: ondervoorzitter en verantwoordelijk voor organisatorische uitbouw
3. R. Bourgeois, zal de redactieraad van Richting leiden en is tevens ondervoorzitter
4. J. Vandervelden: penningmeester
5. B. Van der Spiegel: vice-secretaris
6. P. Vandenplas: verslaggever bij evenementen
7. M. Van Goethem: vice-secretaris
8. L. Chaltin: verslaggever bij evenementen
9. L. Vranken, vanaf 1966 organisatorische spilfiguur voor de VD-secretariaat in het DAK. Hij was tevens secretaris van het Vlaams Jeugdkomitee voor de Wereldtentoonstelling en Pennoen-redactielid.
10. F. Alpaert, vanaf '66 eveneens spilfiguur, hoofdredacteur van De Clauwaert, overgekomen van de Volksunie Antwerpen
11. M. Fannes

De Vlaamse Demokraten besloten na de verkiezingen om contacten te leggen met andere linkse partijen en organisaties, in de eerste plaats met het hoofdbestuur van de SAK. De SBV zou enige maanden later het daglicht zien. Dit houdt de facto in dat het centrale bestuur van La Gauche concrete onderhandelingen voerde met de VD. Roosens' uitdeinend netwerk van contacten bleek van onschatbare waarde te zijn.⁴ De onderhandelingen verliepen moeizaam; De IV^{de} Internationale was zopas herenigd, de bittere pil na het onverenigbaarheidscongres van de BSP zorgde voor organisatorische problemen, het entrisme in pabloïstische vorm werd internationaal veroordeeld en dat de Mandelianen zochten naar een nieuwe ideologische modus vivendi tussen de verschillende trotskistische groepen. Voor de VD was het grootste struikelblok intern te vinden.

De eigenlijke kwestie of de VD een partij moest worden of niet werd enigszins eenzijdig beslist door Verrept, dit tot irritatie van Roosens. Roosens bleef gekant tegen een snelle partijvorming

omwille van een algemene organisatorische zwakte⁵, terwijl Verrept een eigen partij wilde uitbouwen en was gekant tegen enige samenwerkingverbanden met andere organisaties. Dit zou een twistpunt blijven in de verdere relatie tussen Roosens en Verrept (cf. infra).⁶

Er bleken fricties te zijn tussen Roosens en Verrept over de toekomst van de VD. De toenemende activiteiten van Roosens buiten de Vlaamse Beweging in de marxistische middens hadden ook repercussies betreffende de interne koers van de VD. Reeds kort na de oprichting van de Socialistische Beweging Vlaanderen waren er contacten met de Vlaamse Demokraten, en meer bepaald met Roosens. Het eerste ontwerp van het nieuwe partijprogramma was een creatie van Verrept, dat duidelijk verwees naar zijn antimarxistische houding.⁷ Dit laatste werd zowel veroordeeld door Roosens als door Alpaerts; Alpaerts kritiek aan het adres van Verrept werd door deze laatste nooit verzonden naar de andere leden. Alpaerts omschreef Verrepts houding als fundamenteel irrationeel, zijn antimarxisme zou de Vlaamse Demokraten een slechte naam bezorgen, vermits hij zijn visie ging tentoonspreiden in veelgelezen bladen zoals Links en Het Pennoen. Op 11 april 1966 zond Verrept een open brief aan Roosens; de brief bevatte persoonlijke motieven om Roosens een bolwassing te geven. De motieven zijn van verschillende aard:

1. Het eerste probleem betrof duidelijk de marxistische toon in Roosens' artikels voor *Richting*.
2. Verrept wilde de oude sociaalfamingantische lijn aanhouden: *"In je brief aan Alpaerts beweer je dat de groep nog geen keuze zou gedaan hebben inzake de te volgen richting. Dat is onjuist! De Vlaamse Demokraten blijven trouw aan hun oorspronkelijke visie: pogen een eigen partij te vormen op de sociaalfamingantische basis (die ook door "De Klauwaert" bij de verkiezingen aanvaard werd), een basis die inhoudt een humane demokratisering van de politieke en sociaal-ekonomische structuren met wettelijk middelen en behoud van verworven vrijheden, ook voor konservatieve partijen, machtsverovering inbegrepen. Wanneer wij onszelf Vlaamse Demokraten noemen, is dat om ons duidelijk van anderen politieke stromingen te onderscheiden, doch dan niet alleen van de rechtse partijen doch ook van de linkse."*⁸
3. Verrept, en ook Bourgeois, waren bezorgd omwille van het feit dat Roosens zijn energie stak in andere activiteiten buiten de partij om; zij verweten Roosens onverschillig te zijn

tegenover de verdere uitbouw van de partij, Roosens woonde niet alle bestuursvergaderingen bij en was frequent onbereikbaar.

4. Roosens zocht in 1965 duidelijk nieuwe wegen op om het federalisme en structuurhervormingen als bindende ideologische concepten te gebruiken voor een nieuw electoraal alternatief. Voor hem was een alliantie met andere groepen buiten de Vlaamse Beweging noodzakelijk. Dit was voor Verrept onaanvaardbaar: *”Het is voor ons klaar dat jij een volledige toenadering zoekt met groepen om mettertijd te komen tot één partij, die niet anders dan marxistisch kan zijn. Dat is geen dialoog meer noch samenwerking op konkrete punten, maar een aanvaarden van een leer die door de meesten onder ons verworpen wordt. Zowel principieel als tactisch wensen wij ons niet aan zulke politiek te bezondigen.”*⁹ De toon werd op dit punt een pak grimmiger en Verrept zocht duidelijk een polarisatie van de meningen op om op die manier snel tot een oplossing te komen: *”[...] het geen zin meer heeft en tijdrovend is nog lange ideologische discussies te voeren, het is zonneklaar dat onze visies steeds verder uit mekaar zijn gaan lopen. Een andere kwestie is dat de praktische oplossing van het konflikt dat [...] onvermijdelijk naar de scheiding der wegen gaat. Roger en ik zijn er wel degelijk van bewust dat een verdere afbrokkeling van de groep onze uitbouw nog zal vermoelijken zoniet onmogelijk maken.”*¹⁰
5. Enige samenwerking met andere groepen was voor Verrept uitgesloten, wat haaks stond op de denkwijze van Roosens. Verrept stelde dat nevenactiviteiten niet aan de orde zijn zolang er geen kader en uitgebouwde organisatie bestond.

Het antwoord van Roosens werd gekenmerkt door een algemene verbazing over de agressieve toon van zijn oude kompaan. Roosens verweet aan het adres van Verrept een algemeen tekort aan ideologisch bewustzijn te hebben. Een concreet en uitgewerkt Weltanschauung ontbrak. Verrepts kijk op het feit dat het sociaalflamingantisme zich zowel zou moeten onderscheiden van linkse als rechtse stromingen, een travaillisme zonder de radicale angel, deed Roosens sterk herinneren aan *“de lijfspreuk van een bepaalde partij:”* *”Noch links, noch rechts, maar vooruit.”*¹¹ De link naar het VNV was voor Verrept, gezien zijn voorgeschiedenis met betrekking tot het gevecht tegen de collaboratie van Nieuw Orde-groeperingen, een openlijke sneer. Roosens ontkende het feit dat marxisten en niet-marxistische progressieven niet zouden kunnen samenwerken; het weigeren steun te verlenen aan andere initiatieven die relatief gelijklopende ideeën hadden, zou

alleen zorgen voor een sectarische inteelt en het de facto bevestigen van de status quo tussen sociaalflamingantisme en de rechtse Vlaamse Beweging.”[...] *wij wel akkoord zijn over de doelstellingen of over de richting die wij uitwillen, doch niet over de te volgen weg. Ik meen dat jij verkeerd handelt door voortdurend scheidingsmuren op te trekken of in stand te houden tussen al diegenen, die fundamenteel diezelfde richting uitwillen. Hierdoor belemmer je de verdere uitdieping en op-punt-stelling van de ideeën, de uitstralingsmogelijkheid van die opvattingen, en vooral de organisatorische uitbouw van de vooruitstrevende krachten en het voeren van elke noemenswaardige actie.*”¹²

De discussie kende geen onmiddellijke concrete oplossing, maar de eis van Verrept tot absentionisme in het linkse middenveld had alvast niet veel gehoor bij de andere kaderleden. Vanaf toen werd het duidelijk dat er met Verrept geen land te bezeilen viel; op eigen houtje stuurde hij brieven naar Roosens en Alpaerts, dreigend dat zij omwille van hun marxistische neigingen niet langer de prefix “kaderlid van de Vlaamse Democraten” mochten gebruiken. De twisten bleven voortduren totdat Verrept uit de partij vertrok.

De bewering van Verrept dat iedereen achter zijn standpunt zou staan betreffende het vermijden van elke nevenactiviteit, klopte niet met de inhoud van de correspondentie tussen Roosens en Bourgeois. Zoals vermeld, Roosens’ zoektocht naar nieuwe bondgenoten was een zeer logische stap doordat vele linkse organisaties zich konden vinden in het federalisme. Begin mei sprak Bourgeois, na de discussie tussen Verrept en Roosens, met de Links-redacteur Van Hemeldonck over een toekomstige samenwerking. Bourgeois confirmeerde Roosens’ visie dat een strategische en ideologische heroriëntatie noodzakelijk was om op die manier aansluiting te zoeken bij bijvoorbeeld Links:”*Ik zou graag een nieuw gesprek op gang brengen tussen een uitgekozen kring kaderleden van de “Vlaamse Democraten” over ons ontwerp-beginselverklaring. Drie redenen pleiten hiervoor: 1. het programma moet meer richtsnoer van denken en handelen worden 2. het moet uitgediept en vervolledigd worden 3. fundamentele discussies moeten gevoerd worden door een politiek programma en een politieke doktrine, en niet over metafysika. Ik herlas de “beginselverklaring” en mijn konklusie is, dat zij voor 75% een geldig werkstuk is, waar wij, helaas, in allerhande discussies zo weinig op terugvallen.*”¹³ Alpaerts beaamde het feit

dat Verrept niet kon spreken uit naam van de gehele partij; hij vroeg zich af welke autoriteit Verrept zich toedichtte om open bedreigingen aan het adres van Roosens te sturen.

Het eerste ontwerp tot partijprogramma werd niet geaccepteerd door de leden omwille van de antimarxistische inhoud, waarbij ook het stuk van Roosens over ideologische vorming der kaders werd geschrapt¹⁴; de tweede versie werd grotendeels opgesteld door Bourgeois met een veel zakelijker toon. Alpaerts anschouwde de goedkeuring van de tweede versie als een indicatie van het isolement van Verrept. Vervolgens stelde ook Alpaerts vragen bij de tactiek van Verrept:”[...] *Staf verwoed te publiceren in allerlei tijdschriften: tweemaal in Het Pennoen, één in Links, één in De Nieuwe, en telkens over het marxisme. Steeds in eenzelfde weinig genuanceerde stijl: in emotionele bewoordingen werden bepaalde aspecten van het Marxisme die inderdaad betreuenswaardig zijn veralgemeend en elk een werd bezworen om filosofische, morele ea. (m.i. vermeende) redenen het ganse marxisme te verwerpen. Ik heb niet buitengewoon veel van en over Marx gelezen, maar wat ik gelezen heb, overtuigde mij ervan dat Staf spijtig genoeg behoort tot de personen die Marx niet begrepen hebben maar om persoonlijke, emotionele motieven Marx kritiekloos verwerpen.*”¹⁵ Het nieuwe programma van de VD was in tegenspraak met de ideeën van Verrept, die zich beriep op het manifest uit oktober 1964 en de geschriften in De Klauwaert; Verrept moest accepteren dat het programma zich principieel uitsprak voor het ondersteunen van de eenmaking van de linkerzijde met actieve steun van de VD. Roosens en Bourgeois hadden het pleit gewonnen om op te roepen tot het doorbreken van de levensbeschouwelijke zuilen en het formuleren van een radicaal-linkse visie op de economische democratie Verrept vond dat bij een eventuele acceptatie van marxistische denkbeelden het humanistische karakter van het sociaalfamingantisme zou worden ontkend (hij beriep zich op de existentialist Camus). Indirect was deze houding een bewijs dat inderdaad Verrept het marxisme niet kende, vermits de jaren '60 de meest vruchtbare periode waren voor humanistische marxisten, en zelfs christelijke denkers zoals Banning, Dupré en Delfgaauw vonden in de geschriften van de almachtige Duitser enorme inspiratie om de tegenstellingen van het modernisme te kunnen doorgronden. Verrept was vervallen in een oppervlakkig anticommunisme. Ook benadrukte Roosens het feit dat het manifest van de VD een programma was, geen ideologie. Het was zelfs een programma dat trachtte ideologische kwesties te overstijgen:”*Omdat onze opvattingen realistisch zijn, kunnen zij niet weerlegd worden in een*

eerlijke discussie, die gegrond wordt op feiten en logische redeneringen. Daarom trachten onze tegenstanders de discussie te verleggen van het vlak van de realiteit en de logika, naar dat van de ideologie. Men is niet akkoord, ofwel omdat het programma strijdig is met de ideologie die men aankleeft, ofwel omdat het overeenstemt met een ideologie die men verwerpt. [...].”¹⁶ Om het gras voor de voeten van de rechterzijde te maaien, stelden Roosens en Bourgeois dat elke ideologie een abstractie van de werkelijkheid was; wanneer men op basis van deze abstractie en niet op die van de werkelijkheid een programma verwierp, dan was dit een teken van dogmatisme. Een sofistich trucje om de rechtse vooringenomenheid over Vlaamse zaken te kunnen bekampen.

De interne fricties zorgden tevens voor het afspringen van de verdere onderhandelingen met de SAK in 1965. Aldus Alpaerts: *”Ik geloof dat het sinds die onderhandelingen is dat een verschil niet zozeer in teoretisch opzicht [...] niet zozeer in praktisch opzicht [...] maar wel emotioneel tussen Staf Verrept en Toon Roosens is tot uiting gekomen. De eerste heeft zich blijkbaar niet ontdaan van een gevoelsmatige afkeer van al wat marxistisch is (wat wellicht uit milieuomstandigheden te verklaren is), de tweede dweept graag met sommige woorden al staat hij even wantrouwend tegenover sommige totalitaire tendensen in het marxisme [dit is wel een loze uitspraak; de trotskisten kunnen moeilijk beschuldigd worden van totalitarisme; de KP was een schoolvoorbeeld van destalinisatie; België heeft nooit een sterke antirevisionistische stroming gekend zoals in Nederland met de Groot of Avakian in de Verenigde Staten. De KP was wel opvallend lethargisch. Auteur].¹⁷ Voor Roosens, alsook voor Alpaerts, was de zaak duidelijk: de VD moest zich een plaats verwerven in het linkse milieu, doordat de Vlaamse Beweging niet klaar was om zichzelf te overstijgen uit de traditionele taalpolitieke acties. In 1966 werd Roosens’ sociaalflamingantisme flamingantisch socialisme: *”Van het ogenblik dat men aanneemt dat de specifiek Vlaamse problemen een belangrijk accessorium zijn van de globale sociaal-ekonomische problematiek, en dat de oplossing van deze specifiek Vlaamse problemen slechts mogelijk is door sociaal-ekonomische structuurhervormingen, is men – om het met uw [Alpaerts, auteur] woorden te zeggen een flamingantisch socialist en niet een sociaalflamingant. Wanneer men bovendien tot de overtuiging komt dat de flamingantische organisaties – uiteraard zelf en los van de subjektieve bedoelingen van sommige van hun verantwoordelijken – naar rechts tenderen, dan moet men, als flamingant zelfs, zich inschakelen in het linkse kamp en ophouden aan**

Vlaamse Beweging te doen binnen het kader van de traditionele Vlaamse Beweging. Voor mij is dit zo logisch, dat het sinds geruime tijd een afgedane zaak is. Ik begrijp nochtans dat dit voor sommigen nog een pijnlijke en verscheurende keuze kan blijken. Evenwel is pas een ernstig gesprek over tactiek en strategie mogelijk, wanneer deze voorafgaande keuze duidelijk gedaan is."¹⁸ De oplossing van Verrept, een onafhankelijke koers varen, maakte dat de VD sowieso tussen twee stoelen belandde. Het betrachten eigen initiatieven uit de grond te stampen bleek voor Roosens onmogelijk te zijn, doordat het zoeken naar een duurzame samenwerking zonder aanwezig te zijn in het linkse veld tot mislukken gedoemd was. Het idee van het verzamelen van alle linkse groepjes, dus mensen uit Links, KP, SBV, etc... in een koepelorganisatie, was voor Roosens in begin 1966 een noodzakelijk te volgen strategie. Deze koepelorganisatie, aldus Roosens, moest de ideologische geschilpunten bespreekbaar kunnen maken door een rechtstreekse dialoog buiten de partijgrenzen heen. Een praktische samenwerking voor concrete acties zou het wederzijdse begrip vergroten. Roosens bleef tijdens de duidelijke lethargie van het DAK in 1968 benadrukken dat een samenwerking met andere stromingen en organisaties noodzakelijk was. In een door hem opgestelde nota in 1968 betreffende de slagkracht van de VD viel er te lezen dat hij de ideeën en opvattingen van de VD aanzag als een juiste ideologische analyse van de structuren en processen in de jaren '60; het waren de werking en organisatie die in gebreke bleven. Roosens gaf vier redenen waarom de VD er kennelijk niet in slaagde om aanhang te verwerven:¹⁹

1. ongunstig imago als zijnde de scheurpartij van de Volksunie.
2. de VD kon zich niet profileren als een electoraal alternatief, waardoor een transformatie van partijpolitieke organisatie naar een actiegroep prioritair was.
3. zware financiële lasten.
4. onvoldoende interne cohesie en politieke vorming.

Voor Roosens, als zijnde het organisatorische brein, was de beste optie de partij te differentiëren: aan de ene zijde een kleine groep geharde en geschoolde realpolitische intellectuelen die electoraal moesten trachten potten te breken, en aan de andere zijde de creatie van een open groep mensen die in los verband acties konden ondernemen. Deze conceptualisering werd nooit ten volle in praktijk gebracht, doordat de VD opging in de RS (cf. infra).

De blijvende conflicten betreffende het marxisme, de onhandelbare houding van Verrept en het realistische besef bij Bourgeois en Roosens om nieuwe wegen te verkennen om op die manier uit het isolement te breken, zorgden voor een definitieve breuk tussen de VD en Staf Verrept. Er was zelfs een valse melding in het flamingante blad De Nieuwe Dag eind mei dat Roosens uit de VD zou zijn gestapt.²⁰ Verrept besloot eind 1966 te vertrekken uit zowel Het Pennoen als VD. In maart '67 schreef Verrept aan Rob Lettens: *”Wat mijn relaties met Het Pennoen betreft, die zijn zwak geworden. Hoofdzakelijk omdat ik mij wel als een links-democraat beschouw doch daarom nog niet bereid ben tot een bondgenootschap met het marxisme. Een tendens die bij een deel van de huidige redactie wel aanwezig is. Ik wens trouw te blijven aan het sociaal-flamingantisme dat ik dikwijls in moeilijke omstandigheden heb verdedigd.”*²¹ Het vertrek was duidelijk een eenzijdige beslissing van Verrept, die wenste alle bruggen op te blazen. Bourgeois meldde in een brief aan de bestuursleden dat Verrept geweigerd had op zijn beslissing terug te komen.²² Het gevolg was dat op de algemene vergadering van 11 februari 1967 een nieuwe verdeling van de bestuursfuncties moest worden georganiseerd. Bourgeois werd voorzitter, Roosens ondervoorzitter, Lei Vranken secretaris, Jan Vandevelden schatbewaarder; andere bestuursleden: Ben Van Der Spiegel, Piet Vandenplas, Luc Chaltin, Ferdinand Aplaerts, Jef Van Caenenberg.²³

Vanaf eind 1966 begonnen er problemen op te duiken betreffende de regelmatige uitgave van *Richting*; er waren financiële tekorten door een aanslepend gat uit 1965 en er was de kleine groei qua aantal lezers. Een nieuwe formule moest in maart 1967 soulaas brengen: elk lid kreeg 10 nummers, waarna men het aan de man bracht bij geïnteresseerde mensen. Het aantal abonnementen moest verviervoudigd worden door het blad in het militante middenveld te slijten.²⁴ Een andere mogelijkheid was een alternatieve *Richting* te maken op pamfletformaat om aan te bieden op manifestaties. In mei 1967 werd beslist om zowel het oude formaat maandelijks alsook een informatiebulletin met specifieke berichten over de VD op tweewekelijks basis (500 exemplaren) uit te geven.²⁵ Tegelijk werd een contributiesysteem ingevoerd, gespiegeld aan het systeem in marxistische partijen: een percentage van het maandinkomen werd gevraagd voor de verdere werking van de partijorganen te kunnen bekostigen: 20 Bfr. voor netto-inkomens tot 6000 fr., 40 Bfr. tot 10000 Bfr., 100 Bfr. tot 15000 Bfr. en 250 voor 15000 Bfr. en hoger.²⁶

Een ander structureel probleem was dat de VD alleen maar organisatorisch sterk stond in het Brusselse milieu. In Antwerpen zou Alpaerts vanaf maart '67 trachten een kern uit de grond te stampen; Alpaerts had goede hoop op dat het DAK een dragend medium te maken om de sociaalfamingantische ideeën buiten Brussel aan de man te brengen. In Antwerpen werd Alpaerts door de trotskisten geaccepteerd, maar de KP onder leiding van Debrouwere trachtte hem zoveel mogelijk op een zijspoor te zetten in het lokale Vietnamkomitee.²⁷ Enkele maanden later escaleerde dit persoonlijke conflict, waarna Debrouwere in augustus 1967 dreigde uit het DAK te treden. Enige tijd later deed hij dit ook.²⁸ Bourgeois zou in november 1967 aan Roosens schrijven: *“Maar waar heb je het in godsnaam in je hoofd gehaald om Debrouwere achter de bestuurstafel zijn ideeën te laten uitbazuinen?”*²⁹ Debrouwere gaf blijk van een KP-agenda te hebben, sprak uit naam van het DAK wanneer hij persoonlijke opinies verkondigde, etc...; ondertussen viseerde de KP ook de SBV in de Rode Vaan. Het geval Debrouwere en de ambivalente houding van de KP toonden aan dat het scheef zat in organisatorische ontwikkeling van het DAK.

Acties en ideologische standpunten

Eén van de eerste acties was het steunen van de VVB in de nationale betoging van 16 maart 1966. Ook werd er besloten het actiecomité “Gelijk Loon Voor Gelijk Werk” uitgaande van de vrouwelijke werknemers van de wapenfabriek FN in Herstal te steunen.³⁰ De VD was aanwezig op hun betoging van 2 juni 1966, een woordvoester kreeg een open tribune in het blad *Richting* om de standpunten te kunnen belichten. De VD was aanwezig op de voettocht van Mechelen naar Leuven in oktober 1966, georganiseerd door het lokale Aktiekomitee Leuven om aandacht te vragen voor de problematiek van de Rand.³¹ Begin maart 1967 was er een duidelijke concretisering qua aanpak om het DAK op te richten, wat veel tijd in beslag nam en zodoende de andere VD-activiteiten tijdelijk op een lager pitje bracht. De VD kon wel de contacten met lokale Brusselse comités bewaren door samen acties te ondernemen. De VD bleef een radicale visie over Brussel trouw: de stad mocht geen speciaal statuut krijgen zonder gelijktijdig federalistische hervormingen door te voeren, Brussel moest zijn statuut sui generis verkrijgen als gevolg van een globale staatshervorming. Een federalisme “met twee”, niet “met drie”, dat inging tegen de meer gematigde federalisten zoals in de KPB of bij de meeste wallinganten.³² Dat deze wallinganten

het probleem Brussel wilden omzeilen door een derde gewest te creëren, was een reden van bezorgheid: *”Door een onjuiste analyse van het fenomeen Brussel loopt U het gevaar op sleeptouw te worden genomen door de Brusselse vleugel van uw respectievelijke partijen, die zich gedwongen voelt mee te spelen in het opbod dat door de PVV en het FDF op gang werd gebracht. U moet weten dat de Vlamingen onder geen enkele voorwaarde zullen aanvaarden dat Brussel als derde macht [...] zijn wil oplegt.”*³³ De VD speelde handig in op de angst van de wallinganten over de toenemende economische macht van Vlaanderen. Roosens vreesde voor een identificatiemechanisme met de Brusselse francofonie. De wallinganten kregen van de VD de raad mee niet te luisteren naar de bourgeoisie in Brussel, die de situatie wilde voorstellen als een machtsgreep van Vlaanderen over Brussel, waardoor alle franstaligen ogenschijnlijk aan hetzelfde zeel trokken. *“Het valt ons moeilijk te geloven dat de Waalse arbeiders hun taalverwantschap met het franstalige Brussel zouden laten doorwegen op hun klassensolidariteit met de Vlaamse arbeiders.”*³⁴ Het federalisme was voor de VD niet te rijmen met het Vlaamsnationalisme. Het Vlaamsnationalisme representeerde een remmende kracht voor de democratisering van België en de instellingen. Zowel Verrept als Roosens bevestigden dat de VD niet gerekend kon worden tot de Vlaamsnationale vleugel³⁵, waardoor de rechterzijde van de Vlaamse Beweging hen niet kon verwijten verraad te plegen. De VD zag een duidelijk verband tussen dat Vlaamsnationalisme en de weigerachtigheid in de Volksunie om de term “economische democratie” enige diepgang te geven. De Volksunie streefde in haar nationalisme een nationale orde na met een duidelijke klassensamenwerking in corporatistische zin, waarbij het subsidiariteitsbeginsel diende als een rookgordijn om het privé-initiatief te huldigen. De VD aanzag dat het concept economische democratie voor de Volksunie eerder een middel was om de arbeidersbelangen te vermorzelen dan te verdedigen; de klassenloze maatschappij was voor de Volksunie ondenkbaar.³⁶ Tezelfdertijd kan worden opgemerkt dat de Volksunie duidelijk gekant was tegen de (internationale) Vredesbeweging in studentikoze middens, en de Vietnamcomités werden geïdentificeerd als vermoede subversieve communistische propagandabewegingen. Het kwam zelfs tot regelrechte knokpartijen tussen de stoottroepen van de Volksunie en anti-Vietnammilitanten in Mechelen.³⁷

Binnen de Vlaamse Beweging had de pluralistische houding van de VVB tegenover linkse stromingen tijdens de verkiezingen van 1965 veel kwaad bloed gezet. In de verdere periode zou

de verhouding tussen de VVB en VD verstoord worden, doordat de VVB meer en meer het bestaan van de VD trachtte te negeren en poogde zich terug te plooiën op de klassieke taalpolitieke agitatie; niettemin participeerde de VD nog in de nationale betoging van 16 maart 1966 tegen de Grendelgrondwet van 1965.³⁸ In het Overlegcentrum van Vlaamse Verenigingen (OVV), opvolger van het VABT, waren er toegenomen spanningen tussen enerzijds de harde nationalistische lijn met onder meer Portier en van Overstraeten, en aan de andere kant het Vermeyleylen- en Willemsfonds. De nationalisten pleitten om alleen nog acties te ondernemen met organisaties die onomwonden hun ideeën onderschreven.³⁹ Op het Congres van de VVB op 6 en 7 mei 1967 werd de VD niet uitgenodigd om over het thema “Vlaamse eendracht voor Brussel” het eigen standpunt uiteen te zetten, hoewel de VD blijvende acties ondernam om Brussel onder de aandacht te brengen.⁴⁰ Daels weigerde ondanks het gemeenschappelijke verleden het DAK-manifest te publiceren in het blad Doorbraak. In de tweede helft van de jaren '60 stond de VVB numeriek zwakker tegenover de Volksunie, en de rechterzijde had in het middenveld opnieuw in de pap te brokken. De VD behoorde tot het kamp van de verliezers.

Roosens schreef, geprikkeld door oude ervaringen met onder andere de neoliberal Claes, vlamme brieven aan de bladen Wij en Doorbraak, met opvallende goedkeuring van Leo Picard. Roosens was beducht voor een voortschrijdende elitisering van het Vlaamsnationalisme in die kringen. Het VEV bleek duidelijk een belangrijke machtspool te zijn van waaruit de nieuwe Vlaamse managerklasse zijn klassenideologie uitdroeg. In september '67 schreef Roosens in De Nieuwe aan de VVB: “*Dat zij haar naam verandert in “Vlaamse ELITE-beweging”. Een elite die dan op waardige wijze aan het Belgisch hoera-patriottisme kan doen, in het Vlaams natuurlijk. Hiermee is dan meteen het probleem opgelost. Het probleem van die elite, niet dat van het Vlaamse volk.*”⁴¹ Het elitedenken in sommige geledingen van de VVB ging ook hand in hand met een “algemeen Vlaamse verwatering”. Roosens’ verbaasde zich over het feit dat tijdens de betoging van het Komitee Taalregeling Hoger Onderwijs op 5 november 1967, in samenwerking met VVB-OVV, onder het motto “Brussel, Leuven Vlaams en Vlaams Brabant”, er geen spoor terug te vinden was van federalistische eisen. Deze betoging, onder praktische leiding van een Urgentiecomité van de VVB, “5 november-comité”, kon 33000 man op de been brengen om te eisen dat de Leuvense universiteit Vlaams werd en dat de Brusselse universiteit volledig werd gesplijst. Het was tevens het startsein van een verbreedde steun door de publieke opinie aan de

studentenbeweging om de Leuvense universiteit te splitsen. Zowel de Volksunie, alsook enige vertegenwoordigers van de CVP en de Vlaamsgezinde zijde van de BSP, liepen mee in de optocht.⁴² De betoging was voor Roosens kwalitatief waardeloos, vermits alleen het federalisme de socio-economische contradicties in de Brusselse kwestie kon oplossen; het federalisme verzwijgen om andere groepen aan boord te krijgen, was in wezen een negatieve sum game. Opvallend, aldus Roosens, was dat de VVB met een verwaterd programma en de steun van de traditionele partijpolitiek een pak minder mensen op de been kon brengen in vergelijking met de Mars op Antwerpen, en dit terwijl in '63 nauwelijks sprake was van een strijdbare studentenbeweging. *“Nu, vier jaar later, in een veel gunstiger klimaat, krabbelt men terug. Omwille van de eenheid? Wie niet akkoord is met het federalisme, is niet bereid zich werkelijk ten gronde in te zetten voor de oplossing van het Vlaamse probleem. Men heeft niet het recht, om de problematische medewerking van enkele wankele bondgenoten te winnen, de objectieven van de strijd weg te moffelen en de massa – die het uiteindelijk zal moeten doen – in dwaling te brengen.”*⁴³ Deze dwaling veroorzaakte een rookgordijn over een klare kijk op de situatie: de VVB eiste met twee slogans zaken op die niet konden thuishoren in een werkelijke Vlaamsgezinde organisatie: “Voor een gewaarborgde toepassing van de taalwetten” hield in dat de taalwetten van Hertoginnedal werden verdedigd en “Voor een statuut Brussel” betekende de facto Brussel loskoppelen van een federalistische oplossing. De VVB krabbelde met deze actie terug en vervulde niet meer de speerpuntfunctie. Eveneens het DAK was niet te spreken over deze betoging, vermits de VVB besloot deze manifestatie te houden in dezelfde week van een lang aangekondigde DAK-manifestatie (cf. infra). Op 1 september '67 verscheen er in De Nieuwe Roosens' artikel “De Vlaamse elite of geïntegreerde revolutionairen?” *“Sinds de marsen op Brussel is een goed deel van onze Vlaamse elite aardig op weg te arriveren. [...] Enerzijds werd alles in het werk gesteld om de Vlaamse beweging opnieuw “zuiver” te maken en haar te behoeden van alle linkse deviaties. [...] Anderzijds begon bij velen de federalistische ijver begrijpelijkerwijs sterk af te koelen, nu het bleek dat ook de unitaire staat bij machte was aan de Vlaamse ambitie een comfortabeler plaats te bezorgen. En wat is er ondertussen veranderd in de situatie van de Vlaamse massa? Weinig, of niets.”*⁴⁴

De verstrakte houding van zowat alle VD'ers tegenover de VVB, die zich langzaam terugplooidde op de initiële houding van de jaren '50 en dus zichzelf affineerde met de ideologische stroming

in de Volksunie, was niet alleen een kwestie van concrete tegenstrijdige meningen. Eenzelfde conclusie werd trouwens ook gemaakt over de IJzerbedevaart: de VD stelde vast dat in dit evenement de inhoudelijke aspecten waren verdwenen. Roosens bleef overtuigd dat de VVB op die manier geen toekomst had om de oude idealen te bewerkstelligen. *“Rechtse of traditionele Vlaamse Beweging, zoals de VVB, is niet in staat het probleem van de ontplooiing van het Vlaamse volk op te lossen. Zij groeit uit, en drijft op, bepaalde aspecten van de maatschappelijke kontradikten. Doch zij worstelt niet met een doktrine of ideologie die volkomen naast de kern van het probleem belandt; zij is daarbij – meestal onbewust – het exponent van bepaalde categoriële belangen en niet van de belangen van de gehele massa als dusdanig. [...] de mythe van de eenheid [...] onderlinge klassenstegenstellingen moeten op de achtergrond worden geschoven, de volkse strijd heeft voorrang. [...] expressie van een Vlaamse elite.”*⁴⁵ Alsook: *“Tot op de huidige dag staan in het traditioneel Vlaamse streven de taaltoestanden en –konflikten centraal. [...] De kapitale vraag is echter: welke finaliteit heeft de traditionele Vlaamse actie? Deze finaliteit ligt natuurlijk besloten in de basisopvatting, in de visie op het probleem, die denken en actie bepalen. In deze visie zijn taal en cultuur de essentie zelf van het volksbestaan. Zij zijn de bevestiging van de “natie”, zij maken haar tot een organische eenheid. Arbeid, economie, maatschappelijke structuren en produktieverhoudingen worden enkel benaderd in functie van het volksnationale, dat standentegenstellingen en belangenstrijd overbrugt. Deze opvatting is een absolute dwaling. [onderlijning auteur]”*⁴⁶ Deze uitspraak van Roosens is van cruciaal belang. Roosens bevestigde in 1965 dat het nationalisme in volledige disjunctie staat met de eis tot socialistische democratie, de economische democratie. Dertig jaar later zou hij in zijn teksten over nationalisme, Gramsci, de Europese Unie en globalisatie (cf. infra) beweren dat nationalisme juist de bindende factor was voor een socialistische toekomst; de volksnationale identiteit, met een verkeerdelijke visie op Gramsci, werd in de jaren '90 als sluitstuk beschouwd om het kapitalisme te kunnen breken. Hoewel zijn fundamentele visie over kapitalisme, Vlaamse eisen en de arbeidersklasse nooit waren gewijzigd, verwerd hij in zijn latere jaren een pro-nationalistisch exponent. Terwijl hij in de jaren '60 zich verzette tegen elke poging om een synthese tussen socialisme en nationalisme te maken, zou hij later het concept nationalisme aanzien als, om het met een linguïstische term te omschrijven, een “empty signifier”. Dit maakte voor hem het veel gemakkelijker om de oude ideeën te kunnen blijven behouden op socio-economisch gebied, en op hetzelfde moment de tegenstelling tussen klasse en natie te overbruggen; dit verklaart ook waarom hij later gekant was

tegen het “proletarisch internationalisme” uit naam van zijn volksnationalisme (cf. infra). In 1968 zou hij het tegendeel berichten: *“Dat de nationale souvereiniteit, in een socialistische maatschappij, ondergeschikt wordt gemaakt aan een universeel principe, nl. het recht van de andere socialistische landen om zich te beschermen tegen het opdringen van het kapitalistisch imperialisme, is theoretisch verdedigbaar. Het komt erop neer in het internationaal recht een principe in te voeren, dat reeds algemeen aanvaard is in het nationaal recht, te weten: dat de vrijheid van elk individu beperkt wordt door de rechtmatige belangen van de andere individuen en van de gemeenschap.”*⁴⁷ Het was pas in de jaren '80 dat hij expliciet een coherente visie over het nationalisme op papier zette. Deze visie over het nationalisme tijdens de periode van de Vlaamse Democraten moet dan ook in zijn context worden bekeken, het nationalisme werd gedomineerd door romantische VNV-concepten. Roosens aanzag in de jaren '60 de arbeidersklasse als stormram om het Belgisch kapitalisme te vernietigen, terwijl in de jaren '80 hij in de sociale arbeidsverdeling van de dienstensector een nieuwe Vlaamsgezinde klasse ontwaarde. In alletwee de gevallen was het anti-Belgicisme een primaire drager van zijn ideeën.

Dit anti-Belgicisme werd verweven in het anti-imperialistisch denken, dat werd gevoed door zijn buitenlandse contacten bij links-radicalen intellectuelen in Parijs en Italië (cf. infra). Roosens schreef over de antikoloniale strijd in Congo: *“In geen enkele kolonie was er, toen de klok het uur van de onafhankelijk sloeg, een zo absolute afwezigheid van inlandse kaders, een zo volslagen onvoorbereidheid van het gekolonizeerde volk om zelf over eigen aangelegenheden te beslissen. Hierdoor kregen de “Belgische belangen” in Kongo vrij spel om, na de onafhankelijkheid voort te doen alsof er niets gebeurd was. [...] In dit eindeloze getwist om de centen tussen Kongolese sterke mannen en kortzichtige Belgische regeringen en belangengroepen, kunnen wij dan ook geen partij kiezen. Wij kunnen slechts hopen dat voor het Kongolese volk eindelijk de dag zal aanbreken waarop het de nodige kracht en samenhang zal vinden om zijn eigen stal uit te mesten.”*⁴⁸ De neokoloniale politiek van de Belgische elite paste dus binnen het kader van het westerse imperialisme, waardoor Congo geen schijn van kans had om zich economisch te kunnen ontwikkelen en democratische structuren uit de grond te stampen. De Belgische elite moest op nationaal vlak haar politiek grondig wijzigen naar de eisen van de imperiale machten, waardoor de strijd tegen de NATO bij Roosens een extra dimensie kreeg. Roosens protesteerde met klem tegen de oprichting van het NATO-hoofdkwartier in Brussel, de inplanting van de Amerikaanse

belangen in Vlaamse grond.⁴⁹ Het Belgicisme kreeg, aldus Roosens, de directe goedkeuring van de buitenlandse elites doordat deze belangen congruent waren met de neokoloniale en imperialistische structuren.

De kwestie rond het studentenprotest in Leuven was voor Roosens en de VD een belangrijk agendapunt. De aanwezigheid van de franstalige academische staf en studenten was voor hen een klassenkwestie. De grootste groep bestond uit de franskiljonse bourgeoisie, terwijl de Vlaamse arbeidersklasse geen kans maakte om hun jongeren naar die elite-instelling te sturen. De Vlaamse partijpolitieke elite die het protest tegen deze situatie bestempelde als kleinzielige Vlaamse agitatie, was, aldus Roosens, er zich van bewust dat zij trachtte elke connectie tussen het Brusselse probleem en Leuven te vermijden om op die manier grotere protesthaarden te verhinderen. Het probleem Brussel was klassenbepaald door de overheersing van de Brusselse bourgeoisie; de mobilisatie van anti-Vlaamse gevoelens bij de middenklassen in de Brusselse residentiële wijken was haar ideale werktuig om de democratisering en federalisering van het land te verhinderen. Het steunen van het Leuvense studentenprotest was primordiaal om de Brusselse kwestie te kunnen oplossen: *”Daarentegen is te Leuven het tij gunstig. Het ijzer is heet, en wij moeten het smeden. Te Leuven kan op dit ogenblik aan het frankofone Brusselse establishment een slag worden toegebracht. De verdwijning van de franstalige universiteit te Leuven, betekent dat de Belgisch-Brusselse bourgeoisie de controle zou kunnen verliezen over een machtige hefboom in een belangrijke sektor van het sociaal-ekonomische leven, deze van het hoger onderwijs en het wetenschappelijk onderzoek. Haar globale machtspositie in het geheel van ons politiek-ekonomisch bestel zou hierdoor wel niet gevaarlijk worden ondermijnd, maar toch gevoelig verzwakt.”*⁵⁰

3.3 Activiteiten van Roosens zonder de Vlaamse Demokraten 1965 - 1967

Roosens bleef actief in Stichting Lodewijk de Raet waarvan hij voordrachten gaf. Hij had in deze Stichting nauw contact met Maurits Van Haegendoren. Hij bleef regelmatig colloquia bijwonen en trachtte ook een eigen visie naar voor te brengen. Hij bleef tevens actief in Het Pennoen en

hielp mede de trefdagen in te richten. Vooraleer hij zich begon te bewegen in de marxistische middens, was er al sinds begin jaren '60 contact tussen de renardisten en de sociaalfaminganten; Van der Elst volgde dit nauwgezet: "[...] gaf geleidelijk meer en meer uiting aan sterke linkse sympathiën: vooral voor de MPW. Daniël Deconinck woonde de begrafenis bij van Renard en sommige MPW-manifestaties. Een groepje Walen werd naar Antwerpen geloodst om er deel te nemen aan de Derde Marsj. Roosens trad als spreker op samen met de Waalse MPW'er Yerna. Kontakten bestonden met mensen van het weekblad 'Links' en ook met de Vlaamse kommunisten, zoals De Brouwer."⁵¹ Roosens verbrak evenwel nooit de banden met de traditionele Vlaamse Beweging: hij werd uitgenodigd op 25 november 1968 in Lokeren voor een debat met als tegenstander Karel Dillen over "De toekomst van de democratie", georganiseerd door de Erasmusgenootschap.

In 1964 waren er verschillende publieke samenkomsten tussen Roosens, Verrept en de MPW'er Yerna in onder andere Oostende en Diksmuide; als gevolg van deze samenkomsten werd er in 1964 een groots opgezet debat georganiseerd met de titel "Federalisme en structuurhervormingen" tussen Roosens en Yerna. Dit debat moest de samenwerking met de renardistische wallinganten onderstrepen, alsook het symbool zijn van de continuïteit sinds de Mars op Antwerpen. Gezamenlijk spraken zij zich uit voor het federalisme en structuurhervormingen. Het was Yerna die een decennium later in de BSP het blad Tribunes Socialistes, in samenwerking met Glinne, zou leiden, met onder meer een harde oppositie tegen het Egmontpact.

Eind 1965 was Roosens in contact gekomen met marxistische groeperingen en begon hij in deze periode Marx en Keynes te bestuderen. Roosens had losse contacten met de mensen van Links voor het Onverenigbaarheidscongres in 1964. Er moet worden opgemerkt dat Roosens snel na het congres en de perikelen met de Volksunie informele gesprekken voerde met de trotskistische epigonen Marcel Liebman en Ernst Mandel.⁵² Hij werd door Mandel uitgenodigd als waarnemer om aanwezig te zijn op het stichtingscongres van de SAK (PWT-UGS) op 10 oktober 1965.⁵³ Zijn toenemende interesse voor de Waalse gang van zaken, meer bepaald in renardistische middens, en de samenwerking met mensen die publiceerden in De Maand zoals Jaap Kruithof, maakte dat hij een intellectuele ontwikkeling betreffende het marxisme doormaakte. Via de

collega jurist Gustaaf Schmidt, een kennis van Grammens en trotskist, kwam hij in aanraking met bijvoorbeeld de linkse stroming in het Antwerpse. Hij ontving via Schmidt ondermeer het “Marxistische informatieblad” (1965)⁵⁴, een signaal dat nieuwe ideeën en groepen aansluiting zochten bij Nieuw-Links. Het Marxistische informatieblad bestond naast “SBV-Nieuws” als intern kanaal voor de trotskisten om een eigen ideologisch standpunt uit te bouwen en een houding aan te meten tegenover andere marxistische bewegingen. Het programma was een voortzetting en een radicalisering van de eisen van de MPW; La Gauche bleef de ideologische voorhoede van de marxistische tendensen bij syndicale militanten. De antikapitalistische structuurhervormingen en federalisme bleven primaire eisen, naast arbeiderscontrole over de productiesectoren en de transformatie van de burgerlijke dictatuur naar een arbeidersregering. Ook werd er aandacht gevraagd voor de anti-imperialistische groepen in de koloniale landen en de eis dat België onmiddellijk uit de NATO trad. De contacten met de uitgesloten personen van de MPW-La Gauche, zoals Yerna, Mandel, Liebman en Perin, weerhield Roosens er niet van om relaties te onderhouden met degenen die besloten de BSP-bureaucratie te accepteren. Roosens had op frequente basis gesprekken met Deneckere en Glinne⁵⁵; naargelang dat deze personen de links-radicalen kantjes en de eis tot een onomwonden complete federalisering van België lieten vallen om nauwer aan te sluiten bij de ABVV-top, werd ook de relatie tussen hen en Roosens vijandiger; Naarmate de tijd vorderde sprak Deneckere over de strategie dat eerst de partij moest worden gefederaliseerd vooraleer de staat kon worden hervormd; voor Deneckere, aldus Roosens, werd het federalisme eerder een machtsinstrument om de unitaire partijtop te kunnen bekampen en op die manier de BSP in Wallonië en Vlaanderen terug te revitaliseren op ideologisch gebied. Ten tijde van het DAK was Deneckere ronduit agressief tegen Roosens’ handelswijze, doordat Roosens openlijk partij trok voor de uitgesloten mensen uit La Gauche-Links. De VD’er Bourgeois zou als reactie op de houding van Deneckere het “Congres van de Vlaamse Socialisten” (1967) betuttelen als een slag in het water. Links trachtte dit congres voor te stellen als een grote overwinning van hun federalistische eisen, doordat Links sinds de oprichting zat te smeken om een dergelijk congres te houden als erkenning van de autonomie van de Vlaamse federaties. Ook conservatief unitarist Van Eynde schreef in de Volksgazet dat hij tevreden was over de resultaten van dat congres *“Wij hebben de gewoonte het welslagen van onze vergaderingen af te meten aan de geestdrift van het slot. Zelden was die zo groot als zondag, toen het Kongres aan het zingen ging. Wallinganten, flaminganten, Belgicisten zullen opgemerkt*

hebben dat het lied dat zo enthousiast werd gezonden, nog altijd de “Internationale” is ... en geen ander”. Bourgeois werd door het woordje Belgicisten gealarmeerd. Tegelijk Belgicisten en flaminganten plezieren was hoe dan ook voor hen niet mogelijk. Bourgeois stelde dat het enige positieve aan de zaak was dat de BSP eindelijk de federalistische materies erkende als gespreksstof.

De steeds uitbreidende netwerken tussen mensen van de trotskistische middens, De Maand, Links, De Nieuwe, Het Pennoen maakte dat Roosens in september 1965 een vergadering kon beleggen in samenwerking met Antwerps progressief katholiek jurist Vanden Berghe, Links-redacteurs Deneckere en Caluwaert, Kruithof, de ACW-voorzitter Beers, voorzitter van de oudleerlingenbond der Jezuïten Hernould en een zekere De Fleurquin.⁵⁶ Roosens polste in dit informeel gesprek of de creatie van een unificerend initiatief tussen traditionele sociaal-democratische en progressief katholieke personen tot de mogelijkheden behoorde. Het bleef louter bij gesprekken, doch was het duidelijk dat aan de ene kant Roosens trachtte de trotskisten, mensen uit de studentenbeweging en KP'ers mee te krijgen in het latere DAK (cf. infra), en tegelijk via De Nieuwe (Grammens) en Het Pennoen (Olsen) de meer gematigde elementen in de KWB-ACW en de linkerzijde van de BSP los te maken van de verzuilde structuren. Grammens en Olsen waren ronduit gekant tegen dergelijke partijpolitieke vooruitzichten, en bleven gedurende de tweede helft van de jaren '60 op de vlakte. Dit verklaart waarom Grammens weigerde het DAK-manifest te ondertekenen en zijn vrouw als tussenpersoon gebruikte (cf. infra). Voor Roosens waren de studiedagen van De Maand zeer nuttig om tot een synthese te komen over socio-economisch en federalistische materies. Hij wilde dergelijke studiedagen verbinden aan de Pennoen-congressen. Het was in deze kringen dat hij Jef Anthierens van Humo ontmoette, die hem een interview aanbood, maar omwille van niet nader genoemde redenen heeft dit nooit plaatsgevonden.⁵⁷

Deze contacten hadden een heilzame werking op gebied van theoretische scholing. In de tweede helft van de jaren '60 werden alle bouwstenen gelegd voor zijn opus magnum in 1981 “De Vlaamse kwestie”: de sociologische analyse van de taalproblematiek, het holdingskapitaal, de Brusselse bourgeoisie, de evolutie van de klassenmaatschappij in België, de Amerikaanse multinationals, etc... Voornamelijk de these rond kapitaalbelangen van de Brusselse holdings⁵⁸

en de onderontwikkeling van België zouden centrale punten in het gedachtegoed van Roosens blijven. In zijn pamflet “Marshallplan voor Wallonië” eind jaren '90 kwam deze visie nog steeds sterk naar voor. Zijn analysemethode betreffende de connectie tussen de neokapitalistische staat en diens medewerking om gemeenschapsgelden door te sluizen naar private ondernemingen was midden jaren '60 een constante (cf. infra).

Het was ook Roosens die actief aansluiting zocht tot de SBV in electoraal opzicht. Begin 1967 waren er de eerste besprekingen om een gezamenlijke lijst van SBV-VD in te dienen.⁵⁹ Ook de mensen van het KVHV-SVB konden een luisterend oor bij hem vinden en publiceerden in *Richting*. In 1968 zou hij Paul Goossens helpen om voor de Studentenvakbeweging een juridische constructie op te zetten.⁶⁰

In november 1965 werd Roosens gevraagd om mede een “Vlaamse sociale dienst voor zelfstandigen” op te richten. De uitnodiging kwam van Roger Van Nieuwenborgh, juridisch sociaal adviseur en gewestelijke afdelingsecretaris van het AVV; de reden voor deze invitatie was de bekendheid van Roosens in de Vlaamse Beweging en zijn deskundigheid als jurist. De bedoeling van deze organisatie was in de eerste plaats de Vlaamse zelfstandigen uit de partijpolitieke unitaire organisaties te trekken en deze te bundelen in een Vlaamse sociale dienst.⁶¹ Roosens weigerde wegens een te druktijdschema op professioneel en partijpolitiiek gebied.⁶²

3.4 Het Democratisch Aktiekomitee

Het DAK was de poging van enkele VD'ers om in 1967 hun samenwerking met andere linkse groepen om te zetten in een koepelorganisatie. Organisaties traden niet toe tot het DAK, het waren voornamelijk de trotskisten die en masse het DAK vervoegden. KP'ers, mensen uit de studentenbeweging en vakbondslui waren louter uit persoonlijke motivatie toegetreden; de KP zou wel in de Rode Vaan het DAK steunen. Het DAK werd een mislukking omwille van deze formule. Het kon nooit de partijbelangen van de diverse participanten overstijgen, en de

organisatiestructuur bleek nefast te zijn om langdurige mobilisatie op poten te zetten. Het DAK zou na anderhalf jaar rechtstreeks leiden tot een fusie tussen de VD'ers en de SBV'ers in de voorhoedepartij Revolutionaire Socialisten. Roosens zou de leninistische kaart trekken, ontgoocheld over de lauwe inspanningen van de diverse DAK-leden.

De trotskistische voorgeschiedenis van het Democratisch Aktiekomitee (DAK)

De VD had eerst met de Socialistische Beweging Vlaanderen onderhandeld over een koepelorganisatie. De SBV moest een modus vivendi kunnen vinden tussen enerzijds de eigen trotskistische koepel Socialistische Arbeiderskonfederatie (SAK), opgericht in 1965, en anderzijds de Socialistische Jonge Wacht (SJW) en de Socialistische Studentenbond. De Socialistische Beweging Vlaanderen kende eind 1965 maar enkele tientallen militanten, die vergeleken met de Waalse afdeling, Parti Wallon des Travailleurs (PWT) en Brusselse afdeling, Union de la Gauche Socialiste (UGS), zeer klein was; de gehele SAK werd gedragen door een duizendtal militanten. De SBV-kern werd uitgebouwd in Antwerpen, en vervolgens werd er in samenwerking met voornoemde organisaties getracht aansluiting te vinden bij de studentenmiddens. Op electoraal gebied werden de verschillen qua sterkte duidelijk. De parlementaire verkiezingen van maart 1968 brachten de SBV niet veel zoden aan de dijk: 0,2% (895 stemmen) van de stemmen in het Arrondissement Antwerpen voor de Kamer, 0,3% (1027 stemmen) voor het arrondissement Gent. Bij de andere afdelingen, de UGS en PWT, was er een tijdelijke opgang: terwijl in 1965 de PWT nog een verkozene had in de Kamer met 6% van de stemmen in het arrondissement Luik (19702 stemmen) en een verkozene in de provincieraad van Luik met 4,3% van de stemmen (23582 stemmen), had de PWT in 1968 maar in dezelfde kiesomschrijving 0,5% van de stemmen.⁶³ In Henegouwen was in verschillende arrondissementen een kartel gevormd tussen de PWT en PCB⁶⁴, dat inhield dat de PCB akkoord ging met het federalisme van de PWT. De PWT van Mandel kon uitsluitend in Luik een succesvolle score neerzetten door de naweeën van het gerommel in het ABVV en de BSP, maar moest vervolgens de rol lossen aan het pas gevormde Rassemblement Wallon. Het is een speling van het lot dat de wallinganten de syndicale wortels van de MPW negeerden en een centrumrechtse koers vaarden als reactie op de Leuvense situatie. De RW werd slapend rijk door de oude angst in Luik dat de Vlamingen Wallonië zouden bestelen, zowel op economisch

(staalindustrie, steenkoolmijnen) als taalpolitiek vlak (Voeren). Na 1968 zou de RW de banden met het FDF aanhalen, dat de deur sloot voor enige renardistische consideraties.⁶⁵ In het Brusselse kieskanton moest het UGS het gelag betalen voor de communautaire strubbelingen aan de Leuvense universiteit: zij haalde nog 0,8% van de stemmen. In Vlaanderen was er voor de trotskisten nog het bijkomende probleem dat de KP sterk bleef staan in Antwerpen: in de verkiezingen van 1968 haalden zij in dat arrondissement 3,2% van de stemmen, en in Gent deden zij het pakken beter met 1,5%.

Een geheel andere electorale historie was de samenwerking tussen de uitgesloten leden van Links-La Gauche in de laatste twee maand voor de verkiezingen van mei 1965 met de renegaat Camille Huysmans. Huysmans werd in februari 1965 uit de BSP gestoten doordat hij weigerde zich neer te leggen bij het feit dat Van Acker en Collard hem geen verkiesbare plaats meer wilden aanbieden. Officiële redenen voor het plotse royeren van Huysmans waren zijn afgenomen activiteiten als parlamentslid, gemeenteraadslid in Antwerpen en voorzitter van de socialistische uitgeverij Excelsior. De Antwerpse federatie was zeer gekant tegen de radicale positie van Links, dat kon worden afgeleid uit het feit dat 90% van de leden tijdens het Onverenigbaarheidscongres voor de expulsie te vinden waren. Dit werd mogelijk gemaakt door de conservatieve en agressieve houding van de federatievoorzitter Jos Van Eynde, die zelfs weigerde Links nog bestaansrecht te geven nadat ze mogelijks toch een gedragscode zou hebben aanvaard.⁶⁶ Ook was Van Eynde altijd beducht geweest voor al te flamingante reflexen van Huysmans en Links. In 1961 zou hij in de Volksgazet naar aanleiding van het “Manifest van Vlaamse Socialisten” schrijven dat die Vlaamse eisen a priori tegen de partij gericht waren, en sprak expliciet over het feit dat dit niet kon verenigd worden het met BSP-project. Huysmans daarentegen zou sinds de oprichting van Links-La Gauche het blad in bescherming hebben genomen tegen de andere partijkopstukken.⁶⁷ Juist in Van Eynde’s electorale thuisbasis zou Huysmans in samenwerking met de uitgesloten leden van Links, veelal trotskisten, een eigen eenmanslijst oprichten, “De Socialist”. Het spook van de links-radicalen en federalistische oppositie was niet verdwenen voor Van Eynde en Collard. Van Eynde zou de oorzaak van Huysmans’ koppigheid wijten aan deze radicale jongelingen, dat toch een teken van onderschatting van de bejaarde man was: “[...] *de ellendelingen aan (het woord is niet te grof) die bezig zijn, in de schaduw, een politieke en fysieke moord te plegen door hem te stijven in koppigheid van iemand die de wet van zijn leeftijd niet wil*

of niet kan begrijpen.”⁶⁸ Tijdens de laatste weken voor de verkiezingen waren het de latere SBV’ers, afkomstig uit Links, die aan een razend snel tempo het arrondissement begonnen te beplakken om bekendheid te geven aan deze nieuwe lijst van Huysmans. In het BSP-kamp werd gedacht dat Huysmans omwille van zijn flamingante en links-radicalen sympathieën de hulp had gekregen van KP’ers en VU’ers, opnieuw twee geliefde doelwitten van De Volksgazet, om op die manier het eigen kiesvee in de stal te kunnen houden. Zelfs de BSP’er Wim Geldolf, na te moeten constateren dat zijn deur was dichtgeplakt met stickers van De Socialist, gaf in een persoonlijk gesprek Huysmans de volle laag met dergelijke insinuaties: *”Het spijt me u te komen melden dat militanten van VU, KP en andere extremisten en halve gare’s overvloedig in het bezit van uw persoonlijke verkiezingspropaganda kwamen, hiermede sinds dagen mijn brievenbus, het huis waar ik woon en de vitrine van de winkel beneden in dit huis besmeuren.*”⁶⁹ Huysmans deed in de verkiezingen van mei 1965 de BSP pijn. Hij sleepte 15.000 stemmen in de wacht, net niet genoeg om een kamerzetel te halen. Huysmans zelf was hierdoor ontgoocheld, maar besloot met zijn jonge ploeg de oppositie verder te voeren. Het was bij Huysmans thuis dat het partijblad van de SBV, “De Socialistische Stem”, op 29 september boven het doopvont werd gehouden. De verhouding tussen de redactie van de Socialistische Stem en Camille Huysmans was gespannen. Vermits er geen archieffonds van de redactie van De Socialistische Stem bestaat, alleen maar archiefstukken binnen het fonds van de IVde Internationale en dus louter betrekking hebbende op de interne organisatie van de SBV en SAK, kan er alleen op voortgegaan worden op de research van Huysmans-biograaf Jan Hunin, die bijwijlen hilarische situaties schetst over de verhouding tussen de jonge garde van de SBV en Huysmans. Huysmans wilde bij de dood van koningin Elisabeth, een vrijgevochten, haast anarchistische vrouw, op de voorpagina van het blad een eresaluut brengen. Omdat dit niet echt paste bij de republikeinse ideeën van de SBV, besloot zij dan maar enkele nummers te drukken met die gewenste voorpagina naast de officiële druk. De onstabiele houding van Huysmans tegenover bepaalde instituten bleef voor fricties zorgen, maar tegelijk was hij op bepaalde momenten volledig compatibel met de visie van de SBV: bijvoorbeeld over de gebeurtenissen in Zwartberg, waarbij de BSP besloot als regeringspartij de staking met geweld te onderdrukken. Huysmans zou tot aan zijn dood in begin 1968 blijven schrijven voor De Socialistische Stem, hoewel de hoeveelheid vanaf 1966 begon te minderen.

Huysmans moest dus de SBV de nodige publiciteit bezorgen. De Socialistische Beweging Vlaanderen was sinds haar stichting zeer afhankelijk van de Waalse en Brusselse kameraden: nagenoeg alle beslissingen qua strategische stellingnames werden zonder veel discussie overgenomen.⁷⁰ Het federalisme van de SAK was een erfenis van de MPW en La Gauche, en ook in het partijblad “De Socialistische Stem” werden vele artikels vertaald uit de Waalse directieven. Ernest Mandels artikelen waren de meest opmerkelijke contributies. Het SAK-concept maakte het eveneens mogelijk dat er voortdurende contacten waren tussen de verschillende trotskistische groepen; de concrete vragen over de toekomst van het revolutionaire socialisme werden behandeld in een substantiële briefwisseling tussen Ernest Mandel en Georges Vereecken (cf. infra). Alle SAK-afdelingen zouden bekendheid verwerven door een voortrekkersrol te spelen in de Viëtnambetogingen en acties tegen wetsvoorstel De Paepe. De SAK in zijn geheel ondervond wel de nadelen van een fel verzwakte IVde Internationale, ontstaan uit ideologische disputen eind jaren '30. Er waren vanaf '35 voortdurende fricties in het trotskistische kamp in België. Vereecken⁷¹ koos voor de oprichting van een eigen partij, de pro-entristische zijde Dauge en Lesoil trachtte aansluiting te zoeken bij linkse sociaal-democraten. De keuze voor het entrisme was gericht op het bekampen van het fascisme en een alternatief te bieden voor het kreupele burgerlijke systeem. Eind 1936 zou er een hereniging tussen de twee groepen komen onder de naam Parti Socialiste Révolutionnaire, eveneens de inspiratiebron voor de latere partijnaam Revolutionaire Socialisten (1969), waarbij Vereecken in 1937 het roer van Dauge als politiek secretaris overnam. Naast deze twee strekkingen waren afgescheurde SJW'ers toegetreden tot de partij, doordat ook trotskisten steeds actief waren in het SJW. Er kan worden gesteld dat in wezen de drie groepen die het naoorlogse trotskisme zouden domineren, op dat moment werden gevormd. Natuurlijk moet er nog de factor Mandel worden opgeteld en dit specifiek met betrekking tot zijn steun aan het renardisme. Deze strekkingen hadden toen al de traditie om eindeloos te debatteren over al dan niet eigen syndicaten op te richten, al dan niet op te komen tijdens parlementaire verkiezingen, al dan niet de visie van Trotsky letterlijk uit te voeren, etc... De problemen in het Belgische trotskisme waren dus een aggregatie van tactische meningsverschillen op lokaal niveau en fricties tussen enerzijds de aanhangers van Trotsky's lijn en anderzijds degenen die eerder allianties wilden aangaan met andere linkse niet-stalinistische groepen. Vereecken behoorde duidelijk toe tot de tweede strekking, dat tot uiting kwam over de discussie om al dan niet de “Partido Obrero de Unificacion Marxista” (POUM) te steunen in hun

strijd met de republikeinen in de burgeroorlog. Het grootste probleem was dat zij een unie vormde met de Boecharinisten⁷² en steun verleende aan de anarchistische syndicaten. Trotsky weigerde om binnen deze partij te werken en trachtte tevergeefs een eigen afdeling in Spanje op te richten. Nadat Vereecken werd uitgescholden voor opportunist, nam hij in 1938 ontslag uit de partij. In datzelfde jaar zou hij zich uitspreken tegen een oprichting van de IVde Internationale: de aankomende triomf van het fascisme en interne structurele zwakte van de trotskisten maakten dat de vorming van een nieuwe Internationale niet opportuun was. De Belgische afdeling zou aan het begin van de oorlog in elkaar stuiken. Het was de IIIde Internationale die zich zou onderscheiden door het verzet tegen de nazistische bezetter. Na de oorlog zouden er nog maar een honderdtal activisten voor de IVde Internationale in België overblijven⁷³. Er was een algemeen onvermogen aanwezig om zich ideologisch te kunnen aanpassen aan de nieuwe situatie en een politiek isolement was het gevolg. Mandel zou zich grondig vergissen over het snelle herstel van het kapitalisme en de algemene triomf van Stalin. De volledige trotskistische beweging trachtte zich halsstarrig te binden aan de laatste geschriften van Trotsky; de oude stelling dat imperialistische machten zichzelf zouden vernietigen en dat de partij hierbij alleen maar de genadestoot moest uitdelen, werd verkeerdelijk opnieuw toegepast op de naoorlogse situatie. Na de oorlog waren er verschillende fundamentele discussies over de aard van de USSR, China, Joegoslavië, die eveneens directe scheidingslijnen zouden trekken tussen de verschillende strekkingen. Mandel en Pablo speelden hierin de hoofdrol. Betreffende het karakter van de USSR bleef Mandel bij Trotsky's these dat het een gedegenererde/ontaarde arbeidersstaat was, waarbij het land de keuze had terug te keren naar het kapitalisme of de weg naar het socialisme te bewandelen. Mandel was alvast overtuigd dat de oude uitbuitersklasse, de nationale bourgeoisie, was verdwenen, maar dat de arbeidersklasse na de revolutie geen wezenlijke politieke macht bezat; de dictatuur van het proletariaat was geenszins bewerkstelligd. Deze stelling gaat terug naar zowel het klassieke werk "De verraden revolutie" als werken uit de laatste levensjaren van Trotsky. In 1938 schreef voornoemde in de brochure "Overgangsprogramma": *"De SU kwam uit de Oktoberrevolutie als arbeidersstaat tevoorschijn. Het nationaliseren van de productiemiddelen, noodzakelijke voorwaarde voor de socialistische ontwikkeling, maakt een snel groeien van de produktiemiddelen mogelijk. Het apparaat van de arbeidersstaat viel sindsdien aan een volkomen ontaarding ten prooi, en werd van werktuig der arbeidersklasse tot werktuig van bureaukratisch geweld tegen de arbeidersklasse [...] blijft een regime van een*

ontaarde arbeidersstaat. De politieke prognose is een alternatief: of de bureaucratie, die steeds meer tot een orgaan van de wereld-bourgeoisie binnen de arbeidersstaat wordt, zal de nieuwe eigendomsvormen omverwerpen en het land in het kapitalisme terugstoten, of de arbeidersklasse zal de bureaucratie verpletteren en de uitweg naar het socialisme vrijmaken."⁷⁴ Deze theorie moet in verband worden gebracht met de notie "Sovjet Thermidor"⁷⁵: de periode van een contrarevolutie tegen de bereikte revolutionaire doelstellingen om de gewijzigde eigendomsverhoudingen ongedaan te maken en de verworven politieke macht door het proletariaat te breken. Tegenstanders van deze theorie, verwijzend naar het feit dat Trotsky stelde dat een bureaucratische dominantie geen stabiele productiewijze van een maatschappij kon in stand houden, gaven alternatieven: Max Schachtman, afgescheurd van de IVde Internationale, sprak over het bureaucratisch collectivisme als zijnde een nieuwe maatschappij met nieuwe productieverhoudingen, waarbij de arbeiders worden uitgebuit door een oligarchische top met een massief bureaucratisch apparaat; beroemde marxisten uit de humanistische stroming, zoals Raya Dunayevskaya⁷⁶ en CLR James, beweerden dat de USSR nog niet de weg naar het socialisme had gevonden, maar dat er een staatskapitalistische variant aan de oppervlakte kwam. Het was dan ook Dunayevskaya, verwijzend naar de tendens om Trotsky's geschriften te canoniseren, die waarschuwde voor het gevaar van dogmatische blindheid in de IV^{de} Internationale: "*Trotsky left the Fourth International a dual heritage: the Leninist conception of the world proletarian revolution and a Russian position which contained the seeds of the present dilemma and disintegration* [de ideologische en organisatorische crisis van de IVde Internationale, auteur]. *The Fourth International, trapped in his Russian position, wishes to escape its logical political conclusions, but wishes to do so without breaking with Trotsky's premises. That, it will find, is impossible.*"⁷⁷ De les van Dunayevskaya kan worden geïmplementeerd op één van de meest briljante economen, Mandel, en dit op zijn praktische politieke visie: hij had altijd moeten schipperen tussen de orthodoxe gauchistische tendensen en groepen zoals de humanistische marxisten. Michel Pablo, onbetwist leider van de IVde Internationale na de oorlog, werd het boegbeeld van een nieuwe visie op het trotskisme. Het pabloïsme kan in de zeer vroege fase nog worden beschouwd als een update van zijn Spartacus-periode; een volgende fase was het doorbreken van de lethargie sinds WOII. Pablo beantwoordde de nieuwe uitdagingen door begin jaren '50 te stellen dat een sui generis entrisme noodzakelijk was om de eigen groei te verzekeren. Deze evolutie zorgde opnieuw voor veel ophef en een internationale split in '53

tussen het oude International Secretariat of the Fourth International (IFSI), geleid door Pablo en Mandel, en de oppositie onder de naam International Committee of the Fourth International (ICFI), onder leiding van Pierre Lambert en Gerry Healy. Pablo's oproep tot entrisme was voor de ICFI revisionisme, liquidationisme en de ontkenning van de trotskistische visie. Pablo aanvaardde de stelling dat de USSR wel stabiele maatschappij was, en dat het keynesianisme kon fungeren als regulator van de scherpe kantjes van de klassenstrijd. De gewijzigde kijk op het titoïsme veroorzaakte ideologische ruzies. Voorheen waren Mandel en Pablo overtuigd van het feit dat titoïsme een kapitalistische ideologie was; Mandel zou begin jaren '50 spreken over een "misvormde" arbeidersstaat, geen gedegeneerde. Het verschil is meer dan semantisch, vermits Mandel ook duidelijk aangaf dat Joegoslavië postkapitalistisch was, maar tegelijk elementen van bureaucratische onderdrukking bezat.⁷⁸ Toch was er een positieve houding te merken bij Pablo en Mandel tegenover het titoïsme (Mandel bekritiseerde weliswaar de ideologische kijk van Pablo op Joegoslavië als zijnde een proletarische revolutie, maar onderkende wel een fundamenteel verschil tussen titoïsme en stalinisme), dat dus olie op het vuur was voor de tegenstanders uit de ICFI. Het entrisme van Pablo en Mandel was niet succesvol. Er ontstonden ruzies over de aard van de factiestrijd in Hongarije en de daaropvolgende interventie door Chroestjov, en over de Sino-Sovjet-split. Deze splitsing werd veroorzaakt doordat het maoïsme weigerde nog het succesvolle sovjetmodel van snelle ontwikkeling van de zware industrie te volgen: deels omwille van de correcte visie dat China nog getekend was door de eigen feodaliteit, deels komende uit de vaststelling dat China niet dezelfde grondstoffenvoorraad had als de Sovjetunie. Ideologisch zou Mao de destalinisatie van Chroetsjov veroordelen als zijnde revisionisme; de geheime speech tijdens het twintigste partijcongres zorgde voor een snelle kloof tussen beide grootmachten, waarbij Mao in de jaren '60 zou stellen dat er twee imperialistische grootmachten in de wereld waren. De trotskisten waren grondig verdeeld over de ideologische aard van het maoïstische China. Dit maakte dat er voortdurende veranderingen in houding tegenover de westerse maoïsten in de tweede helft van de jaren '60 waren. De trotskist Ted Grant, na zijn vertrek uit de IVde Internationale in 1965, aanzag het maoïsme als zijnde de ideologie van vervormde arbeidersstaten inclusief een bonapartistisch Thermidor-moment, dat leidde tot een bureaucratische staat. Na alle wedervaren van Mandel, Pablo en de tegenstander in de ICFI, besloten zij zichzelf weer te verenigen in juni 1963. Mandel bevestigde zijn dominante plaats in de IVde Internationale, Pablo werd twee jaar later uit de Internationale gezet. Het pabloïsme zou op dat moment een

koerswijziging nemen naar de herontdekking van enkele anarchistische concepten zoals autogestion, naar het voorbeeld van de situationisten onder leiding van Guy Debord in Frankrijk en Nederland. Ondertussen was het entrisme grotendeels verdwenen, in België werd La Gauche eind 1964 verwijderd uit de BSP.

Al deze evoluties hebben een directe impact op de Belgische casus: de discussie over het pabloïsme zou ook een fundamenteel breekpunt zijn in de Revolutionaire Socialisten, waarbij Roosens zich zou roeren. Vereecken, voordien gekant tegen het entrisme van Mandel en Pablo, zou sinds midden jaren '60 Pablo's visie over China als zijnde een stalinistische staat steunen, terwijl de IV^{de} eerder een ambivalente houding aannam. Pablo zou ook de antikoloniale guerilla in verschillende landen van het Zuiden steunen (bevrijdingsnationalisme), terwijl andere facties dit aanzagen als contraproductief (de kwestie van de permanente revolutie en de twee-stadia-theorie). Wat de Belgische casus zo speciaal maakte, was het feit dat trotskisten participeerden in de renardistische beweging: een duidelijk regionalistische beweging gebaseerd op de syndicale factie binnen het ABVV. Het was het renardistisch programma dat via La Gauche-Links werd uitgedragen over gans het land, met een overweldigende impact op het denken van linkse groeperingen. Het was Mandel die na '64 het federalisme in combinatie met het socialisme bleef verdedigen, terwijl de renardistische brokstukken werden geïncorporeerd in het Rassemblement Wallon. Het wallingantisme werd een rechtse, kleinburgerlijke stroming door de invloed van Jean Gol. De renardistische erfenis werd opgepikt door Roosens: enerzijds was er in Het Pennoen vaag een besef over economische democratie, anderzijds werd de retoriek van structuurhervormingen door de sociaalfaminganten in 1963 gerecycleerd in de derde Mars. Het resultaat was dus een samenloop van toevalligheden: de sociaalfaminganten hadden zich autonoom via de Vlaamse Democraten kunnen uitbouwen, het renardistisch programma werd in trotskistische milieus, verpakt in marxistische concepten, overgenomen (Mandel binnen de SAK), de KP had zichzelf halverwege de jaren '60 kunnen terugvinden in het federalisme (cf. infra) en de Leuvense studentenbeweging brak los van het kleinburgerlijk flamingant karakter en zocht aansluiting tot de eisen tot structuurhervormingen en federalisme. Het DAK was een verzamelpunt van al deze bewegingen onder het leiderschap van Antoon Roosens.

Een ander aspect was de houding van de uitgestoten trotskisten tegenover Links. Deneckere zou in 1965 voor een korte periode, na de historische BSP-nederlaag, het federalisme blijven verdedigen⁷⁹, daar waar hij in de tweede helft van de jaren '60 de BSP-lijn zou bijtreden. Voor de SBV was Links verleden tijd, doordat de periode december 1964 – januari 1965 werd gekenmerkt door de facto een coup van de groep Deneckere, die koste wat het kost in de BSP wilde blijven. Tijdens deze woelige weken werd in Links éénmaal een actiecomité van gewestelijke afgevaardigden bij elkaar geroepen, vond geen enkele Algemene Vergadering plaats terwijl normaal het blad maandelijks vergaderde, en tenslotte werd de poging van Kruihof om een militantenvergadering in Antwerpen te houden gesaboteerd door Deneckere. Alleen de edito van Kruihof en de socio-economische visie van Van Wienstock werden nog voor publicatie vatbaar verklaard; de participatie van Links in de nationale solidariteitsmars voor de Vietcong in mei 1965 werd eveneens geweigerd door Deneckere. Ondertussen steunde Deneckere de oprichting van de BSP-jeugdorganisatie Jong-Socialisten, een surrogaat voor de SJW. De Jong-Socialisten excommuniceerden vervolgens de linkse partijleden, conform aan de BSP-partijlijn. Deneckere zou een belangrijk contactpersoon tussen diverse groeperingen blijven. Hij sprak in februari 1965 voor een groep VVB'ers in Hove over Vlaams-Waalse verhoudingen en de toekomst van het federalisme. Zijn visie over het federalisme bleek een zeer gedeeltelijke plannificatie en controle over de holdings in te houden.⁸⁰ Deneckere zou begin '66 door zowel de VD als de trotskisten in het nauw worden gedrongen, omdat hij de regering Harmel-Spinoy niet bekritiseerde. Deze regering had tweemaal op hun tenen getrapt: besparingen werden uitgevoerd ten koste van de arbeidersklasse en de sluiting van Zwartberg beroerde ook de Vlaamse gevoelens. De perikelen rond de sluiting van de mijn in Zwartberg was een gevolg van de vrees van Pierson, minister van economische zaken, dat bij een Waalse sluiting het voor hem electoraal nefaste gevolgen zou hebben, en dat de streek rond Luik compleet in opstand zou komen. Zwartberg werd het plengoffer om de sociale vrede te bewaren. Het draaide helemaal anders uit: de arbeiders beseften dat de Waalse mijnen veel zwaarder werden gesubsidieerd, en voelden zich tweemaal bedrogen, als Vlaming én als arbeider. De Volksunie mat zich een leidende rol aan, dat electoraal als gevolg had dat zij in Limburg voet aan de grond kon zetten. Tijdens de staking werd de Volksunie door de regering omschreven als de radicale factor. De ABVV en BSP steunden de spontane staking niet, dat electoraal in 1968 en de jaren '70 een verdere afkalving van de sociaal-democratische partij teweegbracht. Van der Elst triomfeerde in het parlement met de woorden: "*Een socialistisch*

minister heeft laten schieten op de arbeiders!” De blijvende steun van Links aan de BSP, ondanks dat zij ontkende enige afspraken te willen maken met de rechterzijde, zorgde eveneens voor het feit dat het DAK de linkse groeperingen kon verenigen en dat zelfs medewerkers van het blad meehielpen in deze koepelorganisatie.

De VD koos in het conflict tussen de antimandeliaanse krachten in de Vlaamse gelederen van Links en de trotskistische entristen in La Gauche de kant van de laatste groep. Zowel voor Bourgeois, Grammens als Roosens was het conformisme van Deneckere en zijn companen de doodsteek van een kritisch socialisme; het volgen van de rechtse partijlijn was een teken aan de wand, de aftakeling van het socialistische gehalte van de BSP. Grammens en Bourgeois waren diep ontgoocheld in de ontwikkeling van de BSP, waarbij Bourgeois wees op een diepere kloof tussen retorisch radicalisme, bijvoorbeeld het aanvaarden van de eis tot structuurhervormingen in 1959, en de praktische politieke lijn die alle radicale elementen had geëlimineerd. Grammens bevestigde deze stelling in een artikel in De Nieuwe in 1966 dat het socialisme nooit meer zou terugkeren in de BSP. In het partijblad *Richting* schreef Bourgeois dat het socialisme andere partijpolitieke vertalingen zou krijgen. Doordat Links te allen prijze in de BSP wilde blijven, had het zichzelf de das omgedaan en kon het niet meer rekenen op enige aandacht van de partijbonzen, aldus Bourgeois. Waar zowel Links als de VD over eens waren, was het feit dat Links voor het Onverenigbaarheidscongres mee aan de kar van de gezamenlijke eis tot structuurhervormingen had getrokken. Zo schreef Deneckere in oktober 1965 in het blad: *”Zowel Bourgeois als Grammens hebben naam verworven in Vlaamse progressistische kringen; zij zijn exponenten, en tot een zekere hoogte, woordvoerders van een nieuwe generatie flaminganten die zich vrijgevochten heeft van een eng nationalisme en bekrompen clericalisme en die steeds duidelijker en bewuster in vooruitstrevende, ja socialistische richting evolueert; een generatie waarop Links trouwens niet zonder invloed gebleven is.”*⁸¹ Deneckere omschreef de sociaalflamingantische kritiek als nutteloos scepticisme, een uiting van onbegrip over de conclusies die Links trok om het socialisme via de BSP te bereiken. Deneckere vond dat deze sociaalflaminganten geen alternatief konden bieden, waardoor hun schotschriften zonder gevolg zouden blijven. Links diende, aldus Deneckere, het marxisme met de juiste strategie: *”Wij gaan uit van de vaststelling (trouwens een grondstelling van het marxisme) dat de enige kracht die in staat is het socialisme te verwezenlijken ligt in de grote massa der loon- en weddetrekkenden*

[...], waarin de arbeidersklasse het doorslaggevend element vormt. Niet dat deze massa spontaan socialistisch is; maar in haar dagelijkse strijd voor lotsverbetering komt zij voortdurend in botsing met het kapitalisme. Ze is bijgevolg vatbaar voor antikapitalistische, socialistische denkbeelden en doelstellingen. In de mate dat de klassenstrijd die zij voert zich verscherpt en veralgemeent, en dat bewuste socialistische erin slagen hem in anti-kapitalistische socialistische zin te richten, ontstaan een werkelijk socialistisch alternatief.”⁸² De ABVV en BSP moesten voor Deneckere de “natuurlijke” werkplaats zijn voor marxisten om de arbeiders via concrete ervaringen een socialistisch klassenbewustzijn bij te brengen; hoe hij dat verbond aan de recente evoluties in Links-La Gauche werd in deze tekst wijselijk verzwegen. Aldus schreef Deneckere over de mogelijkheden van de doorbraak van nieuwe partijen: “[...] de brede lagen der klassebewuste arbeiders in ons land de BSP trouw blijven en dat alle pogingen om, naast de BSP, een nieuwe arbeiderspartij met massale op te richten op een mislukking zijn uitgelopen. De KP is daar, na 45 jaar strijd, op verre na niet in geslaagd. En die nieuwe partij, opgericht door socialistische die de BSP verlieten (SBV, UGS en PWT), is er nog verder van verwijderd.”⁸³ Ook voor Deneckere was de vijand de technocratische kaste in de partijtop, die de oude ouvrieristische visie wilde vervangen door een neokapitalistisch regulerend staatsconcept. In concreto noemde hij de rechterzijde op: Spaak, Simonet, Cudell, Spinoy. Deze technocratische gedachte zou in 1974 opnieuw de kop opsteken doordat Simonet trachtte de BSP te spiegelen aan de Duitse sociaaldemocratie in het voorontwerp van een nieuw BSP-manifest.⁸⁴ Links kon, aldus Roosens en Bourgeois, geen consistent antwoord formuleren op de pogingen van die rechterzijde om de complete marxistische analysemethode en begrippenapparaat te vervangen door een vage ideologie komende uit de progressivistische stroming in de VS. Tenslotte was het Spinoy die radicaal het belastingssysteem wenste te wijzigen om op die manier de kleine opgespaarde geldreserves bij de kleinburgerlijke renteniers aan te spreken en de ziekteverzekering te “rationaliseren”. De regering na Harmel-Spinoy, Vanden Boeynants I, met een opvallend anti-Vlaamse PVV, riep zelfs een taalbestand af om de verdere besparingen door te voeren zonder communautaire rompslomp.

De interne geschiedenis van het Democratisch Aktiekomitee

Het DAK was een organisatie die moet bekeken worden in zijn tijdssegment. In 1967 begon het verzet aan de Leuvense universiteit een hoogtepunt te bereiken. Nieuw Links was als ideologische stroming met libertaire en links-communistische elementen een product van de nieuwe generatie intellectuelen in combinatie met de unieke flamingante factor, vermits deze studenten meestal uit het Vlaamse platteland kwamen. De trotskistische groepen hadden zich na de uitsluiting uit de BSP moeizaam kunnen hergroeperen. Aan de andere zijde was er de erfenis van het renardistische strijdsyndicalisme. Ondanks dat het renardisme een product was van de Luikse situatie in de zware industrie, en dus het wallingantisme in de eerste plaats een bewuste mobiliserende mythe was om zich te kunnen afzetten van de Brusselse elite, waren zowel de renardisten als deze studenten gewonnen voor het federalisme, en dan nog wel een links-radicaal federalisme. Midden in dit strijdgewoel was er Roosens met zijn Mars op Antwerpen, een katalysator om de sluimerende travaillistische tendensen in de VVB en verschillende comités te concentreren in acties voor federalisme en structuurhervormingen. In deze Vlaamse Beweging verdween de linkse minoritaire stroming na het debacle tussen de VU en de VD. De VVB behield neutrale grond, de Volksunie liet Schiltz een pluralistische doch centristische verruiming uitbouwen. Roosens had met een scherp strategisch inzicht ingezien dat de radicaal-linkse stromingen, zoals het klassieke communisme van de KPB en Nieuw Links bij de studenten, ideale mediators waren om de eis van structuurhervormingen en federalisme buiten de Vlaamse Beweging op te bouwen, en dit op een ideologisch hoger niveau en met bereidwillige militanten. En op die manier werd dan het Democratisch Aktiekomitee gecreëerd. Het zou zich qua organisatorische doelstellingen plaatsen tussen een traditionele electorale partij en een ad hoc-actiecomité.⁸⁵

Zoals werd vermeld in een intern memorandum aan de gewestelijke en lokale comités⁸⁶ moest het DAK bekeken worden in een periode van het travaillisme: zowel de CVP-jongeren (Martens, 1968) als de BSP (Collard, 1969) trachtten de eigen zuil uit te breiden onder de vlag van een progressieve verruimingsoperatie.⁸⁷ Het DAK had dus geen eigen politieke ideologie, maar streefde naar een doorbraak van het socialisme door de hereniging van linkse krachten om juist die verzuiling en het travaillisme van antwoord te dienen.

De officiële start van het DAK werd publiekelijk gegeven in april 1967 door het verspreiden van een “Manifest van progressieve Vlamingen”; Roosens, Bourgeois en Elna waren de geestelijke vaders van deze tekst. Het manifest was gericht op het overbruggen van levensbeschouwelijke verschillen om te komen tot een democratische planeconomie. Ook werden pijlen gericht op de unitaire staat die weerwerk bood aan de studentenrevolte in Leuven en die schoot op arbeiders tijdens de staking van Zwartberg. Deze staat liet toe dat de uitbouw van de NATO op Belgisch grondgebied kon plaatsvinden en steunde actief de elite om de Rand rond Brussel te verfransen. De VD eiste onomwonden “*een democratisch tweeledig federalisme, met een statuut sui generis voor Brussel*”⁸⁸. Met betrekking tot de problemen in de Katholieke Universiteit Leuven werd geëist dat er een eentalige Vlaamse universiteit kwam. De eis van de studentenbeweging om het bestuur van de universiteiten te democratiseren werd eveneens overgenomen. Personeel en studenten moesten beslissingsrecht in het bestuur verkrijgen. Dit manifest werd integraal gepubliceerd in *Richting* en *De Nieuwe*, een ingekorte versie in de *Rode Vaan*.⁸⁹

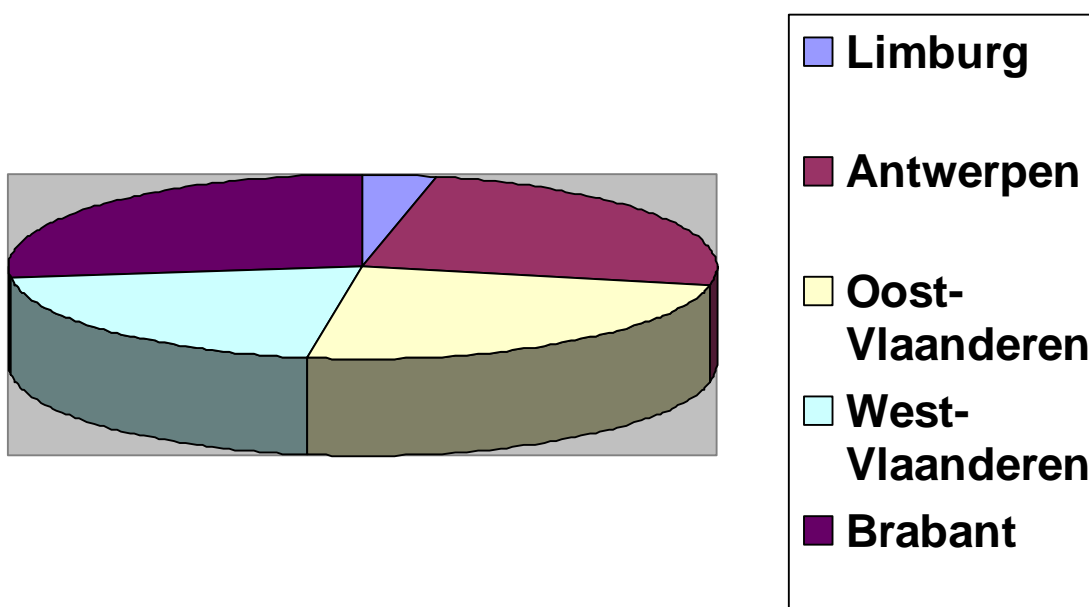
Tijdens de eerste maanden van 1967, de voorbereidende fase, was het duidelijk dat het Roosens was die aan de kar trok van het DAK met ondersteuning van Bourgeois en de trotskisten Caluwaerts, Kruithof en Polk. De publicatie en de organisatie voor de ondertekening van het manifest werd door hem zeer nauwkeurig uitgevoerd, alsook zorgde hij voor de uitbouw van een centrale kern om het DAK te laten uitgroeien tot een koepelorganisatie voor alle linkse partijen met een eigen bulletinblad voor de leden op veertiendaagse basis.⁹⁰ Hij vond de fondsen om het manifest te laten drukken op glanzend kleurenpapier en dit op 10.000 exemplaren⁹¹, een dure en luxueuze keuze voor een eenvoudige aankondiging van een organisatie zonder electorale doelstellingen.

Het initiatiefcomité bestond uit de crew van de VD en SBV, en mensen uit de KWB, SJW, VSB, Links, KP, KVHV en VVS; de VD'ers Alpaerts, Bourgeois, Roosens en ondersteunend door de ega van Grammens (Arlette Grammens); KP'ers van dienst waren Debrouwere en Turf; Links en SBV werden vertegenwoordigd door Caluwaerts, Polk, Zaenen, Schmidt, Kruithof. Deze mensen kwamen samen, M. Grammens was eveneens aanwezig, op de voorbereidende vergadering op 18 oktober 1966.⁹² De studentenbeweging, cultuurfondsen en het vakbondsmilieu werden

belichaamd door Van Dromme, Delafontaine, De Raedt, De Visscher, Elno, Overlaet, Van Dyck, Vanreusel en Velghe. Ook vroeg Roosens de steun van Deneckere, maar deze weigerde.⁹³

Een eerste balans over de kwantitatieve ondersteuning van het manifest was positief te noemen. Op 2 maand tijd kon het DAK 215 medewerkers vinden om lokale kernen uit de grond te stampen:

Medewerkers volgens provincie op 24 juni 1967 (n=215)

Bron: Archief Antoon Roosens, Verslag Vergadering Centraal Bestuur, 24 juni 1967

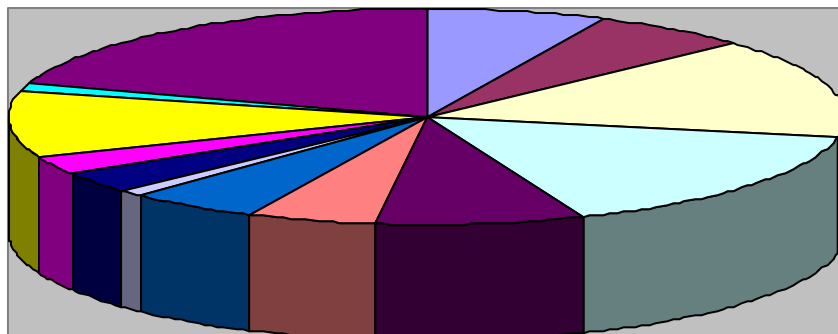
De gebieden waar het moeizaam was ondertekenaars en medewerkers te vinden waren Limburg, Kortrijk, Ieper en Roeselare-Tielt. Er is een duidelijke correlatie tussen de sterkte van de organisatie van waaruit de participanten kwamen en de sterkte van het DAK in zijn geheel. Limburg met de afwezigheid van een sterke flamingante traditie en rurale gebieden in West-Vlaanderen bleven sterk achter tegenover de klassieke sterkte punten zoals Brussel, Gent, het Meetjesland en Antwerpen. In het Meetjesland, onder leiding van R. Van den Berghe, was er bij de start een kern van 20 mensen gevormd, was er respons bij de lokale ABVV- en ACV-leden en bestond de kern veelal uit KPB'ers, SBV'ers en linkse BSP'ers. In Brugge was de opkomst voor

de eerste vergadering ook succesvol met 22 mensen met dezelfde respons en samenstelling zoals in het Meetjesland, en waren er contacten gemaakt om in kleinere omringende gemeenten nieuwe kernen uit de grond te stampen; in Brugge waren er incidenten met de lokale Volksunie. In Leuven liep alles naar wens onder leiding van Goossens, net zoals in het Brusselse met 30+ aantal militanten. In Gent, onder leiding van Polk en Vercammen, waren er iets meer dan 30 opgedaagd, maar werd de kern volledig bezet door de KPB en SBV. In Gent was er geen vakbondsrespons. Links deed aan actieve obstructie maar in de studentenkringen was er sprake van de oprichting van een autonome RUG-afdeling. In Antwerpen, onder leiding van Caluwaerts, Alpaerts en Debrouwere, was er eveneens sprake om lokale afdelingen in omringende gemeenten op te starten, vermits de groep in Antwerpen reeds genoeg actieve leden telde. In de streek rond Turnhout creëerde Deneckere van Links een oppositie en trachtte de uitbouw van de lokale kern ernstig te verstoren door persoonlijk mensen af te raden lid te worden. Waarschijnlijk had dit veel te maken met rancune tegenover de SBV en het behouden van de BSP-steun bij lokale ABVV-militanten.⁹⁴ In Brussel trachtte het centrale MPW-bestuur onder leiding van Genot militanten te dwarsbomen om samen te werken met de DAK-kern in Brussel.

Tijdens de vergaderingen was het ook duidelijk wie de leiding nam in het centrale bestuur: Paul Pataer (Het Pennoen, CVP), Jan Debrouwere (KPB), Roger Bourgeois, Antoon Roosens, Jaap Kruithof (Links), Willy Caluwaerts (SBV), Lei Vranken, Ferninand Alpaerts, Flip Polk (SBV), Jef Turf (KPB), Hugo Van Mierlo (SBV), Guy Desolre (SBV), Paul Goossens (KVHV), Freddy De Pauw (SBV) en Francois Vercammen (SBV). Mark Grammens liet zich vertegenwoordigen door zijn vrouw Anette Grammens, die eveneens de financiële kant onder haar hoede nam.

Een andere analyse kan worden gemaakt door te kijken uit welke organisatie de ondertekenaars komen. In officiële publicaties, toen de lijsten waren afgesloten, werd er nooit vermeld uit welke organisatie de ondertekenaar kwam. Roosens had daarentegen enkele lijsten opgesteld die dit wel vermeldden, wat met zich meebrengt dat er op die manier een eenvoudige telling kan gebeuren:

Lidmaatschap van ondertekenaars (n=200)

- ACV, ABVV, KWB (7%)
- Cultuurfondsen-Hum. Verbond (6%)
- VD-Pennoen (15%)
- SBV-UGS (16%)
- KPB (8%)
- CVP (5%)
- BSP-links (5%)
- MPW (1%)
- OVV-VVB (3%)
- Groep Kontakt (3%)
- SVB-VVS-KVHV (10%)
- De Maand (1%)
- Onafhankelijken (20%)

Bron: Privé-archief Antoon Roosens, Partiële lijsten van ondertekenaars april-manifest, juni 1967

Vele lokale bekende figuren werden gerekruteerd: A. Allary (centraal comité SBV), F. Alpaerts (Centraal bestuur VD), Gerard Galsteen (de cartoonist GAL), Robert Altruye (syndicaal afgevaardigde ABVV), Pieter Andriessen (Preses KVHV Leuven), Rina Barbier (Centraal Bestuur SJW), Hugo Benoy (Hoogleraar Universiteit Antwerpen), Louis-Paul Boon (auteur), Roger Bourgeois (Voorzitter Vlaamse Democraten), Jinie Brausser (journaliste), Jan Bundervoet (Doctor in de sociologie KUL), Willy Caluwaerts (Centraal comité SBV), A. Carlier (Hoofdbestuur SJW), Hélène Caubergs (Bestuur SVB), Didier Claeys (Bestuur SJW), Eric Corijn (Centraal Comité SBV, ondervoorzitter SVB-Gent), Lotte Cornelissen (Vietnamkomitee en B. Russell-komitee), Walter Debock (Bestuur VVS), Anne-Marie Debrock (Vice-voorzitster VVS), Jan Debrouwere (KPB), Diana De Clerck (ABVV), Marcel De Keersmaecker (Sjaloom), Freddy De Pauw (ABVV, SVB), André De Smet (Voorzitter centrum van Volksopleiding), Roger Desmet (Centraal Bestuur SBV), Sam Deurinck (Voorzitter PFK Gent), Guy Desolre (Centraal

comité SBV), Guilielmus D’Hoir (Kaderlid Vlaamse Demokraten), Henri Dierckx (Voorzitter SVB Brussel), Léon Flam (Professor UCL, vriend van Camille Huysmans), François Franckx (Centraal Comité SBV), Arthur Geschier (secretaris ABVV-ACOD Brugge), Pauk Goossens (Voorzitter KVHV), Leo Heremans (Kaderlid Vlaamse Demokraten), H. Journet (Secretaris KP Oostende), J. Kempen (Centraal comité SBV), Jaap Kruithof (RUG), Alfons Labeau (redacteur blad Recht en Plicht), Hubert Lampo (auteur), Leo Ledent (ABVV Deurne), Frank Maertens (ABVV-ACOD Antwerpen), Karel Maes (KPB, voorzitter ABVV-ACOD St. Niklaas, Nationaal Bureau ABVV-ACOD), Ludo Martens (KVHV Leuven), Leo Michielsens (KPB), Jacky Nagels (Docent UCL Economie, KPB), Stefaan Neveux (Kaderlid VD), Paul Pataer (CVP), Flip Polk (Centraal Bestuur SBV), Guy Poppe (KVHV), Rik Raspoet (Kaderlid VD), Antoon Roosens (ondervoorzitter VD), Ward Ruyslinck (auteur), Gustaaf Schmidt (SBV), Alfons Simoens (secretaris ABVV Brugge), Pierre Swaelens (Kaderlid VD), Emiel Swillens (redactielid Het Pennoen), Guido Totté (Voorzitter SVB Gent), Jef Turf (KPB) Pierre Van Bellingen (Docent VUB), Jos Vandelloo (auteur), Hugo Van Den Enden (Docent RUG), Piet Vandenplas (Kaderlid VD), Ben Van Der Spiegel (Kaderlid VD), Jan Vandervelden (Kaderlid VD), Marc Van De Velde (KVHV Leuven), Marc Van De Vloet (Bestuur SVB), Bernard Van Dijck (Centraal Comité SBV), Michel Van Goethem (SJW), FMC Van Tyghem (Docent RUG), François Vercammen (SBV), Mark Vlaeminck (Redactielid Het Pennoen), Lei Vranken (Secretaris VD), Nathan Weinstock (SBV, Docent RUG), Annie Zaenen (ABVV, SBV, CRISP).

Het startkapitaal bedroeg 4000 Bfr. aan vrijwillige giften⁹⁵, na het lanceren van het manifest werd een vaste bijdrage gevraagd.

Roosens omschreef de ontwikkelingen als een onverhoopt succes: *”Het Manifest van progressieve, gelovige en ongelovige Vlamingen” betekent een belangrijke stap in de evolutie van het politieke leven in Vlaanderen. Het is de eerste maal dat progressieven uit alle middens zich gezamenlijk op zo grote schaal uitspreken voor een socialistische maatschappij. Vooral indrukwekkend is het aantal ondertekenaars uit katholieke middens. Na het ontwerp-manifest van de KWB, levert dit Manifest van 25 april 1967 het bewijs dat er in kristen-demokratische kringen een echt socialistische stroming leeft. De herinterpretatie van het geloof als maatschappelijk-revolutionaire kracht, voor en na het concilie, heeft een stuwung teweeg*

gebracht waarvan de gevolgen nog niet te overzien zijn. [...] de linkse krachten [...] zullen voortaan een groter gewicht in de weegschaal kunnen leggen [...] groeit een nieuwe linkerzijde [...] ook als vlaamsgezinden is onze plaats in deze nieuwe linkerzijde. [...] Het is ons doel ons volk te bevrijden van deze kulturele en politieke verdrukking. Om dit doel te bereiken zetten wij ons mede in voor het vestigen van een democratische en socialistische maatschappij."⁹⁶

De reactie van de pers was heterogeen. De Vooruit schreef dat ze in principe akkoord ging met de inhoud en doelstellingen van het programma, maar formuleerde uit partijbelangen een kritiek: "[...] wij kunnen ons echter van de mening niet ontdoen, dat het opgediste proza, zeer studentikoos lijkt en dat heel wat problemen dieper moeten ontleed worden." Naast de nadruk op het verschil tussen een waarlijke arbeiderspartij met een travaillistische inhoud en het DAK als een exponent van enkele studenten, schreef de Vooruit dat de BSP de voortrekkersrol speelde in het verdedigen van de belangen van de Vlaamse Brusselaar. De BSP beschuldigen van huichelarij zorgde voor de versterking van de PVV: "Met deze stelling aan te vallen, verstevigen zij meteen de taaldolheid van de Francofonen die steeds talrijker en impulsiever worden [...]" Een duidelijk trotskistische inbreng in het manifest over de bureaucratie van de vakbonden werd als de zwaarste zonde beschouwd: "Zijn onze vakbonden soms niet democratisch opgevat en zijn zij integendeel niet de levende weerspiegeling van onze democratie? Leveren onze vakbonden soms nu niet het bewijs hoe moeilijk het is, door dik en dun een eenheid tussen gelovigen en ongelovigen te bewerken? [...] De ABVV heeft zich duidelijk voor de voortzetting van deze samenhangigheid der arbeiders uitgesproken. Zijn dit geen feiten die van een enorme betekenis zijn voor de sociaal-ekonomische machtverhoudingen? En zijn de syndicale verkiezingen geen andere weerspiegeling van onze ideeën nu en sedert de oorlog?"⁹⁷

Het artikel in Links was alvast een stuk positiever, maar met toch een sneer over de samenstelling van het DAK: "Onder de ondertekenaars noteren wij, naast KP'ers en SBV'ers en enkele socialistten, een groot aantal christen democraten en vlaamsgezinden. Er zijn weliswaar geen grote namen, en er zijn ook een aantal namen waarvan de afwezigheid opvalt. Maar het feit dat zoveel katholieken en Vlaamsgezinden, vooral jongeren, duidelijk stelling nemen voor het socialisme, lijkt ons niettemin uiterst positief en belangwekkend. [...] Enkele honderden overtuigde linkse, maar losstaande individuen bijeenbrengen betekent o.i. nog geen bundeling van de linkse krachten."⁹⁸ Het blad stelde net zoals de Vooruit vraagtekens bij de houding tegenover de vakbonden. Het socialisme kon alleen worden bereikt door syndicaal werk te

verrichten. De participerende leden van Links en BSP werden op de korrel genomen: zij hadden, aldus Links, altijd geweigerd Links te helpen de sociaal-democratische zuil intern te radicaliseren. Het DAK werd verweten tweedracht te zaaien. Jef Turf schreef een uitgebreid pro domo in De Rode Vaan, maar toch is het even nuttig stil te staan bij de beweegredenen van deze KP'er om openlijk te militeren in het DAK. Turf beseftte dat het DAK surfte op de opkomende golven van Nieuw Links. Het DAK kon dienen, aldus Turf, om de kloof tussen een nieuwe generatie klassenbewuste intellectuelen en de traditionele arbeidersbeweging te overbruggen. Maar er was een keerzijde: *”Het zou nochtans weinig realistisch zijn niet terzelfdertijd de begrenzing van het DAK-initiatief te zien. Die begrenzing ligt in de leidende rol die de georganiseerde arbeidersklasse speelt in elke ernstige sociale verandering. Het zijn niet enkele intellectuelen, zelfs niet de intellectuelen als groep, hoe overtuigd zij ook wezen van de aktienoodzaak, en hoe kordaat zij zich ook inzetten voor progressieve hervormingen, die een, beslissende invloed kunnen uitoefenen op het sociaal gebeuren.”*⁹⁹ Dezelfde stijl valt te bemerken in De Socialistische Stem: *”Het manifest van 25 april betekent een kwalitatieve sprong in de Vlaamse Beweging, wegens het daadwerkelijk doorbreken van de verzuiling en door de gezamenlijke overtuiging dat in het neokapitalisme geen oplossingen mogelijk zijn voor de kwalen van onze maatschappij. [...] Zo’n blok van mensen die weten wat ze willen en waarom, kan terugslaan en een links offensief ontketenen.”*¹⁰⁰ Opvallend was de weigering van Olsen om uit naam van Het Pennoen het DAK-manifest te ondertekenen. In het meinumner van 1967 gaf Olsen nadere uitleg over deze positie. Olsen wilde niet het DAK ondersteunen omdat de organisatie expliciet de bedoeling had om verder te gaan dan alleen het uitdragen van bepaalde ideeën; Olsen vroeg zich dan ook af of het wel waard was om Het Pennoen te “verbranden” aan een eventuele mislukking. Het DAK was voor hem eerder een creatie van VD'ers en trotskisten als zijnde een middel om de eigen winkel te kunnen promoten. Tenslotte verwees Olsen naar de dominante positie van de intellectuelen in de organisatie, waardoor volgens hem de connectie met de arbeidersbeweging uitbleef.

De ontplooiing van het DAK op straat werd voornamelijk gerealiseerd door concrete aanwezigheid in allerlei ad-hoc comités, de uitbouw van eigen lokale comités en het organiseren van debatavonden en manifestaties. Op 15 juni 1967 zond het DAK een persbericht rond dat de organisatie een betoging zou organiseren op 29 oktober om een links en flamingant alternatief uit

te dragen met de slogan “Voor een links alternatief”; oorspronkelijk was deze betoging gepland op 12 november (de oorspronkelijke betoging was gericht tegen de volmachten van de regering, deze volmachten liepen af op 14 november¹⁰¹), maar er werd besloten deze te vervroegen omdat het Komitee Taalregeling Hoger Onderwijs, OVV-lid, en in samenwerkingsverband met de VVB, plots besloot een manifestatie in dezelfde week te houden. Deze laatste betoging werd door Roosens te licht bevonden, vermits het programma geen enkele federalistische eis vervatte (cf. supra). Het was evenzo een reactie van de Volksunie en VVB op de plotse concurrentie betreffende federalistische materies, en deze beweegreden werd in een DAK-persbericht uitvoerig belicht: *“Met betrekking tot de aangekondigde betoging voor een links alternatief heeft het Centraal Bestuur moeten vaststellen dat in de rechtse milieu’s in het algemeen, en in de traditionele Vlaams-nationalistische milieu’s in het bijzonder, de stelling veld won dat de betoging van het DAK onomkeerbaar tot uiting zou laten komen het fundamenteel meningsverschil over de Vlaamse toekomst tussen de links-progressieve en democratische krachten enerzijds, en de burgerlijk-nationalistische en behoudensgezinde kringen anderzijds. [...] De dynamische ontwikkeling van het DAK, in alle gewesten van het Vlaamse land en het perspectief van een betoging die in november alle vooruitstrevende Vlamingen op een links programma zou verenigen, heeft die rechtse kringen er toe gebracht een tegenoffensief in te zetten dat ogenschijnlijk gericht is op een aantal acute vraagstukken van de Belgische politiek, maar dat in feite tot doel heeft de groeiende invloed van DAK in steeds bredere milieus af te remmen.”*¹⁰² Op het laatste moment werd de DAK-betoging ingewisseld door een publieke meeting in Leuven, de reorganisatie van de nieuwe betoging kwam blijkbaar niet van de grond¹⁰³. Deze meeting had de bedoeling te ageren tegen de VVB-OVV-betoging van 5 november. Uitgenodigde sprekers waren Roger Bourgeois, Jaap Kruithof, Flip Polk en Paul Goossens. Het desbetreffende DAK-pamflet vermeldde dat de VVB-organisatoren van de betoging zich niet uitspraken voor het federalisme of economische democratie. Het DAK wees op het ontbreken van de eis tot democratisering van het hoger onderwijs in combinatie met het feit dat de VVB in wezen betoogde voor de Hertoginnedal-regeling¹⁰⁴. In totaal werden 10.000¹⁰⁵ pamfletten uitgedeeld, waarbij er in voorgaande maanden enkele duizenden affiches en kleefvignetten werden verspreid om de oprichting van het DAK aan te kondigen. Een groter succes voor het DAK was dat naar aanleiding van de meeting in Leuven de BRT-radio een uitzending wilde maken over de visies van de verschillende kampen. A. Verhulst van het Willemsfonds werd

gevraagd waarom hij inging tegen het francophone standpunt van de PVV en zijn VVB-steun aan de betoging gaf. Aan Maurits Van Haegendoren, voorzitter van het Comité van Taalregeling Hoger Onderwijs, werd gevraagd wat het nut van een dergelijke betoging was. Aan Jan Verroken werd gevraagd waarom de CVP niet zou deelnemen en wat het plan Houben¹⁰⁶ inhield. Tenslotte werd aan Roosens gevraagd, als zijnde de vertegenwoordiger van de Vlaamse linkerkant, waarom hij gekant was tegen deze betoging. Het antwoord van Roosens was dat de grond van het probleem Brussel en Leuven werd ontweken, doordat er geen sprake was van federalisme en dat dus de Vlaamse Beweging een stap achteruit zette. Ook waren alleen structuurhervormingen volgens hem een noodzakelijk werktuig om Vlaanderen de nodige economische slagkracht te geven. De ordewoorden van de betoging waren te minimalistisch en ondersteunden de voorgaande regeringshervormingen.¹⁰⁷

Concrete acties door het DAK werden gevoerd tijdens de langlopende staking van de ARBED-stakers te Gent (1967). De SBV'ers onder leiding van Vercammen konden zich laten opmerken en trachtten de stakers te ondersteunen in hun strijd tegen de sluiting van hun vestiging. Roosens schreef een uitgebreid stuk over de strijd van de Arbed-arbeiders: *”Sinds jaren hebben zij de controle over de afdankingen. [...] Sinds een tiental maanden heeft de directie deze overeenkomst van arbeiderscontrole verbroken. [...] Sinds maanden wordt druk uitgeoefend op de arbeiders met het doel de syndicale afgevaardigden te isoleren. Een arbeider, die de tussenkomst van zijn afgevaardigde durft invoeren bij een of andere moeilijkheid, krijgt 's anderdaags zijn werkloosheidsbewijs. Toen zijn zij er allemaal uitgetrokken, en zij gaan er niet terug in vooraleer de directie de arbeiderscontrole herstelt en schriftelijk waarborgt. [...] Voor ARBED geen radio, geen tv, geen eerste pagina van de pers, geen grote solidariteitsbetogingen, geen eerste-minister. Het zijn elfhonderd arbeiders, elfhonderd gezinnen, en het is hun elfde week.”*¹⁰⁸ Ook in Burcht, in Laminoirs de l'Escaut, waren de kernen uit Antwerpen actief om de arbeiders te ondersteunen in hun strijd tegen massale sluitingen. Een pamflet “Waar zijn de miljoenen van Burcht naartoe?” werd gedrukt op 2.000 exemplaren met Roosens als verantwoordelijk uitgever. In dit pamflet werd een verband gelegd tussen enerzijds de enorme subsidies van de regering aan het bedrijf en anderzijds het gebrek aan arbeiderscontrole. Het DAK, in de stijl van de SBV en later RS (cf. infra), riep op om deze staking te gebruiken als middel tot eis van die arbeiderscontrole. *“Wanneer morgen uw fabriek gesloten wordt, verzet U dan en eis het recht op arbeiderscontrole.*

*Wanneer in uw streek een andere fabriek gesloten wordt, wees dan solidair met uw medearbeiders in hun strijd, die ook de uwe is. Dwing uw sindikaat om U volledig en tot het uiterste te verdedigen: dat kan, indien zij willen. Bezet elke fabriek die met sluiting wordt bedreigd.*¹⁰⁹

Er werd op losse basis binnen het Viëtnamkomitee gewerkt en het DAK had aandacht voor de toenemende escalatie tussen de Vietcong en de VS; in het nationale bestuur van het Vietnamcomité zaten onder andere Pataer, Debrouwere, Polk en Vercammen. In een DAK-persbericht viel te lezen: *”Het DAK neemt met grote bezorgdheid kennis van het feit dat de Verenigde Staten hun militaire aktie in de bestandszone en de bombardementen op Noord-Vietnam onverminderd voortzetten, en aldus verder de weg opgaat van de escalatiepolitiek. Het DAK vreest dat deze politiek uiteindelijk zal leiden tot een invasie van Noord-Vietnam en tot een derde wereldoorlog. Het DAK veroordeelt de Belgische Regeringspolitiek die, zoals nogmaals is gebleken uit de recente verklaringen van vice-premier Declercq, de Amerikaanse eskalatie in Vietnam ondersteunt in het kader van het NATO-bondgenootschap.*¹¹⁰ Het DAK besloot eind 1967 om eigen lokale Vietnamcomités op te richten en creëerde een eigen inbreng in de voorbereiding voor de grote nationale Vietnambetoging in maart 1968.¹¹¹

De organisatorische inertie en de onderlinge gevechten zorgden voor een langzame dood van het DAK in 1968. Het DAK-congres gepland voor februari 1968 ging uiteindelijk niet door. Uit voorgaand DAK-studieweekend eind december, georganiseerd door het VVS onder de noemer “groep Dialoog”, en uit de opgemaakte ideologische teksten voor het verdaagde congres, kon er worden afgeleid wat de precieze ideologische kijk was van het DAK. Een zeer nauwkeurig uitgewerkt referaat werd gegeven door Roosens onder de titel “De Economische Democratie, vanuit Vlaams Oogpunt”. De inhoud weerspiegelt de maturiteit van het denken van Roosens over jarenlange strijd voor structuurhervormingen en federalisme. Zijn jarenlange pogingen om het begrip democratie te verruimen met de eis tot economische democratie, werd zeer scherp verwoord: *”De economische democratie is niet een aanvulling of vervollediging van de politieke democratie. De economische democratie is een wezenlijke voorwaarde voor het bestaan zelf van de politieke democratie, van de democratie in haar geheel. Het voornaamste kernmerk van het neo-kapitalisme is de algehele verstrengeling en samengroei van economie en politiek. [...] In*

een liberaal kapitalistisch stelsel, waar de politiek in principe gescheiden blijft van de economie, kunnen beide contradictorische systemen op bevredigende wijze naast mekaar functioneren. In een neo-kapitalistische maatschappij, waar de economische beslissingen in toenemende mate door de overheid moeten getroffen worden en waar, omgekeerd, de politieke beslissingen steeds meer directe economische implicaties hebben, komen beide types van besluitvorming – de autoritaire en de democratische – in een steeds scherper konfliktituatie.”¹¹² Roosens had een denkbeeldige scheiding gemaakt tussen de politieke ruimte en de economische sfeer, dat voor hem gelijkstond aan het klassiek liberale stelsel. In het keynesanisme aanzag hij de evolutie dat het politieke onder druk komt te staan van het economische. Het behoeft niet veel uitleg dat zijn visie over de politieke sfeer eerder neigt naar een idealistische projectie dan naar een concrete analyse van de werking van de kapitalistische staat. De staatsfuncties werden uitgebreid om op politico-ideologisch gebied de klassenstrijd te reguleren en de sociale vrede te bewaren onder de hoede van een partijpolitieke elite die reeds bestond in de klassiek liberale fase. Het parlementaire systeem was niet de weerspiegeling van de nood naar debat in de civiele ruimte, maar een direct gevolg van de noodzaak bij de heersende klasse om via ideologische instemming door de massa de vermaatschappelijking van het kapitaal soepel te laten verlopen. Roosens herhaalde zijn idealistische stellingen als gastspreker op het Leuvense Studentenforum in juni 1967: *”Het resultaat is de teloorgang van de democratische instellingen. Het parlement is niet langer het centrum van de beslissingen: een deficiet ontstaat doordat commissies, ronde tafels en conclaven (Hertoginnedal) het centrum van besluitvorming zijn. Partijen zijn geen zins organen van uitingen van de volkswil, doch van de manipulatie van diezelfde wil.*”¹¹³ Toen Roosens Gramsci ontdekte, werd zijn notie van de staat grondiger uitgewerkt en kon hij op een meer gestructureerde manier de link leggen tussen de structureel-functionele werking van de civiele sfeer als ideologische mediator tussen de noden van de economische elite en de staat als geweldsmonopolie en financier van de ideologische apparaten om een gevestigde economische orde te bewaren, gebaseerd op een aloude natuurrechterlijk fundament. In 1967 stelde Roosens dat de keynesiaanse regulerende staat de ondergang was van de democratie, vermits het de gemeenschapsbelangen ondergeschikt maakte aan deze van een economische oligarchie; in wezen was de keynesiaanse staat eerder noodzakelijk om structurele contradicties van de kapitaalaccumulatie te elimineren in conjuncturele neergang. Roosens stelde correct dat het parlementaire primaat in de burgerlijke maatschappij werd vervangen door neocorporatistische en technocratische structuren in de

economische sfeer. Hij verwees daarvoor zowel naar elitistische analysemethodes (Michels) als naar de depolitisering van de bevolking, maar ook de trotskistische notie “sterke staat” was een onderdeel van zijn denken. Roosens kwam tot een uiteindelijke definitie van “economische democratie”:*“Economische democratie is fundamenteel onverzoenbaar met een kapitalistisch economisch stelsel. Het winstmotief [...] veronderstelt noodzakelijk het autoritaire alleenbeslissingsrecht van de kapitalist. De economische democratie is bijgevolg niet te verwarren met allerlei vormen van medebeheer. Dit soort dualistisch gezag [...] is een nonsens: ofwel krijgen de arbeiders geen werkelijke beslissingsmacht [...] ofwel krijgen de arbeiders wel beslissingsmacht, en dan stort het economisch stelsel in mekaar. [...] Het is bovendien en vooral een kwestie van democratische gezagsstructuren op het nationale vlak, op het gewestelijke vlak, op het vlak van de bedrijfstak [...]. Of de economische democratie de onteigening van alle individuele produktiemiddelen noodzakelijk maakt, dan wel alleen van de produktiemiddelen in de basissectoren en in de sectoren met hoge concentratiegraad, hangt niet alleen af van economische factoren, doch ook van overwegend politieke factoren [...].”* Er viel vervolgens te lezen dat de verovering van de staatsmacht de enige weg was om deze democratie te bereiken; hierin spelen dus ook leninistische concepten mee. Roosens onderstreepte het feit dat de strijd voor de sociale rechten naar een politieke strijd alleen kon uitgevoerd worden door de leiding van een kleine voorhoede in proceduraal verband met de massa; een revolutie was voor hem niet uit te sluiten als middel tot het bekomen van deze doelstellingen. Zijn ideeëngoed had in enkele jaren tijd, van een sociaalfamingantisch semi-renardistische visie naar een denken met zowel parlementaristische, idealistische, leninistische en marxistische concepten, een grote evolutie doorgemaakt. Roosens was omwille van zijn visie de articulatie van de verschillende ideologieën in het DAK, waardoor hij een ideale consensusfiguur was en een minnelijk klankbord voor geïnteresseerde individuen.

Een eventueel voordeel was dat organisaties institutioneel niet werden gebonden aan het DAK en dat dus een dominantie van één groep op die manier kon worden vermeden. Maar deze formule van ongebondenheid was de oorzaak voor verdere versplintering en toenemende twisten. De uiteindelijke rekening die werd gemaakt ter voorbereiding van het DAK-congres eind 1967 (cf. supra) in de tekst “Doelstellingen en Structuur” maakte melding van een succes op numeriek gebied: 700 toetredingen tot het DAK, 300 medewerkers. Voor Roosens was het positief dat er in

1967 alvast tot concrete samenwerking tussen linkse organisaties kon worden overgegaan binnen een permante structuur. Het DAK kon terugkijken op een succesvolle interventie in de ideologische bewustwording van de studentenbeweging, hoewel de vraag is in hoeverre dit in naam van het DAK mag verklaard worden. De vraag bleef of het DAK nu meer was dan de optelsom van enkele delen van linkse organisaties. Roosens was nuchter genoeg om in te zien dat het DAK niet een permanente barst in de verzuilingsmuur kon maken. De VD'ers en SBV'ers waren een stuk actiever dan de andere groepen, voor vele leden was het DAK een nevenactiviteit en de vakbondsleden konden niet zorgen voor een inbraak in de syndicale milieus.¹¹⁴ Een open brief van het Centraal Bestuur, opgesteld door Roosens, aan leden van het DAK eind mei naar aanleiding van het verdagen van het DAK-congres, toonde de inertie van de organisatie aan. Het doek zou weldra vallen. *“Welke zijn de echte redenen die DAK tot immobilisme hebben gebracht? [...] De zeer heterogene samenstelling van DAK bemoeilijkt sterk het vastleggen van een lijn bij de besluitvorming en de organisatie van actieve kernen. Sommige niet-politieke geëngageerden bleven klaarblijkelijk bevreesd voor een ontwikkeling waarbij DAK toch tot een politieke formatie zou uitgroeien. Anderen uit deze categorie bleven integendeel die gedachte koesteren en refereerden daarbij naar de opkomst van D66 in Nederland qua aanpak.”* In het oktobernummer van het blad *Richting* werd een eindbalans opgemaakt door Roger Bourgeois. Bourgeois erkende dat voor sommigen het DAK te algemeen-maatschappelijk was, en voor anderen een verdoken manier om een partij op te starten. Deze tegengestelde visies waren rechtstreeks terug te brengen naar de partijachtergrond van de participerende personen. De VD volgde de algemene conclusie van de DAK-medewerkers. Een doctrine ontbrak, permanente politieke actie bleek ondoenlijk te zijn. Bourgeois besloot: *“Het falen van DAK heeft een gevaarlijke illusie over de samenbundeling van linkse krachten uit de wereld geholpen; ernstig werk moet worden gemaakt van het samenbrengen in één verband van allen die zich voor een revolutionair socialisme willen inzetten. Dat is het links alternatief dat voortaan onze politieke actie moet inspireren.”*¹¹⁵ F. Alpaerts had uit naam van de VD eveneens een analyse gemaakt: *“Wij glijden niet enkel af naar rechts, België is op weg naar de sterke staat. Het is geen diktatuur, maar evenmin zou ik het sinds een-half-jaar-regering-met-volmachten-zonder-enig-konkreet-protest [Vanden Boeynants greep naar een uitzonderingssituatie om op drastische wijze het mes te zetten in de sociale voorzieningen voor en van het volk, auteur] nog een democratie willen noemen. Wij leven in een bureaucratie. [...] In die konkrete situatie, die men niet geneigd*

is in te zien vanwege het onaangename gevoel dat zulks veroorzaakt. Die situatie die onze droompjes in de war stuurt, onze plannetjes doorkruist, wil niemand geloven. Zoals we geloofd hebben in de evolutie van het flamingantisme naar links, in een mogelijke coalitie met de Volksunie, in één of twee zetels te Brussel, in de uitbouw van onze partij, in een demonstratie ingericht door het DAK, in een niet-karikaturale verkiezingsuitslag voor SBV, geloven we nog steeds dat morgen de wolken zullen opentrekken en het zonnetje zal schijnen. Gij gelooft in het opkalfateren van het gestrande DAK-schip, gij gelooft in de toekomst van twee verslagen partners en de mogelijkheid dat enkelingen met naam of studenten die poging zullen steunen. Gij gelooft in een programma van antikapitalistische structuurhervormingen voor der arbeiders die deze hervormingen niet verlangen [...] Gij wilt de oprukkende voorhoede zijn van een achteruittrekkende arbeidersklasse en vreest niet geïsoleerd te geraken. Welnu, noem mij pessimist, ik geloof niet in uw poging, zij heeft geen enkele kans zolang wij in een pre-fascistisch klimaat leven. [...] Ik stel voor als eerste actie: de ontbinding van onze partij en van DAK. Bekendmaken dat de leden van de VD zich vanaf heden zullen inzetten voor het vormen van een extra-parlementaire oppositie. Wij maken dat voorstel niet bekend in de burgerlijke stijl die bij onze vorige fase paste maar in revolutionaire stijl [...] Wij geloven dus niet meer in de mogelijkheden van een positieve deelname aan het systeem dwz parlementaire oppositie.”¹¹⁶

Alpaerts steunde volop de creatie van een voorhoedepartij, het was een vlucht vooruit om de DAK-lethargie te kunnen doorbreken. Het is opmerkelijk dat dit kaderlid zonder enige marxistische (leninistische) achtergrond tot de conclusie kwam een buitenparlementaire tactiek toe te passen. Een teken dat de VD door de invloed van de trotskisten een radicalisering op gebied van strategie had ondergaan. Roosens daarentegen bleef tot het laatste moment geloven in het principe van het DAK, en hij zou deze methode opnieuw beproeven met het KDF in 1977 (cf. infra). Hoewel hij een jaar later lid van een voorhoedepartij werd, bleef hij zich afzetten tegen dergelijke “bordigistisch” tendensen.¹¹⁷ Wel stelde Roosens over het burgerlijk stelsel: “*Het is verbazend hoe, in de westerse landen, deze equatie democratie=verkiezingen, met kracht van een dogma blijft heersen, ook in de geesten van de overgrote meerderheid van hen die zichzelf links en socialistisch noemen.*”¹¹⁸ In deze algemene sfeer van radicalisatie schreef Roosens dat de linkse houding tegenover de syndicale organisaties dringend moest worden gehervalueerd, dat in slechte aarde viel bij de KPB die juist trachtte een voet tussen de deur te krijgen bij het ABVV. In De Nieuwe onthulde Roosens dat de weg naar het socialisme niet langer zou worden bereikt door

syndicale acties. Hij verdedigde zijn visie door te stellen dat, zoals ook Vereecken een jaar later zou schrijven binnen de structuren van de Revolutionaire Socialisten (cf. infra), dat er een fundamenteel gebrek was aan interne democratie. Het blind steunen van de syndicaten betekende voor Roosens het steunen van de bureaucratische partijtop, eerst moest er een interne strijd worden gevoerd om de structuren te kunnen transformeren in een organisatie die actieve participatie van de basismilitant toeliet. Het probleem situeerde zich in de passiviteit van de massa en de dictatuur van de oligarchische top, waardoor de linkse militant zich moest ingraven in de syndicale organisatie en niets anders kon uitrichten dan het attentisme te beoefenen. Het voorhoedemodel, maar geen bordigisme, was voor Roosens de enige mogelijke uitweg: *”Wie dit attentisme als steriel en irrealistisch van de hand wijst, moet echter een andere strategie in de plaats stellen. Zoniet krijgt men [...] ontmoediging en disengagement. [...] In de overgrote meerderheid van de afdelingen van zogenaamde arbeiderspartijen, is de reële arbeidersaanwezigheid uiterst klein [...] Elke werkelijke socialistische beweging moet [...] vertrekken als minderheidsgroep. [...] Het projekereren van een nieuw maatschappijbeeld is een proces van intellectuele abstraktie. [...] de transcendentie van de sindikale strijd voor de directe materiële belangen naar de politieke strijd voor een socialistische maatschappij, is niet de taak van de vakbond, doch wel deze van de kleine politieke groep. Daarom is de integratie van deze groep in de arbeidersorganisaties nutteloos en schadelijk. [...] Het kreëren van de subjektieve voorwaarden is de taak van de socialistische minderheidsgroep. [...] Wanneer de beweging loskomt, zal de minderheidsgroep de leiding ervan nemen, in de mate waarin zijn programma door de massa zal zijn gekend en zal worden erkend als een antwoord op haar verzuchtingen.”*¹¹⁹

Roosens kende geen terughoudendheid om als DAK-leider discussies te doen ontvlammen over de noodzakelijke revolutionaire strategie, verwees naar leninistische principes en kante zich tegen de KPB-methodes.

Tevergeefs werd in april 1968 gedacht aan een vernieuwing; alleen de SBV, de VD, enkele mensen uit de SVB en individuen zoals Kruithof waren bereid om verder te gaan in de samenwerking.¹²⁰ Dit verklaarde thans de beslissing om eind 1968 de RS te stichten. De conclusie over de korte periode van de DAK werd alvast gemaakt door de Revolutionaire Socialisten, de samensmelting van VD & SBV (cf. infra): *”Een eerste poging om de radikale elementen van oud en nieuw links bijeen te brengen, is het experiment DAK geweest. De les van*

poging is, dat de scheidingslijn niet die van “oud links” en “nieuw links” is, maar de onverzoenlijke tegenstelling tussen revolutionairen en reformisten.”¹²¹

Het DAK zou alleen in 1967 een actieve werking hebben gekend. Ideologische tegenstellingen tussen de verschillende groepen waren sterker dan het gezamenlijke programma van economische democratie en structuurhervormingen. Voornamelijk de tegenstelling tussen de trotskisten van de SBV en de KP brachten veel problemen voort.

In de eindperiode van het DAK, toen de VD sterk begon aan te leunen tegen de SBV, had het trotskistisch partijblad *De Socialistische Stem* de “normale” ruimte teruggewonnen om de KP af te schilderen als een niet-revolutionaire partij. Over het XIX partijcongres in november 1968 schreef de SBV dat het aanvaarden van het parlementaire systeem door de KP maakte dat zij onmogelijk de voorhoede kon zijn van de arbeidersbeweging. De aanwezige Belgische vlag naast de Waalse Haan en Vlaamse Leeuw zorgde voor enkele sneren. De inhoud was ondermaats, volgens de trotskisten werd er alleen maar de inertie van de ideologische partijvisie bevestigd. De conclusie was voorspelbaar doch veelbetekenend als zijnde het hernemen van de eindeloze stroom beschuldigingen, die in wezen ook teruggrijpen naar de ideologische tegenstellingen ontstaan in de Sovjetunie: *“Een fundamentele verwarring die het uiteindelijke resultaat is van het impliciet opgeven der marxistische methode ten koste van een neo-reformistische fraseologie. Die verwarring leidt ertoe om een dodende routine te betitelen als standvastigheid en het ontbreken van de vruchtbare confrontatie van nieuwe ideeën als een uiting van krachtdadige eensgezindheid te bestempelen.”¹²²* De SBV koos na het DAK louter voor een voorhoedemodel en besloot een oude houding tegenover de KP aan te nemen. Dit duidt aan hoe snel de trotskisten een nieuwe strategie konden ontwikkelen.¹²³ Het sui generis entrisme en de participatie in het DAK waren tevens indicatoren dat de trotskistische beweging in Vlaanderen meer draagkracht zocht. Dit verklaart ook waarom zij besloten om met de VD een organisatie op te richten, de Revolutionaire Socialisten, die niet aangesloten was bij de IVde Internationale.

3.5 Revolutionaire socialisten

Deze organisatie bestond niet voor een lange tijd, wat het gevolg was van interne zwakte en breuklijnen tussen verschillende groeperingen. De VD was structureel zwakker dan ooit, de SBV bezat dezelfde wervende dynamiek zoals de UGS en PWT, en Georges Vereecken was bereid mee te participeren; tegelijkertijd waren deze groepen er niet in geslaagd om vanuit het DAK de studentenbeweging mee te krijgen in de RS. Enkele jaren later zouden de leiders L. Martens en P. Goossens de maoïstische Amada (latere PvdA) oprichten. Vereecken had altijd een militantengroep aan zich kunnen binden, die in 1969 bestond uit een tiental personen. De globale impact van jaren van actie was zeer ontmoedigend te noemen: de VD had grotendeels de aanhang verloren, de SBV bleef een initiatief van 30-tal mensen. Zo kan er worden afgeleid uit de interne boekhouding van Rood dat eind 1968 Richting nog 72 abonnees had en De Socialistische Stem 158.¹²⁴ De creatie van deze nieuwe organisatie gebeurde in de loop van 1968; bij de VD werd er in mei 1968 besloten om samen te werken. De contactvergaderingen over een nauwere samenwerking tussen de VD en SBV werden gehouden vanaf juni 1968.¹²⁵ Besprekingen over een eventuele synergie tussen SBV, VD en onafhankelijken werden gehouden in oktober 1968.¹²⁶ De stichtingsvergadering onder de naam “Komitee van 15” vond plaats op 21 december 1968 na voorbereidende beraadslagingen sinds oktober 1968.¹²⁷

Een eerste breuklijn ontstond door de groep Vereecken: Vereecken was sinds de jaren '30 een kopstuk die een eigen ideologische lijn wilde uitstippelen. Na de hereniging van de IVde Internationale (cf. supra) werd hij opnieuw lid, maar bleef hij buiten de Socialistische Beweging Vlaanderen staan. In Brussel werd hij door Mandel uitgesloten omwille van zijn visie over de gevolgde centristische lijn. Vereecken zou samenwerken met Roosens in de Brusselse afdeling. Er waren duidelijke spanningen tussen de twee meest onderlegde trotskisten, de pro-La Gauche militant François Vercammen en Georges Vereecken. De pabloïstische visie over autogestion werd door Vercammen omschreven als “het fetisjisme van het (alomtegenwoordige) zelfbeheer”. Ook werd het Centraal Comité gedomineerd door de mandelianen, waardoor de opvallende desinteresse van de UGS tegenover de RS (cf. infra) niet werd veroordeeld.¹²⁸ De tandem Vereecken-Roosens-Polk-Bourgeois werkte in Brussel wel op een wijze van wederzijds vertrouwen en respect.

Een tweede breuklijn kwam tot stand door de meningsverschillen tussen de Vlaamse Demokraten en de SBV; Roosens kon het beste opschieten met Vereecken en met jongeren die zich ongebonden konden opstellen. De Brusselse afdeling was een exponent van zijn wens naar organisatorische vrijheid. Roosens had langer dan om het even welke andere niet-mandeliaan getracht de verdere samenwerking in stand te houden. Hij was één van de laatste die vertrok uit de RS voor de oprichting van de RAL. Lei Vranken nam ontslag als administratief secretaris in oktober 1969, opgevolgd door een onafhankelijke centrist Hugo Van Mierlo. Dit was een grote slag voor de factie van de VD, dat de desintegratie van de RS inluidde. Dat Roosens niet alleen stond in zijn vrees voor een mandeliaanse overheersing, werd duidelijk in teksten van enkele onafhankelijke RS-leden: *”Voor hen ging het er niet om van de RS een open revolutionaire partij te maken, maar om zich een reservoir te scheppen waaruit wat manipuleerbare epigonen voor de Mandel-tendens van de IVde gevist kon worden en de rest of ‘kalt’ te stellen of te controleren. De Redactie van ‘Rood’ werd reeds in november ’68, dus een maand voor de stichting van RS, op een vergadering waar wij waren uitgenodigd, samengesteld. De meerderheid werd ruimschoots verzekerd. 8 voor de klik en 3 voor de anderen. Later werden zoveel mogelijk mensen opgetrommeld naar de stichtingsvergadering om tegenover de Vlaams-Demokraten een meerderheid te fokken, hen door het getal te overdonderen. [...] De voortdurende pogingen kameraden te gebruiken, te misbruiken, te verbruiken, te manipuleren, is wel de belangrijkste oorzaak van het uitblijven van de groei van de RS.”*¹²⁹ Er was dus steun binnen de RS voor de visie van Roosens om de organisatie te onttrekken van de stempel van de IVde Internationale.

Een derde breuklijn hield de verhouding tussen de SJW en de RS in. Tijdens de eerste weken van de RS, onder het komitee van de 15 in eind 1968, werd duidelijk dat in Gent en Antwerpen de SJW snel aansluiting zocht bij de RS; de RS had geen houding aangenomen tegenover de SJW in de eerste weken van de opbouw, vermits er de veronderstelling was dat de fusie toch zou plaatsvinden. Dit zorgde voor verwarring, achterdocht en fricties.¹³⁰ In januari 1969 werd duidelijk in Antwerpen dat er problemen rezen over een eventuele fusie¹³¹: de SJW was door de ervaringen in de BSP beducht voor participatie in partijpolitieke organen. De SJW besloot rond april 1969 resoluut om een eigen werking op poten te zetten, wat een directe concurrentie betekende voor de RS. De concurrentie kwam aan de oppervlakte in het aantal leden dat overliep van de RS naar de SJW, alsook het feit dat de RS hierdoor geen eigen werking meer kende in de

studentenbeweging. De koerswijziging van het centrale SJW-bestuur, voorheen bestond dit bestuur nauwelijks, hield in dat de SJW de kern moest vormen voor een toekomstige onafhankelijke jeugdorganisatie. François Vercammen schreef, de ideoloog van de Vlaamse mandelianoen en op dat moment zowel lid van de SJW als RS, dat de verhouding tussen de SJW en RS niet kon worden opgelost indien er niet werd beseft dat de RS zwak stond en dus evenwaardige samenwerking met groepen zoals de SJW moest worden nagestreefd. Deze samenwerking zou zorgen voor de ontwikkeling van zowel een partij als een jongerenorganisatie; de SJW moest taken op zich nemen die een partij niet kon vervullen. De SJW had meer wind in de zeilen dan de RS, omdat zij kon functioneren in de studentenbeweging. *“De studentenbeweging kan door gedurfde acties de loop van de klassenstrijd beïnvloeden of zekere revolutionaire ideeën verspreiden [...] om haar specifieke taken te kunnen vervullen [...] mag de SJW op geen enkele wijze ondergeschikt gemaakt worden aan de RS.”*¹³² De conclusie van Vercammen was eenvoudig: alleen een soepele samenwerking was de juiste methode met respect voor de eigenheid van beide organisaties. In september kwam er het voorstel om Rood ook het blad voor de SJW maken. In november 1969 verklaarde Guy Desolre dat de SJW in tegenstelling tot de RS in staat was te agiteren op aanvaardbare schaal en dus kon worden beschouwd als een uitgebouwde organisatie. Desolre werd door de Brusselse groep beschouwd als de hoofdschuldige van de split tussen de RS en SJW, omdat hij op die manier de weg vrijmaakte voor een algemene dominantie van de La Gauche-strekking. Zijn voorstel om Rood een tijdschrift voor allebei de organisaties te maken, stuitte op veel weerstand, omwille van het feit dat er een “verdeel-en-heers”-politiek aan de basis van zijn visie lag. Een toenadering tussen de SJW en RS gebeurde sindsdien gestaag maar zeker, met frequente fricties tussen de groep rond Desolre en deze van Vereecken.

Een vierde breuklijn was de houding van de mandelianoen, aansturend op de complete integratie van de partij in de IVde Internationale, en de andere groepen en ongebonden personen. Reeds in juli 1969 werden er vragen gesteld over de nieuwe organisatorische houding van de RS tegenover de andere leden van de SAK, de UGS en PWT.¹³³ De UGS kon in Brussel druk uit oefenen op de RS, maar juist die cel werd vertegenwoordigd door een groot aantal VD'ers en mensen rond Vereecken. Er waren op gezette tijden belangenconflicten in Brussel, waarbij Roosens een lidmaatschap van de IVde Internationale bleef weigeren. De RS werkte buiten de structuren van

de Internationale, en dit was voor de mandelianen een vreemde situatie. Hierbij gold de leiding van Rood als de groep mandelianen die geregeld instructies kregen van La Gauche. In Antwerpen, de thuisbasis van Rood, heerste er alvast de mening dat er snel aansluiting moest gezocht worden met het UGS en PWT. Roosens had een tegenovergestelde mening, conform aan zijn flamingante ideeën: “[...] laat de Walen en franstaligen hun eigen taktiek ontwikkelen, overeenkomstig met hun specifieke objektieve en subjektieve situatie. Waarom moeten wij, in Vlaanderen, onze werkwijze laten afhangen van wat in een andere sociaal-ekonomiese ruimte mogelijk is, of nodig is? Is dat niet precies de fout geweest die men altijd verweten heeft aan de West-Europese KP’s, die hun taktiek afstemden op wat goed of slecht was voor de SU?”¹³⁴

Uiteindelijk bleef in geheel het jaar 1969 de kwestie met de IVde Internationale, dus met de UGS en PWT, aanslepen zonder concrete oplossingen.¹³⁵ De SJW weigerde in 1969 mee te stappen in de partij, waardoor het gevaar latent bleef dat er twee politieke leidingen ontstonden, dat niet aanvaardbaar was voor Mandel. Roosens’ visie over de toestand tussen SJW en RS was toegeeflijker. Hij stelde dat de RS streefde naar een open samenwerking met de studentenorganisatie SVB, waardoor ook een modus operandi met de SJW zeker tot de mogelijkheden behoorde. Hij beweerde dat ideologie niet het twistpunt mocht zijn: “De oprichting van de RS geschiedde met het doel, een organisatie te vormen waarin allen revolutionaire militanten van het Vlaamse land zouden kunnen samenwerken. Daarom werd aangenomen dat deze organisatie zich niet zou verbinden aan om het even welke “ideologie” (in de zin van bv. het trotskyisme, leninisme, castrisme of zelfs marxisme).”¹³⁶ Roosens was gekant tegen twee compleet afzonderlijke organisaties, vermits het argument van de SJW dat zij niet wensten te participeren in een partij niet geldig was: de RS was geen partij. De RS had tenminste leden die syndicaal werk verrichtten op de werkvloer, waardoor het concrete bewustzijn van een RS-militant hoger kon ingeschat worden dan deze van de SJW of SVB. Roosens schreef verder: “[...] indien zij niet willen vervallen in intellektualisme, subjektivisme en andere –ismen, hebben zij er alles bij te winnen hun politieke opvattingen dagelijks te confronteren met militanten die in het ekonomies proces staan, en zich niet af te zonderen in een eigen organisatie. Wij menen dat de theorie van de “akkumulatie van politieke kaders” in een afzonderlijke jeugdorganisatie een fundamentele vergissing is. Politieke kaders worden niet gevormd door ze af te zonderen “en marge” van de sociale realiteit.”¹³⁷ De verzwakking van de RS door toedoen van de SJW was voor Roosens contraproductief in het perspectief van de oorspronkelijke

bedoeling om meerdere stromingen aan de RS te binden. De toenemende slagkracht van de SJW was niet evenredig aan de nadelen voor de RS als politiek project, aldus Roosens. Indien de twee organisaties toch bleven bestaan, dan mocht echter de RS niet veronderstellen dat zij het recht hadden de SJW ondergeschikt te maken aan de belangen van de RS. Roosens was ook gekant tegen de participatie van de SJW in Rood.

Ideologie

De invloed van Roosens tijdens de vergaderingen over de ideologische lijn was merkbaar in zijn cel Brussel. Eén discussie ging over het gebruik en genealogie van de concepten “Neokapitalisme” (gebruikt door de KP’er Michielsens) en “imperialisme”. Neo-kapitalisme werd door de meeste leden gezien als een tautologie en een neologisme, vermits het de productiewijze niet fundamenteel wijzigde. *“Alhoewel de Belgische maatschappij grondige veranderingen heeft doorgemaakt sedert de 19de eeuw, verschilt ze niet wezenlijk van het “Kapitalistische paradijs” dat door Marx beschreven werd. Zij bleef een kapitalistische maatschappij gefundeerd op het structureel geweld dat door de burgerij, de heersende klasse, op de arbeidersklasse wordt uitgeoefend.”*¹³⁸ Neokapitalisme werd vertaald als een verschijningsvorm van het kapitalisme in de gedaante van Lenins idee over imperialisme. Een ander kenmerk was dat het monopoliekapitalisme in deze vorm een tendens naar staatsmonopoliekapitalisme kende.¹³⁹ Loonarbeid, winst, competitie, exploitatie en vervreemding waren nog steeds aanwezig. Het concept imperialisme deed, zeker om de situatie van Vlaanderen te kunnen omschrijven, teveel denken aan koloniale vrijheidsstrijd.¹⁴⁰ De Marxistisch-Revolutionaire Tendens van Vereecken zou juist trachten de term imperialisme te behouden en het neokapitalisme te bekijken als een verkeerde interpretatie van de huidige toestand. Roosens zou voor persoonlijke rekening wel het concept neokapitalisme uitwerken, waarin de kiemen lagen voor de latere verklaring van de mondialisatie. Zo schreef hij reeds in 1968 dat de nominale consumptieprijzen maar een deeltje van de totale winsten voor de kapitalist toonden in het neokapitalisme, er was een meer gecompliceerde relatie ontstaan tussen consumptie en lonen. De meerwaarde in de nijverheid werd dus niet in kaart gebracht door louter een prijsanalyse, maar tevens door te kijken naar de arbeidsrentabiliteit in de gehele cyclus van een waar, inclusief transport en administratie. *“Inderdaad, deze meerwaarde wordt slechts gedeeltelijk uitgedrukt in de prijs, die de fabrikant*

voor zijn produkten ontvangt van de groothandelaar. Een deel van de meerwaarde wordt gerealiseerd in de sfeer van de omloop der goederen, dit is door de daaropvolgende verkopen van de groothandelaar aan de kleinhandelaar, en van de detailhandel aan de uiteindelijke verbruiker. De producent en de handelaar verdelen zich de meerwaarde, die door de arbeider in de nijverheid of in de landbouw wordt geproduceerd. Welnu, de huidige fase van het monopoliekapitalisme wordt precies gekenmerkt door het feit dat een steeds groter deel van de meerwaarde wordt gerealiseerd in de sfeer van de omloop der goederen, dus in de handelssector. Dit is ondermeer het gevolg van de stijging van de “valse kosten” van publiciteit, verpakking, verkoopspersoneel, enz. Deze activiteiten voegen geen waarde toe aan de goederen. Zij zijn slechts het gevolg van het kapitalistisch produktiesysteem, dat steeds nieuwe goederen “uitvindt” waaraan geen behoefte bestaan, doch waarvoor de behoefte kunstmatig moet worden geschapen. [...] opgedrongen aan de verbruiker [...] Lukt dit niet, dan stort gans het monopoliekapitalisme in mekaar. Uiteindelijk moeten al deze valse kosten afgetrokken worden van de meerwaarde, geschapen door de produktieve arbeid in de nijverheid en landbouw. Vandaar een herverdeling van de winstmarge tussen producent en handelaar. Maar dit betekent meteen dat de meerwaarde, geproduceerd door de industriële arbeider, in werkelijkheid nog veel groter is dan blijkt uit de som van de totale verkoopprijzen van de industriële produkten. De stijgende produktiviteit van de industriële arbeid, laat een steeds groter aantal “middenklassen” in de dienstensektor een steeds hogere levensstandaard kennen.”¹⁴¹ Deze passage laat toe te beseffen dat Roosens in deze periode zijn visie over de neokapitalistische werking vervolledigde. Het grote verschil tussen deze passage, beïnvloed door jonge trotskistische intellectuelen in de RS en in de eerste plaats door Mandel, en zijn latere visie over de diensteneconomie en globalisering, was het feit dat hij hier impliciet veronderstelde dat de gecreëerde arbeid in de diensten een inherent deel uitmaakte van de globale meerwaardeproductie van het kapitalisme. Dit is, zonder te vervallen in dogmatische uitspraken, de enige juiste visie op de kapitaalaccumulatie. De uitbouw van diensten en transport is tot stand gekomen door de wens van het monopoliekapitalisme om alle productie- en handelsnetwerken te controleren en de kosten door interne regulatie tot een minimum te verlagen. In de latere geschriften over meerwaarde en diensten, zou hij onterecht beweren dat diensten zullen leiden tot een postkapitalistische economie. Waarom hij juist precies in deze periode wel een correctie visie had over de relatie van kapitaalaccumulatie en sociale arbeidsverdeling en later niet, heeft veel te maken met het feit dat hij in deze periode per slot van

rekening in een revolutionaire partij zat, terwijl hij in de jaren '90 droomde van een evolutionaire, economistische transformatie van de kapitalistische economie naar een andere productiewijze; ook schreef hij in deze periode duidelijk dat het vraagstuk omtrent revolutionair geweld, in het kader van zijn verering van Che Guevara, een academische kwestie was, het gebruik van geweld kon alleen worden afgemeten aan de graad van repressie door de heersende klasse. Het keynesianisme, met de uitbreidende staat en de corporatistische structuren om de sociale vrede te bewaren, werd in de jaren '60 door de trotskisten en Roosens met afschuw bekeken; in de jaren '90 zou Roosens juist positieve elementen ontwaren met zijn term “nationaal kapitalisme”, en hij verdedigde het neokeynesianisme tegenover het neoliberalisme. Hoogstwaarschijnlijk zorgde dit denkpatroon voor een foute interpretatie van de diensteneconomie. Belangrijk is ook te weten dat deze voorgaande tekst eerder een uitzonderlijke uitwerking is van zijn denken, terwijl hij in de jaren '80 en '90 zich zou toeleggen op deze materie. Een ander aspect van zijn oeuvre was zijn intelligent gebruik van de keynesiaanse theorie om te snappen wat er gebeurde met het kapitaal in het neokapitalisme. In *Richting* (kleine *Richting*) schreef hij een aantal artikelen die betrekking hadden op de “The General Theory of Employment, Interest and Money”. In de lijn van Keynes beschreef hij het feit dat de intrestvoet en de geldhoeveelheid geen directe correlatie hadden met de reële waarde van alle goederen en diensten, maar eerder een werktuig waren van de neokapitalistische belangengroepen. Roosens stelde, in de voetsporen van Keynes, dat de rentevoet wordt aangepast aan de vraag naar investeringen bij de industrie. De tegenstelling tussen de neoklassieke theorie en de keynesiaanse variant was voor Roosens medio 1968 een element dat hem in versnelde richting zou dwingen tot het doorgronden van de politieke economie.¹⁴² Hij stelde vast dat het Belgische kapitalisme, gekenmerkt door productie van halfabrikaten en behoudensgezindheid van het holdingskapitaal, waardoor de investeringen werden beperkt tot het uitbouwen van de bestaande industrie, een speciale positie innam in de internationale economische configuratie¹⁴³. Het Belgisch kapitaal kon niet meer concurreren op de wereldmarkt, waardoor het Amerikaanse kapitaal op korte tijd in Vlaanderen het roer kon overnemen zonder noemenswaardige weerstand van de Belgische bourgeoisie.

Een typisch concept was “de sterke staat”; het is een exponent van het trotskistisch denken uit die tijd. Het kwam voort uit verdere uitwerkingen van de leninistische theorie met betrekking tot het imperialisme als zijnde een monopoliekapitalisme. De burgerij kon de structurele crisis

overstijgen indien er een vermaatschappelijk van het kapitaal ontstond, zoals beschreven in Lenins werk “Imperialisme als hoogste stadium van het kapitalisme”. De investeringen van de Belgische burgerij waren immens om de buitenlandse monopolies te kunnen beconcurreren, fusies waren daarom aan de orde van de dag. “De sterke staat” moest de gevolgen van voornoemde behoudensgezindheid van de bourgeoisie opvangen; de kosten van de achterstand van de eigen industrie en van de dringende noodzaak tot diversificatie werden afgewenteld op de loonarbeiders. Het gevolg was dat gehele streken uitstierven, sociale verworvenheden onder druk werden gezet, belastingen werden verhoogd, etc... De opkomst van de sterke staat werd door Roosens op eloquente manier beschreven:”*De logge inefficiënte structuur van het parlementarisme, het onopgeloste vraagstuk der nationaliteiten [...] de intertiemacht van de verouderde konservatieve sectoren van de burgerij, de weerstand van de arbeidersklasse tegen de rationalisering [...] dwingen het grootkapitaal steeds minder verdoken vormen van heerschappij aan te nemen. [...] de pogingen om de arbeidersbeweging te integreren in het regiem en het stijgend autoritarisme beogen beide de bescherming van het kapitaal in de monopolistische fase.*”¹⁴⁴

Voor de RS was de penetratie van het Amerikaanse kapitaal verontrustend. Het Belgisch kapitaal liet de innovatie over aan vreemde machten. Roosens schreef in Rood een interessant artikel schreef over het mechanisme van deze kapitaalstoevloed in Vlaanderen en bekeek op een concreet niveau de situatie van de warenhuizen. Hij beschreef hoe francofoon familiekapitaal werd geconfronteerd met een agressieve strategie van Amerikaanse multinationals om een aandeel te verkrijgen in de distributiesector. De conclusie is sec en droog:”*Bovenstaande gegevens laten toe te besluiten dat het Amerikaanse kapitaal op dit ogenblik reeds 40% van het kapitaal, geïnvesteerd in de sektor van de Belgische grootwarenhuizen, rechtstreeks of onrechtstreeks controleert. [...] Deze controle werd mogelijk dankzij een betrekkelijk gering bedrag aan rechtstreeks investeringen van Amerikaanse zijde [...].*”¹⁴⁵

De Derde Wereld nam een centrale plaats in de visie van de groep; het concept van de wereldrevolutie werd volop in ere gehouden. Het twistpunt tussen de mandelianen en Vereecken was dat Mandel in voorgaande jaren duidelijk het maoïsme had begroet als een linkse tendens die positief moest worden beoordeeld als zijnde een potentiële kracht die mede kon helpen het

marxisme te laten doorbreken in de Derde Wereld. Voor Vereecken was het maoïsme niets minder dan een Chinese versie van het stalinisme. Toen bleek dat Mao de stalinistische periode in de Sovjetunie verdedigde en Chroestjov veroordeelde als een revisionist, kozen de mandelianoen zonder dralen, aldus Vereecken, eieren voor hun geld kozen en namen zij zijn standpunt in.¹⁴⁶

Het vraagstuk der nationaliteiten, het federalisme, moest worden gebruikt om ambtenaren en lagere kaders in de arbeidersstrijd te betrekken. Roosens onderlijnde het feit dat zij door de economische crisis vreesden dat hun bestaansvoorwaarden zouden verdwijnen. Roosens stelde dat het nationale probleem een reactionaire kant had ontwikkeld, doordat de franskiljons uit de hogere burgerij gebaat waren bij het behouden van de Brusselse machtspool. Er werd vastgesteld dat *“de twee volkeren die ons land bewonen elk een eigen geschiedenis, eigen tradities en eigen partikulariteiten hebben. De geschiedenis van de laatste jaren verduidelijkt de differentiatie die ontstaan is in het klassenbewustzijn van de twee gemeenschappen [...] Het verschil in niveau tussen het klassebewustzijn in Vlaanderen en in Wallonië is dus hoofdzakelijk het gevolg van het ontwikkelingsritme van de twee streken. Maar de kloof tussen de twee gemeenschappen wordt verdiept door het feit dat de ontwikkeling van het Waalse proletariaat zich voordeed onder invloed van de socialistische ideologie, terwijl het Vlaamse proletariaat zich vooral ontwikkelde na 1914 op een ogenblik dat de sociaal-demokratische afgeleden was naar het reformisme . Door haar politiek van klassencollaboratie en integratie in het regiem verloor de sociaal-demokratische leiding de kans om de Vlaamse werklieden aan te trekken”*.¹⁴⁷ Het conservatisme van de Vlaamse arbeiders was dus te wijten aan de achterstand van de economische onderbouw, de afwezigheid van een revolutionaire beginperiode, de opportunistische sociaal-democratie en de sterkte van de christelijke vakbeweging. Ook in de Vlaamse eisen liet de sociaal-democratie de leiding over aan kleinburgerlijke elementen uit de katholieke zuil en een rechtse Vlaamse Beweging; de sociaal-democratie had zich verbonden aan het belgicisme van de francofone burgerij, waardoor de democratische Frontpartij kon worden gemonopoliseerd door rechtse en later fascistische krachten.

De Revolutionaire Socialisten gingen in tegen de algemene tendens om structuurhervormingen gelijk te stellen aan een graduele evolutie naar zelfbeheer door concrete hervormingen in de ondernemingsraden van de bedrijven: *“In de geest van de burokraten van de BSP en van de grote*

sindikale centrales zal en moet deze controle uitgaan van de huidige ondernemingsraden. De linkse strekking, de KP en de gewezen anarcho-syndikalist van Luik [...] dan zijn we er totaal zeker van, dat enerzijds de arbeiders dit niet zullen ondersteunen, en dat anderzijds de verwezenlijking ervan nogmaals een nieuwe en verse ontgoocheling zal worden voor de massa. [...] In de kapitalistische maatschappij zijn de controle en het zelfbestuur twee van de voornaamste overgangseisen voor de herdemokratisering van de arbeidersorganisaties en voor de bewustwording van de revolutionaire partij en van de klasse. In een arbeidersstaat zijn de controle en het zelfbeheer het sterkste democratische schutsel tegen de burokratie.”¹⁴⁸

Het is nuttig om te melden welke literatuur de partij gebruikte om de kaders ideologisch te kunnen vormen. Natuurlijk werden Marx, Lenin en Trotsky talrijke keren vermeld¹⁴⁹; Mandel nam eveneens een centrale plaats in met zijn boek “Traité d’Economie Marxiste”, en ook Frank, Weinstock en Bensaïd kregen aandacht. Meer opvallend was dat voor de vorming van de marxistische doctrine nog steeds beroep werd gedaan op het “ABC van het communisme” door Boecharin, alsook de anarchist Guérin betreffende zijn visie over het fascisme. Tezelfdertijd zou de groep rond Vereecken de mandeliaanse bewering bekampen dat de crisis van de jaren ’30 zich nooit meer zou voordoen, dat voor Vereecken het bewijs was dat Mandel het leninistische concept van imperialisme niet kon assimileren met het concept van neokapitalisme. Het benadrukken van de opkomst van grotere financiële monopolies in de vorm van holdings, maakte geen kwalitatief verschil uit in de wijze waarom het financieelkapitaal moet worden beoordeeld:”Wij [de groep Vereecken, auteur] blijven ook van mening dat de holdings deel uitmaken van het concentratieproces van het financieel kapitaal en dat de nadruk die op die maatschappij werd gelegd, de militanten afleidt van het werkelijk marxisme. Het stichten van de holdings heeft geen kwalitatieve wijziging gebracht in het financieel kapitalisme zelf. De voorstanders van die wijzigingen in de marxistische ontleding van het kapitalisme, waren tevens ook voorstanders van de structuurhervormingen en ingeluid door De Man in 1933 in zijn plan van de arbeid en hernomen in 1956 [onderlijning auteur]. [...] De voorstanders van die wijzigingen onderscheiden zich nu van het ABVV en BSO door het woord “antikapitalistische” er voor te stellen. Dat belet toch niet dat zulks de grootste verwarring heeft teweeggebracht in de voorhoede en in de arbeidersbeweging.”¹⁵⁰ Dit stuk behandelt een oud zeer van het entrisme en tracht de mandeliaanse analyse en politieke strategie te linken aan autoritaire sociaal-democraten

zoals De Man. Het bolsjewistische voorhoedemodel werd door Vereecken met argwaan bekeken, vermits het principe van democratisch centralisme had aangetoond dat zonder arbeiderscontrole en zelfbeheer, dus de kwalitatieve inbreng van de arbeidersmassa in de revolutionaire praxis, het risico bestond dat de partij een programma oplegde aan de arbeider.

Werking

De RS was zich bewust van de structurele organisatorische zwakte van de cellen, waardoor zij zich eerder een revolutionaire kern dan wel een revolutionaire partij noemde. Deze beslissing kwam ook voort uit het feit dat zij niet aangesloten was bij de Internationale en niet op nationaal vlak werkte. De kernen konden zich niet profileren als leiders van een arbeidersstrekking en het partijprogramma had niet tot onmiddellijk doel ingang te vinden bij de grote massa's. Geheel deze problematiek moest stelselmatig worden aangepakt in de uitbouw van latere partijcellen.¹⁵¹

Roosens was één van de militanten in de cel Brussel tesamen met de VD'ers Roger Bourgeois, Vranken, De Smet en de trotskisten Polk, Vereecken, Zaenen, Maerten, Buysse¹⁵²; de volledige cel Brussel telde 25 man.¹⁵³ In vergelijking met de andere cellen en het totaal aantal militanten, 55tal in januari 1969, was duidelijk dat de VD'ers en Vereecken de wacht uitmaakten in Brussel. Roosens weigerde bij de start in januari 1969 de coördinator van de groep te worden; Roger Bourgeois werd belast met het opstellen van de verslagen. Roosens hield zich bezig met het uitbouwen van de strategie van de RS en het uitwerken van diverse ideologische teksten, dit in samenwerking met Vereecken en enkele trotskisten uit de afdeling Gent. Ondertussen was de afdeling Antwerpen voornamelijk geoccupeerd met het nieuwe partijblad Rood. Kernen werden niet georganiseerd volgens de beroepsactiviteit, bijvoorbeeld fabriekscellen in de klassieke communistische partijen van de IIIde Internationale, maar volgens de geografische plaats van de woonst van een lid. Dit vloeide voort uit het feit dat men veelal te maken had met jong hoogopgeleide mensen, komende uit de studentenbeweging. Dit had tevens een voordeel voor Roosens: de klassieke trotskistische geheimhouding en strak democratisch centralisme kon deels worden versoepeld, waardoor Roosens op een open manier kon samenwerken met deze nieuwe generatie marxisten. Dit stond in schril contrast met de KPB die een haast geconditioneerde

reflex had tegenover externe impulsen. Het ene democratisch centralisme was blijkbaar het andere niet, de oude IIIde Internationale-afdelingen waren qua structuren gedetermineerd door het interbellum en de oorlogssituatie.¹⁵⁴ Het gebrek aan syndicale afgevaardigden was een grote uitdaging voor de RS om enige voet aan de grond te krijgen in het vakbondsmilieu. In de syndicale werkgroep van de partij waren gemiddeld 6 personen aanwezig, wat opvallend weinig was, rekening houdend met het feit dat er juist in deze werkgroep SJW'ers aanwezig waren.

Financieel kon er geteerd worden op de liquide reserves van de SBV van Gent en de verhoogde bijdrages door de cellen in Brussel en Antwerpen. Het lidgeld was haast identiek met deze van de Vlaamse Demokraten.

In de cel Brussel was het opvallend dat er een anti-parlementaire positie werd ingenomen. Het parlement kende een evolutie van een ontmoetingsplaats van de burgerij naar een schijninstitutie om de werkelijke krachtsverhoudingen te verdoezelen. Er was een objectieve coalitie tussen oude conservatieve elementen en sociaal-democraten om dit mechanisme in stand te houden. Roosens, die in andere periodes een zekere vorm van parlementarisme zou verdedigen, was in 1969 gekant tegen een burgerlijk parlementair systeem. Roosens ging op dat moment akkoord met het leninistische voorhoedemodel, waarbij eenheid in actie en interne debatten hand in hand moesten gaan; tegelijk werd elk elitisme en elk bordigisme angstvallig vermeden.¹⁵⁵ Toch was er een verschil met het klassieke bolschevistische model: de interne structuur van de groep moest zich compleet spiegelen aan de projectie van een latere socialistische democratie, dit in combinatie met het democratisch centralisme. De ideologische lijn moest dus zowel het voorhoedemodel van de massa representeren, maar tegelijk de fouten van de Russische casus vermijden om op die manier ruimte te laten voor een pluralistische ontwikkeling van de civiele ruimte.¹⁵⁶ De ideologie kon alleen worden vastgelegd door de algemene vergadering van de leden; geheel de partij moest streven naar het vermijden van factiegevechten en moest tijdig ingrijpen indien er het fenomeen optrad dat kleine groepjes disproportioneel veel macht konden verkrijgen. Vereecken trok in Brussel duidelijk de kaart van antisyndicale tendensen: de vakbond stroomlijnde, aldus Vereecke, de kapitalistische eis tot verdere classificatie van de arbeiders; het stelsel van vakbondspremies hield eventuele radicale elementen aan de ketting, de top had een bureaucratisch alleenrecht over de werking van de syndicaten en wilde stakingen werden tot een minimum beperkt door het

weigeren van uitbetaling van het stakingsgeld. *“De revolutionaire organisatie heeft tot plicht deze wantoestand systematisch te bekampen met volle kracht, haar steeds aan te klagen en haar steeds in het volle daglicht te plaatsen bij middel van informatie zoals het hoort en waar het hoort. [...] arbeiders aansporen om hun syndicaten te heroveren en aan de spits van de strijd te blijven. [...] herdemokratisering van de syndicaten [...].”*¹⁵⁷ De grootste tegenstander van deze tendens was Vercammen (cf. supra), en vond dat Vereeckens visie over autogestion niet mocht worden verward met arbeiderscontrole. Het afwijzen van de ondernemersraden als werkterrein voor de democratisering van de werkvloer, was voor Vercammen sectarische nonsens. Ook werd Vereecken verweten de semantische inhoud van de termen arbeiderscontrole en zelfbeheer arbitrair te verwisselen, om op die manier autogestion als een marxistisch concept voor te stellen. *“[...] het zelfbeheer wordt een soort mirakeloplossing, overal en altijd toepasbaar, in alle situaties, in alle organisatorische vormen van de arbeidersstrijd.”*¹⁵⁸ Vereecken was niet bij machte een verschil te maken tussen een minimumprogramma, overgangsprogramma en een maximumprogramma als tactisch-strategische basis van het revolutionaire marxisme, dixit Vercammen.¹⁵⁹ Het zelfbeheer behoorde tot het maximumprogramma en in een socialistische maatschappij, de bourgeois had in dat geval zijn machtspositie moeten afstaan waarna de arbeiders zelf de productiemiddelen controleerden; ook kon het een ordewoord zijn voor massale syndicale acties waarin de arbeiders tijdelijk de fabrieken overnamen binnen het kapitalisme, waarna dit de eerste plaatsen waren waarin de socialistische productieverhoudingen aanwezig waren. Arbeiderscontrole behoorde tot het minimumprogramma en dus binnen het stelsel van de kapitalistische productieverhoudingen: het was louter een middel om een machtsbasis binnen de productie uit te bouwen doch werd er geen enkele eindverantwoordelijkheid verkregen. Bij de contestatie van de bourgeois over die controle konden de arbeiders zich verenigen om de controlefunctie uit te oefenen, waarna door een dialectiek van polariserende processen er een massabasis kon gevonden worden om zelfbeheer als direct doel te declameren. *“[...] door zelfbeheer nu voorop te stellen in de agitatie (of door zelfbeheer met arbeiderscontrole te vermengen) kamoefleert men voor de massa der arbeiders het probleem van de politieke macht, het centrale vraagstuk van de revolutie. Zelfbeheer wordt dan een uiterst gevaarlijk reformistisch ordewoord dat bijvoorbeeld uitermate sympathiek onthaald wordt in centristische en technokratische kringen.”*¹⁶⁰ Het concept zelfbeheer was zowel een politieke als economische sleutelterm binnen de klassenstrijd.

Het democratisch centralisme hield in dat er op celniveau een complete democratie heerste, dat het programma alleen door een meerderheid van de leden kon worden aanvaard en dat de leiding als taak had naar de buitenwereld toe op te treden als de emanatie van de partijeenheid. Het verschil, aldus de partij, tussen het democratisch centralisme van de KPb en deze van de RS, was dat het democratische component zorgde voor het verbreken van het stationaire monolitisme in de syndicale middens. Met andere woorden, de KPb werd gelijkgesteld aan een bureaucratie die genealogisch kon verbonden worden aan de stalinistische periode. Het tendensrecht mocht binnen de RS bestaan, een minderheid moest vertegenwoordigd zijn in de leiding en mocht vrijelijk kritiek kunnen uiten. Alleen mocht een minderheidsstandpunt geen officiële vertolking zijn van het partijstandpunt in de communicatie met de buitenstander: *„Het is de plicht van de organisatie de kritische geest van de leden aan te wakken en te verscherpen. De noodzakelijke reglementering van het tendensrecht mag het recht op kritiek en de discussie niet fnuiken.”*¹⁶¹

Het eerste nummer van Rood werd gedrukt op 4000 exemplaren en er werden 3277 verspreid. Hiervan waren er 158 gericht aan de abonnees van Rood en 72 van Richting, de pers ontving 148 exemplaren. 2899 exemplaren waren verzonden aan de contactadressen, veelal vergaard door het interne bestand van het DAK¹⁶²; de VD had al reeds in 1965 een uitgebreid adressensysteem op fiches: 10.000 contactadressen bleek Alpaerts te hebben, dit naast het adressenbestand van de Volksunie Brussel en de SBV.¹⁶³ De redactie werd als volgt ingedeeld: internationale politiek werd verzorgd door De Pauw, Polk en Daenen, de binnenlandse politiek door Bourgeois, de economische stukken door Roosens, de sociale issues door Vercammen en Desolre, onderwijs door Zaenen en interviews door Callewaert.¹⁶⁴ De voorzitter van Rood was Van Der Borght, de secretaris Vranken en de penningmeester Van Lommel.¹⁶⁵

De uiteindelijke problemen tussen de verschillende facties zorgden voor een kookpunt op de vergadering van 15 februari 1970. Op deze vergadering bleek dat Vereecken gekant bleef tegen de mandeliaanse groep in Rood, voornamelijk te vinden in Gent en Brussel. Roosens wilde alleen maar verder participeren in de organisatie indien deze het oorspronkelijke uitgangspunt van een onthaalorganisatie voor verschillende progressieve strekkingen kon blijven uitbouwen; aansluiten bij de IVde Internationale was geen optie. Roosens en Vereecken tilden ook zwaar aan het feit dat

Vercammen en Desolre bewust een breuk hadden veroorzaakt tussen de RS en SJW. Het bestaan van de twee organisaties zorgde ervoor dat de mandelianoen een numerieke meerderheid konden blijven behouden. Er kon namelijk opnieuw aansluiting met de UGS en de PWT worden gezocht van zodra de SJW zich compleet afscheurde van de RS ofwel zich totaal integreerde in de partij. De SJW steunde Roosens evenwel niet, omdat Roosens gekant was tegen de IVde Internationale. Ondertussen had de SJW elke toegang tot de eigen organisatie aan de RS ontzegd, maar tegelijk bleef zij eisen dat Rood ook het blad van de SJW werd.¹⁶⁶ De eindconclusie werd door secretaris Van Mierlo eenvoudig gemaakt: Roosens' voorstel aanvaardden om nieuwe steun te zoeken, aansluiten bij de IVde Internationale of de boel opdoeken.

Deze vergadering was het keerpunt voor de RS en de uiteindelijke desintegratie van de organisatie. Vereecken vertrok rond februari 1970 uit de redactie van Rood en spoedig uit de RS, Roosens trachtte nog enkele keren tevergeefs een andere wending aan het verhaal te geven. De mandelianoen wonnen het pleit, de oppositie vertrok, Rood werd het blad van de SJW en de SJW besloot om een nauwere samenwerking te zoeken met de RS, dat zou uitmondde in de stichting van de Revolutionaire Arbeidersliga (RAL).

3.6 Besluit

Roosens en de VD konden na de verkiezingen van 1965 niets meer concreet realiseren. De aanhang van de partij kalfde stelselmatig af, financiële problemen om het blad *Richting* te kunnen blijven uitgeven waren aan de orde van de dag. De beslissing om de partij een nieuw élan te geven binnen het linkse milieu was al evenmin een succes. Het DAK was een unieke prestatie, doch één van korte duur. Het DAK kon de partijbelangen van de diverse participanten niet overbruggen. De uiteindelijke beslissing om samen te gaan met de trotskisten in een voorhoedepartij, draaide op niets uit. De trotskisten waren niet in staat om een interne eenheid te bewerkstelligen, Roosens brak zijn tanden stuk op de lange geschiedenis van ideologische tegenstellingen binnen de IV^{de} Internationale.

Roosens bouwde zijn reputatie als linkse intellectueel uit, maar zijn invloed in de niet-partijpolitieke milieus taande snel. Hij ontdekte in de tweede helft van de jaren '60 de analysemethode van het marxisme, dat hem in latere jaren nog van pas zou komen.

Voetnoten

1. Privé-archief Antoon Roosens, Brief van Ferdinand Alpaerts aan alle Vlaamse Democraten over de toekomst van de Vlaamse Democraten, 11 mei 1966
2. Privé-archief Antoon Roosens, Vlaamse Democraten: ontwerp betreffende de organisatie, november 1965
3. Privé-archief Antoon Roosens, Mededeling VD, 12 juli 1965
4. Privé-archief Antoon Roosens, Brief van Ferdinand Alpaerts aan alle Vlaamse Democraten over de toekomst van de Vlaamse Democraten, 11 mei 1966
“Als eerste initiatief werd aan het toen voorlopige bestuur opdracht gegeven contacten te leggen met andere groepen. Er is zoals U weet onderhandeld met een bepaalde links-socialistische groep die op dat ogenblik enkel een Brusselse en een Waalse vleugel telde. Ik geloof niet dat iemand zich tegen die onderhandelingen verzet heeft, wel zijn sommigen met meer entoesiasme die onderhandelingen ingegaan dan anderen. Ik vertel wel geen geheimen als ik zeg dat Toon Roosens ideologisch dichter bij de groep aanleunde dan bv. Staf Verrept.
5. Volgens het franstalige blad “Métropole” waren er een kleine 80 militanten in de partij eind 1965. Dit cijfer zal gezien de cijfermatige gegevens in de archieven van Roosens en Bourgeois niet ver van de waarheid liggen.
 Perseverare Diabolicum, Métropole, 20-21 november 1965
6. a. Interview met Roger Bourgeois, 5 juli 2007
 b. Privé-archief Antoon Roosens, Brief van Roosens aan Alpaerts betreffende de eigengereide acties van Verrept, 15 april 1966
7. In Het Pennoen zou Verrept enkele artikels schrijven met de titel “Bestaat er een wetenschappelijk socialisme?”, waarin hij het ene cliché na het andere opstapelt, en de facto het marxisme verengde tot de ideeën onder de IIIde Internationale na de dood van Stalin. Dit valt te verklaren door het feit dat hij Fougeyrollas’ werk “Het marxisme in discussie” gebruikte, een ex-communist die juist de Franse CP kende in de stalinistische periode. Het werk van de intellectueel en anarchist Lehning, bekend geworden met ondermeer de bundeling van zijn teksten in het tweedelige “De tocht naar Ithaka”, werd door Verrept compleet uit zijn context geplaatst; het wezenlijke debat tussen marxisten en anarchisten negeerde Verrept op een bewuste manier. Hegel en Marx werden vervolgens op eenzelfde lijn gezet, wat bewees dat Verrept niet de werkelijke methode van Marx verstond; Hegeliaanse terminologie en analysemethode was als werktuig voor Marx zeer handig, maar over het “substantiële” gedeelte had Marx duidelijk geen booschap (bv. de rechtsleer, de Geest, de vrijheid, etc...).
- a. Verrept (Staf), Bestaat er een wetenschappelijk socialisme (I), in: Het Pennoen, XVI, september 1965, 3, p. 8
 b. Verrept (Staf), Bestaat er een wetenschappelijk socialisme (II), in: Het Pennoen, XVI, november 1965, 5, p. 8
8. a. Privé-archief Antoon Roosens, Mededeling secretariaat Vlaamse Democraten (L. Vranken) betreffende bestuursvergadering van 31 mei 1966, 26 mei 1966
 b. Privé-archief Antoon Roosens, Medeling aan de kaderleden betreffende de samenstelling van het bestuur, 8 december 1965

9. Privé-archief Antoon Roosens, Brief van Staf Verrept aan Antoon Roosens betreffende zijn participatie in de Vlaamse Demokraten en de toekomstige ideologische lijn, 11 april 1966

10. Ibidem

11. Privé-archief Antoon Roosens, Brief van Antoon Roosens aan Staf Verrept als een antwoord op diens brief van 11 april 1966, 15 april 1966

12. Ibidem

13. Privé-archief Antoon Roosens, Brief van Roger Bourgeois aan Antoon Roosens betreffende de ideologische koers van de Vlaamse Demokraten, 7 mei 1966

14. a. Privé-archief Antoon Roosens, Brief van Roosens aan Alpaerts betreffende de eigengereide acties van Verrept, 15 april 1966

b. Privé-archief Antoon Roosens, Staf Verrept: Een zienswijze inzake doktrine, terminologie, programma (met aantekeningen van Roosens), 1966

De eerste versie viel op door een zeer filosofisch doch concreet antimarxistisch karakter: *”Fundamenteel echter is voor velen en ook voor mij het uitgangspunt dat mensen tot politiek handelen drijft. Wat dat uitgangspunt betreft, sta ik achter Hegel en niet achter Marx.”* In de notities van Roosens in de marge van het programma kan worden gelezen dat hij de tegenstelling tussen Marx en Hegel op dat punt imaginair vond en alsook nutteloos. Roosens stelde dat Marx dit beaamde in zijn werk *“De Duitse Ideologie”*. Dit klopt, zo schrijft Marx in datzelfde boek: *”Zowel voor het ontstaan van het kommunistische bewustzijn op massale schaal, als voor het welslagen van de zaak zelf is een massale verandering van de mensen nodig, een verandering die alleen in een praktische beweging, in een revolutie kan plaatsvinden.”* Verrept onderschreef de Hegeliaanse gedachte van de autonomie van het Idee in zijn programma; de Geest in de vrijheid van rationale is alleen de hartslag van de geschiedenis. Roosens merkte terecht op dit ondialectisch was en dat Marx had begrepen dat er een procesmatige uitwisseling is binnen de productieverhoudingen en productiekrachten tussen subjecten en de economische onderbouw. De productiemiddelen worden alleen ontwikkeld doordat arbeid een sociaal proces is, dus een praktische dialectiek tussen de arbeider en zijn creaties. Een pagina later schreef Verrept dat die noodzakelijke vrijheid van het individu om het Idee te kunnen ontwikkelen betrekkelijk is, doordat de geschiedenis evolueert en dient om er lessen te kunnen uittrekken. Verrept sloeg met deze toegeving op zijn eigen vinger, en dit werd dan ook gretig gebruikt door Roosens om het marxisme als winnaar uit de discussie te laten komen. Ook opvallend is dat Verrept geen enkele aanstalten maakte om zijn visie over democratische staatsstructuren te verbinden aan de concrete productieverhoudingen in de economische sfeer. Pagina’s lang proclameerde Verrept dat alleen een democratisch staat vrijheid van het individu kan waarborgen, terwijl Roosens opmerkte dat juist de economische kwestie de sleutel tot democratische hervormingen was.

Tenslotte verwijst Verrept om zijn vaagheid over het economische aspect, hij is alvast gekant tegen etatisme, naar ideeën van Daens, Jaurès en de (anti-VNV) Daensist en Hector Plancquaert.

15. Privé-archief Antoon Roosens, Brief van Ferdinand Alpaerts aan alle Vlaamse Demokraten over de toekomst van de Vlaamse Demokraten, 11 mei 1966

16. Privé-archief Antoon Roosens, Tekst: Een programma, geen ideologie, 1966

17. Privé-archief Antoon Roosens, Brief van Ferdinand Alpaerts aan alle Vlaamse Demokraten over de toekomst van de Vlaamse Demokraten, 11 mei 1966

18. Privé-archief Antoon Roosens, Persoonlijke brief van Antoon Roosens aan Ferdinand Alpaerts betreffende de tactiek, strategie en ideologie van de Vlaamse Demokraten, en de positie van Staf Verrept binnen de partij, 6 april 1966

Alpaerts zal in zijn brief een gevat antwoord formuleren: *”Onze fout was onszelf tot het traditionele Vlaamse kamp te rekenen. Wij horen daar niet thuis want aan Vlaamse Beweging doen omwille van Vlaanderen (Het ‘Vlaanderen Eerst’ principe) leidt automatisch naar rechts: hij trekt daardoor een kleinburgerlijk publiek aan en zal aan de eisen van dat publiek moeten voldoen. [...] Wie aan Vlaamse beweging doet omwille van sociale motieven moet de Vlaamse doelstellingen ook afleiden uit sociale beginselen: het sociale zijn moet het Vlaamse bewustzijn bepalen, en niet omgekeerd uit het Vlaamse bewustzijn afleiden dat men per definitie sociaalvoelend is! Als linksen horen wij dus niet thuis in het traditioneel-Vlaamse kamp, wel hebben wij als pacifistische socialistes veel meer begrip voor de Vlaamse eisen en durven wij radicale oplossingen stellen. Wij zijn geen democratische flaminganten (sociaalflaminganten) maar Vlaamse Demokraten (flamingantische socialistes).”*

Privé-archief Antoon Roosens, Persoonlijke brief van Ferdinand Alpaerts aan de VD-leiding, 26 februari 1966

19. Privé-archief Antoon Roosens, Nota betreffende werking en organisatie van de Vlaamse Demokraten, 1968

20. Privé-archief Antoon Roosens, Brief Antoon Roosens aan De Nieuwe Dag, 9 juni 1966

21. ADVN, ADVN AC 129, Collectie Rob Lettens, D1934 (2/1), Brief van Staf Verrept aan Rob Lettens betr. o.a. zijn relatie tot Het Pennoen, 16 maart 1967

22. Privé-archief Antoon Roosens, Brief van Roger Bourgeois aan de bestuursleden van de Vlaamse Demokraten betreffende de nieuwe invulling van de partijfuncties, 8 februari 1967

23. Privé-archief Antoon Roosens, Mededeling secretariaat Vlaamse Demokraten aan de leden, 11 februari 1967

24. Privé-archief Antoon Roosens, Bericht bestuur Vlaamse Demokraten aan leden betreffende nieuwe formules voor Richting, 8 maart 1967

25. Privé-archief Roger Bourgeois, Bijvoegsel aan “Richting” 2de jaargang nummer 1 aan de abonneementen, 1 mei 1967

26. Privé-archief Antoon Roosens, Brief secretariaat Vlaamse Demokraten aan de kaderleden wegens in voege treden van maandelijkse partijbijdrage, 1 mei 1967

27. Privé-archief Antoon Roosens, Persoonlijke brief van Ferdinand Alpaerts aan Antoon Roosens betreffende de uitbouw van de VD-kern Antwerpen, 20 maart 1967

28. Privé-archief Antoon Roosens, Brief Roosens aan Debrouwere, 24 augustus 1967

29. Privé-archief Roger Bourgeois, Brief Bourgeois aan Roosens, november 1967

30. Privé-archief Antoon Roosens, Mededeling secretariaat Vlaamse Demokraten (L. Vranken) betreffende algemene vergadering van 4 juni 1966, 26 mei 1966

Deze vrouwen hadden er al een drie maanden lange staking opzitten, waarna zij trachten via manifestaties de loondiscriminatie op basis van geslacht te bestrijden.

31. Privé-archief Antoon Roosens, Vertrouwelijke en belangrijke mededeling van het hoofdbestuur Vlaamse Demokraten aan de militanten betreffende de verspreiding van het blad Richting tijdens de activiteiten van Aktiekomitee Leuven, 4 oktober 1966

32. Bourgeois (Roger), Rond het probleem Brussel, in: Richting, II, mei 1967, 2, p. 5-6

33. Redactie *Richting*, Open brief aan de linkse Waalse federalisten, in: *Richting*, I, november 1966, 8, p. 1

34. Ibidem

35. Zo schreef Verrept eind '66: "Als wij nu het Vlaams-nationalisme bestrijden, is dat niet alleen omdat het geen antwoord geeft op de grote vragen van deze tijd, maar omdat het in wezen altijd dicht bij een anti-democratisch absolutisme staat. Nationalisme, fascisme, diktatuur, autoritair-socialisme staan overal ter wereld niet zover van mekaar. Een nationalistische democratie is mogelijk doch gevaarlijk, omdat ze steeds naar alleenheerschappij zal neigen."

Verrept (Staf), Democratie: hoogste politieke waarde, in: *Richting*, I, november 1966, 8, p. 4

b. Roosens schreef ook in juni '66 in een brief aan De Nieuwe Dag: "[...] de Vlaamse Democraten geen Vlaams-nationale partij zijn."

Privé-archief Antoon Roosens, Brief Antoon Roosens aan De Nieuwe Dag, 9 juni 1966

36. Bourgeois (Roger), Volksunie en economische democratie, in: *Richting*, I, maart 1967, 9, p. 2

37. Te lezen in volgende Wij-nummers: 11/3/1967, 22/4/1967 en 13/5/1967

Naarmate de Nieuwlinkse beweging zich verspreidde over de stedelijke gebieden, was er een toegenomen agressief discours te bemerken; meestal verviel de argumentatiestijl tot veelal zeer oudbollige anti-communistische traktaten. Het partijblad was eigenlijk onmachtig om een gedegen onderscheid te maken tussen de klassieke KPB en de Nieuwlinkse en trotskistische beweging. Discussies over bureaucratie, de werking van de staat, reformisme, autogestion, situationisme, etc... waren aan hen niet besteed. De onmogelijkheid om vat te krijgen op het fenomeen zorgde voor de tactiek om alle segmenten van links in één en dezelfde sovjetkoker te deponeren.

De terugkeer naar oude reflexen ging zelfs zo ver dat 't Pallieterke in zijn nummer van 23 juni 1967 Coppieters de volle laag gaf over diens afkeuring van NATO-structuren in België.

38. Archief Antoon Roosens, Brief secretariaat Vlaamse Democraten aan de leden betreffende de manifestatie van het VVB tegen de Grendelgrondwet op 16 maart 1966, 9 maart 1966

"Vanuit Vlaamse hoek volgt er een hevige reactie op het voorgestelde ontwerp van 'grendelgrondwet' uit 1965. Zo vindt de VVB het nodig om begin 1966 een protestveertiendaagse te organiseren tegen de grendels. Van 12 tot 26 maart worden er in het hele land betogingen en autokaravanan georganiseerd, worden er lezingen gegeven, meetings gehouden, debatten georganiseerd, pamfletten uitgedeeld en aanplakbrieven gehangen. Ook wordt een memorandum gestuurd naar de regering. Tot slot wordt een algemene Vlaamse verklaring opgesteld met de bedoeling dit door zoveel mogelijk Vlaamse verenigingen te laten ondertekenen. Dit alles wordt georganiseerd door de plaatselijke VVB-afdelingen, in samenwerking met de gewestelijke besturen en het nationale bestuur. [...] Hoogtepunten van deze veertiendaagse zijn de betoging in Leuven op 16 maart, waar uiteraard ook wordt gepleit voor de overheveling van Leuven-Frans naar Wallonië en de slotmanifestatie in Antwerpen op 26 maart [...]"

Van Windekens (Peter) (red.), *Wij betogen: vijftig jaar Vlaamse Volksbeweging 1956-2006*, 2007, Kapellen, Uitgeverij Pelckmans, p. 73

39. Van Windekens (Peter) (red.), *Wij betogen: vijftig jaar Vlaamse Volksbeweging 1956-2006*, 2007, Kapellen, Uitgeverij Pelckmans, p. 71

40. Bourgeois (Roger), Rond het probleem Brussel, in: *Richting*, II, mei 1967, 2, p. 3

“Wij zijn van mening dat er een reden toe bestaat – ook al zou ons standpunt wegen zijn economische fundering enigszins afwijken van de meest gangbare Vlaamse meningen – om in het pluralistische kader van uw Beweging onze politieke strekking op dezelfde wijze tegemoet te treden als die welke in het programma vermeld staat.”

41. Vriend aan huis Maurits Van Haegendoren reageerde op dit artikel: “Geen enkel volk, onder welk politiek of economisch regime het ook leve, kan een elite ontberen. De vraag is of structuren en mentaliteit zo zijn, dat deze elite zo weinig mogelijk een “profitariaat” wordt en zoveel mogelijk een dienende volksverbonden elite zij. De Vlaamse Beweging heeft een Vlaamse elite nooit anders gezien dan onder oude frontersinspiratie: IC DIEN. Dat deze dienstbaarheid niet paternalistisch mag zijn en structureel moet waar gemaakt worden is voor mij duidelijk. Ik betreur het met A. Roosens dat de Vlaamse Beweging de jongste tijd haar doelstellingen heeft “afgezwakt”. De radikale vleugels zouden beslist radikaler moeten optreden en zij behoeven daarom hun medewerking aan onmiddellijk urgente doelstellingen niet op te offeren, evenmin als zij deze urgente doelstellingen op zijpaden mogen leiden. Ik ben het er echter niet mede eens, dat de afzwakking van de doelstellingen in hoofdzaak het gevolg zou zijn van min of meer geslaagd “carrièreisme” van enkele Vlamingen. Deze afzwakking is veeleer te wijten aan het feit dat sommigen die de deesem konden en moesten zijn in de malse deeg van ons goede volk – zonder realistisch rekening te houden met de mentaliteit van de massa en met de tegenkrachten – deesem naast de deeg spelen. In Vlaanderen staan vele huizen en dat is goed. [...] Laten wij om te beginnen “meester in eigen huis” worden en wij zullen ontdekken dat wij onder schijnbaar tegenstrijdige –ismen in de grond meer eensgezind zijn dan wij misschien vermoeden.”

Van Haegendoren (Maurits), Elite, in: De Nieuwe, 8 september 1967

42. Van Windekens (Peter) (red.), op. cit., p. 80

43. Roosens (Antoon), Algemeen Vlaamse verwatering, in: Richting, II, 10 oktober 1967, 6, p. 2

44. Roosens (Antoon), De Vlaamse elite of de geïntegreerde revolutionaire, in: De Nieuwe, 1 september 1967

45. Privé-archief Antoon Roosens, VD Historische analyse voor beginselverklaring + aantekeningen, 1965

46. Archief Antoon Roosens, Voordracht Studentenforum, 18 juli 1967

47. Roosens (Antoon), Tsjekoslovakije, Steeds Tsjekoslovakije: het debat is niet gesloten, in: Richting, II, oktober 1968, 11, p. 7

48. Roosens (Antoon), Kongo en België, in: Richting, I, september 1966, 6, p. 1

49. Roosens (Antoon), NATO-HK te Waver, in: Richting, I, juni 1966, 4, p. 1

50. Roosens (Antoon), Brussel en Leuven, in: Richting, I, oktober 1966, 7, p. 4

51. ADVN AC 164, D8947, Archief Frans van der Elst, 1034 Dossier het geval Daniël Deconinck en de Vlaamse Democraten, Strikt vertrouwelijk memorandum. Onderhandelingen tussen de Volksunie en de groep Roosens-Verrept, eind 1964

52. Verschillende bronnen bevestigen deze contacten:

a. Een brief van Antoon Roosens aan Verrept, Bourgeois en Grammens betreffende verkennende gesprekken met Mandel en Liebman over eventuele samenwerking

Privé-archief Roger Bourgeois, Brief van Antoon Roosens aan Verrept, Bourgeois en Grammens betreffende gesprek met Mandel en Liebman in Brussel op 28 juni 1965, 3 juli 1965

b. Interview met Roger Bourgeois, 5 juli 1965

c. Privé-archief Antoon Roosens, Persoonlijke brief van Ferdinand Alpaerts aan de VD-leiding, 26 februari 1966
 “[...] dat de samenwerking met de SBV of UGS van Mandel niet mogelijk is: ik vrees dat Toon Roosens hier teveel op het gaspedaal geduwd heeft ...”

53. Privé-archief Antoon Roosens, Uitnodiging van Ernest Mandel aan Antoon Roosens om deel te nemen als waarnemer van het stichtingscongres van de PWT-UGS, 7 oktober 1965

54. Hij ontving dit blad midden 1965. “Marxistisch Informatieblad” sloot aan bij zijn toenemende interesse in de radicaal-linkse middens. De mislukking van het entrisme door de machtsgreep van de rechterzijde was een blijvend mikpunt van het blad. Het blad stelde terecht vast dat er een continuïteit is tussen de houding van de BSP tijdens de staking tegen de eenheidswet en het onverenigbaarheidscongres van december 1964. De verkiezingen van mei 1965 waren een verademing voor deze geëxcommuniceerde groep: “*Er is echter een faktor van gewicht ingetreden de laatste maanden, die de balans compleet doet overhellen naar de kant van een nieuwe partij: de uitslag van de verkiezingen van mei 1965. Inderdaad, indien deze verkiezingen iets hebben aangetoond, is het wel de noodzaak van een nieuwe partij, een linkssocialistische partij waarvan de revolutionaire marxisten de stuwende voorhoede moeten uitmaken, enig alternatief voor de gediskrediteerde burgerlijke en sociaaldemokratische partijen, en enige manier om de illusie van een PVV alternatief te breken.*”

(red.), De politieke toestand in België: de regeringsdeelname van de BSP, in: Marxistisch Informatieblad, I, 1965, 2, p. 3

55. Zo werd Roosens uitgenodigd door Deneckere op het BSP-Congres van december 1965. Uit Roosens’ notities kan worden afgeleid dat het debat over tendensrecht en de strijd tegen partijbureaucratie nog niet was afgelopen. De overgebleven linkse elementen bleven een analyse projecteren dat de partij geen socialistisch alternatief gaf en dat het Charter van Quaregnon een alibi voor de partijtop bleef. Het gebrek aan loyaliteit van de basismilitanten en de lagere kaders kwam voort uit het feit dat iedereen sprak over “Caste du chefs”. Deneckere en Glinne beschouwden de democratisering van de partij als enige remedie: “*Le socialisme contre l’état de Vander Velde = contre la bureaucratie et la papparasserie.*” Deneckere sprak zich uit voor de federalisering van de partij om op die manier de unitaristische partijtop te kunnen counteren.

Privé-archief Antoon Roosens, Notities BSP-congres, december 1965

56. Privé-archief Antoon Roosens, Brief Roosens aan Bourgeois, Grammens, Olsen en Verrept betreffende meeting tussen figuren uit ACW, Links en katholieke middens, 17 september 1965

57. Privé-archief Antoon Roosens, Brief Wim Dannua aan Roosens betreffende Jef Anthierens, 9 juli 1965

58. Zo kan er in 1966 volgend traktaat in Richting worden gevonden: “*Het is duidelijk dat ons land snel op weg is om het achterlijkste gebied van West-Europa te worden. Want, in tegenstelling met wat in andere landen gebeurt, wordt er bij ons geen enkele systematische poging gedaan om de huidige tendens van verval te keer te gaan. Wij betalen hier de prijs van onze achterlijke, economische structuur. Onze economie wordt beheerst door een beperkte groep holdings, die elk de financiële controle uitoefenen over een reeks ondernemingen die verspreid liggen over praktisch al de verschillende bedrijfstakken. In andere landen is er natuurlijk ook concentratie volgens andere lijnen: het is veeleer een concentratie per bedrijfstak of aanverwante bedrijfstakken. [...] Dit heeft tot gevolg dat onze holdings nooit iets ondernomen hebben om moderne nijverheidstakken tot bloei te brengen. Hun risico’s zijn gespreid, en wanneer het slecht gaat in de kolensektor, gaat het beter in de chemische nijverheid. Hun uiteindelijke jaarlijks*

resultaat wordt dus minder beïnvloed door een crisis of een teloorgang van een sektor. Bij gevolg laten zij rustig de ene sektor na de andere kapot gaan: eerst textiel, dan de kolen, nu de metaalverwerkende nijverheid, enz. [...] Aldus zien wij inderdaad dat de nieuwe ondernemingen in moderne nijverheidstakken [...] ook in ons land meestal worden opgericht door vreemde trusts [...]”

Roosens (Antoon), België: rode lantaarn, I, november 1966, 8, p. 3

59. Privé-archief Antoon Roosens, Persoonlijke brief van Ferdinand Alpaerts aan Antoon Roosens betreffende de uitbouw van de VD-kern Antwerpen, 20 maart 1967

60. Privé-archief Antoon Roosens, Brief Roosens aan Goossens betreffende vzw-constructie voor het SVB, 26 juni 1968

61. Privé-archief Antoon Roosens, Brief van Roger Van Nieuwenborgh aan Antoon Roosens betreffende uitnodiging tot oprichting voor een sociale dienst voor Vlaamse zelfstandigen, 4 november 1965

62. Privé-archief Antoon Roosens, Antwoord van Roosens op uitnodiging Van Nieuwenborgh, 5 november 1965

63. <http://www.elections.fgov.be>

64. Men kan stellen dat tussen 1963 en 1965 de nationale leiding van de KPB-PCB het federalisme had afgezworen. In 1951 had Lalmand nog in een rapport aan het Xde Congres geschreven: *“La monarchie est le ciment de l’Etat unitaire belge qui permet à la bourgeoisie d’utiliser à son profit l’existence de deux peuples sur le territoire de la Belgique, en dressant les uns contre les autres Flamands et Wallons. C’est pourquoi le PCB lutte pour l’instauration d’un Etat fédéral groupant la Flandre, la Wallonie et la Région Bruxelloise.”*

Charlier (Fernand), Le P.C. et le fédéralisme, in: *La Vérité des travailleurs*, april 1961, 115, p. 3

65. De RW bestond uit La Wallonie Libre, Rénovation Wallone, Mouvement Libéral Wallon en Mouvement Populaire Wallon. De rechts-conservatieve koerswending werd in combinatie met meer anti-Vlaamse standpunten betreffende Brussel en de faciliteitengemeenten noodlottig voor een vitaal wallingantisme. De RW kon nooit op veel krediet rekenen van de Vlaamsnationalisten doordat zij zich verbonden aan de eisen van het FDF, en vervolgens ook in de federale regering stapte om de communautaire tijdbom te ontminnen voor de regeringspartijen. Deze participatie zou noodlottig blijken voor de partij: aan de ene zijde had men de rechts-liberalen Jean Gol en François Perin, aan de andere zijde de centrumlinksen Paul-Henri Gendebien en Etienne Duvieusart. De eerste groep was voorstander van een gezamenlijk front met het FDF, de tweede groep was radicaal wallingantisch en zeer gekant tegen de Brusselse belangen. In de regering Tindemans I zou de eerste groep voorstander zijn van de aankoop van Amerikaanse F16-vliegtuigen, de tweede groep wilde uit gemeenschapsgevoel Franse Mirages aanschaffen. De partij gleed uit over deze kwestie, met als gevolg talrijke splits en het verdween van het toneel.

In 1967 schreven de groepen die de RW zouden vormen de brochure “Y a-t-il une solution au problème de Bruxelles?”, waarin enkele gewaagde ideeën stonden die deels ingingen tegen de standpunten van de flamingante organisaties. Zij verdedigden het federalisme als oplossing voor het Brusselse probleem. Een korte greep uit de brochure:

Voor deze wallingantische organisaties bestonden er drie bestaande oplossingen voor het Brusselse probleem, dit is dus geschreven voor de eerste staatsvorming van 1970:

1. Brussel wordt Rijksgebied, bestuurd door centrale regering. Deze oplossing is niet bespreekbaar door het ondemocratische gehalte van het bestuur : de Brusselaars hebben het fundamentele recht om zelfbestuur te krijgen.
2. Brussel wordt een provincie naast Vlaams-Brabant en Waals-Brabant (bemerkt het feit dat deze organisaties unaniem voor een opsplitsing van Brabant zijn). *“Ce plan, s’il a le mérite de prévoir pour l’entité bruxelloise une Assemblée provinciale et un Exécutif, ne résoud pas de façon satisfaisante la question délicate du territoire de la région bruxelloise et, tout autant que le projet précédent, ignore la réalité sociologique bruxelloise qui n’est pas paritaire.”*
3. De creatie van een bestuurorgaan tussen de Brusselse gemeenschap en de provincie Brabant, een idee dat ook leefde bij de traditionele partijpolitiek. Ook dit voorstel lost de vraag niet op hoe Brussel territoriaal te definiëren en op welke manier de problemen rond de taalverhoudingen binnen de stad op te lossen.

Een federalistische hervorming van geheel het land kon alleen maar de oplossing brengen voor het Brusselse probleem. Voor Brussel hield dit in: *“S’il est certain qu’il est urgent de trouver pour la région bruxelloise une solution qui lui soit propre, il apparaît propre qu’avant d’opter pour telle ou telle technique, il est indispensable de dégager les principes fondamentaux que tiennent compte à la fois des exigences légitimes des populations bruxelloises et des impératifs d’un Etat composé essentiellement de deux communautés et tenu d’assurer à celle-ci, à tous égards, une vraie égalité. [...] Une solution stable du problème des relations entre les deux communautés doit nécessairement respecter ces trois conditions: a. Le territoire de la région doit être délimité [onderlijning auteur], cette délimitation ne pouvant être modifiée ultérieurement sans majorité au sein de chacune des communautés nationales ; b. Ce territoire doit être d’un seul tenant, sans enclave ni en Wallonie, ni en Flandre, tout en leur étant contigu ; c. Sa détermination suppose, en cas de contestation dans le chef des habitants une consultation des populations intéressées, le rattachement à la région bruxelloise d’une commune ou fraction de commune ne pouvant, en aucun cas, être imposé à la majorité des habitants .”* In Brussel was er de complete gelijkheid qua taalgebruik in bestuurlijke materies, elke inwoner moest bediend worden in zijn moedertaal. Op gebied van instellingen stelden deze vier bewegingen als volgt voor: *“a. L’institution bruxelloise est organisée en partant des deux principes suivants: 1. L’Assemblée de la région bruxelloise est élue au Suffrage Universel; 2. son Exécutif est désigné par cette Assemblée et responsable devant elle ; b. L’Institution bruxelloise doit jouir du maximum d’autonomie à l’instar de ce qui sera accordé aux institutions des communautés pour la gestion de leurs intérêts spécifique. [...] la région bruxelloise, pour certaines questions découlant de son rôle de Capitale de la Belgique, réserva à l’approbation de l’Assemblée Législative commune tout règlement relatif aux domaines suivants :1. modifications aux principes ci-dessus définies en matières linguistique et culturelle applicable sur le territoire de la région bruxelloise 2. questions économiques déborant le cadre de la région bruxelloise 3. droit de police en ce qui concerne la protection des institutions de l’Etat central établies dans la région bruxelloise [...].”*

Y-a-t-il une solution au problème de Bruxelles? La position des quatre Mouvements Wallons : Wallonie Libre, Rénovation Wallone, Mouvement Libéral Wallon, Mouvement Populaire Wallon, Verantwoordelijke uitgever : A. Genot, Namen, 1967

66. Calewaert (Willy) (eds.), Links: vooruitlopen op het socialisme, Leuven, Kritak, 1984, p. 62

67. Huysmans zou in Links openlijk het Manifest verdedigen tegen Van Eynde, hoewel hij het zelf niet ondertekende. Zijn mening was dat vlaamsgezindheid niet in de weg stond van het socialisme, en dat dus de verbeterde houding van de BSP-leiding om het lot te verbinden aan de unitaire staatsstructuren wel eens contraproductief zou kunnen zijn.

68. Hunin (Jan), Het enfant terrible Camille Huysmans 1871-1968, Antwerpen, Kritak-Meulenhoff, 1999, p. 492

69. Ibidem

70. Deze vaststelling werd gemaakt in een grondige doorlichting van het SAK-archief. De inhoud van de SBV-afdeling werd gekenmerkt door een grote hoeveelheid materiaal dat ook in de PWT kon worden teruggevonden, veelal bulletins en berichten van de PWT die letterlijk werden vertaald. De VD of het DAK werden nergens vermeld. Amsab, Archief van de Belgische Afdeling van de Vierde Internationale (BAV)

1.1.2.2 (6) Socialistische Beweging Vlaanderen (SBV), 39, 1965 - 1968

1.1.3.7 Socialistische Arbeiderskonfederatie (SAK), 37, 1965 – 1968

71. De rol van Vereecken, gewezen secretaris van Trotsky, in de entrisme-strategie, algemeen en tevens specifiek voor de Belgische casus, was reden genoeg om na de oorlog nog decennialang discussies te ontwaren over wat nu de juiste koers zou zijn om het reformisme en gauchisme te vermijden. Reeds in '35 was dit probleem pertinent aanwezig. De trotskisten van boegbeeld Léon Lesoil, de Ligue Communiste des Internationalistes ontstaan uit de oprichting van de IVde Internationale een jaar vroeger, besloot zich toen aan te sluiten bij de BWP. Na een partijzuivering uitgevoerd door Spaak en De Man, verloren deze entristen, onder leiding van de populaire voorman Walter Dauge, hun posities in de partij en kwamen zij op in een aparte formatie. Ondertussen werd de groep Vereecken een concurrent. Zo schrijft Nadya de Beule in haar boek "Het Belgisch Trotskisme 1925 – 1940:"*Er was ook nog een groep van trotskisten onder leiding van George Vereecken die geweigerd hadden zich in 1935 bij de BWP aan te sluiten. Zij hadden de naam LCI behouden. Zij hadden van 1935 tot 1936 een blad uitgegeven Spartacus [...]. Reeds op 13 en 14 juni 1936 hielden zij [de strekking Dauge "Action Socialiste Revolutionnaire" (ASR) en de strekking Vereecken, auteur] gezamenlijk een konferentie [...] ten slotte smolten op 3 en 4 oktober ASR en LCI samen.*"

De Beule (Nadya), Het Belgisch trotskisme, Gent, Masereelfonds, 1980, p. 228

72. Nikolaj Boecharin was één van de leiders van de Russische bolsjewisten, die een evolutie kende van de ultralinkse strekking tijdens de burgeroorlog naar een meer pragmatische strekking tijdens de laatste jaren van Lenin en de opgang van Stalin. Boecharin werd aanzien als de derde strekking, de "rechtse oppositie" tussen het centrisme van Stalin en de "linkse oppositie" van Trotsky. Hij steunde de visie dat de reconversie van het land niet moest gebeuren via enorme collectivisaties van de agrarische sector in Rusland, maar eerder via graduele hervormingen om de feodale fase in het achterland te kunnen overstijgen. Ook steunde hij vol overtuiging de Nieuwe Economische Politiek van Lenin, waarbij hij zag dat de investering in de zware industrie een enorme opgave was en dat er dus een pragmatische koers moest worden gevaren met eventuele buitenlandse investeringen. Hij werd door de stalinisten aanzien als een exponent van de narodniki en een bondgenoot van de rijke hereboeren, de koelakken. In wezen gaat deze materie terug op de kwestie over "primaire/oorspronkelijke accumulatie" en "oorspronkelijke socialistische accumulatie". Beide termen verwijzen naar de vaststelling dat kapitaalaccumulatie en meerwaardeproductie twee

handen op één buik zijn en de kern vormen om de sociale arbeidersverdeling te verklaren in termen van productieverhoudingen en de ontwikkeling van productiekrachten. De “oorspronkelijke accumulatie”, Marx gebruikte in *Das Kapitaal* deel 1 de treffende bijbelse metafoor van de zondeval, gaat over het vraagstuk wat en hoe juist geld, productiemiddelen en specifiek de warenproductie tot kapitaal maakte in de overgang van de prekapitalistische productiewijze naar de kapitalistische (westerse) variant.

Om een compleet beeld te krijgen over deze materie is volgende referentie aan te raden:

Elleinstein (Jean), Geschiedenis van het stalinisme, Amsterdam, Socialistiese Uitgeverij Amsterdam, 1979, p. 9-78

73. Stutje (Jan-Willem), Ernest Mandel Rebel tussen droom en daad, Antwerpen/Gent, Houtekiet/Amsab, 2007, p. 67

74. Trotsky (L.), RALSchrift nummer 15: Overgangsprogramma: de doodstrijd van het kapitalisme en de taken van de 4de Internationale, Brussel, Uitgave Fonds Leon Lesoil, 1978, p. 85

75. Trotsky verwijst dus naar de Thermidor in de Franse Revolutie, het moment waarop de conservatieve krachten Robesspiere ten val brengen.

76. *“The profound simplicity of Marx’ method of analysis of capitalist society revealed that, given the domination of the law of value [...] a given society would remain capitalist even if one or all of several conditions prevailed: (1) the exchange between the sub-division of the department were effected directly [...] without going through the market; (2) the relationship between the department producing means of production and the one producing means of consumption were planned so that no ordinary commercial crisis arose; and finally, (3) even if the law of centralization of capital would reach its extreme limit and all capital were concentrated in the hand of a single capitalist or a single capitalist society. Precisely because of Marx analyzed a pure capitalist society which has never historically existed, his analysis holds true for every capitalist society, but only for capitalist society. What Marx was primarily concerned with was not the abstraction, “ a single capitalist society”. His concern was with the fact that this extreme development would in no way change the law of motion of that society. He made this abstraction a point of analysis because by it the limitations of any individual capitalist society could be seen more clearly. The only basic distinction from the traditional capitalist society would be in the method of appropriation, and not in the method or laws of production. [...] It is not “the parasitic character of the bureaucracy” that causes the decline any more than the growth in the rate of accumulation in the early stages of world capitalism was caused by the “abstinence” of the capitalists. The present world decline, which is the reflection of the falling relation of surplus value itself to total capital, is a result of what Marx called “the general contradiction of capitalism”. [...] They plunge into imperialism, go laboriously into stratification of production, or into both.”*

Dunayevskaya (Raya), The nature of the Russian economy (Russian state capitalism), in: The New International, New York, december 1946-januari 1947

77. Ibidem

78. Stutje (Jan-Willem), op. cit. p. 82-83

79. *“Tot vervelens toe hebben wij in dit blad herhaald dat het socialisme in Vlaanderen slechts zou doorbreken in de mate waarin het konsekwent flamingantisch was, en dat het flamingantisme noodzakerwijze in het socialisme moest uitmonden, vermits het Vlaamse probleem slechts definitief door de omvorming van de bestaande, kapitalistische sociaal-ekonomische structuur kon opgelost worden. Wij hebben tot vervelens toe de bijeenroeping van een Vlaams socialistisch congres geëist om het socialistisch standpunt tegenover de Vlaamse problematiek te bepalen.”*

- Deneckere (Marcel), Edito: Elektorale nederlaag, in: Links, VII, juni 1965, 22, p. 1
80. Leclercq, Vlaamse socialisten: Marcel Deneckere geeft voordracht aan VVB-Hove, in: Recht en Plicht: maandblad van het Algemeen Vlaams Vakverbond (AVV), XXIX, maart 1965, 3, p. 3
81. Deneckere (Marcel), Edito: Waarom Links?, in: Links, VIII, oktober 1966, 41, p. 1
82. Ibidem, p. 2
83. Ibidem
84. *“Na een nieuwe verkiezingsnederlaag in 1965 pleiten Henri Simonet en René Evalenko voor een grondige actualisering van het partijprogramma. Zo oordelen dat de huidige samenleving niet langer kan worden begrepen vanuit de traditionele marxistische schema’s. De partij is bovendien aan herziening van haar imago en ideologie toe. Het moderne socialisme moet zijn argwaan tegenover het bestaande pluralistische economische systeem laten varen. De partij moet ook aantrekkelijk worden voor de middenklassen.”*
- Meynen (Alain); Witte (Els) (eds.), De geschiedenis van België na 1945, Antwerpen, Standaard Uitgeverij, 2006, p. 239
85. Privé-archief Roger Bourgeois, Memorandum voor gewestelijke en plaatselijke komitees, mei 1967
- “Het DAK is geen federatie van bestaande organisaties, groepen of partijen. [...] Het is evenmin een ledenbeweging.”*
86. Ibidem
87. Coenen (Marie-Thérèse), Govaert (Serge); Le rassemblement des progressistes 1944 – 1976, Bruxelles, De Boeck, 1999, p. 149
88. a. Manifest van de progressieve Vlamingen, in: Richting, II, mei 1967, 1, p. 1
- b. Democratisch Aktiekomitee Vlaanderen: Manifest van de progressieve Vlamingen, in: De Nieuwe, 28 april 1967, 161, p. 2
89. Manifest van de progressieve, gelovige en ongelovige Vlaming, in: Rode Vaan, 27 april 1967, p. 7
90. Amsab, niet geïnventariseerd in 2007, Archief Hugo Van Mierlo, Vlaamse Democraten en Democratisch Aktiekomitee, DAK-uitnodiging voor vergadering plan Antoon Roosens, 7 maart 1967
91. Amsab, niet geïnventariseerd in 2007, Archief Hugo Van Mierlo, Vlaamse Democraten en Democratisch Aktiekomitee, Secretariaat aan kaderleden, 25 april 1967
92. Privé-archief Antoon Roosens, Brief Roosens aan Kruithof, 14 oktober 1966
93. Privé-archief Antoon Roosens, Brief Roosens aan Deneckere, 30 september 1966
94. a. Privé-Archief Antoon Roosens, Verslag Centraal Bestuur, 20 mei 1967
- b. Amsab, niet geïnventariseerd in 2007, Archief Hugo Van Mierlo, Vlaamse Democraten en Democratisch Aktiekomitee, Informatiebulletin nr. 2 voor DAK-medewerkers, 5 juni 1967
95. Privé-archief Antoon Roosens, Voorlopige rekeningen, mei 1967
96. Roosens (Antoon), Voor een nieuwe linkerszijde: betreffende de stichting van het DAK, in: Richting, II, mei 1967, 1, p. 2
97. Gelovigen en ongelovigen, Vooruit, 26 april 1967
98. Red., Bij een manifest, in: Links, IX, mei 1965, 21, p. 5
99. Turf (Jef), Een nieuweling in de Vlaamse politieke wereld, in: Rode Vaan, 4 mei 1967

100. Waarheen met de Vlaamse linkerszijde?, in: De Socialistische Stem, II, april 1967, 30, p. 2
101. Privé-archief Roger Bourgeois, Memorandum voor de gewestelijke en plaatselijke komitees, mei 1967
102. a. Privé-archief Antoon Roosens, Persbericht van 15 juni 1967: Democratisch Aktiekomitee Vlaanderen betoogt op 29 oktober 1967, 15 juni 1967
103. Louis Van Geyt, voorzitter van de KP, was tegenstander van de betoging. Dit veroorzaakte interne fricties, waardoor de uiteindelijke mobilisatie niet plaatsvond. Van Geyt ageerde tegen het feit dat het DAK zich inliet met nationalistische materies, en was geneigd om de Brusselse agglomeratie laten uitbreiden indien de plaatselijke bevolking dit nodig vond. In combinatie met het feit dat de KP voorstander was van een “federalisme met drie” ipv. “federalisme met twee”, maakte dat de meningsverschillen ver uit elkaar lagen.
- Privé-archief Antoon Roosens, Brief Van Geyt aan Roosens, 13 oktober 1967
104. Privé-archief Antoon Roosens, Pamflet publieke meeting te Leuven op 23 oktober 1967
105. Amsab, niet geïnventariseerd in 2007, Archief Hugo Van Mierlo, Vlaamse Democraten en Democratisch Aktiekomitee, DAK Informatiebulletin nr. 6, 6 oktober 1967
106. Meer autonomie geven aan de provincies om op die manier het federalisme te omzeilen. Dit was een populair CVP-standpunt sinds Hertoginnedal.
107. Privé-archief Antoon Roosens, Afschriften van de BRT-radio uitzending op 13 oktober 1967 betreffende 5-novemberbetoging
108. Amsab, niet geïnventariseerd in 2007, Archief Hugo Van Mierlo, Vlaamse Democraten en Democratisch Aktiekomitee, Pamflet: waar zijn de miljoenen van Burcht naartoe?, juni 1967
109. Roosens (Antoon), ARBED – De elfde week, in: Richting, II, juni 1967, 3, p. 2
110. Amsab, niet geïnventariseerd in 2007, Archief Hugo Van Mierlo, Vlaamse Democraten en Democratisch Aktiekomitee, TV-, radio en persbericht betreffende Vietman, 27 mei 1967
111. Amsab, niet geïnventariseerd in 2007, Archief Hugo Van Mierlo, Vlaamse Democraten en Democratisch Aktiekomitee, DAK Informatiebulletin 7, 30 december 1967
112. Amsab, niet geïnventariseerd in 2007, Archief Hugo Van Mierlo, Vlaamse Democraten en Democratisch Aktiekomitee, Studieweekende “Economische Democratie” Tekst Roosens ‘De Economische Democratie, vanuit Vlaams oogpunt, december 1967
113. Archief Antoon Roosens, Voordracht Studentenforum, 18 juli 1967
114. Amsab, niet geïnventariseerd in 2007, Archief Hugo Van Mierlo, Vlaamse Democraten en Democratisch Aktiekomitee, Doel en structuur van het DAK, december 1967
115. Bourgeois (Roger), Leerrijke DAK geschiedenis: de splitsing der wegen, in: Richting, II, oktober 1968, 11, p. 11
116. Privé-archief Antoon Roosens, Brief Alpaerts aan VD-bestuur, 8 mei 1968
117. In een discussienota in de voorbereidende fase van de oprichting van de RS schreef Roosens: “*De omvorming van de maatschappij in socialistische zijn vereist een revolutionaire organisatie, dit is een gedisciplineerd korps van een beperkt aantal politiek-gevormde, revolutionaire militanten. Anderzijds is deze omvorming van de maatschappij slechts mogelijk door de – al dan niet “gewelddadige” – actie van de brede massa. De synthese van deze beide kontradictorische principes bepaalt de strategie van de revolutionaire linkerszijde.*”

Privé-archief Antoon Roosens, Diskussie-nota door Roosens: strategische problemen van de revolutionaire linkerzijde, 7 september 1968

118. Privé-archief Antoon Roosens, Nota betreffende democratie en verkiezingen, 1968

119. Roosens (Antoon), Het links alternatief: in: De Nieuwe, 8 september 1967

120. Privé-archief Antoon Roosens, Roger Bourgeois aan Kruithof, Polk, Roosens en Debock, 14 april 1968

121. Amsab, niet geïnventariseerd in 2007, Archief Hugo Van Mierlo, Revolutionaire socialisten 1969 – 1970, Verslag over de economisch-sociale toestand, begin '64

122. P.V., Het XIXde kongres der kpb: de triomf der middelmatigheid, in: De Socialistische Stem, IV, november 1968, 7-8, p. 3

123. Amsab, niet geïnventariseerd in 2007, Archief Hugo Van Mierlo, Vlaamse Democraten en Democratisch Aktiekomitee, Ontwerp van motie "Politieke toestand" DAK kaderdag 30 september 1967, september 1967

124. Privé-archief Antoon Roosens, Nota betreffende de verspreiding van het eerste nummer Rood, begin 1969

125. Privé-archief Antoon Roosens, Kontaktvergadering SBV-VD, 31 juni 1968

126. Privé-archief Antoon Roosens, Afschrift, vergadering SBV- Vlaamse Democraten – Onafhankelijken, 30 oktober 1968

127. Privé-archief Antoon Roosens, Brief secretariaat Komitee van 15 aan kaderleden betreffende stichtingsvergadering van 21 december 1968, december 1968

128. Amsab, niet geïnventariseerd in 2007, Archief Hugo Van Mierlo, Revolutionaire socialisten 1969 – 1970, Revolutionaire Socialisten Intern Bulletin nummer 7, 11 november 1969

129. Amsab, niet geïnventariseerd in 2007, Archief Hugo Van Mierlo, Revolutionaire socialisten 1969 – 1970, Revolutionaire Socialisten Intern Bulletin nummer 8, 27 januari 1970

130. Amsab, niet geïnventariseerd in 2007, Archief Hugo Van Mierlo, Revolutionaire socialisten 1969 – 1970, Revolutionaire Socialisten Intern Bulletin nummer 7, 11 november 1969

"Bij de oprichting van RS was er geen sprake van de SJW. De leden van die organisatie sloten gewoon aan bij de Revolutionaire Socialisten. In Gent en Antwerpen werden zelfs maatregelen getroffen om de JSW-afdelingen te integreren in de RS. Dit likwideren van de SJW in Vlaanderen was mogelijk omdat het in werkelijkheid geen volwaardige nationale organisatie was. Nadat in '64 de linkse oppositie uitgesloten was uit de BSP [...] werden allen jonge militanten ingezet om de SAK uit te bouwen, zodat er vanaf dat ogenblik minder belang werd gehecht aan de SJW, hoewel die zich ook had losgescheurd van de BSP. Tot in mei was de SJW een verzameling van losse groepjes, verspreid over het ganse land, die dezelfde naam hadden en vaagweg dezelfde politieke opvattingen verdedigden. Na pasen besloten een paar mensen die deel uitmaakten van het nationale buro (dat formeel wel bestond) die organisatie uit te bouwen tot een volwaardige revolutionaire organisatie op nationaal vlak. Dit had tot gevolg dat het aantal leden van RS enorm slonk (vb. Gent van 25 tot 9), maar vooral dat de leiding van de RS geen vat meer moest proberen te krijgen op de studentenbeweging, aangezien de SJW'ers die hun voornaamste militante activiteit aan de universiteit hebben, geen lid bleven van de RS. Enkel de militant die aan bedrijfs- en syndikale werk deden, bleven. Dit had uiteraard tot gevolg dat er in RS een malaise ontstond, dat er een zeker wantrouwen kwam tegenover de SJW."

131. Amsab, niet geïnventariseerd in 2007, Archief Hugo Van Mierlo, Revolutionaire socialisten 1969 – 1970, Revolutionaire Socialisten Intern Bulletin nummer 5, oktober 1969
132. Amsab, niet geïnventariseerd in 2007, Archief Hugo Van Mierlo, Revolutionaire socialisten 1969 – 1970, Revolutionaire Socialisten Intern Bulletin nummer 3, 28 augustus 1969
133. Amsab, niet geïnventariseerd in 2007, Archief Hugo Van Mierlo, Revolutionaire socialisten 1969 – 1970, Revolutionaire Socialisten: Intern Bulletin nummer 1, 14 juli 1969
134. , niet geïnventariseerd in 2007, Archief Hugo Van Mierlo, Revolutionaire socialisten 1969 – 1970, Revolutionaire Socialisten Intern Bulletin nummer 8, 27 januari 1970
135. Amsab, niet geïnventariseerd in 2007, Archief Hugo Van Mierlo, Revolutionaire socialisten 1969 – 1970, Revolutionaire Socialisten Intern Bulletin nummer 6, 6 november 1969
136. Amsab, niet geïnventariseerd in 2007, Archief Hugo Van Mierlo, Revolutionaire socialisten 1969 – 1970, Revolutionaire Socialisten Intern Bulletin nummer 8, 27 januari 1970
137. Ibidem
138. Privé-archief Antoon Roosens, Marxistische-Revolutionaire Tendens: aanmerkingen op de ontwerpen van verslagen voor de vorming van een nieuwe organisatie, 20 oktober 1968
139. Amsab, niet geïnventariseerd in 2007, Archief Hugo Van Mierlo, Revolutionaire socialisten 1969 – 1970, Verslag over de economisch-sociale toestand, begin '64
140. De kenmerken volgens de RS zijn:
1. Kapitaalintensieve productie-eenheden door de evolutie van de technologie met een versnelling van de kapitaalsconcentratie
 2. Het keynesianisme is een middel om ernstige crisissen te vermijden en de winstvoet te garanderen. De regulering van de staat over enkele productiemiddelen is een uitvloeisel van de noodzaak tot management om de realisatie van de winstvoet gaande te houden. Voorbeelden van dit management zijn onder andere staatsmonopolistische afzetmarkten zoals bewapeningsindustrie, sociale zekerheid en anticyclische investeringen. Het probleem hierbij is dat het investeringsmechanisme door de staat ter beschikking staat van de kapitalisten en niet van de gemeenschap.
 3. Loonprogrammatie is een conditio sine qua non om de veranderingen in de kapitaalaccumulatie te overstijgen. Dit betekent niet dat het kapitalisme in staat is economische dieptepunten te vermijden, maar de recessies kennen een minder bruusk karakter. Grotere crisissen zijn evenwel niet uit te bannen; deze zouden blijven ontstaan wanneer alle opgesomde elementen structureel in gebreke blijven.
 4. Economische programmatie om op die manier investeringsprogramma's op elkaar af te stemmen, bijvoorbeeld het Planbureau.
141. Privé-archief Antoon Roosens, Notities betreffende neokapitalisme en meerwaarde, eind 1968
142. De volledige uitleg werd neergeschreven in enkele notities met betrekking tot "De algemene theorie van de rentevoet. Gedeeltelijke passages werden maar in Richting verschenen in 1968
143. Amsab, niet geïnventariseerd in 2007, Archief Hugo Van Mierlo, Revolutionaire socialisten 1969 – 1970, Verslag Cel Brussel 4 januari 1969

144. Een centraal element dat terugkeert in het denken van Roosens over de situatie in Wallonië. Deze analyse zal kunnen teruggevonden worden in zijn boek “De Vlaamse kwestie” begin jaren ’80 en eind jaren ’90 met zijn Marshallplan voor Wallonië.

145. Amsab, niet geïnventariseerd in 2007, Archief Hugo Van Mierlo, Revolutionaire socialisten 1969 – 1970, Verslag over de economisch-sociale toestand, begin ‘64

146. Roosens (Antoon), Amerikaans kapitaal controleert helft grootwarenhuizen, in: Rood, I, 1969, 1, p. 6

147. Ibidem

148. Amsab, niet geïnventariseerd in 2007, Archief Hugo Van Mierlo, Revolutionaire socialisten 1969 – 1970, Revolutionaire Socialisten Intern Bulletin nummer 2, Verslag syndikale werkgroep: tekst 2; controle en zelfbeheer, 14 juli 1969

149. Amsab, niet geïnventariseerd in 2007, Archief Hugo Van Mierlo, Revolutionaire socialisten 1969 – 1970, Revolutionaire Socialisten Intern Bulletin nummer 2, 14 juli 1969

150. Privé-archief Antoon Roosens, Marxistische-Revolutionaire Tendens: aanmerkingen op de ontwerpen van verslagen voor de vorming van een nieuwe organisatie, 20 oktober 1968

151. Amsab, niet geïnventariseerd in 2007, Archief Hugo Van Mierlo, Revolutionaire socialisten 1969 – 1970, Revolutionaire Socialisten Intern Bulletin nummer 3, 28 augustus 1969

152. Amsab, niet geïnventariseerd in 2007, Archief Hugo Van Mierlo, Revolutionaire socialisten 1969 – 1970, Verslag komitee ad hoc 18 januari 1969

153. Amsab, niet geïnventariseerd in 2007, Archief Hugo Van Mierlo, Revolutionaire socialisten 1969 – 1970, Verslag Cel Brussel 4 januari 1969

154. Interview met Roger Bourgeois, 5 juli 2007

155. *“De beweging die de nieuwe socialistische maatschappij-ordening zal invoeren moet een beweging zijn die steunt op de arbeidersmassa. De voorbereiding en het op gang brengen van die beweging in een gegeven objectief-revolutionaire situatie, zal echter het werk zijn van een bewuste en geschoolde revolutionaire minderheid. Deze minderheid zal de aangroeiende massabeweging inspireren en naar haat doel leiden. De revolutionaire voorhoede-organisatie is bijgevolg allesbehalve “putschistisch”.”*

Privé-archief Antoon Roosens, Herwerkte discussie-nota over het revolutionaire karakter van de organisatie, 15 augustus 1968

156. Amsab, niet geïnventariseerd in 2007, Archief Hugo Van Mierlo, Revolutionaire socialisten 1969 – 1970, Voorstel structuur organisatie Revolutionaire socialisten, nota 3, 15 februari 1969

“De Revolutionaire Socialisten zijn een voorhoede die tot taak heeft de stuwung naar de revolutie en de Socialistische Democratie door de voorlichting van het volk door eigen verworven inzicht en door gezamenlijke actie. De leden zijn daarom de meest actieve mensen en meest bewuste mensen uit het volk. [...] De Revolutionaire Beweging moet bewijzen dat democratie mogelijk is voor de toekomstige staatsstructuren door zelf een doorgedreven democratische structuur aan te nemen. Democratie is geen anarchie. Het democratisch centralisme is geen bureaucratie en dient begrepen te worden als volgt: de basis geeft de algemene lijn van de politiek en actie die in de cellen voorbereid werd.”

157. Amsab, niet geïnventariseerd in 2007, Archief Hugo Van Mierlo, Revolutionaire socialisten 1969 – 1970, Verslag cel Brussel, 4 januari 1969 (tekst vakbonden Georges Vereeken)

158. Amsab, niet geïnventariseerd in 2007, Archief Hugo Van Mierlo, Revolutionaire socialisten 1969 – 1970, Revolutionaire Socialisten Intern Bulletin nummer 7, 11 november 1969

159. Ibidem.

“Het revolutionair marxisme maakt, wat het programma betreft, de volgende indeling:

- 1. Een minimumprogramma: dwz een aantal eisen die door de massa van de arbeiders (h)erkend worden; meestal betreffen het economische eisen die in de grond niet antikapitalistisch zijn (bv. loonsverhogingen).*
- 2. Een maximumprogramma: dit is het programma dat de arbeidersklasse toepast nadat ze de macht heeft veroverd, maw dit is het socialistisch programma (onteigening der sleutelsektoren, monopolie van import-export), ...*
- 3. Een overgangsprogramma*

Met een propaganda voor het socialisme alleen maak je alleen een zeer kleine minderheid van arbeiders bewust. Langs de andere kant is de strijd voor de onmiddellijke, meestal economische eisen volkomen ongevaarlijk voor het systeem als dusdanig en, trouwens, verhoogt het absoluut het klassenbewustzijn van de arbeiders niet. Vandaar dat we een bijzonder soort programma nodig hebben met eisen die door de massa van de arbeiders kunnen begrepen worden, die beantwoorden aan een objectieve toestand, nl op dat moment en in de samenleving een bres openen in het kapitalisme en die op ieder nivo het probleem van de macht stellen; (vanaf de fabriek tot op regeringsvlak), dus met vorming van fabriekskomitees en “bekroond” door de idee van een “arbeidersregering”.”

160. Ibidem

161. Amsab, niet geïnventariseerd in 2007, Archief Hugo Van Mierlo, Revolutionaire socialisten 1969 – 1970, Revolutionaire Socialisten Intern Bulletin nummer 3, 28 augustus 1969

162. Privé-archief Antoon Roosens, Nota betreffende de verspreiding van het eerste nummer Rood, begin 1969, Revolutionaire Socialisten Intern Bulletin nummer 1, 14 juli 1969

163. Privé-archief Antoon Roosens, Persoonlijke brief van Ferdinand Alpaerts aan Antoon Roosens betreffende de uitbouw van de VD-kern Antwerpen, 20 maart 1967

164. Privé-archief Antoon Roosens, Nota voor de redactionele werkgroep, 4 november 1968

165. Privé-archief Antoon Roosens, Melding aan kaderleden betreffende opstart Rood, 3 januari 1969

166. Amsab, niet geïnventariseerd in 2007, Archief Hugo Van Mierlo, Revolutionaire socialisten 1969 – 1970, Revolutionaire Socialisten: algemene vergadering, 15 februari 1970

DEEL II: DE INTELLECTUELE JAREN 1958
- 1970

Hoofdstuk 4: De theoretische en ideologische evolutie in de geschriften van Roosens (1958 – 1970)

4.1 Inleiding

Roosens schreef de stukken met een eerder beschouwend karakter in Het Pennoen, De Nieuwe, Richting en De Maand in de periode 1958 – 1970. De teksten uit Rood (1970) worden niet behandeld, vermits het louter actuele berichtgeving betrof.

Het Pennoen

Tot 1957 werd Het Pennoen gekenmerkt door christelijke idealen, kleinburgerlijk nationalisme, het ophemelen van figuren zoals Borms, Rodenbach, en de voormannen van het VNV, en door Heelnederlands romantisme. Wel moet worden vermeld dat Het Pennoen een antikoloniaal standpunt innam ten aanzien van de bevrijdingsstrijd in Algerije, die zij ook als een gerechtvaardigd beschouwde.¹ De Het Volk-redacteur Emiel Van Cauwelaert schreef opvallende stukken over de gebeurtenissen in Hongarije, waarin hij tegelijk erkende dat de strijd werd gevoerd tussen twee kampen van de communistische partij, en dat Nagi als reformist louter streefde naar meer autonomie. Voor Van Cauwelaert waren Nagi en Tito geen geldige alternatieven; helaas werkte hij nergens uit wat dan de overeenkomsten zijn tussen Tito, Nagi en Stalin. Hij was opvallend nuchter over de gebeurtenissen die hij terecht beschouwde als een fractiestrijd; maar tegelijk beweerde hij dat deze strijd een nieuwe revolutie zou baren onder de benaming “Petoefisme”: “protestants communisme” als erfgenaam van het stalinisme, anarchistische elementen (Proudhon), nationale zelfstandigheid als concept bij de intelligentsia in Boedapest.² Jules Destrée werd geprezen om zijn Waals nationalisme, zijn stelling dat het Belgisch nationalisme oppervlakkig was, gebruikte taal als methode om een typologie van

volkeren in te voeren, was gekant tegen Brussel als “stad van de Mestiezen”, het blad waarschuwde tegelijk voor zijn anti-Vlaamse houding omwille van zijn voorkeur voor de Franse cultuur.³ Tenslotte kan worden opgemerkt dat Van Cauwelaert een duidelijke progressieve lijn uitstippelde. Zijn aanzien binnen de Vlaamse Beweging en zijn enorme kwalitatieve en kwantitatieve contributies aan het blad maakten hem ongetwijfeld naast Verrept een voorvader van het sociaalflemingantisch gedachtegoed. Deze korte voorbeelden zijn maar een zeer kleine selectie om aan te tonen dat Het Pennoen een aparte plaats innam binnen de pers van de Vlaamse Beweging. E. Van Cauwelaert was dan ook met reden een intellectueel knooppunt van alle ongebonden Vlaamsgezinde elementen

Staf Verrept zou zich eind 1956 voor het eerst laten opmerken als getalenteerd opiniemaker in Het Pennoen. Hij was vanaf dag één de steunpilaar van het blad tot halverwege de jaren '60. In een driedelige artikelenreeks “Waarom Zelfbestuur” (1956) schetste hij in duidelijke bewoordingen de weg die de Vlaamse Beweging zou moeten nemen naar meer autonomie. Verrept stelde dat de jongeren ideologisch niet meer onderbouwd zijn betreffende de Vlaamse ontvoogdingsstrijd, voortkomend uit het feit dat de Vlaamse Beweging te versplinterd was en geen globale visie kon uitdragen. Verrept streed naar eenheid, de democratische weg en pluralisme. Verrept weigerde een oordeel uit te spreken over het activisme in WOI, maar stelde wel dat deze periode een katalysator was voor het autonomie-denken.⁴ Het verband tussen zelfbestuur en federalisme drukte Verrept als volgt uit: *“De term ‘zelfbestuur’ is in taalkundig opzicht misschien minder gelukkig gekozen dan bijvoorbeeld federalisme, doch hij heeft daarentegen [...] welomlijnde geschiedkundige betekenis. Waar ‘federalisme’, ‘bestuurlijke scheiding’ en dies meer, eer op de vorm en de praktische uitwerking wijzen, dekt ‘zelfbestuur’ de inhoud, de gedachtewaarde. Zelfbestuur is de gebalde uitdrukking van alles wat met de zelfstandigheid verband houdt.”*⁵ Federalisme had in zijn optiek eerder een neutrale denotatie die verwees naar een bestuurlijk-geografisch model, dit in tegenstelling tot het sociaalflemingantische federalisme dat werd uitgedacht begin jaren '60. *“De grondvoorwaarde immers waarop een staat moeten worden opgebouwd die meer dan één volksgemeenschap bevat, is een strikte eerbiediging van het recht op zelfstandig bestaan van elk volk dat deel uitmaakt van de staatsstructuur.”*⁶ Hij kante zich tegen al te conformistische gradualisten en degenen die het zelfbestuur via een zuiver Belgisch legislatief kader wilden bereiken. De geschiedenis van België

bewees juist, aldus Verrept, dat dergelijke strategieën werden gedomineerd door unitaristische belangen. Taalwetten, uiting van het formalisme, boden geen weerstand tegen de verfransing van het taalgrensgebied. Een taalstrijd gevoerd door de taalflaminganten was ook ontoereikend. Het sekteaire karakter van de Vlaamse Beweging moest doorbroken worden om een nieuw élan te creëren om op die manier aansluiting te zoeken bij de Vlaamse bevolking:”*De laatste talentelling [...] Met één pennetrek werden 150.000 volksgenoten naar een ander taalgebied overgeheveld [...]. Wat baten hiertegen onze akties voor Algemeen Beschaafd Nederlands, onze Rodenbachvieringen [...]. De man in de straat [...] zich steeds minder van de Vlaamse Beweging aantrekt [...]. Geen enkel basisprobleem [...] kan worden opgelost zonder structuurwijzigingen.*”⁷ Jongerenacties, verwijzend naar zijn participatie in het Vlaams Jeugdkomitee voor de Wereldtentoonstelling, moesten deze wijzigingen eisen door te ageren als basismilitanten van onderuit; “gekonkel” van de partijpolitiek moest worden vermeden. Tenslotte riep hij op voor een samenwerking tussen Waalse en Vlaamse federalisten. Dit was tevens het standpunt van Roosens. Deze artikelenreeks zou ook verschijnen in een brochure uitgegeven door het Jongerenkomitee voor Zelfbestuur.

Niet veel later zou Daniël Deconinck beginnen te publiceren in Het Pennoen; zijn eerste artikel van december 1957 betrof de volledige verfransing van de geestelijkheid in Brussel en de gevolgen binnen de parochie.⁸ Opvallend was zijn artikel enkele maanden later, waarin hij stelde dat Brussel een addergeschenk van de unitaire staat was. Zelfs een Wereldtentoonstelling kon niet als façade dienen voor de Brusselse problematiek: Vlaanderen bekostigde de Brusselse belangen zonder dat er enige voordelen mee werden bekomen. Brussel eiste het bestuurlijke beslissingsrecht op, dat juist cruciaal was voor Vlaanderen. “[...] *het land meer en meer in de greep geraakt van de hoofdstad en uitgroeit in de richting van een antieke stadstaat.*”⁹ Roosens zou zijn entree maken met de teksten “Beschouwingen over het probleem Brussel”, twee lijvige socio-economisch artikels met betrekking tot de functie van de hoofdstad.¹⁰

Zoals al gesteld, tot 1957 was Het Pennoen duidelijk nog ingebed in de klassieke Vlaamse Beweging. Het was Verrept die stelselmatig vanuit de anti-collaboratie houding, ontstaan door de Heelnederlandse overtuigingen (de verzetsbeweging Nederland Eén met Verrept en Olsen), een democratische weg uitstippelde. Het doel was Het Pennoen om te vormen tot een vooruitstrevend

blad. Dit schreef Verrept in juni 1957 onder de titel “Afscheid van het Verleden”:*“Wij konden en kunnen naar onze oprechte overtuiging niet goedkeuren wat niet goed te keuren is, ook al hebben sommigen onder ons langere of kortere tijd in de kollaboratie geloofd. Het anders te zeggen of te schrijven zou ons in bepaalde kringen wel sympathieker maken, maar het zou oneerlijk en minder moedig zijn. Een aanfluiting teven voor onze jonge ploeg die nu Het Pennoen draagt en een eigen weg gaat. [onderlijning auteur]”*¹¹ De registratie van een veranderende koers werd ook bevonden in een themanummer van Meervoud gewijd aan de figuur Jan Olsen.¹² Verrept veroordeelde zowel de anti-Vlaamse houding van de patriotten na de repressie als de pro-nazistische houding van de VNV’ers. Het Pennoen werd door Verrept beschouwd als een nieuw begin, gekant tegen Nieuwe Orde-ideeën en het verwaterde flamingantisme. *“Sterker nog dan bij de redactieploeg van Vive le Gueux en de daarop volgende Blauwvoet [Heelnederlandse bladen, auteur] overheerste bij deze van Het Pennoen de overtuiging dat wij een eigen spoor moesten trekken [...]. Er moest aan zoveel worden vaarwel gezegd, de evolutie naar uiterst rechts zo noodlottig geëindigd voor het Vlaams-nationalisme, vertoonde hier en daar nog levensresten die moesten worden bekampt en de pas afgesneden. Wij voelden niet voor een latent neo-fascisme onder de dekmantel van een democratie, omdat het niet anders kon.”*¹³

Begin jaren '60 was de sociaalfamingantische groep aanzienlijk in het blad. Daniël Deconinck, Lei Vranken, Antoon Roosens, Paul Daels en Staf Verrept waren eind jaren '50 vaste leden, aangevuld door Ludo Abicht in 1962. Naast deze groep waren ook meer conservatieve figuren lid van de redactie: Arthur de Bruyne (bekend rechts historiograaf van de Vlaamse Beweging en Iers republicanisme, medewerker in het ‘Pallierterke) en Johan de Wit (ANZ). Eveneens was Emiel van Cauwelaert (Het Volk, VVB, Davidsfond) een medewerker. Wilfried Martens en Rik de Ghein (VJW, VVB, VABT) traden toe in de redactie eind 1960. Na de twee eerste Marsen was er een duidelijke wisseling van wacht, gevolgd door een tweede golf na de verkiezingen van mei 1965. In de periode 1963 – 1965 verliet Martens Het Pennoen en de Vlaamse Beweging om carrière te maken in de CVP. Lei Vranken nam een korte sabbatperiode maar bleef in contact. Eveneens Paul Martens trad toe tot de redactie onder invloed van Deconinck, tesamen met Dirk Renard (VTB-VAB), Mieke Van Haegendoren en figuren uit de studentenbeweging (KVHV en VVS) zoals Piet Claeys, Guido De Wilde, Stefaan Lievens en Dirk Renard. Na het vertrek van Verrept werd de impact van Olsen stelselmatig groter, waarbij hij officieus Roosens en Bourgeois

bleef steunen in hun pogingen om politieke uiting te geven aan het streven naar economische structuurhervormingen en federalisme. Opvallend was dat Het Pennoen werd gekenmerkt door een haast familiale sfeer; persoonlijke gebeurtenissen van medewerkers werden gepubliceerd in het blad; zo kon er worden gelezen dat de eerste vrouw van Verrept, Lisette Van Calck, overleed en dat zij een belangrijk figuur was voor het blad omwille van haar inzet om de papiermolen te verwerken. Tijdens de viering van 10 jaar Het Pennoen in 1960 werden enkele personen speciaal vermeld als de ondersteunende leden uit het flamingant middenveld: Debeuckelaere, Coppieters, Roosens, Martens, Schaap en Van Overstraeten.¹⁴

Een belangrijk moment voor Het Pennoen, onder invloed van Deconinck en Verrept, was de distributie van protestkaarten tegen de gang van zaken in de voorbereiding van de Wereldtentoonstelling (cf. supra). Het Pennoen trachtte via het eigen ledenbestand een grotere mobilisatie te bereiken. Ook hield Het Pennoen een belangrijk studiecongres op 25 januari 1959 onder leiding van Karel Goddeeris met de titel “Met de Vlaamse Beweging naar Zelfbestuur”. Deconinck hield een referaat over de semantische specificatie van de termen “decentralisatie, zelfbestuur, federalisme” met steun van Clement Daenen (VVB’er en vaste gast bij de studiedagen van Stichting-Lodewijk de Raet). Arthur de Bruyne hield een referaat over de geschiedenis van de federalistische stromingen in België. Wilfried Martens sprak over de jeugd en het recente activisme voor de Vlaamse zaak, Coppieters hield een slottoespraak.¹⁵ Deze studiecongressen zouden in de jaren ’60 onder leiding van Roosens, Verrept en Olsen een broeikas vormen voor de verdere ideologische ontwikkeling van het sociaalflamingantisme. Een tweede federalistisch congres ging door op 28 februari 1960 met als “hoofdattractie” M. Bologne, de derde op 26 februari 1961 met als hoofdspreker Verrept over “Federalisme, de oplossing voor Vlaamse en Waalse levensbelangen”.

Het Pennoen zou pro-VD stukken publiceren, maar Olsen trachtte zich politiek niet te binden, iets waarin hij beter in slaagde dan Grammens met De Nieuwe (cf. infra). Tussen de twee onderhandelingsperiodes betreffende het Vlaams Front trachtte ook Het Pennoen de aandacht te leggen op het probleem Brussel en de randgemeenten. In een speciaal themanummer werd er samengewerkt met onder andere het Komitee der Randgemeenten, waarvan Roosens ex-secretaris was. Het aantal exemplaren bedroeg 6.000 exemplaren: naast de abonnees werden ook

exemplaren verstuurd naar de kaderleden van het VABT, de VVB, secretariaten van Vlaamse verenigingen, alle Vlaamse burgemeesters, parlementariërs en ambassades.¹⁶ Roosens vroeg aan Johan Fleerackers (Kultuurraad voor Vlaanderen en auteur van de brochure “Randgemeenten” uitgegeven door dezelfde cultuurraad), Roger Bourgeois en Dries de Meerleer (afdeling Wemmel en kennis van Deconinck) een bijdrage te leveren.¹⁷

Uiteindelijk zou Roosens formeel toetreden tot de redactie in september 1964, dat werd aangekondigd in het nummer van dezelfde maand. Zijn vertrek werd nooit geformaliseerd, de contacten tussen hem en Olsen waren informeler geworden en Roosens had ondertussen teveel werk met VD en DAK. Geschat wordt dat zijn actieve bijdrage eindigde tussen 1966 en 1967. Ondertussen vermeldde Het Pennoen in het novembernummer van 1966 dat de werkgroep “Het Pennoen” een vzw werd; het was deze werkgroep die het blad in 1977 zou overleven en nog actief zou zijn in bv. het OVV of De Tanden van de Leeuw (cf. infra).

Belangrijke congressen betreffende de ideologische uitdieping van het flamingantisme werden gehouden in de jaren '60. Zo was er het Lustrumkongres van 6 april 1963, waarin Roosens de voordracht “de economische en sociale betekenis van de Vlaamse strijd” gaf; ook was er een referaat door De Wachter met de titel “Een Vlaams zoeklicht op de Europese integratie” en een forumgesprek ‘Vlaamse Beweging en wereldvrede’ voorgezeten door Verrept, Grammens en Callewaert. Het 6de studiecongres van 22 maart 1964 was significant omwille van het onderwerp “economische democratie”. Dit congres werd enkele maanden na het VU-congres te Mechelen gehouden. Congresvoorzitter Roosens werd opgemerkt in het gezelschap van Yerna. Ander opvallend figuur was de conquistador Brauns, die blijkbaar zich in het hol van de leeuw vertoonde. Stefaan Lievens, tevens auteur voor De Maand, Het Pennoen-redacteur en katholiek socioloog, gaf een filosofisch referaat. In de namiddag sprak KVHV-preses en Het Pennoen-redacteur Dirk Renard over de economische democratie, gevolgd door een samenvatting van de twee referaten door M. Grammens. Roosens gaf de korte slotspeech.

De Nieuwe

De Nieuwe bezat als opvolger van het jezuïetenblad De Linie een vooruitstrevend en flamingant karakter. Na het debacle tussen de VD en de Volksunie vreesde de nieuwe hoofdredacteur Grammens dat een al te radicaal standpunt van Roosens negatieve gevolgen zou hebben op het blad; Roosens begon al snel na de verkiezingen nieuwe partijpolitieke wegen op te zoeken bij zowel de KP, SBV, studentenbeweging, etc... alsook bij Links en de ACW-KWB (cf. supra). Grammens was een complete voorstander van de VD, maar geloofde niet dat de VD snel potten zouden breken als consensusorgaan voor unificerende initiatieven. Hij aanzag ook de VD eerder als een middel om vrijblijvend contacten te leggen met diverse personen en organisaties. Grammens wilde alvast De Nieuwe en de VD duidelijk gescheiden houden, maar bleef ondertussen ook bevestigen dat De Nieuwe een pro-VD koers zou blijven varen. Roosens mocht in het geval hij verder ging met de VD als partij binnen het linkse middenveld in elk geval geen stoere taal spreken over de VVB of Volksunie; indien dit gebeurde, dan moest hij op zijn minst een distantie bewaren tussen De Nieuwe en de VD:”[...] *kompromiteer aub De Nieuwe niet! Ik heb het al moeilijk genoeg. Daarmee bedoel ik alleen maar: laat toch in ieder geval een zekere tijd verlopen tussen het vele werk dat gij nu voor ons doet (en dat ik, dat weet ge, ook bijzonder waardeer en niet vergeet) en welke politieke stellingname of welk engagement ook. Doe mij, om beterswil, dat plezier. Voelt ge u, ondanks alle bezwaren, gedrongen tot politieke activiteit, goed dan, misschien heb ik helemaal ongelijk. Wat mij betreft, hoeft een meningsverschil nooit iets te veranderen aan een vriendschap. Maar denk aan het belang van onze zaak, en verwittig mij een hele tijd op voorhand, zodat ik u kan vragen niet meer voor De Nieuwe op te treden, - al zal ik dat dan ook nog zo erg betreuren. Ik kan het niet ook niet verhelpen, maar een tweede “zich compromitteren” met een politieke formatie komen we niet te boven, en zou trouwens indruisen tegen het opzet van ons werk.*”¹⁸

Eventuele toegankelijke interne archiefstukken betreffende De Nieuwe bestaan niet, dus wat er zich bewoog achter de schermen zal waarschijnlijk een mysterie blijven. De ideologische evolutie van De Nieuwe werd niet bepaald door Roosens, dit was het terrein van Grammens.¹⁹ In tegenstelling tot wat Van der Elst en Schiltz dachten, was Roosens bij het opstarten van het blad geen lid van de Raad van Bestuur . Staf Verrept stond wel mee aan de basis van het blad en fungeerde als aanspreekpunt tussen de Vlaamse Democraten en De Nieuwe.²⁰

Roosens was niet een actieve factor in het opstarten van De Nieuwe, maar was nauw betrokken in het netwerk dat zich in De Nieuwe ontplooidde. Ook zorgde hij voor fondsen om het blad draaiende te houden, Grammens sprak over het cijfer 20% van het gehele startkapitaal.²¹ Roosens zou voornamelijk actief zijn in De Nieuwe tijdens de periodes 1965-1968, 1977-1980 (Grammens en Roosens trokken beiden aan hetzelfde zeel om Egmont te doen kelderen, het aantal artikels en interviews met betrekking tot het Egmontpact liep op tot meer dan 100, veelal geschreven door Grammens). De laatste periode 1980-1984 van Roosens in De Nieuwe was zonder Grammens, nadat deze werd ontslagen. In 1984 zou Roosens de boeken moeten dichtdoen. Roosens trachtte nog alternatieve investeerders te vinden, maar dit was allemaal tevergeefs. Het blad werd overgenomen door de Volksunie, waarna Roosens en de andere linkse redactieleden vertrokken. Sommige linkse medewerkers zouden opnieuw hun opwachting maken in Toestanden en/of Markant (cf. infra).

Vooraleer het zover kwam, hielp Roosens Grammens in oktober 1967 met de reconversie van het blad.²² Blijkbaar had De Nieuwe een gebrek aan financiële middelen om de oude formule te kunnen blijven uitgeven, waardoor De Nieuwe verplicht was te snoeien in het formaat en dikte van het blad. De officiële reden was de kostenstijging, maar er mag niet worden vergeten dat de steun van Grammens aan de Vlaamse Demokraten abonnees had gekost.

De Maand

De Maand was het enige tijdschrift waarvan hij geen vrije toegang had tot de interne keuken. Hij werd op uitnodiging gevraagd zijn meest uitgebreide artikel van de jaren '60 te schrijven: een antwoord op Lode Claes' artikel, waarin deze laatste beweerde dat de welvaartstaat een Vlaams elitisme noodzakelijk maakte. Roosens, als meest bekende vertegenwoordiger van het sociaalflamingantisme, was een logische keus van de redactie om een wederwoord te formuleren.

De Maand kende als modernistisch lektijdschrift een fundamentele impact in Vlaanderen op gebied van algemene ideologische verkenningen buiten de kerkelijke structuren. Tot aan de dood van Pius XII in 1958 hield de kerk zich vast aan het integristische gedachtegoed. In De Maand werd na de dood van Pius XII nagedacht over de toekomst van het katholieke wereldbeeld, de

tradities, de neothomistische theologie, etc... De Maand, met een opvallende openheid voor alle academische stromingen, was een antithetische reactie op het jarenlange despotisme van de paus. Eind jaren '50 keken de Vlaamse katholieke pluralisten dan ook op naar denkers zoals Kwant, Dupré, Banning en Delfgaauw. Bewegingen zoals “la nouvelle théologie” brachten stellingen voort die meer adequaat bleken te zijn voor de modernistische uitdagingen. Tijdens de opkomst van de Vredesbeweging zou ook uit de verschillende christelijke gemeenschappen de groep “Sjaloom” ontstaan, een groep die onbekende marxistische teksten uitgaf.

De maand bleek in de jaren '60 een kwaliteitsblad te zijn voor de hoger opgeleide intellectueel, en had een impact op de verzuilde universitaire structuren.

4.2 Roosens' theoretische geschriften 1958 - 1970

Roosens had tussen 1958 en 1971 niet zo gek veel artikels geschreven: de ruwe schatting, korte actuele berichten niet meegerekend (minder dan pakweg 100 woorden), zou rond de 30 bedragen, het aantal uitgeschreven A4-pagina's een 70-tal. Voor de periode '77-2003 zou de hoeveelheid op zijn minst het twintigvoudige bedragen. Er bestaat een omgekeerde evenredigheid qua tijdsmanagement tussen het activistisch leven en het pennen van essays.

Roosens' geschriften in deze bladen waren de grondslag van zijn boek “De Vlaamse kwestie”, waarin hij een connectie maakte tussen de processen van het neokapitalisme, de sociologische geschiedenis van de klassen in België en de Vlaamse problematiek. Het was een verwetenschappelijking van zijn eisen tot federalisme en structuurhervormingen, waarbij hij Keynes en Marx gebruikte om het neokapitalisme te linken aan de oude dominantie van de francofone bourgeoisie en het Brusselse holdingskapitaal (cf. supra). De Brusselse kwestie kreeg een onderscheiden plaats in zijn artikels.

Roosens was een kind van zijn tijd. De vooroorlogse jaren werden gekenmerkt door zowel conjuncturele als structurele golven van verhoogde contradicties in het kapitalistische

productieproces, waardoor de tegenstelling arbeid-kapitaal een voortdurende latente bron van revolutie kon zijn. Het Sociaal Pact, het neocorporatisme en keynesianisme konden deze angel van de klassenstrijd grotendeels verwijderen, waardoor het risico op een landelijke opstand verdween; de staking van Zwartberg of tegen de Eenheidswet werden niet opgevolgd in alle sectoren van het economische leven, juist omwille van de intermediaire technostructuren. Zelfs het renardisme, toch wel de meest vooruitstrevende syndicale massabeweging met wortels in de anarcho-syndicale traditie uit Frankrijk, kon geen fundamentele breuk veroorzaken tussen de vakbondsbureaucratie (L. Major) en de revolutionaire tendensen die in Luik zeer reëel waren. De oude levensbeschouwelijke breuklijn werd gepacificeerd door het Schoolpact, dat zowel de bekroning en uiteindelijke institutionalisering van de zuilen betekenen, alsook het begin van de neergang van dezelfde zuilen; de “affluent society” en het verdwijnen van belangrijke machtsverschuivingen in bijvoorbeeld het onderwijs bewerkstelligden deze vrede. De jaren '60 waren weliswaar het communautaire decennium bij uitstek, maar tegelijkertijd was er opeenhoping van de tegenstellingen op de oude breuklijnen, die dan socio-geografisch samenviel met de taalpolitieke problemen. Het feit dat de sociologische stroming eind jaren '50, bestaande uit oa. de neoliberaal Claes en de link-radicalen Kruithof en Roosens, dit kon omzetten in een aantal concepten en abstracte schema's, was van doorslaggevend belang.

Brussel en de Vlaamse randgemeenten

Het specifieke probleem Brussel was het eerste onderwerp waarover Roosens uitvoerig schreef in 1959. Zowel in Het Pennoen eind '58 (cf. supra) alsmede in de VJW werd zijn werkstuk “Beschouwingen over het probleem Brussel” gepubliceerd. Roosens vertolkte in dit artikel aan de hand van een batterij aan cijfergegevens de stem van wat er werd gedacht, bediscussieerd en geschreven in het VKB, KR en VVB. De tekst opende met een nauwkeurig socio-geografische afbakening van de semantische inhoud van de term “Brussel”:*“Wanneer men van Brussel spreekt, kan men vier verschillende geografische entiteiten op het oog hebben: 1. Het eigenlijke stadscentrum, de “city”, binnen de kleine ringlaan. 2. De gemeente Brussel, welke behalve het stadscentrum, ook de uitbreidingen omvat: Laken, Neder-Over-Heembeek, Haren, de wijk van het Jubelpark en de Louizalaan met het Bos 3. De 19 gemeenten die voor de toepassing van de wetten op het gebruik der talen in bestuurs- en gerechtszaken de agglomeratie uitmaken [...]* 4.

Het “geografische landschap” Brussel [...] eigenlijke agglomeratie met volgende gemeenten [...] Deze gemeenten vormen “fysisch” een geheel met de “wettelijke” agglomeratie en maken mede de “grootstad Brussel” uit, hoewel zij natuurlijk hetzelfde uiterlijk aspekt vertonen als het eigenlijke centrum: het zijn –en worden dagelijks meer en meer – de residentie- en woonwijken waar het leger, arbeiders, bedienden, ambtenaren enz. dat dagelijks naar het hart van de stad stroomt, zich is komen vestigen. [...] Wanneer wij spreken over de machtspositie, door Brussel in het land bekleed, is het vooral dit gebied dat we op het oog hebben [onderlijning auteur].”²³

Roosens verwoordde in enkele zinnen de kern van de zaak: het legislatieve Brussel, de institutionele omschrijving van de 19 gemeenten, was niet de sociografische realiteit. Eveneens stelde hij vast dat de Rand werd bevolkt door Vlamingen die werk vonden in de diverse staatsinstellingen. Deze hogere kaders waren, voortgestuwd door het idee van sociale mobiliteit, de voorhoede van de francofone bourgeoisie. Tenslotte beschreef hij expliciet dat de economische netwerken zich ver buiten de agglomeratiegrens verspreidden, waardoor louter het probleem als zijnde “de olievlek” te beschouwen ontoereikend was om een strategie uit te dokteren. Hij beargumenteerde dan ook in een onberispelijke stijl: *“Vlaanderen zou zich gemakkelijk de weelde kunnen veroorloven deze 400 km² grond [de grootste omschrijving van Brussel, auteur] met zijn talrijke bevolking te laten verloren gaan voor de Vlaamse volksgemeenschap, indien het dan de integriteit van de rest van zijn grondgebied en zijn bevolking zou kunnen bewaren en indien het Vlaamse volk, zonder Brussel, tot een volledige en harmonische ontplooiing zou kunnen komen. Dat is echter niet het geval, omdat men moet rekening houden met het kwalitatief aspekt van het probleem en de sociaal-economische structuur van de maatschappij. Brussel is het administratief, sociaal, economisch en cultureel centrum van het land en als dusdanig onmisbaar voor de enorme uitbouw en ontwikkeling van de gemeenschap.”²⁴* Voor Roosens was er in dit opzicht een dialectiek tussen de unitaristische centralisatie van het land in Brussel en de uitdeinende grenzen van de agglomeratie. De randgemeenten werden verfranst omdat de centralisatiepolitiek dit mogelijk maakte, een strijd tegen België was per definitie een strijd voor het Vlaamse karakter van Brussel en omliggende gebieden. De bourgeoisie centraliseerde zowel communicatiemiddelen, financiële instellingen, handelsnetwerken en tertiaire activiteiten. Roosens gaf als het ware weer wat later zou worden beschreven door diverse socio-geografen vanaf de jaren ‘70²⁵ betreffende de opkomst van de megasteden, alleen was Brussel tevens de regulerende factor op gebied van

socio-economische ongelijkheden tussen de twee taalgemeenschappen. Brussel was voor Roosens een zaak van klassendistinctie. De centralisatie van België betekende het einde van de oude communale structuren in de gemeenten rond Brussel. Roosens stelde, doordat Vlaanderen Brussel had grootgemaakt binnen een semi-koloniale verhouding, Vlaanderen ook Brussel niet mocht opgeven als een verloren strijd. *“Welnu, in de huidige staatkundige constellatie en rekening houdend met de sociaal-ekonomische realiteit die van Brussel in feite reeds het hoofd van het Vlaamse land gemaakt heeft, kan alleen de grootstad Brussel deze organische funktie voor de Vlaamse volksgemeenschap vervullen. Noch Antwerpen, noch Gent, noch welke stad van het Nederlands kultuurgebied ook, kunnen in de huidige omstandigheden deze rol van Brussel overnemen. De vraag is nu alleen: zal Brussel deze leidende rol voor Vlaanderen spelen in het Frans – met als onvermijdelijk resultaat: verfransing van Vlaanderen- of in het Nederlands, met als resultaat: volledige en harmonische uitbouw van de Vlaamse volksgemeenschap. Het is dus te Brussel, en alleen te Brussel, dat de Vlaamse Beweging haar uiteindelijke voltooiing zal vinden ... ofwel definitief zal stranden.”*²⁶

Tevens specialiseerde Roosens zich tevens in het vraagstuk van de randgemeenten en trachtte een algemeen beeld te geven met betrekking tot de relatie tussen Brussel en de Rand. Roosens was een geliefd gastspreker op de referaten van Stichting-Lodewijk de Raet. Deze stichting organiseerde tussen maart 1962 en maart 1963 in Strombeek-Bever, Alsemberg, Sint-Stevens-Woluwe en Wemmel vormingsdagen, telkens een weekend per gemeente, onder de titel “Problemen der Randgemeenten van Brussel”. Roosens gaf op alle weekends hetzelfde algemeen beschouwende referaat. Tijdens het weekend in Strombeek-Bever op 24 en 25 maart 1962 waren zijn collega-sprekers afkomstig uit diverse milieus: V. Geens (adviseur ministerie van Nationale Opvoeding en Cultuur, voorzitter Expansiecomité West-Brabant, Voorzitter Regionaal Comité West-Brabant van Stichting-L d R), J. D’Hooge (adjunct-directeur Sodegec, Brussel), H. Baeyens (secretaris studiegroep Mens en Ruimte) en de burgemeesters G. Depre (Overijse), G. Mot (Dilbeek), E. Soens (Strombeek-Bever) en Is. Trappeniers (Zaventem). De essentie van Roosens’ bijdrage was te vinden in de beschrijving van de socio-economische functie van de randgemeenten in het gehele Brusselse netwerk. Roosens ontvouwde zijn bijzonder inzicht in deze materie met te stellen dat de randgemeenten functioneerden als een residentieel gebied van de hoofdstad. Hij stelde dat de randgemeenten werden getransformeerd in plaatsen waar de

kaderleden uit de steden kon landen op grote stukken vastgoed. De stadsvlucht was dus alleen mogelijk wanneer “suburbia” kon worden ontwikkeld uit de eeuwenoude traditionele gemeentelijke kernen. Het centrum van Brussel werd aan een razendsnel tempo getransformeerd in een combinatie van modernistische architecturale hoogstandjes en krottenwijken.” *Deze city is het nationaal en internationaal zakencentrum, zetel van grote industriële bedrijven doch vooral van de zich snel uitbreidende tertiaire bedrijven. Tussen en onmiddellijk naast de kantoorgebouwen van de city vindt men de krotwoningen (de “slums”). [...] Aldus treft men, in het centrum van de hoofdstad, zij aan zij, de schittering van de kapitalistische economie, met kantoorgebouwen, theaters, restaurants, grootwarenhuizen, luxewinkels, enz. naast de zelfkant van de maatschappij.*”²⁷ Roosens ging op zijn élan verder, pogend minutieus de socio-geografische realiteit van Brussel te representeren in enkele cirkelbewegingen met als centrum deze city. Roosens haalde aan dat er buiten deze city een tussenlaag werd gevormd in de oude Brusselse voorsteden, met burgerhuizen uit de 19de eeuw die werden verlaten door de bourgeoisie en in zijn tijdbestek dienend als betaalbaar alternatief voor personen met lage inkomens. “*Wij kunnen dus de agglomeratie vergelijken met een vat in volle gisting rond de city-kern: dit-gisting-proces laat de droesem achter onmiddellijk rond de kern, en drijft de bevolking in opeenvolgende kringen steeds verder naar de periferie, kringen die – over het algemeen overeenstemmen met een hogere sociale geleding naarmate ze meer excentrisch gelegen zijn.*” Roosens slaagde er in zijn abstractie van de randgemeenten, de laatste concentrische categorie, te bevatten in enkele zinnen.” *De randgemeenten vangen de meest excentrische kring en dus – in principe- de sociaal meest vooraanstaande groep van de grootstadsbevolking op. [...] Een tweede deel wordt gevormd door de inwijkelingen uit de provincie, uit het ruraal hinterland. [...] deze tweede groep inwijkelingen in de randgemeenten, namelijk diegene uit de provincie, in meerderheid behoren tot de middenklasse bevolking van universitair, technici en bedienden van de middenkaders van de grote Brusselse ondernemingen. Zij komen ofwel rechtstreeks uit hun geboortestreek naar de randgemeenten, ofwel via een kort verblijf van enkele jaren in de agglomeratie zelf (transmigratie).*”²⁸ Roosens spoorde vervolgens de conflictpunten in deze randgemeenten op. Een eerste, eerder klassieke explanans, betreft de socio-psychologische dispositie van een doorsnee lid van een plattelandsgemeenschap. “*De landelijke of provinciale samenleving behoort tot het type van de geïntegreerde samenleving, waarbinnen elk individu zijn welgekende en welbepaalde plaats inneemt volgens zijn afkomst en zijn economische functie, en waarbinnen de*

betrekkingen tussen de individuen verlopen volgens een vaststaand, traditioneel patroon dat een grote rust en stabiliteit aan de menselijke betrekkingen verleent."²⁹ Het vaststaand patroon van sociale statusverwerving was eigen aan de Gemeinschaft, waarbij de eis tot stabiliteit, om het in hegeliaanse terminologie uit te leggen, gebaseerd was op het idee van (relatieve) isothymia: een gemeenschapslid vertrok vanuit de houding dat tijdens de interactie met zijn buurman er een gelijk handelingspatroon de facto bestond, voortkomend uit gelijke en vooraf gekende representaties als regulerende sociale mechanismen. Het stedelijk leven, aldus Roosens, was er eentje van megalothymia: een modernistisch web van vlugge contacten. Roosens, onbewust, was hier zeer Simmeliaans³⁰ in zijn persoonlijk aanvoelen van deze discrepantie tussen de rustica en de urbana. Het gebrek aan adaptatie van deze kleinburgers in grootstedelijk gebied zorgden voor het feit dat zij niet meer geremd waren door de oude structuren en taboes. *"Het resultaat is een volkomen teloorgaan van de traditionele zeden als middel van sociale controle, en het vervangen van de gedragsnormen [...] door uiterlijke status-verschijnselen. [...] hier de diepere oorzaak van de verfransing te Brussel ligt.*"³¹ De atomisering door de differentiatie van de intersubjectieve relaties was voor Roosens een rechtstreekse oorzaak van alle criminele fenomenen in een grootstad. De grootstad controleerde tevens, dat ook Bataille stelde, de nieuwe consumptiehabitus. In de woorden van Bataille: *"Meaning systems [...] are devoted to the rationalisation of social or conceptual space, to the process of homogenisation, in order to support the orderly fabrication, consumption, and the conservation of products.*"³² Voor degenen die het zich konden veroorloven, vervulde de villa in de randgemeente dan ook de functie van een vrijwillige ballingschap uit de stedelijke heksenketel. *"Vooral voor de doorsnee Vlaamse inwijkeling, die ofwel rechtstreeks uit de provincie, ofwel via een kort verblijf in de agglomeratie, zich in een randgemeente komt vestigen, mag men zeggen dat de diepere psychologische motivering wel hoofdzakelijk te vinden is in de afkeer en de schrik voor het vervlakkende, vereenzamende en verfranste grootstadsleven, met drang om weliswaar in de onmiddellijke nabijheid van zijn werk te wonen maar toch in een milieu dat hij meer als het zijne voelt, waar hij hoopt zich thuis te voelen in een gemeenschap.*"³³ Vermits de economische positie alleen kon bepalen of iemand wel de kans kreeg om in dergelijke suburb te wonen, merkte Roosens dan ook terecht op dat de klassensamenstelling van deze randgemeenten fundamenteel verschilde van andere ruimtelijk gelijkaardige gebieden in Vlaanderen. Roosens was best tevreden met de creatie van dergelijke residentiële wijken. Hij vond er een ideaal klimaat om een doorsnee Vlaming als

lid van zijn gemeenschap, als zijnde een ontwikkeld individu, in alle rust te laten leven. Helaas werd deze ideale toestand verstoord door een aantal elementen: grondspeculatie, socio-culturele vooroordelen van de bourgeois en een verkeerd overheidsbeleid.

Op gebied van overheidsbeleid schortte er voor Roosens wel enkele dingen om daadwerkelijk te komen tot een gezonde sociologische samenstelling in die randgemeenten. Vanuit een structuralistisch perspectief verklaarde hij dat een adequate ruimtelijke ordening precair was om de inwoners te conditioneren voor een gemeenschapsleven. Deze evolutie kwam er niet, doordat de bouw van nieuwe woningen in handen was van enkele magnaten. *“Op dit ogenblik geschiedt de uitbouw van de randgemeenten op een manier die doet denken aan de stichting van bepaalde Amerikaanse steden in de tijd van de Far-West: een financiële groep koopt enkele tientallen hectaren landbouwgrond [...] De grond worden verkaveld, de eerste bouwterreinen gaan na een paar jaar, dankzij een volgehouden publiciteit in de pers, aan lage prijs van de hand, en eens dat er enkele huizen staan zodat een nieuw kwartier gestalte krijgt, wordt de rest tegen steeds fabelachtiger woekerprijzen van de hand gedaan. Enkele tientallen financiële groepen gevolgd door enkele kleine eigenaars die tussen en rond de grote verkavelingen overgebleven zijn, verrijken zich zodoende op een schandalige manier ten koste van de massa inwijkelingen, wat op zichzelf reeds een onduldbare vorm van exploitatie is in een moderne samenleving.”*³⁴ De noodzakelijke structurele wijzigingen in een actief overheidsbeleid moesten voor Roosens op die wijze worden opgevat dat er eigenlijk een kopie van een oude Vlaamse gemeente tot stand kwam, met oa. een dorpskern als gemeenschappelijk centrum; voldoende ruimte en de aanleg van natuur tussen de nieuwbouw waren tevens onontbeerlijk [hoewel in de postmodernistische architectuur de natuur in de grootsteden eerder wordt opgevat als een gekuiste esthetische ervaring, auteur]. De voornoemde grondspeculatie zorgde ook in deze randgemeenten voor een klassenscheiding die samenviel met de communautaire scheiding: *“Uit Vlaams oogpunt volgt hieruit ook dat de Vlaamse inwijking in de randgemeenten kunstmatig wordt afgeremd, daar de Vlamingen in verhouding tot de franstaligen veeleer in de lagere inkomstenbetrekking zijn tewerkgesteld.”*³⁵ De taal werd door de dominante groep zoals in voorgaande periodes in België in de randgemeenten als hegemonisch instrument gebruikt, de taal vormde de autoritaire orde die de culturele hegemonie ondersteunde. Het was dan ook taal die de mensen bond aan een gestructureerde orde, een gemeenschap. Taal had de gave om de perceptie van het individu in zijn leefomgeving te

kunnen articuleren in een eenvoudig opgezet aantal representaties. Roosens, eigen aan de tijdsgeest, ging uit van het feit dat taal als het ware een natuurlijk ontologisch attribuut was van een bepaalde gemeenschap, waardoor tweetaligheid in één gemeenschap voor hem een onmogelijke opgave blijkt te zijn: *”Wanneer ingevolge uitwendige omstandigheden, twee gemeenschappen of groepen die in de loop van de geschiedenis elk hun eigen taal gesmeed hebben, dan ontstaat er geen tweetalige gemeenschap, vermits dit strijdig is met de natuur zelf van de gemeenschap. Ofwel ontstaat er een nieuwe gemeenschap waarin beide oorspronkelijke groepen hun identiteit en hun taal verliezen en versmelten. [...] Ofwel dringt de ene groep haar taal op aan de andere.”*³⁶ Dat Roosens zou blijven vasthouden aan een achterhaalde correspondentietheorie betreffende taal, gemeenschap en kennis, en tegelijk bleef volhouden dat een gemeenschap volgens strikte criteria kon worden omlijnd, maakte dat hij in conflict kwam met specialisten zoals de afrikanist-antropoloog Jan Blommaert in de jaren '90 (cf. infra). Dit was compleet te verklaren door het feit dat Roosens op vlak van taal nooit superstructuralistische theorieën had doorploegd, het was niet zijn terrein. Betreffende dit facet kan er terecht worden gesteld dat zijn denken niet significant evolueerde. De grootstad werd op die manier voor Roosens een babylonische bedreiging: *”De city is per definitie een amalgaam van allerlei soorten rassen en culturen, bijeengebracht ingevolge de noodzakelijkheid van het economische leven [...] Brussel evolueert dan ook spontaan naar een tweetaligheid, en misschien in de nabije toekomst naar een drie- of viertaligheid [...] De grootstad is dus de schijnbare uitzondering op de natuurlijke en wetmatige eentaligheid van de menselijke gemeenschappen en is de enige plaats waar zonder hinder twee culturen op eenzelfde grondgebied zich kunnen organiseren.”*³⁷ De slotsom van Roosens' betoog hield in dat de randgemeenten voor hem moesten dienen als een remedie voor de grootstedelijke problemen. De francofone druk op die randgemeenten konden niet in overeenstemming worden gebracht met de noden van de doorsnee Vlaming.

Taalgrens en sociologie

Een tweede belangrijke algemene ontwikkeling was, zoals al vermeld, de ontdekking van de sociologische analysemethode door een nieuwe generatie Vlaamsgezinde intellectuelen eind jaren '50 - begin jaren '60. Het tijdschrift *De Maand* moet hierbij speciaal worden vermeld, vermits

vele auteurs de kans kregen deze nieuwe sociologische ontdekkingen betreffende het communautaire probleem te publiceren in dit tijdschrift.

Roosens zou in De Maand Lode Claes lik op stuk geven, toen deze beweerde dat de Vlaamse elitevorming de enige mogelijkheid tot collectieve sociale mobiliteit was. Claes, voorloper van wat in de jaren '70 het neoliberalisme zou worden genoemd, haalde wel Galbraith en sociaaldemocratische sociologen aan om zijn punt hard te maken. In het juli-augustusnummer 1966 van De Maand onder de titel "Vlaanderens vette jaren" schreef deze archetype van een manager dat de "affluent society", opnieuw verwijzend naar Galbraith, Vlaanderen maar in de jaren '60 de moderniteit inloodste. Claes stelde dat de binnenlandse industrie, en specifiek de lichte Vlaamse industrie, veel te klein was en dat Vlaanderen baat had bij buitenlandse investeringen om schaalvergrotingen te verkrijgen, en dit in combinatie met de schaalvergroting doorgevoerd in de ondernemingen van het Brusselse holdingskapitaal.³⁸ Om deze bewering te kunnen staven, maakte Claes een onderscheid tussen welvaart en de concrete werking van de Vlaamse economie. De welvaart was juist ontstaan doordat buitenlands kapitaal de Vlaamse economie onder handen nam, en dit gold zowel voor de Brusselse groepen als het Amerikaanse kapitaal. De industriële boom had ook, aldus Claes, de klassieke bezorgdheid voor het behoud van de bestaansvoorwaarden in de middenstand en vrije beroepen weggenomen doordat het Amerikaanse kapitaal instond voor de creatie van een overvloed aan beroepsmogelijkheden in de tertiaire economie. Claes concludeerde dat er gesproken kon worden over "standsvervloeiing" op basis van de toegenomen welvaart. Kritiek omtrent groeiende inkomensongelijkheden, groeiende verschillen in mogelijkheden tot sociale mobiliteit, etc... deed Claes af als een noodzakelijk kwaad. Voor hem was het van belang dat er eindelijk een Vlaamse elite kon ontstaan: "*Het is echter aan de top van de sociale piramide in Vlaanderen dat de meest belangrijke en de meest opvallende veranderingen zich afspelen; belangrijk omdat het de top is en iedereen naar deze top toe wil en zich op deze top oriënteert; en opvallend omdat deze Vlaamse top vroeger ontbrak, en van recente formatie is. Het Vlaamse land is in 1966 niet meer een land van "kleine luyden", landbouwers, arbeiders, bedienden, en winkeliers, waar de sociale piramide afgeknot bleef ter hoogte van de middelgrote burgerij, en zelfs de franstalige elite daarboven nog dun bezet was. [...] De captains of industry waarnaar de Raet vroeg zijn daar, kleiner van statuut, maar veel talrijker dan hij verwachtte.*"³⁹ Claes' model hield in dat in de jaren '60 de cohesie en de grootte

van de Vlaamse elite enorm was toegenomen, dit in combinatie met het verdwijnen van de behoefte om de Franse cultuur te imiteren en de desintegrerende katholieke cultuurideologie. Het grootste bewijs voor de rijzende ster van deze elite was het feit, aldus Claes, dat zij allemaal een eigen vrijetijdshabitus aannamen. *“De romantische musici worden van het podium verdrongen door de antiromantische kleinkunstenaars. Naast een economische en politieke elite komt thans snel een “celebriteitselite” [...] de sociale en politieke waarden worden verdrongen door de waarde van het privaat leven [...].”*⁴⁰ Het grote idee achter deze representatiemodellen en het uitdragen van een culturele praktijkcode, dat in een compleet andere context werd beschreven door genieën zoals Bakhtin of Trexler, waren voor Claes noodzakelijk om de illusie te creëren dat deze groep de mogelijkheden had om zichzelf symbolisch als superieur op te stellen. De grote inspiratiebron van Claes, binnen de lijn van de verwachtingen, was te vinden in het boek *“Theory of the leisure class”* van Veblen. Geheel deze interne logica van de zelfbevestiging van de eliteconstructie had ook concrete politieke gevolgen voor de Vlaamse Beweging: Claes keurde de militante tendensen in de Vlaamse beweging af, omdat deze elite de vernederlandsing veel sneller zou kunnen doorvoeren in vergelijking met de militante methode om met de vuist op tafel taalrechten op te eisen. De grootste factor die dit zou kunnen verhinderen, was het ontbreken van, hertaald in een concept van Pierre Bourdieu, een aangepaste culturele habitus. De nieuwe Vlaamse elite was de *nouveaux riches*, het ontbrak hen aan een esthetisch-linguïstische dispositie om hun economisch kapitaal te vertalen in een verfijnde incrowd levensstijl (het cultureel kapitaal). *“The most crucial aspect of habitus is that it naturalises itself and the cultural rules, agendas and values that make it possible.”*⁴¹ Claes besloot dat deze culturele evolutie zich zou doorzetten, waarna de Vlaamse elite door hun nieuwe cultuurverwerving Vlaanderen op de kaart zou zetten. Hij vond het jammer dat er enerzijds geen Vlaamse nationale traditie aanwezig was, en dat anderzijds de nieuwe generatie hooggeschoolde jongeren verviel in provincialisme. Dit zou een probleem kunnen zijn om een plaats te verwerven bij de internationale elites, vermits de netwerken niet werden gelegd tijdens de studies. De oude Vlaamse eisen tot het vormen van een eigen natie was voor Claes dan ook niet evident: de elite was onzeker en kon zich evengoed affirmeren in het concept van een Belgische bevolking, doordat de mislukking van het Belgisch natieproject juist die ruimte liet voor dergelijke ambiguïteit. De conclusie was voor Claes dat de eigen Vlaamse staat veraf was, maar dat de Vlaamse elite zich als leider van het Vlaamse volk binnen de Belgische ruimte zou kunnen manifesteren: *“De resultante van deze tegengestelde*

*factoren: enerzijds grotere politieke onverschilligheid en anderzijds toenemend en breder verspreid Vlaams zelfvertrouwen, ligt in kortstondige uitbarstingen, die langere periodes van kalmte plotseling onderbreken. Hier zoals elders heeft het openbaar leven in de welvaartstaat een vulkanisch karakter. [...] In deze vette jaren verkeert het Vlaamse land in een doorlopende vakantiestemming maar toch niet zonder een ondergrond van latent onbehagen. Een toenemende resignatie maakt soms plaats voor een bruuske “movement” die dan even snel veralgemeend wordt. De standsvervloeiing heeft de ongelijkheden niet weggenomen, en ze soms verscherpt of ondraaglijker gemaakt. De nieuwe Vlaamse bovenlaag is nog geen machtselite geworden. De sociologische mutatie heeft slechts zeer geleidelijk haar weerslag gevonden in de politiek, en in het geheel niet de instellingen.”*⁴² Roosens ontrafelde het discours van Claes in een massief artikel in De Maand (oktober 1966) en in een kortere variant in De Nieuwe (9 september). Roosens stelde dat Claes zichzelf had vastgereden door de economische onderbouw van de beschreven sociologische verschijnselen niet te analyseren, dat veroorzaakte dat het artikel eerder een self-fulfilling prophecy was om het gradualisme te kunnen beschermen tegen kritiek uit radicale hoek. Dat dit de crux van deze analyse zou zijn, verwonderde niemand. Roosens had op 10 juli 1964 in De Nieuwe geschreven dat de sociale taalgrens slechts kon verdwijnen als de klasse die het in stand hield verdween. Simpelweg de Vlaamse bourgeoisie als tegenmacht presenteren deed niets af van de concrete situatie die de Vlaamse werknemer in Brussel moest ondergaan.⁴³ Daarenboven, de Vlaamse bourgeoisie, zoals Claes die beschreef, bestond eenvoudigweg niet. Gebrek aan industriële expansie, gebrek aan kapitaal en de almacht van de Brusselse holdings maakten dit vrijwel onmogelijk. *“Aldus werd in ons land de provinciale industriële bourgeoisie geëlimineerd door de Brusselse financiële bourgeoisie. [...] Is in deze toestand verandering gekomen sinds de jongste wereldoorlog en meer speciaal tijdens de hoogconjunctuur van de laatste jaren? Geenszins. De Brusselse holdings hebben hun controle verder uitgebreid over die sectoren, die ofwel in krisistoestand zijn geraakt [...] zoals textielnijverheid [...] ofwel een snelle expansie kenden, zoals bepaalde tertiaire activiteiten. Anderzijds drongen de vreemde trusts ons land binnen [...] Zij overheersen in de nieuwere bedrijfstakken waarvoor het conservatieve Belgische grootkapitaal, mede ingevolge zijn holdingsstructuur, noch belangstelling noch ervaring had.”*⁴⁴ Structureel was er dus geen plaats voor een Vlaamse bourgeoisie, het multinationale kapitaal had als enige machtsgroep de middelen om de verdere economische investeringen mogelijk te maken. De overgebleven oude

Vlaamse industriëlen speelden eerder de rol van veredelde kleinburgers in hoofdzakelijk de tertiaire sector, afhankelijk van de goedwil van de Amerikaanse vestigingen. De Vlaamse elite die haar aanzien in de jaren '60 trachtte uit te dragen, waren traditionele intellectuelen, personen uit de hogere kaders van het Belgische staatsapparaat, bedrijfsleiders van kleinere bedrijven en de nieuwe managerkaste in de multinationals. Deze elites bezaten en bezitten geen productiemiddelen, dat dan ook voor Roosens maakte dat Claes' elitedromen illusies bleven. De Vlaamse Beweging had omwille van die reden niet afgedaan, maar moest in tegendeel een progressieve antikapitalistisch kracht worden. Tevens was de conservatieve kleinburgerij in de Vlaamse Beweging mislukt in de betrachting zich te profileren als een sociale leidende klasse. Roosens stelde de vraag of deze Vlaamse elite ooit dezelfde plaats kon innemen als de francofone holdingsbourgeoisie. *“De rechtse strekkingen in de Vlaamse beweging die de aldus gestelde vraag bevestigend beantwoorden, sluiten in feite ideologisch aan bij de elite-theorieën die in de dertiger jaren mede het ontstaan gaven aan het fascisme en het nationaal-socialisme. In de manager-theorie kreeg deze doktrine een meer moderne, neo-kapitalistische gedaante. Volgens deze ideologie wordt de hedendaagse, industriële samenleving niet langer beheerst door de bourgeoisie, de klasse die de moderne produktiemiddelen bezit. De politieke leiding gaat geleidelijk over in handen van een elite van meer gedifferentieerde sociale oorsprong, waarin de managers – naast de bureaucratie en de intellectuelen – de voornaamste rol spelen. [...] Er bestaat immers geen blind automatisme dat een bepaalde sociale groep, omdat hij nu eenmaal bestaat, samensmelt en hem de nodige cohesie geeft om een leidende sociale klasse te worden. [...] De Vlaamse elite is uiterst heterogeen en verspreid over alle echelons van het moderne produktieproces. [...] zij komen in een objektieve situatie van onderlinge, fundamentele belangenkonflikten te staan.”*⁴⁵ De nieuwe managerkaste koos voluit de kant van het multinationale kapitaal, en had in het geheel geen boodschap aan “Vlaamse volkskracht”. De rechtse nationalisten begrepen deze moeilijkheden niet, vermits zij de natie aanzagen als een harmonisch geheel. Een eigen legalistisch geheel van instituties en publiekrechtelijke instellingen was voldoende om deze eenheid te kunnen legitimeren. Dit had ook zijn repercussies op het terrein: het federalisme dat de Volksunie uitdroeg was rabiaat anti-Waals en de term federalisme was louter een bestuurlijke aangelegenheid. Tegelijk schreef Roosens, in een artikel uit 1963 in Het Pennoen, dat de communautaire tegenstelling in het voordeel speelde van de francofone machthebbers: *“Het is een feit dat het financiële, industriële en kommerciële*

radarwerk van onze economie in handen is van een numeriek kleine groep van grootkapitaalbezitters. Door het holdingsstelsel controleren zij de overgrote meerderheid van alle belangrijke ondernemingen in het land. [...] Dit klassemonopolie inzake economische macht gaat uiteraard gepaard met een – openlijke of diskrete – machtspositie aan de top van de politiek-administratieve structuur van de maatschappij. Hierbij wordt de Belgische bourgeoisie buitengewoon gediend door de Vlaams-Waalse dualiteit: de aanwezigheid van twee verschillende gemeenschappen met eigen noden en inzichten die op verschillende manier reageren of een verschillende graad van bewustzijn hebben tegenover eenzelfde probleem. De hieruit voortvloeiende schijnbare oppositie tussen Vlaamse en Waalse belangen of inzichten in belangrijke problemen, laat de Brusselse conservatieve krachten toe een behendige balanspolitiek te voeren.”⁴⁶

In de context van de Brusselse kwestie schreef Roosens in *Het Pennoen* in 1961 dat het holdingskapitaal ook beslissingen om nieuwe vestigingen te bouwen deels liet afhangen van het feit hoe zij het meest efficiënt tweedracht kon zaaien tussen de twee gemeenschappen. Roosens berispte de MPW dat zij in de val liep door haar federalisme te vermengen met anti-Vlaamse standpunten. In dit artikel streefde Roosens naar de ontkrachting van de mythe dat Vlaanderen de doodsklok van de Waalse industrie luidde. De these dat het Brusselse holdingskapitaal de schuldige was van de Waalse neergang, werd uitvoerig beschreven in de jaren '80 en '90 met onder andere het pamflet “Een Vlaams Marshallplan voor Wallonië”. De teksten uit de jaren '60 kunnen worden aanschouwd als de ruwe vorm van latere ideeën: “*Steeds stijgende concentratie van de tewerkstelling te Brussel, concentratie die sterker wordt naarmate men opstijgt naar de hogere en meer renderende betrekkingen. In het licht van deze evolutie blijkt het belang dat thans wordt gehecht aan de zgn. Waals-Vlaamse tegenstelling ons zeer overdreven. [...] De verschuivingen in het economische leven komen in elk opzicht bijna uitsluitend aan Brussel ten goede. [...] Zolang de economie in feite gecontroleerd blijft door de Brusselse frankofone bourgeoisie zullen de Vlaamse arbeiderskrachten door een echte taalbarrière verwijderd worden gehouden van de Brusselse arbeidsmarkt [...] versterking van de bestaande sociale taalgrens. [...] Walen en Vlamingen hebben er belang bij, ipv. elkaar te bestrijden omwille van de vestiging van enkele industriële ondernemingen [zie de polemische geschriften in de Waalse Beweging betreffende de nieuwe vestiging van Sidmar te Zelzate, auteur] boven of onder de taalgrens, of omwille van het al of niet toekennen van zgz. Taalrechten*

aan frankofone bourgeois in de Brusselse randgemeenten, samen front te vormen tegen de gemeenschappelijke vijand: Brussel."⁴⁷

Voor Claes waren materies zoals het federalisme of Vlaams militantisme van secundair belang, hij koos voor de elitetheorie. Achter het oude romantische idealisme van deze kleinburgerij schuilen wel klassenbelangen, zeker in de Vlaamse casus: de Vlaamse massa was in het interbellum voor de doorsnee VNV'er een middel om het eigen onvermogen tot sociale mobiliteit te compenseren. De conclusies die Roosens aan deze uiteenzetting verbond, waren eigenlijk uniek: *"Subjektief is het Vlaams nationalisme een rem, in de mate waarin het een deel van de Vlaamse massa meesleept in een mystificerende ideologie. Doch objektief gezien biedt het ook een positief aspect in de mate waarin het diezelfde fractie van de Vlaamse opinie mobiliseert voor het federalisme. Als politieke expressie van een reëel belangenconflict binnen het geheel van burgerlijk en kleinburgerlijke klassen, slaagt het Vlaams-nationalisme er steeds opnieuw in de normale werking van de burgerlijk-unitaire staat in het gedrang te brengen. Voor de arbeidersbeweging ligt hier een kans om de moeilijke positie, waarin het Belgisch establishment aldus wordt gebracht, uit te buiten teneinde het bestaande krachtenkoppel aan de top van de politieke machine in haar voordeel te wijzigen. De dag dat de arbeidersbeweging de aldus geboden kans maximaal zal willen benutten, kan er in ons land een politieke aardverschuiving plaatsgrijpen.*"⁴⁸ Grosso modo kan in deze context worden beweerd dat Roosens in '65 het federalisme niet meer als alomvattend begrip gebruikte zoals in de VABT-jaren, maar dat hij de fetisj van het federalisme wilde vermijden en stelde, zoals in De Nieuwe van 17 september 1965, dat *"het federalisme [...] volkomen bijkomstig is voor de oplossing van al deze problemen en van het Vlaamse probleem in zijn geheel. Essentieel is de wijziging van de bestaande sociale en economische vormen, instellingen en machtsverhoudingen die een oplossing van al [...] problemen in de weg staan. [...] Het idealistisch nationalisme dat pleit voor de voorrang van het "huis" op de "meubels", verliest immers nog een andere, belangrijke realiteit uit het oog: dat het federalisme – politieke structuurhervormingen – niet kan verwezenlijkt worden zonder gelijktijdige wijziging van de sociale machtsverhoudingen.*"⁴⁹

Roosens toonde zich niet als exponent van het Vlaams-nationalisme, hij keurde zelfs de inherente ideologische componenten openlijk af. Voor hem, anno 1966, was het Vlaams-nationalisme een

militante kracht die de Belgische staat kon doen openbarsten, maar het was geenszins een kracht die enig oog had voor emancipatorische doelstellingen, noch was het Vlaams-nationalisme gericht op de materiële condities van de arbeidersklasse. Het Vlaams-nationalisme was voor hem een volledig vals bewustzijn komende uit de laagste vormen van klassenegoïsme. Maar juist de mogelijkheid om de francofone heersende klasse omver te werpen, maakte dat hij opriep om het nationalistische beest te berijden en aldus de Vlaamse Beweging te laten aansluiten bij de arbeidersbeweging omwille van haar potentiële cohesie. Het nationalisme was voor Roosens een compleet functioneel werktuig, een links emancipatorisch maatschappijproject moest die ideologie incalculeren in haar alledaagse strijd om uiteindelijk te komen tot een globale strijd tegen het kapitalisme, tegen de heersende klassen bestaande uit de francofone holdingsbourgeoisie en multinationals. In Meervoud, zijn laatste intellectuele toevluchtsoord in de jaren '90, zou hij juist het nationalisme als beginpunt nemen. In dat geval was het een leidende ideologische, antikapitalistische kracht. Dit bovenstaande fragment toonde in zijn compactheid aan wat de positie van Roosens was binnen de coördinaten nationalisme-Vlaamse Beweging-socialisme-arbeidersbeweging. Tot '65 kan er gesteld worden dat Roosens' ideeën direct afkomstig waren uit de alledaagse praktijk en zijn beginnende contacten met intellectuele groepen.⁵⁰ Hij sprak toen nog in relatief idealistische termen, trachtend het sociaalflamingantisme te onderscheiden van socialisme en marxisme. Dit idee vond zijn neerslag in Het Pennoen-artikel "Een sociaal-democratisch flamingantisme" van november 1964.⁵¹ In dit artikel betoogde hij dat de VD een vangnet was voor jongeren die in de klassieke taalpolitieke en traditionalistische Vlaamse Beweging niet iets konden vinden om hun progressieve ideeën in kwijt te kunnen; de synthese tussen sociale progressieve eisen en de cultuuremancipatie van Vlaanderen werd op die manier bewerkstelligd. Tussen '65 en '70 radicaliseerde Roosens en kon hij op zijn minst als een "semi-marxist" worden beschouwd. Zijn denken kreeg een meer theoretische inslag en hij verkreeg ook dieper inzicht over concrete mobilisatiemethodes binnen het maatschappelijke krachtenveld. Dit kan worden afgeleid uit de beschreven periode met betrekking tot zijn participatie in het DAK en RS. Hij schreef in '66 voor Het Pennoen dat het ontkennen van een klassenstrijd en klassenmaatschappij ridicuul was, en dat tevens bij het ontbreken van pacificatie en consensus het meerpartijenstelsel zou verdwijnen. Hij durfde zelfs te schrijven: "*Hebben immers zowel Marx – in zijn experimenten met de "Commune" – als Lenin – door het organiseren van de soviets – niet naar technische middelen gezocht om de macht van het*

socialistisch staatsapparaat te beknotten?”⁵² Vanaf 1975 begon hij het nationalisme positief te (her)waarderen, met onder andere het instrumentele gebruik van Gramsci om zijn nieuwe positie te legitimeren. Het nationalisme werd ook antagonistisch beschreven binnen de evoluties van de globalisering. Tegelijk bleef hij het marxistische begrippenapparaat behouden als noodzakelijk ingrediënt om de evolutie tussen zijn perspectief vanuit de “sociologische school” uit de jaren ’60 en zijn latere “totaalvisie”, de verbinding Vlaamse strijd met de globalisering en diensteneconomie, te overbruggen. Roosens schreef opvallend veel meer over de rol van de arbeidersklasse in de jaren ’60 en ’70. Zo stelde hij in 1966: “*Van alle sociale groepen is de arbeidersklasse, in de brede zin van het woord, de enige die de voorwaarden kan vervullen om de plaats van de Belgische bourgeoisie als leidende sociale klasse in te nemen. [...] In hun voortdurende strijd voor de verbetering van hun arbeids- en levensvoorwaarden, worden de leden van deze groep noodzakelijkerwijze in een organisatie gedwongen, waar zij de nodige basisdiscipline aanleren voor de verdediging van hun gemeenschappelijke belangen. De moeilijkste opgave voor deze groep is echt wel het formuleren van een algemeen aanvaarde ideologische basis. Dit proces wordt aanzienlijk bemoeilijkt door de ontzettende inertie van de oude ideeën. [...] Doch eens dat de arbeidersklasse haar ideologische basis zal gesmeed hebben en dat er geen discussie meer zal zijn over het gemeenschappelijke doel, het veroveren van de macht, dan kan ook niets beletten dat deze klasse een leidende sociale klasse wordt. [...] wanneer zij een politiek leidende klasse wil worden, verplicht zal zijn de unitaire Belgische staat, machtsinstrumenten en weerspiegeling van de homogeen frankofone Belgische bourgeoisie, te breken. De nieuwe staatsstructuur, die ervoor in de plaats zal komen, zal logischerwijze het fundamentele kenmerk van de Belgische arbeidersklasse weerspiegelen: haar cultureel-etnische dualiteit. Hier is dus de enige sociale groep die én de macht én het belang heeft om het federalisme te realiseren.*”⁵³ Deze synthetische ideologie, aldus Roosens in *De Nieuwe*, moest tevens bekeken worden in het kader van politieke identiteiten. Hij aanzag het politieke schouwspel in Vlaanderen in de jaren ’60 als een gevecht tussen drie groepen: rechtse unitaristen, linkse (federalistische) democraten en nationalist. De eerste groep had goede hoop, dat eigenlijk Claes tussen de regels dacht ondanks zijn Vlaams-nationalisme, dat zij in de Belgische structuren aan bod zouden komen. De tweede groep had voor het eerst in alle politieke organisaties links van de BSP het federalisme, tweeledig of driedig, tevens omarmd, en dat voor nieuwe opportuniteiten kon zorgen. De derde groep, de grote verzameling van nationalist, bleef

steken in een gefrustreerd kleinburgerlijk mystiek corporatisme, uiting van een mislukte betrachting zich op te werpen als leidende sociale groep in de Vlaamse ruimte. De derde groep zou tijdens de socio-economische ontwikkeling van Vlaanderen met onvermijdelijk begeleidende crisisperiodes verdwijnen in één van de twee groepen, of althans eerder een rechts neoliberal project omarmen (deze van Claes). Doordat deze polarisatie sowieso zou ontstaan in het Vlaamse land, was het uit naam van de democratie voordeliger om de arbeidersklasse ertoe te bewegen het federalisme te omarmen:”*De Vlaamse Beweging kan haar doel niet bereiken door een aflossing der elites binnen de bestaande politiek-ekonomische structuur. Zij kan slechts slagen wanneer zij ingeschakeld en mede opgetild wordt in het democratische streven naar machtsverovering door de arbeidende massa.*”⁵⁴

Het gebrek aan bewustzijn bij de nationalistten zorgde in Roosens’ visie ook voor het feit dat de economische expansie ten dienste van het Vlaamse volk per definitie gefrustreerd zou raken. Zij zagen niet in dat de holdingsbourgeoisie ongeremd een eigen economische politiek kon voeren, los van de Vlaamse noden; de eisen in het Volksunieprogramma tot ontwikkeling van een streekeconomie en het bestrijden van de pendeleconomie waren in dit opzicht ook luchtledige slogans. De sociale taalgrens in de Brusselse staatsapparaten zorgde dan ook voor de onderontwikkeling van de Vlaamse massa, omdat zij op die manier geen toegang had tot intellectuele posities.⁵⁵ “Economische democratie”, binnen de context van federalisme en structuurhervormingen, was voor Roosens een beter scenario in vergelijking met de passieve houding van Claes. “*De fundamentele vereiste voor het scheppen van een nieuwe verhouding [Vlaams volk versus francofone oligarchie, auteur] is dat de beslissingsmacht uit de handen van deze oligarchie wordt genomen. Dit stemt volledig overeen met de Waalse eis tot “réformes de structures”. Doch het probleem ekonomische democratie reikt verder dan dat van de structuurhervormingen. Het probleem is niet opgelost door de beslissingsmacht uit de handen van deze oligarchie over te dragen in de handen van een administratieve of politieke oligarchie. [...] Het werkelijke probleem is dat van de democratie [...] In de democratische ordening moet de beslissingsmacht voldoende gespreid worden opdat elk onderdeel van het maatschappelijk geheel de zaken, die zich op zijn hiërarchisch niveau stellen, zelf zou kunnen beheren [...] ekonomische democratie betekent wel klassenstrijd.*”⁵⁶

Het pleidooi voor een compleet federalisme was verankerd in het idee dat dit principe de bestaande machtsverhoudingen kon breken. Het federalisme was het werktuig dat de arbeidersklasse in staat zou stellen het socialisme in Vlaanderen te vestigen. Roosens kon in de periode 1963–1965 intellectuelen van andere strekkingen aanspreken. Hij stond bekend als iemand met een klare en duidelijke visie, en werd betrokken in de debatten die op nationaal niveau intens werden gevoerd. De meest memorabele intellectuele bijdrage over het perspectief om federalisme te verbinden met structuurhervormingen kon worden gevonden in het artikel “Federalisme en arbeidersbeweging”, dat werd gepubliceerd in Links (4 juli 1964). Hij schreef dit artikel op vraag van het blad als een reactie op Mandels artikel “België tussen neo-kapitalisme en socialisme”. Mandels bijdrage tot een analysemethode te komen om de Belgische situatie te kunnen doorgronden, was niet alleen binnen het trotskistische milieu een voltreffer. In de “Nieuwe Encyclopedie van de Vlaamse Beweging” viel er over dit stukje intellectueel titanenwerk te lezen: *“Op een bijzonder didactische wijze zette hij de evolutie van België uiteen als een land met twee volkeren en één Franstalige burgerij waarin Wallonië en Vlaanderen op ongelijktijdige wijze geïndustrialiseerd werden. De originaliteit van Mandels analyse ligt in de verbinding van het nationaliteitsvraagstuk met het sociale vraagstuk of de klassenstrijd.”*⁵⁷ Mandel maakte, net zoals Roosens, een relatie tussen de achterstand van het socialisme in Vlaanderen met de gevoerde politiek van de BSP. De BSP bleek in de periode 1920-1960 niet enige interesse te tonen voor de Vlaamse problematiek. De partij reduceerde de achterstelling van Vlaamse rechten op gebied van cultuur en taal tot epifenomenen, het bekende biefstukkensocialisme moest de absolute voorrang krijgen. Op die manier, aldus Mandel, lieten zij, in combinatie met een hoge graad aan reformisme en ministerialisme, legitieme flamingante eisen over aan een corporatistische katholieke zuil en het Vlaams-nationalisme. De BSP faalde in te zien dat de francofone bourgeoisie haar taal gebruikte als economisch wapen, waardoor de partij met een beperkt instrumentarium het gevecht dreigde te verliezen. Links, onderhevig aan de invloed van het renardisme, poogde de Vlaamse Beweging te incorporeren in het socialistisch perspectief. Mark De Kock, Links-redacteur, gaf de aanzet tot de heroriëntering van de sociaal-democratische zuil door een driedelige artikelenreeks te schrijven over welke strategieën er konden worden gebruikt om de massa flaminganten uit de klassieke conservatieve taalpolitiek te trekken. Het voornaamste probleem in Vlaanderen was, aldus De Cock, een psychologische draai in het bewustzijn van de BSP-rangen te verkrijgen; het federalisme werd door hen aanzien als een

louter rechts Vlaams-nationale eis. Het was De Cock die, in weerwil van alle BSP-organen en het Vermeylefonds, voorstelde om in de structuren van het VABT te werken om een samenwerking te verkrijgen met het flamingante milieu. Het VABT zou het medium kunnen zijn om de renardistische eisen tot federalisme en structuurhervormingen te verkrijgen. In retrospect bleef het alleen maar bij het oplaten van een proefballonnetje, maar het gaf wel als gevolg dat Roosens de kans kreeg om zijn visie te laten publiceren in Links. François Vercammen, een trotskistisch intellectueel, bestreed echter deze gedachten eveneens in Links. De link tussen federalisme en socialisme was niet zo eenduidig als het leek. Het federalisme moest als het ware autonoom voortvloeien uit een socialistische politiek; het federalisme kon evengoed een burgerlijk concept zijn. Een bondgenootschap zoeken met nationalisten was a priori niet een vruchtbaar scenario, aldus Vercammen, en niet in het minst omwille van het gevaar dat een conservatief federalisme contraproductief voor het klassenbewustzijn zou blijken te zijn. Vercammen wees ook naar de evolutie van de economische structuren: het multinationalaal kapitaal was in opmars, waardoor louter de staatsstructuur veranderen geen essentieel verschil met zich zou meebrengen.⁵⁸ Roosens reageerde rechtstreeks op de argumenten van Vercammen. Roosens beargumenteerde dat het multinationale kapitaal en de Belgische bourgeois meer baat hadden bij een unitair België. Deze economische belangengroepen konden het probleem omzeilen door bijvoorbeeld het concept decentralisatie voorop te stellen, waardoor politieke en economische mechanismen verankerd bleven in de Brusselse commandopost. De redenen waarom zowel de Vlaamse, Belgische als multinationale kapitalisten liever de unitaire structuren behielden, was voor Roosens tweeledig: de alliantie met de bureaucratie en de alliantie met de kleinburgerlijke klassen. De bureaucratie was in handen van de burgerij, veelal francofone bourgeoisie uit Brussel, en de kleinburgerlijke klassen konden de eenheid van de klassenstrijd breken. Roosens beweerde verder dat de politieke macht van de bourgeoisie een directe correlatie had met de toekomst van het kapitalisme in België. De bourgeoisie kon haar kapitalistische politieke uitvoeren, omdat het verdeeldheid zaaide tussen de twee gemeenschappen. Deze verdeeldheid verdween op het moment het federalisme in voege zou treden. Een gezamenlijke en eendrachtige strijd van Walen en Vlamingen zou door het federalisme kunnen ontstaan. Eenheid op vlak van klassenbewustzijn zou wel eens gemakkelijker bereikt kunnen worden door de institutionele structuren te wijzigen aan de specifieke noden van de arbeidersklasse van beide gemeenschappen; tegelijk werden binnen de syndicale organisaties geen interne twisten op communautaire grond uitgevochten.

Roosens bepleitte uiteindelijk een nauwe samenwerking tussen flaminganten en wallinganten, tussen Vlaamse en Waalse arbeiders.⁵⁹ Roosens zou dit idee in de jaren '60 blijven verdedigen als een onderdeel van een socialistische strategie tegen het neo-kapitalisme.

Een ander aspect was de opkomst van het neokapitalisme in België. Het neokapitalisme werd meer en meer in de jaren '60 het theoretische fundament van waaruit Roosens zowel zijn artikels over de actualiteit alsook de theoretische werkstukken schreef. In bijvoorbeeld het bulletinblad *Richting* kon Roosens de ruimte vinden om dit fenomeen uit te werken. Hij schreef eind 1967: "In de handboeken van de (bourgeois) economie leert men dat het kapitaal DE grondslag is van de economie. De winst wordt er verrechtvaardigd als een rechtmatige beloning voor de risico's, welke dit kapitaal draagt. En de gehele sociaal-economische en politieke structuur, welke steunt op dit kapitalistische winstprincipe, wordt als een noodzakelijke en natuurlijke ordening voorgesteld. Wat blijft er in de feiten over van dit dogma? Weinig of niets. Tot en met 25 jaar geleden steunde de klassieke, kapitalistische economie op de privé-onderneming, die werkte met het kapitaal van de individuele ondernemer en met de financiële deelname, onder vorm van kapitaal of lening, van holdings of banken. In de huidige neo-kapitalistische economie wordt een steeds groter deel van het kapitaal verstrekt door de Staat en door allerlei officiële instellingen. Het privé-bezit van de produktiemiddelen wordt snel een juridische fictie. De neo-kapitalistische economie is slechts leefbaar in de mate waarin de Staat al de beschikbare gelden van de gehele gemeenschap gratis ter beschikking stelt van de kapitalistische "eigenaars"."⁶⁰ De staatsreserves, het rechtstreekse gevolg van de opbouw van de verzorgingsstaat, werden niet door een collectieve democratie beheerd, doordat de staat een toenemende autonomie tegenover het volk bekwam. De belangen van de politieke elite liepen gelijk met deze van de oligarchie in de economische sfeer.⁶¹ De latere analyse betreffende de mondialisatie van de economie en het verdwijnen van de keynesiaanse vorm van de kapitalistische productiewijze werd indirect aangehaakt aan de trotskistische-mandeliaanse visie over het neokapitalisme als zijnde staatsmonopoliekapitalisme. De keynesianistische staatgeleide economie zorgde voor zowel de grootste technologische vooruitgang in het kapitalistische tijdperk alsook de grootste concentratie van geldelijke reserves van en voor de gemeenschap, die door een politieke elite werden overgedragen aan de economische oligarchie om te dienen als kapitaal. Deze visie zou bij Roosens een contradictie kennen: terwijl de meeste huidige economen spreken over een

overaccumulatie en overaanbod van monetaire middelen aan het einde van de keynesiaanse cyclus eind jaren '60, zou juist Roosens beweren dat er een tekort was aan liquide middelen dat maakte dat er een neoliberale deregulatie ontstond van de financiële markten (cf. infra).

De grote stap voorwaarts in het denken van Roosens betreffende de gedachten achter de economische democratie kon worden gevonden rond het tijdstip van de breuk tussen de Vlaamse Democraten en de Volksunie in januari-februari 1965. Roosens zou op dat moment enkele concrete concepten definiëren die veel dichter aanleunden bij de radicaal-reformistische syndicale eisen. Vanuit deze optiek was het maar een kleine stap meer om vanaf 1969 in de Revolutionaire Socialisten maximalistische programma's te steunen met zelfbeheer en radicale acties om binnen het syndicale milieu mensen te activeren tot klassenstrijd (cf. supra). De tijdelijke overgang tussen het sociaalflamingantisme en (semi-)marxisme moet bekeken worden vanuit het feit dat Roosens het concept "neokapitalisme" ten volle begon te snappen door de lectuur van ondermeer E. Mandel en Franse Nieuw-Linkse groepen. Het neokapitalisme werd door Roosens omstreeks 1965 in verdoken trotskistische terminologie bekeken als staatsdirigisme, de managerrol van de staat kon de contradicties van de onevenwichtige economische groei beheersen. Deze kapitalistische planeconomie controleerde dan ook, zoals beschreven in Schumpeters "Kapitalisme, socialisme en democratie" (cf. infra), alle aspecten van het economische leven: loonprogrammatie, arbeidsduur, sociale arbeidsverdeling, infrastructuurwerken, etc... De vakbonden, zeer tegen de zin van Roosens, gingen mee in deze regeling binnen de nieuwe neocorporatistische overlegorganen. Roosens verwees hiervoor voornamelijk naar het KWB ontwerpmanifest van mei '64 (cf. infra), vermits de KWB in dit manifest antikapitalistische standpunten innam. Hij waarschuwde voor het risico dat bij beperkte inspraak in de bedrijven het uiteindelijke doel van substantiële veranderingen in de economische structuren afwezig zouden blijven, vermits de hoge ACV-kaders in het verleden telkens opnieuw bevestigden dat zij best tevreden waren met een nominale erkenning door de kapitaalbezitters.⁶²

De opkomst van het neokapitalisme hing voor Roosens ook nauw samen met het imperialisme van de Amerikaanse grootmacht dat zorgde voor een ongeziene kapitaalconcentratie⁶³; Roosens onderstreepte in 1967 de leninistische these betreffende het imperialisme als zijnde monopoliekapitalisme. Roosens stelde dat de kapitalistische economie in haar keynesiaanse fase

werd gedomineerd door een zeer klein aantal trusts; het gevolg van het imperialistisch karakter van deze trusts was ook voor Vlaanderen verpletterend: *”Eens dat dit monopoliekapitalisme in Amerika een feit is geworden, is het onafwendbaar dat de rest van de kapitalistische wereld, vroeg of laat, door dit monopoliekapitalisme wordt gedomineerd.”*⁶⁴ Het gevolg voor de Europese economie was dat het eigen kapitaal werd geabsorbeerd in Amerikaanse multinationals en in Amerikaanse financiële cycli; verzet was dan alleen mogelijk door een socialistisch alternatief uit te bouwen.

4.3 Besluit

Roosens evolueerde tussen 1958 en 1965 van een sociaalfamingant naar een semi-marxist. Hij ontdekte de intrinsieke waarde van het marxisme om zijn visie met betrekking op het Belgische holdingskapitaal uit te breiden tot een voorlopige totaalvisie: imperialisme, neokapitalisme, staatsmonopoliekapitalisme, etc... waren termen die uiting gaven aan zijn verruimde blik. Het was dankzij de trotskisten dat hij binnen een marxistisch milieu het nationalisme kon veroordelen. Hij aanschouwde het nationalisme als zijnde onverenigbaar met het socialistische project.

De constante in zijn denken was dat de democratische emancipatie van het Vlaamse volk prioritair was. Het sociaalfamingantisme in zijn denken verdween niet, het werd deel van een meer coherente wereldaanschouwing.

Voetnoten

1. *“Vlaanderen volgde steeds met sympathieke belangstelling de ontvoogding der volkeren. [...] Het nationalisme verschijnt er onder dezelfde vorm als bij ons: zelffierheid. [...] De strijd wordt niet zonder methode gevoerd, hoezeer men wilde beklemtonen dat het wilde repressailles waren. Hij werd afgekeken van Indo-China, en wel bepaald van de Vietminh: het is een oorlog, met als doel, een regering, die kan onderhandelen, erkenning van de zelfstandigheid [...] terwijl Amerika plots de apostel wordt van het anti-kolonialisme, en zijn imperialisme uiterst probaat dient: Algerije blijft voor dit wereldrijk een basis. Het internationaal kapitaal is daarenboven zeer geïnteresseerd in de grondrijckdom van Algerië [...] Moet het parallel nog verder verklaard worden? Men kan het vernederend vinden, dat Vlaanderen vergeleken wordt met Algerië. [...] Het doet ons erkennen in welk gekamofleerd koloniaal statuut de Vlaming leeft.”*

P., Algerijnse ontvoogdingsstrijd: licht- en schaduwzijden van het nationalisme, in: Het Pennoen, VII, 1956, 3, p. 3

2. Van Cauwelaert (Emiel), Het Petoefisme, een nieuwe leer: bedenkingen bij de omwentelingen in Hongarije en Polen, in: Het Pennoen, VII, 1956, 6, p. 1

3. Van Cauwelaert (Emiel), Jules Destrée, Waals Nationalist, tegen de “Belgische tegenstelling”, in: Het Pennoen, VII, 6, p. 5

4. Verrept (Staf), Waarom Zelfbestuur, deel 1, in: Het Pennoen, VII, 1956, 6, p. 4

“De Vlaamse frontsoldaten bezorgden de strijd voor zelfbestuur een ideologische ondergrond, waarop nadien elk voorstel tot een federalistische omvorming van de staat zich beroepen kon en mocht!”

5. Verrept (Staf), Waarom zelfbestuur, deel 2, in: Het Pennoen, VII, 1956, 7, p. 6

6. Ibidem

7. Verrept (Staf), Zelfbestuur, levensnoodzakelijk voor Vlaanderen, deel 3, in: Het Pennoen, VII, april 1957, 9, p. 4

8. Deconinck (Daniël), Vlaams kerkelijk leven in de Brusselse parochies, in: Het Pennoen, VIII, december 1957, 6, p. 8

9. Deconinck (Daniël), Brussel: teken van ergernis en verdwazing, in: Het Pennoen, VIII, april 1958, 9, p. 4

10. a. Roosens (Antoon), Beschouwingen over het probleem Brussel, in: Het Pennoen, IX, november 1958, 5, p. 4-5

b. Roosens (Antoon), Beschouwingen over het probleem Brussel, in: Het Pennoen, IX, december 1958, 6, p. 5

11. Verrept (Staf), Afscheid van een verleden, in: Het Pennoen, VIII, juni 1957, 1, p. 10

12. Meervoud, Meervoud-dossier. Jan Olsen 70 jaar: het verhaal van Het Pennoen, in: Meervoud, II, maart 1994, 2bis, 9

“1957 vormt een belangrijk keerpunt in de geschiedenis van het blad. Staf Verrept, één van de drijvende krachten [...] nam duidelijk meer en meer afstand van het vooroorlogs nationalisme, dat hijzelf had zien doodlopen in een dramatische collaboratiepolitiek met de Duitse bezetter. Verrept nam het voortouw in de publieke afkeuring van dit nationalisme dat in het extreemrechtse sukkelstraatje was beland. Met hem volgde de redactie van Het Pennoen die lijn: men kwam op voor het nationalisme dat het pacifisme, het humanisme en een consequente christelijke levensvisie hoog in zijn vaandel droeg. Op dat ogenblik reeds voltrok zich een scheiding der wegen. Figuren als een

Karel Dillen, Roeland Raes en een Staf Vermeire bleven het klassiek romantisch nationalisme trouw; Verrept en Olsen gingen als eersten een andere weg op. De kiemen van wat later als het sociaal flamingantisme zou bestempeld worden, werden hier gezaaid.”

13. Ibidem, p. 10

14. Tien jaar pennoen, in: Het Pennoen, XI, mei-juni 1960, 2, p. 8

15. Verrept (Staf), Het studiekongres van “Het Pennoen”, in: Het Pennoen, IX, januari 1959, 7, p. 1

16. Privé-archief Antoon Roosens, Brief Staf Verrept in naam van Het Pennoen aan alle afdelingen van het Komitee der Randgemeenten, 24 juni 1964

17. Privé-archief Antoon Roosens, Brief Antoon Roosens aan de Meerleer betreffende het Komitee der Randgemeenten en verdere activiteiten, 9 juli 1964

18. Privé-archief Antoon Roosens, Brief Mark Grammens aan Roosens betreffende de relatie De Nieuwe en VD, 19 oktober 1965

19. Een goed overzichtswerk kan worden gevonden in:

Waeterschoot (Paul), Het Vlaamse opinieweekblad De Nieuwe (1964-1978), Gent, RUG, onuitgegeven licentiaatsverhandeling, 1979, 191 p.

20. Grammens (Mark), Notities: Antoon Roosens, in: Journaal, 30 oktober 2003, p. 3248

21. Ibidem

22. Privé-archief Antoon Roosens, Brief van Roosens aan Grammens met betrekking tot een aantal opmerkingen over de reconversie van het blad, 31 oktober 1967

23. Gepubliceerd in zowel:

a. Vlaams Jeugdkomitee, Werkbrochure Brussel-Taalgrens, Langemark, Vonksteen (verantwoordelijk uitgever Wilfried Martens), 1959, p. 6

24. Ibidem, p. 7

25. Een baanbrekend werk betreffende deze materie werd geschreven door Murray Bookchin “The limits of the city” (1974). Brussel was ten tijde van Roosens door de enorme macht van het holdingskapitaal een klassieke vorm van hoofdstad ontgroeid na de tweede wereldoorlog. De stad was de combinatie van een megacity, een stad die drijft op een tertiaire economie en een aantrekkingspool voor het gehele achterland, en een aaneengesloten formatie van oude dorpen en gemeenten in combinatie met nieuwe residentiële wijken. Het was een volledige “bourgeois city” geworden, maar eveneens in de jaren ’60 een primaire uitvalsbasis voor multinationaal kapitaal. Dit tweede element werd nog later beschreven onder andere binnen de wereldsysteemanalyse van Saskia Sassen in haar boek “The global city” (1991); hierin stelt zij dat de typische “bourgeois city” uit de studie van Bookchin evolueert naar een “global city” waarin de financiële instellingen de klassieke commerciële centralisatie verdringt. Het is alsof de commandopost van de financiële markten de ruimtelijk sfeer opeist die vroeger werd bezet door de industriële reuzen.

Een klein passage uit het boek van Bookchin moet duidelijk maken op welke briljante wijze Roosens de analysemethode van de “bourgeois-city” anticipeerde: “*The medieval commune was primarily a place in which to live; the bourgeois city is primarily a place in which to work. [...] civic life in Holland and Flanders retained the medieval charm that has turned their cities into the museum pieces of the modern world. [...] The capitalist market,*

by an inexorable logic that would colonize the entire universe if it could, merely graduates estrangement from individual level of the buyer-seller relationship to the civic level of the ghetto relationship. A true community cannot grow out of monads, and insofar as monadic relationships invade all other relationships and transform them, they merely reproduce themselves as agglomerations of monads. The word ghetto, which increasingly defines the interal limits of the bourgeois city, must be given een broader meaning that it has today. The outward radiation of urban society from its civic nuclei reads like a spectrum of increasingly deprived or seemingly privileged ghettos. [...] the materially more affluent but spiritually denied suburbanite fringe, united by its aversion for the city proper.”

Boockhin (Murray), The limits of the cities, New York, Harper, 1974, p. 52-76

26. Vlaams Jeugdcomitee, Werkbrochure Brussel-Taalgrens, Langemark, Vonksteen (verantwoordelijk uitgever Wilfried Martens), 1959, p. 9

27. Roosens (Antoon), Problematiek van de randgemeenten, in: Problemen der Randgemeenten van Brussel, Brussel, Stichting-Lodewijk de Raet, 1963, p. 1

28. Ibidem, p. 2

29. Ibidem, p. 3

30. Zo schreef Simmel 60 jaar eerder al: *”The psychological basis of the metropolitan type of individuality consists in the intensification of nervous stimulation which results from the swift and uninterrupted change of outer and inner stimuli. Man is a differentiating creature. His mind is stimulated by the difference between a momentary impression and the one which preceded it. Lasting impressions, impressions which differ only slightly from one another, impressions which take a regular and habitual course and show regular and habitual contrasts [...] These are the psychological conditions which the metropolis creates. With each crossing of the street, with the tempo and multiplicity of economic, occupational and social life, the city sets up a deep contrast with small town and rural life with reference to the sensory foundations of psychic life. [...] Here the rhythm of life and sensory mental imagery flows more slowly, more habitually, and more evenly. Precisely in this connection the sophisticated character of metropolitan psychic life becomes understandable – as over life which rests more upon deeply felt and emotional relationship.”*

Simmel (Georg), The metropolis and mental life, in: The sociology of Georg Simmel, New York, Free Press, 1950, p. 414

31. Roosens (Antoon), Problematiek van de randgemeenten, in: Problemen der Randgemeenten van Brussel, Brussel, Stichting-Lodewijk de Raet, 1963, p. 4

32. Bois (Y.); Kraus (R.), Formless: a users’s guide, New York, Zone books, p. 18

In het werk “Against architecture” stelt Bataille ook dat grootstedelijke symbolen van dominantie er kunnen toe leiden dat deze symbolische uitdrukking fysiek wordt gevisieerd; de bestorming van de Bastaille was in wezen de aanval op de civiele orde. De modernistische architectuur is een representatie van een autoritaire hiërarchie, de grootstad is een gevangenis waarin de Benjaminiaanse flaneur wel verplicht is deel te nemen aan de mystiek van de consumptie.

33. Ibidem, p. 5

34. Ibidem, p. 7

35. Ibidem, p. 8

36. Ibidem, p. 10
37. Ibidem, p. 10
38. Claes (Lode), Vlaanderens Vette Jaren, in: De Maand, IX, juli-augustus 1966, 6, p. 321
39. Ibidem, p. 323
40. Ibidem, p. 324
41. Webb (Jen) (ea.), Understanding Bourdieu, London, Sage, 2002, p. 40
42. Claes (Lode), op. cit., p. 329
43. Roosens (Antoon), Voor een democratische samenleving, in: De Nieuwe, 10 juli 1964
44. Roosens (Antoon), De Belgische bourgeoisie en de Vlaamse elite, in: De Maand, IX, oktober 1966, 8, p. 458
45. Ibidem, p. 460 – 461
46. Roosens (Antoon), Politieke en economische structuurhervormingen, in: Het Pennoen, XIV, november 1963, 6, p. 1
47. Roosens (Antoon), Brussel: gemeenschappelijk probleem II, in: Het Pennoen, XII, november 1961, 6, p. 5
48. Roosens (Antoon), op. cit., 1966, p. 462
49. Roosens (Antoon), Het huis van Vlaanderen ... en de meubels, in: De Nieuwe, 17 september 1965
50. In '64 was hij nog gekant tegen het marxisme, in '66 zou hij openlijk stellen dat het marxisme moet worden behandeld binnen het eisenpakket van de Vlaamse Demokraten (cf. supra).
In '64 schreef hij nog in archaïsche termen: "economische democratie [...] betekent niet nationalisatie, wel veeleer socialisatie. Het betekent evenmin "diktatuur van het proletariaat" volgens Russisch-marxistische zin. [...] Economische democratie gelijkstellen met het marxistisch materialisme is even belachelijk als er een belichaming van een roomskatholiek dogma in te zien. [...] zij kan evengoed worden gemotiveerd vanuit kristelijk en humanistisch standpunt, als op grond van marxistische stellingen."
- Roosens (Antoon), Economische Democratie, in: Het Pennoen, XIV, maart 1964, 10, p. 3
51. Roosens (Antoon), Een sociaal-democratisch flamingantisme, in: Het Pennoen, XV, november 1964, 6, p. 1
52. Roosens (Antoon), Marxisme en democratie, in: Het Pennoen, XVII, oktober 1966, 3, p. 3
53. Roosens (Antoon), op. cit. 1966, p. 463
54. Roosens (Antoon), Opinie: een Vlaamse bourgeoisie: de oplossing?, in: De Nieuwe, 9 september 1966
55. Roosens (Antoon), Politieke en economische structuurhervormingen, in: Het Pennoen, XIV, november 1963, 6, p. 3
56. Roosens (Antoon), Economische Democratie, in: Het Pennoen, XIV, maart 1964, 10, p. 3
57. Vandeweyer (Luc), Van Doorslaer (Rudi), Bouquin (Stephen), Links-radicalisme, in: De Nieuwe Encyclopedie van de Vlaamse Beweging [CD-ROM] Tielt, Lanno, 1998
58. Ibidem
59. Roosens (Antoon), Federalisme en arbeidersbeweging, in: Links, 4 juli 1964, p. 6
60. Roosens (Antoon), Neo-kapitalisme, in: Richting, II, oktober 1967, 6, p. 3
61. Roosens (Antoon), De miljardendans van het staatskapitalisme, in: Richting, II, oktober 1967, 7, p. 8
- Ook schreef hij: "De laatste jaren heeft er zich een belangrijke wijziging voorgedaan in het kapitalistische stelsel: de investeringen gebeuren steeds meer en meer met gelden van de gemeenschap. [...] talloze verschillende kanalen,

langs waar de gelden van de gemeenschap naar de privé-sektor toevloeien. [...] kredieten [...] beleggingen in aandelen of obligaties [...] subsidies, dus niet terugvorderbare giften, hetzij rechtstreeks in geld of in natura [...] hetzij onrechtstreeks onder vorm van vrijstellingen van belastingen, verminderde rentevoeten, enz.”

62. Roosens (Antoon), Loonprogrammatie en arbeiderskontrolle, in: Het Pennoen, XV, januari 1965, 8, p. 8

63. Archief Antoon Roosens, Handgeschreven tekst: Einde van de politiek van volledige tewerkstelling, mei 1968

64. Roosens (Antoon), Le défi Américain: uitdaging of imperialisme, in: Richting, II, augustus 1968, 10, p. 2

DEEL III: DE MILITANTE JAREN 1977 -2003

Hoofdstuk 5: De Egmontperiode

5.1 Het Vlaams Aktiekomitee Brussel en Brabant

Het verzet tegen het Egmontpact in het najaar van 1977 was de laatste periode waarin Roosens een militant verzet trachtte uit de grond te stampen. Hij had tussen eind 1970 en 1977 zijn activiteiten op een laag pitje gezet omwille van persoonlijke redenen en toegenomen werkdruk in zijn praktijk. Hij schreef af en toe een kort stukje voor De Nieuwe en bezocht vrijblijvend vergaderingen en activiteiten van andere organisaties in het radicaal-linkse middenveld. Op die manier frequenteerde hij bij mensen uit het VMT, KWB, Masereelfonds, etc... Hij had tevens contact met de Werkgroep Arbeid. Er kan gesteld worden dat er dus twee sociaalflemingantische kernen in Vlaanderen waren: de groep Roosens en de groep rond Arbeid (P. Van Caeneghem). Samenwerking tussen deze twee groepen zou pas tijdens het Egmontpact vorm krijgen. Roosens zou ook in de jaren '90 met enkele van deze mensen, zoals C. Dutoit, samenwerken aan het blad Meervoud. De periode waarin hij fungeerde als Masereelfonds-voorzitter kan niet worden beschouwd als een militante periode. Het Masereelfonds was een cultuurfonds, en naast het uitgeven van het blad Aktief moest Roosens voornamelijk instaan voor het organiseren van debatavonden, thema-activiteiten, etc... De betrachtingen om vanuit die middens, in samenwerking met Imavo (VMT), tot een grotere militante groep te komen (De Tandem van de Leeuw, Vlaams Progressief Alternatief en Vlaams Democratisch Appel), liepen tot niets uit. Behalve enkele studieteksten brachten deze voornoemde groepen geen wezenlijke verandering op het politieke toneel teweeg.

Roosens laatste militante periode moet dus worden bekeken in een woelige periode toen een nieuwe staatshervorming, het Gemeenschapspact, op de klippen liep. De precieze details zullen niet uitgebreid worden weergegeven, hiervoor bestaat de uitstekende dissertatie “De niet-partijpolitieke Vlaamse beweging en de Egmont- en Stuyvenbergakkoord” door Pascal Van

Looy.¹ De kritiek op het pact (gecreëerd in mei 1977 en sneuvelde op 11 oktober 1978) was tweeledig:

1. Het was een typerend product van een partijpolitieke elite. Van Looy zou aanhalen dat er kan worden gesproken over een pacificatie-elite, waarbij de communautaire partijen (VU en FDF) aan boord werden gehaald om eventueel straatagitatie op die manier te vermijden. Na het Sociaal Pact en het Schoolpact moest de communautaire problematiek voorgoed worden opgelost.
2. Het pact was inhoudelijk, volgens Roosens, een monster te noemen. De problemen over Brussel, de Rand en de vraag naar meer autonomie van de regio's werden opgelost door een federalisme met drie gewesten te creëren. Deze gewesten werden bevoegd voor de plaatsgebonden materies, maar hadden geen bevoegdheid over financiële materies. De Gemeenschapsraden kregen naast culturele materies (eerste staatshervorming) nu ook persoonsgebonden materies toegewezen. Aangezien de gemeenschappen bevoegd waren voor de instellingen in Brussel, zouden op die manier de persoonsgebonden materies onttrokken worden aan de Brusselse gewestraad, waar de Vlamingen in de minderheid waren.² Het principe van de algemene pariteit werd aangenomen in de twee kamers, en de senaat verloor veel van haar bevoegdheden.
3. Het verschuiven van bevoegdheden om iedereen tevreden te stellen, was voor Roosens niet de grootste bron van ontevredenheid. Het was de uitbreiding van zes faciliteitengemeenten in de Brusselse Rand die oude demonen uit de jaren '60 opriep. De regeling voor de Nederlandstalige rechten in Brussel gold in omgekeerde zin ook voor de Franstaligen in deze zes randgemeenten, dat de facto betekende dat de Franstaligen op Vlaams grondgebied privileges kregen. Ook daar werden gemeentelijke gemeenschapscommissies opgericht, met nagenoeg dezelfde werking, financiering en bevoegdheden als de gemeentelijke gemeenschapscommissies in Brussel. De Franstalige gemeenschap werd bevoegd verklaard om Franstalige instellingen in de zes randgemeenten op te richten, hoewel deze gemeenten tot het eentalig Nederlands gebied behoorden.³ De Rand en Brussel werden dus niet meer onderscheiden behalve in naam en met een fictieve grens. Roosens sprak over het einde van het territorialiteitsprincipe waarbij de faciliteiten aanzienlijk werden uitgebreid met het risico dat dit maar een voorlopige stand van zaken was.

4. Het inschrijvingsrecht voor francofone inwoners in de Rand werd het symbool van de francofone dominantie waartegen de Vlaamse Beweging vocht. Het inschrijvingsrecht hield in dat iemand kon stemmen voor de parlements-, de gewestraads- en de Europese verkiezingen in de Brusselse kiesomschrijving. Het gebied onder deze regeling waren de zes faciliteitengemeenten, in zeven secties van de gemeenten Dilbeek, Groot-Bijgaarden, Strombeek-Bever, Sint-Stevens- Woluwe, Sterrebeek, Beersel en Alsemberg en in drie wijken: t' Voor-de Mutsaart, Negenmanneke en Duivelshoek.⁴ Daarenboven werd de pariteit in de Brusselse agglomeratieraadscollege opgeven, waardoor Brussel de facto bestuurd werd door francofone Brusselaars.

De eerste reacties op dit pact in de niet-partijpolitieke Vlaamse Beweging waren zeer aarzelend. De meesten waren zelfs overtuigd van het feit dat dit pact het uiteindelijke federalisme in de volgende jaren zou bewerkstelligen. Het Overlegcentrum van Vlaamse Verenigingen (OVV), de erfenis dragend van het VABT, bleek niet in staat te zijn de aangesloten verenigingen op één lijn te krijgen. Het gevolg was dat het OVV geen significante rol speelde in de start van het verzet. Gerlo, toenmalig voorzitter van het OVV, sprak in een officiël persbericht over een positieve evolutie, hij was best tevreden met het bekomen resultaat. Daels en De Ridder, respectievelijk de voormannen van de VVB en het Davidsfonds, waren negatief. Uiteindelijk besloot Gerlo geen definitief antwoord uit naam van de OVV te geven. Gerlo gaf in juli '77 zijn ontslag.⁵

De Vlaams-nationale Raad (VNR), bestaande uit veelal extreemrechtse organisaties, besloot omstreeks juni 1977 oppositie te voeren binnen de Volksunie. Mensen zoals Dillen en Brauns spraken toen openlijk over het oprichten van een nieuwe partij of eventuele scheurlijsten zoals ten tijde van de problemen tussen de VD en de Volksunie. Aangesloten organisaties zoals het VMO, Were-Di of TAK bestonden omstreeks 1977 allemaal aan de rand van het politieke gebeuren; figuren zoals Dillen waren volledig gemarginaliseerd en sloten zich op in de eigen neofascistische kringen. Deze koepelorganisatie kon op geen enkel moment andere organisaties of personen mobiliseren tegen het Egmontpact

Het Vlaams Aktiekomitee Brussel en Brabant (VABB), gesticht door Roosens en Bourgeois, had de beste troeven in handen. Zij waren overtuigd dat een tweede VABT-periode kon aanbreken, en

propageerden een openlijk pluralisme om het verzet op gang te brengen. De medeoprichters waren afkomstig uit de aloude plaatselijke Vlaamse comité's in Brussel en de Rand. Het was een verzameling van militante figuren, geen koepelorganisatie. Net zoals het VKB en KR de kern van het VABT-verzet in Brabant vormden, kan worden gesteld dat deze comités opnieuw het speerpunt waren van een later massaal protest. Het VABB zocht ook ondersteuning van kopstukken in de Vlaamse Beweging.

Het oorspronkelijk Uitvoerend Bestuur bestond uit burgemeester Vergels (Dilbeek), schepen Beke (Rode), schepen Saint (Zaventem), schepen Debock (Vilvoorde), voorzitter van de sociaal-culturele raad Humblet (Elsene) en de bekende figuren Bourgeois, Roosens, Vandromme en Hardeman. Het comité kreeg bij zijn oprichting de steun van de gemeenteraden van Dilbeek, Zaventem, Sint-Genesius-Rode, Grimbergen, Overijse en de cultuurraden van Ukkel, Strombeek en Rode. In 1978 was het bestuur uitgebreid met de namen R. Brankaer (burgemeester Overijse), E. F. Vanhemelryck, E. Van Cauwelaert (oude bekende uit Het Pennoen en Het Volk) en R. Derine.

Het VABB werd officieel opgericht op 30 juni 1977, terwijl achter de gordijnen Roosens en Bourgeois reeds enkele weken gesprekken voerden met de lokale comités.⁶ In De Nieuwe van 1 juli 1977 kon volgende verklaring worden gevonden: *”Dit Aktiekomitee is een bij uitstek Vlaams-Brussels initiatief, dat uitgaat van de Vlaams-Brusselse advocaat Antoon Roosens, en dat van meetaf werd gesteund door een kern van georganiseerde en niet georganiseerde Vlamingen. [...] Het Aktiekomitee wil Vlaanderen duidelijk maken dat het verzet tegen het Egmont-akkoord geen privilege is van een aantal malkontenten uit de Volksunie, maar dat dit verzet dwars door alle partijen – meerderheid of oppositie, nationaal of gemeentelijk – heen loopt, precies omdat de scheidingslijn tussen voor- en tegenstanders van dit akkoord duidelijk niet-partijgebonden is, en omdat de leden van het aktiekomitee in deze zaak uitsluitend hun Vlaamse reflex laten spelen.”*⁷ Uit deze tekst kan worden afgeleid dat het latere organisatietype van het anti-Egmontkomitee in wezen integraal werd overgenomen.

Het VABB richtte dus de pijlen op de Vlaamse onderhandelaars die de eisen van het FDF inwilligden en op die manier het succes van een rabiaat anti-Vlaams programma in de hand

werkten. Roosens sprak over een “defaitisme” dat als gevolg had dat geheel Brabant een wingewest werd voor het nieuwe Brusselse gewest. De fundamentele redenen waarom het VABB ageerde tegen het akkoord waren als volgt: *“Brussel als derde gewest, krijgt definitief een statuut van franstalige hoofdstad, met “faciliteiten voor de Vlamingen. De pariteit in de Belgische uitvoerende macht [...] wordt in het Pakt aangenomen als een voldongen feit. Daarentegenover worden de Vlamingen te Brussel in een institutionele minderheidspositie geplaatst. De mogelijkheden worden hen ontzegd om op gelijke voet met de franstaligen van Brussel een werkelijk nationale hoofdstad te maken. [...] toekenning van nieuwe, definitieve faciliteiten wordt het karakter van zestien gemeenten, deelgemeenten en wijken rond Brussel grondig aangetast. Afbreuk wordt gedaan aan de kulturele homogeniteit van Vlaanderen [...] Met het zogenaamde inschrijvingsrecht wordt bovendien wettelijk aan de franstaligen het recht [...] de verfransing van de Vlaamse randgemeenten voort te zetten. [...] geen volwaardige, tweeledige federale staatsstructuur [...] aan Vlaanderen en Wallonië wordt een ontoereikend zelfbestuur gegeven [...]”*⁸

Qua organisatorische uitwerking van dit initiatief kregen de oude formules uit het VABT-tijdperk een tweede leven: oprichting van nieuwe ad-hoc-comités in Brabant, het verspreiden en laten ondertekenen van een solidariteitsverklaring, organisatie van informatieavonden en meeting, verspreiden van een memorandum met het uitgebreide eisenpakket, acties om massaal protestbrieven te sturen naar Vlaamse parlementsleden en het organiseren van een nationale betoging te Antwerpen.⁹ Qua samenstelling, zo bevestigde Roosens in een interview voor De Nieuwe, waren er wel grondige verschillen met het VABT, vermits deze laatste tot stand kwam uit gevestigde niet-partijpolitieke organisaties. Roosens verwees dus uitdrukkelijk naar het spontane karakter van het VABB en de onmacht tot mobilisatie bij het OVV.

Het VABB verspreidde het pamflet “Neen aan het Egmont-Gemeenschapspakt” op 70.000 exemplaren, affiches “Egmontpakt Nooit!” werden in Brabant aanbracht en de lokale comités konden vrij vlot opgericht worden. Op 1 september ’77 maakte het bestuur bekend dat op 22 oktober een betoging zou worden georganiseerd in een randgemeente. Het was de eerste georganiseerde uiting van openbaar verzet en richtte zich voornamelijk tegen het inschrijvingsrecht voor de francofone inwoners in de Rand. Een andere samenkomst werd

gehouden op 23 mei 1978 niet ver van het Centraal Station te Brussel met de slogan “Meeting 23 mei – 1 jaar Egmontbedrog”.¹⁰

De reactie van de Volksunie uit monde van Schiltz¹¹, trachtte de credibiliteit van de initiatiefnemers te schaden door te verwijzen naar de periode van de VD: “[...] *diverse personages opnieuw boven water komen, die zich vroeger reeds vaker onderscheiden hebben door hun aanvallen op de VU, maar sindsdien uit de cirkulatie waren verdwenen.*”¹²

Het directe gevolg was dat de leiders van de niet-partijpolitieke organisaties waren wakker geschud. Daels en De Ridder, voorheen alleen gericht op informele gesprekken achter gesloten deuren met Hugo Schiltz, beseften omstreeks eind juni dat een militant verzet tot de mogelijkheden behoorden. Daels en De Ridder kwamen over de vloer bij het duo Roosens-Bourgeois, en polsten naar een eventuele samenwerking of oprichting van een nieuwe organisatie. De grootste vrees van beide heren was dat Roosens een dominante plaats zou behouden, vermits het VABB reeds het symbool was geworden van verzet. Daels en De Ridder vreesden een “VD-scenario”, waarbij er een breuk zou ontstaan tussen rechts en links.¹³ Roosens en Daels verschilden ook fundamenteel van mening over de methodes: Daels aanzag informele gesprekken met de politieke leiders als een primaire strategie, terwijl Roosens alleen heil zag in buitenparlementaire druk. Mark Grammens had ondertussen op een agressieve manier de Volksunie belaagd met artikel na artikel over de rol van de partij in de onderhandelingen. Dit deed het Vlaamsgezinde milieu bewegen.¹⁴

Het gevolg van deze besprekingen was de oproep op 8 juli 1977 van het Davidsfonds, VVB, IJzerbedevaart-comité en het Willemsfonds om de oprichting van het Algemeen Vlaams Aktiekomitee (AVAK) te bewerkstelligen. Het AVAK volgde de formule van het VABB met de oprichting van een Uitvoerend bestuur en regionale comités, afspraken maken met politieke individuen, organiseren van betogingen en het inrichten van een algemeen congres. Dit betekende de facto dat het OVV buitenspel werd gezet als belangrijkste knooppunt van het Vlaams verenigingsleven. Gerlo bleef bij zijn pro-standpunt, vertrok uit het OVV en werd opgevolgd door AVAK-exponent Verhulst. Deze liberaal besloot het OVV niet te binden aan het AVAK om eventuele kritiek te vermijden. Het VABB besloot om lid te worden van het AVAK en zowel

Roosens als Bourgeois waren betrokken in het Algemeen Bestuur. Op 25 augustus werd het (anti)-Egmontkomitee officieel opgericht als opvolger van het AVAK.

Roosens en Bourgeois bleven zowel actief in het Egmontkomitee onder de vlag van het VABB alsook in een nieuw initiatief, het Komitee voor een Democratisch Federalisme (KDF). Het Egmontkomitee was voor Roosens te beperkt qua opzet. Het was een ad-hoc comité dat uitsluitend gericht was op het verzet tegen het Egmontakkoord, met alleen oog op het activeren en coördineren van aangesloten verenigingen.¹⁵ Het VABB kon zich al onderscheiden door een meer algemeen programma voor te stellen aan het publiek, het benadrukken van een pluralistische strategie en de socio-economische consequenties van het Egmontakkoord. Het KDF werd dan ook opgericht om naast het Egmontkomitee vrij eigen accenten te kunnen leggen, en wat belangrijker was, allianties zoeken binnen het linkse middenveld en syndicale milieus. De concrete route die het VABB had uitgestippeld lieten Roosens en Bourgeois over aan het Egmontkomitee. Het idee van een nationale betoging werd overgenomen, en zou doorgaan op 23 oktober 1977 in Dilbeek. Bourgeois zou namens het VABB blijven zetelen in het Uitvoerend Bestuur en sprak op de anti-Egmontmeeting van 23 mei 1978. Hij zou samen met M. Vandebussche, secretaris van het Egmontkomitee en het KDF, een belangrijke rol spelen in de expulsie van de neofascistische groepen zoals de VMO en Were Di in juli 1978. Dit kwam de reputatie van het Egmontkomitee ten goede en veranderde de houding van het KDF tegenover het Egmontkomitee op een positieve manier. Bourgeois deed dit niet alleen uit principiële overwegingen: het KDF werd op de betoging in Dilbeek (maart 1978) hardhandig aangepakt door het VMO en Voorpost. De noodzaak bestond om het fascisme en neonazisme te verwijderen uit de Vlaamse Beweging om op die manier geaccepteerd te worden door de arbeidersbeweging.

5.2 Het Komitee voor een Democratisch Federalisme

Tussen maart en juni 1978 waren er in de traditionele partijen tekenen van interne polarisatie tussen de communautaire groepen. Tindemans werd geïsoleerd door Martens, de eerste sprak uit naam van de Belgische christen-democraten, de tweede uit naam van de Vlaamse. Martens wist

dat de CVP uitsluitend iets te winnen had in Vlaanderen en dat tegelijk de unitaire structuur het meest invloedrijke niveau bleef. Een te Belgicistische toon aanslaan was voor hem contraproductief. De Volksunie en het FDF trachtten ondertussen de schade te beperken en het Egmontpakt te verkopen aan de achterban; tegelijkertijd was er de mirakuleuze ommezwaai in de visie van Schiltz om van de Volksunie een socio-economische “rechtvaardigheidspartij” te maken met het congres “Arbeid”. Zo schrijft het KDF over deze periode: *“Maar de schijn bedriegt. De uitwerking van het Egmontpakt zit niet alleen vast in het raderwerk waarin het tot wetteksten moet worden omgevormd. Het zit ook in een strenge parlementaire procedure, die ten vroegste in september tot enig openbaar zal aanleiding geven. En dan moesten we nog afwachten of de timing inderdaad gehandhaafd blijft. Er zijn immers al kwatongen die beweren dat de regering wel eens zou kunnen vallen nadat de antisociale maatregelen van de anti-krisiswet genomen zijn en voordat men aan de structuurhervormingen en de gewesthervorming toe is. De staatshervorming is geen gedane zaak ... Daarvoor zijn er verschillende redenen. Allereerst schijnt het omwerken van het politiek vergelijk tot zinnige en niet-tegenstrijdige wetteksten niet zo’n simpele zaak. De “specialisten” zitten met de handen in het haar. Het Egmontpakt is een gedrocht. Het is niet voor niets dat de regering zo bang is van een oordeel van de Raad van State. Het technisch werk vraagt dus meer tijd dan aanvankelijk gedacht. Maar die tijd dient ook als afkoelingsperiode om enkele politieke meningsverschillen in het reine te trekken. De Belgische unitaristen, gegroepeerd rond de holdings met het van Boudewijn, verbonden aan de Société Générale, in de koelissen, met Tindemans als vertrouwensman en met de Libre Belgique als publieke spreekbuis, zijn niet gehaast om de regionalisering door te voeren. Zij willen zich wel neerleggen bij het Egmontpakt, als de regionale druk werkelijk groot is en voor ook omdat ze weten dat de macht bij de unitaire staat blijft liggen. Maar enkele twijfeling in de regionalistische middens, is voor hen voldoende om mee te werken aan de ontwrichting van de staatshervorming. Voor de unitaristen is het status quo een winst, en zij sturen niet aan op een snelle en integrale uitvoering van het pakt. Binnen de regeringspartijen is de strijd nog lang niet beslecht. Niet alleen omwille van de bekende oppositie in die partijen als de VU en de CVP blijft ageren, maar ook omdat men aan de top van de apparaten nog even wil uitkijken naar wat de nieuwe machtsverdeling hen gaat opleveren. [...] Er zal nog veel tijd overgaan voor de huidige regeringsmeerderheid de middelen heeft gevonden, nodig voor een “soepele toepassing”.*¹⁶ Het

KDF poogde in deze periode syndicale groepen over de streep te krijgen in het zicht van een nieuwe saneringsronde van de regeringsbegroting.

De kiem ontstond voor het KDF uit het Kongres van de Brusselse Vlamingen in 1975 waarin contacten tussen de latere deelnemers werden gelegd; het initiatief ging uit van het APSKW-Brussel (cf. infra). Het diende als een platform voor pluralistische overleg om de belangen van de Brusselse Vlamingen te kunnen ondersteunen. De algemene secretaris van het congres in 1975 was Michiel Vandenbussche. De slogan van het congres was “De verbetering van de kwaliteit van ons leven als Vlaming te Brussel”.¹⁷ De latere congressen werden gekenmerkt door een algemene gematigdheid: men kantte zich tegen de splitsing van de sociale zekerheid.

De twee belangrijke figuren in het KDF waren Omer Mommaerts¹⁸ (Katholieke Werkliedenbond (KWB)-Brussel) en Michiel Vandenbussche (Agglomeratieraad voor het Plaatselijk Sociaal-Kultureel Werk, APSKW-Brussel). Vandenbussche was bekend door zijn actieve rol als stafmedewerking in Stichting-Lodewijk De Raet en de Louis-Paul Boon-Kring te Etterbeek. Hij zou de secretaris zijn voor het Egmontkomitee. De twee dienden ook als uithangbord om mensen uit het vakbondsmilieu en de culturele sectoren aan te trekken. Een eerste aanzet tot de vorming van een links front tussen links-radicalen organisaties en syndicale milieus werd gegeven op 13 oktober 1977 onder de voorlopige naam “Komitee voor een democratische staatsvorming” met een werktekst van Prof. Vermeulen “Zelfbestuur en de Belgische Unie”.¹⁹ In een eerste verklaring was het comité verontwaardigd over de manier waarop het Egmontpact tot stand kwam: de parlementaire interactie was nihil, er werd uitsluitend gepraat over culturele en taalpolitieke aspecten, de Vlaamse werknemers werden geminoriseerd door de creatie van een Brussels Gewest en er was een structurele scheiding tussen persoonsgebonden materies en plaatsgebonden materies dat maakte dat de arbeiders rechtstreeks werden geraakt in hun bestaansvoorwaarden. Het KDF aanzag louter taalpolitieke discussies als zijnde steriel. De definitieve stichtingsvergadering werd gehouden op 9 december 1977.

In een tweede, meer uitgebreide versie geschreven door Antoon Roosens, kan er worden bemerkt hoe verschillend de KDF-tekst is in vergelijking met deze van het Anti-Egmontkomitee. Terwijl de KDF-tekst van Roosens een grondig macroscopisch historisch overzicht geeft betreffende de

belangengroepen in de communautaire strijd, zou het Anti-Egmontkomite zich, in de brochure “Het Egmontakkoord technisch bekeken”, eerder richten op contemporaine partijpolitieke tegenstelling, de concrete vorming van het akkoord tijdens de onderhandelingen en de legislatieve implicaties voor de culturele en bestuurlijke rechten van de Vlamingen. Het Egmontpact werd door het KDF in de eerste plaats begrepen als een gevolg van de versterking van het francofone bourgeoisielement in Brussel en de sociale verfransingsdruk in Brussel en randgemeenten. Ook was er een segment in de middenklasse aanwezig die door de belofte van sociale mobiliteit het taalgebruik imiteerde. Brussel was in de *longue durée* een geografische dimensie van de sociale taalgrens in Vlaanderen: *“Waar vroeger in Vlaanderen, de “taalgrens” een scheiding betekende tussen de sociale klassen, wordt ze van in de jaren 1930 een geografische dimensie die samenvalt met de grenzen van Brussel. Het essentiële probleem van de Vlaamse Beweging wordt van dan af: Brussel opnieuw zijn rol doen spelen als socio-kultureel centrum van het Vlaamse volk. Niettegenstaande haar numerieke verzwakking in de Vlaamse provincies, is de franstalige bourgeois economisch sterker geworden ingevolge de wet van concentratie en centralisatie naar Brussel. Ze blijft ook als Brusselse bourgeoisie het centrale staatsapparaat beheersen.”*²⁰ Een ander punt was dat de taalproblematiek rechtstreeks werd beïnvloed door de wijzigingen in de kapitaalaccumulatie in België. Er ontstond door buitenlands kapitaal een relatieve verzwakking van de economische positie van de francofone bourgeoisie en tegelijk ontstond er een nieuwe elite in Vlaanderen door de creatie van toeleveringsbedrijven en de vraag naar capabele managers voor de lokale vestigingen te bemannen. Deze nieuwe elite maakte de dienst uit in de Volksunie en CVP. *“Een belangrijk deel van de politieke leiding van de beweging denkt reeds in termen van een nieuwe Belgicistische strategie, de unitaire staat meebeheren en, hopelijk later, domineren als Vlaamse suppoosten van het Amerikaanse kapitaal. Een kompromis met de Brusselse frankofone bourgeoisie is onafwendbaar. [...] De traditionele flamingant volgt met gemengde gevoelens. De Vlaamse arbeiders reageren helemaal niet: hun onmiddellijke belangen worden geenszins geschaad door deze penetratie van monopoliekapitaal. De vlag van het federalisme en van de nationale autonomie voor de twee volkeren, wordt overgenomen door de Waalse lagere klassen, die het direkte slachtoffer is van deze evolutie.”*²¹ Deze herstructurering van het monopoliekapitaal raakte wel de Vlaamse arbeider in zijn belangen, vermits de overheid gemeenschapsgelden zou overdragen aan privé-groepen en de competitie tussen het Amerikaanse kapitaal en de middelgrote ondernemingen zou loondeprivatie

in de hand werken. Het Egmontpact was een reactie op deze herstructurering van het monopoliekapitaal en het inschakelen van nationale reserves in de kapitaalaccumulatie; het was een pact tussen het oude holdingskapitaal en de nieuwe Vlaamse elite om de dominantie van het Amerikaanse kapitaal op een vloeiende manier te laten verlopen. De concrete realisaties waren voor het KDF nefast: *”in het Egmontplan mogen de regionale besturen zich onledig houden met de kleur van de gevelstenen van de gebouwen, de verkoop van fietsplaten, het heffen van belastingen op de wedstrijden voor duivenliefhebbers en het subsidiëren van dorpsfanfares en folkloristische groepen. “Men” verwacht dat het goede volk zijn politieke belangstelling zal richten op de verkiezing en werking van deze pseudo-parlementen. Het establishment krijgt dan ruimere armslag voor het doorvoeren van zijn economisch en sociale krisispolitiek, afgeschermd van de “vervelende” –want democratische – druk en belangstelling van de massa.”*²² Het KDF stelde dat de opname van de nieuwe elite in de politieke en economische commandotoren van het land werd betaald met Vlaamse rechten: creatie van het Brusselse Gewest als bolwerk van de francophone bourgeoisie en de kleinburgerlijke FDF-stoottroepen en de facto het opgeven van Vlaamse aanspraken op Brussel als Vlaamse stad. Het Egmontpact was voor Roosens een “opgevlude haas betaald met het volle pond Vlaamse vlees”.

Het verloop van het organiseren van het KDF deed terugdenken aan deze van het DAK. Het eerste opzet voor het KDF was een coherente verklaring aan het publiek afleggen, ruimere contacten zoeken om die verklaring te ondertekenen en de kern aan het werk zetten om ideologische traktaten te schrijven voor een intellectuele achterban.²³ De verklaring, in tegenstelling tot de werkteksten van de groep die zich eerst “Komitee voor een democratische staatsvorming” noemde, richtte zich direct tot zowel de arbeidersbeweging als het progressieve middenveld om te ageren tegen het Egmontpact. Wetende dat anders deze groepen nooit het Anti-Egmontkomitee zouden vervoegen, was het KDF overtuigd dat door een parallelle organisatie uit de grond te stampen, er meer slagkracht kon ontwikkeld worden om de regering onder druk te zetten. Er werd voor de arbeidersbeweging een uitgangspunt gearticuleerd in de publieke tekst “Oproep tot een ruime discussie”. Het Egmontpact was een typisch exponent van een partijpolitieke elite die dacht dat een pacificatie kon doorgevoerd worden op communautair vlak door de economische materies geruisloos te laten verbergen achter een rookgordijn van taalpolitieke en culturele issues. De besluitvorming was fundamenteel ondemocratisch, en de

arbeiders moesten de discrepantie tussen culturele-communautaire en economische eisen opheffen.²⁴

Het standpunt van het KDF tegenover het Anti-Egmontkomitee hield in dat de twee organisaties compleet aparte entiteiten waren, maar de desbetreffende personen en organisaties binnen het KDF konden vrij ook participeren in het Anti-Egmontkomitee.²⁵ Het KDF besepte dat een uitgebouwd verzet noodzakelijk was, en het KDF juichte toe dat het VMO, Were Di en Voorpost werden uitgesloten uit het comité door de druk van progressieve elementen. Het KDF aanzag zich niet als een “alternatief comité”. Het wilde zich presenteren als werktuig om de arbeidersbeweging te mobiliseren in een verenigd verzet tegen de traditionale partijpolitieke krachten. Het KDF had principieel geen bezwaar dat zij opgenomen zou worden in het Anti-Egmontkomitee, maar vroeg aan de Ridder en Daels om goede afspraken te maken.²⁶; een samenwerkingsverband kwam nooit tot stand. Daels trachtte zich zowel af te schermen van extreemrechts alsook radicaal-links. Toch sprak Daels zich in principe uit voor een dergelijk scenario; de oorzaken voor het afspringen van dergelijke coöperatie moet gezocht worden in het feit dat het KDF als organisatie een volledige programmatorische zelfstandigheid wilde bewaren, en dat een KDF-lid in het uitvoerend bestuur moest kunnen zetelen. Ook Arbeid-VSB worstelde met het vraagstuk hoe zich op te stellen tegenover het Anti-Egmontkomitee: *“Daarom rijst de vraag wat wij en andere progressieven in het Egmontkomitee doen? Het is duidelijk dat de werking in dit komitee op korte termijn lonend kan zijn: aanwezigheidspolitiek, konfrontatie, kontakten en dergelijke meer. Toch hebben we de indruk eerder tot dit komitee toegelaten te zijn om dit een imago van pluralisme te kunnen geven. Wij zien ook de samenwerking met rechtsen op lange termijn als onmogelijk.”*²⁷ Voorlopig gaven Roosens en Bourgeois de raad omwille van tactische redenen in dit comité te blijven zitten. Het KDF werd ook voor een dilemma geplaatst toen zij moest beslissen om al dan niet deel te nemen aan een “De Staten-Generaal van de Vlaamse Verenigingen”.

Opvallend was dat in de lijst van de ondertekenaars van de verklaring die zich actief wilden inzetten voor het KDF, de provincie Brabant oververtegenwoordigd was, wat kan duiden op het feit dat het KDF voornamelijk in die streek actief op zoek ging naar medestanders. In de lijst waren personen uit volgende organisaties vertegenwoordigd: KWB, ACV, ABVV, Werkgroep

Arbeid-VSB, SJW, RAL, Stichting-Lodewijk De Raet, Masereelfonds, De Nieuwe Maand, Wereldscholen, Sociale School van Leuven, Nationaal Instituut van de Arbeid, Kristenen voor Socialisme en KP. “[...] *uit zeer verschillende milieus van de arbeidersbeweging, kulturele organisaties, vormingsorganisaties, jeugdgroepen en verscheidende aktiekomitees.*”²⁸ Bekende namen waren: Stefan Blommaert, Roger Bourgeois, Eric Corijn, Freddy De Pauw, An Grauwels, Roeland Jacobs, Ernest Mandel, François Vercammen, Guido Verdeyen, Pol Verplancke, Luc Vos, Albert Martens, Alain Meynen, Omer Mommaerts, Antoon Roosens, Georges Spriet, Jef Van Der Auwera, Michiel Vanden Bussche, William Van Laeken, Gaby Vandromme, Hubert Cossey, Jan Olsen, Jef Turf, Joost Vandommele, Frank Winter, Raf Verbeke, Jos De Brabander, Jef Ulburghs, Jan Debrouwere, Jos Geysels, Kris Ribbens, Jaap Kruithof, Paul Delaforterie, Christian Dutoit, Frans Hoes, Mars Moriau en Bruno Monteyne. In totaal waren er 200 militante mensen in maart ‘78 die deze verklaring ondertekenden als aanzet tot het trachten te verbreden van de netwerken.²⁹ Een secretariaat werd rond deze periode eveneens opgericht met Van Den Bussche, Bourgeois, Corijn, Van Dommele en Moriau. De ideologische aspecten met betrekking tot het schrijven van werkteksten werden verzorgd door Roosens, Winter, Jos De Brabander, Omer Mommaerts en Kris Ribbens. Bourgeois werd voorzitter, Roosens en Mommaerts ondervoorzitters en Vandenbussche secretaris.³⁰ Een volgende fase was de uitbouw van gewestelijke kernen, waarbij deze kernen onder andere vragenlijsten konden ronddelen aan individuen, het aanspreken van lokale sleutelfiguren, het organiseren van gespreksavonden en debatten en de oprichting van gewestelijke secretariaten.³¹ In januari 1978 werd een kaderdag georganiseerd door Werkgroep Arbeid met als sprekers André De Beul, Volksunie-volksvertegenwoordiger, en Bourgeois; Roosens werd belet door een verblijf in het buitenland.³² Net zoals het DAK was de eerste prioriteit mensen aan boord halen invloed uitoefenden op het middenveld. Het nadeel was dat, net zoals in het DAK, er het risico bestond dat bij een sluipend immobilisme een initiatief snel kon doodbloeden.

Echt actief werd het comité pas in maart 1978, nadat een persconferentie werd belegd op 22 maart. In de voorgaande periode waren er enkele artikelen verschenen in de Vlaamse pers. Het Volk en Gazet van Antwerpen berichtten over dit initiatief op 8 maart 1978.³³ Een concrete waardegeleden evaluatie viel er niet te bespeuren. Er kan dus gesteld worden dat een gebrek aan persaandacht een permanent probleem vormde, doordat het Egmontkomitee bijna alle aandacht

kreeg. In de persconferentie van 22 maart gaf het KDF zelf een inleidende en samenvattende persverklaring: *”Sinds november 1977 kwamen een aantal militanten uit de arbeidersbeweging en uit verscheidende progressieve groepen geregeld samen om zich naar aanleiding van het Egmontpakt te beraden over een democratische staatshervorming. Zij besloten een “Komitee voor een Democratisch Federalisme” op te richten ten einde in het hele Vlaamse land en te Brussel een brede discussie aan de basis op gang te brengen. [...] Voor elke provincie werd een groep verantwoordelijken aangeduid die zal instaan voor de ruimere verspreiding van de “Oproep”, en voor de organisatie van openbare debatten en gespreksavonden over een zogenaamde “Mogelijke leidraad”, waarbij de deelnemers en participerende basisgroepen gevraagd wordt hun meningen en voorstellen te formuleren met betrekking tot onderwerpen zoals: spreiding van macht door politiek en economisch zelfbestuur, de fundamentele oriëntering van de Vlaamse Beweging in democratische zin, het federalisme met twee, de plaats en de rol van Brussel in de Belgische staat, de samenhang van sociale strijd, kulturele ontvoogding en politiek zelfbestuur. [...] De doelstellingen van het KDF reiken dus verder dan een ad hoc-verzet tegen het Egmontpakt, daar het KDF van meet af en een globale democratische staatshervorming en een ingrijpende democratisering van de politieke en economische besluitvorming nastreeft. Het Komitee is er van overtuigd dat de unitaire staatsstructuur – die door het Egmontpakt in haar essentie niet wordt aangetast – de weerspiegeling blijft van een sociaal-economische machtsverhouding in het land, waarbij alle belangrijke beslissingen in handen zijn en blijven van de financieel-economische machthebbers en van hun politieke vertegenwoordigers, terwijl de werkende bevolking in feite noch greep noch controle heeft op de mechanismen en structuren die haar lot bepalen.”*³⁴ Het Volk en Gazet van Antwerpen gaven een korte weergave van deze tekst zonder enige eigen commentaar³⁵; De Standaard daarentegen verweefde een negatief discours rond de doelstellingen van het KDF: de krant trachtte de groep te marginaliseren door te stellen dat het militanten en niet organisaties waren die zich inschreven in het comité en de groep werd in een gepolariseerd schema geplaatst, doordat het Anti-Egmontkomitee zich uitsprak tegen enige samenwerking met bepaalde groepen zoals de pro-Afrikaner organisatie Protea.³⁶ De Morgen sprak zich in verdoken termen uit voor het KDF, vermits de krant toejuichte dat de KDF inzag dat het Egmontpact in hoofdzaak werkgeversorganisaties zoals het VEV in de kaart speelden; ook was het persorgaan opgetogen over het feit dat er een expliciete oproep werd gedaan aan de arbeiderswereld.³⁷ In de

gespecialiseerde pers waren de klassieke traditionele flamingante bladen gekant tegen het KDF. 't Pallieterke voelde zich weer in zijn sas om het KDF af te schilderen als linkse spelbrekers; t' Pallieterke verklaarde dat het KDF ontstond doordat dit comité het Egmontkomitee beschouwde als kapitalistisch. Dat dit niet in de verste verte kon worden teruggevonden in de teksten van het KDF, stoorde 't Pallieterke niet, want zo kon het blad vervolgens meedelen: *”Evenmin kan ik vlot verklaren wat lieden als Michiel Vandenbussche, Roger Bourgeois en Antoon Roosens in de bestuursgroep van dit KDF uitspoken; of beter gezegd, hoe zij tegelijkertijd lid kunnen blijven van het bestuur van het Egmontkomitee, dat immers zo eenzijdig taalgericht, eng kultureel enz. is? In die nogal lange lijst ondertekenaars schuilen vogels van velerlei gepluimde, maar aan het gelinksel van een stel kopstukken kan intussen niet worden getwijfeld. Daarin ontmoeten we, naast de klassieke KWB-gijzelaars, lieden uit de Groep Politiek Alternatief, de Wereldscholen, poseur Jaapke Fruithof, RAL, Kristenen voor het Socialisme [...] het Kommunistisch politburo vertegenwoordigd door Jef Turf en zijn sekretaris Wolstijn, en dan nog een koppel overblijfsels uit het roemloze avontuur der “Vlaamse Demokraten”. [...] In de strijd tegen het karikatuur-federalisme van Martens, Schiltz en Van Miert zijn alle krachten welkom, maar we moeten ons hoeden voor usurpatie.”*³⁸ Ook de Brusselse Post was ronduit negatief: *”[...] hebben klaarblijkelijk andere bedoelingen dan een versterking en een verruiming van de anti-Egmontactie door het aanspreken van groepen die door het anti-Egmontcomité niet bereikt worden.”*³⁹

Een tweede persoffensief werd gehouden eind januari door het organiseren van een persgesprek.⁴⁰ De tekst werd grotendeels opgesteld door Roosens. Hij vatte aan met het inzicht dat het huidige probleem afstamde van het feit dat de twee gemeenschappen in het land nooit een eigen dynamisme hadden gekend; België was louter een product van een industriële bourgeoisie. Deze bourgeoisie bezat zowel de bestuurlijke als economische machtsstructuren door middel van een concentratiebeweging in het Brusselse. Brussel kende zelf geen economische ontwikkeling, en de nieuwe Vlaamse elite wilde door een consensus met de Brusselse bourgeoisie deze situatie ook zo houden door in te stemmen met een aparte status. Om dit te kunnen bekampen, moesten er afspraken worden gemaakt met de arbeidersbeweging en moest het federalisme een economische inhoud krijgen met betrekking tot een democratisering van de economie⁴¹; Roosens slaagde er

dus in om zijn oude eisen van “federalisme en structuurhervormingen” uit de jaren ’60 een nieuw elan te geven tijdens het Egmontpact.

De horizontale uitbouw van het KDF gebeurde in de periode maart-juni 1978. Dit was een zeer windstille periode voor de Egmont-materie. De regeringsontwerpen werden toen gegeven aan de technocraten van de kabinetten, het Anti-Egmontkomitee verzond alleen enkele moties en organiseerde welgeteld één meeting op 23 mei ’78. Het was een periode van veel stakingsacties en de regering bereidde zich voor op een crisiswet om de sociaal-economische malaise te bekampen door massale besparingen in de collectieve voorzieningen van de werkende bevolking.” *Ogenschijnlijk hebben de regeringspartijen zich al ingesteld op het post-Egmonttijdvak. Ze dienen zich aan alsof de wetten zo door het parlement zullen vliegen en bereiden zich in tussen al voor op hun rol in het “nieuwe” België.*”⁴²

Op 15 oktober 1978 werd er een KDF-studiedag gehouden, bijgewoond door een 40-tal mensen.⁴³ Eric Corijn sprak over “De Vlaamse beweging en de arbeidersbeweging, Werkgroep Arbeid over “De sociaal-economische aspecten van federalisering” en tenslotte Roosens over “Het probleem Brussel”. Het schema van Roosens’ voordracht werd gepubliceerd in een KDF-bulletin.⁴⁴

I. Analyse van de toestand

1. Economische functies van de hoofdstad en specifieke kenmerken van Brussel (afwezigheid zware industrie, hypertrofie van tertiaire activiteiten)
2. Sociale stratifikatie van de hoofdstad (monopolie-bourgeoisie en kleinburgerlijke klassen)
3. Sociologische mechanismen van de verfransing te Brussel
4. Weerslag van de verfransing op de kulturele functie van de hoofdstad
5. Politieke verschijningsvormen van de verfransing

II. Elementen van een oplossing

1. Gewest-gemeenschap-volk
2. Decentralisatie-deconcentratie-regionalisering-federalisme-“economisch federalisme”-socialisme
3. Autonomie voor Vlaanderen en Wallonië (federalisme met twee) en economische, kulturele en politieke functie van Brussel binnen deze structuur

De eindconclusie was voor Roosens klassiek te noemen: *”Brussel is historisch en territoriaal een stad in Vlaanderen. Het probleem Brussel is dus uiteindelijk een probleem van Vlaanderen: een Vlaamse stad waarin een meerderheid van de inwoners franstalig zijn. Dat probleem kan alleen opgelost worden wanneer de Belgische unitaire machtsstructuren zijn afgebroken, zodat het probleem kan worden aangepakt als elk probleem van een kulturele minderheid in een land.”*⁴⁵

Deze voordracht was een blauwdruk voor enkele hoofdstukken in het boek “De Vlaamse Kwestie” uit 1981(cf. infra). Roosens kon zich opwerpen als het theoretische brein in het KDF en in de linkse middens betekende hij een vernieuwende inbreng. Hij had ondertussen een kwarteeuw publicaties over de socio-economische aard van het probleem Brussel op zijn conto staan.

Het KDF bloedde dood na de mislukking van het Egmontpact; het tweede Congres van de Brusselse Vlamingen had een compleet andere inhoud gekregen, waardoor Roosens niet meer dezelfde band kon scheppen met die nieuwe organisatoren. De laatste KDF-vergadering werd gehouden in april 1980.⁴⁶

Ideologische standpunten van organisaties en personen betreffende de KDF-materie

Mensen uit de RAL werden ook betrokken in het KDF. De oude kameraden van het SBV pleitten voor een eenheid tussen arbeidersbeweging en Vlaamse Beweging. De RAL verweet, net zoals in de jaren '60 de SBV en Links dat deden, de BSP het Egmontpact te steunen in samenwerking met het VEV tegen het protest van de Vlaamse Beweging en de arbeidersbelangen in. De ontvoogdingsstrijd van Vlaanderen en zijn arbeiders werd opnieuw ontvoerd door een coalitie van de traditionele partijpolitiek en de economische oligarchie. De RAL kon niet akkoord gaan met het feit dat de eigenlijke bevoegdheden voor een regionale economische koers te varen unitair bleven, dat alleen culturele autonomie werd gegeven aan Vlaanderen, dat het Egmontpact het Brusselse gewest in het leven riep, dat het pact op een ondemocratische wijze werd gesloten en dat de verfransingsdruk in Brussel niet zou verdwijnen. *“Het Egmontpact komt dus helemaal niet tegemoet aan het fundamenteel programma van de Vlaamse beweging, dat haar strijd voor zelfbestuur altijd in het teken heeft gesteld van een strijd tegen de unitaire Belgische staat en*

voor economische structuurhervormingen. Het Egmontpakt beantwoordt evenmin aan de arbeidersbeweging in Wallonië die haar meerderheid door het unitaire België niet tot uitdrukking kan brengen en sinds 60-61 strijdt voor federalisme en anti-kapitalistische structuurhervormingen.”⁴⁷ Het Egmontpakt was ook voor de RAL de emanatie van een akkoord tussen de nieuwe economische elite in Vlaanderen en de verzwakte Brusselse bourgeoisie; het enige wat het Egmontpakt had gedaan, was deze nieuwe elite toegang verlenen tot het staatsapparaat. Werkelijke veranderingen konden niet worden verwacht.

De kern van de Werkgroep Arbeid-Vlaamse Socialistische Beweging had ook in januari 1979 een eigen werkdocument gemaakt, “Werkdocument: Economisch federalisme”, als reactie op het Vlaams Economisch Verbond (VEV). Deze bobo’s van de Vlaamse managerklasse hadden in het document “Het gemeenschapspakt: Een eigen economisch beleid voor Vlaanderen” enkele vergaande neoliberale consequenties verbonden aan een communautaire onderhandelingsronde. Arbeid kon op basis van dit document enkele ideologische lijnen uitstippelen voor een eigen socialistisch alternatief en het VEV aanvallen op het feit dat zij alleen uit klassenegoïsme een staatshervorming steunden. Dit document was één van de laatste activiteiten voortkomend uit het KDF, en kon alleen persaandacht krijgen van De Morgen.⁴⁸ Wel was er een impact op de Vlaamse Beweging, het blad “Arbeid” werd immers gedrukt op 2.700 exemplaren en had als doelpubliek specifiek mensen met een flamingantische achtergrond. Arbeid wilde samenwerken met Roosens en Bourgeois om geregeld een korte tekst voor het blad te schrijven.⁴⁹ Uitgangspunten van dit werkdocument waren het economische federalisme, onder de noemer zelfbeheer, in combinatie met de hervormingen van de staatsstructuren die de enige garanties waren voor een daadwerkelijk zelfbestuur van Vlaanderen op politiek en cultureel gebied. Het VEV werd aanzien als de antipode van dat zelfbestuur. Het Arbeid-document ging regelrecht in tegen de illusie van de VEV dat Vlaanderen op eigen kracht een economische Europese macht was. Arbeid, verwijzend naar onder andere het boek “Het kolonialisme in Vlaanderen: pleidooi voor een sociale revolutie” (De Witte Kaproenen) en het oeuvre van Roosens, schreef: “*Vlaanderen en Wallonië hebben het alletwee moeilijk, spijs hun zogenaamde verschillende economische structuur. In feite zijn ze alletwee het slachtoffer van het kapitalistische economische systeem: het Belgische kapitaal heeft in Wallonië niet gemoderniseerd, men had er geen oog voor lange-termijn problemen. Vlaanderen was, is en blijft*

zeer afhankelijk van het buitenlandse kapitaal, dat uit “rentabiliteitsoverwegingen” vaak de plaat poetst, wat ook nadelige gevolgen heeft voor toeleveringsbedrijven.”⁵⁰ Ook waren de productiever verschillen, in tegenstelling tot wat het VEV beweerde, niet fundamenteel verschillend tussen de twee regio’s, aldus Arbeid. Het was Brussel, de “dienstengruwel”, die publieke en private diensten aan zich bond, omdat de stad het centrum bleef van de kapitaalconcentratie. Het VEV eiste drie gewesten in plaats van twee, omdat het haar eigen belangen in Brussel wilde behouden. *“Door de ontvetting van Brussel te eisen, tast men reeds het kapitalisme in België aan. Wanneer overheidsdiensten gedecentraliseerd worden, betekent dit een vermindering van de machtkoncentratie te Brussel, en voor de privé-bedrijven valt aldus een stuk schaalvoordeel weg.”*⁵¹ Een ander punt was dat het VEV de overheid wilde terugbrengen tot een passieve kapitaalverschaffer aan (veelal) buitenlandse spijttechnologie die in Vlaanderen kon worden ontwikkeld, om op die manier het BNP te kunnen laten groeien. Arbeid beweerde dat dit op gebied van tewerkstelling een sociaal slagveld zou veroorzaken. Volgens Arbeid waren er fundamentele structurele onevenwichten in het VEV-plan: fiscaliteit en budgettaire kwesties moesten worden geregionaliseerd, de financiële en monetaire instituties werden overgeheveld naar een supra-nationaal niveau. Het VEV zweeg in alle talen over een regionalisering van private financiële instellingen, waardoor Vlaanderen geen aanspraak kon maken op de eigen spaarreserves. Tenslotte was er de opmerking dat het VEV alleen economische argumenten gebruikte en de economische belangen liet primeren boven louter bestuurlijke vraagstukken. Op die manier werd het federalisme verbrand door het te laten opslokken door een kleine belangengroep.

5.3 Besluit

Roosens stond aan de basis van het verzet tegen het Egmontpact. De organisaties waarin hij participeerde werden overvleugeld door het Egmontkomitee. Het KDF kon nooit enig contact maken met de arbeidersbeweging, alleen een deel van de KWB bleek geïnteresseerd te zijn. Het uiteindelijke resultaat van het KDF was dat er, zoals kon worden gelezen, veel theoretische analyses werden gemaakt, maar dat de ontplooiing van de organisatie op straat ondermaats bleef.

Roosens kon zich in die periode bevestigen als een leidende figuur van het linkse milieu, dat hem niet veel later het voorzitterschap van het Masereelfonds zou opleveren. Hij schreef in het KDF het materiaal bij elkaar dat een directe basis zou vormen voor zijn boek over de Vlaamse kwestie in 1981.

Voetnoten

1. Van Looy (Pascal), De niet-partijpolitieke Vlaamse Beweging en de Egmont- en Stuyvenbergakkoorden, Gent, UGent, Onuitgegeven thesisverhandeling, 1982, 208 p.
2. Van de Castelee (Eric), Gemeenschapspact, in: De Nieuwe Encyclopedie van de Vlaamse Beweging [CD-ROM] Tielt, Lanno, 1998
3. Ibidem
4. Ibidem
5. Van Looy (Pascal), op. cit., p. 68-69
6. Interview Roger Bourgeois, 19 juli 2007
7. De Moor (Piet), Het Vlaams Aktiekomitee Brussel-Brabant wil het Egmont-akkoord kelderen. Brussel en omgeving laten Vlaanderen niet los, in: De Nieuwe, 1 juli 1977
8. ADVN, ADVN AC 129, Collectie Rob Lettens, D8642(6), Pamflet VABB “Nee aan het Egmont-gemeenschapspact, 1977
9. De Moor (Piet), op. cit.
10. ADVN, ADVN AC 129, Collectie Rob Lettens, D8642(6), Mededeling VABB-comité aan alle medewerkers van gewestelijke en plaatselijke aktiekomitees en aan alle ondertekenaars van het manifest “Nee aan het Egmontpakt”, 2 mei 1978
11. Hoflack (Kris), Monologen met Hugo Schiltz, Leuven, Kritak, 1992, p. 78
12. Van Looy (Pascal), op. cit., p. 76
Oorspronkelijk geciteerd uit het Wij-nummer van 21 juli
13. Interview Roger Bourgeois
14. Interview met Antoon Roosens. Het Vlaams Aktiekomitee Brussel en Brabant, in: De Nieuwe, 2 september 1977
15. Van Looy (Pascal), op. cit., p. 83
16. ADVN AC-214, D9191 (2), Archief Roger Bourgeois, KDF-info nr. 1: Informatiebulletin voor het Komitee voor een Democratisch Federalisme, juli 1978
17. Defoort (Hendrik), Congressen van Brusselse Vlamingen, in: De Nieuwe Encyclopedie van de Vlaamse Beweging [CD-ROM] Tielt, Lanno, 1998
18. De beweegredenen van de KWB'er Mommaerts kon worden gelezen in een artikel in De Nieuwe: *“Als ik zeg, dat eerst het ACW een standpunt moet innemen voordat de KWB daartoe kan overgaan, dan bedoel ik daarmee dat dit meestal het antwoord is dat ik krijg als daarover gepraat wordt. Hoe komt dat? Volgens mij ligt het aan de misbegrepen opdrachten die men binnen de arbeidersbeweging verdeeld heeft. Men scheidt het kulturele van het sociaal-ekonomische en ook van het politieke. Deze onderverdeling vind ik betreuenswaardig, hoewel er een kentering is vast te stellen: zo wordt er in de KWB de jongste tijd meer en meer gesproken over de behoefte aan politieke vorming. Hoewel ik nog dikwijls te horen krijg dat die staats Hervorming buiten het domein van de KWB valt, omdat dit een te louter politieke aangelegenheid is. Men zegt mij dan dat “Egmont” niets met het leven van de*

arbeiders te maken heeft. Die argumenten keur ik niet goed, maar wel kan ik ze vanuit historische gegevens begrijpen, omdat wij nu eenmaal opgevoed zijn met de idee dat politiek iets apart is. Ik wil de arbeidersbewegingen daarom geen verwijten toesturen. Want het is ook vanuit de politieke wereld dat men erop aandringt om de kulturele, sociaal-ekonomische en politieke problemen gescheiden te houden. Daarom weigeren de politici ook om de politiek te vertalen in termen die de arbeiders begrijpen, omdat ze angst hebben dat de arbeiders zich mee gaan moeien. Daar zit hem ook het ondemokratische karakter van het "Egmont"akkoord en van zovele politieke beslissingen die genomen worden. De politiek wordt gemaakt in zulke kompakte volumes en geformuleerd in zo'n moeilijke taal, dat de mensen aan de basis zeggen dat ze daarmee niet kunnen werken. Hoe wil je met sukses een discussie over de staatsvorming op gang brengen als de arbeiders er zich niet voor interesseren. [...] Er is werkelijk geen interesse voor deze tematiek, omdat men er niets van begrijpt. En mocht het toch tot discussie komen, dan hangt dat af van het initiatief van enkelingen die besluiten om er iets aan te doen. [...] De Vlaamse arbeiders in Brussel zullen echter onder een dubbele onderdrukking gebukt gaan: omdat zij arbeiders zijn, en omdat zij Vlamingen zijn. Zeker in Brussel worden de Vlaamse arbeiders in hun persoonlijkheid uit elkaar getrokken. De Egmonters hebben de Vlaamse arbeider in Brussel gedrieëndeed. Je hebt de sociaal-ekonomische mens, en die moet op nationaal niveau aan zijn trekken komen. Vervolgens heb je de plaatsgebonden mens, wiens lot door het gewest geregeld wordt. Tenslotte heb je de kulturele mens, die bij de gemeenschappen zal moeten aankloppen. [...] Hoe kan je de kulturele situatie van een arbeider nu scheiden van zijn sociaal-ekonomische toestand? [...] Voor ons gaan kulturele ontplooiing en arbeidersstrijd samen. "Egmont" maakt die optie kapot."

Het komitee voor een democratisch federalisme, De Nieuwe, 7 april 1978

19. ADVN AC-214, D9191 (2), Archief Roger Bourgeois, Aankondiging Komitee voor een democratische staatsvorming, oktober 1977

20. ADVN AC-214, D9191 (2), Archief Roger Bourgeois, Werkdocument Ekonomisch Federalisme, Historische ekonomische kontekst van de communautaire problemen, 1977, p. 3

21. Ibidem, p. 4

22. Ibidem, p. 6

23. ADVN AC-214, D9191 (2), Archief Roger Bourgeois, Nieuwsbrief Komitee voor een democratische staatsvorming (voorlopige benaming) betreffende de verdere uitbouw, november 1977

24. ADVN AC-214, D9191 (2), Archief Roger Bourgeois, Komitee voor een democratische staatsvorming: voorstel verklaring, 25 november 1977

25. ADVN AC-214, D9191 (2), Archief Roger Bourgeois, Verklaring KDF betreffende positie tegenover het anti-Egmontkomitee, 1977

26. ADVN AC-214, D9191 (2), Archief Roger Bourgeois, Komitee voor een democratisch federalisme: Verzet tegen het Egmontakkoord. Relatie "Egmontkomitee" – "Komitee voor een democratisch federalisme, januari 1978

27. ADVN AC-214, D9191 (2), Archief Roger Bourgeois, Brief Arbeid-VSB aan Bourgeois en Roosens, 11 januari 1978

28. ADVN AC-214, D9191 (2), Archief Roger Bourgeois, Uitnodiging algemene vergadering 18 maart, 24 februari 1978

29. ADVN AC-214, D9191 (2), Archief Roger Bourgeois, Komitee voor een Democratisch Federalisme: lijst ondertekenaars, 16 maart 1978
30. ADVN AC-214, D9191 (2), Archief Roger Bourgeois, Uittreksel van de notulen van de algemene vergadering van 4 april 1978, 4 april 1978
31. ADVN AC-214, D9191 (2), Archief Roger Bourgeois, Uitbouw gewestelijke werking, februari 1978
32. ADVN AC-214, D9191 (2), Archief Roger Bourgeois, Brief Joost Vandommele aan Roger Bourgeois betreffende kaderdag, 21 januari 1978
33. a. Oproep tot discussie over democratisch federalisme, Het Volk, 8 maart 1978
b. Davidsfonds kongresseert op 22 april in Antwerpen: "Nu meer dan ooit Vlaanderen eerst", Gazet van Antwerpen, 8 maart 1978.
34. ADVN AC-214, D9191 (2), Archief Roger Bourgeois, Perskonferentie van 22 maart 1978: Inleidende en samenvattende persverklaring, 22 maart 1978
35. a. Ook links verzet tegen Egmontpakt, Gazet van Antwerpen, 24 maart 1978
b. Debat over staatsvorming tot bij arbeiders brengen, Het Volk, 23 maart 1978
36. Komitee, De Standaard, 24 maart 1978
37. Voorstel staatsvorming: linkse anti-egmonters eisen tweeledig federalisme, De Morgen, 24 maart 1978
38. Met de "Demokratische Federalisten" tegen Egmont, 't Pallieterke, 6 april 1978
39. Komitee voor Democratisch Federalisme wil meer sociaal gefundeerde kritiek op Egmont-pact, Brusselse Post, 15 april 1978
40. ADVN AC-214, D9191 (2), Archief Roger Bourgeois, Brief secretariaat aan kaderleden, 1 februari 1978
41. ADVN AC-214, D9191 (2), Archief Roger Bourgeois, KDF-info nr. 3: Informatiebulletin voor het Komitee voor een Democratisch Federalisme, januari 1979
42. ADVN AC-214, D9191 (2), Archief Roger Bourgeois, KDF-info nr. 1: Informatiebulletin voor het Komitee voor een Democratisch Federalisme, juli 1978
43. ADVN AC-214, D9191 (2), Archief Roger Bourgeois, KDF-info nr. 3: Informatiebulletin voor het Komitee voor een Democratisch Federalisme, januari 1979
44. ADVN AC-214, D9191 (2), Archief Roger Bourgeois, KDF-info nr. 2: Informatiebulletin voor het Komitee voor een Democratisch Federalisme, oktober 1978
45. ADVN AC-214, D9191 (2), Archief Roger Bourgeois, KDF-info nr. 3: Informatiebulletin voor het Komitee voor een Democratisch Federalisme, januari 1979
46. ADVN AC-214, D9191 (2), Archief Roger Bourgeois, Brief Mommaerts aan kaderleden, april 1980
47. Voor de eenheid tussen de arbeidersbeweging en de Vlaamse Beweging, in: Rood, VII, 21 oktober 1977, p. 3
48. Economisch federalisme: 'Arbeid' verwerpt ideeën van het VEV, De Morgen, 30 januari 1979
49. ADVN AC-214, D9191 (2), Archief Roger Bourgeois, Brief Joost Vandommele aan Roosens, Bourgeois en Vandenbussche, 30 juni 1978
50. ADVN AC-214, D9191 (2), Archief Roger Bourgeois, Werkdocument Economisch Federalisme, p. 3
51. Ibidem, p. 4

Hoofdstuk 6: Masereelfonds, Meervoud en diverse kleine initiatieven 1978 - 2003

6.1 Masereelfonds

Het Masereelfonds moet bekeken worden in de context van het isolement van de Kommunistische Partij. In de jaren '60 kreeg de partij te maken met concurrentie van de linkse studentenbeweging, trotskistische initiatieven en een tanende electorale aanhang. De noodzaak om zich te profileren binnen de civiele ruimte was een broodnodige overlevingsstrategie. In de jaren '50 trachtte de KP via de Volkshogeschool nieuwe lagen van de bevolking aan te spreken: in samenwerking met RUG-academici waren het de lokale KP-afdelingen die voordrachten en debatten organiseerden. Jef Turf was één van de drijvende krachten achter deze Volkshogeschool. Het verdwijnen van deze Volkshogeschool in de jaren '60 zorgde voor een diepere crisis. De KP werd met de neus op de feiten gedrukt: de partij had een sociale en culturele achterban nodig, een uitgebouwd netwerk. Het ouvriërisme dat de jaren '60 overheerste, bleek geen optie te zijn. Het louter aanwezig zijn op de werkvloer veroorzaakte geen groei in het ledenbestand. Kijkend naar de werking van het Vermeylenfonds en met de ervaringen in ondermeer het DAK besloten Turf, Braet, Paulus, Debrouwere alsook Michiels een nieuw cultuurfonds op te richten, het Masereelfonds. Het was Turf die schreef: *„De strijd om Leuven-Vlaams en de beweging van 1968 maakten een marxistisch geïnspireerd kulturen- en vormingswerk absoluut noodzakelijk, wilde men de ambitie waarmaken van een sterke KP.”*¹ De sociale en culturele nevenactiviteiten bleken dus belangrijk te zijn om te kunnen concurreren tegen de sociaal-democratische en christen-democratische zuilen. De rol van het eurocommunisme mocht ook niet worden vergeten om te kunnen snappen waarom het Masereelfonds werd aanzien als een belangrijke pion in het zoeken naar nieuwe socialistische wegen. Het Vlaams Marxistisch Tijdschrift was sinds 1966 een aantrekkingspool voor

progressieve intellectuelen, en overtrof ruimschoots het niveau van de sociaal-democratische tegenhanger (Socialistische Standpunten). Marc Braet, op aandringen van L. Van Geyt, was degene die de naam Masereel gebruikte als identificatiennaam voor het fonds. Masereel was geen orthodox marxist, verkreeg permanente aandacht voor zijn prachtige kunst en had geen banden met de KP. Met andere woorden, een ideaal baken van hoop en vernieuwing. Op 6 januari 1971 werd officieel het fonds onder de doopvont gehouden. Eén van de centrale doelstellingen was “de studie en bevordering van de Vlaamse problematiek”².

De eerste voorzitter werd Leo Michiels. Michiels was de meest ongebonden KP’er, hij had in de jaren ’60 een radicale kritiek geponed op zowel het sovjetisme alsook het maoïsme. Michiels publiceerde, als de leidende intellectueel van de partij naast Jacky Nagels, twee belangrijke werken: “Het Neokapitalisme” en “Geschiedenis van de Europese arbeidersbeweging”. Michiels zou met zijn werk over het neokapitalisme de keynesiaanse premissen aanvaarden en stelde dat economische crisissen verleden tijd waren.³ Onder zijn leiderschap zouden de kleine bestaande kernen in en rond de KP in Oostende, Gent, Antwerpen, Kortrijk, Leuven, Aalst, etc... nauwer betrokken worden bij het Masereelfonds en nieuwe afdelingen werden in symbiose tussen partij en fonds in kleinere steden opgericht. Het VMT werd omwille van die expansie onder de hoede van het Masereelfonds geplaatst; enkele jaren later zou het VMT via een autonoom Imavo zelfstandig worden uitgegeven; het Imavo zou ook instaan voor de kadervorming en het theoretisch onderzoek. Sinds 1975 vaarde het Masereelfonds een zelfstandige koers tegenover de KP, en kon er een grotere financiële draagkracht voor de werking worden gerealiseerd.⁴ Het aantal lokale afdelingen steeg boven de 80 en Gent werd de nieuwe uitvalsbasis. Het Masereelfonds begon samen te werken met collega’s: Vermeylenfonds, Wereldscholen, Priester Daens Aktiefonds, Elcker-Ik, KWB, etc...

Op 20 mei 1978, toen het Masereelfonds zijn uiteindelijke identiteit zou creëren, werd Roosens voorzitter. Roosens had in voorgaande periode intensief contact met de KP en mensen uit het Imavo, waardoor hij als “buitenstaander” acceptabel was voor de KP-gelederen. Roosens kan worden beschouwd als het symbool van de zelfstandigheid van het Masereelfonds. Over de periode eind jaren ’70, de steile opgang, schreef Masereelfonds-historiograaf Vandenabeele: “*De erkenning van de Vlaamse Gemeenschap bracht nieuwe mogelijkheden, maar ook nieuwe en*

zware verplichtingen met zich mee. De eerste vrijgestelden werden voor 95% door de Vlaamse Gemeenschap betaald: het waren de educatieve medewerkers Raf Vandenbussche en Monique Verstraete. Zij zouden vrij gevolgd worden door vele anderen, meestal gewetensbezwaarden, die voor korte of lange tijd in het Masereelfonds werkzaam bleven. Natuurlijk werd een zeer groot deel van hun activiteit opgeslorpt door de eisen van het ministerie, dat een ware “papierwinkel” voorschreef. Hun tweede zeer belangrijke taak was de oprichting van nieuwe afdelingen [...] de “schwung” zat er in: de oude ratten van het eerste uur kregen versterking van nieuwelingen, ook en meer buiten de traditionele kringen van de KP, en er werd met man en macht gewerkt aan de uitbouw van het nieuwe fonds? Op 1 januari 1978 werd het dan ook definitief erkend als organisatie voor “sociaal-cultureel vormingswerk voor volwassenen”. In 1982 bleek reeds uit de cijfers voor de subsidiëring dat het Masereelfonds opgerukt was naar de tweede plaats onder de fondsen, na het traditionele Davidsfonds, maar voor het nog traditionelere Willemsfonds en voor het Vermeylenfonds.”⁵ Op het eerste tweejaarlijkse congres op 20 mei 1978 werd, zoals vermeld, Roosens verkozen tot nieuwe voorzitter. Het was onder zijn hoede dat het Masereelfonds een zeer vruchtbare periode kende op gebied van intellectueel vormingswerk. Het was in het Masereelfonds dat Roosens zijn ideeën, opgedaan tijdens verre reizen, ging introduceren. Gramsci werd haast een ordewoord eind jaren '70. Roosens kan worden beschouwd als een avant-garde intellectueel, vermits buiten Italië Gramsci alleen in de Angelsaksische en Franse academische middens ruime aandacht kreeg (Boggs, Buci-Glucksmann, Showstack Sassoon). Het doorbreken van Gramsci's ideeën in Vlaanderen zou zonder Roosens een stuk moeilijker zijn geweest. Gek genoeg kan er met bijna absolute zekerheid worden gesteld dat Roosens nooit veel secundaire werken over Gramsci had gelezen, met uitzondering van een later werk door C. Mouffe. Hij vertaalde originele stukken uit het Italiaans en verwerkte deze in diverse teksten voor het Masereelfonds. Op die manier hoefde Roosens zijn Vlaamsnationale ideeën niet te verlaten en kon hij het marxisme van Gramsci inruilen voor een eigen nationalistische versie. Roosens was gramsciaan noch marxist, hij zat tijdens het Masereelfonds op een wip tussen flamingant socialisme en progressief Vlaams-nationalisme. Zijn originele behandeling van Gramsci's terminologie maakte dat hij meer dan in de jaren '60 het symbool zou worden van een kleine schare Vlaams-Belgische intellectuelen (Roosens, Abicht, Michielsen, Mommen, Nagels, Boehm, Coolsaet, Corijn).

Ondertussen was het Masereelfonds ook gestart met het tijdschrift “Aktief”, dat het midden hield tussen een cultureel tijdschrift en het VMT. De congressen van 1980, 1982 en 1984 waren onder impuls van Roosens verruimend te noemen. De congresstitels spraken boekdelen: “Richtpunten voor een Strategie”, “Heersende Ideologie en Culturele autonomie” en “Nieuwe Media”. Een inhoudelijke analyse van Aktief kan niets bijbrengen tot de biografie over Roosens, de interne debatten werden nauwlettend achter gesloten deuren gehouden. Aktief en het Masereelfonds waren wel ideale platforms om militante personen buiten het Masereelfonds aan het woord te laten, en het stampte ook een eigen uitgeverij uit de grond (1979). Roosens had hier opnieuw een grote inbreng in. Mensen zoals Christian Dutoit (Arbeid, later Meervoud) en Denise De Weerdts waren graag geziene gasten. Onder Roosens waren de lokale kernen zeer actief rond culturen die te kampen hadden met imperiale overheersers. Thema-avonden over de Koerdische, Cubaanse, Noord-Ierse of Palestijnse vrijheidstrijd waren een frequent gebeuren.

Het Masereelfonds was niet een grote factor in het Vlaamse militantisme van de jaren '80. Toch trachtte zij in samenwerking met de KP de anti-rakettenbetogingen en ecologische acties te ondersteunen. De tweede helft van de jaren '80 werd gekenmerkt door de opgang van grassrootsbewegingen, terwijl de reconversie van de zuilen tijdens de jaren '60 in een situatie van “neo-zuilen” maar een tijdelijk succes in de jaren '70 bleek te zijn.⁶ Roosens was de voorzitter tijdens een gouden periode (1978-1987) voor het Masereelfonds, maar maakte ook de eerste tekenen van verval mee. Vanaf 1985 zou het ledenaantal beginnen te stagneren, waarna vanaf begin jaren '90er kon gesproken worden over een neergaande lijn.⁷

Roosens zou het aspect “bevordering van de Vlaamse problematiek” dus ter harte nemen in het Masereelfonds. Het was hij die op het idee kwam om Tjil Uilenspiegel als symbool te nemen van een progressief flamingantisme. Geheel het jaar 1979 werden er debatten gevoerd over de Vlaamse toekomst. In de zomer van 1979 hield het fonds een Uilenspiegelfeest in Damme.⁸ Zo sprak Roosens over zijn eigen invloed: “*Gedurende het hele jaar 1979 stond de werking in het teken van de legendarische figuur van Tjil Uilenspiegel, als verzetstrijder tegen de vreemde overheersing, met als hoogtepunt het grote volksfeest te Damme op 25 augustus 1979. Vele jaren bleef “de vuist van Tjil” het embleem van de organisatie, samen met de leuze “Links en Vlaams. In alle grote – en veel kleinere – afdelingen werden jarenlang lezingen en debatten*

georganiseerd rond de ideeën van Gramsci en meer bepaald over zijn opvattingen inzake de positieve rol van het nationalisme in de vestiging van de hegemonie van een toekomstige leidende klasse. Deze opvattingen bepaalde in grote mate het profiel van het Masereelfonds.”⁹

Een eerste tegenvaller voor Roosens was het faillissement van een autonome uitgeverij. Reeds in 1984 moest het de boeken sluiten door te hoge werkingskosten, alsook de concurrentie in de niche-markt was moordend. Het veroorzaakte een sluimerend conflict binnen de beheersraad en het MF-personeel, doordat de reserves waren opgedroogd. De ruzie werd meegenomen in de discussie welke de toekomst was voor het Masereelfonds. Onder Roosens nam het vormingswerk, ook in culturele issues, een leeuwendeel in beslag. Het flamingantisme was niet weg te denken uit de talrijke discussies, waardoor de radicale Vlaamsgezinde identiteit intern werd opgehangen aan de persoon Roosens en zijn medestanders. Onder zijn impuls trad het MF ook toe tot het OVV. Mensen uit de klassieke middens vroegen zich af wat het MF in hemelsnaam had verloren in dergelijke Vlaamsgezinde koepelorganisatie. De uiteindelijke evaluatie over deze radicale Vlaamsgezinde periode onder Roosens werd in '99 definitief door de kaderleden gemaakt, waarbij een genuanceerd en meer wetenschappelijk standpunt werd ingenomen over de rol van de Vlaamse identiteit binnen de socio-economische context. Roosens zou ook in dit debat een spilfiguur zijn, waarin hij de andere zijde (de Aktief-redactie met onder meer Koen Dille) beschuldigde van het oude flamingante karakter van het fonds te verraden.¹⁰ Roosens had ondertussen getracht om via Meervoud en de mainstream pers het debat open te trekken. Deze methode namen sommige MF-leden hem niet in dank af.

Het conflict tussen de Vlaamsgezinden, Roosens en Abicht, en de nieuwe generatie werd op het niveau van een zuiver ideologische discussie gevoerd. Zoals in een volgend hoofdstuk zal worden vermeld, was er in de jaren '90 een voortdurende twist tussen enerzijds Jan Blommaert, UGent-academicus en Afrika-deskundige, en Roosens. Blommaert had een complete kennis over antropologisch onderzoek, en was ook onderlegd in de postmoderne filosofie. Roosens was dat niet. Roosens bleef zweren bij een correspondentietheorie met betrekking op wat identiteit en cultuur inhielden (cf. infra). Deze verschillende perspectieven vormden een explosief mengsel, waarbij scheldpartijen niet uit de lucht waren. Vermits Roosens niet geschoold was binnen de subdisciplines van Blommaert, verweet hij Blommaert het debat altijd te verstoren door het

aandragen van gezagsargumenten. Of dit nu zo was of niet, maakt in wezen geen werkelijk verschil uit. Het conflict toonde aan dat er in de jaren '90 een evolutie bij activistische intellectuelen plaatsvond, die niet meer strookte met het Vlaams-nationalistisch gedachtegoed van Roosens. Roosens ontweek in deze MF-discussies de problematiek met betrekking tot taaltheorie, identiteitsconstructie, representatiemethodes, etc. Superstructuralisme en deconstructivisme waren duidelijk niet zijn terrein, en dat maakte zijn verdere ideeënontwikkeling over de problematiek van cultuur-historische zaken moeilijker.¹¹ Hij verweet mensen zoals Blommaert dat deze de ghettovorming in de hand zou werken, omdat het idee van een Leitkultur werd ontkracht. De pogingen van Blommaert om onder andere met een impliciete foucaultiaanse methode duidelijk te maken dat een identiteitsconstructie gestoeld was op machtsstrategieën en controlemechanismen van de ene groep over een andere, werd niet door Roosens als een acceptabele uitleg aanvaard. Roosens bestempelde het denken van Blommaert als “emotioneel”, Blommaert repliceerde dat Roosens’ visie niet strookte met de vorderingen op gebied van de culturele antropologie en dat zijn correspondentietheorie in wezen elke machtsrelatie uitbande (zowel op gebied van alledaagse cultuurpraktijken, taal, representaties van een bepaalde belangengroep, etc...).¹² Dit kan ook worden opgemerkt wanneer Roosens bijvoorbeeld postmarxistische auteurs behandelde: hij lukte hem niet nieuwe gedachten over bijvoorbeeld hegemonische strategieën (Mouffe) te behandelen als zijnde een nieuw aspect van het linkse academische studieveld. Alleszins werd duidelijk dat de evolutie van het fonds tussen zijn aftreden als voorzitter en de jaren '90 enorm was, en dat dit bijgevolg een “generatieconflict” veroorzaakte. Terloops kan wel worden vermeld dat Roosens in de MF-werkgroep “Theorie” (1996) duidelijk de meest onderbouwde persoon was op vlak van economische analyses. Zijn artikelen met betrekking tot de diensteneconomie waren een rechtstreeks product van deze werkgroep.

Roosens, reeds jaren op zoek naar een opvolger, zocht en vond zijn erfgenaam in '87 in de persoon van Abicht. Ondertussen was De Nieuwe overgenomen door een mantelorganisatie van de Volksunie en zijn praktijk leverde hem bergen werk op.¹³ Bourgeois had zich teruggetrokken als compagnon de route, hij zou zijdelings nog een handje toesteken. Roosens zag daarom geen brood meer in het leiden van het Masereelfonds, hij wenste zich als voorzitter terug te trekken uit het fonds (waardoor in wezen het KDF zijn laatste militante daad van betekenis was, cf. supra).

Roosens zou wel tot aan het einde van zijn leven in zowel dit marxistisch milieu (Imavo, Masereelfonds) alsook in Vlaamsnationale wateren vertoeven (Meervoud). Hij bleef vaste gast in de MF-bestuursvergaderingen van het Masereelfonds en trachtte de ideologische lijn voortdurend bij te sturen.

Het Masereelfonds diende ook voor Roosens om de opgedane contacten te laten doorstromen naar zowel De Nieuwe (1980-1984) alsook om de nodige medewerkers te vinden voor zijn laatste grote initiatief, het blad Markant (cf. infra). Roosens gaf het Masereelfonds in goede handen. Zijn blijvende invloed op het fonds werd gesymboliseerd in het feit dat hij de inleiding gaf naar aanleiding van het feest “25 jaar Masereelfonds” (januari 1996).

Om een kort beeld te verkrijgen hoe het Masereelfonds verging in het post-Roosens-tijdperk, moet er even gekeken worden naar enkele cijfergegevens en evoluties. Omstreeks 1995 betrof de jaarlijkse inkomsten voor het fonds rond twaalf miljoen Bfr. inclusief negen miljoen inkomsten door subsidies.¹⁴ Het aantal actieve lokale afdelingen daalde gestaag, waardoor halverwege de jaren '90 enkele knopen moesten worden doorgehakt met betrekking tot een herschikking van de beschikbare middelen (eveneens veroorzaakt door een verminderde subsidiestroom in 1995 en problemen rond eventuele financiële bijstand door de KP).¹⁵ Het aantal leden zweefde in de jaren '90 rond het cijfer 1300.¹⁶ In dezelfde periode was er ook sprake om Aktief onder te brengen in de structuren van het verdwenen blad Markant (cf. infra) of Ecogroen om de kosten te drukken binnen deze herschikking.¹⁷ Dit idee werd trouwens geopperd door de mensen die tevens in Markant actief waren (Roosens, Delmotte), wijzend op het feit dat het abonnementsbestanden van Markant en Aktief totaal verschillend waren. Omwille van financiële redenen werd eerst het Imavo omstreeks '92 dichter bij de werking van het Masereelfonds gebracht (MF-medewerkers deden ook Imavo-activiteiten in ruil voor een financiële vergoeding), waarna vanaf 1994 - begin 1995 de uiteindelijke gestroomlijnde samenwerkingsverbanden tussen Imavo, MF en KP werden gecreëerd om die kostenbesparingen te kunnen doorvoeren (het boek “Nieuw Kritisch Denken”, waaraan Roosens meewerkte, was het product van deze herschikte samenwerking).¹⁸ Markant, deels gefinancierd door de KP, werd een jaar eerder weggesnoeid om de algemene financiële crisis van midden jaren '90 te kunnen overwinnen (cf. infra). De stagnering van het succes van Masereelfonds na het vertrek van Roosens was niet te wijten aan de interne werking. Het was een

algemene tendens die eveneens de andere fondsen trof. Het Masereelfonds was sinds eind jaren '70 relatief even sterk gebleven in vergelijking met het Vermeylenfonds en het Willemsfond, het Davidsfonds had daarentegen meer afdelingen dan de drie andere fondsen samen.¹⁹

6.2 Kortstondige initiatieven tijdens de periode (1986 – 2003)

Roosens had enkele malen getracht een hernieuwd progressief flamingantisme te lanceren in diverse ad hoc-organisaties. Deze organisaties moeten bekeken worden als exponenten van zijn interne netwerken in het Masereelfonds en Imavo, en waren tevens intermezzo's voor grotere projecten (Toestanden, Markant, cf. infra).

Vlaams Progressief Alternatief (1986 – 1987)

Deze organisatie was actief na de financiële ramp in De Nieuwe (1984), tijdens zijn laatste stappen als MF-voorzitter en voor de oprichting van een nieuw politiek blad Toestanden (eind 1987). Het Vlaams Progressief Alternatief (VPA) maakte een ruimte voor discussies over de toekomst van het progressief Vlaamsgezinde milieu. Het was geen nieuwe beweging of vereniging, de meest accurate vergelijking is deze van een pluralistische denktank. Onder de deelnemende organisaties konden enkele links Vlaams-nationalistische organisaties worden gevonden: Werkgroep Arbeid-VRSB (Dutoit), Werkgroep Het Pennoen (Olsen sr. & jr.) en De Witte Kaproenen (Vincké). Andere klassieke participanten waren het Masereelfonds, Vermeylenfonds en de Elcker-ik Federatie. Het VPA was dus de herneming van oude contacten uit de periode van het KDF in combinatie met het Vermeylenfonds.²⁰

De voorbereiding van het VPA geschiedde in de maanden voor de eerste trefdag op 27 september 1986 ("Trefdag voor een Vlaams Progressief Alternatief"). Het VPA lanceerde op deze trefdag een "Verklaring en Oproep van het Vlaams Progressief Alternatief". Hierin werden enkele aspecten voor een vernieuwde militante strijd opgesomd:²¹

1. De oude kloof tussen arbeidersbeweging en flamingantisme moest worden gedicht

2. De Vlaamse Beweging moest door linkse inbreng een tweede militant leven hebben. Deze beweging werd anno 1986 gekenmerkt door kleinburgerlijke zelfgenoegzaamheid.
3. De Vlaamse Progressieve Gedachte hield in dat er aandacht moest worden besteed aan de dolende Vlaamse burger in crisistijd. Ook aansluiting zoeken bij de brede basisbeweging was een a priori in tijden van de opkomende grassroots-bewegingen. De Vlaamse Beweging moest haar terrein verleggen, materies zoals het imperialisme en de oorlogsindustrie konden worden behandeld binnen het flamingante gedachtegoed.
4. Het federalisme moest een maximale zelfbeschikking bezorgen aan de twee gemeenschappen van België. Solidariteit tussen deelstaten en regio's konden een exclusivistisch flamingantisme vermijden.

De inleiding tijdens de trefdag werd gegeven door Jan Olsen, samen met Vandommele een leidende kracht van het initiatief, waarin hij een link maakte tussen de eerste Het Pennocongressen (cf. supra) en de noodzaak om een nieuwe generatie jongeren aan te spreken om het sociaalflamingantisme opnieuw onder de aandacht te brengen.²² Andere sprekers ware M. Vandenbussche (KDF-periode), de voorzitter van Pax Christi Ignaas Lindemans en de afsluiting werd verzorgd door M. Coppieters. Roosens zelve sprak niet, maar liet wel een oriëntatietekst verspreiden met de titel “De Vlaamse Beweging, Sociale Beweging”, waarin een kort historisch overzicht werd gegeven met betrekking tot de evolutie van de Vlaamse Beweging.²³

In totaal bezochten 140 mensen deze trefdag.²⁴ De trefdag had niet echt praktische conclusies getrokken uit hun maandenlang denkwerk, en de nodige publiciteit liet het afweten. De reacties op deze trefdag waren schaars te noemen. Links schreef alvast dat zij achter de strijdpunten van de organisatie stonden.²⁵

Een opvallende tekst die circuleerde in de VPA-middens was deze van Joost Vandommele (afkomstig uit Arbeid-SBV), waarin hij betoogde dat de strijd tegen het Amerikaans monopoliekapitalisme een noodzaak was om de Vlaamse culturele eigenheden te kunnen bewaren, zonder dat er diende teruggerepen te worden naar een provincialistische reflex. Omwille van die reden bepleitte hij een intensieve uitwisseling van ervaringen met andere progressief nationale bewegingen (Ierland, Baskenland, Nicaragua, Corsica). Een definitieve

oplossing voor Brussel en andere communautaire problemen kon bereikt worden door overleg te plegen met de Waalse federalistische groepen, waarbij het bestrijden van een egoïstisch primair flamingantisme en racisme een gezamenlijk doel kon zijn.²⁶

In de periode december 1986-september 1987 behandelden de participanten van het VPA het vraagstuk hoe het Amerikaans kapitaal te kunnen bestrijden en op welke manier de nationale strijd te verzoenen met de klassenstrijd. Werkgroep Het Pennoen en Links waren de meest actieve organisaties om ideologische teksten te schrijven. Roosens was in deze periode opvallend afwezig.

Verdere publieke activiteiten waren op één hand te tellen. Er was een colloquium met de titel “Hoe Vlaams is Flanders Technology?” met sprekers Ludo Abicht, Johan Maes (ABVV) en Roland Laridon (voorzitter Vermeylefonds). Een tweede en laatste trefdag “Eigen taal, eigen kapitaal” werd gehouden op 26 september 1987. Nieuwe participerende organisaties waren Nieuw Links, Ierlandkomitee (Arbeid) en het Studiecentrum A. Mussche.²⁷

De volgende referaten werden op deze tweede trefdag gehouden:

1. Inleiding door Jan Olsen
2. Het referaat “Kapitaal in Vlaanderen: oorsprong en bestemming” werd gehouden door Jef Pacolet (Hoger Instituut voor de Arbeid) en Raf Wouters (KUL)
3. Jacques Yerna, secretaris van FGTB Luik, gaf een Waals standpunt over het federalisme
4. Een kort intermezzo door Coppieters werd gevolgd door een interactieve discussie met Chris Vandenbroeke (VU), Mieke Vogels (Agalev), Luc Van den Bossche (SP) en Luc D’Hoore (CVP)

De nadruk van deze trefdag werd voornamelijk gelegd op socio-economische aspecten en dit werd gekoppeld aan de noodzaak om het flamingantisme opnieuw een diepgaande doctrine te geven. Concrete resultaten waren er opnieuw niet, waardoor na deze tweede trefdag het VPA van het toneel verdween. Roosens zou wel nog opduiken in het progressieve project “Regenboog”, een samengaan van KP, SAP en linkse onafhankelijke individuen. Op de lijsten voor de Europese Verkiezingen was Roosens 2de opvolger.

De Tandem van de Leeuw en Vlaams Democratisch Appel (1991 – 1995)

De twee volgende initiatieven zijn aan elkaar gelinkt. De Tandem van de Leeuw vertrok vanuit een colloquium met identieke naam (7 december 1991), georganiseerd door Imavo (voorzitter Robert Crivit) en Werkgroep Het Pennoen (voorzitter Jan Olsen). Tussen 7 december '91 en eind december 1993 waren er geregeld samenkomsten tussen deze twee organisaties, aangevuld door mensen uit voornamelijk het Masereelfonds. Het Vlaams Democratisch Appel werd begin '94 door dezelfde mensen opgestart, voornamelijk onder impuls van Roosens, maar kende een stille dood omtrent maart 1995.

De tandem van de Leeuw had een identieke bedoeling als het VPA: het zoeken naar een progressieve identiteit voor de Vlaamse Beweging en nieuwe antwoorden zoeken op de kapitalistische problematiek. Vanaf februari '92 werd er gestreefd naar het opbouwen van een links democratisch alternatief binnen de Vlaamse beweging, maar de doelstellingen kwamen nooit van de grond. De opeenvolgende colloquia hadden de bedoeling om mensen te werven en om vervolgens in een tijdspanne van enkele jaren de opbouw voor een nationaal congres voor te bereiden (zowel ideologisch alsook op gebied van mankracht). Het eerste colloquium op 7 december 1991 werd gekenmerkt door de diversiteit aan sprekers: I. Lindemans (Pax Christi), L. Abicht, W. Calewaert (Sp.a), L. Cautereels (Agalev), M. Coppieters (Volksunie) en T. Declercq (CVP). Het colloquium werd afgesloten door Roosens. Roosens verwees naar voorbijge staatsvormingen die de Vlaamse aspiraties fnuikte, waarbij Brussel werd losgekoppeld van Vlaanderen. Brussel was voor Roosens een kolonie geworden door toedoen van de Belgische francofone elite en allerhande supranationale bureaucratische technocraten. Er waren twee Brussels voor Roosens: de ghetto's en de residentiële wijken. Gebrek aan investeringen en het bewust laten verpauperen van de onderklasse bestaande uit migranten waren symptomen van een bezet Brussel.²⁸

De vaste gasten in de vergaderingen konden heterogeen worden genoemd. De Vlaamsnationale linkse middens werden vertegenwoordigd door Roosens, Olsen (Werk Het Pennoen), Vandommele en Johan Bosman. De marxistische input werd gegeven door mensen uit het Imavo

(onder leiding van R. Crivit) en Masereelfonds. Roosens bleek een centrale spil te zijn in het formuleren van een coherente visie. De tekst “Voor de democratische Vlaamse Beweging” zou fungeren als een handleiding voor de deelnemers. In wezen kwam er niets wereldschokkend aan de oppervlakte: Vlaanderen onafhankelijk waarbij Brussel een deel werd van deze Vlaamse ruimte, het bestrijden van de ghettovorming in de hoofdstad en het tegengaan van de kwalijke invloed van de mondialisatie.²⁹ In 1992 waren er voornamelijk samenkomsten om te brainstormen over materies met betrekking tot de Europese Unie, GATT en de verdere toekomst van de Belgische staatstructuren.³⁰ In 1993 zou Roosens’ tekst “Het Postkapitalisme” een centrale rol van discussie vervullen. Opvallend was dat mensen uit Imavo, veelal geschoold in de marxistische materies, niet akkoord gingen met Roosens’ bewering dat de diensteneconomie (potentieel) buiten het kapitalistische productieproces kon bestaan. Een andere interessant colloquium werd gehouden in Brugge op 22 mei 1993 met de titel “Wie betaalt de rekening? Omtrent autonomie en solidariteit”. Het resultaat werd uitgegeven in de vorm van een cahier. De centrale vraagstelling was welke houding een links iemand kon aannemen tegenover een eventuele federalisering van de sociale zekerheid. Het aspect solidariteit met Wallonië werd vanuit diverse perspectieven bekeken: een filosofische kijk op het concept solidariteit (Koen Raes), politiek implicaties van een federalisering (discussie tussen Jef Sleekcx en Patrick Vankrunkelsven) en een concrete bespreking van de stand van zaken in de gezondheidszorg (Ri De Ridder en Jef De Loof).

Dit was het laatste wapenfeit van de groep De Tandem van de Leeuw. Onder impuls van Roosens werd deze groep begin 1994 getransformeerd in Het Vlaams Democratisch Appèl (VDA). Roosens schreef een korte openingstekst waarin enkele zaken uit de tekst “Voor een Democratische Vlaamse Beweging” (cf. supra) werden gerecapituleerd. Deze tekst, in de vorm van een manifest, werd vervolgens via Roosens’ netwerken verspreid om te worden ondertekend door medestanders. De leidende figuren van dit initiatief waren R. Crivit (Imavo), A. Roosens (Meervoud, MF), D. De Haes (Meervoud), Geert Orbie (Meervoud) en P. Van Capellen. Eveneens waren Roger Bourgeois, Christian Dutoit (Meervoud) en Bernard Daelemans (Meervoud, VVB).³¹ Tegelijk startte Roosens in het verlengde van het VPA in het Masereelfonds de werkgroep “Vlaamse Beweging” op, hij hoopte op deze manier mensen uit het linkse middenveld wakker te maken.³² Lokale afdelingen werden gesticht in Leuven, Brussel, Limburg

(Paul Eyben) en Gent, maar er kan met zekerheid worden geopperd dat dit papieren kernen waren.

Informeel waren er ook gesprekken tussen Roosens, Abicht, Courteaux, Turf en Grammens, maar zonder enig resultaat. Grammens weigerde het manifest te ondertekenen om op die manier ongebonden te blijven.³³ Crivit en Roosens vingen bot bij Coppieters om het manifest te laten onderschrijven omwille van het feit dat Coppieters niet gewonnen was voor de gedachte dat een onafhankelijk Vlaanderen de socio-economische problemen zou kunnen oplossen in een federaal België.³⁴

De uiteindelijke mislukkingen en het ontbreken van enig nettoresultaat werd door Jaap Kruithof verklaard in een persoonlijke brief aan Roosens: *”Wat zijn je troepen: Imavo, Het Pennoen, Meervoud. Dat betekent helaas in het huidige Vlaanderen zeer weinig. Je hebt geen steun bij Regenboog, SP, VU, Agalev en ga zo maar door. Met een uiterst klein groepje intellectuelen zonder krachtige volksbasis lukt dit niet, Antoon.”*³⁵

6.3 Meervoud

Meervoud zou de laatste thuisbasis worden van Roosens. Roosens zou niet behoren tot de initiatiefnemers, maar werd wel vanaf het 2de nummer begin 1993 betrokken bij de leiding van het blad. Hij was het juridische brein achter de VZW Meervoud en NV Imovlah (Het Vlaams Huis).³⁶ Dit Vlaams Huis, een ontmoetingscentrum voor zowat alle gezindheden, was een idee van Roosens. In een jubileumnummer van Meervoud viel er te lezen: *”Wij kunnen in dit bestek niet voorbijgaan aan de geweldige verdienste van wijlen Antoon Roosens, zonder wie dit Vlaams Huis nooit het daglicht zou hebben gezien. Hij heeft het idee opgevat om een dergelijk project uit de grond te stampen, hij heeft er de juridische architectuur van bedacht [...], hij heeft de zoektocht naar investeerders begeleid [de familie Roosens investeerde grote sommen in de Meervoud-eigendommen, auteur], en tenslotte, maar zeker niet de geringste verdienste: ook de handen uit de mouwen gestoken bij het begeleiden en uitvoeren van de noodzakelijke werken.*

[...] *Menig ijverige hand kwam, onder regie van Antoon Roosens, aan de verfborstel, of behanglijmkwast stellen* [sic, auteur]. *En Antoon zelf wist de vale vloeren om te toveren tot glimmend parket.*³⁷ In dit Vlaams Huis hield Roosens occasioneel een toespraak en stond hij aan het hoofd van het Vormingsinstituut. Hij hielp mee met de Meervoud-crew om tijdens de verkiezingen in de Franstalige kiesomschrijving voor de Senaat de lijst V.L.A.A.M.S op te richten. De reden voor deze actie was dat deze kiesomschrijving niet alleen bestond uit enkel de Waalse en Brusselse kantons, maar ook het gebied Halle-Vilvoorde. Het was een manier om dit institutioneel en electoraal onevenwicht aan te klagen. Roosens was gepikeerd omwille van het feit dat een uitgesproken francofone lijst UF (Union des Francophones) opkwam voor het Vlaams parlement en een verkozene behaalde. De lijst V.L.A.A.M.S haalde 22.649 stemmen, met pieken van 5,7% in Komen en meer dan 2% in Edingen en Moeskroen. Roosens fungeerde als lijstduwer.³⁸

Meervoud was de uiteindelijke hergroepering van alles wat links-Vlaamsnationalistisch was: zowel mensen uit de Volksunie alsook Arbeid-VSB of de groep rond Roosens vonden een plaats in het nieuwe blad. Heden kan Meervoud worden bekeken als het voorlopig eindpunt van een stroming binnen de Vlaamse Beweging die startte eind jaren '50.

6.4 Besluit

Roosens kon in het Masereelfonds een kwarteeuw lang mensen inspireren. Hij plaatste het Masereelfonds op de voorgrond als nieuwe intellectuele stroming in Vlaanderen. Hij was controversieel in talrijke discussies, of dit nu ging over Gramsci, cultuur of kapitalisme. In de jaren '90 werd duidelijk dat het Masereelfonds een evolutie had doorgemaakt, waardoor Roosens het moeilijker kreeg om Vlaamse accenten te leggen. De andere initiatieven, allemaal gelinkt aan het Masereelfonds, waren niet succesvol te noemen. Het waren papieren organisaties die vooral kilo's documenten produceerden. Toch kan er worden gesteld dat het niveau van discussie hoog lag. Roosens ontwikkelde zijn ideeën met betrekking tot de diensteneconomie en de mondialisatie tijdens de MF-werkgroepen.

Roosens was niet meer militant in Meervoud, maar hij kende wel in het blad zijn meest vruchtbare periode als de intellectueel die op eenzame hoogte stond. De theoretische waarde van zijn geschriften in Meervoud was in vergelijking met de pennenvruchten in de andere stromingen van de Vlaamse Beweging vernieuwend te noemen. Hij zou voornamelijk schrijven over de mondialisatie, de Vlaams-Waalse verhoudingen, de diensteneconomie, het probleem Brussel en het Vlaamsnationalisme. Hij liet zijn medecompagnons een kleine 100 artikels na, die anno 2007 nog steeds als inspiratiepunt dienen.

Voetnoten

1. Vandenabeele (Werner), Vijfentwintig jaar Masereelfonds, in: Aktief, XXI, jan-feb 1996, 1, p. 5
2. Ibidem, p. 6
3. Een algemeen overzichtswerk van het denken en doen van Michielsens kan gevonden worden in: Debrouwere (Jan) (ed.), *Stappen naar de verte*. Leo Michielsens: leraat, marxist, Leuven, Acco, 1997, 208 p.
4. Dit kwam door het nieuwe decreet op het sociaal-cultureel vormingswerk van de Vlaamse Gemeenschap. Zowel het Imavo als het Masereelfonds genoten en genieten op die manier van subsidies, dat maakt dat alle cultuurfondsen in hun respectievelijke zuil meer onafhankelijkheid konden opeisen.
5. Vandenabeele (Werner), op. cit., p. 8
6. Hellemans (Staf), Strijd om de moderniteit (Kadoc-studies nr. 10), Leuven, Universitaire Pers Leuven, 1980, p. 230-251
7. Privé-archief Antoon Roosens, Verslag Raad van Beheer MF; 15 oktober 1990
8. De voordracht tijdens dit feest toonde aan wat Roosens van plan was met het Masereelfonds als progressieve kracht. Uilenspiegel was niet alleen het symbool van ongebonden flamingantisme in progressieve zin, dit folkloristisch figuur was eveneens het symbolische teken van Roosens' wens met betrekking tot de identiteit van het fonds.

"[...] in het kamp van Tijl Uilenspiegel vonden we de massa, het gewone volk, de werkers, de armen en de verdrukten. Zij werden geleid door wat toen de vooruitstrevende klasse, de toekomstige leidende klasse was: de jonge stedelijke burgerij. Het was een nationale strijd, het was tegelijk een klassenstrijd. [...] Al kennen wij vandaag, gelukkig, geen brandstapels in Vlaanderen, en geen vreemd expeditieleger dat onze dorpen en steden verwoest, toch is er in onze huidige, politieke situatie een bepaalde lijn te bespeuren die doet terugdenken aan de tijd van Tijl Uilenspiegel. Ook nu wordt ons volk politiek en economisch gedomineerd door een combinatie van de eigen, heersende klasse met een vreemd imperialisme. [...] En nu, zoals in de 16de eeuw, wordt de klassenstrijd en de strijd om politieke zelfstandigheid van ons volk, tegen één en dezelfde vijand gevoerd: de Franstalige, Belgische heersende klasse. [...] Hier ligt de actuele betekenis van de legende van Tijl Uilenspiegel. In de 16de eeuw was het de stedelijke burgerij – de toekomstige heersende klasse - die de gehele bevolking achter zich wist te scharen in haar strijd om de macht tegen de coalitie van een binnenlandse heersende klasse en het vreemde imperialisme. Haar klassenbelangen identificeerden zich, in de geesten van allen, met het nationaal belang. De tijd is gekomen dat onze arbeidersklasse – de heersende klasse van de toekomst – de leiding zou nemen van het gehele Vlaamse volk, in zijn huidige strijd voor nationale zelfstandigheid [...]."
9. Roosens (Antoon), Links en Vlaams of Belgisch en rechts?, in: Aktief, XXIV, maart-april 1999, 2, p. 11
10. Ibidem
11. Koen Dille's versie met betrekking tot de discussie over de identiteit van het Masereelfonds was zeer duidelijk: "Antoon beweert dat "de 'ondertekenaars van het pamflet' [de aanleiding tot de discussie, auteur] van 16 december het nodig hebben gevonden te oordelen over dit punt om een publieke rel uit te lokken. We zouden dat bovendien gedaan hebben uitgeredend op een ogenblik dat de raad van bestuur reeds had beslist om, in de loop van

1999, rond de Vlaamse thematiek een brede discussie binnen het Masereelfonds te organiseren.” Een publieke rel? Uitlokken? Uitgerekend? Ik val steil achterover. Ik dacht dat we alles hadden gedaan opdat die kwestie eerst rustig in de Raad van Bestuur zou worden besproken. Bedoelt Antoon soms dat iemand van de ondertekenaars de hele zaak in de pers heeft gebracht? Wie heeft onze tekst doorspeeld aan Meervoud? En wie heeft het in Meervoud geschreven? Wie heeft De Standaard gebriefd?”

Dille (Koen), Een 1ste reactie, in: Aktief, XXIV, 1999, 2, p. 12

12. Privé-archief Antoon Roosens, Repliek op J. Blommaert, juni 1994

13. Cuypers (Henk), Antoon Roosens (1929-2003), Een leven in dienst van het sociaal-flamingantisme, in: Meervoud, De rode tong van de leeuw, Leuven, Meervoud-Acco, 2005, p. 16

“Zijn advocatenpraktijk die hij sinds 1975 met Guido Verdeyen gestadig uitbouwde tot een goeddraaiend bedrijf, had nogal wat Franstalig en mediterrane cliëntieel.”

14. Privé-archief Antoon Roosens, Rekeningen Masereelfonds, eind 1995

15. Privé-archief Antoon Roosens, Steuntje bij de bestuursverhadering, 18 november 1995

16. Privé-archief Antoon Roosens, Handleiding stuurgroepvergadering, 20 april 1995

17. Privé-archief Antoon Roosens, Verslag stuurgroep, 21 september 1995

18. Privé-archief Antoon Roosens, Samenwerkingsakkoord tussen MF en Imavo, 1 februari 1992

19. Privé-archief Antoon Roosens, Nota voor Roosens en Abicht, 1995

Uitgedrukt in aantal afdelingen:

Dauidsfonds: 431 afdelingen

Vermeulenfond: 91 afdelingen

Willemsfond: 114 afdelingen

Masereelfonds: 90 afdelingen

20. Privé-archief Roger Bourgeois, Brochure “Vlaanderen en al het nieuwe. Trefdag voor een Vlaams Progressief Alternatief”, 27 september 1986

21. Privé-archief Roger Bourgeois, Verklaring en Oproep van het Vlaams Progressief Alternatief

22. Privé-archief Roger Bourgeois, Jan Olsen: Inleiding tot een trefdag voor een VPA, 27 september 1986

23. Privé-archief Roger Bourgeois, Tekst Antoon Roosens op de trefdag VPA: Vlaamse Beweging, sociale beweging, 27 september 1986

24. Privé-archief Roger Bourgeois, Vergadering VPA, 8 oktober 1986

25. Privé-archief Antoon Roosens, Verslag Vlaams Progressief Alternatief, november 1986

26. Privé-archief Antoon Roosens, Tekst Joost Vandommele: Is er nog een Vlaamse Beweging van doen in 1986, december 1986

27. Privé-archief Roger Bourgeois, Brochure VPA-trefdag, 26 september 1987

28. Privé-archief Antoon Roosens, Colloquium De Tanden van de Leeuw: slottoespraak Antoon Roosens, 7 december 1991

29. Privé-archief Antoon Roosens, De Tanden van de Leeuw: discussietekst “Voor een democratische Vlaamse Beweging”, april 1992

30. Privé-archief Antoon Roosens, Verslag werkvergadering De Tanden van de Leeuw, 8 december 1992

31. Uiteindelijk ondertekenden volgende personaliteiten de tekst: Ludo Abicht, Johan Bosman, Marc Braet, Hendrik Carette, Jan Cauwenberghs, Willy Courteaux, Robert Crivit, Bernard Daelemans, Hendrik de Corte, Piet De Groof, Dirk De Haes, Filip Delmotte, Jozef Deloof, Piet De Pauw, Luc De Raemelaere, Roger De Somville, Benny De Wilde, Frans D'haese, Daniël Dmon, Christian Dutoit, Paul Eyben, Eddy Favoreel, José Fontaine, Raf Gerits, Hendrik Keuleers, Willy Kuijpers, Ludo Loose, Nelly Maes, Geert Orbie, Jaak Peeters, Peter Plas, Dieter Rabaut, Antoon Roosens, Guus Snijkers, Kristof Somers, Jan Stacino, Geert Struyve, Jef Turf, Bart Van Camp, Paul Van Capellen, Luc Van den Weygaert, Guido Van In, Guido Verdeyen, Karel Verhoeven, Björn Wallaert
Privé-archief Antoon Roosens, Manifest: Een Vlaams Democratisch Appel, 1994
32. Privé-archief Antoon Roosens, Verslag bijeenkomst VDA, 24 januari 1995
33. Privé-archief Antoon Roosens, Brief Grammens aan Roosens, 19 november 1994
34. Privé-archief Antoon Roosens, Brief Coppieters aan Crivit met betrekking tot VDA-manifest, 15 maart 1994
35. Privé-archief Antoon Roosens, Brief Kruithof aan Roosens, 3 maart 1994
36. Deze structuren worden niet in deze thesis besproken. De archieven van Meervoud en Imovlah zijn nog van directe toepassing op hun huidige werking, waardoor de auteur niet wenste enige schade toe te brengen aan deze organisaties door de interne keuken bloot te leggen. Dit verklaart ook waarom de bespreking over de Meervoudperiode is afgehandeld in enkele regels.
37. Meervoud, Het Vlaams Huis, in: Meervoud, XII, november 2004, 100 bis, p. 5
38. Privé-archief Antoon Roosens, Interne documenten betreffende de lijst V.L.A.A.M.S, 1995

Hoofdstuk 7: Toestanden (1987 – 1989) en Markant (1992 – 1994)

7.1 Creaties van een gewijzigde politieke, ideologische en economische conjunctuur

Toestanden en Markant waren twee pogingen om een Nederlandstalig progressief blad te verspreiden, een kruising tussen Knack en politieke academische vakbladen, vergelijkbaar met “Monthly Review” in de VS. Een aantal academici schreven op frequente basis voor deze bladen en politiek-intellectuele leden van het linkse middenveld konden zich verenigen rond deze twee initiatieven. Toestanden en Markant kunnen worden bekeken als de erflaters van het KP-partijblad “De Rode Vaan”. Toestanden verscheen reeds tijdens de laatste jaren van De Rode Vaan, Markant was een directe erfgenaam. De organisatorische en financiële steun van de KP aan Markant moet worden geplaatst in de periode waarin de KP een heroriëntatie zocht en zichzelf transformeerde tot een open beweging in het linkse middenveld.

Hoewel Roosens een drijvende kracht was achter deze twee initiatieven, was er op papier van zijn aanwezigheid bijna geen spoor te bekennen. Hij schreef nauwelijks artikels onder zijn naam (in totaal twee en één interview), noch kan zijn naam worden teruggevonden in het werk van collega's. Nominaal zou de verantwoordelijke uitgever van het blad Toestanden Paul Eyben zijn, bij Markant was dit Roosens. Zowel Eyben als Roosens spendeerden grote sommen geld aan de twee bladen, afkomstig uit eigen vermogen en inzamelacties bij vrienden, familie en kennissen. Eén enkele maal zou Roosens uit eigen naam een mening formuleren in de context van een aantal interviews over de mogelijkheden van een nieuwe linkse politiek. Het was niet veel meer dan een korte opsomming van enkele klassieke gemeenplaatsen over de crisis van links. Een inhoudelijke,

kwantitatief en kwalitatief, analyse over deze twee bladen maken is nutteloos om iets te weten te komen over Roosens. Er zal alleen gekeken worden in de interne keuken.

Ideologische en politieke context

De algemene context van de oprichting van dergelijke riskante ondernemingen was uniek te noemen. De economische crisis zette zich sinds eind jaren '70 onverminderd voort. Er was de opkomst van het Angelsaksische neoliberalisme en de verrechtsing van het Belgische partijpolitiek establishment. De SP kon nieuwe verruimingsoperaties niet tot een goed einde brengen en onderging een technocratisering. Ondertussen verdween de partijpolitieke relevantie van radicaal-links. De VU verloor op gebied van communautaire eisen elke radicale inslag.

Roosens wilde via Toestanden en Markant een centrum van kritische geluiden creëren met een professionele omkadering om de directe concurrentie aan te gaan met (centrum)-rechtse varianten zoals Knack, Trends, etc... De bladen hadden als bedoeling progressieve bewegingen te ondersteunen en de socialistische ideologie her op te bouwen. Grassroot-bewegingen waren ondertussen wel in volle opmars. Roosens projecteerde twee algemene doelen: ondogmatische wegen bewandelen, maar toch radicaal gekant zijn tegen het luchtledige debat in het “extreme midden”. Roosens was dus een baken tegen allerlei neo-idealistische ideologen die zich affirmeerden aan de heersende liberale ideologie.¹ Het was de periode van “links-liberalisme”, “Derde Weg sociaal-democratie”, etc... Het is terecht om te stellen dat Roosens behoorde tot de traditie van onder andere Ellen Meiksins Wood en Alex Callinicos. E. L. Wood, gekend om haar diepgravende, structurele analyses van de politieke en economische geschiedenis van het kapitalisme, haalde zwaar uit naar deze neopolitieke stromingen. Zij stelde dat er fundamenteel gezien geen echte politiek meer werd gevoerd op de socio-economische as; in marxistische termen werd dit vertaald in het feit dat de klassenstrijd en klassenantagonisme werden genegeerd. De nieuwe stromingen waren pogingen om de integratie van links in de machtspolitiek moreel te legitimeren, net zoals dat een eeuw geleden werd gedaan door Bernstein of Kautsky. Electoraal gewin was dan het enige doel voor deze “nieuwe socialisten”, aldus Wood. Er ontstond een complete aliënantie tussen burger en het politieke bestel.² Callinicos zou wijzen op de hoogste graad van schizofrenie bij de Giddeniaanse “Derde Weg”. De retoriek over de gemeenschap als

thuishaven voor de zoekende individu werd door Callinicos, gelinkt aan kapitalistische krachten die juist elke vorm van gemeenschap ontkenden.³

In de jaren '80 waren quasi alle partijen onderhevig aan de lokroep van het “extreme centrum”. Iedereen trachtte zich een vernieuwde identiteit aan te meten binnen het liberale spectrum. Het was een knap staaltje van “image building” en doelgerichte marketing onder de mom van nieuwe mobiliserende politieke projecten. De KP was haast de enige partij die het werkelijk meende met de ideologische hergeboorte, maar het eurocommunistische project liep door interne zwakheden, intellectueel en organisatorisch, op de klippen. De CVP, SP, VU als Agalev trachtten zich te herpositioneren door talloze aankondigingen van nieuwe projecten, samenwerkingsverbanden tussen partijfiguren, etc... Het Vlaams Blok was ogenschijnlijk ideologisch niet conform aan deze partijen. De PVV sprak extremistische neoliberale taal met ondermeer de Burgermanifesten van Verhofstadt. In de jaren '80 zou er onder de Martens-regeringen een afbraakpolitiek worden gevoerd met betrekking tot de sociale voorzieningen van de verzorgingsstaat. Begin jaren '90 zou het Globaal Plan van Dehaene massale stakingen uitlokken.

De algemene acceptatie van het liberale maatschappijmodel maakte dat zowel Agalev alsook de SP zich terugplooiden in een retoriek van het “extreme midden”. Terwijl “Doorbraak” van Van Miert nog kon worden beschouwd als neotravaillisme, zou midden jaren '90 Sienjaal (De Batselier, Coppieters) de bevestiging van het “Derde Weg”-denken zijn. Diverse medewerkers van Markant gaven de uitleg waarom Markant mislukte. Net zoals Sienjaal kon het niet opboksen tegen de politieke structuren. Sienjaal had dan nog het voordeel niet bedreigend te zijn voor de machtsinstituten. André Mommen sprak over die periode: *“De herinnering aan de befaamde oproep van Léo Collard in 1969 was nog niet vervaagd. En ook de mislukte Operatie Doorbraak van een decennium later lag nog zwaar op de maag. En nu een derde poging? Ook nog gewaagd door een afgeschreven politicus uit een leeglopende Volksunie [...] Was deze Coppieters niet een soort van politieke rattenvanger van Hameln die door de SP was uitgestuurd om een verruimingsoperatie op poten te zetten in een periode dat de ‘verruimde’ liberale partij van Guy Verhofstadt leek af te stevenen op een grote electorale doorbraak [...]”*⁴ Wat hield die Derde Weg in Sienjaal nu precies in? Jef Turf en Antoon Roosens waren niet echt positief over het initiatief; het oordeel was gebaseerd op een stringente economische doorlichting. Turf wees ten eerste op

de inconsistentie van het project betreffende de gedragslijn tegenover de partijpolitiek:”*De SP, de VU en AGALEV komen zelfs voor in het stuk als doorslaggevende elementen, zonder dewelke heel het plan niet haalbaar is. Maar tezelfdertijd relativeert de tekst sterk de impact van de politieke partijen [...] de teloorgang van de traditionele politiek beletten de auteurs van “Sienjaal” niet te sneren naar wie uit deze vaststellingen de voor de hand liggende conclusies heeft getrokken, namelijk dat men vandaag het liefst geen hoop moet stellen op de bestaande politieke partijen om enige verandering te bewerkstelligen.*”⁵ Coppieters en De Batselier onderschatten, aldus Turf, de inerte structuren van beleidspartijen, gebaseerd op goedkoop opportunisme en de zweep van het electoraal systeem. Roosens zou bezwaren uiten over het feit dat Sienjaal de premissen van de globalisering accepteerde. Sienjaal zou het defaitisme van de centrumpartijen aanvaarden, vermits het de overheveling van democratische instituties naar een internationaal niveau accepteerde. “[...]elke klassenanalyse ontbreekt, en de band tussen de nationale zelfstandigheid enerzijds, en democratie en welvaart anderzijds, komt niet aan bod. Indien de kapitalistische economie mondiaal is, de klassenstrijd is en blijft nationaal.”⁶ Roosens beklemtoonde de urgentie om de veranderingen te voeren binnen een Vlaams kader, verwijzend naar de analyse van André Mommen in het VMT. Deze stelde dat de herverkaveling maar verandering zou teweegbrengen indien alle centrumpartijen implodeerden en dus ook de Belgische consensus:”*Er mag dan corruptie en cliëntilisme op ruime schaal zijn, de Belgische werkelijkheid is blijkbaar sterker dan het herverkavelingsverlangen van linkse en rechtse vrijbuiters. Die werkelijkheid is immers gebouwd op zeer sterk vertakt ‘maatschappelijk middenveld’ met een verzuilde belangenbehartiging van de arbeidersklasse [...]*”⁷ In concreto werd er gesteld dat de christelijke zuil geen baat had bij die herverkaveling, en dat dus de institutionalisering van middenveld in de politieke tentakels ongewijzigd zou blijven. Veranderingen gebeurden alleen wanneer links en rechts polariseerden en in ramkoers met elkaar lagen, of tenzij een interne crisis een zuil tot institutionele hervormingen dwong.⁸ En het breekijzer voor de oude verzuiling en de politieke constellatie was de communautaire schakel, vermits iedere partij en organisatie op het middenveld zich grondig zou moeten hergroeperen en heroriënteren. De koers naar separatisme kon partijbelangen muteren, aldus Mommen, de ontbinding van België deed krachtsverhoudingen breken.⁹ Uiteindelijk werd bevestigd wat ook Roosens vooropstelde, weliswaar in zijn nationalistisch denkkader: Sienjaal bood geen enkele oplossing en omarmde de eigen neoliberale demonen:”*Begrippen als socialisering,*

nationalisatie, scheppen van gelijke uitgangspunten voor allen, afschaffen van sociale klassen, etc. ontbreken. De planeconomie is immers samen met de klassenstrijd en het proletarisch internationalisme ten grave gedragen. Arbeiderszelfbestuur en revolutionaire structuurhervormingen zijn eveneens bijgezet in het museum van de arbeidersbeweging. Wat rest is een door het liberalisme bevrucht denken over een democratische samenleving bevrijd van kommer en kwel, van racisme en intolerantie, met als aanvulling het inbrengen van meer verantwoordelijkheid voor internationale verhoudingen en een 'duurzame ontwikkeling.'"¹⁰

Roosens ergerde zich aan het feit dat Sienjaal zich liet inspireren door het boek "Grenzen aan de competitie", geschreven door De groep van Lissabon onder voorzitterschap van Riccardo Petrella¹¹: "*In de kritiekloze navolging van Petralla en de Groep van Lissabon, wordt in Sienjaal het mondiaal kapitalisme gekarakteriseerd als een systeem van genadeloze concurrentie. De voornaamste nadelige gevolgen van het systeem, nl. de sociale afbraak en de afbouw van de democratie, worden beschouwd als rechtstreeks voortvloeiend uit deze karakteristieken. Wat leidt tot de overtuiging – die als een rode draad door het hele werk loopt – dat het zou volstaan deze concurrentie, uitwas van het systeem, onder controle te brengen opdat alles weer rozengeur en maneschijn zou worden.*"¹² Voornamelijk het feit dat het boek de concurrentie dacht te bestrijden door de democratie uit te diepen op een mondiaal niveau via ondermeer NGO's, deed Roosens het hoofd schudden. De eindconclusie is bij alle auteurs dezelfde: much ado about nothing.

Roosens detecteerde een algemene identiteitscrisis van de linkerzijde. Zo schreef hij in 1996 in *De Morgen*: "*Het lijkt erop alsof in Vlaanderen de linkerzijde is aangetast door een kollektieve identiteitscrisis. [...] En het gehele dispuut rond cultuur en identiteit is een vals probleem [...] oude banden en zekerheden worden op de helling gezet door de vernietigende impact van het mondiaal kapitalisme.*"¹³

Roosens beseftte dat een hereniging van linkse krachten via het oprichten van een nieuw weekblad een loodzware opdracht was.

7.2 Toestanden: 1987 - 1989

Anno 2007 zijn het aantal archiefstukken in officiële instellingen over het blad Toestanden zelfs niet op één hand te tellen. In het campagnenummer eind 1987 kon worden afgeleid wat de bedoeling was van Toestanden. Het wilde zich presenteren als een onafhankelijk, links en progressief weekblad. Het was Paul Eyben en niet Roosens die een veertigtal mensen rond zich kon verzamelen, en er werd de eventuele medewerking gevraagd van een vijfhonderdtal anderen. De reden waarom Eyben aan de kar trok en niet in eerste instantie Roosens, was louter te verklaren door financiële redenen. Roosens vreesde dat het blad niet genoeg financiële reserves had; wijzer geworden door het “De Nieuwe”-avontuur was hij terughoudend om participeren in het blad. Hij investeerde wel eigen kapitaal in het blad, en kon ook zijn medevenoot van zijn praktijk, Guido Verdeyen, overtuigen om financieel mee te participeren.

Eric Corijn (docent UA&VUB), duizendpoot in het linkse middenveld, werd directeur van het blad. Tevens was trotskistisch collega Jan Van Kerkhoven hoofdredacteur. Andere bekende kaderleden waren onder andere André Mommen (VMT), Koen Dille (MF, VMT), Wim Van Rooy (Links), Jef Vermaere (Agalev, LBC), Frank Winter (docent VUB). Losse medewerkers waren onder andere Francine Mestrum (Attac), Ludo Abicht (docent UA, VVB), Jaap Kruithof (docent RUG), Patrick Stouthuysen (docent VUB), Flip Polk (SAP), Koen Raes (VMT, docent RUG) en cartoons werden verzorgd door Quirit, GAL & Morbus.

Het campagneblad was zeer duidelijk en open in het opzet. Organisatie, financiële zorgen en inhoud waren de drie kernthema's. Het bleek duidelijk dat de kaderleden nuchter waren over de enorme risico's en moeilijkheden. Toestanden wilde een bepaalde authenticiteit uitstralen en zou dat ook gebruiken als centraal kenmerk. Het moest een tegengewicht vormen voor de gecommercialiseerde pers: *“De [commerciële] uitgever wil aldus verschillende heren dienen. Hij tracht zijn produkt drie keer te verkopen; als (winstgevende) zaak aan de investeerder, als publiciteitskanaal aan de adverteerders, als informatiekanaal aan de lezers.”*¹⁴ Toestanden trachtte deze commerciële tussenstations te vermijden, in hun ogen moest de lezer alleen maar betalen voor wat hij te lezen kreeg. De redactie kon niet in de autonomie bedreigd worden en moest zich inzetten om een band tussen auteur en lezer te creëren.

De initiatiefnemers gaven eerlijk toe dat er geen commerciële investeerders te vinden waren. Daarom besloot het blad een coöperatieve vennootschap op te richten: de aandelen werden verkocht aan de lezers en hiermee zou meerderheidsaandeelverwerving onmogelijk zijn. De inkomsten kwamen uit de verkoop, gebaseerd op een trouw abonneesbestand; publicitaire inkomsten werden tot een minimum beperkt. De vennootschap kreeg een aparte naam: “Uitgeverij Zijdelings”.¹⁵ Deze vennootschap was contractueel verplicht om er een open boekhouding op na te houden. Eventuele financiële verrichtingen waren zowel bevorderlijk voor het weekblad als voor de aandeelhouders en een evenredig stemrecht werd aan alle leden gegeven. De Raad van Bestuur stond in voor de dagelijkse leiding, samengesteld uit tenminste tien leden. In de Algemene Vergadering konden de vennoten de financiële toestand raadplegen. Deze vergadering moest bij het overlopen van de jaarrekeningen een goedkeuring geven aan de Raad van Bestuur. Bij een eventuele liquidatie zou het restsaldo worden gebruikt om de vennoten terug te betalen.

Het blad kende ook bij oprichting een eigen manifest:¹⁶

1. Het blad bewerkstelligde de communicatie tussen auteur en lezer, dat inhield dat er een onafhankelijke positie moest worden bewaard.
2. De politieke en economische constellatie werd verworpen, maar zonder een vooropgezette beginselverklaring.
3. Het was een open medium, er waren geen vaste richtsnoeren om een progressieve stelling te verkondigen
4. Het blad moest een knooppunt van kritische en dissidente stemmen vormen
5. Polemieken was uiterst belangrijk.
6. Een radicale stijl was fundamenteel: *“Het rechtse crisisbeleid kan bij ons op geen enkele sympathie rekenen. We zijn ongetwijfeld met velen in Vlaanderen om de misplaatste arrogantie van de heren Martens, Verhofstadt, Gol en tutti quanti te verachten. Maar wij willen ook een radicale andere stijl binnen links. Men kan dan wel overtuigd zijn van het eigen gelijk, een alternatief wordt slechts in de praktijk gerealiseerd. En zolang dat proces niet op gang is, kan niemand zeggen dat het geloofwaardig alternatief is.”*
7. Het was een professioneel blad, de redactie bestond uit vakmensen.

8. Toestanden moest zich zowel concentreren op politieke als culturele nieuwsgaring
9. Toestanden was een weekblad
10. Toestanden was een gat in de markt, het was niet vergelijkbaar met de andere media.

De reacties op het initiatief waren verdeeld. De reden voor de soms zeer negatieve respons waren klassiek te noemen: eigen partijbelangen en de grenzen tussen de aloude zuilen. Toestanden was een herenigingpolitiek binnen de linkerzijde. De kern van het blad werd gevormd door leden uit mensen van De Nieuwe-periode 1980-1984, (ex)-leden van het blad Links¹⁷, Masereelfonds, Imavo, oude kennissen uit trotskistische middens, enkele bekende ongebonden intellectuelen (Kruithof, Boehm) en activisten uit diverse grassroots-bewegingen. Het ontbrak aan participatie uit het syndicale milieu, basismilitanten van de BSP, Amada en de progressieve zijde van de Volksunie. Mensen zoals Willy Courteaux (Humo) waren ronduit tegen het initiatief, Ludo Martens (PvdA) betwijfelde of het blad wel enige dynamiek kon ontwikkelen op het politieke veld. Nelly Maes (VU) was de enige die reageerde vanuit de Vlaamse Beweging.¹⁸ Alleen Jef Ulburghs zag enig potentieel om op die manier een nieuwe linkse frontvorming te creëren. Ulburghs, priester en Vlaamsgezind, was in de jaren '80 één van de Doorbraak-figuren¹⁹, een initiatief van Karel Van Miert om het linkse middenveld te herenigen achter sociaal-democratisch vaandel. Tevens kon de W-Kap begin jaren '80 (Werkgroep Kristelijke Arbeiderspartij) geen potten breken binnen de syndicale middens noch op electoraal vlak. Het blad verscheen op een moment dat verruimingspogingen doodbloedden op de trappen van het establishment van de SP. Ondertussen hadden De Nieuwe Maand en Nieuw Links het ontzettend moeilijk om het hoofd boven water te houden. Toestanden wierp zich op een niche-markt die in moeilijkheden verkeerde.

De financiële kant van de zaak zou het antwoord geven op de vraag waarom Toestanden op een plotse en snelle manier verdween. In het campagneblad viel te lezen dat het bestuur zichzelf drie jaar gaf om verlieslatende cijfers om te buigen tot minstens een evenwicht in inkomsten en uitgaven. Het noodzakelijk kapitaal, verkregen door de aandelen, bedroeg tenminste vijf miljoen Bfr.. Het aantal abonnees moest na drie jaar op zijn minst 3.000 bedragen.²⁰ De concrete beginsituatie was alleszins zeer rooskleurig: er werd aan 7,5 miljoen Bfr. aandelen verhandeld, het aantal abonnementen aan de start betrof een duizendtal. Maar het blad kwam al in het eerste

jaar in de problemen met een verliescijfer van 3.173.000 Bfr.. Het tweede jaar kende een identiek verhaal. Het aantal abonnementen steeg met een vijfhonderdtal. De totale oplage betrof 3.500 exemplaren, gemiddeld was er per nummer 70% afname inclusief proefabonnementen, promotie, etc... Publiciteitsinkomsten stegen niet voldoende. Er werd voor 500.000 Bfr. leningen afgesloten. Ondanks een plan voor 1990, werd besloten in de Algemene Vergadering om het blad te laten stopzetten. De stijging qua abonnementen was verwaarloosbaar. De promotie was niet doeltreffend mede veroorzaakt door de beslissing begin '89 om de eigen investeringen in publiciteit te halveren. Tenslotte veroorzaakte de honoraria voor een grote toename aan kosten in '89. Het besluit was dat het jaar 1990 met identieke cijfers gewoonweg niet viel te bekostigen.²¹

7.3 Markant (1992 – 1994)

Participanten

Markant zou een tweede poging worden om een onafhankelijk links blad te stichten. Ditmaal zag de lay-out er stukken professioneler uit. Het telde meer pagina's en de artikels vielen op qua grootte. Het A3 formaat leek wel onhandig om door te gaan als een weekblad. Ondertussen was ook De Rode Vaan, na een grondige reorganisatie en restyling te hebben ondergaan, verdwenen door te hoge kosten en te weinig abonnees.

Roosens zou in Markant een centrale rol spelen betreffende de organisatie van het blad. Hij was de man achter de schermen, vermits hij nauwelijks iets schreef en zijn naam alleen voorkwam als zijnde de verantwoordelijke uitgever. Roosens zou zich bezighouden met het bestuur van de uitgeverij van het blad, namelijk Uitgeverij Keerpunt (vzw). Het is zinloos om een inhoudelijke analyse te maken, doordat het blad zoals in Toestanden alleen maar duiding en analyses over de actualiteit bracht. De ideologische inhoud was opnieuw "links van de SP" te noemen. Het blad ontbrak evenwel aan Vlaamse of "partij-communistische" reflex.

In het eerste nummer op 8 mei 1992 werd Markant voorgesteld als een professioneel blad, zowel qua inhoud, lay-out als de diversiteit van de medewerkers. Raf Willems was hoofdredacteur, een jonge freelance journalist (De Morgen, Gazet Van Antwerpen, Het Volk), bekend activist in het linkse middenveld en vriend van Bob van Laerhoven. Filip Delmotte, vernieuwer binnen de KP in de jaren '80 en voorstander van de eurocommunistische stroming, had reeds ervaring met de Rode Vaan. Hij werd eindredacteur. Ludo Loose, één van de leidende figuren van de Rode Vaan, werd afgevaardigd beheerder van Keerpunt. Miel Dullaert, eveneens Rode Vaan, was kernredactielid.

Hoe kwam dit drietal, afgezien van Willems, terecht in Markant?²² In de thesisverhandeling van Susan De Coninck (2002)²³ betreffende de politieke biografie van Jef Turf werd beschreven hoe Delmotte in de jaren '80 op een zijspoor werd gezet door de partij. Delmotte behoorde, net zoals Loose en Dullaert, tot het kamp van de vernieuwers. Turf hoopte dat deze drie jongelingen in de KP de wacht zouden uitmaken, omdat hij aanstuurde op een bondgenootschap. Dit gebeurde evenwel niet. Loose kantte zich tevens fel tegen Turf, omdat hij als directeur van Rode Vaan administratieve posten accumuleerde en zijn eigen machtsbasis trachtte uit te bouwen door familieleden aan te werven. Loose spande zich ook in om een synergie te creëren tussen partij, randorganisaties en het blad. Terwijl Turf de Rode Vaan meer en meer wilde omvormen tot een algemeen kwaliteitsblad, verkoos Loose liever de identiteit van een partijblad. Gezien het feit dat Looses koers politieke zelfmoord betekende voor Turf, ontstond er dan ook ruzie. Delmotte, Loose en Dullaert kozen voor een hervormingsprogramma van het blad, met een nieuwe uitgeverij, vzw. Markant. Dullaert diende, aldus Susan De Coninck, als verbinding tussen het partijbureau en de vernieuwers. Roosens, algemeen gekend als wervend figuur in het MF, had een akkoord kunnen sluiten met het drietal om los van elke partijpolitieke organisatie een nieuw blad te beginnen. Toestanden diende duidelijk als richtsnoer. Alledrie bleven ze wel kaderlid van de KP. Turf zou niet betrokken zijn in het initiatief, vermits hij in 1988 uit de partij werd gezet. Roosens slaagde er wel in Turf te laten publiceren en participeren in Meervoud. Turf, gekend om zijn Vlaamsvoelendheid, was een welgekomen aanwinst voor de linksnationalisten. Eveneens zou Dullaert zich voegen bij Meervoud (cf. supra).

Markant was geen duplicaat van de Rode Vaan. Dit was duidelijk te induceren door te kijken naar de schare medewerkers. Bart Vonck (dichter en vertaler) was een redactielid. In de beheerraad zaten achtereenvolgens: Adams René, André Van Halewijck, Claude De Smet, Dirk Vander Maielen, Guy Cooreman, Karel Anthierens, Koen De Visscher, Korteweg Simone, Leon Fredrix, Ludo De Brabander, Ludo Loose, Luc Broes, Luk Naudts, Mark Braet, Paul Eyben, Rob Berrevoets, Toon Roosens. In de Algemene Vergadering zaten Abicht Ludo, Berckmans Veerle, Berrevoets Rob, Crivit Robert, De Geyter, De Coo Sybille, Dullaert Miel, Grijp Erik, Lamote Luc, Leyman Eugène, Melsens Tom, Mestrum Francine, Minnebo Willy, Perquy Jaak, Proot Hilde, Van Durme Wilfried, Van Hoecke Jo, Van Acker Marc, Van Geyt Louis, Vonck Bart.²⁴ Losse medewerkers waren Nelly Maes, Jef Sleeckx, Patsy Sörensen, Gie Van Den Berghe, Lode Van Outrive, André Mommen, Mieke Vogels, Maurice Coppieters, Rudolf Boehm, Jaap Kruithof, Jan Declair, Johan Anthierens, Leo De Haes, Cas Van der Taelen, Bob van Laerhoven, Robbe De Hert, Hugo Gijssels, Rudi Doom, John Palmer.²⁵ Ook participeerden volgende personen mee in de Adviesraad van Markant: Toon Colpaert, Willy Courteaux, Clara Haesaert, Cecile Harnie, Guido Lauwaerts, Bert Raes, Michel Vanden Bosch, Reina Ascherman, Eric Gryp, Hugo Ongena, Bernard Tuyttens, Paul Van Steenvoort, Rudi Van Vlaenderen, Eric Hulsens, Leo Apostel, Maurice Coppieters, Lydia Chagoll, Walter De Buck, Jan Decorte, Paul De Wispelaere, Dirk Tieleman, Willem Vermandere, Jaak Billiet.²⁶

De uiteindelijke naam “Markant” werd maar enkele weken voor het eerste nummer gevonden. Eerst was er sprake van “Vrijdag”, maar deze naam werd afgevoerd na een analyse van marketingexperts.²⁷

Strategie, doelstellingen en inhoud

Het spreekt vanzelf dat dergelijk pluralistisch gezelschap zich moest vinden in een gemeenschappelijk gedachtegoed. Verschillende documenten en artikels werden geschreven als leidraad voor de redactie en Adviesraad. Markant, zo viel er te lezen in het Redactioneel Charter, wilde zich plaatsen in de traditie van progressieve, niet-partijgebonden opiniebladen zoals De Nieuwe (M. Grammens, 1964-1986), Komma (L. Abicht, 1982-1984) en Toestanden (A. Roosens, 1987-1989). Ook werd verwezen naar de zoektocht van de Rode Vaan naar een nieuw

profiel onder invloed van eerst Jef Turf en vervolgens Loose en Delmotte. Roosens wilde bevestigen dat Markant fouten uit het verleden niet mocht herhalen: *“Het nieuwe persprojekt zal geen partijorgaan meer zijn en ook niet langer door een partij, in casu de KP, worden uitgegeven. Ze staat in dienst van de hele progressieve beweging en niet van één segment ervan.”*²⁸ Er moesten lessen worden getrokken uit het verdwijnen van het Oosteuropese “reëel bestaande” socialisme, de Koude Oorlog in het Westen, de opkomst van het neoliberalisme, racisme en ecologische problemen. Het linkse kamp moest nieuwe ondogmatische methodes ontwikkelen om adequaat op de uitdagingen van het kapitalisme te kunnen antwoorden. In tegenstelling tot Fukuyama’s boutade over “het einde van de geschiedenis” leek het eerder, aldus Roosens, dat de geschiedenis op diverse domeinen maar pas in beweging kwam. Er moest een onderscheid worden gemaakt tussen echte en vermeende tegenstellingen.²⁹

Het Charter was een duidelijke verwijzing naar de vroegere doelstellingen van Delmotte en Dullaert in de Rode Vaan. Zoals al gesteld, in 1988 waren deze heren begonnen met een nieuwe transformatie van het blad na het vertrek van Turf. Op de Trefdag van de Rode Vaan (1991), waarop ook Roosens aanwezig was, werd het overzicht van deze ontwikkelingen uit de doeken gedaan. De uitgestippelde lijn bleek in overeenstemming te zijn met de verwachtingen van Roosens. Naast de interne veranderingen van de bezetting van de redactie³⁰ werd voornamelijk de recente verhoudingen tussen het blad en partij nader belicht. De Rode Vaan was voor de redactieleden succesvol de uitdagingen aangegaan.³¹ *“De Rode Vaan werd geen eng partijblaadje, zoals voorspeld werd, maar trok onder stimulans van de Vlaamse Raad en de redactie de lijn door van openheid en dialoog. Zij was trouwens al lang niet meer de spreekbuis van de KP.”*³² Met de beleidsoptie van de Vlaamse Raad van de KP citerend, werd ook duidelijk dat de KP zelve nieuwe wegen zocht: *“De exclusieve band met één van de vele segmenten of partijen (in casu de KP), die een bijdrage leveren aan de maatschappelijke verandering, moet doorknipt worden. Daarom moet de redactie verruimd worden. Daarom moet een pluralistisch steunkomitee een inspiratie- en richtinggevende bron zijn om de redactionele beginselverklaring te toetsen aan de diepgaande veranderingen die de maatschappij en de wereld ondergaan. [...]* *En tenslotte, er zal gewerkt worden aan een weekblad dat “een onmisbaar referentiepunt voor de progressieve beweging in Vlaanderen wordt.”*³³ Het plan om een algemeen progressief weekblad te stichten werd dus gemaakt in 1991. De concrete uitwerking was daarentegen een moeilijke

bevalling. De KP realiseerde zich dat het onmogelijk was om nog een blad voor eigen rekening uit te geven. De militante ondersteuning alsook de financiële middelen ontbraken. Roosens en de redactie zaten dus op één lijn qua projectie voor een nieuw blad: kritische en geëngageerde journalistiek, een progressief en niet-partijgebonden blad, convergentiepunt voor alle linkse krachten om nieuwe antwoorden te vinden, etc... Het idee om die krachtenbundeling te realiseren, kon worden bereikt via de samenstelling van een Adviesraad. Op de Trefdag werd besloten om de naam van de Rode Vaan niet meer te gebruiken, opdat er werd benadrukt dat het niet alleen ging om een esthetische ingreep. Het project moest een compleet nieuwe start krijgen. De uiteindelijk besprekingen werden begin 1992 gevoerd in een vakantiecentrum te Lombardsijde. P. Eyben, goede vriend van Roosens, en R. Crivit, hoofd van Imavo, werden opgenomen in de Raad van Beheer.³⁴ Ludo Loose stond in voor het financiële plan, Ivo Moeland voor de promotie, Robert Crivit voor de distributie en Claude De Smet voor de juridische structuur.

Markant diende om de democratie te reanimeren, en meer bepaald met betrekking tot de visie over de pers als Vierde Macht: onafhankelijkheid was daarom fundamenteel.³⁵ Zoals al vermeld in de inleiding van dit hoofdstuk werd dit initiatief gestart tijdens een scharnierperiode. De redacteurs beseften dit ten volle: er werd aandacht geschonken aan de politieke herverkaveling in het politieke landschap, het opkomende populisme als antwoord op de aliënatie tussen de politieke sfeer en de burgers, de sociaal-democraten die opnieuw droomden om een tweepartijstelsel te creëren (liberaal versus travaillistisch), de christen-democraten die wensten een “neotindemansiaans” tijdperk in te treden met een herverzuiling van de samenleving. De conclusie van de redactie was inspirerend: via het oude partijstelsel is vernieuwing niet mogelijk, de frustratie van de gewone burger bleef stijgen.³⁶ De tijd van crisis dwong de politieke en economische elite oplossingen te zoeken om een passieve revolutie door te voeren. Markant wenste dan ook een tegengewicht te vormen: *“Het doelpubliek is die groep van een paar tienduizend mensen in Vlaanderen, die van deze krisistijd een keerpunt willen maken. Het is een uiterst kritisch publiek, dat van het blad informatie en duiding verwacht, op een professioneel verantwoorde manier aangebracht, in de geest van openheid, met een hoog intellectueel niveau en een diepe zin voor de maatschappelijke verantwoordelijkheid die in deze tijd rust op al wie begaan is met het welzijn van ons volk.”*³⁷

Er bestonden intern wel verschillende ideeën over de aanpak en inhoud van het blad. Eric Hulsens wilde vermijden dat partijpolitiek teveel aan bod zou komen, de progressiviteit moest discreet en stijlvol zijn. De artikels moesten ook minder gekende onderwerpen aan bod laten komen. Een ander interessant punt is dat Hulsens zich wilde specialiseren in het jongerensegment: *“Het blad mag niet gelijken op Humo, maar moet zich daartegenover juist profileren.”*³⁸ Dit werd ook bevestigd in het beleidsplan, waarbij speciaal werd vermeld dat de promotie zeker gericht moest zijn op studenten uit het hoger onderwijs. Roosens vertrok vanuit een structurele analyse: regeringscrisissen, electorale aardverschuivingen, de befaamde “kloof tussen burger en politiek”, de aanslepende economische crisis, polarisatie op de socio-economische as en gebrek aan toekomstperspectief en alternatieven werden door hem in kaart gebracht. In zowel België als in de mondiale situatie onderkende Roosens een groei van imperiale mechanismen die chaos creëerden: *“De internationale chaos, door een agressief imperialisme geschapen in alle uithoeken van de derde wereld en in Europa zelf, vindt in ons land dan een tegenhanger in de institutionele chaos, tot stand gebracht in een mislukte poging om een voorbijgestreefd staatsbestel nog te redden. [...] Bij gebrek aan een coherent, alternatief maatschappijbeeld, valt de mensheid terug op oeroude reflexen: racisme en vreemdelingenhaat; reactionair nationalisme; incivisme en afkeer van de gecorrumpeerde democratische mechanismen; sociaal egoïsme en weldra de roep naar de sterke man.”*³⁹ Markant moest dienen als bezinningsblad, aldus Roosens, om een antwoord te verzinnen op bovenstaande fenomenen. Hij bepleitte dat doctrinaire kaders moesten worden weggegooid. Actieve en organisatorische steun moest worden gezocht bij jeugdorganisaties (Graffiti) en milieugroeperingen. Deze zoektocht verliep niet vlot. Het startplan voorzag een eigen ecologische katern en een jongerenpagina, maar deze ontbraken tijdens de publicatie van het blad.⁴⁰

Ook was er een opmerkelijke discussie in de adviesraad en de redactie over moderne vs. postmoderne inhoud. *“Als we ons met De Nieuwe willen vergelijken, dient er meteen ook bijgezegd te worden dat het publiek waarvoor we schrijven radikaal veranderd is. Wij moeten schrijven voor een postmodern publiek, en stellen daar ernstige vragen rond. Bestaat nog wel de nood om de bestaande modellen grondig te bevragen en naar geldige alternatieven te zoeken? [...] Wij bevinden ons allemaal binnen het kapitalisme en we worden daar fundamenteel*

door bepaald: wij zijn er afhankelijk van. Die afhankelijkheid doet afbreuk aan vele legitieme verlangens van de mensen. De belangrijkste functie van cultuur (in ruime zin) is de mensen hun toegang tot die verlangens te doen verliezen. Heel het ideologische apparaat is erop gericht mensen van zichzelf te vervreemden."⁴¹ De redactie had dus een fundamenteel probleem: men beseftte de postmoderne conditie van de doorsnee mens, en tegelijk werd de vraag gesteld in hoeverre het nog haalbaar was om een oude modernistische, kritische en ondervragende houding aan te nemen. De veranderende processen in de infrastructuur sinds de jaren '70 determineerden in de jaren '80 duidelijk de politieke en publieke sfeer van de laatkapitalistische maatschappij. In de adviesraad werd duchtig gedebatteerd rond dit ideologisch probleem. L. Abicht vond het eerste nummer (8 mei 1992) zeer ontgoochelend. Hij stelde dat de adviesraad van intellectuelen en participanten in het middenveld werden verenigd door een emanciperend modernistisch gedachtegoed. Het blad daarentegen was voor hem postmodernistisch van aard. Eveneens viel er via hem soortgelijke kritiek te horen bij mensen uit politieke middens (oa. Nelly Maes).⁴² Raf Willems, de hoofdredacteur, erkende dit probleem en vond dat Markant als grootste uitdaging had zich zowel te richten op een modernistisch en postmodernistisch publiek.⁴³ De Adviesraad had hoge verwachtingen over de impact. Abicht benadrukte dat deze poging hoogstwaarschijnlijk de laatste kans was om een professioneel blad voor progressieve doeleinden uit de grond te stampen. Raes en Colpaert kloegen over het feit dat de Adviesraad te weinig aan bod kwam. Voor velen was ook de inhoudelijke verhouding tussen politieke, socio-economische en culturele onderwerpen onevenwichtig: de cultuurbijlage nam teveel ruimte in beslag en kende een fragmentarisch karakter, de socio-economische artikels boden geen meerwaarde en het politieke gedeelte was te negatief en bood niet genoeg alternatieven voor een constructieve opbouw van een progressief project. Een groot discussiepunt was de kwestie rond een eigen politieke identiteit en het opiniërend karakter van het blad. Willy Courteaux was duidelijk voorstander van een combinatie tussen progressieve analyses en een publieke mening van het blad. Johan Anthierens was voorstander van het uitdragen van een ongezouten mening: "*Voorzichtige opinie en provocatie klink net zoals een zwoele winteravond of kritische solidariteit.*"⁴⁴; Toon Colpaert belichaamde meer de visie dat Markant munitie moest leveren aan de lezer om een progressieve mening te ontwikkelen. Het is tevens intrigerend te melden dat L. Van Geyt, voorzitter van de KP, reeds vroeg vragen stelde over de implicaties van de samenstelling van de Adviesraad, dat als voorbode kan bekeken worden voor toekomstige wrijvingen tussen groepen (cf. infra).

Interne fricties en financiële kopzorgen

Het beginkapitaal werd gedeeltelijk ter beschikking gesteld door de Vlaamse Progressieve Uitgeverij (VPU), de organisatie die de Rode Vaan uitgaf. De KP kwam niet rechtstreeks tussen in het beheer, de koers en de financiële constructies. De VPU was toen niet meer onder controle van de oudere garde van de Rode Vaan, nl. Piet Lampaert en Jef Turf. Delmotte was tussen 1989 en begin 1992 redactiesecretaris en ook Miel Dullaert trachtte het blad te reanimeren. De oprichting van Markant zorgde voor een stabiele financiële positie voor deze Rode Vaan-medewerkers. De KP zou instaan voor een deel van het beginkapitaal totdat het blad rendabel werd, Markant kreeg dus niet dezelfde open financiële constructie zoals Toestanden. Terwijl Toestanden maar kon rekenen op maximaal 7,5 miljoen Bfr. aan aandelen, besloot de Vlaamse KP 8 miljoen per jaar te geven aan Keerpunt. Roosens trachtte op voorhand een duidelijke situatie te schetsen: *„De uitgevers van de verdwenen Rode Vaan, de Vlaamse Progressieve Uitgeverij, bleken bereid te zijn een deel van de financiële middelen die aldus vrij kwamen, gedurende de startperiode ter beschikking te stellen van het nieuwe initiatief. Namens de uitgeverij Keerpunt wil ik hen hiervoor bij deze gelegenheid bedanken. Wij menen dat, in een later stadium, de publieke opinie in Vlaanderen zich bij deze dank zal aansluiten. De nieuwe uitgeverij, en het nieuwe weekblad, vertrekken van een veel ruimere basis dan het geval was met alle andere Vlaamse opiniebladen van de jongste decennia. En hiermee bedoel ik niet vooral, en in de eerste plaats, ruimere financiële en menselijke middelen, al is dit niet zonder belang. Maar vooral een veel ruimere waaier van personen uit diverse traditionele en nieuwe stromingen en milieus. Dit blijkt uit de samenstelling van de lijst van de stichtende leden van de uitgeverij Keerpunt, die de algemene vergadering van de VZW vormen. „⁴⁵*

Roosens, een ervaren rot in het politieke vak, had gezorgd voor voldoende verspreiding van de diverse machtspolen in samenspraak met onder andere Claude De Smet en Ludo Loose. Een basisdemocratisch orgaan werd ingevoerd om dit te bewerkstelligen, namelijk de adviesraad. Deze groep, die op gezette tijden samenkwam met de redactie om te vernemen in welke mate Markant succesvol, diende als een weerspiegeling van de wensen van het progressieve middenveld. Ook trachtte de Raad van Beheer te bewerkstelligen dat er geen echte overlapping

van machtsposities en belangen was tussen Markant en Keerpunt.⁴⁶ De bemiddelende positie van Roosens tussen de redactieleden onderling en tussen de beheersraad en de redactie werd bevestigd in de persoonlijke correspondentie tussen hem en Raf Willems. Roosens bleek een aanspreekpunt voor Willems te zijn en trachtte ook de vergaderingen te sturen. Tevens werd Roosens betiteld als een besluitvaardig iemand. “[...]luisterbereidheid en je inzet voor Markant. Het was echt noodzakelijk dat iemand uit de “bestuurkamer” zijn nek uitstak. Ik werk nu 15 jaar als vrijwilliger en in vaste dienst in de progressieve scène. Het is altijd hetzelfde liedje: magere wedde, onbetaalde overuren, slechte huisvesting, weinig waardering en intriges. “Harmonieuze en volwassen samenwerking” is blijkbaar een begrip dat niet in de woordenboekjes der alternatieven staat. Ik hoop dat we in de toekomst bespaard blijven van veel botsingen met de “Stalingradlaan” [KP en L. Van Geyt, auteur] en van nutteloze en negatieve energieverpilling, want ik voel met de vingertoppen aan dat het deze keer misschien wèl kan lukken. Ik krijg veel goede respons en bovendien beschikken we over een schare zeer goede medewerkers.”⁴⁷

Delmotte was bezorgd om het feit dat de redactie eerder een optelsom was van individuele meningen dan dat het een geïntegreerde, collectieve mening naar het publiek kon uitdragen. Het gezicht van de redactie was ongedefinieerd, dat maakte dat het moeilijker was om zich te kunnen profileren op de commerciële markt.⁴⁸ Op 19 november 1992 gaf Ludo Loose zijn ontslag als afgevaardigd beheerder van Keerpunt omwille van persoonlijke redenen, maar hij bleef wel in contact staan met de Raad van Bestuur.⁴⁹

De eerste grote wrijvingen ontstonden door een brief van Dirk De Wolf, verantwoordelijk voor de boekhouding. De Wolf beklagde zich dat de Raad van Beheer teveel mensen telde die niet voldoende actief waren. De redactie was volgens hem een ramp: “[...]als je bekijkt wat de redactie gemiddeld voortbrengt per week [...] en wat de redactie kost, stel je vast dat de vaste redakteurs bij de duurste leveranciers van kopij horen. Zo gezien blijkt de formule van 4 vaste redakteurs onhoudbaar. Je maakt immers een merkelijk goedkoper blad met medewerkers. Ik stel vast dat de redactie dit maar al te goed beseft als je ziet hoe ze zich als kleine uitbouter gedraagt tegenover medewerkers aan wie zij de vergoeding van een paar luttele honderd franken per bladzijde dikteert. Als sommige medewerkers blz. maar een paar honderd frank waard zijn, waarom is een redactionele blz. dan verschillende duizenden franken waard? Of is de kwaliteit 10 keer hoger?”⁵⁰ En ook werd er gewezen op een gebrek aan visie en creativiteit van de

redactie. De Wolf aanzag het Charter als een middel om werkelijke structurele veranderingen weg te moffelen. *“Dit alles legt een hypotheek op de relaties tussen de beheerraad en de redactie en op deze spanningen met medewerkers en adviesraad. [...] De vergadering van oktober heeft mij duidelijk gemaakt dat de hoofdredactie in handen ligt van iemand die er de bekwaamheid niet voor bezit. Wanneer Raf in eenzelfde vergadering fier verklaart dat die cijfertjes niks voor hem zijn, dat hij nog geen regel van drie kent, dat de beheersraad maar geldschieters moet zoeken, dan begint de moed mij danig in de schoenen te zakken.”*

Het financieel plan hield in dat er in de beginperiode op verlies werd gedraaid, mede veroorzaakt door een intensieve promotiecampagne met een aanzienlijk aantal exemplaren als promotiemateriaal; in het tweede jaar zou het blad op tenminste minimale winst moeten draaien inclusief de bijdragen van de KP.⁵¹ Het richtcijfer van verkoop werd voor de beginperiode afgestemd op de cijfers van de Rode Vaan (1990-1991): 1.500-tal exemplaren.⁵² Quasi alle exemplaren werden verkocht via een abonnementsysteem, het grote probleem was de koppeling efficiënte distributie en promotie (cf. infra). Het geprojecteerde verkoopsaantal varieerde dan ook in het beginstadium: het minimum was 1.500 exemplaren en het beoogde aantal bedroeg 3.000. De basisinkomsten moesten in 1992 komen uit 1.000 abonnementen, in 1993 het dubbele. De eigen inkomsten zouden de eerste jaren rond de 2.500.000 Bfr. bedragen, de KP droeg het eerste jaar 11 miljoen Bfr. bij. Ook werd er gerekend op financiële participatie van ondermeer jongerenorganisatie Graffiti; Nieuw-Links trachtte een samenwerkingsplan op te stellen. De “break even” zonder de fondsen van de KP lag rond de 8000 exemplaren/week, met de fondsen van de KP rond de 3000/week. Hierbij moest wel rekening worden gehouden met het feit dat de KP geen garanties meer gaf vanaf 1994, de partij wilde dan eventuele verdere donaties laten afhangen van de verkoopsresultaten.⁵³

Qua distributie van het blad werd er, naast een gerichte uitbreiding van het abonneebestand, vooral gehamerd op de noodzaak van uitbreiding van aantal verkooppunten tegenover situatie van de Rode Vaan: grote supermarkten, kiosken, betere boekhandels, gespecialiseerde perswinkels, wereldwinkels (samenwerking met Oxfam) en progressieve boekhandels (in coördinatie met Kritak).⁵⁴ Het aantal verkooppunten in Vlaanderen moest 1700 bedragen.

De promotiecampagne moest zorgen voor een meer efficiënte manier om nieuwe markten aan te boren. De Rode Vaan miste duidelijk een geslaagd marketingplan, en dit terwijl er een dalend aantal militanten was die het aan de man brachten. Bij de lanceercampagne werd haast een half miljoen Bfr. uitgegeven, dat gezien de voorradige fondsen een grote som geld was. Naast de klassieke postkaarten, proefabonnementen en informatieavonden werd ook advertentieruimte gekocht in diverse bladen:

Dagbladen	Studenten- en jeugdbladen	Vakliteratuur	Vlaamse Beweging	Progressieve, feministische, ecologische en tiermondiale pers
-De Morgen	-Veto (KUL) -Schamper (RUG) -Uit De Marge	-Intermediair	Wij	-Nieuw Links -Solidaridad -Wereldwijd -Ekogroen - De Wereld Morgen -Opzij -Klantenbestand Kritak

Bron: Privé-archief Antoon Roosens, Project “Markant”: ontwerp lanceercampagne, maart 1992

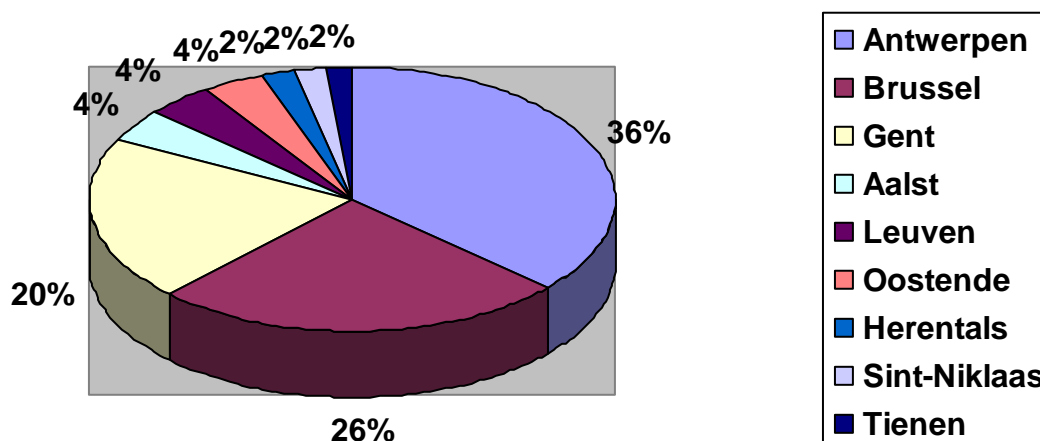
De vraag of de promotiecampagne enig effect had, kan duidelijk worden beantwoord: de “militante acties” (concrete aanwezigheid bij allerlei evenementen) waren efficiënt, dit zorgde in de eerste maand voor 239 nieuwe abonnees. De advertenties in bovenstaande bladen zorgden voor nauwelijks enig effect.⁵⁵ Ook was er nauwelijks mediabelangstelling, dat ook een factor van

formaat is. Markant was een eiland in het gekende middenveld van linkse organisaties, het blad kon niet doorbreken bij de brede progressieve middenklasse. Eveneens waren de meeste politieke mediabronnen opvallend stil over de komst van het blad. Dit werd gemeld door de Adviesraad, die kennelijk niet genoeg relaties met de gevestigde media had.⁵⁶ De BRTN weigerde via Teletekst een kort bericht over de komst van het blad te verspreiden.⁵⁷ De gehele campagneperiode (mei 1992 – juni 1992) zorgde voor 2.000 proefabonnementen, maar weinig nieuwe betalende leden. Dit was gezien het opzet van het blad beneden de verwachtingen.⁵⁸

Concreet waren er van het eerste nummer (8 mei 1992) naast de abonnementen 1.100 exemplaren verkocht, dat onder de verwachtingen bleef: de projectie was dat er 5.000 exemplaren van het eerste nummer werden verkocht.⁵⁹ Het aantal abonnees bedroeg rond de 1.200 in 1992 zonder haast enige fluctuatie vanaf juni 1992, juist op het moment dat het aantal aanvragen voor proefabonnementen enorm daalde. Deze proefabonnementen zorgden maar voor hoogstens 250 nieuwe klanten. Er kan worden gesteld uit de jaarrekeningen dat 30% van de Rode Vaan abonnees wegvielen.⁶⁰ Vanaf 1993 waren er gemiddeld 600 tot 800 losse exemplaren die per week werden verkocht, in het gehele jaar 1992 was er een gestage stijging van de verkoop van losse nummers met een fluctuatie tussen de 400 en 800 nummers. Het aantal gedrukte exemplaren daalde van 12.000 naar 5.000 in 1992.

Ook kan er aan de hand van de jaarrekeningen een regionale analyse worden gemaakt:

Gemiddelde verkoop losse nummers per regio

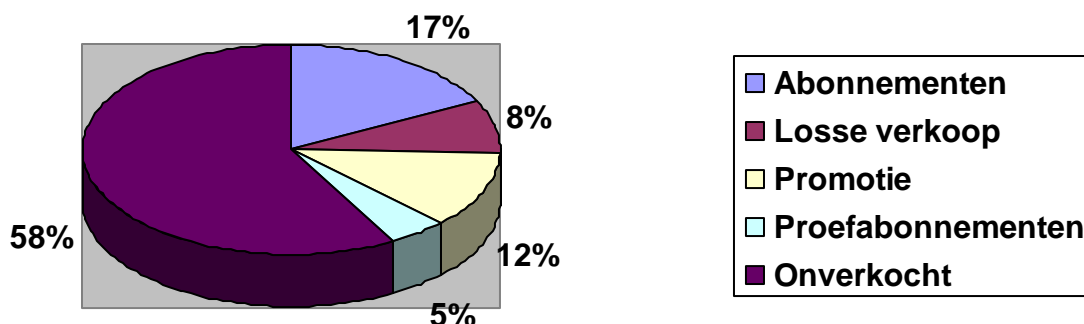

Bron: Privé-archief Antoon Roosens, Cijfers Markant AMP Ver. Per Gewest, november 1992;
 Gemiddelde totaalverkoop losse nummers= 500 exemplaren

De verkoop van de verkochte losse exemplaren in de drie grote steden bedroeg dus meer dan 4/5den, dat in absolute cijfers neerkwam op 400 exemplaren. Deels is de discrepantie te wijten aan de regionale verspreiding van de verkooppunten, deels aan de sterkte van de militanten (KP en SAP-RAL in Gent en Antwerpen, de sociaalflaminganten in Brussel).

Er kan worden besloten dat zowel het aantal abonnementen als de losse verkoop gedurende de volledige periode relatief stabiel bleef. Markant kon met gemak zijn lezers behouden, maar slaagde er niet in nieuwe lezers aan te trekken. Oude Rode Vaan-lezers bleven het belangrijkste segment van de abonnementen.

Totaal aantal gedrukte exemplaren 1992

Bron: Privé-archief Antoon Roosens, combinatie van jaarrekeningen 1992, februari 1993

De uiteindelijke neergang van Markant werd ingeluid door Willems' ontslag eind maart '93. Hij verkreeg geen enkel vertrouwen bij de rest van de redactie, en ook Roosens beseftte dat het een hopeloze zaak was hem nog langer in dienst te houden. De redactie verweet hem een honorarium op te strijken zonder dat hij een wezenlijke inbreng vertegenwoordigde, en dat hij ook trachtte zijn visie op het blad te monopoliseren.⁶¹ Toch was dit niet het einde van het verhaal. Roosens besloot zich rechtstreeks te mengen in de redactie, dat tegen de regels van het spel was. Hij schreef in een brief gericht aan de redactie: "Gezien de uitzonderlijke omstandigheden en [...] de verschillende tegengestelde klachten van de redactieleden die het onmogelijk maken dat de redactie als een normaal team functioneert, de aanhoudende disputen over het profiel van het weekblad Markant tussen de redactieleden [...] normaal redactioneel beleid onmogelijk is geworden [...]."⁶² Ook tussen Vonck en Dullaert boterde het ondertussen niet, dat de situatie alleen maar uitzichtlozer maakte. Het vertrek van Willems bleek niet een gouden formule te zijn, elk factie trachtte zijn eigen inbreng te domineren over deze van de andere.

Het jaar 1993 was op financieel gebied een totale ramp, vermits het aantal abonnementen met 200 daalde tegenover 1992. In maart 1994 bedroeg dat aantal nog maar 865.⁶³ In augustus 1994 bleek dat Markant maandelijks een verlies leed tussen de 150.000 en 200.000 Bfr. De reserves, ter beschikking gesteld door de KP, waren op. De partij had op 2 jaar tijd een goede 11 miljoen Bfr. in een bodemloze put gesmeten (netto-verlies), en besloot dat het welletjes was geweest.

Zonder de KP kon het blad niet meer op verlies draaien, en de facto betekende dit het einde voor Markant in oktober '94. Nieuwe financiers zoals Agalev of de SP waren wel geïnteresseerd, maar wilden alleen Markant onderbrengen in hun eigen initiatieven. Een nieuw De Nieuwe-scenario wilde Roosens alvast vermijden.

Zijdelingse faits divers

Er was een opmerkelijke haatcampagne tegen Markant door de rechterzijde van de Vlaamse Beweging, Roosens werd net zoals in de periode van de KDF omwille van “linkse streken om de eenheid te verbreken” belaagd (cf. supra). Markant werd door 't Pallieterke beschouwd als De Rode Vaan met een nieuwe naam. Dat dit compleet niet klopte qua politieke achtergrond van de medewerkers, deed er niet veel toe. *“Men had evengoed gewoon de naam kunnen veranderen (“rood” is inderdaad niet meer in) en de volgende week onder die andere benaming verschijnen; geen mens zou het gemerkt hebben. [...] Wie betaalt dat? Goede vraag, en het antwoord is zo simpel als het maar kan: de beheerders van het fortuin van de ter ziele gegane Kommunistische Partij. En dat fortuin wordt door sommige ingewijden zeer hoog geschat, zeker enkele honderden miljoenen, waarvan de Vlaamse ex-kommunisten bij de ontbinding van de partij honderd miljoen of meer hebben overgehouden. Met de opbrengst van dat kapitaal worden allerlei “aktiviteiten” ter ondersteuning van “links” gefinancierd, en wordt het blad Markant, precies zoals voorheen De Rode Vaan, haast volledig bekostigd [...]”*⁶⁴ 't Pallieterke, nooit verlegen om het McCarthy-tijdperk losjes in hun weekblad te herspelen, sprak over de geheime schat van de communistische Tempeliers, verborgen in duistere financiële constructies, klaar om het Vlaamse achterland te overvallen. *“Over de manier waarop dat gebeurd is [“de schat” der communisten, auteur], zou ooit wel eens een boekje mogen worden opengedaan, maar de man die dat aandurft, zal moeite hebben om nog een levensverzekering te kunnen sluiten, want het is een thema waar zelfs oud-kommunisten vandaag nog altijd met de grootste tegenzin over praten.”*⁶⁵ 't Pallieterke profileerde zich als een volleerde inlichtingendienst, overtuigd van het feit dat achter de schermen van Markant de KP de scepter zwaaide. En de aap kwam uit de mouw: ook Roosens werd beschuldigd om actief deel te nemen aan de KP-complotten. *“[...] een restant aan kommunistisch geld is overgebleven, dat nu beheerd wordt door de Brusselse advocaat Antoon Roosens, ooit samen met Wilfried Martens een mede-inrichter van de Vlaamse Marsen op*

Brussel maar kort daarna in extreem-links vaarwater terecht gekomen en vandaag een soort testamentuitvoerder van de KP.”⁶⁶ Men kan zich alleen maar inbeelden hoe hard Roosens met dergelijke beweringen zou hebben gelachen. Tenslotte stelde de auteur van het artikel ook dat de KP met hun enorm kapitaal nog jarenlang de linkerzijde zou domineren, waarbij ook Agalev werd aanzien als zijnde een beweging geïnfiltreerd door de KP. Ook zou de KP er persoonlijk voor gezorgd hebben dat Roosens miljoenen Bfr. verkreeg als inkomen. Het artikel, beschouwd vanuit meer “aardse” analyses, toonde wel aan hoe venijnig de rechterzijde reageerde op de sociaalflaminganten, en dit al sinds de oprichting van de Vlaamse Demokraten in de jaren ’60.⁶⁷

Interessant te vermelden is een conflict tussen Jef Geeraerts en Markant eind oktober 1992. De Vlaamse auteur was te loslippig geweest tegen Markant-journalist Guido Lauwaert, dat blijkbaar een explosief interview opleverde. Lauwaert en Geeraerts hadden blijkbaar voor de publicatie een dispuut over de inhoud, waarbij Geeraerts bij de schriftelijke inzage eiste dat de inhoud moest veranderen. Lauwaert weigerde, waarna Geeraerts na de publicatie dreigde met een rechtszaak. Ook in deze zaak werd duidelijk hoe belangrijk Roosens was voor dit blad: *”Ik heb geen bezwaar tegen dat je mijn antwoord aan Toon Roosens doorspeelt. Ik echter doe dat niet aangezien ik slechts verantwoording verschuldigd ben aan de hoofdredacteur.*”⁶⁸

7.4 Besluit

Roosens was betrokken in twee pogingen om een professioneel tijdschrift op te richten die zich specialiseerde in progressieve duiding van de actualiteit. De eerste poging, het blad Toestanden, was een stuk kleiner qua opzet en financiële middelen. Roosens geloofde zelf niet in een langdurig bestaan van het blad omwille van het feit dat er niet genoeg financiële dekking was.

De tweede poging, Markant, was een alles-of-niets-scenario. Het geïnvesteerde kapitaal was in vergelijking met De Nieuwe of Toestanden enorm hoog te noemen. Roosens was in het blad de spilfiguur om alle interne fricties onder controle te kunnen houden. Toch slaagde hij er niet in om het blad aan de man te brengen. De redenen voor de mislukking waren meervoudig: een gebrek

aan professionele leiding in de redactie, ontoereikende promotie, oude rekeningen die werden vereffend (Rode Vaan), negatieve publiciteit bij concurrenten en ideologische vijanden, etc...

Deze twee bladen, en meer specifiek Markant, waren de laatste pogingen van Roosens om een wervend progressief project voor de grote massa op touw te zetten. Meervoud, het laatste blad waarin hij schreef (cf. Supra), was een pak kleiner van opzet en werd alleen gelezen in flamingante en Vlaamsnationale middens. Roosens zou persoonlijk een klein fortuin hebben verloren aan zowel De Nieuwe, Toestanden en Markant.

Voetnoten

1. Interview Dirk De Haes, 26 februari 2007
2. Meiksins Wood (Ellen), The retreat from class: a new “true” socialism, London, Verso, 1986, p. 84-86
3. Callinicos (Alex), Against the Third Way, Cambridge, Polity Press, 2001, p. 64-65
4. Mommen (André), Sienjaal. Vlaams, radicaal en toch democratisch? Het project Coppieters nader onderzocht, in: Vlaams Marxistisch Tijdschrift, XXX, 1995, 2, p. 9
5. Turf (Jef), De brievenbusfunctie van een politiek project, in: Meervoud, IV, 1996, 21, p. 12
6. Roosens (Antoon), Het sienjaal: het economische luik, in: Meervoud, IV, 1996, 21, p. 21
7. Mommen (André), Sienjaal. Vlaams, radicaal en toch democratisch? Het project Coppieters nader onderzocht, in: Vlaams Marxistisch Tijdschrift, XXX, 1995, 2, p. 10
8. Een goed voorbeeld is Italië, daar moesten zowel de christen-democraten, sociaal-democraten als communisten door corruptieschandalen of interne fricties buigen voor centrifugale krachten. Dit verklaart ook de talloze partijen in het politieke landschap aan het begin van de 21ste eeuw.
9. Ibidem, p. 11
“Veel zal daarbij afhangen van een mogelijke ontbinding van de Belgische federale staat. Het federaliseringsproces moet immers fataal leiden tot confederalisme. En daarna tot separatisme. Deze fatale weg naar het separatisme zal binnen de politieke partijen leiden tot grote interne spanningen. [...] De weg naar het separatisme betekent immers dat zowel in de CVP als in de christelijke vakbeweging nieuwe reflexen en gevoeligheden zullen krijgen.”
10. Ibidem, p. 15
11. De Groep van Lissabon onder voorzitterschap van Ricardo Petrella, Grenzen aan de concurrentie, Brussel, VUBPress, 1994, 198 p.
 In dit boek werd inderdaad het concurrentieprincipe uit de economische context gelicht, waardoor het in wezen een idealistisch rawlsiaanse boekje werd met een economische inhoud. Ook zij werken met “contracten” om de basisbehoeften voor alle mensen, promotie van cultuur, democratische werking van de instellingen en ecologische bescherming van de aarde te vrijwaren.
12. Roosens (Antoon), Het sienjaal: het economische luik, in: Meervoud, IV, 1996, 21, p. 18
13. Roosens (Antoon), De bloesem van mijn schaduw, De Morgen, 20 juli 1996
14. Laten we het vooraf over geld hebben, in: Toestanden, campagneblad, oktober-december 1987, p. 2
15. Privé-archief Antoon Roosens, Officiële notarisakte betreffende oprichting van Zijdellings (Coöperatieve Vennootschap), 19 december 1987
16. Dit is geen manifest in tien punten, in: Toestanden, campagneblad, oktober-december 1987, p. 4-5, eveneens wordt de kern van het manifest opnieuw herhaald in het nulnummer van Toestanden
17. Ex-leden zoals Dille waren niet echt bevriend met de rechterzijde van de (B)SP, de radicale vleugel werd vanaf de jaren '60 nauwlettend in de gaten gehouden. Links werd dan ook binnen strikte grenzen getolereerd. Na het onverenigbaarheidscongres had Links in de jaren '70 een beperkte invloed op een schijnbaar linksere koers van de

BSP van '74. *“Links heeft dan ook jarenlang actie gevoerd tegen het modernistische reformisme in neokapitalistische zin. Deze actie wierp ongetwijfeld zijn vruchten af op het ideologische Congres van de partij in 1974. Het idee om een Ideologisch Congres te organiseren kwam eigenlijk van Henri Simonet, die al lang afwou van het Charter van Quaragnon en een veel gematigder koers wou varen. Simonet was een groot voorstander van de sociaal-democratie, van een Helmut-Schmidtachtig socialisme en hij wilde de BSP via een Ideologisch Congres in die richting oriënteren. In feite stonden toen twee visies tegenover elkaar. Enerzijds ‘het sterk technocratisch en elitair gericht “modern socialisme” van Simonet, dat meer oog heeft voor het oppoetsen van het “imago” dan voor werkelijke vernieuwing, dat in feite de BSP wilde omvormen tot een machtige centrum-linkse partij naar SPD-model, als tegenhanger voor een centrumrechtse CVP en een steeds marginaler wordende PVV. In dit perspectief steekt meer kans op electorale winst van de BSP dan op grondige hervorming van de maatschappij.’ De andere stroming, waarvan Links de tolk was, ‘ziet in de BSP veeleer de mogelijke catalysator van een progressief front, van een hergroepering van al degenen die in onze maatschappij niet aan hun trekken komen – en in de eerste plaats van de werknemers die 80% van de actieve bevolking uitmaken. Dit perspectief is niet louter electoralistisch maar revolutionair: enkel een dergelijk front dat veel ruimer is dan de BSP en zich trouwens niet tot het zuiver politieke vlak beperkt, dat ook samenvalt met de werkelijke scheidingslijnen in de maatschappij, kan de strijd voor een diepgaande omvorming van ‘t kapitalistisch systeem aanbinden, [...]”*

Calewaert (Willy) (eds.), *Links: vooruitlopen op het socialisme*, Leuven, Kritak, 1984, p. 150-151

18. Goede raad is altijd meegenomen, in: *Toestanden*, campagneblad, oktober-december 1987, p. 9-10

19. Zoals in de travialistische oproep eind jaren '60, wilde Van Miert zich in zijn Doorbraak Manifest (1979) richten tot de christelijke vakbeweging.

20. Wat dacht je ervan om de lezers meer te geven dan alleen een eigen rubriek?, in: *Toestanden*, campagneblad, oktober-december 1987, p. 3

21. Privé-archief Antoon Roosens, jaarrekeningen *Toestanden*: betreft zowel geprojecteerde beginbalansen alsook eindafrekeningen

22. De Coninck (Susan), *Jef Turf: een politieke identiteit van een communist*, RUG, onuitgegeven thesisverhandeling, 2002, p. 94-115.

23. Ibidem

24. Privé-archief Antoon Roosens, Ludo Loose; Ludo De Brabander, documenten ter voorbereiding van raad van bestuur van de uitgeverij Keerpunt, Brussel 4 maart 1993

25. Vermelding van instemmingen tot medewerking, in: *Markant*, I, 1992, 1, p. 2

26. Privé-archief Antoon Roosens, Lijst Adviesraad, s.d.

27. Privé-archief Antoon Roosens, Rondzendbrief Uitgeverij Keerpunt vzw, 18 maart 1992

28. Privé-archief Antoon Roosens, Redactioneel Charter, 1992, p. 1

29. Ibidem

30. Filip Delmotte op de Trefdag 11 januari 1991: *“Na grondige beraadslaging in de Vlaamse Raad werd vanaf 1989 gestart met een nieuw concept, en werd de RV in een nieuw kleedje gestopt. De hele redactieploeg, toen bestaande uit 10 personeelsleden, werd vernieuwd (4 i.p.v. 6 redakteurs, 2 i.p.v. 3 administratieve krachten, en 1 monteerder).*

Vandaag bestaat de ploeg uit 6 medewerkers: 5 redactieleden (waarvan 1 zonder volwaardig statuut) en 1 administratieve kracht.”

31. Dullaert (Miel), Rekonversie?, in: De Rode Vaan, XXXXXXXX, 1991, nr. 35

Zowel op trefdagen, vergaderingen als in De Rode Vaan werd duidelijk gepropageerd voor een compleet nieuwe stijl. Dit artikel is zowat de samenvatting van de opgevatte noodzaak tot verandering. Natuurlijk werd verwezen naar de Val van de Sovjetunie en het verdwijnen van de slagkracht van de communistische partijen in Europa als voorlopig einde van een hoofdstuk, maar de redactie wilde zich inspannen om van De Rode Vaan een conversiepunt van alle linkse krachten te maken. Tevens was de eurocommunistische gedachte betreffende nieuwe concepten en definities nog altijd aanwezig als breekpunt om een nieuw project te doen slagen. Mensen zoals André Mommen waren zeer sceptisch tegenover dergelijke aanpak, zeker indien het eigenlijk de bevestiging van het einde van het KP als project was.

32. Filip Delmotte, op. cit., p. 1

33. Ibidem, betreffende de beleids optie van 12 maart 1991 goedgekeurd door de Vlaamse Raad

34. Privé-archief Antoon Roosens, Uitnodiging door VPU voor nieuw persproject, 23 januari 1992

35. Vermelding van instemmingen tot medewerking, in: Markant, I, 1992, 1, p. 2

36. Redactie Markant, Herverkaveling, in: Markant, I, 1992, 1, p. 3

37. Privé-archief Antoon Roosens; Roosens (Antoon), Bij het ontstaan van Markant, 7 mei 1992, p. 4

38. Privé-archief Antoon Roosens; Hulsens (Eric), Enkele gedachten over een progressief weekblad, voorstel tot koerswijziging Markant, 18 december 1992

39. Privé-archief Antoon Roosens; Roosens (Antoon), Bij het ontstaan van Markant, 7 mei 1992, p. 1

40. Privé-archief Antoon Roosens, Elementen beleidsconcept, aanzet tot het uiteindelijke beleidsplan, januari 1992

41. Privé-archief Antoon Roosens, Redactieplan “Markant”, april 1992

42. Privé-archief Antoon Roosens, Bespreking door Adviesraad betreffende eerste nummers “Markant”, 30 mei 1992

43. Privé-archief Antoon Roosens, Verslag Adviesraad, 30 mei 1992

44. Privé-archief Antoon Roosens, Verslag Adviesraad, 30 mei 1992

45. Privé-archief Antoon Roosens; Roosens (Antoon), Bij het ontstaan van Markant, 7 mei 1992, p. 2

46. Ibidem, p. 3

“Indien het blad zijn taak wil vervullen, zijn er twee dingen onmisbaar: - en degelijke, zakelijke leiding –een steengoede journalistiek. De taak van de uitgever bestaan erin aan het blad de nodige materiële en menselijke middelen ter beschikking te stellen, vereist voor de uitvoering van hun werk. Binnen de perken van de aldus ter beschikking gestelde middelen, moet de redactie volledige vrijheid hebben om de vorm en de inhoud van het blad te bepalen, met respect voor de grotere, verder afgelegen doelstellingen van het project [...] Deze taakverdeling werd vastgelegd in een formele overeenkomst tussen uitgever en redactie, waarin de redactionele vrijheid wordt gewaarborgd.”

47. Privé-archief Antoon Roosens, Brief afkomstig van Raf Willems, 28 april 1992

48. Privé-archief Antoon Roosens, Verslag Adviesraad, 30 mei 1992

49. Privé-archief Antoon Roosens, Ontslagbrief Ludo Loose, 19 november 1992

50. Privé-archief Antoon Roosens, Dirk De Wolf schrijft de Raad van Beheer aan, 11 december 1992

51. Privé-archief Antoon Roosens, Elementen beleidsconcept, aanzet tot het uiteindelijke beleidsplan, januari 1992
52. Ibidem, appendix, Fiches Rode Vaan 1990-1991
53. Privé-archief Antoon Roosens, Loose (Ludo), Financieel plan vzw VPU, februari 1992
54. Op. cit., Elementen beleidsconcept, aanzet tot het uiteindelijke beleidsplan, p. 3
55. Privé-archief Antoon Roosens, Verslag vergadering van de promotiegroep, 9 juli 1992
56. Privé-archief Antoon Roosens, Verslag Adviesraad, 30 mei 1992
57. Privé-archief Antoon Roosens, Verslag Raad van Bestuur Keerpunt vzw, 21 oktober 1992
58. Privé-archief Antoon Roosens, Cijfers relatie proefabo's: nieuwe abo's per week, november 1992
59. Privé-archief Antoon Roosens, Verkoopsresultaten Markant jg. 1 nr. 1, 23 mei 1992
60. Privé-archief Antoon Roosens, Ludo Loose's verslag aan de Raad van Bestuur, 4 maart 1993
61. Privé-archief Antoon Roosens, Brief Delmotte aan Loose, 8 maart 1993
62. Privé-archief Antoon Roosens, Brief Vzw Keerpunt aan redactie, 16 maart 1993
63. Privé-archief Antoon Roosens, Begroting Markant, 28 maart 1993
64. A.F., "Markant" met het geld van de kommunisten, in: 't Pallieterke, XXXXVIII, 13 mei 1992, nr. 20, p. 1
65. Ibidem, p. 6
66. Ibidem
67. De Wever (Bart), 't Pallieterke, in: De Nieuwe Encyclopedie van de Vlaamse Beweging [CD-ROM] Tielt, Lanno, 1998
68. Privé-archief Antoon Roosens, Fax Guido Lauwaerts aan Raf Willems, 29 oktober 1992

DEEL IV: DE INTELLECTUELE JAREN 1977
- 2003

Hoofdstuk 8: België, Vlaanderen, Brussel, Vlaamse strijd, klassenstrijd

8.1 Inleiding

De uitbouw van Roosens' ideeën over de geschiedenis van de klassenstrijd in Vlaanderen was al rudimentair ontstaan halverwege de jaren '60. Zijn boek "De Vlaamse kwestie" vijftien jaar later was een bundeling van zijn jarenlange ervaring met het onderwerp. Reeds in 1959 schreef Roosens in Het Pennoen een socio-economische analyse betreffende Brussel; op dit vlak was hij niet zoveel veranderd. In een tekst uit 1965 kan al een aanzet worden gezien tot het schrijven van zijn boek in 1981(cf. infra): "*De totale situatie, zoals ze zich, binnen de Belgische eenheidsstaat, historisch heeft ontwikkeld en nu bestaat, is in wezen de resultante van verschillende materiële en sociaal-psychologische krachten, die onafgebroken op elkaar hebben ingewerkt. Deze situatie van onvrijheid, van ongelijkheid, van vernedering, is dikwijls van meet af aan bepaald geworden door een verkeerde maatschappelijke structuur, beheerst door een Belgische toplaag, die fortuin, franstaligheid en sociaal konservatisme tot ideologie van de unitaire staat verhief. Deze bourgeoisie had- en heeft nog steeds – de politieke leiding in handen, terwijl zij de kapitalistische economie als machtsinstrument hanteert. De unitaire staatskonstruktie was voor haar het uitgelezen middel om, vanuit haar bevoorrechte Brussels-centrale positie, haar financieel overwicht te misbruiken en haar invloed te laten doorwegen in alle sectoren van het sociaal leven. Tot in de verste Vlaamse gewesten had zij haar exponenten in de persoon van feodale kasteelheren, volksvreemde renteniers en handeldrijvende middenklassen. Met en door haar economische suprematie en haar opeengehoopt kapitaalbezit beschikte zij naar willekeur over de politieke structuren, waarin het kleine volk noch recht van beslissen noch recht van spreken had.*"¹

De uiteindelijke synthese van zijn uitvoerige exploraties met betrekking tot de Belgische casus kan dus worden gevonden in zijn boek “De Vlaamse kwestie”. Dit boek is een compacte weergave van de geschriften van Roosens sinds 1959 in een synthese met de analysemethode van Gramsci (de terminologie kon in dit boek frequent worden ontdekt: de rol van de intellectuelen, hegemonische mechanismen, ...), aangevuld door zijn ervaringen eind jaren '60 en de jaren '70, toen hij vertoefde bij internationaal gekende intellectuelen zoals Marcel Niedergang en François Fetjő. Niedergang, die als eerbetoon een grote “obituary” kreeg in ondermeer *The Independent* (9 januari 2002), was internationaal gerenommeerd als kenner van de situatie in Latijns Amerika en schreef haast zijn gehele leven voor *Le Monde*. In 1962 schreef hij een standaardwerk “*Les Vingt Amerique Latines*”, waarin hij tot de conclusie kwam dat Castro ideologisch eerder behoorde tot het kamp van Tito en Nasser dan tot het sovjetisme. In samenwerking met Roosens' tweede vrouw Marie-Noëlle Cloës, François Fetjő en Roosens zelf, schreef hij het werk “*Vivre à Cuba*” (1967)², een toegankelijk cultureel-sociaal verslag over de verwezenlijkingen van de Cubaanse Revolutie en de enorme sprong voorwaarts onder leiding van Castro op emancipatorisch gebied; de gegevens werden verzameld door Roosens, Niedergang schreef de politieke inleiding en Fetjő een beschouwend slot. Roosens, in combinatie met zijn interactie met trotskistische partijgenoten in de *Revolutionaire Socialisten* (cf. supra), verwierf een groter inzicht door deze contacten, en ondernam reizen naar Cuba en Algerije, en verbleef tevens langdurig in Frankrijk en Italië. François Fetjő, die reeds in de jaren '50 de status van invloedrijke intellectueel in Parijs verwierf, was geen onbekende voor de mensen in *Het Pennoen*, vermits enkele van zijn artikels vertaald en gepubliceerd werden. Fetjő, marxistisch agitator in de jaren '30 in Hongarije en verzetstrijder in Frankrijk tegen de nazi-dictatuur, was een kennis van ondermeer Raymond Aron en maakte carrière als journalist voor *France-Presse* als commentator over de Sovjet-Unie. Hij werd ook doctor in de politieke wetenschappen en kreeg een plaats aan het Franse Instituut voor Politieke Wetenschappen in Parijs, voorgezeten door dezelfde Aron. Andere kennissen van de man waren Sartre, Morin, Revel, Malraux, Nizan, de Mounier en Camus. Roosens zou ook in samenwerking met zijn tweede vrouw het boek “*Voir L'Algérie*” (1971)³ schrijven.

Twee indrukken over zijn langdurige bezoeken aan Cuba, Frankrijk, Italië, etc ... kunnen teruggevonden worden in artikels in *De Nieuwe* betreffende de revoltes van '68 en een overzicht van de realisaties van Castro. Het artikel “Een nieuwe commune” viel op doordat het een

persoonlijk relaas was, Roosens zat middenin de revolutie. *“De geest van de “Commune zweeft boven Parijs.”*⁴, schreef Roosens als besluit. Over het Cubaans socialisme: *“Het socialisme betekent voor de Cubanen: het einde van de vreemde uitbuiting en overheersing, het einde van de binnenlandse corruptie en de schreeuwende sociale ongelijkheid, het idealisme en de onkreukbaarheid van een bewindsploeg die aan haar leden geen enkel individueel voordeel of voorrecht toekent. Dit verklaart, meer dan welke ideologie ook, het Cubaanse mirakel.”*⁵

Het voorwoord van zijn boek “De Vlaamse kwestie” lichtte al een tipje van de sluier op betreffende zijn langdurige intellectuele progressie: *“Dit boekje is geen geschiedenis van de Vlaamse Beweging. Het is een poging tot klassenanalyse van de Vlaamse kwestie. De bedoeling is de feiten te situeren tegen de achtergrond van de evoluerende economische structuur en na te gaan welke de plaats en de rol is van de Vlaamse kwestie in het complexe krachtenspel tussen de sociale groepen en klassen. Hierbij zal men wel terugdenken aan wat Karl Marx schreef in zijn voorwoord tot de Kritiek van de Politieke Economie: evenmin als men een individu kan beoordelen op grond van de opinie die hij of zij van zichzelf heeft, kan men het historisch gebeuren begrijpen aan de hand van de voorstelling die de deelnemers aan dat gebeuren er zich zelf van vormen. Wat zich aandient als progressief, zou wel eens de ontwikkeling van nieuwe maatschappelijke krachten kunnen afremmen en omgekeerd.”*⁶ De bedoeling van Roosens was via de marxistische heuristiek, met andere woorden de materialistische en dialectische analysemethode, de opkomst van de Vlaamse Beweging te kunnen begrijpen. Roosens beweerde ook dat dit onderwerp een blinde vlek was voor academici; gedeeltelijk klopt dit niet, vermits hij juist “opgroeide” begin jaren '60 in een zeer vruchtbare periode van sociologische studies betreffende deze Vlaamse kwestie (De Maand, cf. supra).

8.2 De Vlaamse kwestie

Roosens startte zijn onderzoek in het ontstaan van België, veronderstellend dat de Belgische nationale constructie historisch gegroeid was uit de bourgeoisiekringen. De Belgische situatie kon en kan niet begrepen worden vanuit het klassieke taalpolitieke spectrum: de sociale taalgrens,

specifiek in de streek rond Brussel, ontstond door de ijzeren grip van het kapitaal, het francophone bourgeoisiekapitaal. Deze heersende klasse gebruikte zijn hegemonische functies in de civiele ruimte door middel van de taal, de Franse Civilisation was niets meer dan het symbolische en culturele kapitaal van deze bourgeois. De oorsprong van deze bijzondere differentiatiemethode kon niet worden gevonden in voorgaande unificatiegolven van andere feodale rijken. Het was het keizerlijke leger van Napoleon die republikeinse ideeën verspreidde bij de hogere kringen. Dit en het feit dat België de facto de nazaat was van de diplomatie tussen de overwinnaars in 1815, nadat de Fransen nabij Brussel voorgoed de zoete dromen van een wereldrijk moesten opbergen. Vermits Vlaanderen in de 16de eeuw op het altaar van de godsdienststrijd werd geofferd, was een Vlaamse bourgeoisie niet aanwezig om haar deel te kunnen opeisen. Vlaanderen werd eeuwenlang gefrustreerd in haar economische ontwikkeling, een nationale Vlaamse bourgeoisie stond niet aan de vooravond van de Belgische revolutie te wachten om haar intrek te nemen in een paleis; de enkele bourgeoisieondernemingen werden alleen gestimuleerd door de overheerser op dat moment. André Mommen, VMT-hoofdredacteur en expert op vlak van de Belgische sociale geschiedenis, schreef nauwelijks een jaar later in zijn boek “De teloorgang van de Belgische bourgeoisie”:*“De industriële ondernemers waren niet talrijk genoeg om van meet af een sociale kracht op het politieke schaakbord te worden. In feite waren zij afhankelijk van de gunste van de verlichte despoten.”*⁷ Deze bourgeoisie in Vlaanderen moest zich dan ook tevreden stellen als het hulpje van eeuwenoude adellijke families in de Vlaamse agrarische gebieden; de levensstijl en cultuur van deze laatste groep imiteren was een noodzakelijke overlevingsstrategie. Roosens ging niet echt in op de vraag welke aard de Belgische revolutie had, maar wanneer er met wat artistieke vrijheid zijn discours wordt doorgetrokken naar deze vraagstelling, dan is het antwoord betrekkelijk eenvoudig: deze revolutie was francofoon en bourgeois. Voor Mommen, verwijzend naar het werk van de federalist Maurice Bologne (vriend aan huis bij Het Pennoen)⁸, was de Belgische revolutie een tweedelig luik: *“[...] werk van de lagere sociale klassen in de steden die tegen hun ellendige situatie protesteerden? Het revolutiejaar 1830 was ook een crisisjaar in de industrie en het was geenszins verwonderlijk dat de arbeidende klasse in de grote steden het speciaal gemunt had op de ‘Hollanders’ en op de bezittende klasse. [...] De opstand van de volksklassen verplichtte de heersende klasse in het Zuiden wel zich te verweren tegen het opstandige proletariaat door de facto het geschapen machtsvacuüm op te vullen. [...] Hoewel het sociale element overduidelijk aanwezig was, werd de Belgische omwenteling vrij snel een*

*conservatieve revolutie die in het voordeel uitdraaide van de heersende klasse.”⁹ Mommen ontwaarde een liberaal karakter van de revolutie, enerzijds omdat de aristocratie en burgerij wel verplicht waren om die weg te verkiezen, anderzijds omdat de traditionele intellectuelen hun zijde kozen en hen de liberale ideologische wapens aandroegen. Na deze revolutie trad de opkomende industriële bourgeoisie op als meer en meer de heersende klasse, terwijl de aristocratie zich terugtrok en eveneens (passief) participeerde in bepaalde sectoren van de industrie. Tegelijk met het opkomen van deze nieuwe klasse, gevestigd in Brussel met een steeds grotere druk om alle economische en politieke structuren te centraliseren, was er de nood om zich ook op ideologisch en cultureel gebied te affirmeren. Mommen stelde dat de bourgeoisie, met zijn politieke bondgenoten in het staatsapparaat en de bisschoppelijke kringen, de Franse taal gebruikte om het particularisme van de Vlaamse provincies te kunnen bestrijden; het Frans, de cultuurtaal van de burgerij en adel in het Vlaamse land in voorgaande periodes, werd nu in een gecentraliseerd bestel het machtsmechanisme bij uitstek. De taal creëerde in Vlaanderen een sociale en culturele barrière, meer dan in om het even welk buurland was de afstand tussen heersers en overheersenden groter. Tegelijk was de culturele differentiatie een politiek wapen, in Vlaanderen viel de groep die behoorde tot de kiesgerechtigden mooi samen met degenen die het Frans onder de knie hadden. Toen de industriële ontwikkeling in volle expansie was, bleek dat er zich in elke Vlaamse stad een sociologische, politieke, economische en linguïstische enclave voordeed. Eerst was er een oude verfranste premoderne commerciële burgerij en landadel, tussen 1830-1870 de verfransing van de kleine zelfstandige (textiel)ondernemers en tenslotte vertrok de Vlaamse burgerij naar Brussel, waardoor alleen eind 19de eeuw de kleinburgerij, meer specifiek de oude vrije beroepen en de staatsambtenaren, in Vlaanderen overbleef. Het industriële zwaartepunt bleef in Wallonië liggen, waardoor de oude Vlaamse burgerij zich ten brode moest wenden tot de bourgeoisie in Brussel om een plaats te verkrijgen in het staatsapparaat. Het resultaat was dat alle fragmenten van de hogere klassen compleet francofoon waren:”*Tot 1870 ontwikkelde de Vlaamse industrie zich op een volstrekt autonome manier. Vlaanderen was, sedert 1815, niet meer gedomineerd geweest door de heersende klasse van een vreemde natie. Het is de eigen, Vlaamse bourgeoisie geweest, die het Vlaamse volk heeft beroofd van zijn culturele persoonlijkheid en van zijn nationale zelfstandigheid. [...] de Vlaamse bourgeoisie “gedenationaliseerd” werd [...] Zij ontstond schuchter en langzaam, in de volle 19de eeuw. Zij had geen wortel geschoten in de eigen, nationale tradities en cultuur. Zij kwam aan de macht in**

een maatschappij die nog sociaal werd gedomineerd door de aristocratie. Voorde Vlaamse bourgeoisie was de Franstaligheid van de staat een bewust nagestreefd politiek doel. Zij wou haar politieke functie in het Frans uitoefenen, omdat zij zich aldus kon onderscheiden van de onderliggende klassen [...] die ook de vroegere heersende klasse van de massa had onderscheiden. Bij gebrek aan reëel ideologisch en cultureel leiderschap trachtte zij sociaal aanzien te verwerven door op dit punt te aristocratie na te bootsen."¹⁰ Het gehele staatsapparaat, zowel op centraal als lokaal vlak, werd rechtstreeks bemand door de bourgeoisie in de 19de eeuw. De grote massa's, zowel in Vlaanderen als Wallonië, waren nergens betrokken in de dagelijkse leiding van de staat. Roosens schreef laconiek dat een doorsnee Vlaming alleen in aanraking kwam met zijn heersende klasse en de staatsapparaten indien deze persoon een moord of diefstal beging, of opkwam voor zijn rechten in een arbeidersorganisatie. Het taalflamingantisme zou tot 1870 gekenmerkt worden door enkele intellectuelen met een specifieke interesse voor de Vlaamse taal en cultuur, de politieke implicaties waren nergens aanwezig. Deze beweging gaf geboorte aan een romantisch cultuurflamingantisme, deze evolutie was typerend voor een achtergesteld gebied. Idealisme en mystiek waren kernelementen. Dit cultuurflamingantisme was verbonden aan de uitbouw van de Belgische staat en de vermaatschappelijking van het kapitaal in andere geledingen van de rurale samenleving. De bourgeoisie had een kleinburgerlijk middenkader nodig om de bureaucratie te kunnen uitbouwen. Het Brusselse kleinburgerlijk milieu werd compleet verfranst uit hoop tot sociale mobiliteit. De concentratiebeweging van het kapitaal vanaf 1870 tijdens de ontwikkeling van het holdingskapitaal¹¹ (cf. infra) zorgde tevens dat de sociale taalgrens, vroeger voelbaar in geheel Vlaanderen, werd samengebald in de Brusselse regio: "De sociale taalgrens was hierdoor evenwel noch vernietigd, noch zelfs ernstig verzwakt. Zij werd geografisch geconcentreerd in Brussel, omdat [...] heersende klasse in Brussel was geconcentreerd. In de Vlaamse provincies kon men in de waan verkeren dat de sociale taalgrens niet meer bestond, omdat de lokale belichaming ervan [...] verdwenen was. Maar het economische en sociale machtsmechanisme [...] was niet gewijzigd. [...] Ze werd naar Brussel verplaatst, en met haar ook de sociale taalgrens."¹² In 1977 voegde Roosens er nog bij: "Op lange termijn bleef deze situatie even verlamdend inwerken op de culturele ontplooiing van de arbeidersklasse in Vlaanderen, het Vlaamse volk. De Vlaamse cultuur is veroordeeld tot een blijvend, laag niveau."¹³ De Vlaamse middenkaders waren geperst tussen de francofone bourgeoisie en een ongeïnteresseerd proletariaat¹⁴; wanneer zij de Franse taal onder de knie

kregen, was dit louter vanwege professionele redenen. Op geen enkel moment kon deze kleinburgerij rekenen op een incorporatie in de heersende klassen, zelfs met de kennis van de Franse taal werd deze klasse niet geconditioneerd in de Franse cultuur. Deze groep had geen connectie met de massa, kende geen vertegenwoordigers in de arbeidersbeweging en was op socio-economisch vlak zeer reactionair te noemen. De kleinburger koos dan maar op intellectueel gebied voor de gemakkelijkste oplossing: het romantisme, het idealisme, mystieke verhalen.”*De bewustwording van het Vlaamse probleem situeert zich op het niveau van het wrijvingsvlak tussen de heersende klasse en de onmiddellijk onderliggende klasse [...] De bewustwording van dit wezenlijke klassenconflict doorheen zijn cultureel aspect wordt dan ook ideologisch ervaren en vertolkt als een taal- en cultuurstrijd; en niet als een klassenstrijd, begrip dat vreemd was aan de kleinburgerlijke middens.*”¹⁵ Dit bewustzijn kon gerust völkisch worden genoemd, en het was dan ook niet verbazend dat juist die groep de Nieuwe Orde-retoriek enkele tientallen jaren later zou uitdragen. Voor de doorsnee kleinburger stond in zijn romantisch cultuurflamingantisme het bestuurlijke en politieke systeem niet ter discussie. Na WOI bleven deze verlangens naar erkenning van de eigen imaginaire eliterepresentaties gefrustreerd, de Belgische structuur werd binnen een klein tijdbestek vijandig onthaald; de reformistische socialistische beweging omarmde de Belgische parlementaire weg, waardoor de tegenstelling socialisme-Vlaamsnationalisme in het interbellum geen hindernissen ondervond om te komen tot het antisocialistisch fascisme. Ondertussen was in Vlaanderen geen intermediaire francofone laag meer te vinden in de provinciesteden, dat maakte dat deze kleinburgerij de Vlaamse natieconstructie kon gelijkstellen aan de eigen klassenbelangen. Het Vlaams-nationalisme creëerde zijn eigen identiteit door de vijand te identificeren met de Belgische staat. *“Het ontstaan en de ontwikkeling van het financieel kapitaal, doorheen de wet van de kapitalistische concentratie, leidde tot de fysische uitschakeling van de bourgeoisie in de Vlaamse provincies. De heersende klasse concentreerde zich in Brussel. [...] in enkele tientallen jaren, zou de Vlaamse middenklasse de volgende, eigenlijke politieke faze in haar ontwikkeling bereiken: de faze van het Vlaamsnationalisme. De overgang naar deze faze zou trouwens gepaard gaan met de evolutie van de Vlaamse beweging van een beperkte intellectuelenbeweging naar een massabeweging, weliswaar onder kleinburgerlijke leiding. Deze dubbele evolutie voltrok zich zowat tussen 1880 – 1930. Het Vlaams-nationalisme bleef, zoals het taal- en cultuurflamingantisme, binnen het kader van de ruimere, burgerlijke ideologie. Bij gebrek aan band met de Vlaamse arbeidersklasse was het voor*

de intellectuele middenklasse niet mogelijk haar problemen te situeren in hun band met de klassenstrijd.”¹⁶ De gedeeltelijke intrede in de moderniteit in Vlaanderen was pas gestart na WOI, voordien was Vlaanderen een semi-perifeer gebied in Europa: het monopoliekapitaal bestond niet, middelgrote bedrijven bleven gefundeerd in enkele steden rondom rurale gebieden met feodale resten, de Vlaamse arbeiders waren het arbeidsreservoir voor de Waalse industrie. De tegenstelling tussen de industriëlen en arbeidersklasse werd niet ten top gedreven, het Vlaamse proletariaat creëerde regionale coöperatieven met een eerder ambachtelijke roots. De Waalse syndicale organisaties waren omwille van de maatschappelijke factoren verder gevorderd in het klassenbewustzijn en bleven op lange termijn enkele revolutionaire kenmerken behouden. De arbeiders uit de Vlaamse regio's werden op die manier ook niet door de bourgeoisie of de eigen syndicalistische beweging gesecculariseerd. Tenslotte was de hevige concurrentie van de katholieke zuil met een eigen vakverbond de doodsteek om een authentieke socialistische beweging uit te bouwen. Het Daensisme was omwille van die reden nooit succesvol: de katholieke zuil was uit corporatistische en integristische redenen niet gemotiveerd om de BWP links in te halen, de elitaire bisschoppelijke structuren konden het modernisme op die manier tientallen jaren uitstellen. Het resultaat was dat de taalproblematiek, de sociologische benadering van taalbarrières en de achterstelling van Vlaanderen, in de arbeidersbeweging nooit werd geconceptualiseerd binnen het kader van de Belgische staat. *“De Vlaamse arbeidersklasse heeft dus niet eens de kans gekregen om zichzelf te worden. De spanning tussen theorie en praktijk kon dus nooit worden overbrugd. Zij had geen eigen politieke organisatie, geen partij die –zoals de ‘collectieve intellectueel’ van Gramsci – een klassenideologie kon formuleren die aangepast was aan – en gegroeid uit – de specifieke voorwaarden, waarin de klassenstrijd gestalte kreeg binnen haar eigen nationale ruimte. Een ideologie die trouwens een oplossing had kunnen bieden voor alle essentiële problemen die uit deze specifieke voorwaarden van de eigen klassenstrijd voortvloeiden, niet alleen voor de arbeidersklasse zelf, maar ook voor al de andere bevolkingslagen en –klassen die met de Belgische holdingsbourgeoisie in botsing kwamen.”*¹⁷ Merk op dat Gramsci voor de Italiaanse casus juist een dialectiek formuleerde tussen enerzijds een aangepaste tactiek verzinnen voor de Mezzogiorno en anderzijds de gepaste weg zoeken voor een alliantie tussen de noordelijke arbeiders en de zuidelijke pachters. Gramsci stelde vast dat door Italië de nationale ruimte niet in een bourgeois-hegemonie werd gebruikt, omdat de bourgeoisie de zuidelijke gebieden uitsloot van de ontwikkeling van de Italiaanse natie-

constructie. Hij had nooit voorgesteld de Mezzogiorno een aparte nationale ruimte te geven, met andere woorden onafhankelijk te maken. De klassenstrijd in Italië moest gevoerd worden door de alliantie van arbeiders en boeren, boerencoöperaties en de arbeidersraden werden verbonden aan de Prins, de Italiaanse communistische partij. Roosens ging dus uit van de particularistische visie op een multinationale staat, Gramsci aanzag een integrerende strategie als een correcte respons op de discriminerende bourgeoisiecultuur.

De Vlaamsnationalistische kleinburgerij kon nooit een antwoord bieden op de socio-economische vraagstukken, er kan zelfs gesteld worden dat heden ten dage dit nog altijd niet is gebeurd. Anderzijds benutte de arbeidersbeweging niet de kansen die zij kreeg om de taalproblematiek op een integrerende wijze op te lossen. Het resultaat was dat de sociaal-democratische beweging via het reformisme de Belgische staatsstructuur accepteerde, en dat de Vlaamse Beweging werd gekenmerkt door zelfgenoegzaamheid en exclusivistisch provincialisme. Vanaf eind 19de eeuw tot en met het interbellum werd in Vlaanderen de economische transformatie naar het monopoliekapitalisme doorgevoerd. De ondernemersklasse van de industriële begindagen werd vervangen door anonieme holdings, een conglomeraat van familiefortuinen [te vergelijken met de Chaebols in Zuid-Korea, auteur]. Holdingskapitaal, uitbreiding van staatsapparaat en de noodzaak om lagere kaders aan te trekken om deze administratie te bemannen, waren nauw met elkaar verweven. Dit groeiend staatsapparaat, voorheen eerder een onzichtbare macht, trok dus nieuwe sociale groepen naar zich toe, dat tot gevolg had dat het parlementair systeem moest worden hervormd: de cijnsdrempel werd verlaagd en het kiesrecht zou gradueel worden verleend aan lagere klassen. De sociaal-democratische zuil ageerde voor de civiele rechten van haar leden, de boerenbond deed hetzelfde voor haar middenstandsaaanhang. Het was in deze evolutie dat de Vlaamse Beweging een volksbeweging werd: *”Het waren weldra niet meer alleen de bureaucratistische en intellectuele middenlagen die tegen de sociale taalgrens aanbotsten. Andere, bredere groepen ervaarden met stijgende wrevel de anomalie van de franse ééntaligheid van het staatsapparaat, en werden gevoelig voor het kwetsende en sociaal-discriminerende karakter ervan. Het waren deze groepen die aan de intellectuele klasse een massabasis voor haar strijd tegen de heersende klasse gaven. Tezelfdertijd verschoof het zwaartepunt van het flamingantisme ook van de liberaal-vrijzinnige progressieve kringen naar de katholieke en conservatieve bevolkingslagen. Het was de Vlaamse studentenbeweging die de motor en de catalysator was van*

deze evolutie. Het zich ontwikkelde holdingskapitalisme had behoefte aan een steeds ruimer leger van geschoolde en hooggeschoolde arbeidskrachten, die het moest recrutereren in de middenklassen, waar de financiële middelen en psychologische instelling voor de scolarisatie van de jongeren voorhanden waren. De studenten vormen dus de schakel tussen de intellectuele klasse, waartoe zij door hun studies gingen behoren en die hun intellectuele vorming ter hand nam in de colleges en universiteiten, en de lagere middenklassen waaruit zij voortsporen, voornamelijk de boeren, ambachtslieden en neringdoende middenstand. Zij vonden in hun sociaal milieu van herkomst een gretig gehoor voor hun flamingantisme, want het ging duidelijk om de sociale promotie en de toekomstkansen van de gehele jonge generatie. Het was ook de studentenbeweging die van he Vlaams-nationalisme de overheersende stroming in de Vlaamse beweging maakte, als een reactie op de hardnekkige weerstand van de bourgeoisie tegenover zelfs de meest gematigde eisen van het taalflamingantisme. [...] Het taalflamingantisme was reformistisch, legalistische en loyaal-Belgisch. Het Vlaams-nationalisme was revolutionair, essentieel politiek en per definitie anti-Belgisch, ‘inciviek’ dus. Het voltrok de breuk die door de bourgeoisie van 1830 zelf geschapen was. [...] politieke breuk tussen de holdingsbourgeoisie en de Vlaamse middenklassen. Voortaan werd de legitimiteit van de ‘staat’, dit is de hegemonie van de heersende klasse, formeel betwist.”¹⁸

Roosens beschreef wel niet de complete rol van de katholieke zuil als dominerend ideologisch component, hoewel zonder dit katholicisme, veelal integristisch, de Vlaamse Beweging een pak kleiner zou zijn. De integristen waren later bereid om samen te werken met de fascistische beweging, en het VNV stond tevens bol van verwijzingen naar het katholieke geloof. Er was een duidelijke link tussen deze periode het katholieke monopolie en het Vlaamse fascisme. Het was in de jaren 1870 dat Vlaamsgezinde geestelijke onderwijzers in de katholieke colleges de Vlaamse studentenbeweging creëerden. Het hoogtepunt van deze Vlaamsgezinde katholieke beweging werd gevonden in de jaren 1905 – 1925, waarbij ze de helft van alle Vlaamse scholieren aansprak. Deze beweging droeg de katholieke leer uit onder het vaandel van de Vlaamse Leeuw; de Vlaamse cultuur werd zonder uitzondering gelijkgesteld aan de Weltanschauung van de lokale parochiale instellingen. De christen-democratische zuil brak door omwille van het feit dat zij met succes de Vlaamse Beweging kon gebruiken als intermediair. Toen de politieke acties een radicalisering van de Vlaamse eisen inhielden, was de frontale aanvaring met de hoge bisschoppelijke structuren onvermijdelijk; de Vlaamse Beweging positioneerde zich vanaf toen op de communautaire

breuklijn. Het daensisme was een vroege voorloper van een breuk met de katholieke hiërarchie, in het interbellum zou het fascisme de rol van Vlaams-nationale stormram overnemen. Lieve Gevers, docent Kerkgeschiedenis aan de KUL, schreef over deze evolutie: *”Vanaf de jaren dertig evolueerde de anti-Belgische vleugel van de Vlaamse Beweging in de richting van de Nieuwe orde en de collaboratie. De veralgemening van het stelsel van de evenredige vertegenwoordiging bevorderde de groei van enkele nieuwe politieke formaties die zich in de loop van de jaren twintig en dertig op basis van anti-Belgische en ultra-rechtse programma’s gevormd hadden. Ze rekruteerden overwegend in katholieke middens en presenteerden zichzelf als ultra-katholiek, als “katholieker dan de bisschoppen”.*”¹⁹

Het interbellum was van doorslaggevend belang. Een democratisch front kon begin jaren ’30 nog gevonden worden om de taalwetten uit 1932 te verkrijgen, maar deze informele coalitie zou tot de oprichting van het VABT niet meer voorkomen. Roosens verklaarde de opkomst van het fascisme, hij had evenwel nooit zijn bronnen vermeld, aan de hand van populaire socio-economische modellen, zoals deze van Abendroth²⁰, Agnoli²¹, Gossweiler²² en Sohn-Rethel²³, en in combinatie met de specifieke Vlaamse aspecten. Voor Roosens was de verhouding tussen die conservatieve katholieke middenklasse en de Belgische grootbourgeoisie rechtstreeks de verklaring van de opkomst van de Nieuwe Orde. Roosens beaamde dat de Vlaamse Beweging grotendeels werd geëmballeerd door de fascistische ideologie door de drang naar de macht. De bourgeoisie in Europa was zelf een “producent” van fascistische ideeën, dit uit noodzaak om de parlementaire beslissingsmacht te omzeilen en de uitvoerende macht te leggen in neutrale technostructuren; de klassenstrijd werd omzeild. Terwijl in bepaalde Europese staten de fascisten mochten meedelen in de macht²⁴, was het de ironie van de fascistische Vlaamse Beweging dat zij juist de francofone bourgeoisie aanriep als de primaire vijand. Zelfs een coalitie met nazi-Duitsland kon de underdogpositie niet wijzigen. Na de oorlog bleef wel de “metafysica” van het nazisme aanwezig in de Vlaamse Beweging, vermits de VNV’ers nog de hoofdmoot uitmaakten van de catacombenorganisaties. De verklaring dat God of de Natuur een maatschappelijke hiërarchie had geschapen, bleef een hardnekkig ideologisch element bij die groepen. Uiteindelijk was de breuk tussen Vlaams-nationalisme en arbeidersbeweging maar compleet tot stand gekomen toen het VNV op 8 december 1936 een akkoord sloot met de KVV, een pact dat de emancipatie van de arbeidersklasse categorisch weigerde.²⁵ Toch moet opgemerkt worden dat

Roosens bleef geloven in een apologetische versie met betrekking tot de VNV-collaboratie: hij onderschreef uiteindelijk de these, die recentelijk op de schroothoop mag worden gegooid door de falsificatie in het werk “De greep naar de macht” door Prof. B. De Wever, dat het VNV niet een waarlijke fascistische beweging was. Het was een tragische vergissing door externe dwang van de Belgische staat, het VNV kon volgens Roosens niet fascistisch zijn omwille van het feit dat zij geen staatsmacht had. Ook pleegde hij een flagrant reductionisme door te stellen dat een beweging maar fascistisch kon zijn indien het een alliantie tussen kleinburgerij en de bourgeoisie betrof. Dit klopt in het geheel niet: historici zoals Gossweiler hebben aangetoond dat in Duitsland de bourgeoisie reeds in de eerste wereldoorlog een rechts-nationalistische arbeiderspartij had opgericht om het gras voor de voeten van de sociaal-democraten weg te maaien (de völkische occulte kleinburgers waren weliswaar al een tijdje aan het experimenteren met rassentheorieën). De slotconclusie over deze periode was voor Roosens dan ook dat *“het wel landverraad was, doch geen autochtoon fascisme.”*²⁶

Een integraal aspect van Roosens’ analyse waren de functies van het monopolistisch holdingskapitaal als centraliserende macht van de Belgische staat en het buitenlandse kapitaal die Vlaanderen omgordde sinds de jaren ’60. Roosens verwees, althans niet in zijn boek door het ontbreken van voetnoten, naar de theorieën van Marx, Hilferding en Lenin om zijn zaak duidelijk te maken; ook het idee achter de structuurhervormingen bleef latent aanwezig. Roosens schreef dat er tot 1875 in Vlaanderen geen machtsusurpatie was weggelegd voor de Vlaamse verfranste burgerij, haar ontwikkeling was tergend traag en zeer lokaal. Vanaf de grote crisis van 1872 begon er zich een nieuwe evolutie af te tekenen, het monopoliekapitaal kende zijn doorbraak in het semi-perifere Vlaanderen: “[...] *inkrimping van deze [Vlaamse bourgeoisie]klasse. Het ging hier geeszens om een vermindering van de economische, sociale en politieke macht van de gezamenlijke bourgeoisie, als klasse. Het kapitalistisch regime ontwikkelde zich met volle kracht. Maar de interne structuur van de heersende klasse, haar samenstelling, haar numerieke sterkte en [...] haar geografische lokatie, werden gewijzigd. Het ontstaan en de ontwikkeling van het financieel kapitaal, doorheen de wet van de kapitalistische concentratie, leidde tot de fysische uitschakeling van de bourgeoisie in de Vlaamse provincies. De heersende klasse concentreerde zich in Brussel.*”²⁷ De Belgische bourgeoisie, voorheen rijk geworden door industriële investeringen in een klassiek liberale omgeving, werd bij het ingaan van de 20ste eeuw

grotendeels een rentenierselite; familiekapitaal werd opgenomen in de oligarchie van het Belgische holdingskapitaal, concurrentie verwerd monopolie. Deze concurrentie werd in België ook op het politieke slagveld gestreden, levensbeschouwelijke verschillen stonden in dienst van de concurrentie tussen diverse segmenten van de Belgische bourgeoisie. Zo schreef A. Mommen over deze pre-monopolistische periode: *”Marx heeft erop gewezen dat de vier fracties van de bourgeoisie (de industriële, de financiële, de commerciële en de grondbezittende bourgeoisie) met elkaar slaags geraken bij de verdeling van de totale som van de meerwaarde. [...] In de vorige eeuw [19de eeuw, auteur] nam deze strijd tussen de industriële en de grondbezittende fracties van de bourgeoisie zelfs zeer scherpe vormen aan. De liberale partij mobiliseerde niet alleen de fabrikanten maar ook brede delen van de arbeidersklasse tegen de conservatieve grondbezitters. In België werd de strijd tussen de liberalen en katholieken bepaald door de tegenstelling tussen beide fracties van de bourgeoisie.”*²⁸ Het holdingskapitaal werd eenvoudigweg gevormd door deze vier groepen, doordat de financiële groepen (banken, investeringsbedrijven) de anderen dwongen de klassiek liberale periode vaarwel te zeggen en zich te binden aan het financieelkapitaal. Eerst waren het de industriëlen die zich verenigden in kartels om de invloed van de handelsnetwerken van de commerciële bourgeoisie te verminderen door het hanteren van prijsafspraken en gezamenlijke aankopen van grondstoffen. De banken dwongen de industriëlen tot schaalvergroting en productieconcentratie, de industriële en commerciële bourgeoisie enerzijds en de landadel anderszijds waren niet onmiddellijk geneigd speculatieve investeringen te maken, waardoor de banken een veiliger optie leken. Het gevolg was, aldus Mommen, een snelle evolutie naar het monopoliekapitalisme: *”De verticale integratie van ondernemingen en het aangaan van samenwerkingsovereenkomsten tussen industriële, commerciële en financiële groepen gebeurde in België hoofdzakelijk via de grote banken. De grote banken konden, door hun greep op de circulatiesfeer van het kapitaal, hier bij uitstek deze coördinerende taken op zich nemen. Door deze samenwerking tussen industriële, commerciële en financiële bourgeoisie ontstond een nieuwe toplaag binnen de bourgeoisie: de bourgeoisie die de leiding kreeg van de grote zakenbanken, waaronder de industriële ondernemingen, rederijen, verzekeringsmaatschappijen en makelaarskantoren ressorteerden. De grondbezittende bourgeoisie, die in de vorige eeuw ongemeen invloedrijk was, verdween in de loop van deze eeuw [20ste eeuw, auteur] geleidelijk als afzonderlijke fractie van de bourgeoisie. Het grondbezit bleef nog wel een belangrijk beleggingsobject van de rijke en gemiddelde bourgeoisie, maar de*

achteruitgang van het aandaal van de landbouw in de hele economische activiteit maakte van de grondrente een bron van inkomsten van bijkomend belang. De rijke bourgeoisie belegt nog wel een deel van haar vermogen in gronden, maar dan vooral met speculatieve bedoelingen [bijvoorbeeld de situatie in de Brusselse randgemeenten beschreven door Roosens, auteur].”²⁹

Het holdingskapitaal werd dus fundamenteel gekenmerkt door de financiële bourgeoisie, die via de constructie van een naamloze vennootschap de industriële bourgeoisie dwong aan voordelige voorwaarden aandelen te verkopen in ruil voor goedkope leningen. Het financieelkapitaal werd geboren, de bankiers waren nu aan zet. De holdingbourgeoisie kende het hoogtepunt in België tussen de twee wereldoorlogen. Gespecialiseerde holdingsmaatschappijen waren zowel verantwoordelijk voor de financiële transacties (leningen, externe investeringen, etc...) alsook de uiteindelijke koers van de ondernemingen in de constructie; eigen aandelen werden uitgegeven, holdings beslisten tevens om een horizontale integratie van andere marktsegmenten uit te bouwen in hun globale strategie om de winsten op die manier op peil te houden. De holding was, althans in België, een onnipotente constructie met het oog op volledige controle over bedrijfskapitaal, financieel kapitaal, speculatief kapitaal als de productieve sferen van de industrie. Controle kon door directe deelname in het bedrijf via een aankoop van de meerderheid van de aandelen verkregen worden, maar ook indirecte controle door gespecialiseerde participatiemaatschappijen waren een beproefde strategie. *“Op die manier ontstaat een pyramide met aan de top een grote holdingsmaatschappij met daaronder sub-holdings en industriële ondernemingen. Door steeds dezelfde mensen af te vaardigen als beheerders in de door de topholdings gecontroleerde sub-holdings en industriële ondernemingen kan de holdingsbourgeoisie op alle niveaus toezien of haar strategie ook in de ondernemingen in kwestie wordt doorgevoerd. Het is de holdingsbourgeoisie die op deze wijze beslist over de te verrichten investeringen, over het sluiten van ondernemingen of het opdoeken van hele bedrijfstakken.”³⁰*

Roosens zei dat België met zijn financiële groepen uniek was in de vooroorlogse periode, nergens kon op dergelijke snelle wijze oligopolies worden geformeerd. De Société Générale was haast de emanatie van die structurele processen, deze holding werd niet voor niets de financier van de Belgische staat genoemd. Er kon zelfs een systeem van communicerende vaten worden ontwaard tussen de koninklijke buit door de rooftocht in Kongo, de staatsschatkist en het private monopoliekapitaal. Hoewel na de oorlog dit holdingskapitaal niet meer heer en meester was over

de economische organen in het land, kon deze evolutie voor een groot deel worden gebruikt om te verklaren waarom België zo stabiel bleef onder de communautaire protestgolven.³¹

De crisis in België, die in 1926 begon met de devaluatie van de Belgische frank, veroorzaakte een accelererende eliminatie van kleinere bedrijven, waarna de crisis van de jaren '30 definitief zorgde voor een compleet monopoliekapitalisme. Het algemene kredietsysteem was failliet, gevolgd door een deflatoire crisis gebaseerd op monetair protectionisme. Dit probleem werd maar definitief overstegen doordat Hitler een korte maar hevige veldtocht door België ondernam. De holdings konden in tussentijd de meubelen redden doordat de staat actief tussenkwam: *”In maart 1934 ging de Belgische Bank van de Arbeid, die vooral participaties had genomen in de textielindustrie, over kop. Een ware paniek maakte zich meester van de spaarders. Te vrezen viel dat een fatale bankcrash de holdingsbourgeoisie in haar vitale belangen zou treffen. Vandaar dat de regering in augustus 1934 eindelijk moest handelen en meteen de Nationale Maatschappij voor Krediet aan de Nijverheid (NMKN) opdroeg om de bevroren kredieten van de banken over te nemen. In ruil hiervoor gaf de NMKN obligaties uit met staatswaarborg [...]. De Nationale Bank accepteerde deze effecten als borgtocht bij het verlenen van voorschotten op verstrekte kredieten. Door een ander KB werd een einde gemaakt aan gemengde banken. De deposito-banken mochten voortaan geen participaties nemen in ondernemingen. Deze activiteit werd toevertrouwd aan aparte holdingsmaatschappijen. Door deze handige constructie kon de holdingsbourgeoisie haar industriële bezittingen redden. Door de banken weer vol te pompen met verse geldmiddelen tegen een lage rente, vergemakkelijkte men de kredietverstrekking aan ondernemingen.”*³² De crisis zorgde voor een reactionaire opstelling bij de overgebleven Vlaamse kleinbourgeoisie, gekenmerkt door klein kapitaalbezit in de lichte industrie, die weigerde door haar katholieke Vlaamsnationale afkomst het holdingskapitaal blindelings te gehoorzamen in de politieke arena. Dit zorgde voor de opkomst van het fascisme binnen de Vlaamse Beweging. De jaren '30 veroorzaakten het feit dat de besproken staatstussenkomst ten voordele van de holdings werd doorsneden door de eisen van Vlaamsnationale kleine ondernemers en de sociaal-democratische zuil. De jaren '30 luidden de opkomst van de latere technostructuren in, het corporatisme kende een proto-evolutie van staatsmanagers die het holdingskapitaal direct verbonden aan de werking van de staat. Een beginnende managerklasse en hoge administratieve kaders zetten de eerste schuchtere stapjes onder het politieke klimaat van

bijvoorbeeld Plan van de Arbeid (De Man) en de nationale coalitie onder Van Zeeland. De technocraten, zoals later onder de keynesiaanse fase, dienden als sturend orgaan de staat in te schakelen in de kapitaalsaccumulatie van de holdings, terwijl een sociale vrede werd nagestreefd door een actieve loonpolitiek in te voeren. Deze evolutie had een impact op de samenstelling van de oude partijpolitieke zuilen: de technocraten verschenen ook in die rangen, de klassieke intellectuelen werden verdrongen door managers in de ministerkabinetten. Het was geen toeval dat juist Van Zeeland een econoom was die een New Deal trachtte in te voeren.

Een laatste periode brak aan toen de crisis van de holdings na WOII duidelijke vormen begon aan te nemen. De onevenwichtige eenzijdige investeringen in de zware industrie en de basisnijverheid speelden het holdingskapitalisme parten. Het overgrote deel van de geldelijke steun komende uit het Marshallplan werd gegeven aan de staalindustrie. Steenkoolmijnen, zwaar gesubsidieerd door de Belgische staat, moesten sinds begin jaren '50 geleidelijk gesloten worden onder druk van de EGKS. De vraag naar kolen verminderde door de opkomst van de olie-industrie en de hoogtechnologische Amerikaanse industrie. De staalnijverheid kende een pak overnames om een schaalvergroting door te voeren, maar de Waalse staalbedrijven kampten met hoge transportkosten. De metaalverwerkende grootnijverheid zoals de Amerikaanse auto-industrie besloot zich te vestigen in Vlaanderen. De oude Waalse staalindustrie werd veroordeeld om zich op technologisch gebied aan te passen aan de nieuwe klanten en besloot zich ook te vestigen in Vlaanderen. De befaamde Sidmar-fabriek in Zelzate speelde hierin een voortrekkersrol, waarbij de Waalse federalisten de Vlamingen beschuldigden van economisch imperialisme. De Antwerpse haven werd een belangrijk knooppunt voor de nieuwe petrochemische nijverheid, eveneens gecreëerd door Amerikaans kapitaal. Ondertussen werd de elektriciteitsvoorziening gerationaliseerd door talrijke schaalvergrotingen, om te voldoen aan de behoeften van de Amerikaanse kapitalisten. Toch was de groei van de Brusselse holdings zeer laag in vergelijking met rondomliggende landen. Het structurele verschil tussen een holding en een Amerikaanse oligopolie was dat de eerste in de breedte investeerde om de risico's te spreiden en ten aller tijden een minimum aan kapitaalaccumulatie te verzekeren, terwijl de Amerikaanse multinationals elk op hun gebied de concurrentie wilden uitschakelen om de prijszetting naar hun hand te zetten om een complete valorisatie van de meerwaarde te bekomen. De Amerikaanse kapitalisten streefden en streven naar een complete beheersing van één productielijn, van grondstof tot

consumptiegoed, terwijl de bedrijven van de holdings geen interne gestroomlijnde productielijn hadden. Roosens schreef over de voordelen van het multinationalaal kapitaal: *”Een belangrijk gevolg van deze technische interdependentie van de ondernemingen van de monopolies is ook dat het nationale en internationale handelsverkeer snel toeneemt, in functie van de stijgende stroom van toeleveringen van het ene bedrijf naar het andere. In dezelfde mate krimpt de ruimte in waarbinnen de stroom van produktie en uitwisseling van goederen wordt bepaald door het mechanisme van de markteconomie [...].”*³³ Het enige problematische aan dit boek is het feit dat Roosens technologische innovatie als primaire beweging naar het neokapitalisme en de globalisatie beschouwde, terwijl technologie eerder moet begrepen worden binnen de meervoudige relaties in de productiesfeer en de evolutie van de productieverhoudingen.³⁴ Deze visie zou leiden tot zijn latere conclusie dat door de technologie de diensteneconomie postkapitalistisch zou worden (cf. infra). Toch was de uiteindelijke definitie van het monopoliekapitalisme niet los te maken van de leninistische conceptualisering van het imperialisme.³⁵ Roosens beweerde dat het industrieel monopoliekapitalisme gelijkstond aan het complex van het algemene monopoliekapitalisme, uitgaande van de premisse dat de autofinanciering van het monopolistische industrieel complex in de keynesiaanse fase haast uitsluitend instond voor de mondiale kapitaalsaccumulatie, dat terwijl de meeste specialisten het verband legden met de noodzakelijke financiële dollardominantie door de Amerikaanse banken, en vanaf de jaren '80 door een stelsel van financiële markten onder leiding van Amerikaanse investeringsmaatschappijen in Wallstreet. Roosens beging in verband dezelfde vergissing met zijn visie over globalisering en diensteneconomie (cf. infra). De VS kende inderdaad, zoals Roosens beschreef, door een monopoliekapitalistische vorm van de productiewijze een ongeziene industriële dominantie door via de keynesiaanse regulering de Amerikaanse staat te gebruiken als nationale stormram om andere nationale markten te kunnen penetreren; maar de overzeese vestigingen waren uitsluitend bedoeld voor een intern productienetwerk en de lokale centra voor nieuwe afzetmarkten, zij controleerden niet de nationale economische ruimte van een staat. De uitzonderlijke zwakke structuren in Vlaanderen maakten dat deze regio eerder uitzonderlijk op een directe manier een totale vermaatschappelijking van de productie³⁶ kende, Vlaanderen was in de verhouding met Amerika een semi-koloniaal land; dit maakte dat Roosens een wat verstoord beeld had over de algemene tendensen binnen de keynesiaanse fase. Een bijkomend aspect was dat in alle westerse landen de staat de regulerende factor bij uitstek werd in de planning van de

productie zonder dat het zelf enige inspraak had over de interne mechanismen. De staat werd, naarmate de keynesiaanse fase verder voltrok, een actieve factor in de kapitaalsinjecties in de lokale vestigingen. De oude overlegeconomie kende een bloei aan technostructuren die deze transacties reguleerden; deze technostructuren namen een groot deel van de uitvoerende macht over, dat ook de invasie van de technocraten in de politieke partijen verklaarde. De massaconsumptie bewerkstelligde de overgang van markteconomie naar marktmaatschappij, en de monopolies konden zowel vraag (marketing) als aanbod controleren. De gevolgen in Vlaanderen op gebied van afwisseling van wacht in de kapitalistische commandotoren waren dat het holdingskapitaal zich moest terugtrekken uit vele industriële takken en gaandeweg zich integreerde in de financiële netwerken. Het Amerikaanse monopoliekapitalisme domineerde en domineert het industriële landschap van Vlaanderen, dat op zijn beurt de geboorte gaf aan een nieuwe generatie intellectuelen in de intermediaire tertiaire sector en een managerklasse in de lokale vestigingen. Ook konden nieuwe Vlaamse middelgrote bedrijven zich schijnbaar ontwikkelen. *“Er ontstond dus in de jaren zestig in Vlaanderen een nieuwe, vrij talrijke en dynamische groep van ondernemers, overwegend van middelgrote omvang, waaronder er wel enkele actief waren in niet-gemonopoliseerde sectoren van de industrie, maar waarvan de overgrote meerderheid [...] behoorden tot de sector van de diensten, handel en transport. Tezelfdertijd groeiden een aantal middelgrote bedrijven uit tot grote ondernemingen, precies op het terrein waar het flamingantisch kapitalisme zich met zoveel taaie volharding had ingegraven, vooral in de sectoren van bank-, financierings- en verzekeringswezen. [...] Het VEV was niet langer het verbond van de vlaamsgezinde ondernemers. Het werd de patroonsvereniging van alle in Vlaanderen gevestigde ondernemingen.”*³⁷ Deze Vlaamse affineerde elite zich met de Amerikaanse belangen, omdat zij per slot van rekening afhankelijk was van de goedwil van de multinationals. *“Het is een tertiaire groep, die zich heeft geënt op de basis van buitenlandse industriële groepen.”*³⁸ Over deze tertiaire groep verklaarde Roosens in 1981 trouwens dat zij geen meerwaarde produceerde, terwijl hij dit enkele jaren later zou zeggen over de algemene diensteneconomie in België. Dit bewijst de moeilijkheden die Roosens had om zijn visie over waardecreatie en de functie van de diensteneconomie in het complete plaatje (arbeidswaardeleer) te passen, waardoor hij op een bepaald moment stelde dat deze diensteneconomie een postkapitalistische toekomst te wachten stond.

De crisis van de Belgische staat veroorzaakte een exponentiële groei van het aantal problemen in de hoofdstad. De verfransing gebeurde nu ook bij de migranten, waarnaast er in de private sfeer in het geheel geen dominerende taal meer bestond. De schijnbaar vergrotende mentale afstand tussen de hoofdstad en Vlaanderen maakte dat *“de culturele vervreemding tussen Vlaanderen en zijn hoofdstad op korte termijn volledig en onomkeerbaar zou worden. De Vlaamse gemeenschap zal dan langzaam de weg opgaan van de culturele verachterlijking. Zij wordt een provinciale, folkloristische getinte rest van een verdwijnende cultuur. Op langere termijn zou de Vlaamse gemeenschap ophouden te bestaan als coherente sociale groep, met een gemeenschappelijke perceptie van haar eigen identiteit: als volk. En een volk dat zijn identiteit verliest, verliest ook de mogelijkheid om zijn eigen materiële, economische lotsbestemming te beïnvloeden. Allen samen vervallen we dan tot een marginale groep zonder politieke zeggenschap. Over onze welvaart ... of onze miserie, zal elders worden beslist.”*³⁹ Roosens stapte niet af van zijn oude visie uit de jaren '60 dat alle sociale problemen geconcentreerd werden in Brussel door de centralisatiebeweging; weigeren het Brusselse probleem oplossen betekende de facto Vlaanderen vaarwel zeggen. Het Sint-Michielsakkoord bevestigde deze eigenschappen van Brussel binnen de Belgische structuur: Wallonië maakte geen aanspraken op de Brusselse ruimte, het Brusselse gewest werd gevormd om het federalisme aanvaardbaar te maken bij de francofone Brusselaars. Dit was voor Roosens een kunstmatige situatie: Brussel had geen enkele economische overlevingskansen doordat zij zich in de “organische” netwerken van de Vlaamse centra bevond. De oplossing voor Roosens was niet meer, zoals in de jaren '60, Brussel te transformeren in een Rijksgebied, maar het compleet op te eisen, waarbij Brussel als stad mocht worden uitgebreid: *“Vlaanderen moet bereid zijn aan Brussel, als overwegend francofone grootstad, een ruime autonomie te verlenen binnen de Vlaamse staat. De franstalige Brusselaars zijn uiteindelijk in meerderheid “des flamands d’expression française”. Met het verdwijnen van de Belgische staat – en alleen dan – zal een einde komen aan de sociale verfransingsdruk, die de nu nog heersende bourgeoisie op Brussel en Vlaanderen laat wegen. De weg naar een geleidelijke integratie in de nederlandstalige gemeenschap ligt dan open. Doch Vlaanderen moet aan de Brusselse francofonie de noodzakelijke grondwettelijke waarborgen bieden voor het behoud van hun francofone identiteit, zodat deze integratie zich kan voltrekken als een spontaan sociologisch proces, met uitsluiting van elke politieke en administratieve druk. Ook de legitieme territoriale aanspraken van Brussel moeten door Vlaanderen worden erkend. Hier ook komt de ruimte vrij*

voor een rationele aanpak wanneer, met de Belgische staat, de verfransende heerschappij van de huidige politieke machthebbers zal zijn verdwenen. Brussel is een sociologische realiteit die zich ver buiten de 19 gemeenten uitstrekt. Het autonoom gewest Brussel moet, binnen de Vlaamse staat, bevoegdheden krijgen over een ruime periferie waarbinnen het zijn prangende problemen van tewerkstelling en industrialisatie, huisvesting en verkeer kan oplossen. Deze uitbreiding van het territorium van het Brussels gewest moet vanzelfsprekend verbonden worden aan het behoud van het huidige taalregime, onder voogdij van de Vlaamse regering.”⁴⁰ De gehele betoogtrant was gebaseerd op de negatie van de houding van de rechtse Vlaamsnationalisten, die steeds Brussel hadden aanzien als een externe bedreigende kracht. De concrete transformatie van Brussel als uitsluitend Vlaamse stad, in plaats van de oude gedachte om het uit te roepen tot Rijksgebied binnen het federalisme, was voor Roosens de enige mogelijke uitweg om op die manier de onafhankelijkheid af te dwingen. Toch kunnen er wel enkele klassieke vraagtekens worden geplaatst bij deze boutweg dominante aanspraak op Brussel. De identiteit van de Brusselaar mocht dan wel diffuus zijn, bestaande uit segmenten uit Vlaanderen afkomstige verfransde middenklasse en de francofone bourgeoisie, toch waren er opmerkingen dat Roosens geen rekening hield met het feit dat de Brusselse bevolking zichzelf een identiteit aanmat als antagonistische groep tegenover de Vlaamse identitaire constructie. Roosens’ enige oplossing bestond er in deze Brusselaars te overtuigen met baar geld.⁴¹ Een realpolitisch discours aantonen dat Brussel zonder Vlaanderen met de rug tegen de muur stond. Hij achtte deze strategie realistisch, omdat het Brusselse gewest op geen enkel moment trachtte de armoede en sociale problemen aan te pakken. Fenomenen zoals ghettovorming en verkrotting konden onder Vlaamse vleugels efficiënter worden opgelost.

Roosens riep eenzaam in de woestijn dat Brussel en Vlaanderen onlosmakend met elkaar verbonden waren: Vlaanderen kon alleen functioneren indien het een administratieve hoofdstad had, en Brussel was compleet afhankelijk van de economische as Antwerpen-Mechelen-Brussel. Midden jaren ’90 waren 70% van alle werknemers in Brussel Vlaams, waardoor Roosens concludeerde dat Brussel binnen de Vlaamse ruimte functioneerde: “[...] Brussel vormt een apart probleemgebied, een anamolie, enig ter wereld: een overwegend francofoon eiland binnen een Vlaamse zee. Logischerwijze had men daarom van Brussel een aparte, bi-culturele gemeenschap moeten maken, binnen de grenzen van het Vlaams gewest. Waarbij Vlaanderen de bevoegdheid

*zou hebben gekregen over de Brusselse infrastructuur ... en de financiering ervan.*⁴² Het Sint-Michielsakkoord ging juist de omgekeerde weg op: Brussel werd een gewest en draaide financieel op voor haar gehele infrastructurele werking. Er was een structurele onderfinanciering door het gebrek aan inkomsten. Brussel was niet verantwoordelijk voor culturele zaken, dat maakte dat het stad-gewest nooit op een efficiënte manier de segregatie van de migranten kon aanpakken.

Volgens Roosens verloor de Belgische bourgeoisie haar eigen basis om een onafhankelijke kapitaalaccumulatie te kunnen creëren; dit proces werd versneld vanaf de jaren '70 door de structurele wijzigingen onder de noemer globalisering. De incorporatie van de Belgische bourgeoisie in het multinationale kapitaal zorgde voor een crisis op politiek gebied, zij was niet langer een coherente leidende klasse. Het gevecht over de beheersing van het staatsapparaat was daarom sinds de jaren '90 pregnant geworden. De relatie tussen de linkerkzijde en deze institutionele crisis was dramatisch in vergelijking met de jaren '60: ofwel negeerde men het probleem, ofwel verdedigde men de Belgische structuur. Roosens opperde als middel om een tegenbeweging op gang te brengen enkele bezwaren tegen deze houding: het industrieel proletariaat was gefragmenteerd en onderworpen aan het mondiale kapitalisme, de Belgische bourgeoisie was niet in staat de keynesiaanse welvaartstaat in stand te houden en de halfbakken federalisering van het land hield enige democratische inspraak in het bestuur van het land tegen doordat het een dicht kluwen van overlappende bevoegdheden was. Het argument dat het Vlaams Blok bij een onafhankelijkheid van Vlaanderen wel zou bijvaren, counterde Roosens door te stellen: *”Extreem-rechts heeft in Vlaanderen geen, evenmin als elders, brede, majoritaire klassenbasis. Het heeft geen coherente visie op een alternatieve economische en sociale ordening die de brede bevolkingslagen vertrouwen kunnen schenken in een betere toekomst. Het drijft op ressentimenten en angstbeelden en op de mistevredenheid van het volk met het thans gevoerde beleid. De enige kans voor extreem-rechts om de leiding van een nieuwe staatsstructuur te veroveren, bestaat er precies in dat men haar het monopolie zou laten van de politieke kanalisering van de talrijke vormen van onvrede [...] En dat is precies de uitkomst van een dergelijke Belgicistische strategie. Deze strategie van de verdediging van de bestaande staatsstructuur is dus in wezen conservatief. Zij vertrekt van een verkeerde inschatting van de huidige machtspositie van de traditionele arbeidersbeweging binnen het establishment; Zij berust*

ook op een irrationeel pessimistische visie op het verloop van de klassenstrijd (en, in haar postmodernistische versie, zelfs op de ontkenning van elke mogelijkheid tot klassenstrijd).⁴³

Roosens veronderstelde dat links automatisch zou overwinnen indien het de Vlaamse kaart trok en dat extreem-recht als sneeuw voor de zon zou smelten, gebaseerd op de interne logica dat de heersende Belgische bourgeoisie de oorzaak van deze fenomenen was. De vaststelling dat sociaal-democratische organisaties compleet geïntegreerd waren in de Belgische overlegstructuren, klopte als een bus, maar deze evolutie kon worden gevonden in alle West-Europese landen. De noodzakelijkheid om als tegengewicht tegen dit post-reformisme een nationalistisch gewaad aan te trekken, als reactie tegen de Belgische staat en de globalisering, was voor Roosens de enige mogelijke uitweg: *”Het sociaal-democratische pact dat, binnen elke natie, de brede bevolkingslagen verbond met de heersende klasse, en waarvan het nationalisme het cement vormde.”⁴⁴* Het probleem in deze monocausale verklaring is wel dat indien deze tegenhegemonie er in slaagde om de Belgische staat omver te werpen, zij de facto ook nationalistisch is en omwille van die reden het eigenlijke marxistische en gramsciaans streven naar het beëindigen van de klassenmaatschappij negeerde. Roosens ging er vanuit dat de omverwerping van de Belgische staat tegelijk nationalistisch alsook marxistisch was, zonder de interne ideologische en strategische implicaties van de gehele tegenhegemonische beweging uit te klaren. Dit is ook de reden waarom Roosens in zijn latere jaren geen enkel artikel meer schreef omtrent “De Prins”, de hegemonische partij van de werkende klasse. Roosens veronderstelde dat de nieuwe heersende klasse tot stand zou komen door de fusie van Vlaamse beweging en arbeidersbeweging, doordat de sociaal-democratische incorporatie werd vernietigd door een Vlaamsgezinde en ongebonden linkse tegenmacht. Welke de precieze mechanismen zijn van deze plotse omwenteling in het gedachtegoed van de Vlaamse Beweging, werd niet verduidelijkt in zijn later oeuvre. Impliciet bleef hij van mening dat net zoals het nationalisme de Vlaamse Beweging fundamenteel een ongeschreven blad bleef.⁴⁵ Een andere gevolgtrekking uit de algemene crisis van de Belgische bourgeoisie had betrekking op het nationalistisch potentieel van zowel Vlaanderen als Wallonië. Anno 1992 beweerde Roosens dat Wallonië vergevorderd was in de synthese tussen de arbeidersklasse als potentiële hegemonische klasse en het noodzakelijke nationalisme om de oude heersende klasse te breken. Opnieuw bevestigde Roosens monocausale logica dat de linkerzijde in Vlaanderen geen succes had omdat zij anti-nationalistisch was.

De dialoog met Wallonië, aldus Roosens, moest worden gevoerd. Wallonië kon maar onafhankelijk worden indien het zich afzette tegen de francofone Brusselse belangen. Brussel kwam Vlaanderen toe uit historische overwegingen, Wallonië zou met deze aanspraak akkoord gaan. Roosens zag de toekomst hoopvol tegemoet, vermits de wallingantische beweging in de jaren '90 tekenen vertoonde zich te willen ontdoen van de oude alliantie met de francofone Brusselaars.⁴⁶ De tegenstelling tussen Walen en Vlamingen verdween voor Roosens als sneeuw voor de zon indien beide partijen de Brusselse bourgeoisie viseerden. Een strategisch overleg tussen de twee gemeenschappen was voor Roosens van primordiaal belang. Wallonië kon de houdgreep van Brussel ontworstelen indien het de actieve steun kreeg van Vlaanderen. Omwille van die reden bedacht Roosens een “Een Vlaams Marshallplan voor Wallonië”: dit plan zou het economische verval van Wallonië, veroorzaakt door het Belgische holdingskapitaal, kenteren. Vlaanderen moest een tiental jaar het nodige investeringskapitaal verschaffen om Wallonië op een leefbare manier zelfstandig te laten worden.⁴⁷

8.3 Vlaamse cultuur, Vlaamse Beweging en Vlaams Blok

Dit gedeelte kan gerust een polemische tweestrijd worden noemen tussen enerzijds de afrikanist Jan Blommaert en anderzijds Antoon Roosens, gevoerd in het blad *Aktief*. Roosens zou aanvullende artikels schrijven in ondermeer *Meervoud* en *VMT*.

Roosens stelde dat er een verband was tussen de desintegratie van de modernistische maatschappelijke verhoudingen, extreem-rechts en de mondialisering. Het verdwijnen van de oude hegemonische Belgische bourgeoisie zorgde in de context van de mondialisering (cf. infra) voor enkele onverwachte gevolgen: *“De verdwijning van de nationale burgerlijke elites, die het cement vormden van het democratisch bestel naar westers model, leidt tot een algemene desintegratie van de samenleving, zonder historisch precedent. Met de verdwijning van de hegemonische klasse, verliezen alle ondergeschikte sociale groepen en klassen hun verankering in de maatschappij. De mogelijkheid tot politieke arbitrage van de conflictuele klassenbelangen is verdwenen. De politiek, van bovenuit aan de volkeren opgedrongen door de nieuwe*

internationale machtsinstrumenten wordt door de massa als correct ervaren, niet als een compromis met algemeen maatschappelijke finaliteit, doch als een dictaat door een vreemde, anonieme en ongrijpbare macht. Er is dus geen consensus meer mogelijk, en ook geen democratie. [...] het proces van maatschappelijke desintegratie is in volle ontwikkeling.”⁴⁸

Roosens probeerde met deze betoogtrant drie vliegen in één klap te slaan: 1. Nationalisme is antikapitalisme 2. Nationalisme beschermt de tradities, waardoor mensen in hun Gemeinschaft een onbezorgd leven kunnen leiden 3. Het marxisme had nooit de globalisatie kunnen incalculeren in hun model. Marx had nooit deze vernietigende kracht van het kapitalisme ingeschat (dat onwaar is, vermits Marx het Britse internationale vrijhandelsimperialisme tamelijk nauwkeurig had beschreven⁴⁹).

De Vlaamse cultuur werd door Roosens geconceptualiseerd binnen een eenvoudige correspondentietheorie: geen “New Historicism” met een onderzoek naar representaties en rituelen, geen New Cultural History op basis van discursieve strategieën, performances en deconstructies (Bakhtin, Bourdieu, Foucault) en geen deconstructivistische taalanalytische school (Derrida, Barthes, Foucault). De identiteitsconstructie was voor Roosens niets meer dan een optelsom van opvattingen en waarden van een volk, geuit in de dagelijkse ervaringen.⁵⁰ Deze visie was voor Roosens ook noodzakelijk om te kunnen stellen dat de finaliteit van de gramsciaanse strategie de natie is (cf. infra). In deze context sprak Roosens over cultuur als “gedragsnormen en inhoudelijke concepten, die als essentieel worden ervaren voor het functioneren van de groep als organisch verband.”⁵¹ “Leitkultur”, toch wel op zijn zachts gezegd een twijfelachtig concept in de hedendaagse culturele antropologie en de culturele historiografie, kwam telkens terug in het discours van Roosens omwille van het feit dat hij “de groep in organisch verband” als ideaaltypisch aanzag. “*Het kwasi-instinctief verzet van de massa tegen alles wat de kulturele eenheid en de kohesie van de groep zou kunnen bedreigen [...] is, vanuit het oogpunt van de leefbaarheid van een democratische samenleving, ook een positief gegeven.*”⁵² Omwille van die reden verwierp Roosens elk idee omtrent multiculturalisme. Het probleem met zijn stelling, wetenschappelijk gezien, is dat een identiteit niet overeenstemt met het “lidmaatschap” van een volk/natie; anderzijds moet gewezen worden op het Althusseriaans structuralisme, waarin nauwgezet het proces van subjectconstitutie door de gegeven taal wordt uiteengezet. De ontoereikendheid van het functionalisme bij Roosens komt op die manier aan het

licht. Het idee van een “organische eenheid” is en blijft een ideologische reflectie van de ideologische subjectsconstitutie van de persoon Roosens. Op die manier kon hij niet de essentie van het probleem snappen, dat Althusser wel deed:”[...] *Ideology is a representation of the real, but necessarily distorted, because necessarily biased and tendentious – tendentious because its aim is not to provide men with objective knowledge* [Roosens beweerde dat een groep op rationele basis een deviatie toeliet, auteur] *of the social system in which they live but, on the contrary, to give them a mystified representation of this social system in order to keep them in their place in the system of class exploitation. [...] its object is not knowledge but a social and objective misrecognition of the real.*”⁵³ Er moet ook gewezen worden naar de hedendaagse analyses van de “decentered subject”, waarbij mensen geen centrale plaats meer innemen in hun eigen identiteitsconstitutie. Foucault bewees uitvoerig dat het “foundationalism” niet klopte, dat dan ook op het niveau van Roosens’ conceptualisering van de natie en een nationale cultuur moet worden geplaatst, vermits Roosens kan worden beschouwd als een collectivistische variant van dit foundationalism. Balibar schreef:”*The privileged status of the nation form derives from the fact that, locally, that form made it possible for struggles between heterogeneous classes to be controlled and for not only a “capitalist class” but the bourgeoisies proper to emerge from these [...] in a “process without a subject”, by restructuring the state in the national form and by modifying the status of all the other classes.*”⁵⁴ Deze evolutie van voortdurende veranderingen in de subjectconstitutie door de structuren op een hoger kader efficiënter aan te passen aan de noden van het overleven van het systeem, kon niet worden geïncorporeerd in Roosens’ ideeën. Voor hem bleef het Vlaamse volk een existerend “ding” dat werd geplaatst vis-à-vis het Belgische en multinationale kapitaal. In de polemiek met Jan Blommaert bleek dat voornoemde niet opgezet was met Roosens’ spiegeltheorie:”*Roosens presenteert in zijn tekst een “onderzoek”, althans dat beweert hij. Hij wandelt met de lezer doorheen een theorie van “de mens”, “cultuur”, “taal” en “de samenleving”, koppelt dit aan een aantal beschouwingen over klassenformaties en de band tussen de volksgemeenschap en het kapitalisme, en besluit dan met de “konklusie” dat multi- of plurikulturalisme niet democratisch, boven een hersenschim, en geen bruikbaar samenlevingsmodel is. En passant huldigt hij de waarde van “eigen volk eerst” als principe [...] Het verhaaltje over mens en zijn samenleving en zijn taal is totaal [...] fout. Roosens presenteert een zelf ontworpen theorie van de menselijke beschaving, gebaseerd op niets, gestaafd op niets, gestaafd door niets en tegengesproken door zowat heel de antropologie en taalkunde van de*

twintigste eeuw.”⁵⁵ Het essentialisme van een cultuur en het “1 cultuur – 1 taal” model was voor Blommaert niet acceptabel als methode om te snappen hoe cultuur functioneerde. Terecht, in het licht van de huidige linguïstische disciplines, schreef Blommaert dat taal een machtsinstrument was dat mensen in een bepaalde maatschappijpositie dwong. Het beste bewijs was het jarenlange onderzoek van Roland Barthes: *“Het besef dat er overal taal is en dat het subject, de mens, in de taal oplost [...] Altijd gaat de taal vooraf aan de mens, hij is op de taal aangewezen [...] taal is fascistisch, omdat taal dwingt tot spreken.”*⁵⁶ Blommaert bekritiseerde in deze context Roosens: *“De taal, die een groep zou moeten kenmerken, is als we de huidige realiteit bekijken, het produkt van politieke en wetenschappelijke manipulatie, en een belangrijk instrument in de machtsuitoefening binnen “elke groep”.*”⁵⁷ Blommaert verwees dan naar de evolutie van de sociolinguïstiek met onder andere Bernstein en Labov, alsook maakte hij duidelijk dat, bijvoorbeeld in Bakhtins theorie, cultuurfenomenen veelal een dialectiek bevatten tussen symbolische vertalingen van opstandige tendensen en de affirmatie tegenover dwingende maatschappelijke krachten. Het verschil tussen dergelijke representaties binnen een cultuur en het culturele “objectieve” essentialisme van Roosens, maakte dat Blommaert concludeerde dat Roosens geen onderscheid maakte tussen een groep personen “volk” en louter constructieve concepten zoals cultuur of natie: *“Wij [Blommaert en andere antropologen, auteur] ontkennen niet dat er een Vlaamse identiteit is, we zeggen dat deze identiteit een politieke en ideologische constructie is, die machtsdoeleinden dient, en niet een oeroud, in de Vlamingen ingebakken ding zoals Roosens en de zijnen graag beweren. [...] Vlaamse identiteit, in de betekenis die het begrip heeft wanneer men nationalistische teksten leest, is niets anders dan een reeks politieke stellingen die door een elitaire groep in de samenleving wordt gepromoveerd. Een belangrijk onderdeel van dit politieke en ideologische proces is het voorstellen van deze stellingen als een niet-politieke en niet-ideologisch, maar in tegendeel als natuurlijke kenmerken en onbetwistbare waarheden van en over de Vlaamse mens en zijn samenleving.”*⁵⁸ In de huidige epistemologische ontwikkelingen binnen de continentale filosofie kon er uiteindelijk gesteld worden: er bestaat maar iets wanneer het wordt geconstrueerd door het menselijk subject; kennis zweeft niet ergens in de ruimte, de realiteit is, volgens het paradigma van Saussure, een subjectieve, referentiële verbinding tussen taaltekens en de buitenwereld. Cultuur zweeft niet ergens rond in deze buitenwereld, het kent maar zijn “verwerkelijking” indien een subject besluit het te conceptualiseren. Uit deze polemiek kan worden besloten dat het denken van Roosens op

economisch en politiek gebied veel verder stond dan deze met betrekking tot cultuur, taal en ideologie. Roosens struikelde over Blommaerts aanval omdat hij afzag van het behandelen van geschriften van nieuwe generaties superstructuralisten en culturele antropologen.

Een ander aspect betreffende de afwezigheid van de linkerszijde, aldus Roosens, in de Vlaamsnationale politieke ruimte, was dat het Vlaams Blok slapend rijk werd: *”Ondertussen laten wij het Vlaams nationalisme usurperen door een Antwerps kliekje, waarvan het politieke credo hoofdzakelijk bestaat uit het nostalgisch teruggrijpen naar slogans en symbolen van een voorbijgestreefd fascisme dat, in de huidige structuur van het internationaal kapitaal, geen enkele herlevingskans heeft. Zij zijn handig in het demagogisch exploiteren van enkele reële doch ondergeschikte problemen [...] En in deze tijd komt het grootste gevaar voor de democratie niet van het Vlaams Blok, doch van het supranationaal kapitaal, waarvan de linkerszijde, helaas, de gedweeë volgeling blijft.”*⁵⁹ De antiracistische strategie werkte volgens Roosens averechts. Hij had het scherpe inzicht om te beseffen dat het antiracisme en antifascisme in bepaalde gevallen een autonoom doel op zich werden⁶⁰, terwijl het oude antifascisme voortkwam uit de gegeven maatschappelijke processen, met andere woorden het fascisme werd als element van de klassenstrijd aanzien. De strijd tegen de Vlaams Blok maakte dat de linkerszijde zich ging afzetten tegen het idee om een zelfstandig Vlaanderen te verkrijgen: *”Op een groot deel van de linkerszijde heeft deze racistische hetze dan gewerkt als een rode doek op een stier. Hals over kop heeft het gauchisme zich in de strijd gestort op een terrein dat door haar tegenstanders werd gekozen en door hen perfect wordt beheerst. Ook die linkerszijde is nu als het ware gebiologeerd door datzelfde, ondergeschikte probleem. Bovendien is hun aanpak niet zelden even sloganesk en oppervlakkig, zij het dan in tegengestelde zin. Ondertussen verzuimen zij die diepe maatschappelijke transformaties, die aan het probleem ten grondslag ligt, te analyseren en er de nodige besluiten uit te trekken voor de standpunten die dienen opgenomen te worden tegenover de internationale structuren van het kapitaal en de voorbijgestreefde Belgische staat.”*⁶¹ Het fascisme zou niet opnieuw doorbreken, aldus Roosens, vermits de leidende klassen de democratische controlemechanismen in de staatsinstellingen reeds hadden uitgeschakeld: *”Deze historische faze is onomkeerbaar voorbij. Het nationaal kapitalisme behoort tot het verleden. De middenklassen van de jaren 1930 bestaan niet meer (evenmin als dat proletariaat). De heersende klasse heeft nu de politieke macht van de arbeidersklasse reeds doeltreffend uitgeschakeld, door*

aan de democratisch verkozen instanties van de naties elke bevoegdheid in economische aangelegenheden te ontnemen. Een nieuwe fase in de mate dat dit neo-fascisme ook teruggrijpt naar een – ouderwets en sentimenteel – nationalistisch jargon, zou het wel eens zeer hinderlijk kunnen zijn ... voor het kapitalisme in zijn huidige mondiale en supra-nationale gedaante.”⁶²

Roosens aanschouwde het Blok als een machteloze populistische partij, omdat het geen fascisme kon uitdragen door het gebrek aan ruggesteun van een heersende klasse.⁶³ Opnieuw analyseerde Roosens contemporaine verschijnselen zoals het Vlaams Blok vanuit het antagonisme democratisch nationalisme-onderdrukkend multinationalaal kapitaal. Roosens was tegen het cordon sanitaire, omdat hij dit aanzag als een methode van de heersende klasse om het ongenoegen te elimineren. Hij verweet alsnog het Vlaams Blok de Vlaamse zaak te schaden: “[...] *de knokploegmentaliteit van die uiterst-rechtse groepjes die sinds tientallen jaren een zware hypotheek legt op de Vlaamse Beweging. Ze belemmeren voortdurend de noodzakelijke dialoog. Hun houding is oneindig veel schadelijker dan het neo-Belgisch offensief van de conservatieve kringen. Er moet met hen worden afgerekend, in het belang van Vlaanderen.*”⁶⁴ En dit belang van Vlaanderen was een democratisch nationalisme. Het Vlaams Blok was onschadelijk voor de overheersende klassen, maar hield wel de realisatie van Roosens’ project tegen. Hij keerde zich omwille van die reden tegen de Godsvrede, omdat deze traditie verhinderde een ideologisch proces op gang te brengen dat zou leiden tot het democratisch nationalisme.⁶⁵ Het was dit nationalisme dat de proteststemmen op postmaterialistische, communautaire en extreemrechtse partijen zou kunnen opvangen, vermits het zowel gericht was tegen de globalisering alsook de Belgische staat.⁶⁶

8.4 Roosens’ mening over verdere staatsvormingen na het Egmontpact

Roosens schreef in 1992 dat de Belgische staat reeds twintig jaar in een institutionele crisis verkeerde. In 1988 werd bij de derde staatsvorming Brussel voorgoed geïnstitutionaliseerd, wat voor Roosens de aankondiging was voor een nieuwe strijd in en rond de hoofdstad. Ook kondigde zich het Sint-Michiels-akkoord (1993) aan, dat met gemengde gevoelens werd onthaald in de Vlaamse middens. Meervoud zou een opvallende rol spelen door zich agressief te kanten

tegen dit akkoord, met als voornaamste reden dat deze staatshervorming alleen nominaal federalistisch kon worden genoemd (het woord federalisme werd voor het eerst vermeld in de Grondwet). Daniël Deconinck zou een speciaal themanummer schrijven voor Meervoud, waarin hij minutieus de onevenwichtige verdelingen van bevoegdheden en structuren blootlegde. Voor Meervoud en Roosens was het duidelijk: dit federalisme was in wezen een combinatie van zowel unitaire, federale alsook confederale elementen, dat voor geen enkele van de drie gemeenschappen waarlijk een oplossing kon bieden, maar in tegendeel de kiemen bevatte voor verdere communautair gehakketak. Roosens, dit schreef hij ook over het Egmontpact, beweerde dat de ondoorzichtigheid en de onlogische structurele indeling van de nationale staat zorgde voor de levensverzekering van de Belgische bourgeoisie, vermits zij uitsluitend een heersende maar geen hegemonisch leidende klasse was. Het gebrek aan een wervende Weltanschauung kon worden gecompenseerd door de heer-en-verdeel-strategie tijdens nieuwe staatshervormingen.⁶⁷ Onder de externe druk van de Europese Unie met haar grijpgrage handen om de economische mechanismen op een supranationaal niveau te regelen (cf. infra) en het allesoverheersende multinationale financiekapitaal (cf. infra), moest de Belgische bourgeoisie zich plooiën naar hogere machten. De nieuwe staatshervormingen was dan ook eerder het gevolg van “check and balances” tussen deze verschillende elites dan werkelijke consideraties voor de belangen van de werkende bevolking. De staatshervormingen werden getekend door een algemeen zwijgen over de toekomst van de subsidiestromingen aan de multinationale vestigingen door de federale Belgische staat.⁶⁸

Roosens' bezwaren tegen dit Sint-Michiels-akkoord waren meervoudig:

1. De splitsing van Brabant was voor Roosens te ondoorzichtig, waardoor hij durfde te beweren dat het helemaal niet zeker was of er nu daadwerkelijk tien in plaats van negen provincies in België aanwezig waren.
2. De vier taalstreken, drie gemeenschappen en drie gewesten hadden een verschillend territorium, overlaptten gedeeltelijk elkaar en waren uiteindelijk met elkaar verstrengeld, waardoor de overheveling van bevoegdheden een maat voor niets was.
3. Er bestonden zes regeringen om al die organen te kunnen besturen, dat volgens Roosens kafkaïaans was.

4. Brussel-hoofdstad verkreeg drie commissies met versnipperde bevoegdheden (deels executief en deels legislatief).
5. Zeven lichamen die instonden voor de legislatieve werking van het land vond Roosens surrealistisch.
6. De creatie van nog een derde Hoog Gerechtshof, het Arbitragehof, maakte dat conflictueuze (communautaire) materies nog een langere weg moesten afleggen vooraleer deze afgehandeld konden worden.

De conclusie over de institutionele hervormingen tussen de tweede staatshervorming en het Sint-Michiels-akkoord was zeer eenvoudig voor Roosens: *”Men treft in deze institutioneel doolhof zowat alle cijfers, van 1 tot 9. Eén getal zoekt men tevergeefs: twee. Met een betekenisvolle zorg werd in honderden bladzijden grondwettelijke en andere teksten vermeden ook maar één keer te vermelden wat nochtans de evidentie is: dat er in België twee volkeren leven, het Vlaamse en het Waalse; elk met een eigen welafgebakend territorium; met eigen taal en cultuur; met specifieke economische en sociale structuren, waaraan – zoals bij elke verkiezingsuitslag blijkt – specifieke politieke krachtsverhoudingen beantwoorden.”*⁶⁹ In 1996 zou Roosens terugkomen op het feit dat met de creatie van het Brusselse gewest andere strategieën waren gemoeid: de Belgische bourgeois had een kloof gecreëerd tussen Brussel en de Vlaamse geografisch-economische ruimte waarvan het onafscheidelijk deel uitmaakte. De betrachting om Brussel een eigen identiteit te geven, was in het voordeel van de francofone Brusselaars om aanspraken te maken op gemeenten in de Rand.⁷⁰ Brussel was op politiek en institutioneel vlak gescheiden van Vlaanderen, maar niet economisch; het conflict tussen de Vlaamse minderheid en de Brusselse francofonie zou een economisch staartje krijgen.⁷¹ Vlaanderen betaalde de Brusselse rekening, maar de francofone bourgeois droomde van een complex “Wallo-Brux”⁷². Vlaanderen zou in de directe toekomst de nadelen van de Brusselse gewestvorming ondervinden: *”[...] de service-zone van Brussel zich uistrekt over geheel Vlaanderen, van de kust tot de Maastrichtvallei. [...] Brussel is ook de draaischijf van de internationale relaties en ook hoofdstad van Europa. Om al deze functies te kunnen vervullen, heeft een hoofdstad behoefte aan een zeer complexe en dure infrastructuur. [...] Geen enkele hoofdstad of grootstad ter wereld is in staat dat alles zelf te bekostigen. [...] Brussel als apart gewest in elk geval financieel onleefbaar is [...].”*⁷³ De

inefficiëntie van Brussel zou dus ook een weerslag hebben op de Vlaamse economie, waardoor de autonomie van Vlaanderen met Brussel als hoofdstad noodzakelijk was.

Roosens had in retrospect de betekenis van de Vlaamse Beweging en Waalse Beweging in de jaren '60 gelinkt aan het succes van de politieke elite die via staatshervormingen de autonomie van de twee gemeenschappen kon verhinderen. De wallinganten konden in de jaren '60 niet de macht grijpen, doordat zij met de rug tegen de muur stonden. Het industriële complex van het holdingskapitaal begon te verdwijnen, waardoor de renardisten een te defensieve houding aannamen. De Vlaamse Beweging kon het straatprotest begin jaren '60 niet verzilveren, omdat de VU en VVB zich affirmeerden aan de belangen van een nationalistische kleinburgerij. Roosens' "federalisme en structuurhervormingen" werd bestreden, waardoor er geen gesprek op gang kwam met de arbeidersbeweging. De Vlaamse Beweging was niet in staat de politieke elite te verslaan, en werd vervolgens geïncorporeerd in het Belgisch systeem. Een reeks van staatshervormingen was op die manier mogelijk. De ingewikkelde staatsconstructie was de levensverzekering van de politieke elite, maar ook de bron van verzet tegen België. Vermits de Vlaamse Beweging niet de dromen van Roosens liet uitkomen, moest het werk maar geklaard worden door een nieuwe klasse.⁷⁴

8.5 Besluit

Roosens' magnum opus "De Vlaamse kwestie" was een resultaat van twee decennia publiceren over de klassenverhoudingen in België. De grootste intellectuele sprong voorwaarts werd gemaakt halverwege de jaren '70, dat kon worden afgeleid uit de geschriften tijdens het Egmontpact. In zijn boek waren ook al gramsciaanse concepten te ontdekken, die ten volle zouden worden gebruikt in Aktief (cf. infra). De methodiek van het boek kan als een klassiek marxistisch werk worden opgevat. Een apart fenomeen was zijn behandeling van het fascisme en neofascisme. De Nieuwe Orde in het interbellum noch het Vlaams Blok waren voor Roosens fascistische bewegingen, terwijl hij wel duidelijk de algemeen geldende theorieën over het fenomeen fascisme onderschreef.

Roosens' doel bleef de Belgische staat afschaffen. Niet alleen de linkse oppositie moest nationalistisch worden, ook de wallingantische beweging kon een rol spelen. Roosens benadrukte de noodzaak tot een samenwerking tussen Vlaanderen en Wallonië om de Brusselse macht te kunnen breken.⁷⁵

De theoretische interesse van Roosens kende tot de jaren '80 voornamelijk het zwaartepunt in de klassieke materie over het vraagstuk België. In de jaren '90 in VMT en Meervoud verschuifde dat zwaartepunt naar meer alomvattende thema's zoals globalisatie en diensteneconomie.

Voetnoten

1. Privé-archief Antoon Roosens, VD Historische analyse voor beginselverklaring + aantekeningen, 1965
2. Fetjő (François), Niedergang (Marcel), Cloës (Marie-Noëlle), Roosens (Antoon); Vivre à Cuba, Paris, Casterman, 1967, 200 p.
3. Roosens (Antoon), Cloës (Marie-Noëlle); Voir L'Algérie, Paris, Casterman, 1971
4. Roosens (Antoon), Een nieuwe "commune", in: De Nieuwe, 24 mei 1968
5. Roosens (Antoon), Weerzien met Castro's Cuba, in: De Nieuwe, 16 augustus 1968
6. a. Roosens (Antoon), De Vlaamse Kwestie: 'pamflet' over een onbegrepen probleem, Leuven, Kritiek, 1981, p. 9
 b. Enkele jaren voordien zou Roosens wel in het VMT schrijven naar aanleiding van het Egmontpact: "De progressieve vleugel van de Vlaamse beweging is steeds uitgegaan van een klassenanalyse van het Vlaamse probleem. Het is wellicht nuttig deze doctrine, die vooral werd geformuleerd in het begin van de jaren 1960, ten tijde van de Marsen op Brussel en de betoging op Antwerpen voor 'federalisme en structuurhervormingen' [...]"
 Roosens (Antoon), Het Egmont-gemeenschapspact, in: Vlaams Marxistisch Tijdschrift, XII, 1977, 1, p. 29
7. Mommen (André), De teloorgang van de Belgische bourgeoisie, Leuven, Kritak, 1982, p. 17
8. Het werk werd oorspronkelijk geschreven in 1929
 Bologne (Maurice), De proletarische opstand van 1830 in België, Leuven, Kritak, 1979, 125 p.
 "Alle Belgische historici schrijven de revolutie van 1830 toe aan 'het Belgisch volk'. Dit is een holle uitdrukking, een abstractie. De geschiedenis wordt echter niet gemaakt door abstracties, zij is het werk van mensen, gegroepeerd in klassen. Het metafysische 'Belgisch volk' behoort tot het ideologische arsenaal van de heersende burgerij. Ofwel betekent deze uitdrukking niets, ofwel wordt ermee bedoeld: de Belgische burgerij." (p. 9)
9. Mommen (André), op. cit., p. 18
10. Roosens (Antoon), op. cit., 1981, p. 17
11. Het concept holdingskapitalisme (en ook structuurhervormingen) waren geen termen uit de jaren '60. De originele bedenker van deze gradualistische reformistische strategie om geleidelijk de controle over te nemen van de economische sfeer was R. Hilfderding begin 20ste eeuw. Hilfderding beschreef het probleem van de monopolisatie van bankkapitaal over de industriële sfeer in zijn boek "Das Finanzkapital". In de jaren '30 zou H. De Man in zijn bekend plan streven naar controle op de holdings. Het ABVV zou deze eis tot controle over de holdings hernemen tijdens de congressen van '54 en '56 (cf. supra).
12. Roosens (Antoon), op. cit., 1981, p. 30
13. Roosens (Antoon), op. cit., 1977, p. 31
14. a. Deze these van Roosens, althans betreffende de periode 1875-1900, moet nu met een korreltje zout worden genomen. Het is eerder correct om te stellen dat het bewustzijn wel aanwezig was in de georganiseerde arbeidersbeweging betreffende de politieke en economische facetten van de taalbarrière, alleen waren de arbeiders gezinszins betrokken in het idealistische wereldje van de flamingante kleinburger. Theorieën over de taal als uiting

van de volksaard waren niet aan hen besteed, dit was alleen weggelegd voor degenen die er zijn dagen mee kon vullen.

Een recent standaardwerk over deze verhouding tussen de sociaal-democratische zuil en de Vlaamse Beweging eind 19de eeuw en begin 20ste eeuw werd geschreven door Maarten Van Ginderachter in zijn boek “Het Rode Vaderland”. Betreffende deze relatie schreef hij: “*Dat zij [Gentse socialisten, auteur] vaak fel anti-flamingantisch uit de hoek kwamen, staat echter buiten kijf – hoewel er ook luwe periodes waren (waarvan de belangrijkste: 1884 – 1886 en 1903 – 1908). Vanwege allerlei lokale omstandigheden (onder andere tegenwerking bij stakingen en verkiezingen) hadden ze een zeer woelige relatie met de Vlaamse beweging, die soms uitdraaide op onverholen vijandschap. Dit weerhield de Gentse socialisten er echter niet van zich voortdurend in te spannen voor de Vlaamse cultuur. Evenmin betekende het dat zij het taleneisenprogramma zomaar verwierpen. Hun houding was in deze minder negatief dan men op basis van de Wilsthese (de verstrengeling van Vlaamse beweging en christen-democratie) zou denken. Volgens sommige historici zorgden Anseele en Hardyns er samen voor ‘dat het socialisme in Vlaanderen over het algemeen bestreed als een kleinburgerlijk afleidingsmanoeuvre. Dit berust echter op een overschatting van het autoritaire en monolithische karakter van de Gentse BWP. In dezelfde periode dat Anseele en Hardyns de plak zwaaiden over de federatie, schreven Aimé Bogaerts, Pieter-Jan D’hoedt en Steven Boersen doorlopend artikelen in Vooruit waarin zij hun liefde aan Vlaanderen betuigden., de Vlaamse cultuur ophemelden en voor Vlaamse taalrechten ijverden. [...] Doorslaggevend echter is dat, in weerwil van wat verschillende onderzoekers beweren, de Gentse socialisten zich – op Hardyns na – nooit vereenzelvigd hebben ‘met de dominante taal en de leidende etnische groep’, c.q. de Belgische. Ze hebben zich steeds verzet tegen de verfransing van het proletariaat vanwege de te hoge sociale kosten die daaraan vastzaten. [...] Over het principe ‘In Vlaanderen Vlaamsch’ was er au fond een brede consensus in de Gentse federatie [...] Het zogenaamde dogma van de partijeenheid dat de Gentse socialisten consequent deed kiezen tegen de Vlaamse grieven, bestond [...] niet.*”

Van Ginderachter (Maarten), Het rode vaderland, Tielt-Gent, Lannoo-Amsab, 2006, p. 372-373

b. Roosens zou eerder spreken, slaande op de periode 1860-1875, van een ‘spontaan flamingantisme’:*“De Vlaamse arbeidersbeweging, ook de socialistische tak ervan, was oorspronkelijk uitgesproken flamingantisch. Edmond Van Beveren en Emiel Moyson waren beiden actief in de Vlaamse Beweging. De Gentse wevers- en spinnersverenigingen traden toe tot het Vlaams Verbond in Gent in de jaren 1860. En reeds in april 1859, wanneer in Brussel een banket werd georganiseerd voor de huldiging van de fameuze Grievencommissie die de Vlaamse grieven moest onderzoeken, was Emiel Moyson één van de officiële redenaars en deed hij er een oproep tot ondersteuning van de stakende Gentse arbeiders. De sociale taalgrens was in de tweede helft van de 19de eeuw op een zo evidente en concrete manier zichtbaar als klassenfenomeen in Vlaanderen, dat de arbeidersklasse spontaan flamingant was, als een natuurlijke reflex. Maar deze spontane en vanzelfsprekende Vlaamsgezindheid werd door de arbeidersbeweging nooit gerationaliseerd. De franstaligheid van de bourgeoisie werd nooit geanalyseerd en begrepen als één van de aspecten van de ideologische en dus politieke hegemonie van de heersende klasse. En dus werd de strijd tegen deze sociale taalgrens nooit ingebouwd in een globale doctrine van de Vlaamse arbeidersklasse, hoewel hij een belangrijk onderdeel van de strategie van de klassenstrijd in Vlaanderen had moeten vormen.”*

Roosens (Antoon), op. cit., 1981, p. 44

15. Roosens (Antoon), Het Egmont-gemeenschapspact, in: Vlaams Marxistisch Tijdschrift, XII, 1977, 1, p. 30

16. Roosens (Antoon), op. cit., 1981, p. 24-37

17. Ibidem, p. 45

18. Ibidem, p. 47-49

19. Gevers (Lieve), De katholieken Kerk en de Vlaamse Beweging, in: Nationalisme in België: Identiteiten in beweging 1780 – 2000, Antwerpen, Houtekiet, 1999, p. 122

20. Abendroth (W.), Faschismus und Kapitalismus: Theorien über die sozialen Ursprünge und die Funktion des Faschismus, Frankfurt, Europäische Verlag, 1974, 185 p.

Abendroth had al naam gemaakt door zijn standaardwerk over de geschiedenis van de Europese arbeidersbeweging

21. Agnoli (Johannes), Fascisme en burgerlijke democratie, Nijmegen, SUN, 1971, 111 p.

Agnoli had indringende stukken geschreven over het fascisme als noodzakelijk mechanisme om de private beheersing van de productiemiddelen te vrijwaren: *“Het politieke probleem waarvoor de burgerlijke maatschappij tendentieel, dus niet alleen in het individuele histories aantoonbare geval, zich gesteld ziet, ligt – ongeacht de meestal slechts ideologische aspecten van een scheiding tussen staat en maatschappij – in het volgende: zij moet trachten een zodanige regeling van de openbare machtsuitoefening te vinden, dat de juridiese waarborgen voor de individueel-ekonomiese vrijheid en de kulturele vrijheid van een elite niet omslaan in de juridiese mogelijkheid dergelijke vrijheden op te heffen ten gunste van kollektieve, egalitaire vrijheid. Men mag daarbij de konkreetheid van het probleem niet uit het oog verliezen, want alleen zij verklaart de hardheid van de strijd: van Locke tot Röpke, vanaf de Girondijnen tot Erhard blijft het grondbeginsel van de burgerlijke maatschappij: de eigendom. Dit is het goed dat ook de burgerlijke staat en de genoemde waarborgen moet beschermen. En dat betekent, dat zelfs voor de Jakobijnen de burgerlijke staat slechts een klassenstaat kan zijn, speciaal in het leven geroepen om de klassenstructuur veilig te stellen. Bescherming van de partikuliere eigendom en klassenheerschappij zijn synoniem. En in het gunstigste geval is het een openlijke kontradiktie, in het ergste geval een slechte versluiering om klassenheerschappij af te wijzen en tegelijk vast te houden aan de bescherming van de partikuliere eigendom. [...] hier stuiten wij op het probleem dat wij reeds in verband met de veralgemening van het kiesrecht tegenkwamen: verandert het karakter van de burgerlijke maatschappij niet vanuit de staat, wanneer die groepen medezeggenschap krijgen bij de inrichting der macht, die geen deel uitmaken van de maatschappij der eigenaars en wier vertegenwoordigers de staat mogelijkerwijs als instrument beschouwen om een omwenteling en onteigening tot stand te brengen? En dit des te meer, wanneer achter dergelijke kiezers geen individuele goedbedoelende burgers staan, maar juist de meerderheid die het eigendomsvraagstuk stelt: gedreven door de “hebzucht van het gepeupel, dat hongert naar vermogen” – zoals de liberaal Von Stein in 1816 zei. Hier komt ook de bereidheid vandaan om zich ook gewapenderhand te keren tegen hen, die dit fundamentele goed bedreigen. [...] Als burgerlijke staat is de staat tenslotte de staat van de maatschappij van alle eigenaars, en niet alleen van de eigenaars van het grote financiële en industriekapitaal. Dat de staat zich tegen de maatschappij keert hoeft niet revolutionair te zijn. Hij kan dit doen om haar in laatste instantie te beschermen. Het recht van vereniging wordt opgeschort en het gewapend optreden tegen de muitende arbeiders bevolen. Maar wettelijk kan ook worden opgetreden tegen de haaien die de kleine vissen zouden willen oppeuzelen. De zelfstandige ondernemer, die door de techniek en het tegen door hemzelf op gang gebrachte proces wordt bedreigd, doet een beroep op de staat die hij voorheen de interventie in de markt had geweigerd.” (p. 14–18)*

22. Gossweiler (Kurt), Hitler: een onstuitbare opgang? Opstellen over het fascisme, Berchem, Epo, 2006, 199 p.
23. Sohn-Rethel, Grootkapitaal en fascisme: de Duitse industrie achter Hitler, Amsterdam, Van Genneep, 1975, 195 p.
“Het probleem van de consolidering van het burgerlijke regime in Duitsland van na de oorlog [WOI, auteur] wordt bepaald door het algemene feit dat de heersende, dwz. de economische heersende bourgeoisie te smal is geworden om de heerschappij alleen te kunnen dragen. [...] De fascistische ontwikkeling van het Duitse kapitalisme verloopt naar beneden het niveau van economisch evenwicht, in een toestand waarin het kapitalisme niet meer in staat is om zich aan de eigen spelregels van de economische concurrentiestrijd te houden, omdat daar geen cent meer aan te verdienen valt.” (p. 148–157)
24. Roosens schreef met betrekking tot het fascisme 15 jaar later: *“Het fascisme was de eerste poging van de nationale bourgeoisie om het effect van het algemeen stemrecht ongedaan te maken. Door het parlement uit te schakelen, ontnam men de arbeidersklasse haar pas verworven politieke macht. De heersende klasse mobiliseerde daartoe de middenklasse, en vooral de toen nog zeer talrijke boerenklasse. Zij construeerde daarvoor een vals ideologisch wereldbeeld, met een imagerie en een vocabularium dat appeleerde tot de reactionaire impulsen die steeds aanwezig zijn bij grote delen van de volksklassen. [...] Deze historische fase is onomkeerbaar voorbij. Het nationaal kapitalisme behoort tot het verleden.”*
- Privé-archief Antoon Roosens, Brief van Roosens aan redactie VMT, 7 april 1996
25. Roosens (Antoon), op. cit., 1981, p. 52- 56
26. Roosens (Antoon), Het nationalisme in Vlaanderen: een historiek, in: Aktief, september 1993, p. 20
27. Roosens (Antoon), op. cit., 1981, p. 24
28. Mommen (André), op. cit., p. 53
29. Mommen (André), op. cit., p. 56
30. Mommen (André), op. cit., p. 76
31. Roosens (Antoon), op. cit., 1981, p. 27
32. Mommen (André), op. cit., p. 82
33. Roosens (Antoon), op. cit., 1981, p. 89-90
- 34 Ibidem, p. 92-93
35. Lenin sprak over het monopoliekapitalisme op de volgende manier betreffende de scheiding van diverse kapitaalsgroepen: *“De scheiding tussen kapitaalbezit en de toepassing van het kapitaal in de productie, de scheiding tussen geldkapitaal en industrieel kapitaal of produktief kapitaal, tussen de uitsluitend van de opbrengst van het geldkapitaal levende rentenier en de ondernemer en al degenen, die direct bij de beschikking over het kapitaal betrokken zijn, is kenmerkend voor het kapitalisme in het algemeen.”*
- Lenin (W.I.), Het imperialisme als hoogste stadium, Amsterdam, Pegasus, 1971, p. 73-74
36. De visie van Lenin is zeer treffend: *“De concurrentie wordt monopolie. Er vindt een geweldige vooruitgang in de vermaatschappelijking van de productie plaats. In het bijzonder wordt ook het proces van de technische uitvindingen en verbeteringen vermaatschappelijkt. Dit is al heel iets anders dan de oude vrije concurrentie tussen op zichzelf staande ondernemers, die niets van elkaar afweten en voor een markt produceren, waarvan zij de capaciteit niet kennen. De concentratie is thans dermate omvattend, dat men globaal de omvang van alle grondstofbronnen [...] in een bepaald land en zelfs, zoals wij zullen zien, in een reeks landen, ja over ter wereld, kan bepalen. Zulke ramingen*

worden niet alleen gemaakt, maar de reusachtige monopolistische verbonden maken zich van deze bronnen meester en verenigen ze in één hand. De capaciteit van de markt wordt bij benadering bastgesteld, en de verbonden 'verdelen' deze dan onder elkaar door middel van contractuele overeenkomsten. [...] Het kapitalisme voert in zijn imperialistische stadium tot vlakbij de alzijdige vermaatschappelijking van de produktie [...] De produktie wordt vermaatschappelijkt, maar de toe-eigening blijft privaat."

Lenin (W.I.), op. cit. p. 33-34

37. Roosens (Antoon), op. cit., 1981, p. 116-117

38. Ibidem, p. 119

39. Privé-archief Antoon Roosens, Tekst "De Vlaamse Beweging staat voor nieuwe taken" als publicatie voor Jaarboek Vlaamse Beweging 1993, januari 1993

40. a. Ibidem

b. Roosens sprak over deze uitbreiding van Brussel als de institutionele bevestiging van de organische band tussen kernstad en rand ("banlieue").

"De "banlieue" sluit aan bij de Brusselse agglomeratie. Het is de buitenste zone van de stad. De bevolkingsontwikkeling wordt er in belangrijke mate door suburbanisatie vanuit het centrum bepaald. Morfologisch worden zowel het wonen als de bedrijven en instellingen in de banlieue gekenmerkt door een extensieve vorm van bodemgebruik. Morfologisch doet ze landelijk aan, functioneel is ze stedelijk."

Roosens (Antoon), Brussel en de Vlaamse rand: een stadsgewest, in: Meervoud, V, december 1997, nr. 32, p. 14

41. Privé-archief Antoon Roosens, Brussel en Vlaanderen, 1996

"Een hoofdstad is slechts leefbaar dankzij een ononderbroken stroom van menselijke en financiële hulpbronnen vanuit het gehele achterland."

42. Ibidem

43. Roosens (Antoon), Links en de crisis van de Belgische staat, in: Meervoud, mei-juni 1999, p. 12

44. Roosens (Antoon), Nationalisme en multinationalaal kapitaal, in: Meervoud, mei '93, 3, p. 7

45. Roosens (Antoon), Links en de crisis van de Belgische staat, in: Meervoud, mei-juni 1999, p. 15

46. Roosens (Antoon), "Le discours antiwallon", in: Meervoud, VI, 1998, 41, p. 14

47. Roosens (Antoon), Dossier: een Vlaams Marshall-plan voor Wallonië, in: Meervoud, VI, 1998, 35bis

48. Roosens (Antoon), Vlaanderen, de Belgische staat en Europa, in: Vlaams Marxistisch Tijdschrift, XXVII, 1993, 2, p. 17

49. Marx (Karl), Over het vraagstuk van de vrijhandel, in: De armoede van de filosofie, Moskou, uitgeverij Progres, 1986

50. a. Roosens (Antoon), Nationalisme en multinationalaal kapitaal, in: Meervoud, mei '93, 3, p. 6

b. Roosens (Antoon), Het nationalisme in Vlaanderen: een historiek, in: Aktief, september 1993, p. 23

Zo sprak Roosens als een consequentie van deze spiegelopvattingen tussen taal, cultuur en volk dat het volksnationalisme het *"het gevoel van verbondenheid tussen mensen die met eenzelfde taal en cultuur op eenzelfde grondgebied leven [...]"*

c. Roosens (Antoon), Gramsci over vrijheid en discipline, in: Meervoud, V, maart 1997, 25, p. 20-21

Erger is nog het feit dat hij zich afzette van de bereikte resultaten in de continentale filosofie. Het feit dat de superstructuralisten ideologische identiteiten als constructief aanschouwden, was voor Roosens genoeg om te beweren dat postmodernisme niets anders was dan een “doe-maar-op”-moraal. Dit strookt absoluut niet met de werkelijke inhoud van het postmodernisme als filosofische stroming. Deze uitspraak duidt dus aan dat Roosens een vooroordeel had tegenover het deconstructivisme.

“[...] *post-modernistische opvatting, die ook in progressieve kringen wordt verkondigd [...] Zich identificeren met zijn eigen gemeenschap en cultuur is een rechtse zonde geworden en van klassenstrijd spreekt men zelfs niet meer: men glimlacht superieur.*”

51. Roosens (Antoon), Nationale identiteit en multiculturele samenleving, in: Aktief, januari 1994

52. a. Ibidem, p. 22

b. Alsook: Roosens (Antoon), Vlaamse beweging en multiculturele samenleving, in: Meervoud, III, december 1995, 16, p. 8-9

In dit artikel stelde Roosens een kritische opstelling tegenover de Vlaamse identiteit gelijk aan een “extreem-gauchistische” stelling, waardoor de samenleving niet leefbaar zou zijn. Multiculturaliteit betekende voor Roosens een onleefbare fragmentatie van de samenleving, de Vlaamse identiteit was de enige mogelijke leidraad.

53. Althusser (Louis), Philosophy and the spontaneous philosophy of the scientists, London Verso, 1990, p. 28-30

Alsook: Callari (Antonio), Ruccio (David F.) (eds.), Postmodern materialism and the future of marxist theory: essays in the Althusserian tradition, London, Wesleyan University Press, 1996, p. 51-106

54. Balibar (Etienne), Wallerstein (Immanuel), Race, nation, class: ambiguous identities, London, Verso, 1991, p. 90

55. Blommaert (Jan), Nationale identiteit en multiculturele samenleving: een kommentaar op Antoon Roosens, in: Aktief, juni 1994, p. 7

56. Calvet (Louis-Jean), Roland Barthes: een biografie, Amsterdam, Van Gennep, 1991, p. 138

Alsook: Harland (Richard), Superstructuralisme: the philosophy of structuralism and post-structuralism,

Barthes wist dat het systeem van taaltekens denken en handelen van een subject op die manier kon stroomlijnen dat eigenlijk zijn complex van referentiële verbindingen naar de realiteit geen enkele eigen inbreng meer kende.

57. Blommaert (Jan), op. cit., 1994, p. 7

58. Ibidem, p. 8

59. Roosens (Antoon), Vlaanderen, de Belgische staat en Europa, in: Vlaams Marxistisch Tijdschrift, XXVII, 1993, 2, p. 18

60. a. Privé-archief Antoon Roosens, Brief van Roosens aan redactie VMT, 7 april 1996

b. Roosens (Antoon), Vlaams blok en Vlaams beweging, in: Vlaams Marxistisch Tijdschrift, XXXIV, 2000, 4, p. 30
“De strijd, vandaag, gaat niet voor of tegen het fascisme, maar voor of tegen het mondiaal kapitalisme, dat geen enkel raakvlak heeft met enig fascisme.”

61. Privé-archief Antoon Roosens, De Vlaamse Beweging staat voor nieuwe taken, 1993

62. Privé-archief Antoon Roosens, Brief van Roosens aan redactie VMT, 7 april 1996

63. a. Roosens (Antoon), Vlaams blok en Vlaams beweging, in: Vlaams Marxistisch Tijdschrift, XXXIV, 2000, 4, p.

b. Roosens (Antoon), Racisme en fascisme: bedenkingen bij een begripsverwarring, in: Meervoud, VIII, juni 2000, 58, p. 8

“Het racisme van vandaag heeft een totaal andere socio-economische grond dan dat van 1930. Het is gericht op de arbeidersklasse [ipv. de middenklasse, auteur] [...] Politiek is het een demagogische exploitatie, met electorale doelstellingen, van de xenofobe reactie van die arbeidersklasse op de forse toename van de immigratie op een moment dat, voor het eerst sinds 1930, de werkloosheid opnieuw een sociaal probleem wordt. [...] In tegenstelling tot 1930, zijn de heersende klassen nu niet gediend met dit racisme. Het bedreigt immers de politieke stabiliteit [...] heersende klassen geenszins de kaart van uiterst rechts spelen. Zij hebben deze niet meer nodig om de arbeidersklasse neer te slaan.”

c. Roosens (Antoon), Vlaams Blok: ‘Met het volk?’, in: Meervoud, IX, februari 2001, 64, p. 6

“Een populistische partij wordt slechts een gevaar voor de democratie wanneer zij door de heersende klasse gebruikt wordt als een wapen tegen de arbeidende bevolking die zelf de controle over de staat wil veroveren.”

64. Privé-archief Antoon Roosens, Brief Roosens aan Grammens met betrekking tot Grammens’ houding tegenover fascistisch geweld op de IJzerbedevaart, 3 september 1996

65. Roosens (Antoon), Voor een andere Vlaamse beweging, in: Meervoud, VII, 1999, 50, p. 5

66. Roosens (Antoon), De langzame ontbinding van de Belgische staat, in: Meervoud, VII, juli 1999, 48, p. 5

De traditionele partijen verloren veel van hun stemmen omwille van het feit dat zij behoorden tot de Belgische staat, aldus Roosens, terwijl de VU, Agalev en Vlaams Blok de brokstukken konden opvangen.

67. Privé-archief Antoon Roosens, Tekst: Het herlevend nationalisme, een progressieve kracht, 24 december 1992

68. Privé-archief Antoon Roosens, Tekst: Vlaamse autonomie en Belgische centen, 1999

“De kapitalisten krijgen ons geld doorgespeeld via tientallen fondsen en parastatale instellingen [...]. Het is daarom verbazend dat er in het debat over de staatsvorming zo weinig spraak is van deze financiële machten. Men hoort steeds maar klagen dat in de huidige gewestvorming geen echte autonomie wordt toegekend aan Vlaanderen en Wallonië. Inderdaad, zelfbestuur betekent dan toch, in de eerste plaats, bevoegd zijn om voor zichzelf te beslissen en, ten tweede, over de middelen beschikken om deze beslissingen uit te voeren. Nu hebben de Vlamingen noch het ene noch het andere. [...] wat er moet gebeuren met die fondsen, daarover zwijgt de traditionele Vlaamse beweging.”

69. Privé-archief Antoon Roosens, Tekst: Het herlevend nationalisme, een progressieve kracht, 24 december 1992

70.a. Roosens (Antoon), Vlaanderen moet ambities hebben. Het Brusselse Gewest: een miskleun!, in: Meervoud, IV, 1996, 18, p. 4

b. Roosens (Antoon), De pendelaars van Chabert, in: Meervoud, VII, maart 1999, 45, p. 9-11

Chabert was voor Roosens de vertolking van de betrachting om Brussel een eigen identiteit te geven. Bepaalde ‘pseudo-progressieven’ waren, aldus Roosens, maar al te bereidwillig deze francofone bourgeois een handje te helpen.

“De pseudo-progressieven beschouwen Brussel als een klein-stedelijk eiland dat, op zichzelf, en geïsoleerd niet alleen van geheel Vlaanderen, maar zelfs van de (Vlaamse) rand rond Brussel – dus van de rest van de agglomeratie – zijn eigen leventje zou kunnen en moeten leiden. Niet alleen beschouwen zij het Vlaamse Gewest als een ‘ongewenste schoonmoeder’. Maar ook de honderdduizenden inwoners van de Vlaamse rand en verder op, die elke dag naar Brussel komen werken, als loontrekkenden of zelfstandigen, er komen vergaderen, inkopen doen, zaken

bespreken of deelnamen aan het maatschappelijk beslissingsproces, worden door een minister Chabert uitgescholden als 'pendelaars', vreemde indringers'.

c. Roosens (Antoon), Bruisend Brussel?, in: Meervoud, IX, oktober 2001, 70, p. 19 – 21

Over de connectie tussen deze “pseudo-progressieven”, de Brusselse bourgeoisie en de Brusselse identiteit schreef Roosens: *”De irrealistische kreten over een ‘bruisend Brussel’ weerspiegelen slechts de comfortabele positie van een bepaalde sociale en politieke laag van Brusselse Vlamingen. Dankzij de gewestvorming-met-drie bekleden een aantal Vlaams-Brusselse politici in het geheel van de politieke klasse, een onevenredig grote machtspositie. En de gulle subsidiestroom die de franstalig-Brusselse machtshebbers, in de opeenvolgende fases van de staatshervorming, wisten te bedingen voor Brussel, vanuit de zak van de Vlaamse belastingbetaler, komt voor een deel ook terecht bij deze Vlaams-Brusselse politieke klik. Dat laat hen dan toe om aan een achterban van enkele duizenden Vlaamse yuppies een baantje te bezorgen in een van die talloze instellingen en organisaties die, met het geld van Vlaanderen, in Brussel floreren. Geen wonder dat deze mensen de vurigste verdedigers zijn van de Brusselse zelfstandigheid [...]”*

d. Roosens (Antoon), Een Vlaamse strategie voor Brussel, in: Meervoud, september 1993, 4, p. 12-13

71. Roosens (Antoon), Brussel, economische hoofdstad van Vlaanderen, in: Meervoud, VI, 1998, 42, p. 8

72. Roosens (Antoon), Wallo-BruX: politiek project zonder economische basis!, in: Meervoud, VII, april 1999, 46, p. 5

“Brussel zou door het verlies van zijn Vlaamse ruimte vrij snel verschrompelen tot een middelgrote provinciestad [...] project Wallo-BruX is [...] bluffpoker.”

73. Roosens (Antoon), Brussel, fictie en werkelijkheid, in: Meervoud, VI, januari 1998, 33, p. 14

74. Roosens (Antoon), De staatshervorming : triomf van de Belgische machtselite, in: Meervoud, XI, maart 2003, 85, p. 14

75. Roosens (Antoon), Le discours antiwallon, in: Meervoud, VI, november 1998, 41, p. 14

Hoofdstuk 9: Meerwaarde, technologie en diensteneconomie

9.1 De theorie over diensteneconomie

Eind jaren '90 zou Roosens trachten een nieuwe synthese van zijn denken te maken. Het opzet zou in boekvorm worden uitgegeven onder de naam “Een nieuwe economie, een nieuwe maatschappij”. De synopsis van het boek en het eerste hoofdstuk werden compleet uitgeschreven en opgestuurd naar diverse uitgeverijen. Het boek had de bedoeling om een geordend beeld te geven over de ontwikkeling in Roosens' denken met betrekking tot het vraagstuk van de diensteneconomie (dit in combinatie met zijn brochure over de mondialisering voor vzw Vrede, cf. infra). Roosens wilde alvast een groter bereik vinden in vergelijking met zijn eerste boek betreffende het Vlaamse probleem. Dit hoofdstuk zal niet louter een korte weergave zijn wat de latere ideeën waren van Roosens betreffende de economie, meer bepaald de politieke economie. Er zal een diepgaande analyse worden gemaakt over wat de verhouding van Roosens met de marxistische theorie was. De meeste bronnen komen uit het blad Meervoud, zijn boek kon bekeken als een bundeling van die Meervoud-artikels.

De synopsis van dit onuitgegeven boek “Een nieuwe economie, een nieuwe maatschappij” toont een accuraat beeld welke de onderwerpen en concepten Roosens wilde gebruiken om zijn analyse van de politieke economie in het laatkapitalisme uit te voeren.

Deel I zou een recapitulatie zijn van de artikels in Meervoud. De diensten-economie kreeg een geheel eigen hoofdstuk, met uitvoerig cijfermateriaal inzake historische evoluties.¹ Roosens wilde een toekomstprojectie maken om een nieuwe verhouding te vinden tussen overheidssector en marktsector. Deze projectie wilde Roosens inbedden in een marxistische analysemethode: het historisch materialisme, de arbeidswaardetheorie en de politieke economie van het marxisme

werden vermeld als noodzakelijke elementen om een fundament te creëren. Termen zoals “productie van waarde en meerwaarde in de diensten”, “de toe-eigening van de meerwaarde in de diensteneconomie”, “een nieuwe vorm van kapitaal-accumulatie”, etc., waren uitingen van de toenemende interesse van Roosens in de meer economische toepassingen van zijn socio-politieke ideeën. Hij gebruikte dus meer dan ooit marxistische definities en concepten om zijn ideeën te staven, maar tegelijk verweet hij de marxistische economen te kortzichtig te zijn. In het derde hoofdstuk van deel I zou Roosens ook zijn zienswijze blootleggen betreffende de precieze aard van de kapitalistische productiewijze: handel, financieelkapitaal en technologie. Hij haalde over dit aspect veel van zijn ideeën uit de geschriften van econoom François Chesnais (zoals in zijn brochure “mondialisatie”): gecontroleerde technische innovatie werd gelinkt aan de geografische definitie van de kapitaalconcentratie (de triade en zijn oligopolies), waarbij er sinds de jaren '70 een nieuwe relatie ontstond tussen industrieel en financieel kapitaal. Roosens zou de zuiver economische ontwikkelingen in verband willen brengen met de ideologie van internationale organen: vrijmaking van de handel door toedoen van het IMF, WHO, Wereldbank (GATT's, GATS's). De achterliggende redenen werden gezocht in de toenemende invloed van de kapitaalgroepen in de triade en de onderinvesteringen in de industriële takken, die uiteindelijk zouden uitmonden in de neoliberale tendens om de neokeynesiaanse welvaartstaat te ontmantelen en een algemene deregulatie van kapitaal, goederen en personen door te voeren.

In deel II zou Roosens de aandacht verleggen naar een klassieke klassenanalyse onder de titel “Wijziging van de sociale machtsverhoudingen”.² Roosens zou een drietal veranderingen onderscheiden volgens de marxistische klassenopdeling:

1. De arbeidersklasse zou ingrijpend worden getransformeerd door de technologische innovaties. Het klassieke industriële proletariaat zou plaatsmaken voor een nieuwe vorm van arbeidersgestalte (nieuwe klasse in nieuwe postkapitalistische economie, cf. infra), werkende in kleinere bedrijven met een postfordistisch management.
2. De middenklasse zou interne structuurwijzigingen ondergaan, en zou ook niet meer dezelfde belangrijke politiek-electorale en ideologische rol bekleeden in het laatkapitalisme (in vergelijking met de klassieke kleinburgerij). De middenklasse zou door interne verzwakking en het wegwijnen van de klassieke keynesiaanse staat de geëxploiteerde klasse bij uitstek zijn.

3. De nationale bourgeoisie, na WOII verloor zij veel van haar macht (de these inzake holdingskapitaal en Brusselse bourgeoisie, cf. supra), zou opgaan in mondiale kapitaalgroepen. De hegemonische positie zou verloren gaan, de Vlaamse bourgeoisie zou niet de erfgenaam kunnen zijn en faalde om haar economische opgang politiek te verzilveren. De Belgische bourgeoisie zou ondanks het grote tekort aan economische zelfstandigheid de politieke macht blijven behouden (heersende klasse), een resultaat van bijna 200 jaar Belgische constructie.

In deel III werd er in meer algemene termen gesproken betreffende een politieke analyse van de globalisatie. Het laatkapitalisme werd gekenmerkt door een overgangstijd met een conflict tussen nieuwe productiekrachten en oude productieverhoudingen (bovenstaande veranderende klassenstructuren). Hierbij werd speciale aandacht gegeven aan de afbouw van de welvaartstaat, sociale regressie (helaas geen meer gespecificeerde uitleg), uitholling van oude democratische mechanismen, depolitisering en de opkomst van extreem-rechts. Het neoliberalisme zou de dominante ideologie worden. Een nieuwe tegenhegemonische strijd moest worden op poten gezet, gevoerd door getransformeerde lagere klassen, waarbij gekeken moest worden naar een herdefiniëring van de concepten “beweging”, partij en vakbonden. Roosens zette zich dan ook af van de oude sociaal-democratische en marxistische opvattingen; partij en vakbond moesten zich andere tactieken aanmeten, het leninisme kon niet meer worden behouden als leidraad voor het socialisme. Een centrale vraag, die ook werd behandeld in diverse artikels van Meervoud³, was de rol van de staat in de nieuwe economische en ideologische omgeving. De economische functie van de staat zou, aldus Roosens, in een neoliberale hegemonie met een gemondialiseerde economie drastisch verschillen met de absolute soevereiniteit in de keynesiaanse periode. Hier toonde Roosens ook aan dat het primaat van de democratie nog altijd lag binnen het politieke bestel van de staat. Nationalisme werd als emancipatorische beweging afgewogen in diverse tijdsbestekken, dus binnen het keynesiaanse “nationaal kapitalisme” & het laatkapitalistische “mondiaal kapitalisme”. De uiteindelijke oplossingen voor de hedendaagse problemen rond staat en kapitaal werd gevonden in de opkomst van een postkapitalistische diensteneconomie. De Vlaamse natie vond haar zelfbeschikking door de opkomst van dit postkapitalisme; de Belgische staat en de mondiale kapitalisten werden verslaan.

9.2 Diensteneconomie, economische transformaties en het technologisch vraagstuk

Roosens had maar alleen het eerste hoofdstuk van zijn boek compleet uitgetypt en opgestuurd naar mogelijke uitgevers. Tevergeefs zocht hij geïnteresseerde kandidaten. De gepubliceerde teksten in het VMT en Meervoud mogen worden beschouwd als de inhoud van de rest van het boek.

In de inleiding van zijn boek maakte Roosens duidelijk welke grote evoluties hij zag in de recente geschiedenis: “[...] *De overgang van een industriële naar een diensten-economie, en de overgang van nationaal naar mondiaal kapitalisme. [...] Nochtans blijkt uit de studie van de hedendaagse economische realiteit dat niet de mondialisering, maar wel de tertialisering van de economie, wellicht de voornaamste factor wordt in de toekomstige ontwikkeling van de maatschappij. Met de overgang naar een diensteneconomie staan we immers aan het begin van een nieuwe historische productiewijze.*” Roosens voorspelt ook grote sociale veranderingen: “[...] *elke grote wijziging in de manier waarop de mens zijn bestaan produceert, tot een even grondige wijziging van de sociale structuur van de maatschappij. “Dan breekt een tijdperk aan van sociale revolutie”, schreef Karl Marx in zijn voorwoord tot de Kritiek van de Politieke Economie”. De politieke en ideologische overheersende krachten, die de emanatie zijn van de oude productiewijze, belemmeren de ontwikkeling van de nieuwe productiekrachten, wat leidt tot een daling van de welvaart en tot sociale achteruitgang.*”⁴ Roosens beweerde hier dat de diensteneconomie een totaal nieuwe postkapitalistische productiewijze inluidde. De hamvraag was wat voor Roosens het concept “productiewijze” inhield. Dit was voor hem niets meer dan de technische aard van een economische activiteit; elke economische sector had zijn eigen “productiewijze”; de secundaire, industriële sector was de kapitalistische productiewijze, de dienstensector de postkapitalistische variant.⁵ Dit strookte helemaal niet met wat Marx bedoelde. Wanneer er wordt gekeken naar de marxistische definitie van het concept “productiewijze”, dan kunnen er toch wel enkele vraagtekens geplaatst worden over Roosens’ begrippenapparaat. Wat bedoelde Marx concreet met de term “productiewijze” en meer specifiek “de kapitalistische productiewijze”? De productiewijze van een bepaalde tijd en samenleving is de eenheid tussen de

sociale relaties, productiekrachten en productieverhoudingen, met een aantal varianten aan staatsmodellen. *“In de maatschappelijke produktie van hun leven gaan de mensen bepaalde, noodzakelijke, van hun wil onafhankelijke verhoudingen aan, produktieverhoudingen, die aan een bepaalde ontwikkelingstrap van hun materiële produktiekrachten beantwoorden. Het geheel van deze produktieverhoudingen vormt de economische structuur van de maatschappij, de reële grondslag waarop een juridisch en politieke bovenbouw gevestigd is en waarmee bepaalde maatschappelijke bewustzijnsvormen overeenkomen.”*⁶ Zoals duidelijk zal worden in dit hoofdstuk, vernauwde Roosens de definitie van de kapitalistische productiewijze tot een “ontologische” eigenschap van de waardecreatie, namelijk het industriële productieproces. Roosens verwees dus alleen naar de procesmatige veranderingen van de louter technische productiemiddelen, die hij met zijn behandeling van de technologie op een schumpeteriaanse wijze zou aanschouwen als de externe “deus ex machina” die de postkapitalistische diensteneconomie creëerde. De kapitalistische productiewijze was voor Marx de combinatie van enerzijds de materiële productiewijze en anderzijds de sociale productiewijze. In de woorden van de analytische marxist G.A. Cohen: *“The material mode is the way men work with their productive forces, the kinds of material process they set in train, the forms of specialization and division of labour among them. [...] In a second use of the mode of production, the social mode, Marx employs the phrase to denote social properties of the production process. Three dimensions of production are relevant here: its purpose, the form of the producer’s surplus labour and the means of exploiting producers (or mode of exploitation).”*⁷ Om te kunnen spreken over een nieuwe productiewijze, moest er dan ook een bewijs zijn dat zowel de productiemiddelen in de ontwikkeling van de productiekrachten alsook de productieverhoudingen niet meer behoorden tot het circuit van het kapitaal. Dit betekende dus dat de verschijningsvormen van die nieuwe economie niet meer behoorden tot de kapitalistische maatschappij. Zelfs wanneer de aangeboden dienst, het waar, geen meerwaarde creëerde binnen de directe relatie van het productieproces tussen arbeider en “niet-arbeider”, dan nog kon deze dienst buiten het directe productieproces altijd functioneren als een noodzakelijk aspect van de gehele kapitaalaccumulatie. Roosens had dit niet voorzien, vermits hij louter keek naar de inherente technische eigenschappen van arbeid in de dienstensector. Vervolgens kan verwezen worden naar Het Kapitaal deel II. Hierin gaf Marx uitgebreid weer hoe waren en diensten uit een niet-kapitalistisch productieproces zonder enig probleem werden verhandeld als kapitalistische waren of diensten: *“Whether the*

commodities are the product of production based on slavery, the product of peasants [...] of a community [...] of state production [...] or of half-savage hunting people, etc. – as commodities and money they confront the money and commodities in which capital presents itself and enter both into the latter's own circuit and into that of the surplus-value borne by the commodity capital [...] The character of the production process from which they derive is immaterial; they function on the market as commodities, and as commodities they enter both the circuit of industrial capital and the circulation of the surplus-value borne by it. Thus the circulation process of capital is characterized by the many-sides character of its origins, and the existence of the market as a world market.”⁸ Deze analyse van Marx zal, zoals hieronder wordt beschreven, niet stroken met de bewering van Roosens dat alleen de industriële productie een kapitalistische meerwaarde creëerde. Zelfs financiële reserves van spaarbanken tijdens het keynesianisme, “sociaal kapitaal” (cf. infra), durfde Roosens te beschouwen als een “niet-kapitalistische accumulatie van kapitaal”; het feit dat particuliere reserves en vermogens ontstonden door loonarbeid, rente, speculatie etc..., werd door Roosens genegeerd, en hij sneed deze financiële reserves af van de globale context en gaf het vervolgens de naam “sociaal kapitaal”.⁹ Ook moet worden vermeld dat hij nooit verklaarde hoe het kwam dat loonarbeid niet begon te verdwijnen in de non-profit-sector, vermits loonarbeid een noodzakelijk element is van de sociale productiewijze van het kapitalisme. Hij deelde de economie in volgens een aantal sectoren die als gemeenschappelijk kenmerk het technologisch niveau bezaten; op die manier kon hij kapitaalaccumulatie van een nauw afgebakende economische ruimte gelijkstellen aan de klassieke indeling van de economie in secundaire en tertiaire sectoren.¹⁰

Wat nog opvallender blijkt te zijn is het feit dat Roosens beweerde dat een klassenmaatschappij bleef bestaan nadat het kapitalisme als dominante productiewijze was verdwenen.¹¹ Het antagonisme tussen het heersende klassenpaar nationale bourgeoisie-internationaal kapitaal en een nieuwe klasse kende geen synthetische opheffing, maar was in tegendeel een groot “postkapitalistisch” mysterie. Roosens sprak dus over de nieuwe klasse komende uit de diensteneconomie, maar omschreef niet uit welke context (sociale arbeidsverdeling) deze zou komen. Dit maakte dat een nieuwe productiewijze was uitgesloten, vermits de sociale arbeidsverdeling, de productieverhoudingen, etc... de kenmerken van een maatschappij bepalen. Roosens zou de rol van technologie plaatsen boven dit “ensemble van maatschappelijke relaties”,

dat maakte dat hij uiteindelijk de diensteneconomie als zijnde postkapitalistisch in zijn geschriften louter beschouwde als een zaak van technische eigenschappen van de productiemiddelen, ipv. te kijken naar de rol van de productiekrachten en de productieverhoudingen binnen het historische geheel van een maatschappij. Dit maakt dat de auteur Roosens zal vergelijken met Schumpeter: deze methode om de technologie prioritair te stellen als variabele factor om te weten met welk maatschappijtype men te maken heeft, is de facto de schumpeteriaanse weg naar een vastgelegd economisme (cf. infra). Er moet ook worden vermeld dat deze diensteneconomie volledig ten dienste stond van het volksnationalisme in Roosens' laatste intellectuele stadium. Hij eiste de vernietiging van de globalisering, de controle van de economische sfeer door het volk (de natie) en liet vervolgens enige precisering van een nieuw maatschappijtype achterwege. De postkapitalistische productiewijze, naast de hieronder besproken interne logica, moet dan ook worden begrepen als een laattijdig fetisjobject om uiteindelijk, na een halve eeuw Vlaamsnationale strijd, te komen tot de ultieme beloning: een onafhankelijk Vlaanderen zonder overheersende bourgeoisie met een fundamenteel democratische samenleving. Ironisch genoeg zou Roosens op deze coördinaten dichterbij het sociaalflamingantisme van Verrept staan dan daadwerkelijk zoals in de tweede helft van de jaren '60 een synthese tussen marxisme en flamingantisme te bereiken.

Roosens stelde in zijn geschriften dat de evolutie in de verhouding van werkgelegenheid tussen de secundaire sector en de dienstensectoren een gelijkaardig verloop kende in alle kernlanden van het kapitalisme. Er was een interne transformatie aan de gang, dat voor Roosens werd aanzien als een fundamentele en nieuwe wijziging in de geschiedenis: "[...] *niet meer in de industriële transformatie van materiële objecten, maar in de productie van een immaterieel goed, een dienst.*"¹² Het is opvallend hoe Roosens zijn theorie over de "nieuwe productiewijze" kracht wilde bijzetten door een radicaal onderscheid te maken tussen de twee sectoren. Het aandeel van de industriële productie van meerwaarde werd volgens Roosens ook fout afgebeeld in de berekening van het aandeel per sector in het BNP; de industriële productie zou hierin overgewaardeerd worden omdat het via monopoliemechanismen de diensten incorporeerde in de uiteindelijke warencreatie. De vraag in hoeverre de deïndustrialisatie moet worden gelinkt aan de mondiale kapitaalaccumulatie, werd nergens beantwoord; het feit dat de financiële markten in de kernlanden via monetaire strategieën de industriële meerwaarde kunnen gebruiken in het verdere

kapitaalircuit door behulp van een uitgebouwd dienstensysteem, krijgt tevens geen aandacht. Dit kwam voornamelijk door het feit dat Roosens de industriële mondiale groepen als een dominante formatie aanzag (cf. infra).

Er kan gesteld worden dat de technische aard van de arbeid de fundamentele determinant voor de economische analyse was. Deze invalshoek was eveneens verschillend van wat Marx voor ogen had. Marx had zijn arbeidswaardeleer weliswaar ontwikkeld door het analyseren van een industriële economie, maar hij had nooit de economie herleid tot de warenproductie als enige mogelijke vorm van meerwaardecreatie. In “Theorien über den Mehrwert” zou hij dit verduidelijken: *“Een schrijver is een productieve arbeider, niet in de mate waarin hij ideeën produceert, maar in zoverre hij de boekverkoper die zijn werken uitgeeft verrijkt, met andere woorden in die mate dat hij de loontrekker van een kapitalist is.”*¹³ Deze visie werd nogmaals bevestigd: *“Het kapitalistische productieproces is daarom ook niet louter een productie van waren. Het is een proces, dat onbetaalde arbeid absorbeert, materiaal en arbeidsmiddelen – de productiemiddelen – tot middelen ter absorptie van onbetaalde arbeid maakt.[...] productieve arbeid [...], een bepaling van arbeid is, die als zodanig absoluut niets van doen heeft met de bepaalde inhoud der arbeid, haar speciale nut, of de specifieke gebruikswaarde waarin zij zich uitdrukt. Arbeid van een en dezelfde inhoud kan daarom productief en onproductief zijn. [...] Een zangeres die zingt zoals een vogel zingt, is een onproductieve arbeid(st)er. Als zij haar gezang voor geld verkoopt, is zij in zoverre loonarbeid(st)er of warenhandelaar(st)er. Maar dezelfde zangeres, door een entrepreneur geëngageerd, die haar laat zingen om er geld uit te slaan is een productief arbeid(st)er, want ze produceert direct kapitaal. [nadruk door auteur] [...]*¹⁴ De diensteneconomie mag dan wel de technische aard van de arbeid veranderen in vergelijking met de industriële productie, het systeem kent geen veranderingen inzake loonarbeid, meerwaarde en productieverhoudingen. Roosens veronderstelde onterecht dat een inherente eigenschap van arbeid de economische relaties zou veranderen. Een cesuur gebeurde juist in een omgekeerde volgorde. Ook vergat Roosens de waarschuwing van Marx in het eerste hoofdstuk van *Das Kapital* betreffende de relatie tussen waarde en arbeid: *“Menselijke arbeidskracht in vloeibare toestand of menselijke arbeid vormt waarde, maar is zelf geen waarde.”*¹⁵ Het is niet de technische aard van arbeid die een productiewijze determineerde, maar het gehele complex van maatschappelijke relaties (cf. supra).

In een belangrijk artikel voor de Cambridge Journal of Economics, schrijft de econoom Simon Margison dat deze visie zelfs een fundamenteel breekpunt was tussen Marx en de klassieke economen. Marx aanzag weliswaar dat diensten uitgaande van de staat in het kapitalisme ondergeschikt waren aan de waardeproductie van de privé-sector, vermits de lonen werden betaald uit belastingen van alle arbeiders en de geproduceerde waarde niet werd gevaloriseerd op de kapitalistische markt, maar zei tevens dat enige rigide opdeling tussen materiële warenproductie en de diensten onhoudbaar was. *“In theories and the Grundrisse, Marx argued repeatedly against this. The commodity ‘an imaginary’, a ‘purely social’ mode of existence, and the form in which labour materialised itself in the commodity was ‘absolutely irrelevant for this relation’. Commodities did not have to take a tangible or durable form. [nadruk auteur]”*¹⁶ De uitbreiding van de dienstensector moest dan ook ingebed worden in een algemene economische context: het kapitalisme ontwikkelde in een bepaalde periode specifieke omstandigheden waarin de kapitaalsaccumulatie gebeurde, met specifieke technologische eigenschappen en een bepaalde staatsvorm die zich moest conformeren aan de eisen van de kapitalistische klasse. De kapitaalaccumulatie zal dus deze variabele factoren (technologie, staatsvorm, vorm en functie van diverse economische sectoren, klassen binnen de productieverhoudingen, etc....) in een historische richting sturen om een optimale meerwaarde te verkrijgen. Mandel zou bijvoorbeeld enkele stadia volgens conjuncturele golven ontwaren met een voortdurende evolutie naar dat optimum. *“Maar de toenemende arbeidsdeling kan onder voorwaarden van toenemende objectieve vermaatschappelijking van de arbeid [...] slechts gerealiseerd worden, als zich naast de atomiserende ook de centraliserende tendensen blijven doorzetten. Dit centraliseringsproces heeft in het kapitalisme een dubbel karakter, namelijk een technisch en een economisch. Technisch kan een toename van de arbeidsdeling slechts gecombineerd worden met een toename van de objectieve vermaatschappelijking van het arbeidsproces door een uitbouw van de bemiddelende functies: vandaar de enorme uitbreiding van de handels- en transportsector en van de dienstensector in het algemeen. Economisch kan het centraliseringsproces slechts tot uitdrukking komen in de groeiende centralisering van kapitaal, centralisering in o.a. in de vorm van verticale integratie van de grote concerns [...].”*¹⁷ Mandel beschouwde dus de uitbouw van dienstensectoren als een resultaat van de interne contradicties van het kapitalisme. Hij aanzag deze sectoren als “bemiddelende functies”, en waren dus een technische noodzakelijkheid in het

economische laatkapitalisme. Mandel beweerde wel dat deze “bemiddelende functies” de meerwaardeproductie van het accumulatieproces konden vertragen. Uitgebreide diensten konden eventueel bron van verdere conflicten zijn, maar louter als een gegeven binnen het kapitalistisch economisch proces.¹⁸ Andere auteurs zoals Schumpeter of Arrighi schreven dat de opkomst van een bureaucratische dienstensector een noodzakelijk gegeven was om het kapitalisme in een hogere orde van accumulatie te brengen. Arrighi bevestigt een duidelijke relatie tussen steeds uitvoeriger accumulatie van kapitaal en de uitbouw van het productieapparaat. Steeds wanneer er een nieuwe leidende natie aan de macht kwam op het internationale handelstoneel, was er een tendens naar grotere controle over de economische sfeer: eerst werden defensiekosten geïncorporeerd, vervolgens de productiekosten en tenslotte de transactiekosten. De uitbouw van een nationaal, bureaucratisch apparaat is dus noodzakelijk voor een potentiële hegemoon om het economische toneel op internationaal vlak te kunnen beheersen. De competitie tussen staten wordt hiermee gemakkelijker overwonnen en er is een grotere autonomie door een socio-geografische schaalvergroting van het internationale handelsverkeer.¹⁹ Het imperialisme kent dus een algemene vermaatschappelijking van het productieproces, waardoor diensten het “glijmiddel” zijn om productielijnen te stroomlijnen.

Als onderliggende en tussentijdse conclusie kan er nu al worden gezegd dat Roosens’ bewering dat het kapitalisme in de kernlanden evolueerde naar een radicaal andere productiewijze moeilijk kan bevestigd worden door de (marxistische) literatuur die hij grondig had doorlezen en bestudeerd. Het eventueel revolutionair potentieel van zijn cesuur moet dus onder voorbehoud worden geplaatst. De diensteneconomie kan wel als basis worden genomen om in een socialistische maatschappij de productieverhoudingen radicaal te veranderen. De arbeid als technische kwaliteit an sich is hier een neutraal gegeven. De verdere discussie over meerwaardeproductie en diensteneconomie zal verder in dit hoofdstuk worden besproken. Roosens zou zelf de koe bij de horens vatten om zijn onmarxistische visie betreffende de vorm van een productiewijze en meerwaardecreatie in de diensteneconomie tot één geheel te smeden. Bovenstaande elementen duiden al aan dat er serieuze problemen zijn inzake definities en analysemethode. Dat hij bewust was van deze problemen, kan worden gevonden in persoonlijke correspondentie aan andere personen: “[...] *tracht ik de betekenis te analyseren van de overgang van een industriële- naar een diensten-economie; en de weerslag van de mondialisatie van het*

*industriële kapitaal, alsook van de deregulatie van de financiële markten, op deze evolutie naar een post-industriële economie (die, naar mijn oordeel, tevens een post-kapitalistische economie zal zijn) [...] specifieke invalshoek, die ook in marxistische kringen met veel scepticisme wordt begroet [...]*²⁰

Roosens maakte een duidelijk schema hoe deze diensten worden gestructureerd in het kapitalisme:

Overheidssector	Privé-sector
Overheidsadministratie	Distributie
Onderwijs	Horeca
Gezondheidszorg	Transport
socio-culturele organisaties	financiële instellingen
	diensten aan personen
	Diensten aan bedrijven

Bron tabel: privé-archief Antoon Roosens, Roosens (Antoon) – Een nieuwe economie, een nieuwe maatschappij, p. 3

Ondanks alle afbraak van het keynesiaanse stelsel, was Roosens verbaasd over de snelheid en grootte van de verschuivingen van de privé-sectoren naar de overheidssectoren qua tewerkstellingsgraad. De meest gangbare theorie om dit verklaren, is het feit dat de industrie zich terugplooit op de kernactiviteiten en dus tracht de oude productie- en transportkosten van de bemiddelende functies te vermijden. Outsourcing wordt een gangbare praktijk. Roosens kende deze uitleg: “[...] *de groei van de dienstensector aldus verklaard als een neven-effect van de expansie van de industrie, die nog steeds de motor zou zijn van de algemene economische expansie.*”²¹

Roosens zocht alternatieve verklaringen voor het fenomeen, en aanschouwde niet de industriële productie als de kern van de laatkapitalistische economie. De outsourcing, “diensten aan bedrijven”, was exponentieel aan het groeien, maar was tegelijk een kleinschalig verschijnsel binnen de dienstensector. “*Ongetwijfeld is de sub-groep “diensten aan bedrijven” de snelst groeiende groep in de marktsector van de diensten. Doch deze groep vertegenwoordigt slechts*

*13% van de gezamenlijke dienstensector. [...] De oorzaak van de spectaculaire groei van de diensten is te zoeken in de algemene vooruitgang van wetenschap en techniek [...] Naarmate het maatschappelijk proces een steeds sterker technisch en wetenschappelijk karakter krijgt, stijgt de behoefte aan immateriële producten, diensten, om dat maatschappelijk proces te kunnen bestendigen en uitbreiden.”*²² Roosens nam hier opnieuw een onorthodoxe houding aan: hij stelde de techniek als fundament voor maatschappelijke verandering, niet het totaalpakket aan factoren die het kapitaal dwingen om over te gaan tot optimale accumulatie (cf. infra).

Er is geen enkele aanwijzing gevonden dat Roosens het werk van Schumpeter of Mensch zou hebben bestudeerd, maar waarschijnlijk via intuïtieve creativiteit en scherp doorzicht had hij zichzelf een onafhankelijke positie weten te veroveren, weliswaar een positie die controversieel is en te vergelijken valt met Negri's "Empire" of Sweezy's "Monopoly Capitalism" binnen het academische studieveld. De namen van Schumpeter en Mensch worden om die reden vermeld, zij bieden een historisch inzicht waarin Roosens kan gesitueerd worden qua denken, ondanks dat hij naar alle waarschijnlijk geen enkele kennis had van hun onderzoek. Mensch zou in de economische wereld bekend worden door zijn werk "Stalemate and technology", een werk uit 1979 dat niet paste binnen de orthodoxe werken van de marginalistische school, en hevig geïnspireerd was op het denken van Schumpeter. Mensch deelde ook nieuwe tijdperken in volgens technologische veranderingen: innovaties op gebied van basisgoederen ontwikkelen zich in groepen, die dan vervolgens de motor zijn van een regeneratie van de oude sectoren en technologieën. Technologie werd dus beschouwd als deus ex machina om de ontwikkelingen van sectoren te transformeren in nieuwe, haast teleologische stadia. De evolutie van basisgoederen werd voorgesteld in een S-vormige curve, een alternatieve golventheorie om de hoogtechnologische samenleving een bepaald kader te geven. Om deze inherente vraag naar vernieuwende goederen te verklaren, beweerde Mensch dat de kapitalistische markt in staat was uniformiteit te vermijden. Een product, het waar, had qua gebruikswaarde [marxistische hertaling van Mensch' visie, auteur] een bepaalde levenscyclus. Indien deze cyclus niet plaatsvond, zou er bij een daling van de winsten een depressie ontstaan. Deze daling zou de kapitalist begraven onder zijn eigen inertie, of hem zou dwingen een innovatieve houding aan te nemen om de winsten opnieuw op peil te krijgen.²³ Een waar bezat dus, aldus de liberaal Mensch, een inherente technologische aansporing om de markt opnieuw harmonisch te maken. De neergaande fase was

dus niet een gevolg van macro-economische tegenstellingen (werkloosheid, tendentiële daling van de winstvoet, kapitaalaccumulatie, ...), maar was gewoonweg te wijten aan het gebrek aan innovatie.²⁴ Het gevolg van dit reductionistisch denken met betrekking tot de economische evolutie was dat elke variabele factor op voorhand werd onderworpen aan deze logica. De marginalistische school, uitgaande van juist zeer een subjectieve doch deterministische visie betreffende het handelen van producent en consument, had bij Mensch zijn negatie gevonden door zijn premisse dat vraag en aanbod werkten binnen de teleologie van de technologische ontwikkeling.

Een gelijkaardig probleem werd al vastgesteld bij de econoom Schumpeter, hoewel deze duidelijk wel lessen trok uit de marxistische zienswijze [maar Marx' analyse inzake oorspronkelijke accumulatie, klassenstrijd, ... niet snapte, het ontbrak Schumpeter aan historisch bewustzijn, auteur]. Schumpeter zou in zijn werk "Kapitalisme, socialisme en democratie" het einde van de kapitalistische entrepreneur voorspellen, technologische golven maakten de weg vrij naar immense multinationals, waarna er een transitie zou ontstaan naar het socialisme. De interne logica van het werk is massief en zeer duidelijk om volgen indien de lezer zijn premisse van technologie als dynamisch fundament voor de economie zou accepteren. Vooraleer hij deze these duidelijk maakte, stelde hij al het concept klasse los van de economische positie van een groep of individu. Hij schreef dat klasse moest vereenzelvigd worden met een sociale status van een groep individuen.²⁵ Hierdoor kon hij de angel uit het werk van Marx halen en beweren, grote delen van Marx' visie over de kapitalistische productiewijze negerend, dat het kapitalisme vreedzame evoluties kende op de tonen van de technologische vernieuwing. Er moest, althans volgens Schumpeter, louter een analyse worden gemaakt van de vorm van het bezit en niet van de processen die het bezit vormden. Ook ontkende Schumpeter enige dichotomie tussen groepen die de productiemiddelen bezaten en groepen die ze niet bezaten, en beweerde dat een middenklasse in de marxistische opvatting niet kon bestaan. Hij trachtte dit te bewijzen door de alledaagse praxis op de werkvloer gelijk te stellen aan de empirische bewijsvoering betreffende productieverhoudingen.²⁶ Het socialisme voor Schumpeter was hierbij uiteindelijk een product van de technologische superioriteit van het kapitalisme, maar tegelijk bleef hij in het ongewisse over de sociologische kenmerken van deze nieuwe productiewijze. Geheel deze kritiek van Schumpeter smolt als sneeuw voor de zon, indien er werd gekeken naar Marx' visie over de

verschillende vormen van de kapitalistische productiewijze. Marx erkende duidelijk dat een middenklasse een eigen plaats trachtte te verwerven en dat zij haar belangen trachtte te verdedigen in de staatsapparaten. De vrijhandel zou dan in dit opzicht logischerwijs de meest “darwinistische” vorm van kapitalisme zijn, vermits de staat geen barrières meer vormde om de middenklasse enige ademruimte te geven in de klassendichotomie tussen de bezittende klasse en het proletariaat: “[...] *wat is [...] de vrijhandel? De vrijheid van het kapitaal. [...] Zolang u de verhouding van loonarbeid en kapitaal laat voortbestaan, doet het er niet toe hoe gunstig de voorwaarden zijn waaronder de warenruil plaatsvindt, er zal altijd een klasse zijn die uitbuit en een klasse die uitgebuit wordt. Het is moeilijk de pretentie van de vrijhandelsprofeten te begrijpen, die zich verbeelden dat het voordeliger aanwenden van kapitaal de tegenstellingen tussen industriële kapitalisten en loonarbeiders zal doen verdwijnen. In tegendeel. Het enige gevolg zal zijn, dat de tegenstelling van deze beide klassen nog duidelijker aan het licht zal komen.*”²⁷ Marx zou ook in volume 3 van “Het Kapitaal” duidelijk de nadruk leggen op de analyse van de middenklasse. De kleinburgerij werd beschouwd als een klasse die de eigen arbeid bezat en die niet of in kleine mate afhankelijk was van loonarbeid. Deze kleinburgerij kon wel geen doorslaggevende functie vervullen in het economische proces: “[...] *modern society is indisputably most highly and classically developed in economic structure. Nevertheless, even here the stratification of classes does not appear here in its pure form. Middle and intermediate strata even here obliterate lines of demarcation everywhere [...] However, this is immaterial for our analysis. We have seen that the continual tendency and law of development of the capitalist mode of production is more and more to divorce the means of production from labour, and more and more to concentrate the scattered means of production into large groups, thereby transforming labour into wage-labour and the means of production into capital.*”²⁸ Ook zou het verdwijnen van de boeren een opvallend eigentijdse analyse toebedeeld krijgen. Marx schreef duidelijk, Schumpeter wist dit niet, dat de vorm en aard van de winstvergaring niet de klassendefinitie bepaalde.²⁹ De samenleving zou bij het tegendeel haast evenveel klassen als individuen tellen. De schumpeteriaanse misinterpretatie zou op die manier vrij spel hebben (status zou dan de parameter worden, cf. supra) en Schumpeter kon op die manier de marxistische visie gemakkelijk omzeilen in plaats van daadwerkelijk te behandelen. Roosens zou ook kijken naar de “ontologische” eigenschappen van de waardecreatie en op welke manier winsten werden gebruikt in het complete economische proces om een nieuwe klasse te ontdekken. Dit maakte dat Roosens

niet alleen op epistemologisch vlak verviel in een naïef Frans materialisme, maar dat hij ook het “ensemble van maatschappelijke relaties” in kleine stukken brak en over elk klein stukje een zeer reductionistische uitspraak deed. De waardecreatie kon op die manier uit zijn sociale context worden gelicht, en vervolgens verklaarde hij dat de waardecreatie van de diensteneconomie postkapitalistisch was. Het probleem met betrekking tot zijn verkeerde visie over de arbeidswaardeleer³⁰ maakte dat hij ook naast de behandeling van de meerwaardeproductie in de diensten foute conclusies trok over de mogelijkheid tot een postkapitalistische meerwaardeproductie. Hij schreef in zijn cahier “mondialisering” (cf. infra) dat door de concentratie van het kapitaal er als het ware een vacuüm optrad om een autonome postkapitalistische diensteneconomie te laten openbloeien. Hij scheurde de “organische” samenstelling van de complete kapitaalaccumulatie in twee independente gehelen: eentje voor de kapitalistische industriële mondialisering, en eentje voor de nationale diensteneconomie, van waaruit hij dan dacht dat dit de klassenstrijd zou vormen tussen het nationale postkapitalistische volk en het kapitalistische internationaal kapitaal.³¹

De schumpeteriaanse visie op het kapitalisme, waarin een functioneel element van het systeem, de technologie, als top van de piramide werd gezet om klassentegenstellingen, en dus de ontkenning van de tegenstelling tussen kapitaal en arbeid, te transformeren in louter een spelletje rond cultureel en symbolisch kapitaal te verwerven, geldt dan ook als contrast om Roosens’ behandeling van een nieuwe klasse in een diensteneconomie kritisch door te lichten. Schumpeter bleek niet het wezenlijke verschil te kennen tussen klassen op basis van productierelaties en een “buiten-economisch” concept zoals status. In de diensteneconomie wordt er alleen kunstmatig veel aandacht aan een status verspild door een middenklasse, omwille van het feit dat dit haar enig middel is om een distinctie te maken tussen haar en de arbeidersklasse. Economische macht bezit zij niet, haar functie is zeer homogeen geworden en de sociale arbeidsverdeling zet zich onverminderd voort. Deze kunstmatige aandacht is zo oud als de opkomst van de moderne staat en de ontwikkeling van de klassenmaatschappij. Dit kan vooral ontdekt worden in Engeland, het eerste land dat een evolutie naar een burgerlijk regime kende. *“The English ruling class faced a historically unprecedented task. The early rise of capitalism had undermined traditional principles of stratification in which economic position was inseparable from “extra-economic” status. Capitalism tends to purify class of its ‘prescriptive’ extra-economic trappings and is*

generally inimical to justifications of class based on extra-economic principles of hierarchy. [...] But since pre-capitalist 'extra-economic' of juridical or corporate inequality were increasingly unavailable, the burden was shifted to an exaggerated and often ludicrous emphasis on matters of style, culture and language."³²

Schumpeter verzamelde dus twee aspecten in zijn denken die ook blijkbaar Roosens naar voor schoof: technologie als motor van een nieuwe economische toekomst en de overschatting van een klasse door te weinig aandacht te schenken aan de productieverhoudingen en productierelaties. De verschillen echter, gezien het marxistische interpretatiekader van Roosens' economische visie, zijn voornamelijk op het gebied van terminologie opvallend te noemen. Roosens zou niet een golventheorie verdedigen, technologie was bij hem niet de oorzaak van elke conjuncturele of structurele crisis zoals bij Schumpeter. Bij Schumpeter waren juist de economische golven een uitdrukking van deze technologische hartslag. Lange golven zoals de Kondratieff-cycli waren voor hem onmiddellijk terug te brengen naar de impulsen van innovatieve periodes. Introducties van nieuwe technologieën verstoorden het "natuurlijke evenwicht" van de markt; periodieke storingen duiden innovatieve veranderingen aan, en deze leidden tot een volatiele fase in de prijszetting door aanpassing van de deelnemers. De crisis was dus als het ware telkens opnieuw een louteringsproces, een "toevallig" handige verklaring voor zware contradicties in het kapitalisme. Hij noemde dit dan ook "creative destruction" of "produktieve vernietiging".³³ Dit golvenmodel betreffende technologie, exogeen element, en kapitalistische markt, en met exogeen wordt hier bedoeld dat Schumpeter zijn cycli inherent verbonden zag aan de innovatie van technologie als een "naturalistische" tweeling, was voor Schumpeter voldoende om predicties te maken over de toekomst van het kapitalisme. Nogmaals, de auteur bedoelt dus met de term exogeen niet het aloude debat binnen de Neoklassieke School betreffende technologie als zijnde exogeen of endogeen van het economische groeiproces van een land, regio, etc..., maar eerder het feit dat Schumpeter technologie aanzag als de zelfgenererende machine die de vorm aan zijn cycli gaf, omdat dat nu eenmaal een autonome en fundamentele eigenschap was van het kapitalistisch economisch proces (cf. supra "creative destruction"). In de discussie over economische groeimodellen is de technologie bij Schumpeter endogeen, in de discussie tussen golventheorieën is het exogeen; Er moet dus een onderscheid worden gemaakt tussen de analyse van de factoren van het accumulatieproces (dus gerelateerd aan de discussie betreffende de

diverse groeimodellen van de Neoklassieke School: is technologie exogene of endogene factor?) en technologie als zijnde de dominerende, autonome eigenschap van het kapitalistisch systeem, waarbij volgens Schumpeter technologie binnen het kapitalisme exogene eigenschappen bezat die werden gebruikt om het ideale marktevenwicht terug te winnen. Technologie kreeg maar zijn optimale “waarde” indien het functioneerde in een complete ongeremde markt. Roosens zou ook een autonome functie geven aan de technologische ontwikkeling, de technische kant van de productiemiddelen domineren zijn model. De technologie vormde de externe factor van de evolutie van de structurele veranderingen van kapitalisme naar een postkapitalistische diensteneconomie binnen een geprojecteerd groeimodel. Dat was ook de reden waarom hij technologie en techniek als exogeen element van de ontwikkeling van de infrastructuur beschouwde: *“Wanneer nu, door de vooruitgang van wetenschap en techniek, deze overheersende productiewijze verdrongen wordt door een ander economisch proces, als centrale motor van de creatie van welvaart, dan wijzigt zich ook de sociale stratificatie van de maatschappij.”*³⁴ Technologie, net zoals in de gecompliceerde golventheorie van Schumpeter, werd op die manier dan ook uit zijn context gelicht. Technologie ging over van louter een exponent van de algemene maatschappelijke ontwikkeling, zoals bij Mandels indeling van het kapitalisme volgens technologische omwentelingen, naar een alomvattend element in de economische evolutie. Dit kon voor problemen zorgen indien er een klassenanalyse moest worden gemaakt. Het geval Schumpeter was een uitstekend voorbeeld (cf. supra).

Roosens streefde in zijn gehele leven naar meer democratie over de economische sfeer door de controle van een democratisch collectief. Dit was deels een bevestiging dat Marx’ eis tot de proletarische controle over de productiemiddelen correct was. Schumpeter zou juist het tegenovergestelde beweren. Elke maatschappelijke interconnectie met het economische proces zou juist deze autonome kapitalistische marktwerking verstoren. *“In de eerste plaats zal het ondernemerschap verstrikt geraken in de bureaucratisering van het managementproces en de besluitvorming in grote ondernemingen. De tweede bedreiging wordt gevormd door het demotiverende effect van progressieve belastingen en de toenemende macht van de vakbonden die, volgens hem, het herstel van de Amerikaanse economie in de jaren ’30 al vertraagd had en vermoedelijk in toenemende mate een verstikkend karakter zou gaan vertonen. In de derde plaats zou de toenemende invloed van de socialistische ideeën het kapitalisme in gevaar brengen, en het*

vierde gevaar was de antipathie ten opzichte van het kapitalisme bij intellectuelen die voortdurend bezig zouden zijn met ondermijnende en belemmerende activiteiten, zoals anti-trustwetgeving.”³⁵ En hier schuilde juist een totalitaire agenda. Schumpeter verwierp een inhoudelijke, “substantial” democratie. Een formele democratie moest een bepaald concept van markt creëren en via legislatieve uniformiteit de eigendomsrechten als fundament van een gehele samenleving betonen. Terwijl Roosens de toekomst bekeek als een dubbele evolutie naar een socialistische, substantiële democratie, met enerzijds de transformatie van het kapitalisme naar een nieuwe samenleving onder impuls van een technologische (r)evolutie naar de diensteneconomie, en anderzijds de verdere uitbouw van de civiele ruimte als het ultieme controlemechanisme over staat én economische sfeer, zou Schumpeter, als exponent van de Oostenrijkse school – semi-marginalistisch en dus beseffende dat de psychologie van elke mens het evenwichtsmodel van Walras kon verstoren –, duidelijk de antidemocratische weg opgaan. Het kapitalisme moest beschermende lagen ontwikkelen om eventuele revoltes tegen de bourgeoisie door de intellectuelen en de werkende klasse op te vangen. Coalities moesten worden gemaakt tussen de drager van de kapitalistische waarden en cultuur, en andere lagen van de maatschappij zoals delen van dezelfde intellectuelen. Opnieuw beweerde Schumpeter dat de technologie de maatschappij onvermijdelijk kapitalistisch maakte, maar dat de bourgeois zich moest verdedigen tegen de verworven rationaliteit van de andere klassen. Het kapitalisme dreigde zichzelf te vernietigen, omdat ze te tolerant was tegenover de rationaliteit van de intellectueel en de arbeider. Deze rationaliteit zag het grote plan van het kapitalisme niet, vermits arbeiders en intellectuelen zich lieten drijven op primaire driften door het ontbreken aan waarden van de bourgeois. Daarom moest deze laatste de liberale vrijheden afnemen van de rest van de natie en onderdrukkende mechanismen gebruiken.³⁶ Roosens zou ook op basis van dergelijk economisme het omgekeerde van Schumpeter veronderstellen: de diensteneconomie zou zich blijkbaar beter toe lenen om de democratie uit te bouwen, waarbij de rol van de klassenstrijd als proces werd vertaald in de hegemonische strijd van een natie en dat een eventuele “event”, het leninistisch breukmoment, als culminatiepunt in die strijd optioneel was. Roosens dacht dat door de groei van de diensteneconomie de democratie zich zou doorzetten tot in de diepste lagen van de maatschappij. Schumpeter ontkende opnieuw deze mogelijkheid. Democratie bleef een elitair spel, kende weinig connecties met de alledaagse leefwereld van de arbeider en werd uiteindelijk beslecht door een executief verkozen orgaan. Nadat het volk een bepaalde regering had verkozen,

trok zij zich terug uit de politieke sfeer en hield zich alleen bezig met individuele belangen. Het politieke proces was niets meer dan de verkiezing van de meest succesvolle “electorale entrepreneur”. De democratische verkiezingen waren, aldus Schumpeter, geen keuzes tussen principes, de partijen waren geen groepen van mensen die zich willen engageren om zich op te offeren voor de gemeenschap; verschillen in ideeën stonden alleen maar in functie om een betere “verkoopsresultaat te halen”. De kern van de verkiezing was dan ook de vorm van de campagne en de methode waarop iemand zichzelf kon verkopen aan potentiële kiezers. *“De gemiddelde burger valt dan ook, zodra hij zich op politiek terrein gaat bewegen, terug tot lagere geestelijke prestaties. Hij betoogt en analyseert op een wijze die hij binnen de sfeer van zijn werkelijke belangen als infantiel zou beschouwen. Zijn denken wordt associatief en met emoties doortrokken.”*³⁷ Roosens, positief ingesteld over de mogelijkheden die de technologische evolutie bood, zou juist de civiele ruimte verder willen ontwikkelen. De vergelijking tussen Roosens en Schumpeter toonde aan dat technologie niet de primaire beweger kon zijn om een bepaalde economische evolutie te verklaren, en dat er zeker geen gevolgtrekkingen konden worden gemaakt op gebied van de bestaande historische realiteit van een maatschappij. Roosens verwachtte een gouden tijdperk van de democratie, Schumpeter had een aristocratische opvatting over het ideale kapitalisme.

Een groot schisma tussen twee tijdperken vond Roosens terug in de technologische vernieuwingen halverwege 20ste eeuw. Vanaf deze periode steeg het aantal geschoolde arbeiders en het aantal intellectuele beroepen exponentieel. De noodzakelijke civiele en statelijke structuren, in de vorm van onderwijs, moesten worden uitgebouwd om te kunnen voldoen aan de vraag naar geschoold personeel. De democratisering van het onderwijs was noodzakelijk omdat de verworven kennis een kortere omlooptijd kende in het economische proces: *“De verwerving van nieuwe kennis en vaardigheden, ook voor de reeds in het productieproces ingeschakelde arbeiders, wordt onmisbaar. Algemeen wordt nu reeds erkend dat permanente scholing en levenslang leren een economische vereiste wordt in de nabije toekomst.”*³⁸ Technologie creëerde uit eigen kracht, aldus Roosens, nieuwe diensten. Het eindresultaat was een transformatie van de moderniteit: *“Naarmate het technisch en wetenschappelijk gehalte van de beschaving toeneemt, stijgt ook de behoefte aan een steeds meer gediversifieerd net van bestuursorganen en openbare diensten van allerlei aard. De onderlinge betrokkenheid en de inter-actie tussen economische*

actoren, bedrijven en sectoren verhoogt met de graad van techniciteit van het productieproces, en deze interrelaties breiden zich uit over steeds grotere ruimten en afstanden. Dit leidt tot een toenemende ontwikkeling van vervoer, verkeer en communicatie en van een hele gamma van overheidsdiensten, zoals bv. het gerecht en politie, om dat groeiende relatienet te begeleiden, te controleren, te ondersteunen en in ordelijke banen te kanaliseren.”³⁹ Roosens trok uit deze technische evoluties een zeer radicaal en origineel besluit: elke ontvetting van de staat, elke roep om een minarchistische samenleving stuitte op de eisen van de nieuwe productiewijze. De productiviteitsgraad zou dalen zonder de nodige investeringen van de staat betreffende transport, infrastructuur, onderwijs, etc... Opnieuw was er een parallel met Schumpeter: beiden aanzagen de technologische evolutie als de motor naar een radicale omvorming van het management van de economische sectoren. Roosens schreef: *“De ontwikkeling van de diensten volgt zijn interne logica, als rechtstreeks gevolg van de algemene ontwikkeling van techniek en wetenschap. De diensten zijn geen bijproduct van de industrie. Integendeel, men kan argumenteren dat op steeds talrijker terreinen de motor van de industriële ontwikkeling in de dienstensector ligt.*”⁴⁰ Het aandeel in het BNP van de industriële sectoren daalde in westerse landen, dienstensectoren accumuleerden kapitaal door de werking van hun eigen interne productierelaties. Besluitend stelde Roosens dat “er dus een zelf-voedende cyclus ontstaat : hoe sneller de diensten groeien, hoe groter de nood aan nieuwe diensten.”⁴¹ De vraag of niet-industriële productie snel op de eigen grenzen kon stuiten, werd door Roosens negatief beantwoord. De enige factor die zou beslissen of de organische relatie tussen diensteneconomie, innovatie en uitbouw van de staatsgeleide economie kon worden verbroken, moest worden gevonden in de ministeriële kabinetten in samenspraak met kapitaalkrachtige lobbygroepen. *“Zolang de politieke macht berust bij een sociale klasse die steunt op de industriël-kapitalistische productiewijze, zal deze heersende klasse een politiek beleid blijven voeren dat alle financiële middelen ten dienste stelt van de bestending van de kapitaalaccumulatie binnen de gemonialiseerde industrie. De productieverhoudingen – politiek en ideologisch – zullen steeds scherper in botsing komen met de ontwikkeling van de nieuwe productiekrachten, en dus met de welvaart en het welzijn van het volk.*”⁴²

9.3 Diensteneconomie en de arbeidswaardeleer

Roosens was zich er compleet van bewust dat het niet zo evident was om te beweren dat de diensteneconomie de meerwaardecreatie van de industriële sectoren kon vervangen. De auteur zal eerst een samenvattend geheel presenteren over zijn visie, en vervolgens dit vergelijken met de arbeidswaardeleer.

Roosens begon zijn analyse vanuit enkele rotsvaste premissen:

1. De industriële productie werd gemonialiseerd.
2. De verhouding tussen industriële productie en dienstensectoren was fundamenteel gewijzigd. De dienstensectoren zorgden voor meer tewerkstelling en stonden in voor een grotere deel aan vorming en besteding van het nationale inkomen.
3. De industriële monopolies hadden sinds de jaren '70 en '80 tevens toegang tot grotere kapitalen door de deregulering van de kapitaalmarkten. Dit kapitaal was afkomstig van particuliere spaargelden en nationale reserves. De eurodollarmarkten waren ontsnapt aan de controle van Washington.
4. De diensteneconomie creëerde een postkapitalistische meerwaarde, en deze meerwaarde zou vooralsnog dienen om een kapitalistische, in Roosens' visie industriële, productiewijze te ondersteunen in de kapitaalaccumulatie.
5. De nieuwe Vlaamse klasse ontstaan uit deze diensteneconomie moest het nationalisme omarmen om de globalisatie en de Belgische staatsstructuur te verslaan

Deze elementen zorgden voor een schijnbaar fundamentele contradictie in de economie: het economische neoliberalisme werkte als een rem op de uitbouw van de publieke dienstensector, dat vervolgens toenemende werkloosheid veroorzaakte. Het industrieel kapitaal, nu in een mondiale context, kende een immense expansie zonder creatie van algemene welvaart of tewerkstelling. De postkapitalistische diensteneconomie zou functioneren als de dominante productiewijze om de werkloosheid op te vangen.

Roosens achtte met deze korte uiteenzetting het debat over de toekomst van de diensteneconomie voor geopend, dat samenvattend kan worden gelezen in het artikel “Diensten, waarde en meerwaarde” in het Tijdschrift voor Marxistische Studies (voorjaar 1996). De evolutie van de diensteneconomie zou hij binden aan de technische discussie betreffende meerwaardecreatie door de diensteneconomie. *“Impliciet steunt de gehele neoliberale strategie op een fundamenteel-marxistische opvatting dat creatie van waarde en meerwaarde slechts mogelijk is binnen de kapitalistische warenproductie. Een wel ironisch aspect van de “onderhuidse” triomf van het marxisme.”*⁴³ Deze merkwaardige verbinding tussen een technische discussie en een algemene economische politiek relateerde hij aan een analyse over academische discussies betreffende de meerwaardecreatie in de diensteneconomie. Hij beschreef twee groepen met fundamenteel andere meningen: aan de ene kant degenen die bevestigden dat er meerwaarde door de diensteneconomie in het kapitalisme kon worden geproduceerd, en aan de andere kant de “orthodox marxistische analyse”. De eerste groep bestond uit mensen zoals Leo Michiels en Jacques Gouverneur, de tweede uit Jacques Nagels. Nagels zou ontkennen dat er meerwaardecreatie door de diensteneconomie bestond. Roosens stelde dat Marx’ visie zou inhouden dat nuttige arbeid aangewend moest worden om materie om te vormen tot waarde, in de kapitalistische productiewijze werd deze waarde gecreëerd in de warenproductie. Vervolgens beweerde Roosens dat Nagels had gesteld dat alleen materiële waren een “eenheid tussen waarde en meerwaarde in het kapitalistische productieproces” kon bewaren. Arbeid zou omwille van die reden niet in aanmerking komen als zijnde productief.⁴⁴ Een tweede merkwaardige conclusie.

Roosens zou zijn eigen gelijk trachten te halen door te verwijzen naar de concrete econometrie van macro-economische cijfers. *“Wanneer men vaststelt dat, de afgelopen decennia, het aandeel van de diensten in de vorming van het nationaal product overal is gestegen tot bijna 70%, kan dat alleen verklaard worden door een verschuiving in de toe-eigening van de waarde – per definitie geschapen in de sector van de materiële warenproductie – ten gunste van het inkomen uit diensten en ten nadele van het inkomen uit industrie. Maar daarnaast stelt men eveneens vast dat tijdens dezelfde periode ook het globaal nationaal product en inkomen, gecorrigeerd voor inflatie, onophoudend is gestegen [...]. Dus ook het inkomen geproduceerd in de industrie is, in absolute termen, blijven stijgen waardoor de globaal te herverdelen waarde tussen inkomen uit industrie en inkomen uit diensten, is blijven toenemen.”*⁴⁵ Vervolgens stelde Roosens dat hier een contradictie heerste: *“De globale hoeveelheid van de gecreëerde waarde is een directe afgeleide*

van de hoeveelheid van de arbeidskracht, tewerkgesteld in de industrie. Wij spreken hier wel van waarde en niet van meerwaarde. Immers, het inkomen uit arbeid in de warenproductie komt niet uit de meerwaarde, maar uit de waarde. [...] Indien er een eenheid is tussen de creatie van waarde en meerwaarde, indien alleen de arbeid in de industrie productief is en dus inkomen creëert, en indien de arbeid gepresteerd in de industrie is gedaald, hoe verklaart men dan deze aanhoudende stijging van het globaal inkomen? De stijging van de productiviteit is geen antwoord, want bij een gelijk volume van ingezette arbeidskracht blijft de globale waarde van de toegenomen productie eveneens gelijk.”⁴⁶

De discussies tussen de verschillende marxistische kampen met betrekking tot de meerwaardecreatie werd door Roosens verkeerd geïnterpreteerd.⁴⁷ Dit zou leiden tot zijn bewering dat Nagels gelijk had in het feit dat diensten geen meerwaarde creëerden in het kapitalisme. Maar vermits dat er toch kon worden vastgesteld dat deze diensten meerwaarde creëerden, was deze meerwaarde postkapitalistisch en was er een postkapitalistische productiewijze aanwezig. Roosens gaf schijnbaar een dilemma, dat de auteur later in het hoofdstuk zal herhalen: marxisten moesten hem gelijk geven of zij waren onmarxistisch. De interne logica van deze interpretatie was niet juist, doordat het stoelde op een verkeerde kijk op de arbeidswaardeleer. Deze foute interpretatie van de arbeidswaardeleer bestond uit enkele deelfacetten:

1. Roosens begon met te stellen dat de marxistische theorie, bewegend dat dit kwam uit Nagels' geschriften, uitging van een “noodzakelijke band tussen waarde en meerwaarde”.⁴⁸ Wat hij hiermee precies bedoelde, is onbekend. Roosens schreef dat deze band alleen kon bewerkstelligd worden door de productie van materiële goederen. De zoektocht naar enige relevante aanknopingspunten leverde niet zoveel op. Zoals al geschreven, Marx bekeek de waardeproductie vanuit het perspectief dat alle maatschappelijke relaties in kaart moesten worden gebracht om te komen tot een algemene conclusie over de productiewijze van een maatschappij. Arbeid ligt dus ingebed in zijn maatschappelijke relaties; de productiewijze is een procesmatige evolutie van een bepaalde maatschappij, geen kleine verzameling van enkele “ontologische” technische aspecten (Roosens' versie). De uitspraak “eenheid tussen waarde en meerwaarde” was een expliciete exponent van deze “ontologie”, vermits Roosens waarde en meerwaarde uit

hun concrete maatschappelijke omgeving en processen had verwijderd. Zo stelde Marx over de vorming van meerwaarde in *Das Kapital* (deel 1): *“De kapitalist wil niet slechts een gebruikswaarde produceren maar een waar, niet slechts gebruikswaarde maar waarde en niet slechts waarde maar meerwaarde. [...] Zoals de waar zelf eenheid is van gebruikswaarde en waarde, moet haar productieproces een eenheid zijn van arbeidsproces en proces van waardevorming.”*⁴⁹ Ook in de *Grundrisse* schreef Marx dat de meerwaarde een deel van alle gecreëerde waarde is, een procesmatig geheel van het gehele arbeidsproces, waarbij de kapitalist om een hogere absolute meerwaarde te creëren de arbeider eenvoudig langer liet werken (wat maakt dat de waardecreatie hoger ligt).⁵⁰ Roosens’ versie van de arbeidswaardeleer maakte dat hij zichzelf groen licht gaf, met de schijnbare overeenstemming van Marx’ geschriften, om te verklaren dat het kapitalisme een systeem was waarbij meerwaarde moest bekeken worden als een aparte entiteit, begiftigd met een “ontologische” technologische identiteit. Dit is de crux van het volledige verhaal, dat maakte dat Roosens veronderstelde dat de diensteneconomie wel postkapitalistisch moest zijn. De concepten waarde, meerwaarde, etc... werden fout gebruikt, waardoor het ook mogelijk werd om allerlei oordelen over de aard van de diensteneconomie uit te spreken.

2. Hij ging vervolgens op zijn elan verder door impliciet het concept van “productiemiddelen” gelijk te stellen aan “productiekrachten”, doordat hij ze alletwee plaatste binnen de antropo-filosofische context van het feit dat de mens zijn omgeving veranderde door een algemene arbeidsactiviteit. Maw, Roosens “slaagde” erin om in enkele zinnen een algemene menselijke conditie (arbeid als transformatie van de natuur) gelijk te stellen aan specifieke maatschappelijke (kapitalistische) relaties. De specifieke arbeidsrelaties werden niet in kaart gebracht bij de bepaling wat nu precies de waarde en meerwaarde zijn én ook het antropologisch concept arbeid als zijnde de transformatie van de leefwereld van de mens werd gelijkgesteld aan de interne eigenschap van de kapitalistische arbeidsproductiviteit.⁵¹
3. Ook was de interne logica van het gehele betoog compleet contradictorisch. Roosens stelde dat de diensteneconomie meerwaarde produceerde, maar gaf tegelijk de “orthodoxe marxisten” zoals Nagels gelijk dat alleen de industriële activiteit meerwaarde kon produceren in het kapitalisme. Vermits iedereen anno 2007 nog leeft in een kapitalistische

maatschappij, is de logica van Roosens 100% inconsistent. Roosens bedoeling was om Nagels' ontkenning van de meerwaardeproductie door de diensten om te buigen naar zijn stelling dat de diensteneconomie potentieel postkapitalistisch was. Potentieel, maar nog niet bestaand. De enige uitweg voor Roosens was door te stellen dat de marxistische theorie van Nagels en zijn eigen postkapitalistische theorie complementair waren door het te beschouwen als een transformatief proces binnen de kapitalistische productiewijze.⁵² Dit is evenwel, bij weten van de auteur, niet het geval. Hij stelde wel dat de kapitalistische (industriële) productiewijze dominant was over de diensteneconomie, maar de transformatie werd niet vernoemd.⁵³ Het feit dat Roosens' bewijsvoering over de interne eigenschappen van de diensteneconomie als zijnde postkapitalistisch op marxistische gronden zeer betwifelbaar kan worden genoemd, maakt ook dat zijn beschrijving van het ontstaan van de nieuwe productiewijze omgeven is met vele onbeantwoorde vragen. De stap van diensten binnen de kapitalistische productiewijze naar de verzelfstandiging van de tertiaire sector als nieuwe productiewijze werd nooit beschreven. Hij baseerde zich op het feit dat diensten in het kapitalisme niet productief waren en dat de kapitalisten als klasse verdwenen doordat de diensten een nieuwe klasse zouden creëren.⁵⁴ Deze nieuwe klasse heeft tevens de potentie om tot stand te komen, maar heeft zichzelf nog niet verwerkelijkt, vermits de sociale arbeidsverdeling in de diensteneconomie ook zonder uitzondering kapitalistische eigenschappen bezit (bijvoorbeeld loonarbeid).

4. Er was al beschreven dat goederen en diensten van een niet-kapitalistische productiewijze winsten konden genereren in de kapitalistische economie. Hierbij werd dus bewezen dat een kapitalistische productiewijze niet werd beperkt tot het omschrijven van het kapitaal dat werd gebruikt in het direct proces van productie. Marx beschreef dat de kapitaalaccumulatie ook aanwezig is in bv. het circulatieproces van goederen en diensten. Dit deed Roosens niet, vermits hij het industriële proces identificeerde met het kapitalisme. Dit circulatieproces maakte dat de ruilwaarde van goederen en diensten wordt verhoogd en dat dus de arbeid productief is. Meerwaarde wordt dan ook op die manier gecreëerd (Theories of surplus-value part I).⁵⁵ De grote vraag bleef dan voor Roosens op welke manier diensten in staatsverband moeten worden geschouwd. Roosens stelde zelf dat deze diensten postkapitalistisch waren omwille van het feit dat het bestond uit onproductieve arbeid in de kapitalistische productiewijze, maar dat het wel

meerwaarde creëerde in de postkapitalistische productiewijze. Hij kon dit alleen maar bewerkstelligen wanneer hij de functies van de staat niet meer bekeek binnen de concrete resultaten van de klassenstrijd. De verzorgingsstaat was een resultante van de strijd tussen arbeid en kapitaal. De vorm van de kapitalistische productiewijze evolueerde van een klassiek liberaal model naar het keynesianisme uit noodzaak om de kapitaalaccumulatie terug op volle toeren te laten draaien. De klassenstrijd werd via een passieve revolutie (de arbeidersbeweging werd geïncorporeerd in de politieke en economische structuren van de heersende klasse) beslecht in het voordeel van de kapitalisten. Deze passieve revolutie kon dus de oude meerwaardeproductie veilig stellen op voorwaarde dat de arbeiders opnieuw bereid waren de kapitalistische sociale arbeidsverdeling te accepteren. De verbetering van levensomstandigheden van de arbeider was de basisvoorwaarde om deze passieve revolutie te doen slagen. De ontstane diensten om de levensvoorwaarden op peil te houden bestaan uit directe sociale arbeid. Het verschil in directe sociale arbeid tussen private diensten en openbare diensten is het feit dat de eerste als productief kan worden bestempeld. Het al dan niet beschouwen van arbeid als zijnde productief kan alleen worden uitgemaakt door te kijken naar de productieverhoudingen. In het kapitalisme is arbeid productief wanneer het de meerwaarde voor de kapitalist creëert. Diensten in staatsverband doen dit niet, maar dat betekent niet dat deze arbeid behoort tot een andere productiewijze, zoals Roosens beweerde, maar in tegendeel. Deze arbeid heeft een direct sociaal nut: het verbetert niet alleen het leven van de arbeider, maar het verzekert ook het feit dat deze arbeider bereid is akkoord te gaan met een bepaalde absolute arbeidsproductiviteit. Dit kan in de vorm van indirect loon zijn dat wordt overgemaakt aan de staatsinstellingen, of de kapitalist die rechtstreeks een deel van de kosten voor zijn rekening neemt. De kapitalist en de arbeider gaan akkoord over deze creatie van diensten, en op die manier wordt de meerwaarde van de kapitalist veilig gesteld. Mandel noemde geheel dit aspect “de staatsgarantie van de winst”.⁵⁶ Deze functie staat ook beschreven in de geschriften van Marx. Een eenvoudig voorbeeld kan worden gevonden in “Kapitaal deel II” wanneer Marx het voorbeeld aanhaalde van de functie van een verkoopsagent op de markt. Marx stelde hier dat de arbeid van dergelijk tussenpersoon om producten te verhandelen op de markt (of om grondstoffen te vinden) niet productief was, maar wel onontbeerlijk verbonden was aan het proces van de kapitaalaccumulatie. De

noodzakelijke investeringen om de circulatiekosten te laten drukken, van zowel goederen en diensten als geldkapitaal, maken dat de kapitalist op een snelle manier zijn meerwaarde kon valoriseren. Deze agent heeft juist dezelfde functie als de staatsdiensten: het pad effenen om de kapitaalaccumulatie op een vlotte manier te laten verlopen. Zonder deze agent of de staat zou de meerwaarde een stuk lager uitvallen. “[...] *this buying and selling agent is a man who sells his labour. He expends his labour-power and his labour time in the operations C-M and M-C. And hence he lives off this in the same way as someone else might live from spinning or making pills. He performs a necessary function, because the reproduction process itself includes unproductive functions. He works as well as the next man, but the content of his labour creates neither value nor products. He is himself part of the faux frais. His usefulness does not lie in his transforming an unproductive function into a productive one, or unproductive labour into productive. [...] He is useful rather because a smaller part of society’s labour-power and labour time is now tied up in these unproductive functions. Still more. Let us assume that he is simply a wage-labourer even if one of the better paid. Whatever his payment, as a wage-labourer he works part of the day for nothing. He may receive every day the value product of eight hours’ labour, and function for ten. The two hours’ surplus labour that he performs no more produce value than do his eight hours of necessary labour, although it is by means of the latter that a part of the social product is transferred to him. In the first place, both before and after, from the social point of view a person’s labour-power is used up for ten hours in this mere circulation function. It is not available for anything else, including productive labour. Secondly, however, society does not count these two hours of surplus labour, although they are spent by the individual who performs them. Society does not appropriate by this means any additional product or value. But the costs of circulation that he represents are reduced by a fifth, from ten hours to eight. Society pays no equivalent for a fifth of this active circulation time whose agent he is. If it is the capitalist who employs these agents, then the circulation costs of his capital, which form a deduction of his receipts, are reduced by the non-payment of the two hours. For him, this is a positive profit, because the negative restriction on the valorization of his capital is reduced. [...] reduction in the loss in their production time.*”⁵⁷ De uitbouw van de diensten en de exponentiële stijging van de arbeidsproductiviteit maken dus deel uit van

één en hetzelfde proces; omwille van deze reden is de algemene arbeidsproductiviteit, voortkomend uit het feit dat de werknemer beter geschoold is, in betere gezondheid verkeert, edm., in een neokeynesiaans land erg hoog te noemen. Een morrende, zieke arbeider houdt een groter risico in voor de meerwaardecreatie dan een gediensige, gezonde collega. De staat in het kapitalisme houdt gewoonweg in dat het instaat voor een vlot verloop van de meerwaardeproductie en de valorisatie (op gebied van productie, circulatie van waren en geldkapitaal, etc...), zowel via het geweldmonopolie alsook ideologische overtuigingskracht, en dat deze functies worden verricht door onproductieve arbeid. Roosens' bewering dat deze diensten een nieuwe productiewijze inhielden louter uit het feit dat hij veronderstelde dat het voldoende was om te stellen dat een bepaalde hoeveelheid onproductieve arbeid onkapitalistische arbeid was, toonde aan dat hij de arbeidswaardeleer verkeerd opvatte.

5. Roosens onderschreef niet de stelling van Marx dat elke productiewijze een voortdurend proces is van maatschappelijke relaties. Roosens trachtte zijn postkapitalistische productiewijze te staven door bijvoorbeeld technologie als primaire determinant te gebruiken ("ontologisch"). De eenheid van de maatschappij uitgedrukt in sociale klassenrelaties bestond op vlak van de eigenschappen van Roosens' diensteneconomie niet. Klassendominantie in de economische sfeer kwam maar ter sprake wanneer hij de diensteneconomie gelijkstelde aan de belangen van de Vlaamse natie (cf. infra). De klassenanalyse moet daarentegen worden bekeken in de concrete maatschappelijke relaties en praktijken. Een specifieke maatschappij in het kapitalisme bestaat uit een verscheidenheid aan sociale klassenrelaties, en die verscheidenheid is historisch gegroeid:"[...] *Marx perceives that specific societies consist of a mosaic of social class relations, which do not all belong to the same type of social coherence (the same type of class power). They constitute, rather, the specific historical result of the evolution of society, which, as a rule allows the "survival" of elements with roots to previous types of sociale organisation [...].*"⁵⁸ Roosens overwoog niet om te stellen dat een uitgebreide tertiaire sector eerder een product was van voornoemde klassenstrijd en de sociale relaties tussen klassen binnen de kapitalistische productiewijze. De specifieke veranderingen in klassendominantie en klassenuitbuiting kwamen bij Roosens niet aan de oppervlakte om het postkapitalisme te kunnen onderbouwen: een nieuwe klasse zou opstaan uit de

diensteneconomie en zich affirmeren aan de Vlaamse natie om het kapitalisme overboord te gooien, maar wat die veranderingen precies inhielden, besprak hij niet. De dominantie van het postkapitalisme als productiewijze zou gradueel het kapitalisme moeten laten verdwijnen, maar de conditie van de klassenstrijd om die dominantie te kunnen bereiken bleef een groot vraagteken.

6. Roosens verwarde ook twee aspecten in Marx' denken met betrekking tot competitie tussen kapitalisten. In Marx' economische leer was er sprake van de klassieke egalitatie van de winstvoet in de productieprijzen. Het tot stand komen van de gemiddelde winstvoet in productieprijzen komt voort uit het feit dat het verschil in organische compositie (hoge compositie bestaat uit hoge investeringsgraad in de productiemiddelen en een kleine investering aan arbeid, lage compositie is juist het omgekeerde) van het kapitaal tussen twee bedrijven, met een gelijke meerwaardecreatie, normaal zou zorgen voor verschillende winstvoeten. Dit gebeurt evenwel niet, er bestaat een egalitatie tussen de twee tweevoeten, waardoor er een gemiddelde winstvoet ontstaat. Dit komt door het feit dat competitie kapitalisten dwingt altijd de grootst mogelijke winstvoet te realiseren. Een deel van de meerwaarde van het ene bedrijf met een lagere winstvoet wordt gebruikt als kapitaal in het andere. Op die manier zorgt competitie voor de voornoemde egalitatie. Hierbij moet worden vermeld dat een complete egalitatie een evolutie van zeer lange adem is, vermits de alledaagse winstvoet verschilt van de gemiddelde winstvoet. Dit is eigen aan het voortdurende proces van kapitaalaccumulatie onder competitiedruk. De prijzen en de productiekosten bepalen de winstvoeten, een kapitalist kan een product onder de reële waarde verkopen. Dit mechanisme is de achterliggende rede van deze egalitatie en de voortdurende herverdeling van de meerwaarde.⁵⁹ Het is dus het valorisatieproces tussen meerwaarde en prijzen dat voor deze egalitatie zorgt. Tegelijk zal de gehele waardecreatie van de economie de algemene gemiddelde winstvoet determineren, doordat het de meerwaardecreatie bepaalt. Deze fluctuaties zijn dus beperkt van aard. Om dit verhaal zo elegant en kort mogelijk te maken, werd hier geschreven dat competitie voor egalitatie zorgt. Dit is wezen een foute weergave van de feiten: competitie beïnvloedt alleen de prijszetting van waren, het kan alleen kapitalisten binnen één bepaalde sector dwingen eenzelfde prijszetting toe te passen. De winstvoet van een product bestaat dus vooraleer er competitie aan te pas komt, vermits prijzen alleen bestaan

binnenin de kapitalistische productie van waarde. De waardecreatie binnen het kapitalisme zorgt voor het idee van competitie, de kapitalist wordt binnen de sociale relaties gedwongen competitief te zijn om de winsten te verzekeren. De kapitalist zal geen waarde creëren wanneer het niet winstgevend is. De tendentiële daling van de winstvoet is het gevolg van deze competitie, waarbij de stijging van de relatieve arbeidsproductiviteit noodzakelijk is: *“No capitalist voluntarily applies a new method of production, no matter how much more productive it may be or how much it might raise the rate of surplus-value, if it reduces the rate of profit. But every new method of production of this kind makes commodities cheaper. At first, therefore, he can sell them above their price of production [...] He pockets the difference between their costs of production and the market price of the other commodities, which are produced at higher production costs. [...] His production procedure is ahead of the sociale average. But competition makes the new procedure universal and subjects it to the general law [of value, auteur]. A fall in the profit rate then ensues.”*⁶⁰ Wanneer de prijzen niet kunnen zorgen voor een minimale winst, zal de kapitalist zijn concurrent trachten uit te schakelen. Competitie verwordt monopolie. Roosens vertaalde deze fenomenen in een geheel ander verhaal, waardoor zijn versie van de arbeidswaardeleer niet klopte. Volgens hem zorgde competitie voor een directe overdracht van meerwaarde van de ene kapitalist naar de andere. Bij de monopoliesituatie zou dit blijven bestaan zonder dat er competitie aanwezig is. Dit is niet het geval, zoals bovenstaand werd neergeschreven, waardoor de connectie tussen de waardewet, egalisatie van de winstvoet en meerwaardevoet niet meer bestaat bij Roosens.⁶¹ Hij ging verder door te verklaren dat deze egalisatie zorgde voor een “blijvende toeëigening van extra meerwaarde” door de mondiale groepen. Vervolgens stelde hij dat deze “blijvende toeëigening van extra meerwaarde” niet bestond bij de dienstensector, waardoor het postkapitalistisch zou zijn. Met andere woorden, indien de egalisatie afwezig zou zijn omdat er een perfecte weerspiegeling van de waardewet zou zijn in de prijzen, dan was dat voor Roosens niet kapitalistisch. Een omgekeerde wereld, vermits een kapitalist liever een tendentiële daling van de winstvoet vermijdt. Dit verklaart ook waarom Roosens verschillen in de organische samenstelling van het kapitaal verwisselde met zijn hypothese dat technologie de primaire factor van het kapitalisme vormde. Op die manier beweerde hij ook dat in een geglobaliseerd kapitalisme prijzen er

niet meer toe deden bij mondiale groepen, alleen de technologische stand van zaken bepaalde de kapitalistische evolutie.⁶² De spaargelden (“sociaal kapitaal”, cf. infra) van deze postkapitalistische diensteneconomie dienden dan als motor van de kapitalistische (industriële) kapitaalaccumulatie.⁶³

Roosens zou dus in het debat betreffende de meerwaardeproductie door de diensten tussen hem en de “orthodoxe marxisten” gewag maken van een postkapitalistische productiewijze, net zoals in het eerste hoofdstuk van zijn onuitgegeven boek “Een nieuwe economie, een nieuwe maatschappij” (cf. supra). Roosens stelde een productiewijze gelijk aan de materiële eigenschappen van de waren binnen de warenproductie en de warenruil. Roosens stelde de “orthodoxe marxisten” voor de keuze (cf. supra): *“Daaruit volgt – tenzij men de onmarxistische zienswijze verdedigt dat het kapitalisme geen historische productiewijze zijn, die niet alleen een begin maar ook een einde moet kennen [...]”*⁶⁴ Roosens’ toonde dus een dilemma dat er niet was, vermits zijn eigen interne logica scheef zat. Er moest helemaal niet gekozen worden tussen het aanvaarden van zijn these (diensten creëren meerwaarde, dus is het postkapitalisme) of het ontkennen van de marxistische visie (industriële kapitalisme kan alleen meerwaarde creëren).

Een korte recapitulatie is dus nodig om het volgend hoofdstuk betreffende zijn mondialiseringstheorie ten volle te kunnen snappen:

1. Roosens gebruikte een foute definitie van het concept “kapitalistische productiewijze”. Hij vernauwde de definitie tot van dit concept tot “industriële-kapitalistisch”.⁶⁵ Hierdoor kon Roosens op een ongebonden manier proclameren dat via economistische weg het klassenantagonisme verdween en dat dus de diensteneconomie postkapitalistisch is. Tegelijk beweerde hij niet dat de klassenmaatschappij voorbij was.
2. Roosens was schumpeteriaans in zijn behandeling van de factor technologie, hij beschouwde de technologie als de anonieme kracht aan het wiel van de economische transformatie naar de diensteneconomie. In plaats van de diensten te plaatsen in de concrete historische evolutie, veronderstelde Roosens dat technologie een inherent causaal karakter had⁶⁶, dat maakte dat de diensteneconomie het postkapitalisme kon inluiden. De diensteneconomie kan niet worden losgekoppeld van de concrete kapitaalaccumulatie. De keynesiaanse uitbouw van de sociale voorzieningen, was ook

voor de kapitalisten aanvaardbaar, doordat dit mede bijdroeg tot een hogere arbeidsproductiviteit. Het internaliseren van protectiekosten, productiekosten en transportkosten zorgden automatisch voor het zoeken naar de noodzakelijke mankracht om de uitbouw van de handel te verzekeren. Dit werd bevestigd in de geschriften van G. Arrighi en F. Braudel.

3. Roosens was verkeerd in zijn bewering dat Marx stelde dat alleen de warenproductie meerwaarde voortbracht voor de kapitalist. Het interne debat tussen hem en marxisten die wel stelden dat de diensten meerwaarde creëerden, werd niet uitgeklaard.⁶⁷ Het scenario dat de diensten prioritair waren in het herstel van een keynesiaans model, was voor hem uitgesloten. De diensten konden alleen maar postkapitalistisch zijn.
4. De concepten “waarde” en “meerwaarde” werden fout gebruikt. Het was in het geheel niet nodig om zijn interessante visie over de diensteneconomie en de mondialisatie te bouwen op premissen van de arbeidswaardeleer. Het feit dat Roosens vasthield aan zijn postkapitalistisch scenario, maakte dan ook dat de fouten in zijn arbeidswaardeleer werden teruggevonden in zijn analyse van de diensteneconomie en mondialisatie. Toch kan er gerust gesteld worden dat zijn geschriften zonder de verwijzing naar het postkapitalisme zeer boeiend zijn, en zelfs compleet kloppen. De diensteneconomie is inderdaad fors gegroeid en stelt de maatschappij voor een reeks nieuwe vragen, de mondialisatie zorgt inderdaad voor een instabiliteit van het gehele economische systeem. Met of zonder de fout in de arbeidswaardeleer, de theorieën van Roosens zijn sowieso van een zeer hoog kaliber.
5. Het mondiaal kapitalisme was voor Roosens niets anders dan de eindfase van deze productiewijze, die steunde op de multinationals van de grootindustrie, gefinancierd door gedereguleerde kapitaalmarkten. Deze kapitaalmarkten waren de levensader om de onderaccumulatie van de industrie te kunnen gaande houden, waarbij barrières van de nationale staten worden fijngemalen door de opkomst van een reeks supranationale organisaties (EU, IMF, WTO, ...). De nationale regeringen subsidieerden die industrie vanuit het waanidee dat de keynesiaanse voorwaarden nog altijd aanwezig zijn, terwijl zij en de supranationale instituties de opkomst van de nieuwe productiewijze, de diensteneconomie, tegenhouden.

9.4 Besluit

De diensteneconomie was voor Roosens per definitie postkapitalistisch. Hij bouwde voort op een verkeerde visie met betrekking tot de arbeidswaardeleer. Roosens maakte die voorspellingen eveneens vanuit de gedachte dat de “eindstrijd” niet meer zou gebeuren tussen de “traditionele” klassen, maar tussen nationalistische krachten, gevormd rondom een nieuwe klasse, en de mondiale belangengroepen (cf. infra). Deze herpositionering van de betrokken partijen rondom de socio-economische breuklijn kan alleen maar verklaard worden uit het feit dat Roosens uiteindelijk een foute inschatting maakte van de tegenhegemonische krachten en de werkelijke essentie van de diensteneconomie. Dit komt voornamelijk aan bod wanneer hij spreekt over de mondialisatie en de Europese Unie (cf. infra).

Indien men de foute interpretatie van de arbeidswaardeleer en de hoop op een postkapitalistische toekomst negeert, dan kan er worden gesproken over een indrukwekkend monument in de politieke economie. Roosens had tot in de kleinste details de werking van de diensten in de Belgische economie uitgespit. Het cijfermateriaal is, zoals altijd, immens te noemen. Het is zijn verdienste om de leesbaarheid en de kwaliteit van zijn teksten niet te laten verdrinken in dit cijfermateriaal. Er bestaat geen twijfel dat zijn aangedragen kwantitatieve argumenten waardevol zijn in de analyse van de diensteneconomie. De discussies bevinden zich dan ook alleen op het hoogste niveau van abstractie, namelijk over het feit of die diensten postkapitalistisch zijn. Indien zijn boek zou verschenen zijn, dan was het een instant klassieker. Het zou op zijn minst kunnen meten met “De Vlaamse kwestie”, maar tegelijk zou het wel een zeer controversieel werk zijn.

Voetnoten

1. Privé-archief Antoon Roosens, Roosens (Antoon) – Synopsis: een nieuwe economie, een nieuwe maatschappij (voorlopige titel), p. 1; onuitgegeven hoofdstuk, geschat tijdstip: 2001
2. Ibid, p. 2
3. Bijvoorbeeld een recapitulatie van de verschillen tussen nationalist en marxisten betreffende klasse, natie en staat in Meervoud nr. 56 (april 2000). Hierbij zou hij eveneens Gramsci opnieuw aanhalen als synthese tot het probleem.
4. Privé-archief Antoon Roosens, Roosens (Antoon) – Een nieuwe economie, een nieuwe maatschappij, inleiding tot hoofdstuk 1, p. 1
5. "[...] *dat is de manier waarop de mens zijn bestaan produceert en reproduceert. Elk groot historisch tijdperk wordt gekenmerkt door een dominante productiewijze: die sector van de economie waar het grootste deel van de maatschappelijke rijkdom (meerwaarde) wordt geproduceerd, en waar de sterkste kapitaalaccumulatie plaats heeft.*" Roosens (Antoon), Het systeem kraakt De politieke strijd morgen, in: Vlaams Marxistisch Tijdschrift, XXXV, 2001, 2, p. 20
6. Marx (Karl), Bijdrage tot de kritiek op de politieke economie, Amsterdam, Pegasus, 1979, p. 7
7. Cohen (G.A.), Karl Marx's theory of history: a defence, New Jersey, Princeton University Press, 1978, p. 80
8. Marx (Karl), Capital Volume II, London, Penguin, 2005, p. 189
9. Roosens (Antoon), Deregulatie en mondialisatie van de kapitaalmarkt, XXX, 1996, 4, p. 63
10. Roosens (Antoon), Diensteneconomie: post-industrieel of postkapitalistisch?, in: Vlaams Marxistisch Tijdschrift, XXXI, 1997, 2, p. 34
"Of het nu gaat om overdracht van meerwaarde tussen ondernemingen van dezelfde bedrijfstak, dan wel tussen verschillende bedrijfstakken onderling, de uiteindelijke basis van de accumulatie ligt, concreet, steeds in het relatieve niveau-verschil van technologische ontwikkeling [...] tussen verschillende bedrijfstakken als groep."
11. Privé-archief Antoon Roosens, Tekst: Vlaanderen, de Belgische staat en Europa, 24 december 1992
"Het ontstaan van een nieuwe, post-kapitalistische, economische structuren zal uiteraard samengaan met het ontstaan van nieuwe klassenverhoudingen. Doorheen dit proces zal een nieuwe politiek-heersende klasse te voorschijn treden. Het maatschappelijk terrein waarop deze nieuwe klasse de gehele maatschappelijk zal verenigen rond een nieuw maatschappijproject, en dus hegemonisch worden, kan slechts de natie zijn. [...] De volkeren moeten, onder een nieuwe nationale leiding, opnieuw hun lotsbestemming in eigen handen nemen. De essentiële voorwaarde hiertoe is, dat de circulatie en de besteding van het kapitaal terug onder nationale en dus politieke controle wordt gebracht. [...] De post-kapitalistische economie moet dan definitief de liberale mythe begraven, die wil dat vooruitgang en welvaart slechts het resultaat kunnen zijn van een voortdurende expansie van de productie [...] Een nieuw economisch evenwicht kan slechts tot stand komen door de beschikbare middelen prioriteit te besteden aan de reële sociale behoeften [...] Deze behoeften moeten de aanwending en de expansie van de productiemiddelen bepalen."

12. Privé-archief Antoon Roosens, Roosens (Antoon) - Een nieuwe economie, een nieuwe maatschappij, inleiding tot hoofdstuk 1, p. 2
13. Cohn-Bendit, Linksradicalisme, remedie tegen een verkalkt communisme, Hooiberg, Meulenhoff, 1969, p. 10
14. Marx (Karl), Productieve en onproductieve arbeid, in: Sunscrift 26: Productieve en onproductieve arbeid als categorieën in de klassenanalyse, Nijmegen, SUN, 1970, pp. 68-70
15. Marx (Karl), Het kapitaal: een kritische beschouwing over de economie. Deel I: het productieproces van het kapitaal, Unieboek, Bussum, 1976, p. 14
16. Marginson (Simon), Value creation in the production of services: a note on Marx, in: Cambridge Journal of Economics, XXII, 1998, p. 576
17. Mandel (Ernest), Het laatkapitalisme, Amsterdam, Van Gennep, 1976, p. 314
18. Marginson (Simon), op. cit., p. 577; Mandel (Ernest), op. cit., p. 353-355
19. Arrighi (Giovanni), The long twentieth century, London, Verso, 1994, pp. 218-219
 “[...] *the internalization of protection costs by the Dutch regime in comparison with, and in relation to, the Genoese regime occurred through a revival of the strategies and structures of Venetian state monopoly capitalism which the Genoese had superseded. Similarly, the internalization of production costs by the British regime in comparison with, and in relation to, the Dutch regime occurred through a revival in new, enlarged and more complex forms of strategies and structures of Genoese cosmopolitan capitalism and Iberian global territorialism, the combination of which had been superseded by the Dutch regime. [...] the same pattern recurred with the rise and full expansion of the US regime, which internalized transaction costs by reviving in new, enlarged, and more complex forms the strategies and structures of Dutch corporate capitalism which has been superseded by the British regime.*”
20. Privé-archief Antoon Roosens, Brief aan Raimund Feld betreffende deelname aan denktank voor een ander Europa, 14 november 1996
21. Privé-archief Antoon Roosens, Antoon Roosens – Een nieuwe economie, een nieuwe maatschappij, p. 2
22. Privé-archief Antoon Roosens, Antoon Roosens – Een nieuwe economie maatschappij, p. 3-4
23. Van Duijn (Jacob), The long wave in economic life, London, Allen & Unwin, 1983, p. 110
24. Ibid, p. 112
25. Schumpeter (Joseph A.), Kapitalisme, socialisme en democratie, Hilversum, Paul Brand, 1963, p. 14
 “*Deze omstandigheden worden voornamelijk gevonden in het tijdperk van de kapitalistische ontwikkeling, dat wordt gekenmerkt door de overheersing van het middelgrote bedrijf dat wordt geleid door de eigenaar zelf. In alle andere omstandigheden is er weliswaar een samenhang tussen klassepositie en economische positie, maar is de klassepositie eerder oorzaak dan gevolg van de economische positie: succes in zaken is kennelijk niet steeds de enige weg ter verkrijging van sociale status en alleen wanneer dat wel het geval is, kan het bezit van de productiemiddelen de plaats van een groep in de sociale structuur bepalen.*”
26. Ibid, p. 20 “*Het definitieve karakter en het belang van de scheidingslijn tussen de kapitalistische klasse in deze zin en het proletariaat wordt overdreven. In nog sterkere mate wordt de vijandschap tussen de beide klassen overdreven voorgesteld. Het zal duidelijk zijn voor iedereen wiens geest niet verwrongen is door de gewoonte om de marxistische rozenkrans door de vingers te laten glijden, dat er gewoonlijk voornamelijk samenwerking tussen de*

beide klassen is en dat iedere theorie die het tegendeel beweert, ter verificatie grotendeels moet steunen op abnormale situaties.”

27. Marx (Karl), Over het vraagstuk van de vrijhandel, in: De armoede van de filosofie, Moskou, uitgeverij Progres, 1986, p. 216

28. Marx (Karl), Capital vol. 3, 2005, London, Penguin, p. 888

29. Ibid, p. 899

“At first glance, the identity of revenues and sources of revenue. There are three great social groups whose members, the individuals forming them, live on wages, profit and ground-rent respectively, on the realisation of their labour power, their capital, and their landed property. However, from this standpoint, physicians and officials, e.g. would also constitute two classes, for they belong to two distinct social groups, the members of each of these groups receiving their revenue from one and the same source. The same would also be true of the infinite fragmentation of interest and rank which the division of social labour splits labourers as well as capitalists and landlords-the latter, e.g. into owners of vineyards, farm owners, owners of forests, mine owners and owners of fisheries.”

30. Roosens' foute analyse van de meerwaardecreatie kan ook expliciet worden gevonden in een tekst uit 1993: *“Meerwaarde is het surplus dat de arbeider produceert boven de waarde van zijn loon [...]”*

Privé-archief Antoon Roosens, Tekst De Tandem van de Leeuw “Overleg mbt. Een vlaams sociaal-economisch beleid op basis van een eerste discussie over de nota “postkapitalisme” van Antoon Roosens, 5 juni 1993

31. Roosens (Antoon), Mondialisering, Gent, Vzw Vrede, 2000, p. 38

32. Meiskins Wood (Ellen), The pristine culture of capitalism, London, verso, 1991, p. 37

33. Schumpeter (Joseph A.), op cit., p. 70 *“Welnu, het kapitalisme is krachtens zijn aard een systeem of een proces van economische verandering en niet alleen is het nimmer stationair maar het kan dat ook nooit zijn. En dit evolutionaire karakter van het kapitalistische proces is niet enkel een gevolg van het feit dat het economische leven zich afspeelt in een sociale en natuurlijke omgeving die zich wijzigt en door die wisseling de data wijzigt van het economische proces; dit feit is belangrijk en die wijzigingen (oorlogen, revoluties, enz.) bepalen dikwijls de industriële verandering, maar het zijn niet de eerste oorzaken. Evenmin is dit evolutionaire karakter het gevolg van een nagenoeg automatische bevolkingsgroei en toeneming van het kapitaal of van de grillen van monetaire systemen; voor deze verschijnselen geldt precies hetzelfde als wat hierboven is gezegd over oorlog en revolutie. De belangrijkste kracht die de kapitalistische machine in beweging brengt en houdt, gaat uit van de nieuwe consumptiegoederen, de nieuwe productie- en transportmethoden en de nieuwe systemen van industriële organisatie die in het leven worden geroepen door de kapitalistische ondernemingsvorm.”*

34. Roosens (Antoon), Euro-fanatici, de dinosaurussen van de 21ste eeuw, in: Meervoud, IV, 1996, 20, p. 4

35. Maddison (Angus), Ontwikkelingsfasen van het kapitalisme, Utrecht, Het Spectrum, 1982, p. 107

36. Schumpeter (Joseph A.), Op. cit., p. 122-138

37. Ibid, p. 223

38. Privé-archief Antoon Roosens, Antoon Roosens – Een nieuwe economie, een nieuwe maatschappij, p. 4

39. Ibidem, p. 4

40. Ibidem, p. 5

41. Ibidem, p. 5

42. Ibidem p. 6
43. Roosens (Antoon), Diensten, waarde en meerwaarde, in: Vlaams Marxistisch Tijdschrift, XXX, 1996, 1, p. 61-67
44. Ibidem, p. 62
45. Ibidem, p. 63
46. Ibidem, p. 64
47. Met dank aan Prof. Piet Saey
48. Roosens (Antoon), Diensten, waarde en meerwaarde, in: Vlaams Marxistisch Tijdschrift, XXX, 1996, 1, p. 62
49. Marx (Karl), Het kapitaal, Bussum, Unieboek, 1972, p. 123
50. Marx (Karl), Grundrisse, London, Penguin, 2005, p. 544
51. Roosens (Antoon), Diensten, waarde en meerwaarde, in: Vlaams Marxistisch Tijdschrift, XXX, 1996, 1, p. 62
52. Ibidem
- De complete tekst met betrekking op deze logica ging als volgt: *”Nagels betoogt dat, in de analyse van Marx, een noodzakelijke band bestaat tussen de creatie van waarde en meerwaarde. Opdat de menselijke arbeid waarde zou creëren, is in de eerste plaats vereist dat deze arbeid gericht is op de transformatie van de natuur tot een voor de mens (meer) bruikbare materie. Deze omvorming van de natuur heeft slechts plaats wanneer de arbeid gericht is op een onderdeel van de natuur, op een object. Maar aangezien in een kapitalistische economie “de gehele sfeer van de materiële productie onderworpen is aan de kapitalistische productiewijze, kan de arbeid slechts productief zijn indien hij verricht wordt binnen de sfeer van de productie van materiële goederen, en dus ipso facto is ingeschakeld in de relatie arbeid-kapitaal, waardoor hij niet alleen waarde maar ook meteen meerwaarde produceert. Er is maw. een eenheid tussen de creatie van waarden en meerwaarde, binnen de kapitalistische economie. Bijgevolg is de arbeid, verricht in de diensten, nooit productief.”*
53. Roosens (Antoon), De diensteneconomie: een nieuwe historische productiewijze, in: Meervoud, X, 2002, 76, p. 10
54. a. Roosens (Antoon), Een overgangstijdperk: de versterking van de politieke macht van het establishment, XI, januari 2003, 83, p. 17
- Dit artikel, geschreven juist voor zijn dood, toonde duidelijk aan dat hij niet inging over de concrete veranderingen in het geheel van sociale relaties. Dit betekende dan ook dat de uitbreiding van de postkapitalistische diensten als monocausale verklaring diende voor het opstaan van een nieuwe klasse. Deze dissertatie heeft voldoende aangetoond dat Roosens problemen had op oa. gebied van arbeidswaardeleer om zijn bewering hard te maken. En wanneer blijkt dat de diensten behoren tot de kapitalistische productiewijze, dan rijzen er ook vragen over Roosens’ strategie met betrekking tot de nieuwe klasse als zijnde de drager van een nationalistische ideologie, etc...
- b. Dit monocausaal verband was voor Roosens voldoende het te vertalen in een globale maatschappelijke evolutie naar het postkapitalisme: *”De overgang van een industriële naar een diensteneconomie was dus niet alleen een economische revolutie: het ontstaan van een nieuwe productiewijze. Zij bracht ook een omwenteling mee van de sociale structuur.”*
- Roosens (Antoon), Een historische overgangstijdperk, in: Meervoud, X, november 2002, 81, p. 19
55. Marx (Karl), Theories of surplus-value part I, Moscow, Progress Publishers, 1969, p. 412-413
56. Mandel (Ernest), Inleiding in de marxistische economie, Nijmegen, SUN, 1974, p. 71

57. Marx (Karl), Capital Volume II, London, Penguin, 2005, p. 209-210
58. Milios (John), Dimoulis (Dimitri), Economakis (George), Karl Marx and the classics: an essay on value, crisis and the capitalist mode of production, Hampshire, Ashgate, 2002, p. 5
59. Van Drimmelen (W.), Meerwaarde en winst: over de arbeidswaardeleer van Marx als grondslag voor zijn verklaring van de winst, Delft, Weinema, 1976, p. 37-55
60. Marx (Karl), Capital Volume III, London, Penguin, 2005, p. 373
61. Roosens (Marx), Diensteneconomie: een nieuwe vorm van toeëigening van meerwaarde, in: Meervoud, X, juni 2002, 78, p. 10
62. Roosens (Antoon), Een overgangstijdperk: het fundamenteel conflict, in: Meervoud, X, december 2002, 82, p. 19
63. Roosens (Antoon), Diensteneconomie: een nieuwe vorm van kapitaalaccumulatie, in: Meervoud, X, november 2002, 80, p. 10
- “De nieuwe financiële instellingen van kapitaalaccumulatie worden dus niet gespijsd door de winsten van de industriële bedrijven, maar door de spaargelden van de dienstensector. Er is wel degelijk een historisch nieuwe vorm van kapitaalaccumulatie tot stand gekomen.”*
64. Ibidem, p. 63
65. Eén van Marx' centrale stellingen was dat het aandeel loonarbeid in het kapitaal voor de kapitalist zo klein mogelijk moest gehouden worden. Gekscherend schreef hij tevens dat de kapitalist wenste dat het G-W-G'-schema veranderde in een G-G'-schema, dat dus de kosten zo laag mogelijk moesten blijven. De arbeidsproductiviteit, zowel absoluut als relatief, was van fundamenteel belang voor de waardecreatie. Dat uiteindelijk maar een klein aandeel nog in loondienst stonden in het industriële productieproces, was geenszins ondenkbaar voor Marx.
- Toch schreef Roosens: *“Marx heeft uit deze wetmatige evolutie van het kapitalisme, die hij wel heeft voorspeld, nooit de ultieme conclusie getrokken, te weten dat het industrieel-kapitalistisch productiesysteem uiteindelijk zichzelf zou uitschakelen als centrale economische activiteit.”*
- Roosens (Antoon), Multinationale industrie en supranationale waanzin I, in: Meervoud, II, 1995, 2, p. 8
66. Ibidem, p. 64
- “Naarmate het wetenschappelijk en technisch niveau van het productieproces – en dus van de samenleving in haar geheel – toeneemt is steeds meer collectieve arbeid vereist om de mens als individu en de maatschappij als menselijk samenwerkingsverband toe te laten te functioneren op het bereikte niveau van technische ontwikkeling. Naarmate de beschaving vordert, ontstaan voortdurend nieuwe en grotere behoeften aan diensten gericht op de beheersing van het menselijk interactieproces.”*
67. Roosens (Antoon), Multinationale industrie en supranationale waanzin II, in: Meervoud II, 1995, 3, p. 6
- “Wij hoeven hier niet in te gaan op de opwerping van vele, voornamelijk marxistische economen, namelijk dat sommige van deze diensten dan toch wel deel uitmaken van het globaal kapitalistisch productieproces? Dit is onbetwistbaar het geval voor de transportsector die in grote mate samenvalt met de fase van de circulatie van de goederen [merk op dat Roosens hier ook een resolute scheiding maakt binnen één welbepaald handelsnetwerk, auteur] en met de sector van banken en financiële instellingen die, weer in grote mate, de fase van de circulatie van het kapitaal vertegenwoordigen. Sommigen onder hen, zoals Leo Michiels, verdedigen daarom de stelling dat in*

deze sectoren van de tertiaire sector ook meerwaarde, in de kapitalistische betekenis, wordt geproduceerd. Deze controverse is voor ons betoog niet relevant.”

Hoofdstuk 10: Mondialisering

10.1 Inleiding

Roosens zou een ultieme bekroning krijgen van zijn jarenlang gewroet in de materie van de diensteneconomie, nationalisme en globalisering in een syntheseswerk onder de titel “Mondialisering”, uitgegeven als een Vredescasier (4/2000).¹

10.2 Mondialisering als vijand: Roosens’ hoogste graad van abstractie

Roosens’ uitvoerige bespreking van de mondialisering was in wezen onlosmakend verbonden met zijn visie op de Belgische-Vlaamse casus, het nationalisme en de diensteneconomie. In enkele zinnen kan de interne logica worden blootgelegd:

1. De analyse van de overgang van monopoliekapitalisme naar industrieel kapitalisme, de overgang van nationaalkapitalisme naar mondialisering, de overgang van keynesianisme naar neoliberalisme.
2. Deze overgang werd op gebied van de wijze van de realisatie van de meerwaardeproductie gekenmerkt door een uitbreidende tertialisering.
3. Het mondiaal kapitalisme werd voor Roosens primair gedreven door de dominantie van mondiale industriële groepen, die de nationale kapitaalconcentraties verkregen om de investeringen in de uitbreidende productiesectoren te kunnen waarborgen
4. De diensteneconomie breidde zich voornamelijk uit in de non-profitsector, een tak van de economie die niet behoorde, aldus Roosens, tot de interne productielijnen en handelsnetwerken van het multinationale kapitaal: *”De dienstensector is niet vatbaar voor mondialisering. Bij de productie van diensten speelt de techniek een zwakke, zelfs verwaarloosbare, rol. En men kan de efficiëntie of het rendement [...] niet verhogen.*

*Voor het overgrote deel van de dienstensector blijft de mondialisering, en het openstellen van de grenzen voor de vrije circulatie van diensten, een abstract begrip.*²

5. Anti-kapitalisme betekende voor Roosens deglobalisering, waardoor de diensteneconomie moest worden aanzien als de toekomstige postkapitalistische productiewijze. De deglobalisatie betekende ook dat de welvaartstaat opnieuw werd opgebouwd. Het multinationale kapitalisme propageerde daarentegen het neoliberalisme.
6. De diensteneconomie werd op nationaal niveau uitgebouwd als antagonisme van de klassenbelangen van het multinationaal kapitaal. Een strijd voor een postkapitalistische democratische toekomst was een nationalistische strijd, en dus gericht op de diensteneconomie en tegen de belangen van de financiële markten en het industriekapitaal. Roosens verwees als democratisch model naar de keynesiaanse fase van het monopoliekapitalisme en beschouwde het multinationaal kapitalisme als een stap terug op het “bourgeois staatsnationalisme”. Roosens’ volksnationalisme was dan als het ware een progressieve evolutie op dit keynesiaans bourgeoisnationalisme, terwijl de globalisering werd behandeld als een anomalie tussen het keynesiaanse “staatskapitalisme” en de postkapitalistische diensteneconomie.³

Nu de interne logica van het globale verhaal, Roosens’ totaliteit, is blootgelegd, kan vervolgens de concrete weergave worden geschreven welke eigenschappen dit multinationaal kapitaal bezat.

Net zoals in de teksten van de diensteneconomie beweerde Roosens dat technologie de onbewogen beweging was van alle economische evoluties. De innovaties werden opnieuw buiten de processen van de structurele veranderingen in de economie geplaatst, de schumpeteriaanse kijk bleef aanwezig. *“Deze technische innovaties vormden de basis voor de overgang van nationale en multinationale ondernemingen, naar mondiale groepen met een continentaal en intercontinentaal geïntegreerd productienet. Verschillende productie-eenheden van eenzelfde groep, gevestigd in verschillende landen en zelfs verschillende werelddelen, waren voortaan in de technische mogelijkheid om, snel en zonder hoge kosten, de ene aan de andere de onderdelen toe te leveren van eenzelfde eindproduct. De productie van deze verschillende onderdelen kon worden geconcentreerd in één van deze vestigingen, en van daaruit geleverd worden, “just in time”, aan de andere ondernemingen van de groep. Dit liet grote kostenbesparingen toe,*

ingevolge de enorme schaalvergroting van de productie van al deze onderdelen, en de sterke reductie of uitschakeling van de inventarissen. En de computer, gekoppeld aan de moderne communicatiemiddelen, maakte het mogelijk om , vanuit één centrale plaats, de volledige productie van de verschillende afdelingen te leiden, te controleren en op elkaar af te stemmen, zodat alle nodige onderdelen voor het eindproduct steeds op tijd ter beschikking stonden in die verschillende vestigingen. Waar vroeger de productie-eenheden van een multinationale firma elk op zichzelf het volledige gamma van onderdelen moest produceren (of in onderaanneming laten aanmaken), om deze nadien in te bouwen in het eindproduct bestemd voor hun eigen markt, daar ontstaat nu één enkele geïntegreerde productieketting, die de vestigingen van de mondiale groep
„4

Roosens, naar de analyse van de marxist François Chesnais in het boek “La mondialisation du Capitale”, gaf blijk van een uitermate intelligente inkijk op het gebied van het bepalen van de functies en eigenschappen van de mondiale groepen. De interstatelijke competitie uit voorgaande periodes maakte dat Chesnais tot het besef kwam dat er een socio-geografische ruimte aanwezig was waarin de mondiale groepen zich bewogen. Net zoals Wallerstein beschreef Chesnais, en dus ook Roosens, dat er maar een aantal kapitalistische kernlanden waren: de “triade” VS-West-Europa-Oost-Azië. Een mondiale groep binnen deze triade was actief in minstens één van de hoogtechnologische industrietakken en monopoliseerde zowel het wetenschappelijk onderzoek als de afzetmarkten. Roosens’ betrachting om tot een functionele verklaring te komen betreffende de relatie tussen financiële markten en industriële mondiale groepen, gaf als gevolg dat hij de toegang voor de industriële groepen tot het kapitaal op die markten ook aanschouwde als onontbeerlijke eigenschap van de mondialisering.

De meeste hedendaagse politieke economen gaan uit van het feit dat de globalisering op drie gebieden plaatsvindt: de uitbouw van politieke supranationale organen, de creatie van mondiale productielijnen en handelsnetwerken en tenslotte de “financialisatie” (financialization) van de economie, met andere woorden het financieelkapitaal dat zich opwerpt als kapitaalverschaffer voor de industrie. Roosens, uitgaande van de premisse dat technologie moet worden beschouwd als primaire inputfactor voor een economische evolutie, stelde dat de mondialisering tot stand kwam door de eisen van het industrieel kapitalisme. Dit industrieel kapitaal had dus behoefte aan

immens veel kapitaal om de hoogtechnologische “capital goods” en “consumer goods” te produceren. Volgens Roosens verving het monopoliekapitalisme in de 20ste eeuw de oude prijsconcurrentie tijdens de klassiek liberale fase in de 19de eeuw door het concept technische rivaliteit, en deze prijsconcurrentie werd compleet uitgeschakeld doordat de technologische evolutie de nationale monopolies uitbreidde en versmolt tot mondiale groepen. Technische innovatie en technologische rivaliteit werden het middel om de monopoliepositie te behouden.⁵ Roosens gebruikte dus de marxistische wet van competitie en kapitaalconcentratie om zijn model historisch te kunnen verklaren.

De uiteindelijke evolutie van de vorm van de kapitalistische productiewijze was voor Roosens als volgt weer te geven:

Competitieve klassiek liberale fase (dominantie ondernemerskapitaal) → Nationaal monopoliekapitalisme (holdingskapitalisme, keynesianisme = dominantie bankkapitaal) → Mondiaal kapitalisme (dominantie industrieel kapitaal)

In het mondiaal kapitalisme hadden elk van deze mondiale groepen een monopoliepositie in één van de geografische omschrijvingen in de “triade”. Deze ruimte verschaftte de grootste kapitaalaccumulatie, waarna de groep trachtte te penetreren in een ander kerngebied in de rol van ondergeschikte concurrent, of beoefende de neo-imperialistische strategie (deze term werd nergens gebruikt door Roosens, maar het maakt wel de zaak een pak overzichtelijker) om door te dringen in semi-perifeer of perifeer gebied. De mondiale groep kon een complete ruggeleuning verwachten van haar moederstaat, waarbij het land de nodige communicatiemiddelen, transportnet, hooggeschoolde arbeiders en een stabiel politieke omgeving verschaftte. De concrete verklaring van het ontstaan van deze mondiale groepen zou Roosens linken aan de neoliberale omwenteling, de mondialisering, waarbij de multinationale ondernemingen getransformeerd werden in een mondiale oligopolie, doordat de controle van de nationale staten op de kapitaalstromen de schaalvergroting onmogelijk maakten.⁶ Niets voor niets noemde Roosens, tijdens een Meervoud-brunchgesprek op 16 december 2001, de mondialisering “[...] *het ontstaan van een transnationaal, geïntegreerd, industrieel productienet.*”⁷

Het oude monopoliekapitaal, aldus Roosens, was een symbiose tussen ondernemerskapitaal en het bankkapitaal, dat Lenin het financieelkapitaal noemde. Door de concentratiebeweging had dit financieelkapitaal tijdens de keynesiaanse fase, om niet beschreven redenen in Roosens' geschriften, opnieuw een split tussen het industrieel kapitaal en de financiële instellingen gekend. Het industrieel kapitaal nam opnieuw de leiding sinds de jaren '70 van de kapitaalaccumulatie, doordat zij op mondiaal niveau oligopolies kon vormen, terwijl de banken maar een tweede viool speelden. Roosens beweerde dat dit kwam doordat het industrieel kapitaal binnen de triade enorme sommen had uitgegeven om nieuwe permanente vestigingen te bouwen: het FDI (Foreign Direct Investment) binnen deze triade was pakken hoger dan in voorgaande keynesiaanse fase. Twee andere tendensen zijn onlosmakend verbonden aan deze evolutie: de afdelingen van onderzoek en ontwikkeling kenden eigen geconcentreerde inplantingen in de triade met ook een stijgende kapitaalbehoefte, naast het feit dat schaalvergroting door fusies en overnames concurrentie in een bepaald kerngebied uitschakelde en de bestaande vestigingen deed uitbreiden. De kost van de technologische vernieuwing noodzaakte deze strategie toe te passen, naast het feit dat nevenactiviteiten werden verkocht aan een concurrent, waardoor een specialisatiegraad optrad binnen een mondiale groep. Omgekeerd werden nieuwe bedrijven met een technologische voorsprong opgekocht door de oligopolie in kwestie.⁸

Een ander aspect dat maakte dat een mondiale groep succesvol kon worden genoemd, was de vaststelling of zij rechtstreekse toegang had tot de kapitaalmarkten of niet. Uit voorgaand paragraaf kon dus worden afgeleid dat volgens Roosens Marx alleen de specifieke situatie van een bancaire dominantie beschreef (de Engelse casus). Hij doet dit aan de hand van het Geld (G)-Waren (W)-Geld (G') schema, waarbij hij beweerde dat G' (de winsten uit de geproduceerde meerwaarde) in bancaire instellingen werd geplaatst omwille van het feit dat dit kapitaal "braak lag" voor een bepaalde periode: *"De rol van de banken bestaat er precies in, al dat tijdelijk inoperatieve geld te verzamelen om het opnieuw ter beschikking te stellen van de ondernemer. Zij accumuleren financieel kapitaal, dit is geld dat niet is geïnvesteerd in de eigenlijke productie, en zetten het opnieuw om in productief kapitaal. In het tijdperk van het entrepreneurkapitalisme gebeurde deze omzetting van financieel kapitaal in productief kapitaal op twee manieren: door het verlenen van commercieel krediet aan de kapitalistische ondernemer, of door het verlenen van industrieel kapitaal. Het commercieel krediet, of wisselkrediet, werd verleend aan de*

ondernemer die zijn productie verkocht aan de groothandelaar (W'→G'), maar doordat deze laatste niet contant werd betaald, slechts op termijn. De ondernemer trok dan een wisselbrief op de handelaar en het bedrag van deze wisselbrief werd door de bank voorgesloten aan de ondernemer (onder afhouding van een disconto). Bij industrieel krediet schiet de bankier aan de ondernemer een bepaalde som voor, om hem toe te laten de nieuwe productiefase sneller (G→W-productiemiddelen-arbeiderlonen), of op grotere schaal, aan te vatten.”⁹ Het neoliberaal kapitalisme was voor Roosens de logische evolutie van deze tweede kredietverstrekking. De industriële investeringen hadden door schaalvergroting een immense hoeveelheid kapitaal nodig, waardoor de klassieke kredietverstrekking het gevaar zou opleveren dat de leningen het kapitaal in de deposito's zouden overstijgen (dit gebeurde tijdens de crash van Wallstreet in '29). Een nieuwe constructie werd opgebouwd onder de vorm van aandelen, waarbij de banken rechtstreeks investeerden in de industrie. Uiteindelijk zouden deze banken de industriëlen dwingen via aandelenverwerving een alliantie aan te gaan, dat dan ook het financieelkapitaal wordt genoemd. Een deel van die aandelen werd dan door de banken op zijn beurt verhandeld aan een prijs die gevoelig hoger lag dan de werkelijke geproduceerde meerwaarde van het bedrijf. Het laatste stadium van het kapitalisme betrof de uitschakeling van de rol van de banken, waarbij het industrieel kapitaal rechtstreeks geld leende bij de financiële markten. De reden waarom Roosens op mondiaal vlak beweerde dat de industriële kapitalisten tijdens de mondialisatieperiode opnieuw onafhankelijker werden van het financieelkapitaal, was het feit dat depositobanken en andere bancaire instellingen gescheiden werden na de crash van '29. Er was een scheiding tussen de behandeling van de kleine particuliere spaargelden en het grote bancaire kapitaal in bijvoorbeeld de holdings. Grosso modo kan dan volgend schema worden opgesteld:

Competitieve klassiek liberale fase: entrepreneurskapitalisme door financiering uit eigen, lopende middelen uit winsten of kapitaalsverhoging → Nationaal monopoliekapitalisme: bancaire leningen of financieelkapitaal → Mondiaal kapitalisme (dominantie industrieel kapitaal): kapitaalmarkten

De samenstelling van het beheer van een onderneming kreeg ook een compleet andere vorm in het huidige tijdperk:”[...] *externe financiering beantwoordt aan de belangen van het huidige systeem van het zogenoemde “corporate governance”. De grote industriële ondernemingen worden nu gecontroleerd, niet meer door holdings of trusts zoals ten tijde van het financieel*

kapitalisme; en ook niet door de nieuwe instellingen, de “institutionele beleggers”, die vandaag het kapitaal verzamelen, nl. de pensioen- en beleggingsfondsen; maar wel door het eigen management. Een groep professionele beheerders, die meestal slechts een kleine fractie van het totale kapitaal van de onderneming bezitten, domineren de aandeelhoudersvergadering en benoemen zichzelf tot beheerders en feitelijke eigenaars van de onderneming [CEO, auteur]. Dit management heeft geen enkel belang bij een kapitaalsverhoging. Hoe groter het nominaal kapitaal in omloop, hoe meer zij persoonlijk zouden moeten investeren om hun controleparticipatie in het kapitaal te behouden. Omgekeerd, door beroep te doen op externe financiering, stijgt het rendement van het eigen kapitaal. Als gevolg daarvan stijgt de beurskoers van het aandeel en dus de waarde van hun eigen aandelenportefeuille. Maar, vooral, beveiligt deze stijging van de aandelenkoers hen tegen mogelijke “raiders”: gewiekste zakenlui die in stilte, of door een publiek overnamebod, de nodige aandelen inkopen om de bestaande managers te wippen en zelfs de leiding van de onderneming over te nemen. [onderlijning, auteur] Een op de beurs “ondergewaardeerd” aandeel is een open invitatie tot een dergelijk vijandig overnamebod.”¹⁰ De nieuwe leningen werden afgesloten via lange termijn obligaties of korte termijn euro-notes.

De concrete mondialisering hield in dat zowel de wereldhandel als de financiële markten opnieuw op leest van de vrijhandel werden geschoeid. De institutionele transformatie van de kernlanden werd uitgevoerd in gezamenlijke onderhandelingsrondes: Kennedy-ronde, Tokyo-ronde, Uruguay-ronde (en anno 2007 Doga) met zowel de GATT-afspraken als de oprichting van het WTO (World Trade Organisation). Opnieuw stelde Roosens dat het de technologische vooruitgang was die maakte dat deze evolutie plaatsvond.¹¹

Een laatste element dat door Roosens werd aangehaald binnen het kader van de globalisering, was de evolutie van de deregulatie van de kapitaalmarkten. Deze deregulatie maakte dat de scheiding tussen de spaargelden van de kleine particulieren en het bancaire-industriële financieelkapitaal opnieuw verdween. De industriële mondiale groepen konden zich losrukken van de dominantie van de banken: de spaarbanken waren door de enorme particuliere reserves, opgehoopt tijdens de keynesiaanse fase, een belangrijke speler geworden in de financiële instellingen.”*De commerciële banken, of depositobanken, mochten uiteraard de hen*

toevertrouwde deposito's niet gebruiken voor investeringen in aandelen of obligaties. Zij mochten wel, zoals voorheen, op basis van deze deposito's, commercieel krediet verlenen en ook consumptiekrediet [...] Deze kredieten waren gedekt door geaccepteerde wissels, die bij de nationale bank konden worden gediscoteerd. Door de verhoging of verlaging van de discontovoet kon de regering de kredietverlening, dus de conjunctuur, afremmen of stimuleren. De omzetting van financieel in productief kapitaal gebeurde voortaan nog uitsluitend door de holdings of zakenbanken. [...] Het kapitaal voor hun investeringen werd uitsluitend gevormd door de winst van de door hen gecontroleerde, industriële bedrijven. [...] Deze scheiding had als gevolg dat er twee gescheiden kapitaalmarkten tot stand kwamen [...]. Misschien om als compensatie ook een voordeel toe te kennen aan het nationaal, financieel grootkapitaal, werden ook de internationale transfers van kapitaal verboden of onder strenge controle geplaatst. [...] Overdracht van kapitalen voor investeringen of beleggingen [...] waren onderworpen aan de voorafgaande goedkeuring van het Wisselinstituut of van de Nationale Bank. Deze maatregel was dus wel bedoeld om de eigen, nationale holdings en hun industrieën te beschermen tegen een eventuele poging tot indringing van vreemde kapitaalgroepen op de nationale markt.”¹² De scheiding tussen het financieelkapitaal en spaarbanken werd opgelegd door de nationale staten, het eroderen van de nationale staat maakte dat de deregulering deze spaargelden kon vrijmaken voor het industriële kapitaal. Roosens stelde dus dat in de keynesiaanse fase er een permanente staat van onderaccumulatie was door het gebrek aan noodzakelijke investeringen. De vrije circulatie van het financieelkapitaal in het kapitalistische wereld-systeem werd ook verboden, volgens Roosens opgelegd door het nationaal financieel grootkapitaal. De scheiding zorgde ervoor dat er “sociaal kapitaal” ontstond in de particuliere spaarrekeningen, pensioenfondsen en beleggingsfondsen, het kapitaal dat na de keynesiaanse fase zo begeerd zou worden. De controle op de kapitaalcirculatie, het sociaal kapitaal en de welvaartstaat maakten dat de sociale voorzieningen voor de burgers ongezien waren. Het sociaal kapitaal, beheerd door de regering, bekostigde de infrastructuurwerken, maakte een volledige tewerkstelling mogelijk door de uitbouw van het staatsapparaat en goedkope kredieten aan de zachte sectoren. Controle op kapitaal, welvaartstaat en beheersing van conjuncturele schommelingen waren allemaal verenigd in deze keynesiaanse fase, terwijl de mondialisering de neoliberale evolutie inluidde met de nadruk op het monetarisme om op alle mogelijke manieren de inflatie te bekampen.

Iedereen stelde zich natuurlijk de vraag, aldus Roosens, waarom de keynesiaanse economie verdween om plaats te maken voor een gemondialiseerd neoliberalisme. Vermits uit een stortvloed van cijfers kon worden afgeleid dat dit neoliberalisme geen kwalitatieve verbeteringen voor alle landen met zich meebracht, en specifiek voor de semi-perifere en perifere landen, dan moest er toch een reden zijn geweest waarom deze omwenteling tot stand kwam. Roosens zocht het antwoord in het feit dat tijdens de keynesiaanse fase de mondiale groepen zich vormden, waarna zij ondervonden dat er een schaarste aan extern kapitaal was. In een eerste fase was het nog de nationale staat die investeerde en leningen afsloot met een multinational om een lokale vestiging uit te bouwen, met als gevolg dat de staat tijdens een hoogconjunctuur niet spaarde maar juist enorme schulden maakte. De anticyclische methoden werden niet toegepast. Op internationaal niveau moesten de tekorten aan kapitaal worden aangevuld door een inflatoire politiek van muntcreatie, het stelsel van Bretton Woods kon de waarde van de dollar als internationale wisselmunt verzekeren. Immers, de dollar was paritair aan een vaste goudhoeveelheid, terwijl alle andere munten alleen in dollars konden worden ingewisseld. Dit maakte dat de dollar zijn waarde kunstmatig kon blijven behouden op de rug van de devaluatie van andere munten. Roosens sprak wel over een “verborgen depreciatie” van de dollar: *“Deze feitelijke, maar “onzichtbare” depreciatie van de dollar kwam neer op een voortdurende transfer van rijkdom van de andere landen naar de VSA en haar monopoliegroepen. Die landen betaalden immers hun import uit de VSA aan een kunstmatige hoge dollarkoers, terwijl de goederen die zij naar Amerika exporteerden werden betaald in een overgewaardeerde dollar, dus tegen een lagere dan de reële waarde in nationale munt. De verborgen depreciatie van de dollar kwam echter wel te voorschijn op één markt, de vrije markt van het goud, waar de prijs van dit metaal uitsteeg tot zeer ver boven de officiële dollarkoers die bleef vastgepind op 35 dollar per ons goud.”*¹³ Het gevolg was dat landen, zoals Frankrijk, grote hoeveelheden dollars begonnen om te zetten in baar goud. De goudreserves dreigden te verdwijnen, waarna Nixon besloot Bretton Woods, en dus de gold exchange-standaard, unilateraal op te schorten. Een nieuw internationaal monetair systeem werd uitgedokterd, ditmaal gebaseerd op vrije wisselkoersen. Paritaire stelsels gebaseerd op goud of dollars waren niet meer aan de orde, waardoor zwevende of vlottende munten een frequent fenomeen werden. De internationalisering van zakenbanken nam een hoge vlucht: consortiums werden gecreëerd om op die manier obligatie-emissies te kunnen plannen. Elke nationale zakenbank binnen het consortium moest een bepaald aandeel van de obligaties

dekken, waarna deze obligaties op de nationale markten werden verkocht. Dit kon de internationale monetaire crisis niet tegenhouden, vermits de eurodollarmarkten niet de regels van het spel volgden. Groot-Britannië was de landingsbaan van de internationale trafiek van dollars, vermits het Londense financiële centrum niet verplicht was dollars onmiddellijk om te zetten in hun lokale munt, dit in tegenstelling tot andere landen. De eurodollars functioneerden dus als kredieten die niet onder de controle vielen van een regering; nationale kredietinstellingen waren immers nog gebonden aan een vaste verhouding tussen de hoeveelheid geld aan deposito's en de totale hoeveelheid kredieten. Deze verhouding was dus een monetaire hefboom van een nationale regering met betrekking tot de muntwaarde om de inflatie te regelen en de geldcreatie onder controle te houden. De eurodollarmarkten kregen een grote injectie met de stijgende oliewinsten, dat maakte dat de kredieten voor de mondiale ondernemingen stegen. Het gevolg was dat de hoeveelheid dollars een kritieke grens overschreed, de muntcreatie was geen afspiegeling meer van de reële economische groei. De Amerikaanse regering kon alleen maar deze crisis bekampen door de rentevoet te verhogen, dat maakte dat de investeringen stilvielen. De economische malaise was compleet. In het VMT-winternummer '96 schreef Roosens: “[...] *een doorlopende vernietiging van financieel kapitaal, tegen een ritme dat de mogelijkheid van nieuwe kapitaalaccumulatie overstijgt. Bovendien leidde deze rente-explosie tot de ongehoorde schulden crisis van de ontwikkelingslanden. Deze hadden in de jaren 1970 zeer ruim gebruik gemaakt van de groeiende Euro-dollarmarkt om grote investeringsprojecten te financieren. De onmogelijkheid om, tegen de opgelopen rentevoeten, de verschuldigde rentelasten samen met de kapitaalaflossingen te dragen, leidde op zijn beurt tot ernstige balansmoeilijkheden in de banksector, niet het minst in de VS.*”¹⁴

De deregulering van de kapitaalmarkten was dus noodzakelijk voor het redden van de kapitalistische economie, dat inhield dat ook het sociaal kapitaal vrij te beschikking moest staan voor de kapitaalaccumulatie. De ideologische legitimatie en de theoretische onderbouw van het verdwijnen van het keynesianisme werd gevonden in de “herontdekking” van enkele klassiek liberale premissen versneden met een monetaristische koers: het neoliberalisme. “*In de loop van de tachtiger jaren werden, in het ene land na het andere, het onderscheid tussen zakenbanken, commerciële banken en spaarkassen opgeheven. Zij wilden nu allemaal om het even welk krediet en belegden waar en in wat zij wilden. Zelfs de versmelting van banken en*

verzekeringsmaatschappijen werd toegelaten. Ook alle beperkingen op de internationale transfers van kapitaal werden opgedoekt. Met één “big bang” kwam de enorme massa van het “sociaal kapitaal” terecht op één geïntegreerde, mondiale kapitaalmarkt, ten dienste van de ongebreidelde expansie van de mondiale industrie. Voortaan was er op de beurzen geld zat om te voldoen aan alle financiersbehoeften van de mondiale groepen. [...] het gevaar voor inflatoire muntcreatie was bezworen. De grote ondernemingen zijn voor de emissie van obligaties en andere kredietinstrumenten [...] niet meer aangewezen op het kapitaal geaccumuleerd bij de banken. Zij plaatsen hun leningen rechtstreeks bij het publiek. De zakenbanken treden niet meer op als onderschrijvers van die leningen, met eigen kapitaal; maar alleen nog als plaatsingsagenten, die de aandelen of obligaties ofwel rechtstreeks door hun klanten laten onderschrijven, ofwel de emissies helpen introduceren op de beurs.”¹⁵ Het gevolg was dat de muntcreatie verminderde, omdat kredieten uit deposito's bij banken niet meer een groot aandeel vormden op de kapitaalmarkt, terwijl door de deregulatie institutionele beleggers (investeringsmaatschappijen, durfkapitalisten, pensioenfondsen, private equity funds, hedge funds) en particulieren rechtstreeks via de banken effecten onderschreven of onmiddellijk aankochten (kredietverschaffing zorgt voor bijkomende muntcreatie, beleggingen niet). Dit veroorzaakte logischerwijs een overwaardering van aandelen¹⁶, en de stabiliteit van de dollar om de veroorzaakte inflatie tegen te gaan was meer dan ooit noodzakelijk om de beurskoersen op peil te houden. Een ander gevolg was dat de verhouding tussen de geldhoeveelheid in de commerciële markten en de financiële markten enorm onevenwichtig was geworden (eind jaren '90 was deze verhouding 1:40). In de keynesiaanse fase was de betalingsbalans bijna synoniem voor de handelsbalans, dat de facto betekende dat er een goed idee kon worden gevormd over de waardecreatie van een nationale economie. Bij een structureel onevenwicht kon de regering rechtstreeks ingrijpen door de kredietverstrekking en de rentevoet vrij te veranderen. In de neoliberale fase was dit niet het geval: de handelsbalans vertegenwoordigde maar een klein deeltje van de betalingsbalans, kapitaalstromen (bv. muntspeculatie) vertegenwoordigden het leeuwendeel van de economische transacties. Een nationale economie kon dus niet meer de eigen muntwaarde bepalen, noch vertegenwoordigde de munt de reële prestaties van een economie. De muntspeculatie door institutionele beleggers en banken waren zelfs in staat een nationale economie te verwoesten op zeer korte termijn. Kapitaaldervaten waren op de beurzen het zichtbare resultaat: er werd druk gespeculeerd op de prestaties van een munt op een bepaalde

termijn via options, futures, swaps, etc ... Deze derivaten konden tevens worden gecreëerd voor bijvoorbeeld speculatie op grondstoffenprijzen. In de VS was en is bijna iedereen een speculant op dergelijke “producten” door de vrije kredietverschaffing. Roosens omschreef die situatie op een zeer indringend manier: *”De winsten, die deze speculanten ondertussen realiseren, steunen op geen enkele aangroei van het reëel productief kapitaal en beantwoorden aan geen enkele reële economische expansie. [...] Doch de louter fictieve winst die aldus op krediet wordt gemaakt door miljoenen Amerikaanse gezinnen, wakkert de binnenlandse consumptie aan tot een niveau dat ver uitstijgt boven het productievermogen van het reële kapitaal. Dit resulteert dan in een voortdurende stijging van de invoer, dus van het deficit op de Amerikaanse handels- en betalingsbalans. De stijgende invoer houdt dan weer de kleinhandelsprijzen in bedwang [...] de hoge Amerikaanse beurskoersen lokken ook steeds meer beleggers aan, waardoor ook de wisselkoers van de dollar stijgt [...].”*¹⁷ Op Vlaams niveau pleitte Roosens dan ook om te deglobaliseren, zich terugtrekken uit deze financiële markten, om via de dienstensector volledige tewerkstelling en de sociale voorzieningen te verzekeren. De dominantie van de dollar onderkende Roosens compleet. De VS kon haar deficit van de handelsbalans compenseren door een overschot op de betalingsbalans, doordat bijna alle kapitaalstromen werden gecontroleerd door Wallstreet. Ook de meeste multinationals waren gevestigd in de VS, die konden profiteren van goedkope kredietverstrekking. Wallstreet en supranationale instellingen zoals het IMF waren ook bondgenoten op vlak van het vrijmaken van de nationale reserves van landen in het Zuiden door een neoliberal beleid te promoten. IMF-leningen waren het werktuig om deze reserves aan te spreken, en multinationals konden in tijden van crisis goedkoop bedrijven in die landen opkopen.¹⁸ Het IMF en de financiële markten konden ook zorgen voor een opgeklapte hausse van een nationale markt. De Oost-Aziatische crisis was het duidelijkste voorbeeld van dit zeepbel-scenario, aldus Roosens.¹⁹

De nieuwe economie, de diensteneconomie, kon door de economische evolutie worden voorgesteld als de kiem van een post-mondialisering; de verankering van de secundaire industrie was volgens Roosens niet nodig.²⁰ Deze diensten waren ook noodzakelijk om de uitstoot van arbeidskrachten uit de industriële sector te kunnen opvangen. Er was dus voor Roosens een contradictie tussen enerzijds deze uitstoot van arbeidskrachten en anderzijds het ontbreken van financiële middelen om de diensteneconomie verder uit te bouwen, doordat deze middelen

werden aangewend in de industriële productie.²¹ De kritiek op zijn visie met betrekking tot de behandeling van de diensten in voorgaand hoofdstuk zou moet worden verlengd, vermits hij stelde dat de verhouding tussen diensten en de mondiale industriële economie een postkapitalistische consequentie had: *”Meer bepaald op het gebied van productie van waarde en meerwaarde, groeide er een totaal nieuwe verhouding tussen de verschillende economische sectoren: in de industrie wordt nog slechts een klein – en snel verminderend deel van de maatschappelijke rijkdom geproduceerd. Daarmee samenhangend is ook het mechanisme van de kapitaalaccumulatie grondig gewijzigd. De verzameling van het financieel kapitaal, en de omzetting ervan in productief kapitaal, verloopt nu in essentie buiten het klassieke kapitalistische schema zoals dat door Marx, en na hem door Hilfderding, werd geschetst. Zodanig dat de vraag moet worden gesteld of men hier niet in staat voor het ontstaan van een historisch nieuwe productiewijze, in de marxistische betekenis van het woord.”*²² Eenzelfde kritiek, zoals deze in het hoofdstuk over de diensten, kon dus worden gegeven op zijn kunstmatige tweedeling tussen een kapitalistische kapitaalaccumulatie door het multinationale kapitaal en een postkapitalistische diensteneconomie (cf. supra). De beschrijvingen van de processen van de mondialisering waren briljant, er mag zelfs gezegd worden dat Roosens op eenzame hoogte stond met betrekking tot zijn gedetailleerde besprekingen over de concrete werking van kredieten, de kapitaalcycli, evolutie van de welvaartstaat, etc... Ironisch genoeg was alleen de inschatting van de diensteneconomie verantwoordelijk voor een ietwat bizarre benadering tot de mogelijkheid van een antikapitalistisch alternatief.

Deze bizarre inschatting moet worden opgevat als een wensdroom van Roosens om eindelijk op een economistische weg via de achterdeur het kapitalistische productieproces te verlaten, om op die manier het nationalisme te kunnen uitdragen als nieuwe ideologie: *”Binnen alle westerse landen was er, in de loop van de 20ste eeuw, niet alleen een welvaartsstaat gegroeid, maar is er ook een brede, democratische gezagsstructuur tot stand gekomen. Ingevolge het algemeen stemrecht en de georganiseerde arbeidersstrijd, hebben de brede bevolkingslagen verworven in het beleid van de natie [...] Het zijn dus de nieuwe, internationale instellingen, die de macht toegeschoven krijgen. Zij zijn geen van allen onderworpen aan de geringste democratische druk of controle van de bevolkingen. [...] Door de internationalisatie van het kapitaal verdwijnen, binnen elke natie, de thans heersende politieke klasse als draagster en incarnatie van het*

nationaal belang. Zelfs wanneer een multinationale kapitaalsgroep zijn voornaamste zetel binnen een bepaald land behoudt, zijn de belangen van deze kapitaalbezitters niet meer nationaal, maar internationaal. Zij zijn een onderdeel geworden van een nieuwe, internationale klasse van grootkapitalisten."²³ In de jaren '60 sprak Roosens over het federalisme als instrument om het socialisme tot stand te brengen; in de jaren '90 sprak Roosens over het nationalisme als absoluut doel in een postkapitalistische periode. De Belgische staat was in de jaren '60 een onderdrukkend middel binnen een imperiale verhouding in zuivere klassentermen, in de jaren '90 was het multinationale kapitaal de metafoor van een overtreffende trap van onderdrukking van de natie, en niet meer van uitsluitend de onderdrukte klassen. De theorie over de globalisering in Roosens' geschriften toonde aan dat hij een transformatie onderging van een (semi-)marxistische proponent van het bevrijdingsnationalisme (aanleunend bij het republikeins connollyisme) naar een progressief doch absoluut nationalisme. Roosens trachtte zijn nieuwe dispositie te legitimeren door te stellen dat de Vlaamse natie altijd werd bedreigd door krachten die haar economische zelfstandigheid wilden vernietigen: de Belgische francofone bourgeoisie en het multinationale kapitaal. Alleen het nationalisme kon de nieuwe klasse in de Vlaamse ruimte doen transformeren in de nieuwe leidende klasse. "Nationaal belang" (cf. infra) werd vertaald in deglobalisering om een nationalistische democratie te bereiken, en in Vlaanderen kon alleen dit worden bewerkstelligd door het Vlaamse volk. Het gramsciaanse begrip (cf. infra) "national-popular" of "people-nation" kende een reductionistische transformatie tot Roosens' begrippenapparaat van "Nationalisme-democratie", "Vlaams volk-leidende klasse" binnen de antagonistische conceptie "postkapitalistisch nationalisme ⇔ Belgisch/multinationaal kapitalisme". De hegemonische ideologie van een heersende klasse werd in het geval van het idee over een Vlaamse natie een objectief richtpunt; net zoals klassieke liberalen veronderstelden dat er natuurrechten in een filosofisch objectivisme konden worden ingeschoven (met als modern culminatiepunt het objectivisme van Ayn Rand), was voor Roosens de democratische Vlaamse natievorming voor een postkapitalistische maatschappij haast een pre-ideologische vanzelfsprekendheid.²⁴ De klassenindeling van een westers land was tengevolge deze interne logica ook losgekoppeld van de concrete productieverhoudingen en productiekrachten: Roosens stelde dat de link tussen het verdwijnen van de bourgeoisie en het verdwijnen van de industriële parallel was: de "ontologische" eigenschappen van de meerwaardecreatie, en dus niet de concrete uitdrukking van

de productieverhoudingen en productiekrachten, was voor Roosens voldoende om te stellen dat alleen de bourgeoisie kon overleven door productie in de secundaire sector.

10.3 Enkele probleempunten

Er wordt niet teruggekeerd op het verband tussen zijn ideeën over de diensteneconomie en de mondialisering. Er kunnen wel nog enkele zaken worden uitgeklaard met betrekking tot de beschrijving van de evolutie van de mondialisering.

Roosens stelde dat tijdens de globalisatie mondiale industriële groepen het meest dominante element van het kapitalisme vormden. Economen zoals Gerald A. Epstein en G. Arrighi stellen dat de grootste verandering in het kapitalisme, naast de vrijhandel en de neoliberale economische ideologie, de financialisatie van de economie is. De financiële markten bepalen voor hen de economische koers; investeringsmaatschappijen en private equity funds zijn in staat een meervoud aan kapitaal voort te brengen dan de mondiale groepen. Roosens keerde deze machtsrelatie om: “[...] *beleggingsfondsen spelen een belangrijke rol als tussenpersoon tussen de kleine spaarder en de mondiale ondernemingen die geld opnemen op de beurzen, voornamelijk in de vorm van uitgifte van aandelen en obligaties.*”²⁵ Epstein geeft een geheel andere definitie aan de globalisering van het kapitalisme: “*Most, if not all, analysts on the left now agree that ‘neoliberalism’ is the ideological expression of the reassertion of the power of finance [...] although the return of finance to hegemony was accomplished in close connection with the internationalization of capital and the globalization of markets [...] it is finance that dictates its forms and contents in the new stage of internationalization. [...] in the current world economy, finance reigns supreme and neo-liberalism and globalization are themselves expressions of finance.*”²⁶ Arrighi zou in zijn werk “The long twentieth century” stellen dat het financieel kapitalisme een tweede deel was van een kapitaalaccumulatie-cyclus: tijdens het keynesianisme werd het (Amerikaans) productief kapitaal opgehoopt totdat er een overaccumulatie werd bereikt, waarna het vanaf de jaren ’70 een weg zocht als financieelkapitaal buiten de VS. Op die manier werd de verhoogde interstatelijke competitiviteit getransformeerd in de monopoliepositie van het

financiële kapitaal. Het keynesianisme viel weg doordat zijn rol was uitgespeeld. De eurodollarmarkten waren een uiting van deze dominantie van het financieelkapitaal, het was een resultaat van overaccumulatie en een tekort aan investeringsmogelijkheden (door de keynesiaanse statelijke barrières) ipv. Roosens' versie dat de industriële groepen nood hadden aan nieuw kapitaal. Arrighi schreef over deze shift: *"In the last resort, this growing competition between private [eurodollars, auteur] and public money benefited neither the US government nor US business. On the one hand, the expansion of the private supply of dollars set an increasingly larger group of countries free from balance of payments constraints in the competitive struggle over the world's markets and resources, and thereby undermined the seignorage privileges of the US government. On the other hand, the expansion of the public supply of dollars, fed offshore money markets with more liquidity that could possibly be recycled safely and profitably. In thereby forced the members of the US-led confraternity of banks that controlled the Eurocurrency business to compete fiercely with one another in pushing money on countries deemed creditworthy, and indeed in lowering the standards by which countries were deemed creditworthy. If pushed too far, this competition could easily result in the common financial ruin of the US government and of US business. By 1978, the US government was faced with the choice of bringing the confrontation with the cosmopolitan financial community that controlled the Eurocurrency market to a showdown by persisting in its loose monetary policies, or seeking instead accommodation through a stricter adherence to the principles and practice of sound money. In the end, capitalist rationality prevailed. Starting in the last year of the Carter presidency, and with greater determination under the Reagan presidency, the US government opted for the second line of action. And as a new 'memorable alliance' between the power of state and capital was forged, the looseness of US monetary policies that characterized the entire Cold War era gave way to an unprecedented tightness."*²⁷ Hiermee kan worden gesteld dat de eurodollarmarkten de fundamenten legden voor de dominantie van het financiële kapitalisme over de industriële kapitalisten en de keynesiaanse staten. Er was geen gebrek aan kapitaal, zoals Roosens schreef²⁸, maar een enorm overschot, waardoor de monetaire instellingen van de Amerikaanse overheid haast werden vernietigd.

Aansluitend moet worden gemeld dat Arrighi sprak over het financieel kapitalisme als zijnde de "belle époque" van een cyclus van de kapitaalaccumulatie. De nadruk werd verlegd van

industriële activiteiten naar de controle over de mondiale kapitaalstromen in Wallstreet. De switch van productief industrieel kapitaal naar financieel kapitaal werd ook waargenomen tijdens het Britse vrijhandelskapitalisme: de dominantie van het productief kapitaal verdween begin 20ste eeuw in het voordeel van Londen als grootste kapitaalverschaffer aan het Amerikaanse industriecomplex. Toen werd er ook de industriële activiteit verminderd en was er meer nood aan allerhande diensten. De postkapitalistische these over de diensten door Roosens moet worden hertaald in een globaal kader: de diensten maken deel uit van het financieel kapitalisme in de kernlanden van het geglobaliseerd wereld-systeem.

10.4 Besluit

Roosens toonde in zijn analyse van de mondialisering dat hij een zeer gedegen economische analyse van dit fenomeen kon uitvoeren. Hij slaagde erin de link te maken tussen tijdelijke (monetaire) fenomenen en structurele processen. Hij bleef een marxistisch interpretatiekader aanhangen, en gebruikte voornamelijk de econoom Chesnais als belangrijkste bron

Naast de neutrale analyse van de processen in de mondialisering, trachtte Roosens ook dit economisch aspect te plaatsen in zijn ideologisch-strategisch denkkader. De mondialisering nam een centrale plaats in zijn streven naar een Vlaamse natiestaat. Het nationalisme werd lijnrecht tegenover de industriële mondiale groepen geplaatst. Dit zou ook het aanzet zijn om een concrete politiek-ideologische positie in te nemen in het debat over de Europese Unie (cf. Infra).

Voetnoten

1. Roosens (Antoon), Mondialisering, Gent, Vzw Vrede, 2000, 108 p.
2. Ibidem, p. 34
3. Roosens (Antoon), Nationalisme en multi-nationaal kapitaal, in: Meervoud, mei-juni 1993, 3, p. 17
“Spijts de herhaalde ontsporingen, waarvan de twee grote wereldoorlogen en het fascisme de verschrikkelijkste zijn geweest, is dit bourgeois-nationalisme in historisch perspectief niet negatief te beoordelen. Het heeft aan de wereld een model geschonken van een democratische maatschappij, met een reële participatie van de brede bevolkingslagen in de welvaart, en een principieel respect voor de individuele vrijheden en voor de rechten van de mens. [...] Deze historische, democratische ervaring zal nooit meer worden uitgewist uit het collectieve geheugen van de betrokken volkeren. Het zal blijven dienen als inspiratie en referentiekader voor alle mensen ter wereld. In zijn huidige evolutie heeft het kapitalisme echter de basis vernietigt, waarop dit democratisch staatsnationalisme berustte.”
4. Roosens (Antoon), op. cit., 2000, p. 12
5. Ibidem, p. 18-19
6. Roosens (Antoon), Deregulatie en mondialisatie van de kapitaalmarkt, XXX, 1996, 4, p. 57
7. Privé-archief Antoon Roosens, Mondialisering (brunchgesprek Meervoud), 16 december 2001
8. Roosens (Antoon), op. cit., 2000, p. 40-43
9. Ibidem, p. 24
10. Ibidem, p. 46-47
11. Ibidem, p. 33
12. Ibidem, p. 62-63
13. Ibidem, p. 68-69
14. Roosens (Antoon), Deregulatie en mondialisatie van de kapitaalmarkt, XXX, 1996, 4, p. 62
15. Roosens (Antoon), op. cit, 2000, p. 75
16. Roosens (Antoon), Het wilde kapitalisme: 1929 – 1999, in: Meervoud, VI, mei 1998, 37, p. 14
“[...] snelle stijging van de aandelenkoersen op de beurs niet het gevolg is van een gelijkmatige toename van de winst van de betrokken vennootschappen en, dus, van het uitbetaalde of verwachte dividend.”
17. Roosens (Antoon), op. cit, 2000, p. 85
18. Roosens (Antoon), Hoe het IMF het verknoeide in Argentinië, in: Meervoud, X, januari 2002, 73, p. 4-5
19. a. Roosens (Antoon), De Aziatische crisis: een economische genocide, in: Meervoud, VI, februari 1998, 34, p. 14-16
- b. Roosens (Antoon), De grenzen van het mondiaal kapitalisme, in: Meervoud, VI, september 1998, 39, p. 13
“In een opgaande fase stromen de kapitalen het land binnen. Dit geeft al gauw aanleiding tot een zeepbel, door een gemakkelijke interne kredietverlening, of een inflatoire particuliere consumptie zoals op dit ogenblik in de VS het geval is. Het oorspronkelijke lichte onevenwicht wordt dus voortdurend vergroot, wat precies aan de oorsprong lag van de huidige Aziatische crisis. Zodra dit onevenwicht een gegeven punt overschreden heeft, en de internationale

financiële markten dit in de gaten krijgen, stormen de buitenlandse kapiteelen voor sneller buiten dan zij voorheen binnenstroomden. En het binnenlandse kapitaal vlucht mee [...].”

20. a. Roosens (Antoon), Verankeren ... ja, maar wat?, in: Meervoud, II, december 1994

Roosens stelde dat de industrie niet kon verankerd worden omdat de technologie de internationalisatie van het productieproces noodwendig maakte. Anders lag dat bij financiële instellingen en de diensteneconomie, omdat deze geen technologische premissen bezaten.

“Het is zeker niet de taak van de overheid industriële ondernemingen, groot of klein, uit te baten, noch ze overeind te houden bij middel van herhaalde injecties van belastingsgelden. [...] Doch is het wel de plicht van de overheid die instrumenten te behouden en te creëren, waarmee de bestemming van de spaargelden van de burger kan worden gekanaliseerd naar sociaal-economisch relevante objectieven ipv. deze spaargelden te laten afvloeien naar speculatieve beleggingen op de internationale beurzen; en vandaar naar de multinationale industrie.”

b. Roosens (Antoon), De denkgroep ‘In de Warande’ verankering, in: Meervoud, IV, maart 1996, 17, p. 7

“Verankeren betekent, voor ons, een aantal sleutelposities van de economie onder nationale controle houden, opdat het volk zijn democratische beslissingsrecht zou kunnen uitoefenen op de grote oriëntaties van het economisch gebeuren [...] verankeringsbeleid moet gericht zijn op het behoud, door de overheid, van de directe controle over een van financiële en kredietinstellingen, veeleer dan op de verankering van industriële ondernemingen.”

21. Roosens (Antoon), Arbeidsverdeling: loodgieterswerk!, in: Meervoud, III, februari 1995, 11, p. 9

22. Roosens (Antoon), op. cit., 2000, p. 38

23. Roosens (Antoon), Nationalisme en multinationaal kapitalisme, in: Meervoud, mei-juni 1993, 3, p. 14

24. Ibidem

“Het “nationaal belang” wordt hierbij niet alleen, en zelfs niet in de eerste plaats, ervaren als een direct materieel belang. Het ligt ingebed in de gangbare opvattingen over de finaliteit van mens en maatschappij. Het is verweven met de waarden, zelfs vooroordelen, die binnen de maatschappij opgang doen, en waarin de overgrote meerderheid van de bevolking “zich herkent”. De hegemonie komt dus voor in de vorm van een globaal maatschappijbeeld, dat cultureel en ideologisch van aard is, en door elk volk verschillend wordt ingekleurd naargelang zijn specifieke historisch-kulturele wording.”

25. Roosens (Antoon), Het wilde kapitalisme: 1929 – 1999, in: Meervoud, VI, mei 1998, 37, p. 15

26. Epstein (Gerald A.), Financialization and the world economy, Northampton, Edward Elgar, 2005, p. 5

27. Arrighi (Giovanni), The long twentieth century, London, Verso, 1994, p. 314

28. Roosens (Antoon) Tobin-taks, in: Meervoud, IX, maart 2001, 65, p. 13

Hoofdstuk 11: Gramsci en Roosens

11.1 Roosens, nationalisme en Gramsci

Roosens, zoals al vermeld, beschreef het nationalisme in zijn latere jaren als zijnde een "empty signifier": de specifieke socio-economische historische relaties worden uit de betekenis genomen (liberaal nationalisme, etnisch nationalisme, bevrijdingsnationalisme) om op die manier enkele theorieën over het nationalisme te kunnen counteren. Roosens schreef over zijn definitie van het nationalisme: "*Het nationalisme is op zichzelf een blinde kracht. Het ontleent zijn zin en richting, progressief en reactionair-destructief aan de politieke inhoud die eraan gegeven wordt door de hegemonische klasse die er de leiding van neemt.*"¹ Het gat in deze theorie moet worden gevonden in het feit dat Roosens veronderstelde dat een hegemonie alleen kon worden opgebouwd door een heersende klasse die zich nationalistisch opstelde. Het feit dat het neoliberalisme eveneens een hegemonisch potentieel heeft, duidt aan dat de staat nog altijd functies vervult zoals in voorgaande periodes en dat tegelijk mensen zich kunnen laten overtuigen door een pseudo-kosmopolitisme (Thomas Friedmans "The world is flat"). De sociaal-democratie liep in de val en de arbeidersbeweging werd voorgoed geïncorporeerd in zowel de Belgische staat als in de mondiale industriële groepen. Het terugvinden van een coherente ideologie, democratische controle over de economie en maatschappelijke cohesie waren de terreinen waarop het nationalisme kon inspelen. Roosens gaf een uitvoerige uitleg over dit aspect op een referaat voor de Volksunie-Jongeren in Gent (januari 1996): "*Het nationalisme is één van de maatschappelijke krachten die een bepaalde sociale groep (volk) toelaat een voldoende graad van zelfbewustzijn en cohesie te bereiken om aanspraak te kunnen maken op politieke autonomie (sovereiniteit). Het nationalisme is de verschijningsvorm van het bewustwordingsproces, waardoor een volk tot natie wordt (d.i. een coherente groep wordt) en de legitimiteit verwerft om een eigen staat te vormen of op te eisen.*"² Roosens veronderstelde dat de culturele identiteit en de existentie van een volk parallel liepen met een bepaalde, historisch gegroeide ruimte, en dit

geheel was noodzakelijk om een democratie te kunnen uitbouwen onder de noemer “het nationaal belang”. De tegenstelling tussen klassenstrijd binnen die bepaalde ruimte en het accepteren van het natie-idee trachtte Roosens via Gramsci te kunnen verklaren; tegelijk was die tegenstelling tussen klassen nog steeds aanwezig, maar anderzijds was één klasse er blijkbaar in geslaagd dit antagonisme te kunnen overstijgen met de natie als synthese: “[...] *de groei van een leidende sociale klasse, op basis van de bestaande economische structuur [...]. Een staat is steeds de weerspiegeling van de machtsverhouding tussen de verschillende sociale klassen van de natie. Een autonome staat komt slechts tot stand wanneer, in de schoot van de natie, één van de aanwezige klassen, op basis van haar machtspositie in de overheersende productiesector, in staat is om het nationaal belang te belichamen. Deze klasse vereenzelvigd zich dan met de natie, precies omdat haar klassenbelangen zich vereenzelvigen met het nationaal belang. Het klassenbewustzijn van die klasse versmelt met het nationaal bewustzijn van de gehele natie. Samen veroveren zij de politieke macht, worden zij staat.*”³ Roosens had, zoals verder zal worden verklaard, via Gramsci het middel gevonden om het internationale klassenaspect te laten verdwijnen ten voordele van het nationalisme, en tegelijk de klassenstrijd laten opgaan in het idee van een natie. Voor Roosens was dus de diensteneconomie de machtsbasis van de een nieuwe Vlaamse klasse, terwijl tijdens de industriële fase de Belgische bourgeoisie de baas was. Hij legde dus een link tussen de nieuwe klasse, die als het ware door de postkapitalistische economie een hegemonische plaats verwierf (leidende klasse), en zichzelf vervolgens kon opwerpen als de nieuwe heersende klasse. De oprichting van de Vlaamse staat moest er sowieso komen, stelde Roosens, omdat Gramsci algemeen stelde dat de verovering van de staatsmacht gebeurde via een tegenhegemonisch blok. Dit tegenhegemonisch blok kon alleen maar het Vlaamse volk zijn, die haar strijd vertaalde in nationalistische termen: Vlaamse natie versus heersende Belgische bourgeoisie en mondiale kapitalistische groepen. Indien de Vlaamse natie een eigen staat kreeg, was deze strijd afgelopen, belandde het Vlaamse volk in een postkapitalistische fase en was de klassenstrijd afgelopen, omdat er een nieuwe heersende klasse was die het nationaal belang belichaamde. Het probleem is wel, zoals later in dit hoofdstuk zal blijken, dat Gramsci nergens sprak over de noodzaak om een nationalistische strijd te voeren noch kon er in zijn geschriften gevonden worden dat de arbeidersklasse zich moest omvormen tot de belichaming van een natie-idee om een nieuwe arbeidersstaat te kunnen uitbouwen. Ook was Gramsci’s theorie over de staat een zeer complex geheel, gegroeid uit de marxistische traditie. De strijd in een nationale ruimte

was voor Gramsci juist een kwestie om de legitimatie van een liberaal of etnisch nationalisme te ondermijnen. De gecreëerde natiemythe was een identiteitsconstructie, uitgedragen door de leidende klasse als een component van de ideologische hegemonie om een bourgeoisdictatuur te legitimeren. Deze legitimatie werd verspreid via de hegemonische staatsapparaten, waardoor er consensus en instemming ontstond via de civiele ruimte tot in de economische sfeer. De kapitalistische productieverhoudingen werden verzegeld door de “pax nazionale”. De tegenhegemonie moest dus niet deze natiemythe kopiëren en er een andere naam onder plaatsen, zoals Roosens veronderstelde, maar juist de nationalistische strategieën analyseren en in de nationale ruimte een valabel marxistisch tegenhegemonisch antwoord bieden. De permanente strijd door “De Prins”, de marxistische partij, zou leiden tot het inpalmen van de civiele ruimte om een nieuw “historisch blok” te vormen (cf. infra), en om vervolgens de burgerlijke staatsapparaten te vernietigen. Roosens’ visie met betrekking tot het gramsciaanse marxisme dreef dus op de foute veronderstelling dat hij de hegemonie van een civiele ruimte mocht gelijkstellen aan het idee van een natie. Deze “materialistische” realiteit ontkennen betekende, zoals hij schreef in *Aktief* van september ’97, meegaan in de logica van het mondiale kapitalisme. Postmoderne analyses die de Vlaamse identiteit in vraag stellen waren voor Roosens objectieve bondgenoten van de kapitalistische orde.⁴

Het verband dat Roosens legde tussen het verdwijnen van de oude natiestaat en de incorporatie van de arbeidersbeweging tijdens de keynesiaanse fase moet worden gealterneerd. De incorporatie van de sociaal-democratie als bondgenoot van de economische elite, geuit door hun centrumpositie in het politiek spectrum, heeft ertoe bijgedragen dat de reproductie van de productieverhoudingen meer gestroomlijnd gaat. De bewering van Roosens dat de nationale staat een hinderpaal is voor het multinationale kapitaal⁵, moet eerst en vooral in combinatie met die incorporatie-regressie worden genuanceerd. De Franse academicus Lefebvre heeft deze stelling al uitgewerkt: hij sprak over “une nouvelle forme étatique”. De sociaal-democratie wordt ingeschakeld in het staatsapparaat om de reproductie van de productieverhoudingen te verzekeren; er is dan ook sprake van een “state mode of production as a hyperproductivist politico-institutional ensemble”.⁶ De essentie van de staat wordt teruggeplooid naar het niveau van een manager; hierbij moet niet gedacht worden aan neoschumpeteriaanse termen (een toenemende cohesie tussen staat en kapitaal)⁷, er is een duidelijke kapitalistische klasse die meer

en meer intensief gebruik maakt van de faciliteiten van de staat. Zelfs in een geglobaliseerd, neoliberaal model met een flexibele organisatiestructuur zal de staat essentieel zijn om de productiekrachten optimaal in te zetten. De functie als manager wordt groter, alleen zal als tegenbeweging het beslissingsrecht meer en meer gevonden worden bij de internationale, financiële kaste (wanneer de staat akkoord gaat met de eengemaakte vrijhandel). De bereidheid bij de sociaal-democraten om deze kaste te dienen zorgt voor een mechanisme tussen het lefebvreaanse “state productivism” en de eengemaakte financiële markten. Er is een fundamenteel verschil tijdens de keynesiaanse fase en de neoliberale variant: de legitimering van de rol van de staat als manager en niet meer als primair beslissingscentrum. Roosens zou hierover een bijzonder idealistisch beeld geven over deze fase, hij verklaarde dit als het toppunt van democratie in de menselijke geschiedenis.⁸ Lefebvre, wijzend naar juist de evolutie van de vervreemding van de staat en de complete vermaatschappelijking van de productie van het monopoliekapitalisme, haalt de legitimerende werking van het keynesianisme aan: *“This social-democratic politics of national redistribution [...] has in turn masked a profound transformation of state/economy relations in which the state apparatus has become ever more deeply imbricated in producing, maintaining and reproducing the basic socioinstitutional and territorial preconditions for expanded capital accumulation. [...] In short, Lefebvre maintains that the social-democratic strategies that were deployed during the first half of the 20th century have now been inscribed directly onto the very structure and logic of the capitalist state: state productivism appears to reign supreme, independently of fluctuations of political regime of ruling coalition, within the “bureaucratic society of controlled consumption” of the late 20th century. Throughout Western Europe [...] the social-democratic “class compromise” has served as a key political anchor for the consolidation of state productivism as a deep structure of the gloval capitalist system”*⁹ De sociaal-democraten moeten onder druk van de kapitalistische klasse de legitimerende functie verleggen: de redistributie van de keynesiaanse economie wordt vervangen door het utilitair individualisme (de desintegratie van de maatschappij volgens Roosens). De staat kent eenvoudigweg een gewijzigde functie binnen de kapitalistische maatschappij. De staat blijft wel instaan voor de productiemechanismen en de verdere pacificering van de civiele ruimte; de ideologische hegemonie kent een andere inhoud zonder dat de politieke hegemonie zou verdwijnen. De neoliberale retoriek over het verdwijnen van de staat is een fantasie; het “staatsproductivisme” blijft aanwezig, de staat wordt meer betrokken in de economische

onderbouw, de souverainistische elementen zoals de redistributie verdwijnen. *“Dat ‘de staat verslagen’ en dat alleen ‘bedrijven’ de planeet beheersen, is als zeggen dat de bokser zich versterkt heeft, maar dat zijn vuisten zijn verdwenen. TNO’s [Transnational Organization, auteur] kunnen die zonder thuisbasis, niet zonder staatsmacht, niet zonder ijzeren vuist. De Argentijnse onderzoeker Atilio Boron schrijft:”Eigendom en controle hebben altijd een nationale basis: bedrijven zijn wettelijke entiteiten die in een specifiek land ingeworteld zijn en niet alleen maar geregistreerd zijn bij de Verenigde Naties in NY. Ze hebben hun hoofdkantoor in een bepaalde stad, gehoorzamen aan een specifiek nationaal wettelijk kader dat hen beschermt tegen mogelijke onteigening ... enzovoort” En verder:”Ze bestrijken heel de wereld maar hun eigendom en de eigenaar hebben een duidelijk hoofdkantoor en dat hoofdkantoor verkrijgt van de nationale banken makkelijk de leningen voor de financiering van hun activiteiten. En dat tegen rentetarieven die onmogelijk in perifere staten te vinden zijn, waardoor zij makkelijk hun concurrenten kunnen verdringen.” Ook Meiskins Wood komt tot dat besluit:”Het zou misschien accurater zijn te zeggen dat de globalisatie minder gekenmerkt wordt door de terugval van de nationale staat dan door de stijgende tegenstelling tussen het wereldwijde bereik van het kapitaal en zijn hardnekkige behoefte om meer lokale en nationale vormen van “extra-economische” steun.”¹⁰* In de keynesiaanse staat is er een verbond tussen grote productiebedrijven, de overheid en de vakbonden. Dit zorgde voor de definitieve pacificatie van de economische ruimte, waardoor de globale civiele ruimte een uniek hegemonisch moment kende. De ideologische hegemonie werd verzekerd door de schijnbaar geaccepteerde productieverhoudingen. Vanaf de jaren '70 zou dit drastisch veranderen: de arbeidersklasse werd uitgerangeerd als spreekbuis in het fordistisch overlegmodel, de sociaal-democratische partij begon zich om te vormen als een populistisch apparaat om de nieuwe economische verhoudingen te consolideren. *“In the seventies capitalist management was caught in a profit squeeze between labour keeping wages high and foreign competitors holding prices down. As the economy slowed, state revenues failed to keep pace with the growing burden of social wages. Consensus was eroded as 'taxpayers' were pitted against those who benefitted from state revenues, whether as state employees, welfare recipients, or 'corporate welfare bums'. The 'unwritten constitution' of the state's historic bloc collapsed as governments allied with capital and pushed labour into a defensive posture. Tripartism ceased to be the pre-eminent mode of social relations of production. In the countries of the centre, 'a new structure of production relations emerged that tended to polarize the working class into a*

relatively secure and protected minority ... and a fragmented and relatively unprotected majority of nonestablished workers."¹¹ Collectief verzet tegen de reorganisatie van de economische onderbouw werd onmogelijk gemaakt door de inschakeling van de sociaal-democraten als beschermheer, de fragmentatie van de tertiaire sector in kleine eenheden en de periferering van de arbeidersklasse. De sociaal-democraten konden via een nieuw populisme de lagere middenklasse aanspreken door zich te profileren als een verdediger van hun belangen. Het neocorporatisme en de overlegeconomie zijn de ideale bastions van de technostructuren (beheerd door de middenkaders) binnen de economie, de klassenstrijd zou voor het electoraat van de sociaal-democraten wel eens grote nadelen kunnen bezorgen; zowel de patroon als sociaal-democraten konden zich dus vinden in het neocorporatistisch stelsel. De institutionalisering van het conflict tussen arbeid en kapitaal is een erkend principe van de arbeidsmarkt.¹² Het opkomende neoliberalisme wil deze institutionalisering vervangen door het bestaan van de maatschappij zelve te ontkennen. De klassenstrijd verloor dus in eerste plaats zijn potentieel tot revolutie, vervolgens de erkenning van bestaan. De voortdurende conflictbeheersing binnen het neocorporatistisch stelsel werd maar geaccepteerd door de kapitalistische klasse wanneer de voorwaarden voor de minimale winstvoet waren verzekerd. De sociaal-democratie, het neocorporatisme en het keynesianisme waren in symbiose getreden, waarbij werd gedacht dat dit specifiek productiesysteem zou afstevenen naar het uiteindelijke afsterven van het kapitalisme. Het huidige streven van de kapitalistische klasse naar pre-keynesiaanse situaties toont dan ook weer dat dit een ijdele droom was, waardoor de retoriek over markt en individualisering ook wordt geslikt door de sociaal-democraten. In tegenstelling tot wat Roosens dacht, is het neoliberalisme perfect in staat zonder het nationalisme de ideologische instemming en consensus te verkrijgen, te behouden en zelfs strakker aan te spannen. Uiteindelijk blijft het een open vraag of de Vlaamse arbeidersklasse de ondemocratische instituties op Belgisch en supranationaal niveau linken aan het communautaire kader. De interne logica van Roosens laat daar geen twijfel over bestaan, maar de identificatie van een bepaalde geografische ruimte met de constructie van de Vlaamse natie is alleen mogelijk indien de arbeidersklasse het noodzakelijk acht om tijdens de socialistische strijd een Vlaamsnationalistische mantel aan te doen om vervolgens een Vlaamse staat te stichten. Er is op geen enkel moment een wet die stelt dat bv. zelfbeschikking via en door een nationalisme moet worden opgeëist. Dit bewees Lenin voldoende.

Het nationalisme werd voor Roosens een vernieuwende kracht die de globalisering en de incorporatie van de arbeidersklasse deed verbrijzelen: *”Het nationalisme krijgt, in de komende historische fase, een nieuwe inhoud en een nieuwe betekenis. Het wordt een progressieve kracht, indien de politieke leiding binnen de natie in handen komt van een nieuwe hegemonische klasse, die het nationalisme uitdrukkelijk in het perspectief stelt van de herovering van de hefbomen van de economische macht uit de handen van de ondemocratische en vreemde, supranationale technocratieën, teneinde binnen de natie een vreedzame en democratische samenleving te herstellen [...]”*¹³ De logica van Roosens was dat het Vlaamse volk zou strijden tegen de Belgische bourgeoisie, omdat deze het enige houvast vormde voor het multinationale kapitaal. Viel de Belgische constructie, dan zou Vlaanderen zich keren tegen het multinationale kapitaal en via het progressief nationalisme een antikapitalistische toekomst tegemoet gaan.¹⁴ Roosens’ these over het fundamentele verschil tussen industriële sectoren en de diensteneconomie kwam overeen met zijn antagonistisch koppel “nieuwe klasse-Belgische bourgeoisie”: de belangen van de nationale staat waren voor hem uitsluitend te vinden in de dienstensector, omdat de industriële bourgeoisie binnen een supranationaal imperialistisch kader werkte. Deze nationalistische visie vertaalde hij ook in gramsciaanse terminologie: de industriële bourgeoisie als uitsluitend heersende klasse en de nieuwe klasse in de diensteneconomie die een hegemonisch nationaal belang uitdroeg.¹⁵ Voor hem was het niet mogelijk dat industriële activiteiten en de dienstensector economisch complementair aan elkaar zijn, voor hem was het niet mogelijk dat een nieuwe historische basis van de staat overeenkwam met een passieve revolutie door de kapitalistische klasse, waarbij de Vlaamse bedrijfsleiders, veelal actief in de diensteneconomie, werden geïncorporeerd in de economische en politieke sferen van de maatschappij.

Het nationalistisch project met betrekking tot Vlaanderen kon Roosens vertalen via gramsciaanse concepten: de politieke hegemonie werd door de Belgische heersende klasse nog steeds beoefend door de staatsapparaten in handen te houden en op die manier nog in staat was dwang uit te oefenen, terwijl de ideologische hegemonie, gesteund op instemming van het volk, was verdwenen. Er was dus wel een heerschappij maar geen ideologische instemming, de macht betrof alleen het bezit van de staatsapparaten en het geweldmonopolie maar niet de acceptatie van een ideologisch discours in de civiele ruimte. De heersende klasse kon dus volgens Roosens zich niet opwerpen als de hegemoon, haar prestige verdween omdat ze niet meer het “algemeen

belang” vertegenwoordigde, vermits haar economische (industriële) basis zou verdwenen zijn. Het “algemeen belang”, een term die Roosens autonoom in zijn gramsciaans vocabularium had gestoken - verwijzend naar Gramsci’s connectie tussen de arbeidersklasse, marxistische partij en de hegemonische strategie van de klassenallianties¹⁶ -, had een noodzakelijk nationalistische strategie nodig. Roosens besloot over de Belgische casus dat het een mislukt nationalisme was, vermits er geen natie te bespeuren was: *“De hegemonische positie van de Belgische bourgeoisie is nooit volmaakt geweest. De reden hiervan was dat er een kulturele kloof bestond tussen deze bourgeoisie en de brede lagen van het Vlaamse volk. Herhaalde malen werd de legitimiteit van de Belgische staat dan ook door sommige sociale klassen in Vlaanderen betwist. Doch met de teloorgang van haar centrale positie in de Belgische economie, gaat nu ook het verlies gepaard van haar imago als “nationale” klasse bij alle andere sociale groepen, waarop zij gewend was te steunen voor de werking van het unitaire, democratische staatsapparaat. [...] Nu kan een verdwijnende heersende klasse haar politieke macht nog voor min of meer lange tijd bestendigen, hoewel zij haar economische macht en haar hegemonische positie in de maatschappij reeds heeft verloren. De heersende klasse is immers vergroeid met de politieke structuren – vnl. staat en partijen – die onder haar hegemonie zijn ontstaan of tot stand kwamen. Maar zodra ook die structuren vallen, verdwijnt deze klasse van het historische toneel. Binnen een onafhankelijk Vlaanderen en Wallonië, en doorheen het groeiproces naar soevereiniteit van deze twee volkeren, komen nieuwe klassenverhoudingen tot stand en zal een nieuwe politieke elite naar voren treden.”*¹⁷ Expliciet veronderstelde Roosens dat Gramsci’s visie over de “national-popular”-aspiraties van een tegenhegemonische klasse moest gelijkstaan aan het concept natie, dat in het geheel niet zo was (cf. infra). Geografische ruimte, de werking van de integrale staat (incorporatie van hegemonie in de juridico-politieke staat) en het maatschappelijke “ensemble van maatschappelijke relaties” worden in één pot gestopt met het idee van een natie. Als deze vaststelling volledig wordt uitvergroot, kan er zelfs gesteld worden dat Roosens de marxistische bovenbouw quasi vereenzelvigde met het koppel “volk-natie”. Klassenbewustzijn en klassenstrijd werden vervangen door de term hegemonische klasse, waarbij het natieconcept in wezen de complete inhoud van de collectieve wil vertegenwoordigde. Het marxisme, Gramsci’s ideeën waren integraal terug te brengen op de marxistische traditie, verdween en Roosens’ nationalisme verscheen.¹⁸ Dit is uiteindelijk de kern van de zaak en de reden waarom Roosens met volle overtuiging dacht dat hij het marxistisch gramscianisme volledig parallel kon leggen met het

Vlaams-nationalisme. De dialectiek tussen het internationaal socialisme en de strategie binnen een bepaalde statelijke ruimte, dat juist herhaald en herhaald werd door Gramsci, ontbrak. Roosens maakte een culturalistische-idealistische versie van Gramsci's visie op de maatschappij. Een "nationaal bewustzijn" bestond voor hem daadwerkelijk, en dit bewustzijn moest als het ware een democratisch-progressieve opknapbeurt krijgen, doordat een progressieve groep uit het niets de motivatie had om geheel de hegemonische strategie te vertalen in een nationalistisch project.

Roosens trachtte elk klassenconflict en elke machtsverhouding te transformeren in termen van "nationaal belang" en "culturele cohesie". Hij sprak over het feit dat Gramsci de nadruk legde op het vestigen van klassenallianties om het socialisme te kunnen vestigen. Dit klopt, Gramsci had meermaals expliciet geschreven dat in de civiele ruimte stelselmatig het economisch-corporatistisch denken van de verschillende onderdrukte klassen moest worden getransformeerd in een duidelijk klassenbewustzijn. Het alledaags denken ("common sense"), gebaseerd op fragmentaire, tegenstrijdige en alledaagse ervaringen, moest via de partij omgevormd worden tot een coherente wereldaanshouwing ("good sense", "collective will"), waarbij onderdrukte klassen elkaar vonden en klassenallianties aangingen. De partij moest dus een tegenhegemonisch politiek-filosofisch bewustzijn bevorderen, de hegemonie werd bekomen door een "moral-intellectual" leiderschap. De hegemonie kan maar perfect zijn indien alle onderdrukte klassen ("popular", alle onderdrukte klassen accepteren de hegemonie van de dictatuur van het proletariaat) een "good sense" ontwikkelen, in het geheel het land ("national", de nationale socio-geografische functie van de hegemonie) moet de "moral-intellectual" leiderschap van de partij worden aanvaard. Roosens schreef geheel een andere versie over deze strategie. Hij veronderstelde dat deze articulatie van fragmenten van de "common sense" door de partij werd hertaald in een nationalistische "good sense". Sterker nog, de "common sense" aanzag hij als een "volksnationaal bewustzijn". Terwijl Gramsci de "common sense" aanzag als onbruikbaar voor een klassenstrijd, zou Roosens juist beweren dat dit de kern vormde van zijn strijd. Het idee van een "common sense" werd door Gramsci aanzien als zeer particularistisch: "*Philosophy [marxisme, auteur] is criticism and the superseding of religion and "common sense", precisely because the neither religion nor common sens can ever provide the basis of a truly collective "intellectual-moral" order, namely socialism.*"¹⁹ Roosens aanzag de "common sense" als de kern

van het natiegevoel, de basis van nationalistische actie. Het uitdragen van het “nationaal belang”, waarschijnlijk verwees Roosens met die term naar het feit dat de arbeidersklasse en de partij een historisch blok²⁰ moesten vormen tijdens de organische crisis²¹ van het kapitalisme (dus de klassenalliantie tijdens een politiek-economische cruciale periode in combinatie met een vergevorderd collectief bewustzijn), werd door Roosens hertaald als een tijdelijk conflict tussen twee klassen. De nieuwe hegemonische klasse kon via het nationalisme de gehele maatschappelijke ruimte mobiliseren om op die manier iedereen te laten scharen achter het hoger goed, de natie. Roosens liet dus deels het klassenconflict verdwijnen, doordat hij de ideologische strategie van het bourgeois-nationalisme uit de 19de eeuw hertaalde in een objectief bestaan van een nationale cultuur. “Nationaal belang” bestond voor Roosens, het was geen hegemonische strategie meer, klassenconflict werd louter een conflict tussen de strijd van een natie tegen een externe vijand. Het socialisme werd gevestigd als een intern element van het nationalisme, vermits het een externe, “volksvreemde” vijand was die socialisme tegenhield, doordat het geen zelfstandigheid voor Vlaanderen wilde. De Vlaamse natie werd, zoals al gesteld, het doel waarbij het klassenconflict een functionalistische rol kende.²² Roosens beweerde ook dat de Belgische bourgeoisie een klasse was die sinds de jaren '60 uitsluitend heersend was, omdat het niet meer een economische basis had om een leidende, hegemonische klasse te vormen.²³ De vraag of ondertussen een eventuele organische crisis werd overstegen door een passieve revolutie en een herschikking van de sociale krachten in de kapitalistische klasse, stelde Roosens zich niet. De interne configuratie van de Vlaamse gemeenschap alsook de bourgeoisie waren eigenlijk in al die jaren bij hem niet veranderd. De rol van de staat, zoals beschreven, was ingrijpend veranderd. Roosens gebruikte een idealistische projectie van de staat om te kunnen stellen dat er een permanente crisis aanwezig was, die alleen het nationalisme kon oplossen. Gramsci beschreef daarentegen nauwkeurig hoe de imperialistische fase de oude competitieve staatsfuncties transformeerde in een nieuwe politiek-economische configuratie op internationaal niveau.²⁴ De staat krijgt meer macht, financiële instellingen domineren de industriële productie en de bourgeoisie wordt ingeschakeld in een imperialistisch keten van handelsnetwerken. Een passieve revolutie heeft een nieuwe articulatie van de ideologische hegemonie tot stand gebracht (fascisme, keynesianisme). Er is dan ook geen enkele regel die stelt dat dit niet het geval kan zijn bij de neoliberale passieve revolutie in de jaren '70. Roosens ontkende de mogelijkheid tot deze nieuwe hegemonie, omdat het niet gestoeld was op een nationalistische bourgeoisie, en beweerde

dat alleen de politieke hegemonie werd verstevigd.²⁵ De gramsciaanse notie van een organische crisis kende bij Roosens, in België en Europa, niet de mogelijkheid om via een passieve revolutie een herarticuleerde kapitalistische (neoliberale) hegemonie te zien oprijzen. Zelfs indien, aldus Roosens, de heersende klasse opnieuw haast geheel de maatschappelijke sociale krachten kon incorporeren in haar politieke staatsapparaten, dan nog was er geen sprake van een nieuwe hegemonie, omdat voor hem alleen de Belgische bourgeoisie homogeen de heersende klasse was. En omdat in de ogen van Roosens de diensteneconomie niet in handen van deze Belgische bourgeoisie was, en daarom de bourgeoisie niet de nationale belangen kon verdedigen, moest zij wel vroeg of laat de duimen leggen voor een nationalistische klasse uit die diensteneconomie.²⁶ En toen was de cirkel rond, vermits Roosens' premisse eruit bestond dat een hegemonie alleen nationalistisch kon zijn: "*Het nationalisme is dan ook de band tussen de leidende klasse en al de andere, ondergeschikte sociale geledingen.*"²⁷ Een compleet logisch opgebouwd verhaal, gebaseerd op een nationalistisch toekomstperspectief dat in wezen niet echt iets te maken had met het marxisme van Gramsci.

Via Gramsci kan ook impliciet de vraag worden opgelost waarom er een uitbreiding was van het aantal werkplaatsen in de staatsdiensten. De organische relaties van staat/civiele maatschappij, staat/klasse en klasse/civiele maatschappij kennen tijdens de passieve revolutie een verandering door de transformatie van de historische basis van de staat. De uitbreiding van de bureaucratie is gebaat bij een tijdelijke loskoppeling van de juridico-politieke staat en de civiele maatschappij, vermits het dan ongebonden de noodzakelijke ingrepen kan uitvoeren om de passieve revolutie geslaagd te maken. De integrale staat kent een ongeziene expansie van de mogelijkheden, de diensteneconomie in statelijk verband is hierdoor een logisch gevolg (in combinatie met het feit dat deze diensten een rol spelen in het financieel kapitalisme van de kapitalistische kernlanden, cf. supra). De nieuwe staat kan de "moral-intellectual" leiderschap met een neoliberale ideologie implementeren in de civiele maatschappij. Ondertussen zijn ook nieuwe structuren ontstaan naast de klassieke legalistische instituties; technostructuren en de incorporatie van informele organisaties van de middenklasse en kleinere elites maken dat de kapitalistische staat opnieuw in staat is een hegemonie op te bouwen. De uitbreiding van de staatsdiensten loopt parallel met deze incorporatie – Gramsci sprak oa. over bureaucratisch despotisme. Gramsci had dus een volledig dialectisch beeld over organische crisis en het antwoord van de kapitalistische klassen.²⁸ De

ironie van de zaak is dat Roosens' hoop op een uiteindelijke revolutionaire situatie door Gramsci werd aanzien als een succesvolle passieve revolutie door de kapitalistische klassen; de diensteneconomie is geen postkapitalisme, maar juist de wijziging van de historische basis van de staat om tegemoet te komen aan een neoliberale economische transformatie en ideologische articulatie binnen een nieuwe hegemonie.

Een volgend aspect, dat tevens de “clue” van het gehele verhaal over Gramsci en Roosens is, komt rechtstreeks uit een Aktief-artikel van Roosens uit april 1983. Roosens gaf in dit artikel toe dat Gramsci nooit een eigen theorie met betrekking tot het nationalisme had uitgewerkt. En terecht, want in de gevangenschriften kwam het nationalisme alleen aan bod wanneer Gramsci sprak over de eenmaking van Italië. In dit hoofdstuk zal er tot vervelens toe worden vermeld, maar in die context werden de concepten “national-popular” en “people-nation” door Roosens onterecht vertaald in nationalistische termen: het nationaal belang, het volksnationalisme, etc... De tekst uit 1983 van Roosens luidde dan ook, geheel oprecht en met de moed van een groot denker: *“Gramsci heeft nooit een expliciete theorie van het nationalisme uitgewerkt. [onderlijning, auteur] Met uitzondering van een korte nota in het 14de gevangenschrift, waarin hij voorzichtig afstand neemt van het radikale (en naïeve) internationalisme dat toen in de arbeidersbeweging in het algemeen, en meer speciaal in de 3de Internationale werd gehuldigd, heeft hij zelfs nergens uitdrukkelijk het nationalisme als probleem vernoemd.”*²⁹ De laatste zin moet ook worden bijgesteld, vermits Gramsci dit schreef binnen de context van Lenins boek “Tweeërlei tactiek”. Gramsci bevestigde uitdrukkelijk dat het Lenin was die hem aanleerde via dit werk hoe de relatie te trekken tussen nationale en internationale aspecten in het revolutionaire proces. Gramsci trok uit Lenins werk de conclusie dat er breuken moesten gevormd worden in de keten van dominantie van het imperialisme. Macciocchi, één van de grootste experten op het gebied van de relatie tussen Gramsci en leninisme, schreef over dit aspect: *“[...] au moment où la chaîne de l'impérialisme s'est rompue, les bolcheviks ont su transformer cette rupture à l'échelle internationale en rupture qualitative au plan national: et cela ne leur fut possible que parce qu'ils étaient déjà les meilleurs interprètes de l'évolution globale de la société russe, dont ils avaient su, par leur action, tirer toutes les conséquences : sout l'avènement de la fonction d'hégémonie nationale de la classe ouvrière à travers l'évolution et le développement de la conjoncture internationale.”*³⁰ “Tweeërlei tactiek” van Lenin was het product van een eenheid

van politiek en filosofie die bij Roosens zoek was. Zowel Lenin als Gramsci gingen uit van het feit dat de dialectiek, tussen enerzijds de opbouw van de partij, de verovering van de politieke macht en het voorbereiden van de massa om organen zoals de sovjets op te bouwen, en anderzijds het vernietigen van de oude politieke structuren, noodzakelijk was om een socialistische omwenteling teweeg te brengen. Lenin bracht vragen naar de oppervlakte die Gramsci deden nadenken. Deze dialectiek moest ook plaatsvinden tussen enerzijds de nationale opbouw van het socialisme en de internationale verspreiding van het socialisme, dat Gramsci dan ook in zijn geschriften overnam. Er was ook, in tegenstelling tot de bolsjewistische casus, in het westen geen eenheid tussen politieke en syndicale strijd. De vraag is dan ook hoe de dialectiek uit “Tweeërlei Tactiek” kon hertaald worden naar een westers land, waar de dialectiek wordt verstoord door een algemene tendens naar reformisme in de arbeidersbeweging, doordat de arbeiders bleven vasthouden aan een economisch-corporatistisch bewustzijn (een pre-revolutionair populistisch bewustzijn met vele contradictorische elementen). En op dit punt bevestigde Gramsci de noodzaak om een “stellingenoorlog” te voeren in de civiele ruimte, zodat die eenheid kon worden verkregen: de partij moest de andere klassen en arbeidersorganisaties rond zich verzamelen, waarna een historisch blok kon worden gevormd. Het historisch blok kon voor het hegemonisch moment zorgen - de superstructurele en infrastructurale elementen die perfect in conjunctie kwamen te liggen tijdens de organische crisis - om op die manier vanuit de ideologische hegemonie de politieke sfeer, het werkterrein van de politieke hegemonie, te veroveren. Gramsci benadrukte de taak van de organische intellectuelen - intellectuelen met een marxistisch bewustzijn komende uit de arbeidersklasse - om de nationale ruimte waarin dit zich afspeelde te analyseren, de historische eigenaardigheden in kaart te brengen en de volkse ideeën te doorgronden. Deze alledaagse denkbeelden konden alle kanten op, het fascisme was een product van deze “common sense”. In deze context moest Roosens’ “nationaal belang” worden gezocht. Gramsci stelde dat de evolutie van de “common sense” met zijn economisch-corporatistisch bewustzijn naar het socialistisch klassenbewustzijn drie stadia kende. Hij baseerde zijn ideeën op Lenins werk “Wat te doen?”. Het eerste stadium werd gekenmerkt door een “economic-corporate” niveau, waarbij werkers van eenzelfde beroep een vaag gevoel van lotsverbondenheid hebben, zich verzamelen in syndicale organisaties en streven naar een directe verbetering van de bestaansvoorwaarden. Een politiek bewustzijn, het maken van de connectie tussen de economische sfeer en de politieke hegemonie ontbreekt, moet nog worden ontwikkeld. Een

klassenbewustzijn over de correcte klassenpositie kan niet worden gemaakt. Het tweede stadium luidt de fase in waarbij klasseneenheid kan worden bereikt. Het politieke vraagstuk wordt aangeraakt, maar de klasse streeft naar louter “juridico-political” erkenning in de instituties. Alle acties blijven binnen een legalistisch kader, maw. binnen de structuren van de bourgeoisiestaat. Tijdens het derde stadium werd de onderdrukking van de heersende-hegemonische klasse op de onderdrukte klassen gearticuleerd in een klaar klassenbewustzijn. Gramsci schreef over dit moment: *“A third moment is that in which one becomes aware that one’s own corporate interest, in their present and future development, transcend the corporate limits of the purely economic class, and can and must become the interest of other subordinate [sommige academici gebruiken het woord “subaltern”, auteur] groups too; This is the most purely political phase, and marks the decisive passage from the structure to the sphere of the complex superstructures; it is the phase in which previously germinated ideologies become “party”, come into confrontation and conflict, until only one of them, or at least a single combination of them, tends to prevail, to gain the upper hand, to propagate itself throughout society – bringing about not only a union of economic and political aims, but also intellectual and moral unity, posing all the questions around which the struggle rages not on a corporate but on a ‘universal’ [de dialectiek tussen nationale en internationale elementen om op die manier het socialisme te kunnen vestigen, auteur], and thus creating the hegemony of a fundamental social group over a series of subordinate groups. [onderlijning, auteur]”*.³¹ In tegenstelling tot wat Roosens beweerde, was de tegenhegemonie dus het marxisme die alle nationale historische eigenaardigheden had gearticuleerd in een correct wereldbeeld, inclusief een kijk op de totaliteit van historische klassenconflicten in een land. Een collectieve wil kan worden geconstitueerd, met de marxistische partij als centrum van een nieuw historisch blok. Bij een geslaagde revolutie is het conflict helemaal niet over, er wordt alleen maar een overwinning op de heersende klasse geboekt. De uitbouw van het socialisme kent maar een aanvang, en dit moet tevens op een internationaal niveau plaatsvinden. De partij heeft ook ondertussen in de voorbereidende fase, dit dus in de civiele ruimte, voldoende steun aan de organen van de arbeidersbeweging gegeven om eigen democratische instellingen te creëren, die dienen om de bourgeoisiestaat te vervangen. De ideologie wordt uitgedragen door de partij, het specifieke marxisme wordt het politiek-filosofisch geheel van klassenbewuste ideeën om op die manier het gevecht om het “moral-intellectual” leiderschap te winnen; Roosens daarentegen stelde gewoonweg dat deze ideologie het nationalisme was, het idee van de natie was het product

van het concrete politiek-filosofische denken. Tevens bleek hij heilig te geloven in de invloed van de diensteneconomie als convergerende kracht om die natie tot stand te brengen.³² De intellectuelen van de partij, of de partij als de collectieve intellectueel, moest een “volks-nationale cultuur” tot stand brengen. Gramsci stelde juist dat elementen van de “common sense” moesten worden overstegen om op een hoger niveau het marxisme te richten op dergelijke gevoeligheden.³³

Verder gaande op dit elan gaf hij ook een verkeerde analyse over Lenins ideeën van de zelfbeschikking der volkeren. Lenin zou volgens Roosens tegen de eigenheid van een volk zijn, omdat hij zich kante tegen het nationalisme en tegen de “volks-nationale” cultuur. Dit is opnieuw een brug te ver. Lenin had duidelijk geschreven dat het niet de taak van de partij was om het nationalisme als programma uit te dragen, maar dat elk volk wel het recht had op zelfstandigheid. Het nationale vraagstuk was voor Lenin een aspect dat moest worden geanalyseerd binnen het complete plaatje. Een imperiale verhouding tussen twee landen moest per definitie worden beëindigd; een burgerlijk nationalisme dat dergelijke imperialistische aspiraties koesterde, moest op de knieën worden gedwongen.³⁴ Zelfbeschikking was dus een recht van de proletariërs, burgerlijk nationalisme een ideologisch drukkingsmiddel. Een nationale cultuur mocht zich voor Lenin vrij ontwikkelen. Blindweg alle elementen van deze cultuur accepteren als socialistisch was niet de bedoeling. In deze context schreef Lenin dan ook op een zeer gevatte manier: *“Elke nationale cultuur bevat – zij het onontwikkelde – elementen van democratische en socialistische cultuur, want in iedere natie vindt men werkende en uitgebuite massa’s wier levensvoorwaarden onvermijdelijk een democratische en socialistische ideologie in het leven roepen. [...] De betekenis van de “nationale cultuur” wordt niet bepaald door de belofte of de goede bedoeling van een intellectueel heerschap, dat deze leuze “uitlegt als een middel om tot internationale cultuur te komen”. Het zou kinderachtig subjectivisme zijn de zaak zo te stellen. De betekenis van de leuze der nationale cultuur wordt bepaald door de objectieve klassenverhoudingen in het betreffende land en in alle andere landen. [...] Onvoorwaardelijk strijden tegen iedere nationale onderdrukking [...].”*³⁵ Roosens versie over Lenins visie was totaal anders: *“Volgens Lenin domineert binnen elke natie de burgerlijke cultuur. [...] Het proletariaat moet derhalve het nationalisme – dit is zijn onderwerping aan de eigen nationale cultuur – verwerpen en bestrijden. Het moet daartegenover het internationalisme stellen [...].”*³⁶

Lenin toonde alvast op zijn manier een vlugge weergave van het nationale vraagstuk: beschrijf de concrete situatie, bewijs dat een volk wordt onderdrukt en loop niet in de val van het burgerlijk nationalisme. Zijn deze voorwaarden vervuld en wil het volk daadwerkelijk zelfbeschikking, dan zijn er geen redenen meer om dit te weigeren. De misinterpretatie van Lenins visie op het nationalisme door Roosens ging hand in hand met een algemene verkeerde kijk op Lenins plaats in het marxisme. Roosens beweerde dat Lenin een exponent was van “*een strak economisch determinisme, de sinds lang voorbijgestreefde leer die alle fenomenen van de supra-structuur, zoals politieke machtsverhoudingen, cultuur en ideologie, reduceert tot onderliggende economische wetmatigheden.*”³⁷ Als er nu één stroming was die niet kon verenigd worden met Lenin, dan was het wel het economisme van de IIde Internationale. Het was Lenin die opnieuw de actieve politiek van een revolutionaire partij op het voorplan zette, hij weigerde het economistisch fatalisme van Kautsky te accepteren. Het was Lenin die stelde dat een economische crisis zonder een sterke communistische partij nooit automatisch zou leiden tot het socialisme. Het was Lenin die Gramsci inspireerde om te ageren tegen het economisme, juist omwille van het feit dat de sociaal-democraten in Italië tevergeefs wachtten op een miraculeuze opstanding van een socialistisch arbeidersparadijs. Het was Lenin die Gramsci ertoe aanzette om Croce’s “absolute historicisme” te gebruiken als stormram om een nieuwe marxistische politieke theorie op poten te zetten. Gramsci noemde Lenins antithese van het fatalistisch economisch determinisme “revolutie tegen Het Kapitaal”, verwijzend naar het feit dat neo-Engelsianen Het Kapitaal gebruikten als teleologisch deterministisch stappenplan naar het socialisme.³⁸ Het was tevens juist dit “absoluut historicisme”³⁹ dat maakte dat Roosens effectief de kans had om Gramsci te gebruiken in zijn culturalistisch nationalisme. Gramsci’s reunificatie van economische processen en superstructurele fenomenen van sociale relaties, maakte dat Roosens zijn oude sociologische kijk op de taalgrens als sociaal differentiatiemethode kon hertalen in een nationalistische visie waarbij het gevecht tussen twee natieconstructies - Belgisch-francofoon en Vlaams – in termen van culturele dominantie gebeurde. Het overleven van de Vlaamse cultuur in een strijd tegen de Belgische bourgeoisie was voor Roosens een noodzaak om een antikapitalistische toekomst te kunnen opbouwen. Roosens’ culturalisme ging zelfs overstag, en hij creëerde een idealistisch beeld over de natie. Dit concept zou voor hem een “oertoestand” zijn, de mens zou zich altijd hebben geconfirmeerd aan de natie als “natuurlijke” uiting van zijn

conditie.⁴⁰ Het multinationale kapitaal was “onnatuurlijk”, waardoor het geen hegemonie kon opbouwen en weldra zou verdwijnen.

Roosens was fout in de veronderstelling dat Gramsci Marx’ conceptie van “de dictatuur van het proletariaat” had vervangen.⁴¹ Hij verving het niet, hij breidde het concept uit om op die manier tot hetzelfde resultaat te komen. Terwijl Marx voornamelijk keek naar de economische condities om de bourgeoisstaat te vernietigen, zou Gramsci ook de nadruk leggen op het feit dat deze proletarische democratie (de dictatuur) via ideologische strategieën moest worden bereikt.

11.2 Gramsci

Nu de visie van Roosens is gedeconstrueerd, kunnen enkele algemene elementen over Gramsci’s theorie ivm. Roosens worden opgesomd.

Eerst en vooral moet herhaald worden dat Gramsci nooit een eigen theorie had ontwikkeld over het nationalisme. Zijn concept “national-popular”/”people-nation” kan alleen maar begrepen worden indien er duidelijk wordt beseft dat Gramsci zich primair bezighield met de Italiaanse Risorgimento-periode; het was juist de interne verdeeldheid tussen het industriële Noorden en het agrarische Zuiden in combinatie met de onmacht en de onwil van de bourgeoisie in het Noorden om het volk aan zich te binden, dat maakte dat Gramsci oog had voor de evolutie van dat liberaal bourgeois nationalisme, niet in het minst omdat Croce beweerde dat in de toekomst in Europa de natie en niet de klasse de primaire oorzaak van alle conflicten zou zijn. Het Italiaanse vraagstuk moet dus in alle geval altijd in het achterhoofd worden gehouden indien iemand zou stellen dat Gramsci iets relevants en theoretisch had geschreven over het nationalisme. De marxistische theorie was voor hem een werktuig en een wereldbeeld, het centrum van de praxis voor de vestiging van het socialisme. Het marxisme moest ook alle specifieke elementen van de Italiaanse samenleving in kaart brengen en in de hegemonische strategie incorporeren. De socialistische transformatie van het Italiaanse land moest in complete conjunctie worden gebracht met de eenmaking van de Italiaanse staat. Het concept “national-popular” kan dan ook niet worden

bekeken buiten het marxistisch paradigma, en zeker niet in Roosens' betrachting deze term gelijk te stellen aan de volksnationalistische praktijken (cf. infra). “[...] *there was little to unite in the unification of Italy [...] Italy was not what it pretended to be. At least since 1870, Italians have tried to grasp this by referring to the discrepancies between the “legal” (or political) Italy and the “real” Italy, a dichotomy that also marks one of the main themes of Gramsci’s own work, the distance between the national and the popular.*”⁴² Een eerste aanzet wordt gegeven: “national” moet worden bekeken in bestuurlijke en legislatieve termen, de afbakening van een bepaalde staat waarin het concrete werkterrein van een marxist zich bevindt. Het verwijst ook naar de “national function” van een nationale klasse, dit betekent dat een tegenhegemonische klasse de complete socio-geografische ruimte van een land moet kunnen omvatten. De Italiaanse bourgeoisie had zich in de 19de eeuw geen moeite getroost het Zuiden te integreren in de politieke en ideologische hegemonie, de nationale functie was haar vreemd. “Popular” verwijst naar de omvang van de hegemonie: hoe meer klassen de hegemonie van de leidende klasse accepteren, hoe efficiënter de uitbouw van een nieuwe staat kan verlopen. Een historisch blok moet in wezen alle sociale krachten in zich hebben om een nieuwe staat te stichten. “Popular” verwijst ook, in louter Italiaanse context, naar de onvolmaaktheid van het nationalisme als bourgeoisproject, omdat nationalisme in het klassieke liberale tijdperk beweerde voor alle klassen te spreken. Het provincialisme, de feodale socio-geografische afbakeningen, de kerkelijke restanten, etc.. maakten in wezen nog de dienst uit. Het legalistische juridico-politieke staatsinstrument van de bourgeoisie was ontoereikend om concreet te dienen als dominante politieke hegemonie. De Italiaanse bourgeoisie kon zich alleen behelpen door bondgenoten te zoeken in die restanten van structuren van de verdwenen feodale productiewijze. De staat was voor het volk een papieren constructie, die soms als het ware uit het niets hard kon toeslaan tijdens crisissituaties. Het land had zoveel feodale structuren dat het de efficiënte werking van de kapitalistische productiewijze kon verhinderen. Het regionalistisch en feodaal denken bij de grote massa was ook voor Gramsci zeer concreet, gezien zijn vroegere Sardijnse reflex. Het was het fascisme dat een onmogelijke articulatie kon maken tussen dit provincialistisch denken en de bourgeois-aspiraties om Italië als natie te smeden; Mussolini was er in geslaagd zowel de kleinburgerij, intellectuelen als de nationale bourgeoisie te overtuigen van de noodzaak om het fascisme als hamer te gebruiken om de marxistische agitatie te stoppen. Het fascisme was het antwoord op de organische crisis. De ideale “national-popular” strategie om een hegemonisch leiderschap te bekomen en dus een

collectieve wil te bewerkstelligen, kon worden gevonden in Frankrijk; de Jacobijnse revolutie kon alle klassen mobiliseren en het Franse grondgebied integraal in de bourgeoisdictatuur loodsen. Gramsci schreef over deze Jacobijnse “national-popular” strategie: *“Wanneer kan men zeggen dat de voorwaarden bestaan waaronder een nationale (nazionale-popolare) collectieve wil gewekt kan worden en zich kan ontwikkelen? Dit vereist een historische (economische) analyse van de maatschappelijke structuur van het gegeven land en een ‘dramatische’ voorstelling van de pogingen die in de loop van de eeuwen gedaan zijn om deze wil te wekken en van de oorzaken van het mislukken daarvan. [...] De nationale (nazionale-popolare) collectieve wil kan niet worden gevormd als de grote boerenmassa’s niet gelijktijdig hun intrede doen in het politieke leven. Dat beoogde Machiavelli met de hervorming van de militia, dat brachten de Jacobijnen tijdens de Franse Revolutie tot stand. [...]”*⁴³

De concepten “national-popular” en “people-nation” krijgen nu de aandacht. Roosens beweerde vanuit deze twee gramsciaanse concepten dat de onderdrukte klassen volksnationale ideeën hadden in hun ontevredenheid en aversie tegenover de heersende klasse; hij beweerde eveneens, wat onwaar is, dat Gramsci het woord volksnationaal in de mond zou hebben genomen.⁴⁴ De consequentie voor Roosens was dat een groep organische intellectuelen die wensten een tegenhegemonie op te bouwen, a priori verplicht waren deze volksnationale aspiraties te incorporeren in hun linkse versie van een doordacht nationalisme. De verbinding tussen deze volksnationale massa en de nationalistische organische intellectuelen creëerden dan de nieuwe hegemonie onder de paraplu van een nationalistische wereldaanschuwing.⁴⁵ De deconstructie van deze logica werd al uitvoerig besproken, en tevens werd er al verwezen op welke manier Roosens radicaal afweek van Gramsci. Een zijdelingse opmerking met betrekking tot deze materie is het feit dat hij tussen ’79 en 2003 in zijn gramsciaans discours maar één zaak gewijzigd heeft : medio jaren ’90 zou hij de nieuwe leidende klasse van het Vlaamse volk verklaren als een creatie van de postkapitalistische diensteneconomie (cf. supra). De organische intellectuelen waren in dat opzicht dan ook postkapitalisten, omdat ze nu eenmaal stamden uit de kiemen van een postkapitalistisch milieu. Nu rest er nog uit te leggen wat de historische bedoeling van Gramsci was toen hij het concept “national-popular” noteerde in zijn gevangenisschriften.

“National-Popular” of “People-Nation werden dus door Roosens vertaald in “nationaal belang” en “volksnationalistisch”. Er werd al aangehaald hoe Gramsci de rol van de partij bekeek om het bewustzijn van de arbeidersklasse te leiden. Gramsci vond het tevens noodzakelijk dat deze partij zich manifesteerde over de gehele nationale ruimte, om op die manier de ideologisch-civiele ruimte van alle onderdrukte klassen in rekening te brengen bij het ontwikkelen van een marxistisch bewustzijn. Dit bewustzijn moest de garantie vormen dat de opgebouwde socialistische instituties rondom de partij werden geïncorporeerd in de nieuwe staatsstructuur. Daarom moest er niet alleen gewerkt worden op nationaal vlak, maar moesten ook alle onderdrukte individuen van die ruimte worden gemotiveerd de socialistische hegemonie mee te helpen uitbouwen. De partij en zijn organische intellectuelen waren verplicht om rekening te houden met het feit dat deze massa geen autonome ontwikkeling in het bewustzijn had. In tegenstelling tot wat de spontaneïstische stromingen (Luxemburg, Korsch) dachten, kon het bewustzijn niet autonoom groeien door de alledaagse strijd. Het bewustzijn bleef steken in gefragmenteerde kijk op de wereld (“common sense” of “economic-corporate”). De dialectiek tussen enerzijds wat reeds gedacht en opgebouwd werd door de massa, en anderzijds het concrete klassenbewustzijn van de organische intellectuelen, moest worden bevorderd. De klassenallianties waren ook op die manier op te vatten: andere onderdrukte klassen konden zich optillen aan de vorderingen van de arbeidersklasse, leren van het gedane denkwerk en zichzelf uit de geïsoleerde economische positie trekken. Op die manier werden alle populistische tendensen door de organische intellectuele gearticuleerd in de uiteindelijke partij-ideologie, waarna deze intellectuelen deze totaliteit opnieuw aan de man trachten te brengen bij de onderdrukte klassen. Het nationale niveau waarop dit haast eindeloos proces duurde, was dan ook een strategische noodzakelijkheid. Gramsci had geleerd uit zijn periode van het radencommunisme in Turijn dat bij een opstand het ontbreken van een “feedback” in de rest van het land, maakte dat de bourgeoisie gemakkelijk de rebellen kon isoleren en met bruto geweld verslaan. Nationaal betekende dus de totaliteit aan handelen en het in kaart brengen van alle particularistische karakteristieken van de onderdrukte klassen. Het waren juist de ontelbare verschillen binnen verschillende milieus in een ontwikkelde civiele ruimte (Noord-Italië en Zuid-Italië) die een eenvoudig leninistisch principe van de voorhoedepartij bemoeilijkten. Niet “het nationaal belang” was aanwezig, niet een “nationale volkscultuur” kon worden gevonden, maar juist de particularistische elementen van diverse soorten groepen zorgden voor het besef bij Gramsci dat

een tegenhegemonie tegelijk een totaliteit alsook de gearticuleerde verschillen bevatte. De zoektocht naar strategieën om specifieke elementen van een opstandige klasse of groep te incorporeren in een algemene socialistische strategie van verzet, maakte dat er een grote contemporaine aandacht is bij diverse superstructuralisten om uit Gramsci's analyse lessen te trekken hoe deze particularistische uitingen van verzet te plaatsen in een algemeen ideologisch kader.

De aantrekkingskracht van de partij om zich te profileren als intellectueel-moreel centrum van het ideologische en politieke gebeurden, kon worden vergeleken met de Soreliaanse mobiliserende mythe. Gramsci volgde Sorel in zoverre dat hij ook de kracht van een algemene ideologische projectie onderlijnde, maar bekritiseerde Sorel omwille van zijn onmacht in te zien dat deze mythe niet louter uit de alledaagse praktijk van de massa kon komen.⁴⁶ Deze praktijk zou opnieuw particularistisch zijn, terwijl Gramsci zocht naar een hegemonisch geheel die alle onderdrukte klassen kon aanspreken. Terwijl Gramsci zich bezighield met “De Prins” (partij), de Soreliaanse mythe, de dialectiek tussen spontaneïsme en Blanquïsme, de eenheid tussen politiek en filosofie, de Croceiaanse dialectische methode als middel tot een historicistische beschrijving van een maatschappij, etc... lichtte Roosens dat deeltje “national-popular” uit deze voorgaande materies. Roosens' volksnationalisme werd het centrum waarrond andere bruikbare gramsciaanse termen zweefden: hoofdzakelijk met betrekking tot de rol van de intellectuelen en de werking van hegemonie. Roosens kon in zijn laatste levensjaren dan ook volgens deze strategie stellen dat Gramsci begaan was met het nationale vraagstuk en zijn heil zocht in nationalistische strategieën. Dit was een noodzaak om zijn eigen ideologische kathedraal te bouwen, hij kon via Gramsci een uiteindelijk antwoord formuleren hoe zijn linkse Vlaamse staat moest worden gevestigd. Het was een briljant stukje denkwerk, maar het was niet in de traditie van Gramsci.

11.3 Besluit

Roosens had een unieke versie van de ideeën van Gramsci uitgewerkt in zijn nationalistisch project. De fundamentele en onoverbrugbare verschillen tussen beide zijn duidelijk aan de

oppervlakte gekomen, maar dat kan niemand weerhouden Roosens te appreciëren als een intellectueel die zijn eigen weg opging. Roosens hertaalde verschillende gramsciaans-marxistische concepten in instrumenten voor een nationalistische toekomst van Vlaanderen. Voornamelijk het concept hegemonie speelde een cruciale rol om de Belgische bourgeoisie aan de kaak te stellen. Roosens trachtte tegelijk de Vlaamse Beweging in progressieve richting te duwen en de civiele ruimte klaar te maken voor een postkapitalistische toekomst.

Voetnoten

1. Roosens (Antoon), Nationalisme en multinationala kapitaal, in: Meervoud, mei '93, 3, p. 5
2. Privé-archief Antoon Roosens, Ieder z'n nationalisme, referaat Volksunie-jongeren, 24 januari 1996
3. Ibidem
4. Roosens (Antoon), Recensie boek Ludo Abicht – De herinnering is een vorm van hoop, in: Aktief, september 1997
5. Privé-archief Antoon Roosens, Het herlevend nationalisme, een progressieve kracht, 24 december 1992
“Het internationaal kapitaal wil zich bevrijden [...] De nationale staten zijn nu een hinderpaal geworden voor de verdere expansie en accumulatie van het kapitaal. Zij worden ontmanteld.”
6. Brenner (Neil), State theory in the political conjuncture: Henri Lefebvre's 'Comments on a new state form, in: Antipode, XXXIII, 2001, 5, p. 791
7. Schumpeter (Joseph A.), Kapitalisme, socialisme en democratie, Hilversum: De Boer, 1963, p. 114
“Indien de kapitalistische ontwikkeling – ‘de vooruitgang’ – hetzij ophoudt dan wel volledig automatisch wordt, zal de economische basis van de industriële bourgeoisie tenslotte worden teruggebracht tot salarissen zoals die worden betaald voor gebruikelijk administratief werk, met uitzondering van overblijfselen van ‘quasi-rents’ en monopolieachtige winsten, waarvan mag worden verwacht dat zij nog enige tijd zullen voortbestaan. Aangezien de kapitalistische ondernemingsvorm door zijn eigen prestaties ertoe leidt dat de vooruitgang wordt geautomatiseerd, komen wij tot de conclusie dat hij zichzelf overbodig maakt, in stukken uiteenvalt onder de druk van zijn eigen succes. De volmaakte gebureaucratiseerde industriële reuzenonderneming verjaagt niet slechts het kleine of middelgrote bedrijven ‘onteigent’ niet alleen de eigenaar ervan, maar uiteindelijk verjaagt zij ook de ondernemer en onteigent zij de bourgeoisie als klasse, die in dit proces niet alleen haar inkomen verliest maar ook, en dat is van oneindig veel meer belang, haar functie.”
8. Privé-archief Antoon Roosens, De bedreigde democratie, april 1995
9. Brenner (Neil), op. cit., p. 792
10. Mertens (Peter), De arbeidersklasse in het tijdperk van de transnationale ondernemingen, in: Marxistische Studies, 2005, 72, p. 88-89
11. Carroll (William K.), Restructuring capital, reorganizing consent: Gramsci, political economy, and Canada, The 1989 John Porter Memorial lecture, <http://socserv2.mcmaster.ca/soc/porterlectures/carroll.htm#Burawoy85>
12. Dahrendorf (Ralf), Class and class conflict in industrial society, Stanford, Stanford University Press, 2001, p. 65
13. Roosens (Antoon), Nationalisme en multinationala kapitaal, in: Meervoud, mei '93, 3, p. 5
14. Roosens (Antoon), Het Belgisch democratisch deficit, in: Meervoud, VII, 1999, 51, p. 15
15. Roosens (Antoon), Een historische overgangstijd, in: Meervoud, VII, januari 1999, 43, p. 8-9
“[...] het zwaartepunt van de economie verschuift naar een andere sector dan deze, waarop de macht van de heersende klasse steunt. Dan verliest deze klasse immers haar functie van leidende klasse. Haar groepsbelangen vallen niet langer samen met het algemeen belang. Zij belichaamt niet meer het “nationaal belang”. Haar

intellectueel, moreel en politiek leiderschap wordt in vraag gesteld omdat zij niet meer in staat is, materieel-economisch, tegelijk haar eigen belangen en de belangen van de gehele samenleving te bevorderen.”

16. Roosens (Antoon), Gramsci en het nationalisme, III, juli 1995, 14, p. 23

17. Privé-archief Antoon Roosens, Het herlevend nationalisme, een progressieve kracht, 24 december 1992

18. Ook op tactisch vlak kwam dit bij Roosens tot uiting: zijn nieuwe klasse moest niet in de arbeidersbeweging de hegemonie veroveren, maar in de Vlaamse Beweging. Hij stelde letterlijk dat het idee van “Volk en Staat” in de Vlaamse Beweging een nieuw elan zou krijgen door deze nieuwe klasse uit te nodigen om mee te participeren.

(Antoon), Gramsci en het nationalisme, III, juli 1995, 14, p. 27

19. Boggs (Carl), Gramsci's Marxism, London, Pluto Press, 1976, p. 33

20. *“Gramsci employed the terms “ideological bloc”, “political bloc”, and “historical bloc” to refer to an historically-congealed synthesis of popular movemets – a homogeneous grouping defined not in terms of objective sociological categories but according to its concrete political expression. By “bloc” Gramsci therefore meant consivderably more than simple alliances, coalitions, or loose configurations of political groups; what he envisaged was an amalgamation of forces, always shifting and changing, that emerges at a specific historical conjuncture. It was a construct that linked history and politics, structure and superstructure withing an “ensemble of ideas and social relations”, interests and political actions, leading to a process whereby “popular feelings became unified” and gave form to struggle.”*

Boggs (Carl), op. cit., 1976, p. 80-81

Het historisch blok is dan ook de concentratie van sociale krachten in een bepaald historisch moment.

21. Hegemonische crisis, economische crisis, politieke crisis

22. Privé-archief Roger Bourgeois, Tekst Antoon Roosens op de trefdag VPA: Vlaamse Beweging, sociale beweging, 27 september 1986

“[...] het Vlaams nationalisme kan zijn doel slechts bereiken doorheen de sociale revolutie.”

23. Roosens (Antoon), Nationaal-heersende klassen, in: Meervoud, VII, februari 1999, 44, p. 12

“De legitimiteit van de politieke macht van een heersende klasse komt op losse schroeven te staan, zodra de door haar gecontroleerde productiesector niet meer de voornaamste plaats bekleedt in de economie. Want zij kan dan niet langer haar politieke macht aanwenden om, tegelijk, haar eigen materiële belangen te bevorderen en de welvaart van de gehele natie te verhogen. [...] In West-Europa is deze legitimiteitscrisis reeds duidelijk. De heersende klassen hebben hier, openlijk en welbewust reeds verzaakt aan hun rol van katalysator van het nationaal belang. [...] De massa herkent zich niet langer in dit nieuwe samenlevingsproject van de heersende klasse. Het gevoel, er niet meer bij te pas te komen, dringt langzaam door tot in de meest diverse lagen van de bevolking. De heersende klasse zijn niet langer hegemonisch, in de gramsciaanse betekenis van het woord. Hun visie op de economische en politieke ordening van de maatschappij is niet meer normatief, vormt niet langer het impliciet-aanvaarde kader waarbinnen het maatschappelijk debat verloopt.”

24. Buci-Glucksmann (Christine), Gramsci and the state, London, Lawrence and Wishart, 1980, p. 145-152

25. Roosens (Antoon), Nationaal-heersende klassen, in: Meervoud, VII, februari 1999, 44, p. 13

“Ondanks de teloorgang van haar rol als hegemonische, intellectueel en moreel-leidende klasse, heeft de klasse van grootkapitalisten haar greep op de politieke macht, binnen elk land, verstevigd. [...] De politieke macht van de

heersende klasse ligt evenwel niet op mondiaal vlak, in de supranationale instellingen, maar blijft berusten in de door haar gecontroleerde nationale staatsapparaten.”

26. Roosens (Antoon), Een historische overgangstijd, in: Meervoud, VII, januari 1999, 43, p. 9

27. Roosens (Antoon), Gramsci en het nationalisme, in: Meervoud, III, juli 1995, 14, p. 23

28. Buci-Glucksmann (Christine), op. cit., p. 146

29. Roosens (Antoon), Antonio Gramsci en het nationalisme, in: Aktief, VII, april 1983, p. 2

30. Macciocchi (Maria-Antonietta), Pour Gramsci, Paris, Editions du Seuil, 1974, p. 84

31. Gramsci (Antonio), Selections from the Prison Notebooks, London, Lawrence en Wishart, 1971, p. 181-182

32. Privé-archief Roger Bourgeois, Tekst voor MF-cyclus “Links en Vlaams: Vlaanderen, met of zonder België?”, 25 november 1995, p. 8

Ook is het probleem dat in het gehele oeuvre van Roosens in de jaren '90 hij de ene keer wel beweerde dat er een hegemonische klasse was in Vlaanderen, en de andere keer niet. De Belgische bourgeois was de ene keer gedoemd om de evolutie te ondergaan van leidende naar heersende klasse, de andere keer beweert hij dat de Belgische bourgeois altijd alleen maar een leidende klasse was geweest omdat zij nooit de natievorming van België tot een goed einde bracht. Deze ambiguïteit komt zijn theorie over de Vlaamse natie als hegemonisch instrument/doel niet ten goede, omdat bij het eerste geval binnen zijn interne logica kan gesteld worden dat België evengoed de nationale ruimte kan zijn.

33. a. Roosens (Antoon), Antonio Gramsci en het nationalisme, in: Aktief, VII, april 1983, p. 3-4

“Geen enkele sociale klasse kan de staatsmacht veroveren – en dus heersende klasse worden – of, indien zij deze toch zou veroverd hebben, het staatsapparaat blijvend controleren, indien zij niet vooraf de ideologisch leidende klasse van de maatschappij is geworden – en dat ook blijft. Zij moet eerst haar ideologie doen aanvaarden, in de geest van de gehele natie, als de algemeen geldende ideologie die de belangen van alle lagen van de bevolking – van het volk in zijn abstraktie – vertolkt en harmoniseert. [...] volks-nationale cultuur wist tot stand te brengen. [onderlijning auteur]”

b. Roosens (Antoon), Het nationalisme in Vlaanderen: een historiek, in: Aktief, september 1993, p. 22

“Het creëren en behouden van deze consensus, basis van de legitimiteit van de heersende klasse, is een ideologisch en cultureel proces, dat derhalve gebonden is aan de natie, het volk.”

c. Roosens (Antoon), Vlaamse Beweging (2): Radicalen en gematigden, in: Meervoud, III, 1995, 15, p. 9

“De nieuwe klasse moet een “politiek discours” ontwikkelen [...] aansluit bij een cultureel-nationaal waardenpatroon.”

34. Lenin (V.I.), Over het recht der naties op zelfbeschikking, Moskou, Progres, 1966, p. 55-58

35. Ibidem, p. 8-18

36. Roosens (Antoon), Gramsci en het nationalisme, in: Meervoud, III, juli 1995, 14, p. 22

37. Ibidem, p. 23

38. a. Boggs (Carl), The two revolutions: Gramsci and the dilemmas of Western Marxism, Boston, South End Press, 1984, p. 55-57

b. In de woorden van Gramsci (1925): “*Leninism is the political science of the proletariat which teaches u show to mobilize all the forces necessary to demolish bourgeois dictatorship and to set up the dictatorship of the proletariat.*”

For some, there is no such thing as a Leninism different from Marxism. This is not true. Leninism contains a unique world view without which Marx today could not be understood."

Oorspronkelijke tekst: Gramsci (Antonio), *Leninismo*, in: *l'Unita*, 10 september 1925

Geciteerd uit: Paggi (Leonardo), Gramsci's general theory of Marxism, in: Mouffe (Chantal) (ed.), *Gramsci and Marxist theory*, London, Routledge, 1979, p. 114

39. Gramsci (Antonio), *Selections from the Prison Notebooks*, London, Lawrence and Wishart, 1971, p. 465

"It has been forgotten that in the case of a very common expression [historisch materialisme, auteur] one should put the accent on the first term – 'historical' – and not on the second, which is of metaphysical origin. The philosophy of practice is absolute 'historicism', the absolute secularisation and earthiness of thought, and absolute humanism of history. It is along this line that one must trace the thread of a new conception of the world."

40. Roosens (Antoon), Gramsci en het nationalisme, in: *Meervoud*, III, juli 1995, 14, p. 23

"Het nationalisme gaat terug tot de eerste samenlevingen, georganiseerde menselijke samenlevingen. Het 'uitverkoren volk' van Israel, de oudste en best gekende expressie van een volgroei en zelfs geëxalteerd nationalisme, dateert van vele duizenden jaren voor de geboorte van de eerste kapitalist."

41. Roosens (Antoon), Antonio Gramsci en het nationalisme, in: *Aktief*, VII, april 1983, p. 3

"De hegemonie van de arbeidersklasse treedt in de plaats van de diktatuur van het proletariaat."

42. Forman (Michael), *Nationalism and the international labor movement: the idea of the nation in socialist and anarchist thought*, The Pennsylvania State University Press, Pennsylvania, 1998, p. 2

43. Gramsci (Antonio), *Marxisme als filosofie van de praxis. Een bloemlezing uit zijn werk, ingeleid en samengesteld door Yvonne Scholten*, Amsterdam, Van Gennep, 1971, p. 148-149

44. Roosens (Antoon), Nationalisme: links of rechts?, in: *Meervoud*, VIII, september 2000, 59, p. 6

45. Roosens (Antoon), Vlaams blok en Vlaams beweging, in: *Vlaams Marxistisch Tijdschrift*, XXXIV, 2000, 4, p. 30

46. Gramsci (Antonio), *Prison Notebooks Volume III*, New York, Columbia University Press, p. 247

Hoofdstuk 12: Europese Unie

12.1 Economische analyse

Roosens schreef in de laatste jaren van zijn leven opvallend veel over de Europese Unie. Dat de EU op het voorplan kwam qua verslaggeving, had veel te maken met het feit dat de Unie sinds de jaren '80 duidelijk met rasse schreden evolueerde naar een vrijhandelszone met eigen volwassen instituties en regelgevingen.

Roosens zou ageren tegen deze ontwikkeling vanuit diverse perspectieven:

1. Hij aanzag de EU als een regelrechte aanslag op de uitbouw van de (nationale) democratie.
2. Aansluitend met de roep naar basisdemocratie was het voor Roosens van groot belang om het concept soevereiniteit van de eigen instituties hoog in het vaandel te dragen. Hij bedoelde met het concept soevereiniteit politiek en economisch beslissingsrecht van een natie om via de eigen instituties een autonome koers te varen, refererend naar de Rousseauiaanse ideeën omtrent de volkswil.
3. De antikapitalistische reflex bleef een primaire beweegreden om tegen de Unie te ageren. De EU was een creatie van de industriële oligarchie en de financiële wereld, waarbij de Deutsche Bundesbank een belangrijke rol speelde.
4. De EU was een rem op het streven van Vlaanderen naar autonomie.

Roosens werd ondermeer in oktober 1996 gevraagd te participeren in een initiatief van economen om een alternatieve visie over de neoliberale koers van de E.U. te verwoorden in een (neokeynesiaans¹) manifest. Het idee was gegroeid uit een workshop genaamd "An alternative economic policy in Europe", dat plaatsvond in september 1995 te Straatsburg, bijgewoond door 35tal economen.² In eerste instantie was Roosens bereid mee te werken aan het project. Enkele maanden later, in maart '97, wees Roosens eventuele verdere samenwerking toch van de hand.

Bij inzage van een voorlopige “Draft Declaration” was er voor Roosens een fundamenteel probleem: *“Hoewel ik kan akkoord gaan met de meeste van de concrete beleidsvoorstellen [...] kan ik mij niet verenigen met de algemene oriëntatie die tendeert naar een verdere uitbouw van een unitaire en centralistische, nieuwe Europese Staat.”*³ In een bijlage somde Roosens zijn concrete kritiek op de doelstellingen van de denkgroep op:

1. Er bestond een contradictie tussen Roosens’ kritiek op de Europese constructie en het door de groep voorgestelde beperkte reformisme. Deze groep wilde zich inspannen voor een volledige tewerkstelling, meer sociale gelijkheid, behoud van de sociale verzorgingsstaat en een rationeel economisch beleid. De Maastrichtnormen en daarbij horend strak monetaristisch beleid brachten enorme schade toe aan het sociale weefsel van de individuele landen, waardoor de groep pleitte voor een ander fiscaal beleid ten opzichte van de graad van schuldenlast. *“In the short run a decisive relaxation of monetary policy is needed to counteract growing unemployment and to take pressure of public finance in the member states.”*⁴ Ook was de eenvormigheid van het fiscale en monetaire beleid van de EU een blijvende bron van bezorgdheid. Naast de vanzelfsprekende reden dat het elke vorm van doelgericht beleid tegen structurele moeilijkheden op nationaal gebied verhinderde, veroorzaakte het feit dat de regeringen moesten snijden in het nationale budget om de eigen beperktheden te overstijgen. Hierbij was er ook het probleem dat het beleid van de Europese Centrale Bank geen verplichtingen had om bij eventuele problemen de rentekoers aan te passen aan de noden van de regionale economische markten. De EU had gewoonweg geen aangepast beleid om de eigen munt te beschermen tegen de mondiale financiële markten: *“The European currency regime must be protected from speculative attacks from inside or outside the EU. European integration makes both necessary and possible much greater social control over financial processes which at present subject most if not all member states to the tyranny of globalised asset markets. In spite of the huge volume of international capital flows, globalised credit at present makes very little contribution to productive investment; rather one sees a ceaseless arbitrage among liquid financial placements which are highly unstable and force countries into a competitive escalation of interest rates with damaging consequences for overall development.”*⁵ De controle over kapitaalinkomsten van productieve sectoren en financieelkapitaal was alleszins binnen de

EU van primordiaal belang. Op mondiaal niveau moest de EU een nieuwe monetair concept uitdenken als opvolger van het Bretton Woods-systeem, want de neoliberale omwenteling in de jaren '70 zorgde via de deregulering niet de verhoopde rentedalingen noch verhoogde graad van investeringen in de commerciële sectoren. Het oude bancaire systeem werd vervangen door de dominantie van investeringsmaatschappijen. “*Short term capital movements, although they now involve almost unimaginable levels of exchange turnover, have become disconnected from their original purposes of financing international trade and international investment [...]*”⁶ In combinatie met de noodzaak tot een grotere controle over de fiscale hefbomen, de mogelijkheid tot “deficit spending”, een regeringsbeleid gericht op volledige tewerkstelling en het behoud van de elementen van een verzorgingsstaat, kwam de groep ook tot de conclusie dat een decentralisatie van de economische hefbomen noodzakelijk was. En daar wrong volgens Roosens het schoentje: hij juichte deze visie toe, maar bemerkte bij de alternatieven niet de juiste antwoorden. De groep wilde niet raken aan de premissen van een eengemaakte munt, noch wilde het een absoluut zeggingschap van de afzonderlijke staten over de fiscale en budgettaire zaken laten behouden. Roosens vond dan ook dat de vooropgestelde remedies waardeloos waren; vanuit zijn nationalistisch oogpunt waren alle voorstellen die de soevereiniteit van de natie uithollen illegitiem. Wanneer de EU alle hefbomen tot besluitvorming zou hebben, en ze niet afstapte van een liberaal beleid, dan zat iedereen met de gebakken peren, aldus Roosens.⁷ Bij de creatie van de eenheidsmunt verloren ook de betrokken regeringen controle over het conjunctuurverloop.⁸ Uiteindelijk maakte de economische eenmaking dat structurele verschillen tussen naties in een keurslijf werden geperst, waarna de zwakke punten een groter probleem zouden vormen bij gebrek aan efficiënt en gericht beleid.⁹

2. Dat dit, volgens Roosens, nog niet de kern van de discussie was, vloeide voort uit het feit dat de groep ook geen rekening hield met de huidige constellatie in de Europese instituties; er waren gewoon geen politieke krachten die genoeg gewicht in de schaal konden leggen om een sociaal en democratisch beleid te kunnen uitwerken. Roosens constateerde dit door te kijken naar de huidige EU-constructie: het legislatief onvermogen van het Parlement, de onaantrekkelijke uitstraling van het beleidsdomein om mensen te mobiliseren en het raamwerk van elke tegenhegemonie bleef grotendeels nationaal.¹⁰

Economische en politieke controlemechanismen binnen een nationale substantiële democratie waren ook gemakkelijker via een natie tot stand te brengen, waarbij de EU een onderhandelingskader kon zijn om de verschillende belangen te articuleren en over een gezamenlijke strategie te negotiëren. Op die manier was er, aldus Roosens, een mandaat komende van de basis naar de top. Dit betekende ook dat er afspraken moesten zijn om een volledige tewerkstelling te bekomen, die niet primair op fiscale hervormingen of deficiënte uitgaven waren gestoeld (cf. supra), maar op een actieve politiek van de naties om de private kapitalen en sociale reservefondsen in die hervormingen te gebruiken. *“As most of the private savings are now collected by the new “investment funds”, the government could perhaps induce the fundmanagers to adhere to a code of investment behavior, so as to direct at least part of these assets towards a government controlled holding, where service and small companies could have again access to cheap loans and investment capital”*¹¹ Roosens’ nationaal denkkader botste dus met de academische houding van de onderzoekers die in abstracto een alternatief Europees neokeynesiaans groei-model wilden uitwerken.

Er kan worden gesteld dat deze niet gepubliceerde commentaren op dit alternatief voor een neoliberale koers van de EU de fundamentele informatie bevatten om te kunnen snappen wat Roosens dreef om een eurosceptische koers aan te nemen in ondermeer het blad Meervoud.

In Meervoud verbond Roosens enkele van deze elementen aan een algemeen oordeel over de EU. Een eerste facet sloot aan bij de creatie van een eenheidsmunt en voornoemd liberaal monetair beleid op Europees niveau. Roosens analyseerde correct dat financiële markten baat hadden bij een eengemaakte markt, vermits het schaalvergroterend werkte en de obstakels om liquide middelen te verkrijgen wegnam. Het kredietstelsel sinds de jaren '70 was onevenwichtig gegroeid tegenover de waardecreatie van de productie- en commerciële sectoren. Een eerste contradictie van deze evolutie naar “fictieve” muntcreatie was te bemerken in de crisis van de eurodollarmarkten eind jaren '70 en de afschaffing van goudpariteit in het Bretton Woods-stelsel. Hierna werd een strenger monetair beleid gevoerd om de muntwaarde enigszins te behouden, empirisch meetbaar door de rentevoet. Het mechanisme achter dit fenomeen was eenvoudig qua opzet: *“Wanneer een bank aan een klant een krediet verleent van bv. 10 miljoen frank, en dat geld*

wordt opgenomen om betalingen te doen, komt dat bedrag van 10 miljoen opnieuw te voorschijn als nieuwe deposito's op rekeningen van andere klanten, bij dezelfde bank of bij andere banken. De banken kunnen diezelfde 10 miljoen dus opnieuw gebruiken om nieuwe kredieten toe te staan. Indien zij dat doen, bv. ten belope van 80% van dat bedrag, komt er na een korte circulatie opnieuw een bedrag van 8 miljoen bij, op de zichtrekeningen bij de verschillende banken samen."¹²

De muntwaarde kon blijven worden behouden via drie mechanismen:

1. De geldhoeveelheid bij de banken moest onder controle worden gehouden. De banken rekenden op het feit dat niet iedereen op hetzelfde moment zijn beschikbare middelen in cash zou vragen; De totale kapitaalomvang bestond dan ook uit drie delen: de liquide reserves van de banken, de totale deposito's en de gegeven kredieten. De overheid wilde om de eigen munt veilig te stellen een dekkingscoëfficiënt, een liquiditeitsratio, opleggen om de verhouding tussen de drie elementen te bewaren. Het coëfficiënt veranderen betekende dan ook ingrijpen op de geldhoeveelheid.
2. Een ander werktuig was de discontovoet van de Nationale Bank aan de commerciële banken. Hiermee bepaalde de Nationale Bank met welke rentestand nieuwe reserves aan de banken werden gegeven. Beide partijen konden dan ook in een conjuncturele cyclus rechtstreeks ingrijpen in de geldhoeveelheid en muntwaarde.¹³ Dergelijke rentevoet was dan ook een bepalende factor in de omlooptijd.
3. De overheid kon ook rechtstreeks ingrijpen door de creatie schatkistcertificaten, in de Angelsaksische wereld "Treasure Bonds". De overheid zou de eigen reserves optrekken binnen de budgettaire mogelijkheden. Opvallend was op dit punt dat Roosens niet de strategische waarde in het imperialistische schaakspel tussen financiële markten en naties zag. China kon door de massale verhandeling van US Treasure Bonds de eigen munt onderwaarderen om de productieve sectoren in de competitie voor mobiel kapitaal te laten bevoordelen. Amerika kon ook op die manier de dollar als universeel betaalmiddel blijven behouden. Wel stelde Roosens dat "*de controle over de muntcreatie een essentieel onderdeel van de groeistrategie van het industrieel-financieel kapitaal.*"¹⁴

Geheel deze componenten van een monetaire theorie waren verbonden aan de neoklassieke presuppositie dat investeringsgraad, muntwaarde en werkloosheid onlosmakend met elkaar

verbonden waren. Roosens stelde zich terecht vragen bij de huidige geldigheid van deze visie: alle statistieken sinds de jaren '70 wezen erop dat een strak monetair beleid geen recht evenredige verhoogde investeringsgraad van de commerciële sectoren teweeg bracht, dat dan nefaste gevolgen had op de tewerkstellingsgraad. De evolutie van de Europese Unie stond in directe correlatie met de mondiale neoliberale shift. In '57 bij de ondertekening van Het Verdrag van Rome was er alleen nog sprake van het opheffen van diverse tolbarrières; het was de eerste stap naar een Europese vrijhandelszone waarin de productiewaren van de Europese industriële ondernemingen konden circuleren. Een ander gevolg was dat ondernemingen sneller en gemakkelijker in het gebied nieuwe vestigingen konden inplanten. Uiteindelijk bleven de lidstaten baas over de eigen financiële, economische en sociale politiek, ontstaan uit de drang naar controle over de financiële hefboomen in de crisis van de jaren '30.¹⁵ De staten zouden de actieve positie in de economie stilaan verliezen in de jaren '80 binnen de context van de globalisering; Europa was vanaf dan compleet geïntegreerd in een netwerk van mondiale financiële markten en een ééngemaakt globaal productieproces. (cf. supra). In de context van de reconversie van oude structuren op handels- en financieel gebied was ook de EU in neoliberaal vaarwater terecht gekomen: "[...] *afschaffing van handelsbelemmeringen* [...]. Dit werd gerealiseerd in het kader van de opeenvolgende GATT-conferenties, vanaf de zgn. Kennedy-ronde (1963 – 1976), over de Tokio-ronde (1973 – 1979) tot, vooral, de Uruguay-ronde (van 1986 tot 1994) [Doha-ronde, 2001 -..., auteur]."¹⁶ De Europese markt was niet langer meer een afgeschermd markt met eigen controle over de handelsstromen, maar een geïntegreerde vrijhandelszone. Parallel met deze evolutie was er de reconversie van de kapitaalmarkten: de multinationale groepen hadden een stijgende behoefte aan kapitalen voor het uitbreidende FDI-systeem, dat vervolgens de doodsklok inluidde van Bretton Woods en de explosie van de eurodollarmarkten veroorzaakte (cf. supra). Het gevolg was dat "*het volume van de van de Eurodeviezen vermenigdvuldigde met 4 à 5 op 7 jaar tijd. Daarop volgde onvermijdelijk een reusachtige internationale inflatie met korte-termijnrenten tot 15% en meer. [...] schulden crisis van de ontwikkelingslanden in het begin van de jaren '80 [...]*"¹⁷ Het resultaat was een deregulering van de kapitaalmarkten met een strak neoliberaal monetair systeem. De welvaartstaat verdween en de nationale nijverheid werd geïncorporeerd in het productieproces van enkele multinationals. Op Europees niveau werd dit besluit bezegeld op de De Europese Eenheidsakte (1986). De oorspronkelijke constructie van de EU was op korte tijd vervangen

zonder dat er enige richtbaarheid werd aan gegeven. *“Het ging niet langer om de economie van de West-Europese landen door onderlinge samenwerking sterker te maken in de concurrentiestrijd met andere landen of continenten. Het gaat voortaan alleen nog over de expansie van de gemondialiseerde grootindustrie, ten koste van de werkgelegenheid en de welvaart van onze eigen bevolking.”*¹⁸ Soevereiniteit en democratische controle over de eigen economie waren onder het neoliberal systeem verdwenen. Het Verdrag Van Maastricht was de institutionalisering van deze evolutie via de creatie van een eenheidsmunt en het ECB. De intrinsieke waarde van de Euro was op die manier ook moeilijk te af te meten in de financiële dagbladen, vermits de munt rechtstreeks werd bepaald door de afweging van andere munten in de wisselkoersen. Uiteindelijk bleef de meerwaarde de polsslag van de prijzen, en was de werkelijke waarde van de munt afhankelijk van de productie van goederen en diensten. *“In Europa stijgt de geldomloop gemiddeld met 7 à 8% per jaar, terwijl de reële groei van de economie schommelt tussen 1 en 3% per jaar. Er is dus een onderliggende inflatie – of daling van de koopkracht – aan de gang van zowat 4 à 7%. [...] In het systeem van Bretton Woods werd de waarde van de munt uitgedrukt in verhouding tot de waarde van een concrete koopwaar: het goud. De dollar was rechtstreeks gekoppeld aan het goud, tegen de koers van 35 dollar voor 1 ounce [...] De andere grote munten waren niet rechtstreeks aan het goud gekoppeld, maar onrechtstreeks via de Amerikaanse dollar. Wanneer de prijs van het goud op de wereldmarkt steeg boven de 35 dollar per ounce, was dit een duidelijk signaal van een reële devaluatie van de dollar.”*¹⁹ Het probleem dat zich stelde, het niet te weten komen van de concrete muntwaarde, was dan ook alleen te begrijpen binnen de context van de deregulering van de financiële markten en de muntspeculatie, uitgedrukt in de ongelijke verhouding tussen commerciële en financiële markten met het cijfer 1/40 qua geldhoeveelheid.

Het verdwijnen van de mogelijkheid tot direct ingrijpen op de conjunctuur was dan ook nefast met betrekking tot de creatie van investeringsmogelijkheden. De kapitaalstromen bleken niet meer te kunnen worden gecontroleerd; de oude scheiding tussen enerzijds industrieel en financierskapitaal en anderzijds de sociale reserves en de kleine individuele vermogens was verdwenen. Deze scheiding zorgde voor een overheidscontrole over de muntwaarde en kon hierdoor een eigen investeringspolitiek voeren om volledige tewerkstelling te creëren. In de neoliberale context was de scheiding verdwenen en bestond er een hoge druk op de budgettaire

politiek. De creatie van een eenheidsmunt maakte ook dat deze munt een grotere aantrekkingskracht bezat voor internationale muntspeculatie. De gevolgen werden gevoeld in een grotere regio, en tegelijkertijd waren er minder middelen om eventuele tegenmaatregelen te nemen.²⁰ Roosens vond zijn empirische bewijsvoering in onder andere de geschiedenis van de NAFTA.²¹ De EU zou via de Maastrichtnormen ook eventuele neokeynesiaanse ingrepen op crisissen verhinderen. De uiteindelijke invoering van de Euro was dan ook de doodsklok van het tijdperk van het nationaal-kapitalisme; de EU was een specifieke Europese versie van de globalisatie, een economische noodzakelijkheid om de politieke instituties te stroomlijnen in de nieuwe situatie. Deze veranderingen werden in de EU uitgekristalliseerd: *”De overheveling van de controle op muntcreatie naar supranationale instellingen vormt dus de kroon op het werk. [...] laatste en beslissende trap naar uitschakeling van elke democratische beslissingsmacht in de economie [...]. Eerst wordt de muntcontrole overgeheveld van nationaal naar supranationaal niveau. [...] tweede trap [...] onder uitsluitende bevoegdheid geplaatst van een groepje experts van de internationale finantie. Er wordt immers meteen een Europese Centrale Bank opgericht, naar het model van de Federal Reserve van de V.S. [...] Het essentiële verschil met de Federal Reserve is echter dat deze onderworpen is aan het Amerikaan Congres, terwijl de ECB volledig zelfstandig zal worden geleid door enkele topfiguren van het multinationalaal kapitaal [...].”*²²

12.2 Politieke implicaties van het euroscepticisme

Roosens was betreffende het verzet tegen de EU en de globalisering hoopvol toen hij keek naar de evolutie van de economische structuren van een post-industriële diensteneconomie. Dat deze visie weliswaar rammelde aan de fundamenten door de misconceptie van de arbeidswaardeleer (cf. supra), belette niet dat er een interessante convergentie van diverse economische deelaspecten werd hertaald in een blauwdruk van de oppositie van toekomstige partijpolitieke en civiele pressiegroepen. De afbouw van de nationale staat binnen het kader van de opkomst van de globalisering en de creatie van de EU ging in tegen de vroegere progressie van het democratisch inspraakrecht van de massa (idealiserend van het keynesianisme). De ontmanteling van de natiestaat zou de bevolking ertoe bewegen de democratie terug op te eisen.²³ Toen er eind '95 een

massale stakingsgolf ontstond in Frankrijk, was Roosens er als de kippen bij om het uit te roepen als het begin van een nieuwe vorm van antikapitalistisch verzet. Roosens concentreerde zich opnieuw alleen op de vorm, de techniciteit, van de arbeid van de individuele werknemer om dit hard te kunnen maken (werknemers in de dienstensector versus elite). Wat meer doordacht bleek te zijn, was de verbinding tussen dat verzet, de globalisering en het dictaat van de EU. De Franse regering kon niet de klassieke kleinburgerlijke achterban mobiliseren om de syndicale acties te veroordelen, dat volgens Roosens duidde op een nationaal verzet tegen de afbraakpolitiek van de Franse regering. De werknemers uit de diensteneconomie zouden zich verenigen met de intellectuelen om een nieuw volksfront te vormen voor een politiek van “[...] *het herstel van de nationale zelfstandigheid en van het democratisch inspraakrecht van de bevolking.*”²⁴ Het koppel diensteneconomie-nationale democratie kwam opnieuw aan de oppervlakte.

Dat de zaak niet zo eenvoudig lag betreffende de staking van ‘95, kan worden gevonden in excellente analyses van Le Monde Diplomatique en Ya Basta:

1. De intellectuelen uit de commerciële pers stonden als één man achter de hervormingen van premier Juppé gaan staan. Dat de pers de machthebbers volledig steunden, was voor de hoofdredacteur van Le Monde Diplomatique geen verrassing: “*Communicatie was lange tijd een synoniem voor bevrijding [...] verspreiden van kennis, wetten en verlichte gedachten, als tegengif van allerlei bijgeloof. Nu is communicatie een verplichting geworden die het sociaal, politiek, economisch en cultureel leven overspoeld. Communicatie is tiranniek geworden en het is waarschijnlijk ook het sterkste bijgeloof van deze tijd. Tegelijkertijd wordt de gehele maatschappij doordrongen van de wetten van de markt, die als een vloeistof of gas elk hoekje van de samenleving doordringen. Zelfs takken die lang niets met de markt te maken hadden [...] zijn nu onderworpen aan de wetten van vraag en aanbod.*”²⁵ Eveneens was de regering zelve een werktuig van de economische elite om deze wetten te handhaven. De rol van de intellectueel in dit verhaal was deze van de waakhond: door het begrip “complexiteit” aan te halen met betrekking tot de globalisering conformeerden zij zich aan de economische processen, een nieuw fatalisme zonder zelfreflectie. “*Roland Barthes onderstreepte lang geleden al dat de bourgeoisie, als grote producent van mythes, de klasse was die niet genoemd wilde worden naar wat zij was, dat zij wilde verdwijnen achter anonieme categorieën die haar*

universeel acceptabel moesten maken; Het is de nieuwigheid van de laatste jaren dat de intellectuele en universitaire milieus zelf op verregaande wijze hun toevlucht genomen hebben tot deze legitimatie."²⁶ Een raak antwoord op deze intellectuelen werd ook gegeven door Roosens; hij verklaarde ironisch dat ze een nieuwe versie van het historische materialisme hadden ontdekt: de EU en de mondialisatie waren onafwendbare economische krachten.²⁷

2. De sociale afbraakpolitiek en het verzet hiertegen waren in verschillende gradaties in alle westerse landen te vinden. Frankrijk had nu eenmaal een specifieke geschiedenis die zich er meer toe leende om massaal verzet uit te lokken, gaande van sterke radicaal-linkse organisaties tot strijdsyndicalisme, etc ...
3. Het waren voornamelijk de 'speciale regimes' die werden getroffen door de loodzware eisen van de financiële markten en de EU, onder andere beschreven in het Verdrag van Maastricht. *"De onbelemmerde circulatie en rendabilisering van het kapitaal is evenwel moeilijk te verenigen met de 'stroefheid' en andere 'sociale verworvenheden' of 'speciale regimes' die in de overheidssector nog steeds van tel zijn en die, zoals men weet, een belemmering vormen voor de competitiviteit van het bedrijfsleven. Met hun specifieke statuten en hun garantie op werkzekerheid vormen de ambtenaren [...] een inbreuk op wat de algemene regel zou moeten worden: de onzekerheid, de flexibiliteit en, als het moet, de werkloosheid.*"²⁸
4. De regering en economische elite hadden ook gefaald; de aloude polarisatie tussen stakers en werklozen werd opnieuw als hegemonische strategie gebruikt.
5. De oneven verhouding betreffende syndicalisatiegraad bij werknemers in de private en publieke sectoren was een grote factor op gebied van mobilisatiegraad.

Deels is de loyaliteit van de progressieve intellectueel aan de elite te verklaren door het onvermogen om te beseffen dat er een economische paradigmashift had plaatsgegrepen." *Velen leven nog in een Keynesiaanse denkwereld. Zij geloven nog steeds dat het volstaat geld te pompen in de grote nijverheid, opdat dit zou leiden tot economische "groei" en tot de creatie van nieuwe werkgelegenheid. Vermits Europa niets anders is dan een instrument om de transfer van kapitaal naar de grootindustrie te organiseren, blijven zij hopen dat steeds meer 'Europa' uiteindelijk de redding zal brengen.*"²⁹ Dit betekende evenwel niet dat Keynes in het neoliberale

tijdsvlak geen legitimiteit zou hebben; alleen was er geen keynesiaanse staat meer om dergelijke economische politiek te voeren. Wanneer de politieke elite teruggreep naar die visie van anticyclische interventies, dan deden ze dit in de verkeerde sectoren. De keuze om de grootindustrie te subsidiëren met overheidsgeld kon worden gelijk gesteld aan het feit dat de eigen autonome alternatieven om een economische politiek te voeren werden begraven.³⁰

Een ander component van de neoliberale “turn” waar Roosens op wees, was dat de linkzijdige bleef geloven in het “proletarisch internationalisme”. Klaarblijkelijk dacht hij ook dat dit verbonden was aan de hoop van de progressieve intellectuelen in het EU-project. Een opmerkelijke uitspraak, dat is het minste wat erover kan gezegd worden. Roosens conceptualiseert zijn strijd op dit punt in zeer non-dialectische termen, dat grotendeels deze uitspraak kan verklaren. Roosens, zoals werd bewezen, begreep niets van de leninistische essentie. Voor hem was de aloude marxistische en leninistische visie van internationale wederzijdse steun van de arbeidersklasse sowieso gekant tegen elk nationaal kader waarin die strijd moest worden gevoerd. De klassenstrijd was voor hem nationaal of internationaal, enige dialectiek tussen beide kaders is dus afwezig. Natuurlijk moet voor deze onmarxistische visie wel een economische verklaring gevonden worden, en dan komt opnieuw zijn “postkapitalistische productiewijze” van de diensteneconomie op de proppen als legitimatie. Roosens doorzag dus de subtiliteiten van een marxistische politiek niet:

1. Het ene kosmopolitisme is het andere niet. De steun van een progressieve middenklasse aan de globalisering en de EU was niets meer dan de acceptatie van de liberale premissen, Fukuyama komt opnieuw om de hoek kijken. Verklaringen zoals “linkse intellectuelen die nog sterk gebonden zijn het traditioneel-leninistisch internationalisme van de 19de eeuwse arbeidersklasse”³¹ en “het proletarisch internationalisme als ideologische vooringenomenheid”³² staan haaks op zijn voorgaande analyses dat centrumlinks zich conformeerde aan het multinationale kapitaal (cf. infra).
2. Het marxistisch internationalisme is een exponent van het klassenbewustzijn van het proletariaat, dat zowel gericht is tegen de heersende klassen die in het ene economisch tijdsbestek het nationalisme als imperialistische hefboom gebruiken, en in het andere het kosmopolitisme om naties de internationale vrijhandel te laten accepteren. Au fond zijn

het in beide gevallen functionele legitimaties die afhankelijk zijn van historische structuren en processen, en er kan dan ook niet, zoals Roosens wel pleegde te doen, in absolute en stationaire termen worden gesproken. Het zou even onzinnig zijn om te stellen dat in alle situaties het flamingantisme of Vlaams-nationalisme de emancipatie van Vlaanderen zou willen bewerkstellingen.

3. Het marxisme is niet gekant tegen de strijd van progressieve krachten tegen het multinationale kapitaal binnen een nationaal kader, omdat het ten volle beseft dat binnen internationale netwerken van productie imperialistische machtsverhoudingen schuilgaan. Naties kunnen daadwerkelijk om die reden in zijn geheel worden onderdrukt. In een artikel voor *Monthly Review* zou John Bellamy Foster, vermaard Marx-kenner, deze stelling nog eens uit de doeken doen. *“In his later years, from the days of the formation of the First International and the writings of Capital in the 1860s up to the end of his life, Marx was far less convinced that the Hegelian cunning of reason was operative here in any meaningful sense³³ – that objective forces unleashed by colonialism were actually providing the material premises for development in colonized nations. Instead, he became increasingly concerned about the role of international exploitation in creating a permanent structural relation of dependency of poor nations on rich nations – and the effect of this on working-class internationalism. Ireland, he observed, was sending its surplus – derived largely from agricultural production – over to England, where it was used to expand industrial production.”³⁴* De incorporatie van kolonies in de kapitaalaccumulatie van imperialistische landen was dus voor Marx niet a priori een stap voorwaarts naar de moderniteit om de klassenstrijd uit te dragen. *“[...] condition of internationalism is the need to combine national and international struggle – each as the basis for the other. [...] The call for international proletarian unity was not simply a call for the working class of one country to support the revolutionary activities of another, but also had to do with the fact that the bourgeoisie [...] played one working class against another. The problem of importing foreign labor to undermine the struggles of workers was a key issue in the development of the International itself. [...] The working class struggle could not be actively promoted [...] if confined by national walls when faced with a capitalist system that expanded globally. [...] for all of his calls for international solidarity, Marx also stressed that it could only be built on the basis of national, working-*

class organizations rooted in the material conditions of exploitations in given national contexts, and aimed at the state apparatuses of various countries.”³⁵ Net zoals Gramsci was het Marx die rekening hield met de nationale context van de klassenstrijd. De ruimte waarin zich dit afspeelt, is sowieso bepaald door de instituties van de economische elite, en dus in de eerste plaats de nationale maatschappelijke sfeer. Gramsci, Lenin en Marx benadrukten dus de noodzaak om historische, materialistische analyses te maken. De vorm van de arbeidersstrijd is nationaal, omdat de bourgeoisie over een nationale ruimte heerst; de inhoud van de klassenstrijd is omwille van de klassenverhoudingen internationaal, omdat ook de handel van de bourgeoisie over de grenzen van de natiestaten heengaat en de uitbuiting dus niet beperkt blijft tot één land. Deze uitbreiding van het kapitalistische wereld-systeem was ook de oorzaak van een stijgend aantal bewegingen voor het behoud van de nationale soevereiniteit. Nationale opstanden waren vormen van de strijd tegen het kapitalisme in de imperialistische fase, maar konden zich niet plaatsen boven het niveau van louter “folkloristisch” bewustzijn (cf. Gramsci en de opstand van boeren in de Mezzogiorno) Roosens slaagde er dus niet in dit inzicht te verwerven, vermits hij uitsluitend vertrok vanuit een nationaal kader met een eenzijdige tegenstelling tussen de verhouding internationaal kapitaal en nationalisme. Ook verwisselde hij een vaag pseudo-progressieve notie van kosmopolitisme bij de nieuwe middenklasse met een materialistische analyse van de productieverhoudingen, de basis van elk proletarisch internationalisme. Het is dan ook terecht om te stellen dat “het ene kosmopolitisme niet de anderen is” (cf. supra). De procesmatige realiteit van de economische sfeer kon hij niet bevatten in een dialectische totaliteit. Ook Marx stond weigerachtig tegenover een kantiaans ideaal van een wereldregering en een universeel broederschap tussen alle mensen. *“For Marx, then, national and international organization by workers formed a kind of dialectic. Neglect of either part of this struggle would be fatal to the whole. [...] The working-class movement had to emerge initially out of immediate material conditions, and thus to have a local habitation, but it also had to take on the same global dimensions as capitalism itself.”*³⁶ Marx stelde dat de kosmopolitische projecties van de bourgeoisie niets anders dan nieuwe legitimaties van dezelfde uitbuiting waren. Lenin waarschuwde voor het feit dat de bourgeoisie zowel een “nationale cultuur” alsook een kosmopolitisch imperialisme kon uitdragen als bindende

ideologie om de klassenstrijd te pacificeren. Gramsci benadrukte de noodzaak om een besef te krijgen dat wijzigen van de “integrale” staat ook wijzigingen in de articulatie van een hegemonische ideologie teweeg brachten. De “national-popular” functies van die hegemonie konden evengoed een neoliberal kosmopolitisme gebruiken om de steun van de massa te verkrijgen in een gewijzigde situatie van economische en politieke structuren. Uiteindelijk kan de globalisering worden beschouwd als het nieuwe dominante discours.

Een interessante analyse op het gebied van de interne mechanismen van de EU, maar een foute inschatting van de politieke krachtlijnen, dat dan ook resulteerde in een uitspraak die een reminiscentie oproept naar de overhaaste conclusie van liberalen dat de mensheid in een postideologisch tijdsbestek is beland: *“De krachtmeting, en dat wordt het, zal dus niet gaan tussen een ‘Europese’ rechterzijde en linkerzijde. Wel tussen de democratische krachten van elke natie afzonderlijk, en een supranationaal maar ondemocratisch ‘Europa’.* En indien de verschillende democratisch-nationale krachten onderlinge steun of coördinatie zouden bekomen, zou dat mooi meegenomen zijn.”³⁷ Deze nationale krachten zouden zich verzetten, aldus Roosens, omdat de EU op politiek vlak een anomalie is in de geschiedkundige ontwikkeling van de mensheid. Europa is een container van volkeren met conflicterende belangen, waarbij nationaalstaten met verschillende volkeren nu op twee fronten worden geconfronteerd met de eis naar zelfbeschikking. Oude economische verhoudingen worden onder spanning gezet, waardoor groepen met eenzelfde materialistische belangen elkaar zullen bekampen in het politieke veld. *“[...] verworven posities en interne cohesie worden immers bedreigd door die economische verschuivingen. Ofwel slaagt de euro, en dat kan slechts door een groot aantal succesvolle en grootschalige economische structuurwijzigingen in verschillende landen. Ofwel stort hij in elkaar, en dan wordt het een economische ramp [...]”*³⁸

12.3 Klassenstrijd, euroscepticisme, leninisme, nationalisme

Roosens was duidelijk een euroscepticus uit zowel bezorgdheid voor de stilaan irrationele kapitalistische kapitaalcreatie en het verdwijnen van de natiestaten onder de laars van

multinationale ondernemingen en supranationale instituties. In pro-Europese sociologische en politicologische literatuur zou hij ongetwijfeld te boek staan als een onverbeterlijke dilettant, een populist die de democratie misbruikte voor allerlei achterhaalde concepten en visies. De vraag is dan ook of Roosens wel in dat hokje kan geduwd worden van louter een “reactionair” te zijn. Het oordeel hangt af vanuit welk ideologisch oogpunt men hem beschrijft, en in welke mate men een historisch beeld kan construeren over de evolutie van de EU.

Er kan niet worden ontkend dat er een tweedeling is ontstaan tussen neokeynesianen en marxisten enerzijds, en de “Derde Weg”-adepten en neoliberalen anderzijds, wanneer het aankomt om al dan niet de evolutie van de EU-constructie toe te juichen. Roosens’ meerwaarde bestaat hierin dat hij een totaalbeeld kon schetsen, dat zijn visie kon verbonden worden aan andere facetten van de internationale economische evoluties. De EU werd bij hem dus niet uit de context gelicht, dat veelal gebeurt bij voorstanders van de Unie.

Een eerste reden waarom Roosens’ nalatenschap moet serieus genomen worden, komt dan ook vanuit economische hoek. De groep academici die het boek “Contemporary Economic Theory: Radical Critiques of Neoliberalism” hebben geschreven, een gezaghebbend werk over de stand van zaken in het contemporain economisch denken, onderstrepen ook dat voorstanders van de huidige EU-constructie doelbewust het debat vernauwen tot louter een verplichte keuze voor het neoliberaal model. Zij trekken de lijn van Roosens door met een nog sterkere nadruk op de betrachting van de Europese elite om een verzelfstandiging van de financiële instellingen te bekomen als middel om de valorisatie van de meerwaardeproductie veilig te stellen. De arbeidsproductiviteit, in relatieve vorm, zal al grotendeels voor een land bepalend zijn aan welke zijde het staat wanneer het vraagstuk over inflatie, rentestand en devaluatie op tafel komt. Een land zoals Duitsland, met voornamelijk een hoogtechnologische industrie en dus nood heeft aan kapitaalintensieve investeringen en snellere en hogere “Return on Capital”³⁹, zal zijn wil kunnen opleggen aan landen, zoals Italië, met een lagere relatieve arbeidsproductiviteit: “[...] *the bilateral bands limit the technological laggards’ possibility to use anti-cyclical measures, thus tying them to the dominant country’s policy. [...] Germany, given her higher productivity, is more competitive on foreign markets. [...] Germany’s pursuance of higher profits is relatively independent of high inflation. Moreover, inflation would dent price competitiveness thus requiring*

devaluation, something Germany is reluctant to use [...] Inflation [...] is enemy number one in Germany. Italy's situation is the opposite. Lower productivity levels create the conditions for inflationary politics as means to reduce the level of real wages (that is, to increase the rate of surplus value and thus the rate of profit). To safeguard her international competitiveness, Italy has to resort to devaluation. But the less efficient country's possibility to resort to competitive devaluation is limited by the relative fixity of the exchange rates within the ERM [deze bestaan niet meer, vermits er een eenheidsmunt is, auteur].⁴⁰ Indien Italië deze maatregel niet doorvoert, dan moet het land gelaten toezien hoe de handelsbalans zal zuchten onder de monetaire instabiliteit ofwel zal zij haar reserves verhogen aan minder voordelige tarieven om de inflatie te bekampen. In ieder geval, deze opties zijn alvast onaantrekkelijk. Binnen dit systeem sluit ook de EU per individueel land uit dat het bij tendentiële daling van de winstvoet niet kan ingrijpen door een hogere inflatie van de prijzen toe te staan. Er is dan maar één ander middel, naast de relatieve meerwaardeopbrengst verhogen door technologische rationalisering, in de vorm van direct ingrijpen in de arbeidsverhoudingen op de werkvloer door de arbeidshoeveelheid te laten stijgen. In mentaal, de arbeiders meer uren laten presteren, zodoende dat de absolute meerwaardeproductie kan stijgen. Dit verklaart voor een groot deel de neoliberale koers van de EU om zo snel mogelijk sociale rechten en verworvenheden af te schaffen onder de mom van “flexibiliteit” en “meer vrijheid van ondernemerschap”. Roosens had dus de hoofdvogel afgeschoten wanneer hij het gevaar zag van de eenheidsmunt als monetair pressiemiddel om iedereen gewoonweg te dwingen afstand te laten doen van oude neokeynesiaanse politiek (anticyclische overheidsinvesteringen en fordistische werkzekerheid).

Wat maakte dan precies dat in tijden van globalisatie de politieke elite koos voor de EU als nieuw initiatief om het “staatse” keynesianisme te vervangen door het neoliberale model? Er kunnen alvast vier redenen worden gevonden:⁴¹

1. In de keynesiaanse fase was een hoge inflatie van prijzen en dus een artificiële stijging van de valorisatie van de meerwaardeopbrengst een middel om militante periodes van de arbeidersbeweging tegen te gaan. Alleen was het probleem dat in dit geval niet alleen de koopkracht van de arbeiders erodeerde, maar ook deze van de dominante klassen. Met een deflatoire koers, zoals in de jaren '30 en in de huidige neoliberale periode, was dit niet het

geval, omdat de muntwaarde behouden blijft in de wisselkoersen. Deze klassen waren dus niet opgezet met de keynesiaanse overheidsvisie waarin veelal sociaal-democraten zetelden.

2. Hoge inflatie in combinatie met devaluaties betekenden weinig verschuivingen op competitief gebied tussen de verschillende staten, maar zorgden wel voor een ondergeschikte positie op de wisselmarkten. Het neoliberale alternatief om een eventuele daling van de valorisatie af te wentelen op de schouders van de arbeiders was natuurlijk veel veiliger (absolute meerwaardeproductie verhogen).
3. Inflatoire mechanismen zorgden voor een verhoging van de gemiddelde winstvoet door een herverdeling van de geproduceerde waarde. In het neoliberale bestel zorgde een hogere absolute meerwaardecreatie voor een hogere winstvoet en een hogere warenproductie en dus een grotere waardecreatie.
4. De combinatie van een streng monetair beleid als harnas om de concentratie van kapitaal te bevorderen en de verhoging van de absolute meerwaardecreatie zorgden voor een stijgende druk op de arbeidersbeweging. Het neoliberale verhaal laat geen alternatieven toe, waardoor de ideologische staatsapparaten gemakkelijker syndicale eisen kunnen verwerpen als “onredelijk”. Een eis tot “minder Europa” of “deglobalisatie” in de vorm van progressieve eisen tot een democratische economische sfeer dmv. van protectionisme worden in de publieke sfeer door neoliberale krachten geprojecteerd als zijnde reactionair. Marx’ opmerking dat alleen een bourgeois vrijhandel als kosmopolitisch kan aanzien, heeft een verrassende actuele bijklank.

De uiteindelijke reden waarom de elites de EU steunen, is in de conclusie van de economen in het boek “Contemporary Economic Theory” te vinden: “[...] *this system appears to be imposed by a distant bureaucracy whereas it is actually the result of conscious anti-labour economic policies. These are at the same time the common advantages for European capital. The euro, and thus German leadership, is accepted by the other European countries because the bill is paid by labour.*”⁴² Het valse gejuich voor de Europese doelstellingen bij de progressieve intellectuelen en de daaropvolgende verontwaardiging bij hen over de euroscepsis bij de lagere klassen kan dus terecht, in het licht van de materiële belangen van de werkende klasse, becommentarieerd worden met de latijnse uitdrukking “Nemo turpitudinem suam allegans auditur”.⁴³

Een ander aspect dat zich opdringt om te worden onderzocht is de plaats die Roosens bekleedde als euroscepticus binnen het politieke spectrum. In Vlaanderen was en is er alleszins geen partij die het euroscepticisme als ideologisch component omarmt. De enige partij die de laatste twintig jaar oppositie voerde tegen Europese besluitvorming was het Vlaams Blok naar aanleiding van het Verdrag van Maastricht en de Europese Grondwet. Voor het Blok waren er een tweetal argumenten waarom de partij ageerde tegen deze breukmomenten: de EU kende een evolutie naar een federale staat en het verhinderde het subsidiariteitsbeginsel. “[...] *de evolutie naar een federalistische superstaat, naar een soort België in het groot.*”⁴⁴ In andere Vlaamsnationale niet-partijpolitieke organisaties was er ook oppositie omwille van dezelfde redenen. Meervoud en recentelijk Sociaalflamingantische Landdag zijn qua primaire ideologische positionering eurosceptisch en voeren een continue strijd tegen de Unie. Aan de radicale linkerkant is er een heterogene samenstelling qua type organisaties en ideologische positionering. PvdA is gekant tegen de economische koers van de Europese Unie en de ondemocratische supranationale instituties, maar is voorstander van een strijd op Europees niveau. Naar aanleiding van de Europese Grondwet waren er pluralistische initiatieven uit het linkse middenveld en door personen uit het vakbondsmilieu. Organisaties die als primaire politieke visie anti-Europese kenmerken vertonen, zijn ondermeer het Masereelfonds en Attac. De visie van Attac kan als het meest gedetailleerde worden beschouwd. De Europese Unie is voor Attac een imperialistisch mechanisme, net zoals de nationaalstaten of natiestaten dat in de 19de eeuw waren. Een nieuwe imperialistische hegemonie is maar pas mogelijk bij een hergroepering van de multinationals in politieke instellingen. “[De Europese Unie is] *enerzijds de oprichting van een grote eenheidsmarkt [...]. Anderzijds de oprichting van een staat, het enige instrument dat toelaat van de Europese multinationals te verdedigen in de rest van de wereld.*”⁴⁵ Deze Europese staat wordt weliswaar niet gevormd volgens het model van een klassieke modernistische overgang naar de natiestaat (actieve revolutie), maar door elites die zich verenigen in pressiegroepen binnen de EU (passieve revolutie). Politieke mandatarissen en afgevaardigden van multinationals vergaderen achter gesloten deuren over de toekomst van een compleet continent, onder andere in de “European Round Table”(ERT) of “Union of Industrial and Employers’ Confederations of Europe” (Unice). Het Verdrag van Lissabon is een rechtstreeks gevolg van deze oligarische beslissingen, de richtlijnen van dit verdrag waren rechtstreeks gericht op de afbouw van de

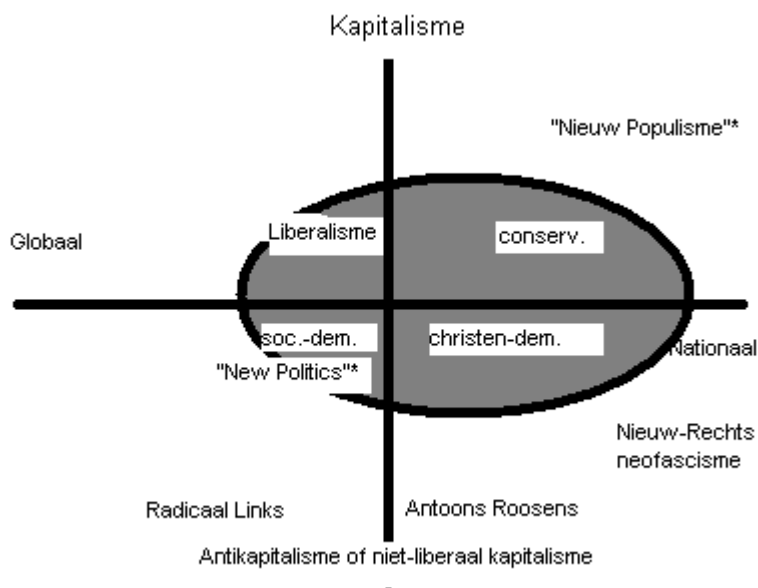
verzorgingsstaat en de transformatie van de interne economische ruimte tot de meest competitieve productiesectoren in mondiaal verband. Eveneens moet de EU verzekeren dat er rechtstreekse handelsnetwerken zijn met de perifere handelszones, dat neerkomt op het uitbreiden van oude imperialistische machtsverhoudingen. De strijd tegen de EU is dus niet alleen, aldus Attac, bevorderlijk voor de levensstandaard van de werkende klasse in Europa, maar ook een morele plicht om andere niet-Europese volkeren te behoeden voor een nieuw tijdperk onder de laars van een Europees imperialisme.⁴⁶

Roosens kan ook in de Europese context worden bekeken. Zijn de eurosceptici in Europa partijpolitiek gezien overal zwak, of is België de exceptie? Was er een partijpolitieke vertaling van zijn primair ideologische oppositie tegen de EU, eurosceptis als partij-ideologie en niet vertaald in een ad-hoc confrontatie. De oppositie kent alleszins meer impact bij het grote publiek tijdens institutionele veranderingen binnen de EU, verhoogde politieke activiteit in de Europese instellingen en economische beslissingen die een directe aanslag zijn op de bestaansvoorwaarden van de Europese onderdanen. De oppositie zal ook systematisch uit de besluitvorming van de gestelde machten op nationaal niveau worden geweerd, dat voortvloeit uit de algemene consensus binnen de partijelites over de Europese koers. De prodigieuze toon van de commerciële media en centrumpartijen over een eventuele afwijzing van deze consensus wordt gevonden in hun ideologisch discours: de tegenstander krijgt de negatieve connotatie van populisme aangekleefd, juist centrumpartijen gebruiken het paradigma van liberale democratie als superieur referentiekader om de tegenstander te marginaliseren. Eventuele discussie over de werkelijke inhoud, zoals Roosens dit deed op politiek en economisch niveau, wordt hierdoor onmogelijk gemaakt. Dat het woord populisme hier een zeer vage omschrijving is voor de gediversifieerde oppositie, heeft ook te maken met de onkunde van onder andere liberale systeemtheoretici om het web van materialistische en ideologische belangen te doorgronden. In het beste geval wordt er dan gesproken over “new politics”; er bestaat de presuppositie dat eurosceptici een bijproduct van zeer tijdelijke fenomenen zijn. Toch moet er binnen de globale context gewezen worden op enkele zaken:

1. Bij de liberale systeemtheoretici bestaat er een stilzwijgen over de tekortkomingen van hun heuristisch model om uit te kunnen leggen waarom er een enorme discrepantie

bestaat tussen de publieke opinie en de besluitvorming van nationale elites. De premissen van onder andere Eastons⁴⁷ erfgenamen gaan uit van een aloud evenwichtsmodel met een rationeel-functioneel mechanisme om een algemene consensus over hun eigen maatschappij te bevestigen. Er zou dus een “input” van de civiele ruimte in het politieke systeem bestaan met een positief resultaat in de “output”. Wanneer dit niet gebeurt of op de verkeerde manier, zouden politici feedback krijgen van de kiesgemeenschap. De integratie van belangen uit de economische en civiele sfeer en de “public policy” van de instituties worden dus voorgesteld als een rationele afweging door een pluralistische vertegenwoordiging van het volk, en dus uiteindelijk een automatisch streven naar neutrale besluitvorming. Systeemtheoretici zoals Gabriel Almond zijn dus in dezelfde val getrappt als de speltheoretici *“In spite of Gabriel Almond’s conviction to the universe of political systems, his work on the systemic paradigm is hardly excusable from ideological imperialism and what Claude Ake called the “equation of ideal to reality” [...] Almond’s ideas seemed to have gotten out of symmetry with the contemporaneous syndromes of world politics. [...] he seemed to be confused as his taxonomies are in terms of what actually constitutes the properties of political systems [...].*⁴⁸ In het geval van Roosens’ aanklacht aan het adres van de partijpolitieke elite als zijnde de waterdragers van economische belangen van een eeuwenoude kapitalistische oligarchie werd het paradigma van deze liberale denkers compleet ondermijnd, en dus ook de ideologische legitimiteit van de retoriek betreffende de objectieve progressie van de burger onder Europese vleugels. Het gebrek aan heuristische werktuigen en de kritische ingesteldheid hebben dan ook een fundamentele weerslag op het onderzoek van liberale verslaggevers en academici: *“This disjuncture stems from the fact that while there has been considerable debate about the nature of the public support for the EU, and while there has been much attention to the elite-led nature of the process of European integration generally, there has been little consideration of how the two link up in practice. It is implicitly assumed that national elites either mechanistically respond to the public opinion [...] or that public opinion mechanistically responds to changes in the process of European integration.”*⁴⁹ De liberale systeemtheoretici hebben een probleem wanneer het erop aankomt daadwerkelijk hun systeem toe te passen op de casus van euroscepticisme in de lidstaten. De “input-output”-evenwichten zijn afwezig, de besluitvorming wordt bepaald door een

particratische consensus en veelal zijn er geen mogelijkheden om rechtstreeks te weten te komen wat de publieke opinie in zijn geheel is betreffende de EU. Het oude pacificatiemodel, waarin de zuil de top volgt, is compleet afwezig. Indien de Egmontperiode een signaal was van een verdere vervreemding tussen partij en middenveld, dan kan de discussie over Europa beschouwd worden als een verdere uitbreiding van die crisis. De evolutie van verzuiling naar de politiek van het extreme centrum heeft gezorgd voor de uitbreiding van vroegere “tactische vrijheid” bij de oude pacificatie-elite om beslissingen te treffen die schijnbaar representatief waren voor de keuze van hun kiezers. Zolang er een institutionele legitimatie aanwezig was, konden liberale systeemtheoretici blijven volhouden dat er uiteindelijk altijd een volkomen democratisch evenwicht werd bereikt. “[...] *there is very little relationship between public levels of euroscepticism and electoral support for eurosceptical parties. [...] It is clearly important to be sensitive to national contextual factors rather than talking in aggregate terms about a pure fit between West European public opinion on the European issue and the manifestations of that same issue through the parties.*”⁵⁰ In Vlaanderen had het euroscepticisme van Roosens, vertaald in een anti-Europees socialisme met een verwijzing naar het nationaal-keynesianisme, geen enkel partijpolitiek raakvlak, maar hij kon wel deel uitmaken van oppositionele subgroepen in het politieke middenveld. Ook moet worden vermeld dat Roosens’ ideeën eigenlijk een synthese waren van verschillende eurosceptische stromingen in Europa:

Legenda:

Grijze zone= pro-EU

“Nieuw Populisme”: hoofdzakelijk belangen van kleine kapitalisten of vertegenwoordigers uit de middenstand, conservatief-liberalisme of semi-corporatisme (Poujadisme)

“New Politics”: ideologie van nieuwe middenklassen; ecologische partijen, “new social movements”

2. Sommige politicologen verbinden het euroscepticisme aan interne veranderingen van het politieke landschap in een natiestaat. In tegenstelling tot de gangbare mening van deze onderzoekers, was het euroscepticisme, aldus Roosens, niet louter te verklaren door de opkomst van Nieuw Rechts, rechts-nationalisme en opportunistische “vrijbuiters” naast de klassieke partijen. Eerder moest in algemene termen dit fenomeen worden verbonden aan de ideologische grond van de zaak, namelijk dat de Europese Unie een welbepaalde politieke en economische agenda heeft, en dat er vanuit een marxistische visie ook kan worden verklaard waarom juist euroscepticisme in oppositionele partijen gehoor vindt. Roosens wist ook waarom er in België geen eurosceptici te vinden waren in het partijpolitieke systeem: uitgezonderd het Vlaams Blok liet iedere mandataris zich integreren in de consensus over het bestaan van de contemporaine Europese Unie. Er is maar ruimte in het ongebonden middenveld voor mensen zoals Roosens om een andere stem te laten horen, en dan nog meestal in zeer “gespecialiseerde” organisaties zoals Meervoud of ad hoc-bewegingen. Een groot probleem voor eurosceptici om een beweging of partij uit de grond te stampen is eveneens dat niet alle eurocritici tegenstanders van het

idee over de Europese Unie zijn. Dit is zeer zeker het geval in België. Roosens had geen enkele optie om zijn ideologische visie ingang te doen vinden bij partijen. Alleen in Frankrijk, Denemarken of Duitsland bestaan of bestonden “single issue” eurosceptische partijen. Een coalitie aangaan met een protestpartij, veelal in de hoek gedrongen door het predikaat populisme, is een meer realistische optie om het euroscepticisme bij het grote publiek als een blijvend ideologisch bewustzijn te ontwikkelen. Dit zal moeilijker zijn in een land waar de gefossiliseerde verhoudingen van een verzuilde maatschappij weinig ruimte laten voor protestpartijen. Deze verhoudingen moeten eerst door externe factoren of interne zwakte imploderen, zoals in Italië, Engeland of Frankrijk. Roosens had geen vruchtbare grond in België om zijn ideeën te verkopen aan een protestpartij, alleen het Vlaams Blok was een mogelijke kandidaat. Oppositie tegen Europa is meestal oppositie tegen het traditionele partijsysteem, waardoor protestpartijen ook om deze reden het predikaat populisme opgespeld krijgen. Een laatste optie, naast een ideologische ommezwaai van de partijtop, is een eurosceptische ruimte creëren binnen een traditionele partij, het betrachten de ideologisch dominerende f(r)actie te worden op het gebied van Europese materies. Het oplaaien van factionele disputen over de toekomst van Europa wordt grotendeels bepaald door nationale verkiezingen en niet door Europese momenta, dit in tegenstelling tot de evolutie van buitenparlementaire bewegingen. Er zijn vervolgens ook nog enkele andere specifieke kenmerken tussen de Europese landen. “Single issue”-partijen met het euroscepticisme in hun vaandel, zijn alleen te vinden in landen waar het integratieproces al was gestart voor de opkomst van dit ideologisch component. In landen die maar later zijn toegetreden, vertolken traditionele partijen of protestpartijen deze visie. Deze “single issue”-optie blijkt ook de meest succesvolle te zijn.⁵¹

3. Een derde punt is de constatacie dat de eurosceptici uit zeer gevarieerde ideologische hoeken van het politieke spectrum komen. Wat zijn de precieze beweegredenen buiten de specifieke nationale determinerende factoren om eurosceptisch te zijn? Onder andere de ideologische polarisering binnen een partij of politiek veld over Europa is belangrijk (cf. supra), of de attitude tegenover de natiestaat waarin de partij of organisatie opereert. Maar hoofdzakelijk de primaire ideologie blijft de belangrijkste beweegreden: een politiek bewustzijn met een algemeen paradigma waarin Europa een plaats krijgt. Identitaire

politiek, de globaal-nationaal-as in punt 1, valt niet autonoom te bekijken zonder het economische model van de eurosceptici in acht te nemen. Voorstanders van de Europese Unie trachten dit wel te doen om de eurosceptici in de hoek van goedkoop electoraal gewin te duwen, genaamd populisme. “Postmaterialistische” partijen en bewegingen, een kosmopolitisch cultuurbeeld aanhangend, hebben ook problemen om een integratie te maken van hun primaire ideologie (“new identity”problemen) en de socio-economische realiteit van de Europese Unie. Dit komt voornamelijk tot uiting bij bv. de Griekse ecologische partij, die voorstander is van een complete Europese staat. De Finse broederpartij is daarentegen absolute tegenstander van verdere integratie, gemotiveerd vanuit de bezorgdheid voor de economische implicaties.⁵² Er bestaan ecologische partijen die de integratie van de EU afkeuren omdat het teveel nationale elementen overeind laat: “[...] *the EU can be viewed negatively because it is not global enough (i.e. only European) and because it is not global enough (i.e. it does not cross the most relevant global division, the NorthSouth divide, but rather reinforce it).*”⁵³ Partijen die wel op socio-economische basis vragen stellen bij de EU, zijn ook meestal partijen die zich afzetten tegen de liberale definitie van democratie en anderskapitalistisch of antikapitalistisch zijn (cf. supra). Deze partijen zijn dan ook niet geneigd om zich te laten integreren in de ideologische consensus, het partijgewoel in het “extreme centrum”, en zijn ook om die reden opnieuw gemarginaliseerd door de partijpolitieke elite als zijnde “populistisch”. “[...] *the ideologies most closely associated with parties with a position of dominance within party systems are less likely to give rise to party-based euroscepticism. Social-democratic, christian democratic, conservative and liberal parties are not united in euroscepticism. Simply put, this is the empirical finding that no major governmental party in an EU member-state is unequivocally anti-EU.*”⁵⁴

4. Het punt dat de term “populisme” wordt misbruikt om euroscepticisme te marginaliseren, is eveneens van belang om Roosens’ positie te kunnen snappen. Roosens was nooit opgezet met de achterkamerpolitiek van de partijelites, pacificatie betekende voor hem dan ook inherent dat principes overboord werden gegooid om een socio-economische status-quo te handhaven (cf. infra). Waar eurosceptisch radicaal-links nog aanwezig is, bestaat voor de partijelites een blijvend gevaar van competitie. Partijen uit de nieuwe sociale bewegingen zijn vlugger bereid de consensus opnieuw tot stand te brengen,

vermits hun agendapunten maar bestaan uit perifere belangen van de economische orde, en dus niet de staatsmacht uitdagen. In het geval van extreemrechts zal alles afhangen van de lokale condities en gevoeligheden, en ook de tactische beweegruimte om een identitair-nationalistische politiek te voeren. De Deense casus (2001 - ...) toont dat een Nieuw-Rechts mainstream kan worden in de vorm van een kruising tussen neokeynesianisme en rechts-nationalisme (Dansk Folkeparti) als steun aan een regering van liberalen en conservatieven. Sinds het Verdrag van Maastricht was er een evolutie naar euroscepticisme, waarbij de Dansk Folkeparti nu een convergentiepunt van protest vormt en traditionele partijen dwingt om een kritischer houding aan te nemen tegenover de EU. *“The Danish failure to achieve a yes in the first referendum to ratify Maastricht in 1992 served as a galvanising event for eurosceptics across Europe. Around the two referendums arose two new formations whose purpose was to oppose Maastricht: the June Movement and the People’s Movement Against EC-Union. [...] The party-based opposition of came largely from the Progress Party⁵⁵ on the right in combination Socialist People’s Party⁵⁶ [...]”⁵⁷* Eveneens de sociaal-democraten waren door druk aan de linkerkant genoodzaakt om een eurokritische houding aan te nemen. In Frankrijk was er de meest duidelijke ideologische motivatie om eurosceptisch te zijn. Partijpolitiek gezien was de oppositie immens. Aan de linkerkant had men de radicaal-linkse partijen (trotskistische partijen en de PCF), de reformist Chevènement met zijn plannen voor nationalisatie van productiesectoren (afgesplitst van de sociaal-democraten na het tijdperk Mitterrand), de ecologische partij, extreemrechtse Front National, liberaal-conservatieve dissident de Villiers met het euroscepticisme als breekpunt in de groep van oudgedienden van de rechts-liberale republikeinen (Parti Républicain) in het UDF en delen van de neogauchistische RPR. Frankrijk was in de jaren '80 en '90 een partijpolitiek slagveld met ontzettend instabiele organisaties, dat met het republikeins patriottisme een ideale potgrond vormde voor het euroscepticisme als hoofdthema bij verkiezingen. Deze nieuwe partijen, meestal ontstaan uit ideologische ontevredenheid, tonen aan hoe de burgerlijke democratie een disjunctie is tussen de formele beloftes en de oligarchische staatswerking, dat dan gemakshalve als zijnde negatief populisme wordt benoemd. *“populisme [...] seen as reflecting a normative evolution and so the term in academic discourses is associated with negative connotations. [...] the agenda created around the negative reaction to the*

institutions of representative politics.”⁵⁸ Het verschil tussen “niet-populistisch” establishment en oppositie is niet eenduidig. Populisme is maar populisme wanneer het voornoemde instituties aanvalt, eigenlijk de personen binnen de instituties, zonder een finale socio-economische kritiek te ontwikkelen, een systeemkritiek. Met andere woorden, het is een product van de participatie, die zich tracht terug te koppelen op een ongebonden basis, meestal in tijden van instabiliteit bij de partijelites. Euroscepticisme kan een middel zijn om deze volkssteun te verkrijgen. In deze context biedt dergelijk soort populisme geen reële oplossingen, maar evenmin het establishment. Beiden hebben geen baat bij het in vraag stellen van een economische orde, dat Roosens wel formeel deed en zelfs de bron was van zijn eurokritisch bewustzijn. Roosens, net zoals Chevènement of radicaal-links, zijn geen populisten. De enige reden waarom ze dan wel dit predikaat opgespeld krijgen, is omwille van het feit dat de traditionele partijen weigeren nog een keuze te geven, een staat buiten de EU is voor hen onmogelijk en zelfs onwenselijk. “[...] *populism doesn’t inherently stress key values. [...] what is stressed as fundamentally good depends upon the context of populism.*”⁵⁹ Het verschil tussen (rechts)-nationalistisch populisme en Roosens was dan ook de ideologische legitimatie van de natie en het volk – beiden geloofden wel in een objectief bestaan van deze concepten – en de rechtsreactionaire mystificatie van de natie is voor deze populistten ook een reden om te ageren tegen “volksvreemde” instituties, beheerd door een bureaucratie en traditionele politieke partijen. “*Thus the debate about national sovereignty that rests at the heart of many right-wing critiques of the EU locates the nation clearly as a heartland. [...] those parties of the right have the most explicit conception of the heartland are also likely to express antipathy towards an institution such as the EU. A supranational institution is [...] the opposite of the heartland because what binds the heartland together is the idea of a community which is associated with a number of like-minded individuals, and here scale matters so that it is more likely to be more shared if that community is closer to the nation. The EU is, for the right, only possible as a heartland without the heart, and therefore a contradiction in terminis.*”⁶⁰ Roosens’ visie bestond ook uit de verdediging van het idee van een “heartland”. Roosens herhaalde telkens opnieuw in zijn geschriften over cultuur en menselijk gedrag dat de natie kon worden aanzien als een soort van “oeridee” van menselijke interactie. Het verschil tussen hem en de

rechtsnationalen was dat hij een nieuwe synthese zocht tussen dit achterhaald epistemologisch idee en een progressieve economische politiek, een originele conceptualisering van een ideologische totaliteit.

Roosens' verkeerde inschatting van het leninisme als mogelijkheid om een eurosceptisch alternatief te zijn, was gebaseerd op de foute inschatting van het internationalisme in het marxisme (cf. supra). Maar ook onderschatte hij de link tussen de Europese Unie, de economische orde en de conceptie van de liberale democratie. Het leninisme was wel geslaagd om deze analyse ten volle uit te bouwen. Een belangrijke theoreticus in deze materie, Slavoj Žižek, heeft vanuit zijn structuralistische en lacaniaanse visie een herwaardering van Lenin als oppositionele inspiratiebron in gang gezet. De aanval van Žižek op de Europese Unie is in een culminatiepunt geëindigd in een artikel over de Franse en Nederlandse "Nee" in het referendum over de Europese Grondwet: *"Amish communities practise the institution of rumspringa. At 17 their children, until then subject to strict family discipline, are set free. They are allowed [...] to go out and experience the ways of the modern world [...]. After a couple of years they are expected to decide: will they return [...] or leave it forever [...]. It is a fake choice if ever there was one. When, after long years of discipline and fantasising about the illicit pleasures of the outside world, the adolescent Amish are thrown into it, of course they cannot help but indulge in extreme behaviour. [...] they have no experience of regulating such a life they quickly run into trouble. There's a backlash that generates unbearable anxiety, so it is a safe bet that after a couple of years they will return to the seclusion of their community. No wonder that 90% of Amish children do exactly that. [...] In order for them to have an effectively free choice they would have to be properly informed on all the options. [...] The voters were treated exactly like the Amish youngsters: they were not given a clear symmetrical choice. The very terms of the choice privileged the yes lobby. The elite proposed to the people a choice that was effectively no choice at all. People were called to ratify the inevitable. Both the media and the political elite presented the choice as one between knowledge and ignorance, between expertise and ideology, between post-political administration and the old political passions of the left and the right. The no was dismissed as a short-sighted reaction unaware of its own consequences. It was charged with being a murky reaction of fear of the emerging new global order, an instinct to protect the comfortable welfare state traditions [...]."*⁶¹ Ook Žižek bevestigt het feit dat de radicale

elementen binnen het politieke spectrum de enigen waren die een werkelijk politiek debat over de EU wilden voeren. In het referendum werd door de politieke elite ook snel duidelijk gemaakt dat er geen mogelijkheid was tot afwijzing van het neoliberalisme, de politiek van het “extreme centrum”, etc... De consensus kon zelfs niet via een nieuw debat worden herbevestigd. Wat Roosens aan den lijve moest ondervinden qua strategische positie om zijn ongenoegen te kunnen uiten, wordt door Zizek uitgeroepen tot kernelement van het gehele systeem. Zizek spreekt over een “postpolitiek” bewustzijn als aspect van de neoliberale hegemonie, dat blijkbaar bij bepaalde scharniermomenten opnieuw gepolitiseerd kan worden. De poging van de traditionele politiek om het euroscepticisme te verbannen naar het de populistische sfeer, is bij het afwijzen van de Europese Unie mislukt.

Het idee dat de EU een superstaat kon zijn als machtsblok naast de USA, was een ideologisch middel om de progressieve zijde bakzeil te laten halen over eventuele twijfels. Zizek, net zoals Lenin, Engels en Marx, waarschuwde voor dit scenario als zijnde een nieuw stadium van Europees imperialisme. Het abstracte Europeanisme was niets meer dan een neokosmopolitische dwaalgedachte bij de bourgeois (cf. supra). Internationale verdragen tot grotere samenwerking tussen Europese staten was voor Lenin niets meer dan een definitieve sociale arbeidsverdeling tussen imperialistische machten en hun kolonies nadat de strijd om het grondgebied was gestreden.⁶² Lenin aanzag de nationale staat als het beginpunt van de socialistische revolutie, waarna de gestichte socialistische landen nieuwe brandhaarden van rebelle moesten ondersteunen. Een dialectiek tussen staat en internationalisme, net zoals ook Marx dit aanbeval (cf. supra). De Tweede Internationale met Kautsky als leider, de “mechanische marxisten” met hun naturalistisch (Frans) materialisme en hun foute interpretaties door een selectieve lezing van Engels, waren wel integraal voorstander van een Europese staat, en juist deze sociaal-democraten zouden het imperialisme helpen door de oorlogskredieten goed te keuren in de nationale parlementen. Lenins oppositie tegen het imperialisme en dus tegen een Europese staat, was complementair aan zijn veroordeling van de sociaal-democraten aan de vooravond van de eerste wereldoorlog. Lenin had met zijn standpunt het kritisch potentieel van de resten van de Tweede Internationale gered in vol oorlogsgeweld: “*His No! To Europe should be read as part of strategy to defend the authentic revolutionary potential within Europe itself.*”⁶³ Roosens’ steun aan de Cubaanse revolutie, geschreven in onder andere het blad *De Nieuwe* naar aanleiding van de dood

van Che Guevara, was tevens de bevestiging van zijn afkeuren van de rechts-nationale en sociaal-democratische machten in Vlaanderen en de bevestiging van zijn socialistisch potentieel. Het viseren van het leninisme als achterhaald idee om de EU te bekampen, was dan ook een wijziging in de attitude van Roosens, of althans de afwezigheid om dergelijke bovenstaande relaties te leggen door zijn overaccentuering van een nationalistische strategie. Roosens was fundamenteel fout betreffende de inschatting van het leninisme en het marxistisch internationalisme.⁶⁴ Het is dan ook noodzakelijk om te bekijken wat de verschillen en overeenkomsten zijn tussen het Zizekiaans “eurocentrisch” leninisme en Roosens’ pleidooi voor de herwaardering van de natie als thuis van emancipatorische krachten. De positie van Zizek is alvast even opmerkelijk te noemen als deze van Roosens: “[...] *his views are infused with an unmistakable desire to resignify and thus re-energize the socialist project, the theoretical scope of his approach to the question of contemporary Europe exceeds the confines of the marxist tradition. Despite its apparent simplicity, Zizek’s argument is anchored in a complex theoretical edifice which combines Marx’s political economy, Hegelian philosophy and Lacanian psychoanalysis [...]*”⁶⁵ Roosens ontkennde de mogelijkheid van een Europese identiteit, en ondermijnde de mogelijkheid tot het europeanisme, maar vergat wel de aanwezigheid van internationale ideologische verhoudingen tussen Europa en de Amerikaanse hegemonie. Voor Zizek moet dus vanuit de onderdanige positie van de Europese ruimte een verbinding worden gemaakt naar de huidige ideologische opinie over de onmogelijkheid om de VS openlijk uit te dagen; Europa niet als kopie van de VS in de gedaante van de EU, maar als ideologisch concept om een “eurocentrisch” linkse koers te varen.⁶⁶ Ook kan het Europees modernisme dienen als de oppositie tegen het postmodern Amerikaans imperialisme. Het Amerikaans imperialisme is een economisch model van onderdrukking en exclusiviteit. Fukuyama’s voorspelling, het liberalisme als synthese, maakt een politieke strijd overbodig, wat ook de universele aanspraken van het liberalisme over het type mens doet samenvallen met een strikte globale economische hiërarchie. Een linkse oppositie moet de Europese ruimte herideologiseren en antagonistische situaties scheppen, waardoor de EU als vijandig postideologisch instituut moet worden behandeld. Zizek grijpt dus terug naar de leninistische traditie, EU-voorstanders zijn degenen die in dezelfde val trappen als de leden van de Tweede Internationale. *“We find ourselves in an exceptional situation where the political dimension is not simply repressed, but rather foreclosed, insofar as the very notion of ideological antagonism has been replaced by the joint post-political venture of enlightened technocrats and*

*liberal multiculturalists. [...] Against this end-of-ideology politics, one should insist on the potential of democratic politicization as the true European legacy from ancient Greece onwards. Will we be able to invent a new mode of repoliticization questioning the undisputed reign of global capital? Only such a repoliticization of our predicament can break the vicious cycle of liberal globalization destined to engender the most regressive forms of fundamentalist hatred.”*⁶⁷

Zizek, in navolging van Horkheimer en neogramscianen, stelt dan ook dat de huidige ideologische hegemonie tot het bot moet worden gedeconstrueerd, inclusief de aloude intellectuele tradities en het imperialistische statensysteem. Roosens deed dit niet, vermits hij in zijn geschriften over wat staat, natie en volk inhielden, een correspondentietheorie nastreefde (demarcatie gericht op “objectieve” verschillen zoals taal en geschiedenis), en dus niet de ideologische totaliteit kon terugvinden in de geschiedenis van Europa als hegemonische machine. Hij stelde de wortels van de liberale democratie, vermits het deel uitmaakte van zijn natiebegrif, niet in vraag en wilde eigenlijk die wortels depolitiseren. Het liberaal parlementarisme was voor Roosens een idealistisch ijkpunt. Indien deze wortels niet in vraag worden gesteld, kan ook niet worden geconcludeerd dat de democratie alleen kan worden heruitgevonden wanneer de keten EU-liberale democratie een hegeliaanse negatie krijgt. Roosens zat maar met één been in de negatie. Zijn natiebegrif als antikapitalistisch alternatief voor de uitbreidende EU-constructie was dan ook maar semi-ideologisch, terwijl hij de EU wel als “onnatuurlijk” beschouwde. Zizek is met zijn “eurocentrisch” euroscepticisme wel terdege bewust van de omvang van de taak inzake de oprichting van de gramsciaanse tegenhegemonie: *“Europe to him represents the only foreseeable opportunity for a drastic and ruthless emptying of a symbolic referent that has become nothing more than the complementary political face of global capitalism. In Zizek’s view, therefore, today’s European centre-left appeals to freedom and (liberal) democracy as the proper way to combat the excesses of capitalism [...] will have to be challenged, for the simple reason that liberal democracy, in truth, is the political arrangement under which capital thrives best.”*⁶⁸

Opmerkelijk was dat één van de conclusies van Roosens en het leninisme van Zizek over de huidige realpolitische verhoudingen in Europa identiek waren: beiden veroordeelden zij de huidige non-ideologie van de centrumlinkse krachten, gebaseerd op rigide en morele standpunten die alleen in abstractie kunnen worden behandeld en geen werkelijke politieke waarde bezitten. Roosens had sinds de jaren ’80 een zeer radicale oppositie gevoerd tegen ideologische spelerei zoals bij Rawls (“A Theory of justice”), gebaseerd op Aristotelische principes en speltheoretische

veronderstellingen, en dit is voor Zizek juist één van de oorzaken van de capitulatie voor de EU en globalisatie. De andersglobalisten waren ook voor Zizek en Roosens tegelijk een reden van bezorgdheid en een blijk van repolitisering van de civiele ruimte. Zizek stelt dat “*the term anti-capitalism has become an elusive misnomer [...] New Social Movements [...] at best, it represents the emergence of ‘sites of resistance’, which lack authentic political incisiveness and ultimately serve [...] proud selfmarginalisation.*”⁶⁹ Roosens maakte dezelfde diagnose: “*Het enige wat al deze groepen alsnog bindt, is dat ze ‘tegen’ iets zijn [...]. Waar ze precies ‘tegen’ zijn, is onder geen enkele noemer te vatten. [...] Er heerst de grootst mogelijke ideologische verwarring in het ‘antiglobalistische’ kamp.*”⁷⁰ Het gebrek aan een gemeenschappelijk alternatief, aldus Roosens, maakte hen perifeer in de politieke strijd. Roosens had een belangrijke les aan de andersglobalisten gegeven inzake de gevaren van een ondoordacht kosmopolitisme⁷¹, maar dat deed Marx ook al (cf. supra). Zizeks waardevolle bijdrage is, zoals al gesteld, zijn ondervraging van de ideologische substantie van alle instituties in de liberale democratie, nationaal of internationaal. De liberale democratie als ideologisch concept is tegelijk een fetisjisme én een chantagemiddel. Een fetisjisme omdat de ideologische term liberalisme het “symbolische instituut” (Lacan) vormt van de vraag rond de inhoud van vrijheid en intersubjectieve relaties. Vrijheid kan niet worden gedacht buiten de grenzen van het liberalisme, een symbolisch instituut vervangt en verwijderd de referenties naar concrete maatschappijverhoudingen⁷³; dit zou ook kunnen verklaren waarom juist nu neo-idealistes zoals Rawls succes hebben bij sociaal-democraten. De liberale democratie werkt als chantage, omdat het beweert de enige mogelijke barrière te zijn tegen totalitaire verleidingen. Het stelt zich voor als de noodzakelijke evidentie, een instrument voor geluk van alle burgers, het depolitiseert zichzelf. “[...] *rather than being situated on the opposite side of liberal democracy, the totalitarian temptation is its (inevitable) flipside. [...] Zizek denounces the strict complicity between today’s post-political platforms (from the ‘Third Way’ to multiculturalism) and the ‘totalitarian excess’ which her egards both as their fantasmatic suplement and ‘concealed true face’: the more democracy is conceptualized as an abstract container purified of ideological divisions, the more it reveals its disavowed and traumatic core by generating new forms of racism, outbursts of irrational/fundamentalist violence [...].*”⁷⁴ Het liberale discours, losgemaakt van de economische structuren en processen, wordt door Zizek bekeken als “het niets” (fenomenologisch/lacaniaans), waarbij totalitaire tendensen de taak van “de politiek” overnemen. Centrumlinks zal geen verhaal meer te vertellen

hebben in deze situatie, er ontbreekt een concrete politiek om een abstracte term zoals vrijheid te kunnen realiseren. Een gebrek aan “politieke passie” is het gevolg, waarbij, zoals Roosens waarschuwde, de rechterzijde zonder tegenstand “de politiek” kon bezetten. “*Western Left [...] fails to engender political passion, whereas the Right will keep mobilizing various forms of obscene ‘enjoyment’ [...].*”⁷⁵ Zizek heeft de centrumlinkse apologeten van dergelijke abstracte vrijheidsconcepten op dezelfde manier bekritiseerd zoals Gramsci dit deed met Croce. Croce was voor Gramsci het toonbeeld van zelfbedrog door alleen beperkte institutionele veranderingen toe te laten en ook de moderne geschiedenis af te schilderen als de evolutie van de “gematigden” in zijn historiografische monografieën. Net zoals voor Zizek centrumlinkse denkers hypocriet zijn door te stellen dat alleen een licht gecorrigeerde markteconomie vooruitgang kan voortbrengen, het voor Roosens hypocriet was de nationale context te vervangen voor een neoliberaal bourgeois-kosmopolitisme, zou ook Gramsci, inspiratiebron voor beiden, Croce’s betrachtingen te verhinderen dat de dialectiek zou uitmonden tot nieuwe syntheses, veroordelen als een schijnprogressie tussen een gesloten proces van culturele conservatie en technische innovatie. Croce’s notie van de vrijheid was net zoals bij de neoliberale chantage (cf. supra) niets anders dan een lege filosofische betekenaar (filosofisch) of een zuiver pro-bourgeois klassenpositie (politiek). Croce’s positie was deze van Hegel: het abstraheren van het concept vrijheid om in elk van de tijdperken dit concept te laten legitimeren als zijnde een maatschappelijke ‘noodzakelijkheid’. In het liberalisme van Croce was de vrijheid bewerkstelligd door de historische missie van deze ideologie als zijnde een hoger stadium van de geschiedenis: “[...] *if history is the story of liberty – according to Hegel’s contention [...] the formula is valid for the history of mankind of every time and of every place, and even the history of oriental despotism is liberty.*”⁷⁶ *Thus liberty means only ‘movement’, development, dialectic. Moreover, such a concept lends itself to being employed even by Jesuits, against liberals, who become libertines, by contrast to the ‘true’ partisans of just liberty, whereas it cannot explain why in 1848 Croatian peasants fought against Milanese liberals. On the other hand, liberalism may be concrete by identifying it with ‘the history of liberty conscious as such’ of nineteenth-century Europe; in this case it becomes a means of conserving the particular political and economic institutions founded in the course of the French Revolution and of the repercussion it had in Europe.*”⁷⁷ Net zoals Marx die, door Hegel als klankbord te nemen, de voeten van de filosofie op aardse bodem zette⁷⁸, en aantoonde dat alleen een filosofie gevuld met de concrete structuren uit de realiteit de weg kan

vormen naar een “vermaatschappelijkte” visie over vrijheid (de gramsciaanse eenheid tussen politiek en filosofie), zo deed Gramsci dit met Croce en was dit ook een impliciete aansporing bij Roosens om de onvermijdelijkheid van de EU en globalisatie als brengers van abstracte, niet-substantiële vrijheid af te wijzen.⁷⁹ Het is Zizek die zich afvraagt waarom er dan respect zou moeten zijn voor de concepten in de liberale democratie, en waarom er zelfs geen sprake meer is om terug te keren naar een reformistische notie van socialisme, laat staan naar het authentiek revolutionaire karakter van deze ideologie. Het veroordelen van de Europese integratie is dus niet alleen, aldus Zizek, een reden voor de Europese bureaucratie om dit ongenueanceerd en zelfs op een bijtende toon te ridiculiseren tot louter een ondoordacht populisme, maar net zoals Roosens is Zizek overtuigd van het feit dat ook de machthebbers schrik hadden voor het ontwaken van de massa uit een postpolitieke lethargie. Roosens vond dat de natie het ideale kader was om dit proces te versnellen, Zizek sprak zich uit voor een herwaardering van de meesterstrategie Lenin. In de teksten van Roosens zouden deze twee meningen als een antagonisme moeten worden bekeken, terwijl een correctie van de geschriften van Roosens betreffende het leninisme een onloochenbare convergentie aan de oppervlakte brengt op gebied van euroscepticisme. Zowel Zizek als Roosens wisten dat indien er geen consensus meer bestond over de Europese Unie, er ook mogelijkheden aanwezig waren voor een politieke strategie op hoger, breder niveau. Er zou dan opnieuw een open, ideologisch debat komen over wat de toekomst kan inhouden, de concretisering en afwijzing van het Croceaan/Hegeliaans vrijheidsbesef. Zizeks behandeling van Hegel bestaat er dan ook in om de resultaten van “Fenomenologie van de Geest” op die wijze te gebruiken dat juist de “foute” keuze noodzakelijk is om revolutionair te zijn; juist het euroscepticisme is in een algemene teneur over “de EU als enige optie” een “metafysische gebeurtenis, de breuk met het huidige abstracte vrijheidsbesef en de afkeuring van de Hegeliaanse noodzakelijkheid naar een nieuwe maatschappij.⁸⁰ Voor Zizek is er ook geen verschil tussen de politiek voeren, de kritische ondervraging van de ideologie en de postmoderne epistemologie. Zizek, in tegenstelling tot bijvoorbeeld Baudrillard, stelt niet dat de Realiteit een fictief symbolisch stelsel is. De epistemologische kennis van deze realiteit is geen kantiaanse onmogelijkheid; het “Ding-an-sich” is rechtstreeks te beïnvloeden en te bepalen, dat in tegenstelling tot Baudrillard die alleen gelooft in een veranderlijke symbolische projectie van de realiteit. De werkelijkheid mag dan wel ideologisch zijn, voor Zizek is het materieel waarneembaar en kunnen de gevormde verlangens van het subject geconfronteerd worden met de

Realiteit. In concreto moet de hegemonische dwang, om de Realiteit, als zijnde een symbolische constructie, te laten resoneren met een dominante ideologie, worden aangepakt op juist de schijnbare anomalieën die buiten deze officiële ideologie vallen. In de woorden van Zizek: *“If you want to speak about a social system, you cannot remain silent about its repressed excess. The point is not to tell the whole Truth but, precisely, to append to the (official) Whole the uneasy supplement which denounces its falsity. As Horkheimer put it back in the 1930s: ‘If you don’t want to talk about capitalism, then you should keep silent about Fascism.’ Fascism is the inherent ‘symptom’ (the return of the repressed) of capitalism, the key to its ‘truth’, not just an external contingent deviation of its ‘normal’ logic. And the same goes for today’s situation: those who do not want to subject liberal democracy [...] to critical analysis, should keep quiet about the new Rightist violence and intolerance.”*⁸¹ Roosens ondervroeg zowat alle economische structuren, politieke stromingen en hedendaagse instituties, maar bleef wel opvallend afzijdig wanneer het ging over de precieze aard van de liberale democratie en de historische tijdelijkheid van de natieconstructie en hoe deze te verhouden tot een postkapitalistische samenleving. Misschien kwam dit uit zijn overtuiging dat elk land afzonderlijk de weg naar het socialisme moest zoeken, en dus elk maar een eindafrekening moest maken van zijn liberale ideologische fundamenten. Roosens had er alleszins geen contemplatieve bronnen over nagelaten, maar gezien de talrijke impliciete bewijzen in zijn oeuvre zal deze veronderstelling niet ver van de waarheid liggen. In het geval van Zizek is het eenvoudig: de liberale democratie is onbruikbaar in de stap voorwaarts naar een complete democratie. Zizek heeft de hegemonie van de liberale democratie “democratisch fundamentalisme” gedoopt: *“[...] democratic fundamentalism [...] this hegemony [...] apparently immune to contestation and renegotiation. Democracy is not the living breathing, activity of politics. The apparent suspension of social hierarchy in elections is the form of its opposite: it’s a disavowal of the antagonisms rupturing the social. In this way, democratic fundamentalism attempts to ensure that nothing will happen. It precludes politics, if by politics we have in mind actions that can produce major change.”*⁸² In de liberale democratie is er een complete scheiding van economische, civiele en de politieke sfeer, waardoor het liberale paradigma accepteren – Gramsci’s proletarische staat was een symbiose tussen economische sfeer en de politiek-civiele instituties en dus de negatie van de liberale premissen - een garantie tot nederlaag is. Symptomen van de aliënering van de liberale democratie tegenover de subjecten bestrijden zonder het gevecht aan te gaan tegen juist de fundamenten van het probleem, zal altijd

resulteren tot een herbevestiging van de absolute macht van het Kapitaal. Bijvoorbeeld het contemporaine antifascisme is zonder het beseffen één van de oorzaken van een eindeloze strijd, vermits het gevecht wordt gehouden binnen de grenzen van de ideologie van de formele democratie: *“Faithfull to democracy, we eschew the demanding task of politicizing the economy and envisioning a different political order.”*⁸³ De foute interpretatie van eurocommunisten betreffende de opvattingen over de democratie bij Gramsci, maakte dat de angel van de oppositie verdween en een marxistisch alternatief versmolt in de structuren van de liberale democratie. Roosens’ idee dat alleen de hegemonie kan gebroken worden door een tegenhegemonie, was dan ook de primaire reden om “nationaal” te plaatsen tegenover “globalisatie” (cf. supra), maar hij plaatste tegenover de liberale democratie geen nieuw concept. Hij kon niet de conceptualisatie van Gramsci met betrekking tot het idee van de integrale staat doorzien. Zijn project zou net zoals het eurocommunisme het risico lopen te verdwijnen na het voltrekken van een passieve revolutie van het kapitalistisch systeem. Wat het euroscepticisme van Roosens verschillend maakte van rechtse varianten, was het feit dat hij zijn natie-idee aanzag als een strijdmiddel, iets wat de postpolitieke hegemonie kon breken. Het was niet een artificiële poging om binnen de huidige economische orde een autarkisch exclusief eiland te vormen.⁸⁴ Zijn filosofisch-epistemologische kijk daarentegen was wel compleet gericht op die autarkie van een “oercultuur”, opnieuw was er de tegenstelling aanwezig tussen zijn progressieve economische kijk en zijn tekortkomingen op filosofisch vlak.

12.4 Besluit

Roosens’ theorie over de Europese Unie was compleet complementair aan zijn ideeën over de globalisatie. Het eurosceptisch standpunt kende zowel economisch alsook politiek-filosofisch een coherent perspectief. Coherent, maar de interne verhouding toonde een onevenwichtige ontwikkeling van zijn ideeën. Terwijl Roosens op economisch vlak een eenheid zocht tussen theorie en praxis, was de aard van zijn nationalisme een epistemologisch-filosofisch atavisme. Het comparatieve gebruik van de superstructurele analysemethode van Žizek toonde aan dat Roosens kon behoren tot een groter geheel van kritische neomarxistische en postmarxistische

stromingen, maar dat zijn kijk op de liberale democratie, taal, natie, cultuur, etc... te idealistisch-romantisch was – “de eeuwige Vlaamse gemeenschap”.

Het feit dat Roosens werd uitgenodigd door een keure aan vakspecialisten om op gebied van de politieke economie zijn visie tentoon te spreiden, toonde aan dat hij werd aanzien als een waardevolle bron van kritiek. Hij kon het euroscepticisme in België uit het moeras van gemeenplaatsen trekken en een coherent antwoord formuleren op de hegemonische ideeën, die werden verspreid door de commerciële pers. Hij was de voornaamste reden waarom het blad Meervoud in het linkse milieu een plaats kon verwerven om EU-initiatieven te bekampen. Zijn nationalistisch project kreeg de meest concrete vorm als antagonisme van de supranationale instellingen van de EU.

Voetnoten

1. Inducerend vanuit het feit dat er geregeld neokeynesiaanse termen worden gebruikt, naast natuurlijk de nadruk op het primaat van fiscale maatregelen om een grotere koopkracht te ontwikkelen, een complete tewerkstelling te bewerkstelligen en anticyclische maatregelen over te laten aan de plaatselijke noden om op die manier in te spelen op de structurele en conjuncturele verschillen van de staten in de EU.
2. Privé-archief Antoon Roosens, Brief van Raimund Feld aan Antoon Roosens betreffende deelname aan economisch manifest voor een ander Europa, 28 oktober 1996
3. Privé-archief Antoon Roosens, Brief aan Raimund Feld van Roosens betreffende deelname aan economisch manifest voor een ander Europa, 26 maart 1997
4. Full employment, social cohesion and equity for Europe. Alternatives to competitive austerity. A declaration and a memorandum of European economists, s.l., 1997, p. 16
5. Ibidem, p. 18
6. Ibidem p. 19
7. Privé-archief Antoon Roosens, Roosens' "Remarks on the draft declaration", maart 1996, p. 1
8. Roosens (Antoon), De Europese eenheidsmunt, in: Meervoud, III, 1995, 12, p. 19
9. Roosens (Antoon), Peso, dollar en ecu, in: Meervoud, III, 1995, 13, p. 18 *"Wanneer landen met een uiteenlopende graad van economische efficiëntie – of zelfs met een gelijke efficiëntie, maar steunende op verschillende structuren – samenvoegt tot één economisch, monetair en politiek geheel, dan zullen in de regel de sterkere gebieden – of zij die in het nieuwe geheel de gemeenschappelijke politiek kunnen richten op hun eigen specifieke structuren – sterker worden, en de zwakkere of minder invloedrijke delen zullen verarmen."*
10. Privé-archief Antoon Roosens, Roosens' "Remarks on the draft declaration", maart 1996, p. 2
11. Ibidem, p. 3
12. Roosens (Antoon), De Europese eenheidsmunt, in: Meervoud, III, 1995, 12, p. 19
13. Ibidem, p. 20. *"Bij een dalende conjunctuur, wanneer de investeringen stilvallen en de vraag naar kredieten aanzienlijk daalt, stijgen de reserves van de banken tot boven het wettelijk opgelegde coëfficiënt. Zij zullen dan deze slapende middelen gebruiken om hun kredietlijn bij de Nationale Bank te verkleinen, en zo het inkomstenverlies te compenseren met de vermindering van de rente die zij aan de Nationale Bank moeten betalen. Het omgekeerde gebeurt natuurlijk wanneer de vraag naar kredieten toeneemt, bij stijgende conjunctuur. Nu zal de Nationale Bank zelf, in overleg met de overheid, de discontovoet verhogen, wanneer zij oordeelt dat de conjunctuur 'verhit', of integendeel deze discontovoet verlagen, wanneer zij de conjunctuur wil aanwakkeren. Zij moedigt de banken aan om hun wettelijke reserves te verlagen, door een verhoging van de discontovoet, of te verhogen, door een verlaging van de discontovoet."*

14. Ibidem, p. 21
15. Roosens (Antoon), Europa, van Rome tot Maastricht, in: Meervoud, IV, 1996, 19, p. 7
16. Ibidem, p. 8
17. Ibidem, p. 8-9
18. Ibidem, p. 9
19. Roosens (Antoon), Euro en dollar, in: Meervoud, X, 2002, 79, p. 6
20. Roosens (Antoon), Peso, dollar en ecu, in: Meervoud, III, 1995, 13, p. 16; Roosens (Antoon), Europa, van Rome tot Maastricht, in: Meervoud, IV, 1996, 19, p. 7
21. Ibidem, p. 18 *“In het vooruitzicht stellen van de grenzen van de met de USA [...] kende Mexico een enorme toevloed van, vooral Amerikaans kapitaal. [...] Deze speculatieve kapitaalstroom onderhield gedurende twee à drie jaar een kunstmatige overwaardering van de peso. Dit leidde tot een losgeslagen consumptiegolf en een importstroom die weldra de handelsbalans totaal ontwrichtte. Daarop volgde prompt de onvermijdelijke vertrouwenscrisis en de brutale afvloeiing van het speculatief Amerikaans kapitaal, met de dramatische instorting van de peso en van de gehele Mexicaanse economie als gevolg.”*
22. Roosens (Antoon), De Europese eenheidsmunt, in: Meervoud, III, 1995, 12, p. 22
23. Roosens (Antoon), Euro-fanatici, de dinosaurussen van de 21ste eeuw, in: Meervoud, IV, 1996, 20, p. 6
24. Roosens (Antoon), “Voer ons aan, Marianne” De Franse staking tegen Europa, in: Meervoud, IV, 1996, 17, p. 38
25. Ramonet (Ignacio), Globalisering en chaos, Antwerpen, Houtekiet, 1999, p. 157
26. Lenaerts (Johny), Staking tegen het Europa van Maastricht: Frankrijk, december 1995, in: Ya Basta, 2004, <http://www.yabasta.be/spip.php?article=96>
27. Ibidem
28. Roosens (Antoon), Euro-fanatici, de dinosaurussen van de 21ste eeuw, in: Meervoud, IV, 1996, 20, p. 4
29. Roosens (Antoon), Europa en de linkerkant, in: Meervoud, V, 1997, 23, p. 11
30. Roosens (Antoon), “Niet meer, maar minder” Renault en Europa, in: Meervoud, V, 1997, 27, p. 5
31. Roosens (Antoon), “Voer ons aan, Marianne” De Franse staking tegen Europa, in: Meervoud, IV, 1996, 17, p. 38
32. Roosens (Antoon), Europa en de linkerkant, in: Meervoud, V, 1997, 23, p. 11
33. Hiermee wordt bedoeld dat de geschiedenis een hegeliaanse dialectiek kent van opeenvolgende syntheses van de Absolute Geest; deze Geest omvat het objectieve bewustzijn van een bepaald tijdsbestek, waarbij nieuwe gradaties van ratio en vrijheid binnen een gemeenschap worden bereikt. Dat wat redelijk blijkt te zijn voor de bevolking, is ook werkelijk en dus de uiting van de Absolute Geest. Hegel was dus degene die een streep trok onder de oude natuurfilosofische ideeën met de gedachte dat de realiteit bestond uit een verzameling van objecten. De implicaties van deze gedachte waren vergaand, zo schreef ook Engels over Hegel: *“Maar bij Hegel is geenszins alles wat bestaat ook zonder meer werkelijk. Het attribueert van de werkelijkheid komt bij hem slechts aan datgene toe wat tevens noodzakelijk is; ‘de werkelijkheid openbaart zich in haar ontplooiing als de noodzakelijkheid’; een willekeurige regeringsmaatregel [...] geldt voor hem dan ook geenszins zonder meer als werkelijk. Maar wat noodzakelijk is; blijkt in laatste instantie ook redelijk te zijn. Toegepast op de Pruisische staat betekent de stelling van Hegel dus slechts: deze staat is redelijk, d.w.z. beantwoordt aan de rede, voor zover hij noodzakelijk is; en als hij ons niettemin slecht toeschijnt, maar ondanks zijn slechtheid blijft bestaan, dan vindt de slechtheid van de regering haar*

rechtvaardiging en haar verklaring in de overeenkomstige slechtheid van de onderdanen. De toenmalige Pruisen hadden de regering die zij verdienden." Engels (Friedrich), Ludwig Feuerbach en het einde van de klassieke Duitse Filosofie, Amsterdam, Pegasus, 1973, p. 14

Verdere uitleg om het verband dat J.B. Foster aanhaalt tussen Marx en Hegel kan worden gevonden in de uitleg van Engels betreffende de hegeliaanse dialectiek en het verloop van de geschiedenis: "Maar deze [dialectische] methode was in haar hegeliaanse vorm onbruikbaar. Bij Hegel is de dialectiek de zelfontwikkeling van het begrip. [...] Het ontwikkelt zich tot zichzelf langs alle verschillende stadia die in de "Logika" uitvoerig zijn behandeld en die alle er in gesloten liggen; dan 'vervreemdt' het zich [...] in de gedaante van natuurlijke noodwendigheid een nieuwe ontwikkeling doormaakt en tenslotte in de mens weer tot zelfbewustzijn komt [...] Bij Hegel is dus de in de natuur en de geschiedenis aan het licht tredende dialectische ontwikkeling, d.w.z. het oorzakelijke verband van de vooruitgang van het lage naar het hoge, die zich door alle zigzagbewegingen en tijdelijke achteruitgang heen doorzet [...] onafhankelijk van ieder denkend menselijk brein plaatsvindende zelfstandige beweging van het begrip. Deze ideologische omkering moest worden opgeheven. Wij vatten de begrippen van onze hersenen weer materialistisch op als de afbeelding van de werkelijke dingen, i.p.v. de werkelijke dingen als de afbeeldingen van de een of andere ontwikkelingsfase van het absolute begrip." Ibidem, p. 46-47

Dat Marx niet eenduidig het hegeliaans proces onderschreef als een toenemende ontwikkeling van het redelijke denken, bleek ook uit zijn non-idealistische aanpak van de staat en eigendomsrechten: "Despite his admiration for Hegel, Marx turned away from a key premiss of the Hegelian system. For Hegel [...] the structures of the state and private property are expressions of universal human interests. These institutions are grounded in human reason, though their actual appearance on earth is everywhere entwined with compromise and evil. As an instrument of the universal, the state rises above the clash of social forces that constitute civil society [...] Against Hegel, Marx contended that the independence of politics from civil society is an illusion. There is even [...] a sense that politics and government are modes of human self-estrangement. [...] Even the differences between a republic and a monarchy are merely semantic. Political power grows out of the economic relations of civil society, and is ultimately reducible to them." MacGregor (David), Hegel and Marx after the fall of communism, Cardiff, University of Wales Press, 1998, p. 114

34. Bellamy Foster (John), Marx and Internationalism, in: Monthly Review, XXXXXII, 2000, 3, p. 12

In de woorden van Marx: "It is the special task of the Central Council of London to make the English workers realise that for them the national emancipation of Ireland is not a question of abstract justice of humanitarian sentiment but the first condition of their social emancipation." Marx (Karl), Marx to Sigrid Meyer and August Vogt in New York (1870), in: Marx Selected correspondence, Moscow, Progress, 1975, p. 222

35. Bellamy Foster (John), Marx and Internationalism, in: Monthly Review, XXXXXII, 2000, 3, p. 15-16

36. Ibidem, p. 18

37. Roosens (Antoon), "Niet meer, maar minder" Renault en Europa, in: Meervoud, V, 1997, 27, p. 8

38. Roosens (Antoon), Invoering Euro: het einde van een tijdperk: 1453-1998, in: Meervoud, VI, 1998, 36, p. 5

39. Return on (Invested) Capital (RIOC): valorisatie van meerwaarde in marktprijzen na aftrek van productiekosten en overheidsbelastingen gedeeld door het complete bedrijfskapitaal

40. Carchedi (Guglielmo), Capitalist globalization and EMU, in: Vlachou (Adriana) (ed.), Contemporary economic theory, London, MacMillan, 1999, p. 182

Deze methode wordt gebruikt om de geldhoeveelheid te verhogen, waardoor export goedkoper wordt en dus landen met een lage productiviteit onmiddellijk stabiliteit kunnen herwinnen.

41. Ibidem, p. 184

42. Ibidem, p. 185

43. Niemand wordt gehoord wanneer men zich beroept op de eigen schandelijkheid.

44. Vlaams Belang tegen de Europese Grondwet, Persberichten Vlaams Belang, 12 januari 2005

45. Houben (Henri), Europa stapsgewijs: de Europese staat als eindpunt?, in: Marxistische Studies, XXXXXVII, 2002, p. 26

46. Ibidem, p. 27-28

47. Grondlegger van de liberale systeemtheorie

48. Akindele (S.T.); Olaopa (O.R.), A critical assessment of the issue of a macro-paradigmatic influence in comparative political analysis, in: Journal of Social Science, X, 2005, 2, p. 94

49. Taggart (Paul), A touchstone of dissent: Euroscepticism in contemporary Western European party systems, in: European Journal of Political Research, XXXIII, 1998, p. 364

50. Ibidem, p. 374

52. Ibidem, p. 372

53. Ibidem, p.368

54. Ibidem, p. 380

55. Ibidem, p. 381

56. Rechts-liberale en conservatief-nationale partij, verdween in de marginaliteit omstreeks het Verdrag van Maastricht, maar was wel de kiem van de toekomstige succesvolle Dansk Folkeparti en vertoonde alle noodzakelijke elementen om op breed partijpolitieke basis euroscepticisme als heersend idee te ontwikkelen.

57. Een partij die vanuit communistische schoot al in de jaren '60 kon anticiperen op de opkomende libertaire stromingen binnen de nieuwe sociale bewegingen. Grassroot maar toch in staat om een duidelijke socio-economische positie in te nemen.

58. Taggart (Paul), The populist politics of Euroscepticism, Paper prepared for presentation at the 5th Biennial Conference of the European Community Studies Association, Seattle, 1996

59. Ibidem, p. 15-16

60. Ibidem, p. 16

61. Ibidem, p. 19

62. Zizek (Slavoj), The constitution is dead. Long live proper politics, in: The Guardian, 4 juli 2005

63. Vighi (Fabio); Feldner (Heiko), United States of Europe or Free Trade zone? No thanks! Slavoj Zizek on the future of Europe, in: European Journal of Social Theory, IX, 2006, 3, p. 339-340

64. Ibidem, p. 343

65. “Voortbouwend op een oude traditie van internationalisme, heerst er in de meeste linkse kringen nog steeds de mening dat elk streven naar nationale zelfstandigheid per definitie rechts en reactionair is.” Roosens, (Antoon), De ‘anti-globalisten’: een bonte bende, in: Meervoud, IX, 2001, 71, p. 5

66. Vighi (Fabio); Feldner (Heiko), United States of Europe or Free Trade zone? No thanks! Slavoj Zizek on the future of Europe, in: European Journal of Social Theory, IX, 2006, 3, p. 343

Ibidem

67. Ibidem, p. 345-346

“If Zizek identifies Europe as the only actualize itself as a trans-strategic intervention: an antagonistic Europe is both strategically possible (it has a strong intellectual and political resources to resist American supremacy) and yet it cannot fail to appear, simultaneously, as a traumatic/impossible event (Europe today is effectively a distorted image of the USA, sharing in toto its economy, ideology, etc.) Zizek's views on Europe provide a theoretically illuminating and politically significant example of what the act is: an intervention that actualizes a disavowed potentially in order to determine as possible what is preceived as impossible.”

68. Ibidem, p. 346

69. Ibidem, p. 347

70. Ibidem, p. 348

71. Roosens, (Antoon), De ‘anti-globlisten’: een bonte bende, in: Meervoud, IX, 2001, 71, p. 5

72. Ibidem, p. 6

“Het a priori verwerpen van de hedendaagse nationale dimensie van het anti-kapitalisme en het dogmatisch vasthouden aan een verouderde vorm van internationalisme, leidt dan tot het paradoxale resultaat dat veel traditioneel-linkse groepen, in een antiglobalistische manifestatie, aandringen op nog meer globalisering en op een uitbreiding van de bevoegdheden van de supranationale beleidsinstrumenten.”

73. Geschreven naar het voorbeeld van het medium geld, hier ook stelt Zizek dat geld niet alleen een universeel medium is, maar een fetisjistisch karakter heeft door de graad van abstractie in het symbolisch instituut.

Zizek (Slavoj), Het subject en zijn onbehagen, Amsterdam, Boom, 1997, p. 118

74. Vighi (Fabio); Feldner (Heiko), United States of Europe or Free Trade zone? No thanks! Slavoj Zizek on the future of Europe, in: European Journal of Social Theory, IX, 2006, 3, p. 348

75. Ibidem, p. 349

76. a. Ibidem, p. 102

“In the Orient – so goes the most general and famous of Hegel’s accounts of history in terms of the ideal of human freedom – only one man was free; in the Greek and Roman worlds only a few men were free; it is only in the modern European and Christian world that all men are recognized to be free in their essence and treated accordingly [...].

b. Franco (Paul), Hegel’s philosophy freedom, New Haven, Yale University Press, 1999, p. 340 “The idea of [...] Geist [...] in the transition from reason to spirit [...]. In the first instance [...] spirit [...] refers to the realm of human awariness, doing and understanding that Hegel counterposes to the unself-conscious realm of nature. [...] spirit refers to the to that union of substantiality and subjectivity, of universality and individuality, which is embodied in the ethical life a people.”

Gramsci ging dus duidelijk in tegen deze bewering dat een ethiek gepast is omdat het noodzakelijk is voor een bepaald tijdperk, dus in het tijdperk van liberalisme is alleen de liberale vrijheid toegelaten.

77. Finocchiaro (Maurice A.), Gramsci and the history of dialectical thought, Cambridge, Cambridge University Press, 2002, p. 22

78. Marx (Karl), Voorwoord bij de tweede druk van Het Kapitaal, in: Het Kapitaal deel I, Unieboek, Bussum, 1972, p. xxiii

79. Žižek (Slavoj), The puppet and the dwarf, Cambridge, MIT Press, 2003, p. 84

80. a. Het is geen toeval dat in dit hoofdstuk zowel Hegel, Marx, Croce, Lenin, Gramsci, Roosens als Žižek worden aangehaald. Hegel en Marx waren degenen die komaf maakten de vorige naturalistische filosofieën, zij maakten de filosofisch “historisch”. Het was Croce die werd bekeken als de filosofie van de kritiek. Het was dan ook niet verwonderlijk dat Finocchiaro schreef: *“In the greatness of a critic consists in the quality, variety, and quantity of his criticism, the perhaps no critic has ever been greater than B. Croce. [...] His criticism was fully conscious of itself; the systematic articulation of this reflective awareness constitutes his theoretical philosophy, which provides both an understanding of the nature of criticism and criteria for its adequacy. [...] his philosophy may be the first methodology of criticism in the history of thought. [...] Croce may thus be regarded as the philosopher-critic in the same sense in which Marx is the philosopher-activist, Hegel the philosopher-historian of philosophy [...].”*

Finocchiaro (Maurice A.), Gramsci and the history of dialectical thought, Cambridge, Cambridge University Press, 2002, p. 30

Het was de methodologie van de kritiek, net zoals Marx’ fascinatie voor Hegel op die manier kan worden bekeken, die Gramsci gebruikte om het marxisme te vervolmaken als zijnde een ethico-politiek stelsel als superstructuur in dialectiek met de processen van het historisch materialisme. De positie van Roosens in deze onderliggende geschiedenis, een filosofische geschiedenis, is dan (cf. supra), niet duidelijk vanwege zijn eclectische adaptatie van Gramsci’s relevantie op politiek gebied.

b. Gramsci schreef ivm. de “metafysische gebeurtenis” identiek hetzelfde over de verhouding tussen het fatalisme van de IIde Internationale en Lenins revolutie.

Macciocchi (Maria-Antonietta), Pour Gramsci, Paris, Editions Seuil, 1974, p. 83-84

81. Žižek (Slavoj), Revolution at the gates, London, Verso, 2002, p. 168

82. Dean (Jodi), Žižek against democracy, in: Law, culture and the humanities, I, 2005, 2, p. 157

83. Ibidem, p. 153

84. Žižek bevestigt dat de Waarheid, een klaarblijkelijk monolithische wereldbeschouwing, van de rechtse oppositie berust op het valse idee dat het een alternatief kan bieden voor de globalisatie en Europese eenmaking. Een goed voorbeeld is de neoconservatieve “revolutie” onder Reagan en G.W. Bush: *“Bush’s politics [...] are inauthentic because they rely on the phantasy of a social Whole. Rather than beginning from a universality posited from the point of exclusion, from the antagonism rupturing society, [...] right wing politics attempts to restore a ruptured society in its original unity. [...] in direct opposition to Žižek’s emphasis on those outcast from the social order, Bush’s politics [...] are rooted in the most privileged members of society. Any endorsement of the obscene underpinning of the law [...] is done to support the given order, to deny its inconsistency. This is why Bush’s politics are actually post-political; they are designed to make sure that nothing changed, that corporations actually remain*

powerful, say, or that nothing threatens the interests of oil and energy companies. Although motivated from a fidelity to the event of his conversion, Bush's politics don't politicize – they do the opposite.” §§. Dean (Jodi), Zizek against democracy, in: Law, culture and the humanities, I, 2005, 2, p. 171

Algemeen Besluit

Roosens als militant

De periode 1958 – 1964 was de grootste gloriëtijd voor Roosens, omdat hij toen algemeen werd geaccepteerd als een toekomstige voorman van de Vlaamse Beweging. Hij was in het VABT duidelijk degene die de strategie uitstippelde en trachtte Daels, in samenwerking met Amter, te motiveren steeds nieuwe straatagitatie te voeren. Hij kon op een snelle manier zijn netwerk uitbouwen: hij was goed bevriend met vele latere belangrijke staatsmannen, intellectuelen en voormannen in het niet-partijpolitieke middenveld. De relatie met Wilfried Martens was tot 1963 nauw te noemen. Hij stond op goede voet met Paul Daels en Maurits Coppieters. Frans Van der Elst en Hugo Schiltz waren daarentegen als de dood voor hem, en beschouwden Roosens als een onverbeterlijke recalcitrante relschopper; eveneens de extreemrechtse zijde was niet te spreken over zijn socio-economisch links gedachtegoed. 't Pallieterke was Roosens gedurende de jaren blijven achtervolgen telkens wanneer hij trachtte een nieuw initiatief uit de grond te stampen. Roosens zou nooit een genormaliseerde relatie onderhouden hebben met de Volksunie als organisatie, deze heeft hij altijd consequent gemeden. De relatie met de Vlaamse Volksbeweging was in de jaren '90 goed te noemen; hij werd zelfs uitgenodigd op diverse activiteiten om een voordracht te geven.

De onderhandelingen tussen de Vlaamse Demokraten en de Volksunie wees uit dat de Vlaamse Beweging helemaal niet klaar was om het sociaalflamingantisme te aanvaarden in het ideologische canon. Achterdocht en voortdurende pogingen tot sabotage waren Roosens' lot tijdens het uitbreiden van de eigen strategische ideeën. De Vlaamse Volksbeweging bleek na de Mars op Antwerpen ook geen aanstalten te maken het eisenpakket “federalisme en structuurhervormingen” te accepteren. Echter is hij wel een onontbeerlijke schakel om te snappen waarom alle radicaal-linkse organisaties zich schaarden achter de eis tot de federalisering van het

land. Roosens moet worden bekeken als een spilfiguur met betrekking tot het populariseren van het idee federalisme in de jaren '60: enerzijds waren de trotskisten, komende uit de renardistische traditie, die het idee ondersteunden (La Gauche, Links, Mandel, PWT, UGS) en die met hem in Vlaanderen zouden samenwerken, en anderzijds kon hij via het Democratisch Aktiecomitee contacten zoeken met de radicaal Vlaamsgezinde en progressieve studentenbeweging. De Kommunistische Partij bleek, zoals altijd, een afwachtende houding aan te nemen. De KP was evenwel ook gewonnen voor het federalisme na '65, doordat de partij gewoonweg verplicht was aansluiting te blijven zoeken met de nieuwe generatie linkse jongeren. Roosens zou blijvend contact onderhouden met het communistisch milieu, wat hem dan ook het voorzitterschap van het Masereelfonds opleverde tien jaar later.

Het Democratisch Aktiecomitee moet niet alleen worden bekeken als een convergentiepunt van de Vlaamsgezinde linkerzijde. Het DAK kon alleen maar dergelijke grote groep mensen aanspreken omdat het zich bevond tussen twee woelige periodes. De sociaalflaminganten en de trotskisten hadden tijdens de periode '64 – '66 de ene nederlaag na de andere moeten slikken. Beide kampen hadden te maken gehad met een sterke zuil of fundamentele onderstroom waartegen niets opgewassen was. Het "sui generis" entrisme, beoefend in Links en La Gauche, bleek geen enkele verandering teweeg te brengen in de houding van de BSP-partijtop. Toen de trotskistische minoriteit werd verdreven eind '64, bleek dat de aanhang, althans wat Vlaanderen betreft, verwaarloosbaar te zijn. De Vlaamse Demokraten kregen tijdens de onderhandelingsperiode met de Volksunie enorme respons, maar kon deze op geen enkele manier verzilveren. De steun aan het sociaalflamingantische project was altijd informeel en officieus, niemand was geneigd zich te verbranden aan dergelijk risicovolle onderneming. Dit maakte dat Roosens eind jaren '60 duidelijk in het kamp van de verliezers zat; hij had zijn successen in begin jaren '60 niet weten te verzilveren in een massaorganisatie, noch was het sociaalflamingantisme een ideologisch component van betekenis in de Vlaamse Beweging. Het DAK zou snel verdwijnen, vermits uit de studentenbeweging het maoïsme was opgestaan, KP'ers zich geruisloos terugtrokken en de trotskisten eind '70 besloten zich terug aan te sluiten bij de IVde Internationale met de stichting van de Revolutionaire Arbeiderspartij.

Roosens stond bekend als een vooraanstaand intellectueel. Hij verwierf dankzij publicaties in *De Nieuwe*, *De Maand* en *Het Pennoen* de reputatie van een doorbijter, iemand die bleef graven in bepaalde materies om vervolgens een ideologische totaliteit op poten te zetten. Aan de hand van een massa cijfermateriaal kon hij nauwkeurig zijn visie over Brussel en Vlaanderen hardmaken. Roosens kon zich profileren, naast Kruithof en Lode Claes, als iemand die de Vlaamse maatschappij kon abstraheren in een vlijmscherpe sociologische analyse. Het antwoord in *De Maand* aan het adres van Claes waarin hij brandhout maakte van Claes' elitistische aspiraties op grond van een historische "longue durée" projectie, was kenmerkend voor de groei van het intellectuele vermogen van Roosens. Tegelijk zou hij zijn schaarse vrije tijd aanwenden om zich in te werken in de economische theorieën van Keynes en Marx.

Roosens had in geen enkele van deze initiatieven in de jaren '60 de arbeidersklasse kunnen aanspreken. De participanten binnen zijn organisaties waren allemaal afkomstig uit het klassiek Vlaamsgezind en kleinburgerlijk milieu. De trotskistische beweging bestond uit voornamelijk studenten, academici en bedienden, wat dus geen extra voordeel tot een eventuele syndicale aansluiting bood. Roosens' evaluatie over de georganiseerde arbeidersbeweging was dan ook *grosso modo* negatief te noemen.

De rol van Roosens en Bourgeois in het Egmontverzet was ook door de geschiedschrijvers van de Vlaamse Beweging onderbelicht gebleven. Toch waren zij het die via het VABB de eerste acties in het getouw zetten en de plaatselijke comités in het Brusselse aanspraken om samen te werken. Nadat Daels en De Ridder de rol overnamen in het anti-Egmontkomitee, bleek het betrachting om de arbeidersbeweging te betrekken via het KDF niet een succes te zijn. Het KDF werd het laatste wapenfeit van Roosens als drijvende kracht achter talrijke manifestaties en massabetogingen. Het Masereelfonds was voor hem eerder een plaats waarin hij zijn intellectuele ideeën kwijt kon.

Een ander aspect van zijn strategische visie was een mediaorgaan uit de grond stampen. Roosens nam in *De Nieuwe* in het jaar 1980 het roer over van M. Grammens, om via dat blad een massa mensen te kunnen bereiken met linkse en Vlaamse ideeën. Het blad bleek niet aan te slaan, de financiële middelen te beperkt. Zijn vriend Paul Eyben, reeds een mecenas voor *De Nieuwe*, poogde met het blad *Toestanden* een tweede maal een massamedia-instrument te creëren. Kort

daarna werd nogmaals met het groots opgezet blad Markant een poging ondernomen. Markant bleek, ondanks de professionele aanpak, niet enige concurrentie te vormen voor bladen zoals Humo of Knack. De nichemarkt was te klein, de promotie ontoereikend en Roosens bracht zijn laatste levensjaren door in het blad Meervoud. Ontdaan van elke professionele druk, schreef hij een kleine 100 artikels artikel voor dat blad en het Vlaams Marxistisch Tijdschrift.

Roosens als intellectueel

Roosens' geschriften uit de jaren '60 kenden een duidelijke tendens van een progressief flamingante invalshoek naar een eerder marxistische visie. De periode '58 – '66 was gekenmerkt door de ontwikkeling van een sociologische kijk op de communautaire problemen. De grootstedelijke problemen van Brussel werden gelinkt aan de financiële en institutionele constructies van België. Het concept federalisme kende een ongeziene socio-economische inhoud, de term economische democratie brak dankzij hem en Verrept door in de Vlaamsgezinde lederen. Roosens had ook in de groep van de Revolutionaire Socialisten een eerste poging ondernomen om het contemporaine kapitalistisch in een globaal plaatje te brengen. Hij accepteerde de trotskistische visie van monopoliekapitalisme en "sterke staat". Ook zou hij het leninistisch organisatieprincipe aanhangen, ontgoocheld door de ervaringen in het DAK.

Eind jaren '70 werd duidelijk dat Roosens terugkeerde op zijn stappen: hij zou sindsdien een linkse variant van het nationalisme aanhangen, omhord door een marxistisch begrippenapparaat. Gramsci, wiens geschriften hij leerde kennen door zijn reizen in Italië, werd door hem voor het eerst geïntroduceerd in de linkse milieus. Het Masereelfonds bleek een dankbaar doorgeefluik te zijn, en hij slaagde erin vele mensen tijdelijk warm te maken voor zijn versie van het gramscianisme. Opvallend was dat eigenlijk niemand hem van wederwoord diende, vermits de methodiek en de logica van zijn teksten grondig verschilde met deze van Gramsci. Men kan Roosens beschouwen als een eminent kenner van Gramsci maar tegelijk dient gezegd te worden dat hij niet in de lijn van Marx en Gramsci zat. De marxist en collega André Mommen schreef

anno 2004 over deze vaststelling: *”Voor Antoon Roosens was de Vlaamse onafhankelijkheid het belangrijkste doel van zijn politiek denken en handelen. Dit project voorzag hij graag van een Gramsciaanse aanvulling om het Belgische labyrint waarin de Vlaamse kwestie verstoep zat, te duiden. Of Roosens ook een marxist was, kan men echter betwijfelen. [...] Hij behoorde tot de categorie van de nationaal-bolsjevisten die de oplossing van het nationale vraagstuk koppelden aan de strijd tegen de eigen bourgeoisie. De eigen bourgeoisie had immers bewezen te laf en te onbekwaam te zijn om de nationale onafhankelijkheid te garanderen. Een toenadering tot de radicale arbeidersbeweging was daarom de aangewezen strategie.”*¹ De uitleg van Mommen klopt als een bus, en er kan zelfs nog verder gegaan worden: ook zijn theorieën over de diensteneconomie, Europese Unie en mondialisatie dienden zijn nationalistisch project. De diensteneconomie, een postkapitalistische productiewijze, zou een nieuwe klasse creëren die het nationalisme omarmden als nieuwe strategie om het kapitalisme te verslaan. De diensteneconomie zou dus een economistisch scenario dienen (wat de facto zeer ongramsciaans was) om het terrein te effenen voor een massieve nationalistische volksmassa, die zowel de Belgische bourgeoisie alsook het multinationalaal kapitalisme zou bekampen om de Vlaamse Leeuw te planten in de Wetstraat. De natie was de heilsgedachte, de natie zou harmonie brengen nadat deze nieuwe klasse de hegemonie had veroverd. Waar Gramsci conflict zag, was voor Roosens opportuniteit om de natie als harmonisch geheel uit te dragen. De mondialisatie was hetzelfde strijdplan, maar nu op een hoger niveau. Roosens zocht uit welke de processen en structuren waren die zijn ontwikkeling van de postkapitalistische diensteneconomie zouden verstoren. De Europese Unie werd als een tastbaar geheel van supranationale instituties de meest zichtbare vijand. Roosens slaagde erin een totaliteit weer te geven, er was geen speld tussen te krijgen in de interne logica van het verhaal.

Roosens had binnen zijn interpretatiekader, of dat nu marxistisch is of niet, een fantastische prestatie neergezet. Er bestonden niet veel intellectuelen in Vlaanderen die in staat waren dergelijke krachttoer uit te halen. Het gebrek aan respons op zijn ideeën die werden neergepend in het VMT en Meervoud, kunnen dan ook niet te wijten zijn aan een interne zwakte. Zijn geschriften bevatten nog stof tot discussie voor nog enkele studies. Het probleem dat zich stelde om nog mensen warm te maken voor zijn ideeën, zoals dat in de jaren '60 het geval was met het sociaalflamingantisme, was eerder te wijten aan externe factoren: *”De langzame neergang van het*

democratisch flamingantisme ging gepaard met de leegloop van de Volksunie op haar linker- en rechtervleugel. Aan de IJzerwake kwam nauwelijks nog volk opdagen? [...] Alle alternatieve projecten die Roosens heeft meegemaakt, zijn nooit aan de politieke marge ontstegen. Daarvoor ontbrak het aan een brede sociale basis en aan respons van de kant van de ontzilde intelligentsia. Gedaan met geven en toegeven? Geen morzel Vlaamse grond meer aan de Franstaligen? Sinds Egmont heeft het proces van de staatshervorming gezorgd voor vooral veel spiegelgevechten. Het heeft de grote massa in wezen allemaal koud gelaten.”²

Voetnoten

1. Mommen (André), Het marxisme van Antoon Roosens, in: Vlaams Marxistisch Tijdschrift, XXXVIII, 2004, 4, p. 34
2. Ibidem, p. 38

Voetnoten

1. Mommen (André), Het marxisme van Antoon Roosens, in: Vlaams Marxistisch Tijdschrift, XXXVIII, 2004, 4, p. 34
2. Ibidem, p. 38

Bronnenlijst

Primaire bronnen

A. Privé-archief Antoon Roosens

1. Jeugdkomitee voor de Wereldtentoonstelling: correspondentie met W. Martens, Verslagen vergaderingen
2. Vlaams Komitee Brussel
3. Vlaams Aktiekomitee Brussel en Taalgrens: correspondentie met E. Amter, H. Aelvoet, artikels Vogelvrij
4. Vlaamse Demokraten begin '64 tot februari '65: collectie verslagen, correspondentie met S. Verrept, R. Bourgeois, H. Schiltz
5. Vlaamse Demokraten: maart '65 tot eind '68: collectie verslagen, correspondentie met F. Alpaerts, R. Bourgeois, S. Verrept, M. Grammens
6. Democratisch Aktiekomitee: collectie verslagen
7. Revolutionaire Socialisten: collectie verslagen
8. Masereelfonds
9. Markant
10. Diverse documenten

B. Privé-archief Roger Bourgeois

1. Vlaamse Demokraten
2. Democratisch Aktiekomitee
3. Revolutionaire Socialisten

C. Privé-archief Thomas Weyts

1. Revolutionaire Socialisten

D. ADVN: Archief, Documentatie en Onderzoekscentrum voor het Vlaams-nationalisme

Archief Lei Vranken

Niet geïnventariseerd in 2007. Twee dozen met materiaal betreffende interne documenten van het Jeugdkomitee voor de Wereldtentoonstelling, VABT, VVB-Brabant (1957 – 1964)

Archief Frans Van der Elst

1. ADVN AC 164, D8947, Archief Frans van der Elst, 1034 Dossier inzake het geval Daniël Deconinck en de Vlaamse Demokraten,
2. ADVN AC 164, D8947, Archief Frans van der Elst, 1035 Dossier inzake het geval Daniël Deconinck en de Vlaamse Demokraten

Archief VABT

1. ADVN AC15, D55, Archief Vlaams Aktiekomitee Brussel en Taalgrens, Taalgrens Comité Correspondentie, notulen, persnota's
2. ADVN AC15, D56, Archief Vlaams Aktiekomitee Brussel en Taalgrens, Taalgrens Comité Correspondentie, notulen, persnota's
3. ADVN AC15, D57, Archief Vlaams Aktiekomitee Brussel en Taalgrens, Taalgrens Comité Correspondentie, notulen, persnota's
4. ADVN AC15, D55, Archief Vlaams Aktiekomitee Brussel en Taalgrens, Taalgrens Comité Correspondentie, notulen, persnota's

Archief Rob Lettens

1. ADVN AC18, D8798, Archief Rob Lettens, Marsen op Brussel en Egmontpact

E. Amsab: Instituut voor Sociale Geschiedenis

Archief Hugo Van Mierlo

Niet geïnventariseerd in 2007. Twee dozen met materiaal betreffende interne documenten van het Democratisch Aktiekomitee en Revolutionaire Socialisten

Archief van de Belgische Afdeling van de Vierde Internationale (BAV)

1.1.2.2 (6) Socialistische Beweging Vlaanderen (SBV), 39, 1965 - 1968

1.1.3.7 Socialistische Arbeiderskonfederatie (SAK), 37, 1965 – 1968

Tijdschriften

1. Het Pennoen: 1958 – 1970
2. Links: 1958 – 1970
3. Vogelvrij: 1963
4. De Volksunie: 1963 – 1965
5. De Klauwaert: 1964
6. De Nieuwe: 1964 – 1986
7. Kijk Zelf: 1964 - 1965
8. Richting: 1966 – 1968
9. Vlaams Marxistisch Tijdschrift: 1966 – 2003
10. De Socialistische Stem: 1966 - 1968
11. Rood: 1970
12. Socialistische Standpunten: 1976 – 1979
13. Aktief: 1978 – 2003
14. Wij: 1977 – 1995
15. Toestanden: 1988 – 1989
16. Markant: 1992 – 1994
17. Meervoud: 1993 – 2003
18. 't Pallieterke: 1960-1965/1977-1980/1988-1995

Kranten

1. De Volksgazet: 1958 – 1969
- De Standaard: 1958 - 1969

Interne berichtenbladen

1. VABT bulletins
2. DAK berichtenbulletins
3. Revolutionaire Socialisten berichtenbulletins
4. MFNieuws (Masereelfonds)

Interviews

Hilde Roosens

Roger Bourgeois

Jan Verroken

Dirk De Haes

Secundaire Bronnen

Arrighi (Giovanni), The Long Twentieth Century, London, Verso, 1994

Boggs (Carl), The two revolutions: Gramsci and the dilemmas of Western Marxism, Boston, South End Press, 1984

Brar (Harpal), Imperialism: decadent, parasitic, moribund capitalism, London HB publications, 1997

Calewaert (Willy) (eds.), Vooruitlopen op het Vlaamse socialisme: 25 jaar Links, Leuven, Kritiak, 1984

Calhoun (Craig), Nationalism, Minneapolis, University of Minnesota Press, 1997

Calvet (Louis-Jean), Roland Barthes: een biografie, Amsterdam, Van Gennep, 1992

Coenen (Marie-Thérèse), Govaert (Serge); Le rassemblement des progressistes 1944 – 1976, Bruxelles, De Boeck, 1999

Cohen (G. A.), Karl Marx' theory of history: a defence, New Jersey, Princeton University Press, 1978

De Haes (Dirk) (eds.), De rode tong van de leeuw: Antoon Roosens, analyse van een links flamingant, Brussel, Meervoud, 2005

De Wever (Bart), Het Vlaams-nationalisme na de Tweede Wereldoorlog: Verrijzenis of herrijzenis? In: BEG – CHTP, 1997, 3

De Wever (Bruno), Greep naar de macht: Vlaams-nationalisme en Nieuwe Orde. Het VNV 1933 – 1945, Tielt, Iannoo, 1995

Epstein (Gerald A.), Financialization and the world economy, Edward Elgar, Northampton, 2005

Dahrendorf (Ralf), Class and class conflict in industrial society, Stanford, Stanford University Press, 1992

De Beule (Nadya), Het Belgisch trotskisme, Gent, Masereelfonds, 1980

Debrouwere (Jan) (ed.), Stappen naar de verte. Leo Michiels: leraar, marxist, Leuven, Acco, 1997

De Nolf (Rigo), Federalisme in België als grondwettelijk vraagstuk, Antwerpen, De Nederlandsche Boekhandel, 1968

Detrez (Raymond); Blommaert (Jan) (eds.), Nationalisme: kritische opstellen, Berchem, Epo, 1994

De Vos (Koen), De toekomst van de Volksunie: de strijd om politieke verruiming, onuitgegeven thesisverhandeling, Gent, RUG, 2000

De Vos (Selle); Dumon (Gido); Suykens (Marc); Van Steenvoort (Marc), Zwart en geel ... en een beetje rood, Leuven, Infodok, 1979

De Witte Kaproenen Werkgroep, Het kolonialisme in Vlaanderen, Antwerpen, De Galge, 1969

- Dierickx (Guido), Ideological oppositions and consociational attitudes in the Belgian Parliament, in: Legislative Studies Quarterly, III, 1978, 1, p. 135 – 158
- Dunayevskaya (Raya), The nature of the Russian economy (Russian state capitalism), in: The New International, New York, december 1946-januari 1947
- Elleinstein (Jean), Geschiedenis van het stalinisme, Amsterdam, Socialistiese Uitgeverij Amsterdam, 1979
- Finochiaro (Maurice A.), Gramsci and the history of dialectical thought, Cambridge, Cambridge University Press, 313 p.
- Forman (Michael), Nationalism and the international labor movement, Pennsylvania, Pennsylvania University Press, 1998
- Galbraith (John Kenneth), The affluent society, Suffolk, Pelican, 1970
- Galbraith (John Kenneth), The new industrial state, New York, Penguin, 1972
- Galle (Marc); Loccufier (Sylvain) (eds.), Facetten van honderd jaar politieke, economische en sociale geschiedenis: herdenking geboorte Achiël Van Acker, 1898 – 1998, Brussel, VUBPress, 2000
- Gouverneur (Jacques), Kapitalisme Vandaag, Berchem, Epo, 1989
- Gramsci (Antonio), Klassenstrijd en fascisme, Nijmegen, Sjaloom Odijk, 1979
- Gramsci (Antonio), Prison Notebooks III, New York, Columbia University Press, 2007
- Harman (Chris), Explaining the crisis: a marxist re-appraisal, London, Bookmarks, 1999
- Harvey (David), Limits to capital, London, Verso, 2007
- Harvey (David), The new imperialism, Oxford, Oxford University Press, 2005

- Hilferding (Rudolf), Finance Capital, London, Routledge, 1981
- Hellemans (Staf), Strijd om de moderniteit. Sociale bewegingen en verzuiling in Europa sinds 1800 (KADOC Studies nummer 10), Leuven, Universitaire pers Leuven, 1990
- Hemmerickx (Rik), Van verzet tot koude oorlog: machtsstrijd om het ABVV, Gent-Brussel, Amsab-VUBPress, 2003
- Hoflack (Kris), Monologen met Hugo Schiltz, Leuven, Kritak, 1992
- Hunin (Jan), Het enfant terrible Camille Huysmans 1871-1968, Antwerpen, Kritak-Meulenhoff, 1999
- Huyse (Luc), De gewapende vrede: politiek in België tussen 1945 en 1980, Leuven, Kritak, 1980
- Lambert (Véronique), Het nationale vraagstuk van Marx tot Bauer: een korte samenvatting, in: Vlaams Marxistisch Tijdschrift, XXXVI, 2002, 4, pp. 87-89
- Lenin (V.I.), Het imperialisme als hoogste stadium, Amsterdam, Pegasus, 1971
- Lewis (Tom), Marxism and nationalism, in: International Socialist Review, 2000, 13
- Lewis (Tom), Marxism and nationalism, in: International Socialist Review, 2000, 14
- Lievens (Matthias), Het neoliberale bedrog, Brussel, Uitgave Formation Léon Lesoil, 2005
- Löwy (Michael), Fatherland or mother earth? Essays on the national question, London, Pluto Press, 1998
- Mandel (Ernest), The formation of the economic thought of Karl Marx, New York, MR-Press, 1971

- Mandel (Ernest), Het laatkapitalisme: proeve van een marxistische verklaring, Amsterdam, Van Genneep, 1976
- Mandel (Ernest), Marxist economic theory, London, Merlin, 1977
- Marx (Karl), Het kapitaal: een kritische beschouwing over de economie. Deel I: het productieproces van het kapitaal, Unieboek, Bussum, 1976
- Marx (Karl), Capital Volume II, London, Penguin, 2005
- Marx (Karl), Capital Volume III, London, Penguin, 2005
- Marx (Karl), Grundrisse, London, Penguin, 2005
- Meynen (Alain); Witte (Els) (eds.), De geschiedenis van België na 1945, Antwerpen, Standaard Uitgeverij, 2006
- Miliband (Ralph), De staat in de kapitalistische maatschappij, Amsterdam, Van Genneep, 1976
- Miliband (Ralph), Politieke theorie van het marxisme, Amsterdam, Van Genneep, 1977
- Mort Subite, Barsten in België: een geografie van de Belgische maatschappij, Berchem, EPO, 1990
- Platel (Marc), Communautaire geschiedenis van België: van 1830 tot vandaag, Leuven, Davidsfonds, 2004
- Poulantzas (Nicos), Klassen in het huidige kapitalisme: de internationalisatie van de kapitalistische verhoudingen en de nationale staat, Nijmegen, SUN, 1976
- Ramonet (Ignacio), Globalisering en chaos, Antwerpen, Houtekiet, 1999
- Ruys (Manu), De Vlamingen: een volk in beweging, een natie in wording, Tielt, lannoo, 1972

- Showstack Sassoon (Anne), Gramsci's Politics, London, Croom Helm, 1980
- Skidelsky (Robert) (eds.), The end of the Keynesian era: essays on the disintegration of the Keynesian political economy, London, Macmillan Press, 1977
- Smith (Anthony D.) Nationalism and modernism, New York, Routledge, 2000
- Strikwerda (Carl), Nationalism, ethnicity, and social movement, in: Brood & Rozen, II, 1997, 1, pp. 11-23
- Stutje (Jan-Willem), Ernest Mandel Rebel tussen droom en daad, Antwerpen/Gent, Houtekiet/Amsab, 2007
- Stuurman (Siep), Kapitalisme en de burgerlijke staat: een inleiding in de marxistische politieke theorie, Amsterdam, Socialistiese Uitgeverij Amsterdam, 1984
- Te Elfder Ure 28, Marxistische staatstheorie 2: Gramsci, Nijmegen, SUN, 1981
- Todts (H.), Hoop en Wanhoop der Vlaamsgezinden (II), Leuven, Davidsfonds, 1967
- Trotsky (L.), RALSchrift nummer 15: Overgangsprogramma: de doodstrijd van het kapitalisme en de taken van de 4de Internationale, Brussel, Uitgave Fonds Leon Lesoil, 1978
- Vandenbossche (Philip), Pluralisme versus partijdiscipline in de Volksunie, onuitgegeven thesisverhandeling, Gent, RUG
- Vandenbroeke (Chris), Vlaamse koopkracht: gisteren, vandaag en morgen, Leuven, Kritikak, 1984
- Van Haegendoren (Maurits), Geel & Zwart van de driekleur, Leuven, Davidsfonds, 1980
- Van Haegendoren (Maurits), Van taalstrijd tot staatsvorming, Leuven, Davidsfonds, 1983
- Van Looy (Pascal), De niet-partijpolitieke Vlaamse Beweging en de Egmont- en Stuyvenbergakkoorden, Gent, UGerit, Onuitgegeven thesisverhandeling, 1982

Van Windekens (Peter) (ed.), Wij betogen: vijftig jaar Vlaamse Volksbeweging 1956 – 2006, Kapellen, Uitgeverij Pelckmans, 2007

Verrept (Staf), Een nieuwe horizon voor de Vlaamse Strijd, s.i, s.n, 1966

Vincké (Soetkin), Werkgroep De Witte Kaproenen (1967-1985) en Werkgroep Arbeid (1972-1989). Een progressieve poging tot het beëindigen van de historische dichotomie Vlaams-Links, RUG, onuitgegeven licentiaatverhandeling (Faculteit Letteren en Wijsbegeerte), 2003

Vinks (Jos), Van repressie tot Egmont: 35 jaar Vlaamse strijd, Antwerpen, Uitgeverij De Roerdomp, 1980

Vlachou (Adriana), Contemporary economic theory, London, MacMillan, 1998

Went (Robert), Globalization: Neoliberal challenge, radical responses, London, Pluto Press, 2000

Werkgroep Mort Subite, Barsten in België: een geografie van de Belgische maatschappij, Antwerpen, Epo, 1990

Lijst afkortingen

- ABVV: Algemeen Belgisch Vakverbond
- ACV: Algemeen Christelijk Vakverbond
- Agalev: Anders gaan Leven
- Amada: Alle Macht aan de Arbeiders
- Amsab: Archief en Museum van de Socialistische Arbeidersbeweging
- ANZ: Algemeen Nederlands Zangverbond
- APSKW: Plaatselijk Sociaal Cultureel Werk
- AVAK: Algemeen Vlaams Aktiekomitee
- AVK: Algemeen Vlaams Komitee
- AVOVH: Algemeen Oud-Hoogstudentenverbond
- AVV: Algemeen Vlaams Vakverbond
- Bfr.: Belgische Frank
- BRT: Belgische Radio en Televisie
- BSP: Belgische Socialistische Partij
- BWP: Belgische Werklieden Partij
- CVP: Christelijke Volkspartij
- CVV: Christelijke Vlaamse Volksunie
- EU: Europese Unie
- FDF: Front Démocratique des Francophones
- FGTB : Fédération Générale du Travail de Belgique
- Imavo : Instituut voor Marxistische Vorming
- JGS : Jeune Garde Socialiste
- KDF: Komitee voor een Democratisch Federalisme
- KPB: Kommunistische Partij van België
- KR: Komitee der Randgemeenten
- KUL: Katholieke Universiteit Leuven
- KVHV: Katholiek Vlaams Hoogstudenten Verbond
- KWB: Kristelijke Werknemersbeweging
- MF: Masereelfonds
- MPW: Mouvement Populaire Wallon
- OVV: Overlegcentrum van Vlaamse Verenigingen
- PvdA: Partij van de Arbeid (van België)

PWT: Parti Wallon des Travailleurs
RAL: Revolutionaire Arbeidersliga
RS: Revolutionaire Socialisten
RUG: Rijksuniversiteit Gent
RW: Rassemblement Wallon
SAK : Socialistische Arbeiderskonferentie
SAP: Socialistische Arbeiderspartij
SBV: Socialistische Beweging Vlaanderen
SJW: Socialistische Jonge Wacht
SP: Socialistische Partij
SVB: Studenten Vakverbond
UGS: Union de la Gauche Socialiste
ULB :Université Libre de Bruxelles
VABB : Vlaams actiecomité Brussel-Brabant
VABT: Vlaams Aktiekomitee Brussel en Taalgrens
VCF: Vlaams Comité voor Federalisme
VD: Vlaamse Democraten
VEV: Vlaams Economisch Verbond
VJW: Vlaams Jeugdkomitee voor de Wereldtentoonstelling
VKB: Vlaams Komitee Brussel
VMO: Vlaamse Militanten Orde
VMT: Vlaams Marxistisch Tijdschrift
VNSU: Vlaams-Nationale Studentenuit
VNV: Vlaams Nationaal Verbond
VPU: Vlaamse Progressieve Uitgeverij
VU: Volksunie
VUB: Vlaamse Universiteit Brussel
VVB: Vlaamse Volksbeweging
VVO: Verbond van Vlaams Overheidspersoneel
VVP: Vlaamse Volkspartij
VVV: Verbond van het Vlaams Verzet
W-KAP: Werkgroep Kristelijke Arbeiderspartij